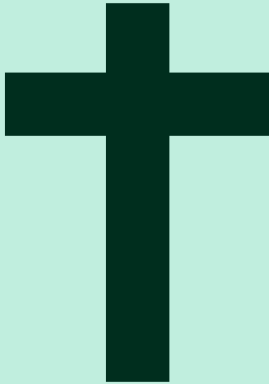

Nek Bible

Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of Papua
New Guinea

Nek Bible
Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of
Papua New Guinea
Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek long
Niugini

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nek

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 28 Dec 2024 from source files dated 31 Aug 2023

852e1e2e-4985-5348-9fba-a621d59eb829

Contents

Matayo	1
Maleko	90
Luka	144
Yoane	237

Gĩngit manda kindem Matayoli youkuk Ama Wapmañ Yesu indañguk

Yesu en ama wapmañ Devit endok sambat

1 Anutulĩ Yesu en Mesia * nĩmbĩ taleñguk endok soliilok kot sambat wĩn ñĩndĩñ: Yesu endĩ ama wapmañ Devit endok sambat, tĩmbi Devit endĩ Ablaamdok sambat.

2 Ablaam wĩn Aisak endok beu, Aisak wĩn Jekop endok beu, tĩmbi Jekop wĩn Juda gĩta dal kwayañii endok besĩ.

3 Juda wĩn Peles gĩta Sela endok beset. (Menjettok koi Tama.) Tĩmbi Peles wĩn Heslon endok beu, Heslon wĩn Ram endok beu.

4 Tĩmbi Ram wĩn Aminadap endok beu, Aminadap wĩn Nason endok beu, Nason wĩn Salmon endok beu.

5 Tĩmbi Salmon wĩn Boas endok beu. (Meñlok koi wĩn Rahap.) Tĩmbi Boas wĩn Obet endok beu. (Meñlok koi Rut.) Tĩmbi Obet wĩn Jesilok beu,

6 Jesi wĩn ama wapmañ Devit endok beu.

Tĩmbi Devit wĩn Solomon endok beu. (Solomon meñ wĩn dama Ulielok tamĩn pakuk.)

7 Tĩmbi Solomon wĩn Reoboam endok beu, Reoboam wĩn Abia endok beu, Abia wĩn Asa endok beu.

8 Tĩmbi Asa wĩn Jeosafat endok beu, Jeosafat wĩn Jeolam endok beu, Jeolam wĩn Usia endok beu.

9 Tĩmbi Usia wĩn Jotam endok beu, Jotam wĩn Ahas endok beu, Ahas wĩn Hesekia endok beu.

10 Tĩmbi Hesekia wĩn Manase endok beu, Manase wĩn Amon endok beu, Amon wĩn Josaia endok beu.

11 Tĩmbi Josaia wĩn Jeoiakin gĩta dal kwayañii endok besĩ. Nain wolonda Babilon nasili Isael amatam kaikan gĩngĩnembi, endok kwelan kuñgulok yanañgĩp ñañgĩlĩñ.

12 Yesulok solii Babilon ña pakĩlĩñ, walinĩn bĩkap Yesu en indañguk endok kot sambat wĩn ñĩndĩñ: Jeoiakin wĩn Sealtiel endok beu, Sealtiel wĩn Selubabel endok beu.

13 Tĩmbi Selubabel wĩn Abiut endok beu, Abiut wĩn Eliakim endok beu, Eliakim wĩn Asol endok beu.

14 Tĩmbi Asol wĩn Sadok endok beu, Sadok wĩn Akim endok beu, Akim wĩn Eliut endok beu.

15 Tĩmbi Eliut wĩn Eleasa endok beu, Eleasa wĩn Matan endok beu, Matan wĩn Jekop endok beu,

---

* **1:1:** Anutulĩ ama wapmañ no amatamĩii epmektok nĩ-mulektok e-kwambĩñ da tĩm biñguk. Ama wolok koi Juda amatamdok manda plon wĩn Mesia, tĩmbi Grik manda plon Klisto kitĩañ.

16 Jekop wɪn Josep endok beu. Tɪmbi Joseptɪ tamɪn Malia tɪmbɪmbi, Malialɪ wakan Yesu apmɪɳguk, koi Mesia kɪtɪaɳ.

17 Wɪndiɳda ama sambat Ablaamdok plon kusei kɪmɪpi bɪkap Devittok plon talelak wɪn 14, tɪmbi sambat wɪndiɳgangot Devittok plon kusei kɪmɪpi bɪkap Babilon ɳaɳgɪlɪɳ endok plon talelak wɪn 14, tɪmbɪ walinin ama sambat nombo inda-ta-bɪumbi, Mesia indaɳguk endok kunakunatsɪ wɪn bo 14got.

Yesu indaindanlok kasat

18 Yesu Mesia indaɳguk wolok kasat wɪn ɳɪndiɳ. Endok meɳ Malia Josepta gɪɳgɪt wɪlɪmɪɳgɪlɪɳ. Endɪ gama yakan nɪm kuɳɪlɪmbi, Dɪndɪm Woɳdɪ kundit tɪmbɪmbi, Malialɪ gwaɳgwa mɪnjɪp tɪɳguk. Wɪndiɳ indaɳmɪɳguk wɪn inda-dakleumbi,

19 gɪɳgɪtɳɪn Josep endɪ biup nandiɳguk. Gan endɪ ep tɪndɪn kɪndem kuɳgukta siɳgi mayek nɪm mɪup nandiɳɪpi, gitakan biup nandiɳguk.

20 Wɪndiɳ tɪmbepi nanandɪ kena tɪ-kuɳɪlɪmbi, Wopum Anutulɪ aɳelo no nɪ-mulɪmbi, lat plon indaɳmɪmbi nɪɳguk, “Josep, ama wapmaɳ Devit endok kombliɳ, dɪk ɳɪndiɳ nandɪ: Malia gwaɳgwa mɪnjɪp tɪlak wɪn Dɪndɪm Woɳ endoɳɳan nanin, wala tɪmbi dɪk en tamga tɪmbep nɪm mɪsɪwɪɳ.

21 Gwaɳgwa apmekak en wakan amatamɳii yomjɪlok top-top plon nanin epmekak, wala tɪmbi koi Yesu kɪtɪukaɳ.” Aɳelolɪ wɪndiɳ nɪɳguk.

22-23 Wopumdɪ plofet ama no damaɳgan kuɳguk endok man plon ɳɪndiɳ indauktok eɳguk,

“Nandaɳ. Wembe sim ama gɪta gama nɪm douɳguk nolɪ gwaɳgwa mɪnjɪp tɪmbi, gwaɳgwa apmɪumbi, endok koi Emanuel kɪtɪnekalɳ.” ☆

(Kot wolok kusei wɪn ɳɪndiɳ, ‘Anutulɪ nɪn gɪta kulak’). Manda walɪ bien indauktok nepek wɪndiɳ Malialoɳ indaɳmɪɳguk.

24 Tɪmbi Joseptɪ dounan nanin mɪlapi, Wopumdok aɳelolɪ molo manda nɪɳguk wolok tuop klembi tɪɳguk. Endɪ tamɪn Malia naɳgɪlɪmbi, ilnan ɳaɳgɪmɪk.

25 Tɪmbi endɪ wapat tamdok kuɳgu gama nɪm kuɳgɪmɪknan Malialɪ gwaɳgwa apmɪumbi, Joseptɪ gwaɳgwa wolok koi Yesu kɪtɪɳguk.

2

Soliɳa nandɪ-tale amali Juda amatamdok ama wapmaɳ kombliɳ kanepi bɪɳgɪlɪɳ

☆ 1:22-23: Aisaia 7:14

¹ Elotti Juda amatamdok ama wapmañ paliñilimbi, Yesu gwañgwalì Betleem it kwelan, Judia distrik wandiñ indañguk. Timbi soliña nandi-tale amalì maim lambìlak kandañ nanin bimbi, Jerusalem it kwelan tombi

² e-nandiimbi eñgìliñ, “Gwañgwa Juda amatamdok ama wapmañ kuuktok indak endì kwet delok patak? Nìndì endok soliña maim lambìlaknan indaumbi kañbi, ‘Mìlelem tiñmìna’ embi kle bamìñ.”

³ Timbi ama wapmañ Elot endì manda wìn nandiimbi, nandum mìlatañguk, timbi amatam Jerusalem kuñgìliñ gìtik endì bo wìndiñgangot tiñgìliñ.

⁴ Timbi Elotti tapma ama biesì ba endìkñe manda nandi-tale ama kiti-semum bìumbi e-nandi timbi enguk, “Mesia endì it kwet delok sìnìk indauktok een?”

⁵ Eumbi tambane niñgìliñ, “Betleem it kwelan, Judia distrik kandañ. Neta, plofet ama noli Anutulok manda no ñìndiñ youp biñguk patak,

⁶ ‘Betleem it kwet Judia kwelan,
dìkok kandañ telak dama no indambi,
Islael amatamnai yanañgìpi yambi-dìkñeukak,
wala timbi dìk Juda it kwet damandama tañ dìwìn endok
pìmbiñ nìm. Nìm sìnìk.’ ” ✱

⁷ Timbi Elotti manda wìn nandiimbi, soliña nandi-tale ama telak gitak en-tiañeum bìumbi, soliña walì dawanda sìnìk indañguk wolok en-nandi-kìliñ eumbi ni-dakleñgìliñ. Ni-dakleum nandiimbi,

⁸ Betleem ñaneliñdok en-mupi eñguk, “Sìndì ñambi, e-lonjì tì-kìliñ embi, gwañgwa wìn timbi indanekaliñ. Timbi indaumbi, nombo undane bim nanbim nandiimbi, nak bo wìndiñgangot ñambi, mìlelem tiñmetat.”

⁹ Wìndiñ eumbi, endì Jerusalem bimbi, Betleem ñañgìliñ. Telak plon ñañpi, soliña maim lambìlaknan kandañ kañgìliñ walì bìndambo inda-sembi, telak dama ti-semum ñambi, Betleem tomgìliñ. Tombimbi, soliñali gwañgwa pakuk it wolok plon ña kwambiñ dam pakuk.

¹⁰ Palim kañbi, walenjì kìndem daumbi, sìlìsìlì wopum sìnìk timbi,

¹¹ it wolok gìnañnan loñgìliñ. Lombi, gwañgwalì meñat palimbi kañgìliñ. Kañbi mìlelem tì-ñimbi, nepek kusei kusei tuan loloñ mep bìñgìliñ wìn jimbi, tìmit pìsapi, sìmba kìndemda mìñgìliñ. Wìn gol wakìt tuk mìlìñ kìndem sìngin plon saplesaplelok, ba nepek mìlìñ kìndem sinjilok wandin mìñgìliñ.

12 Tĩmbi Anutulĩ doulat plon Elottok kandañ nĩm undane ñanelĩñdok molo manda enbĩmbi, endĩ telak tambon nolok isi kuseinan ñanepi ñaĩgĩlĩñ.

Anutulĩ Yesu gwaĩgwa tĩke-kamaiĩguk

13 Soliña nandi-tale amalĩ ña-taleumbi, Wopumdok añelo nolĩ doulat plon Joseptoñ indañmĩmbi nĩĩguk, “Ama wapmañ Elot endĩ mik amaĩi gwaĩgwa ñĩn lonjĩmbi wĩlĩ kĩmnelĩñdok en-mulepi tĩlak. Wala tĩmbi dĩk mĩlapi, gwaĩgwa meñat yanaĩgĩlĩmbi, Isip kwelan pi ñambi, wandĩñ kunekalĩñ, nak undane bĩmbĩlok ganbetat wolok tuop.”

14 Eumbi, Joseptĩ mĩlapi, gwaĩgwa meñat yanaĩgĩlĩmbi, tim Isip kwelan ñanepi ñaĩgĩlĩñ.

15 Ñambi, wandĩñ pat-ta-kuumbi, Elottĩ sembĩĩguk.

Wopumdi plofet ama nolok man plon ñĩndĩñ indauktok eĩguk,

“Nĩñana Isip kwelan kuumbi kitiĩmambi bĩĩguk.” ✱

Wĩn manda walĩ bien indauktok wakan endĩ Isip kwelan ña kuĩgĩlĩñ.

16 Elottĩ soliña nandi-tale amalĩ juluñit tĩmĩĩgĩlĩñ wĩn ka-nandi-tombi, gimbit kolan tĩmbi, mik ama en-mulĩmbi, Betleem it kwelan ba kwet dĩwĩn ñasiĩngan pakañ wandĩñ ñaĩgĩlĩñ. Ñambi, gwaĩgwa gwĩlat tĩpet nĩm makleĩgĩlĩñ wĩn gĩtik yandĩpmum kĩm-taleĩgĩlĩñ. Neta, soliña nandi-tale amalĩ Elotta ñĩndĩñ nĩĩgĩlĩñda tĩmbi, “Nĩndĩ soliña wĩn ka-ta-bĩnambi, gwĩlat tĩpet tĩlak.”

17 Nepek wĩndĩñ indaumbi, plofet Jelemaialĩ manda ñĩndĩñ eĩguk wolok bien inda-dakleĩguk,

18 “Rama it kwelan kwawa indaumbi,

mano kwĩlĩm wopum tañ.

Wĩn Resellok komblĩnĩi endĩ gwaĩgwanjii gĩtik kĩm tale-sĩnik taĩgĩlĩñda kut-blambla eumbi,

binelĩñdok en-busumbusuk tĩ nĩm ka biañ.” *

19 Ama wapmañ Elottĩ sembĩĩgukta, Wopumdok añelo nolĩ Joseptoñ Isip kwelan lat plon indañmĩmbi nĩĩguk,

20 “Gwaĩgwa wĩlĩ kĩmbektok eĩgĩlĩñ endĩ ip gĩtikkan kĩm-taleĩgĩlĩñ, wala tĩmbi dĩk mĩlapi, gwaĩgwa meñat yanaĩgĩlĩmbi, Israel kwelan undane ñawit.”

21 Eumbi mĩlapi yanaĩgĩpi, Israel kwelan undane bĩĩguk.

Bĩ tombi,

22 ‘Elottok nĩñañ Akelao endĩ beulok kĩnjan Judia distriktok ama wapmañ indambi yambi-dĩkñelak’ gĩĩgĩt wĩn

✱ 2:15: Hosea 11:1 * 2:18: Jeremaia 31:15 Damaĩngan Resel wĩn Jekoptok tamĩn kuĩguk, Josep gĩt Benjamin endok meñjet. Juda amatamdi enda nandum endĩ endok menjĩ wandĩn tĩlak.

nandĩmbi, kwet wandĩñ ña kuupi mĩsĩñguk. Gan lat plon molo manda nandĩmbi, Galili distrik wandĩñ ñambi,

²³ it kwet no koi Nasalet wandĩñ ña pat-kuñguk. Plofet amalĩ Mesiala “Nasalet ama nĩnekalĩñ” eñgĩlĩñda tĩmbi Joseptĩ wandĩñ ña papi kuñĩlĩmbi, manda walĩ bien indañguk.

3

Yoane tuk ii-sem kena tiñguk wĩn endĩ Yesulok telak ti-dĩndĩmeñmĩñguk

¹ Yesulĩ gama Nasalet it kwelan kuñĩlĩmbi, Yoane amatam tuk i-semĩlĩñguk endĩ Judia distrik wandĩñ kwet sĩlanin kambaññan wandinnan ña kuñĩpi, amatam gĩñgĩt manda ñĩndĩñ enguk,

² “Nain nĩm ombataumbi, Kunum Molomdĩ amatam gĩtĩk indañgan yambĩ-dĩkñeukak, wala tĩmbi sĩndĩ tĩpañgĩpañgĩlembi, gĩnañjĩ tambanewĩt!”

³ Wĩn Yoanelañgan plofet Aisaiailĩ manda ñĩndĩñ embi youkuk patak,

“Kwet kambaññan sĩlaninnan ama nolĩ ñĩndĩñ kĩtĩlak,

‘Wopumdok telak ti-ñĩmbi,

ti-dĩndĩme kena tĩñmĩnekalĩñ.’” ✧

⁴ Yoanelĩ plofet ama no nomĩk dasidasin kamel domdĩ tĩndĩn wĩn dasimbi, boñgĩunan bĩt gwĩlaptĩ tembi pa kulĩñguk. Tĩmbi endok nanañ wĩn gotak gĩta bupit tuk koñgom kli gĩnañ nanin epbi pa nalĩñguk.

⁵ Tĩmbi Jelusalem it kwet ba Judia distrik ba Jodan tuk tombo tombonan nanin amatam asupgandĩ endoñ bĩmbi,

⁶ yomjĩ e-jamilaumbi, Jodan tuknan gĩnan tambatambatok tuk i-semĩlĩñguk.

⁷ Tĩmbi endĩ Falisi ba Sadusi ama asup tuk inepi bĩum yambĩmbi, ñĩndĩñ enguk, “Sĩndĩ ama manjĩ manbenjĩ malet upmat nomĩk. Anutulĩ kolanjĩlok tuan ombĩ-samepi tĩlak. Sĩndĩ nokoñ bĩmbi, ñĩndĩñ nandañ ba, ‘Tuk inetamĩñda, endok gĩmbĩt wĩlambane-kotnetamĩñ?’ Nanandĩnjĩ walĩ bien nĩm tĩlak!

⁸ Sĩndĩ gĩnañjĩ tambaneñgĩlĩñda, wolok tuom ep tĩndĩnjĩ kĩndem wolok bien daut nĩmumbi kana!

⁹ Nĩm kañbi, gĩnañjĩlĩ manda julũ ñĩndĩñ enelĩñ, ‘Nĩndĩ Ablaamdok sambatta tĩmbi kolandok kĩnjan nĩm tĩkenekamĩñ.’ Nak sanba nandĩwĩt: Anutulĩ gumañ eumbi, sĩndok kĩnjan kawat ñalĩ Ablaamdok sambat indanelĩñ!

¹⁰ Kapinoñgo ipkan komba kuseinan kĩmĩkĩmĩlĩn patak, wala tĩmbi kombalĩ bien kĩndem nĩm pa laliyañ wĩn gĩtĩk jĩnĩmbi, komba gĩnañ silok.

11 Amatam diwisiḷi ginañji tambaneñgḷiñ win sambinandinelindok nak tukgot i-samlet. Gan ama no siñgina kandañ indaukak endi Dindim Woñ git komba dindin isamekak. Endi loloñ sinik, nak kambak ñandin ñali kesi gwilap kiundilimettok tuop nim.

12 Endi amatam kindem ba kolan ep danbepi tḷak, win amali plaua nanañ minjip git gwilap ep danbi, bien wisi-kopi, gwilap ba kilikilik siu dilak, windiñgangot ama wali kindesi epbi, kolasi komba kimmim nimnat ginañ ep siu dinekalin.

Yoaneli Anutulok Niñañ Yesu tuk inmiñguk

13 Nain wolonda Yesuli Galili distrik bimbi, Jodan tuknan ña tombi, Yoaneli tuk inmektok niñguk.

14 Gan Yoaneli Yesulok kusei ka-nandi-tombi, “Windiñ nim” embi, kimsip ñambi niñguk, “Dik mek nak tuk inameñ ñak. Nitekta timbi nokoñ bilañ?”

15 Gan Yesuli tambane niñguk, “Man ñindiñgit nandinambi, nak elet windiñ ti! Windiñ tiñpi, Anutuli dindim kuñgula elak win tuopkan kimit-klendetamik.” Windiñ eumbi nandiñmbi, ginan tambatambattok tuk inmiñguk.

16 Inmi-taleumbi, wolongan tuk pawan lambi ipi kañguk win: kunum tombimbi, Anutulok Woñdi mambaip wandin endok plon pumbi kañguk.

17 Kañilimbi, kunum ginañ nanin manda no ñindiñ kitiu pumbi eñguk, “Ñine nokok niñana sinik. Nak ginañnal en kasilembi, nandi-koñgom tiñmilet.”

4

Satandi Yesu ti-kuyuk tiñmiñguk

1 Yesuli tuk i-taleumbi, Satandi ti-kuyuk tiñmektok Dindim Woñdi en nañgḷimbi, kwet kambañnan silaninnan ñañguk.

2 Ñambi, tim sandap 40 nanañ gitik kimsip ti-talembi, nanañ gawat kuñguk.

3 Timbi ti-kuyuk amali endoñ bimbi niñguk, “Tikap dik Anutulok Niñañ sinik kulañda, kusaka timbi dakleuktok kawat ñi pakañ enbimbi, kinjan nanañ indawit.”

4 Eumbi, mandan wilambane-kopi tambane niñguk, “Anutulok mandan ñindiñ youyoulin patak, ‘Nanañliñgot kuñgu nim mlak. Nim. No en Anutulok man mandan kimit-klembi tañgonelakta endi wakan kuñgunat tḷak.’” *

5 Winaña Satandi Yesu nañgipi, Anutulok it kwet, Jerusalem, wandiñ ñambi, tapma it pendim malap plon lo kimpipi

* 4:4: Lo 8:3

⁶ niñguk, “Ale. Di’k Anutulok Niññañ s+ni’kta, di’kopi ma pi! Nekta, manda ñ+ndiñ youyoulin patak, ‘Anutul+añeloñii gambi-di’kñenel+ñdok enb+mbi, di’kok pi+ñda kis+li gepmumbi, kawat noli kes+ka no nim youlekak.’” ✱

⁷ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Ni’k. Manda nombo ñ+ndiñ youyoulin patak, ‘Di’k Molomga Anutu endok gemb+in inda-dakleuktok ti-kuyuk ni’k tiñmekañ.’”

⁸ W+ndiñda Satandi nombo nañg+pi, kwet jañg+in ombap s+ni’k no wolok plon lo ki’mp+pi, kwet gi’t+ik wolok gemb+in ba paman daul+miñguk.

⁹ Daul+mbi niñguk, “Ti’kap di’k naka m+lelem ti-nambi, nan-wowon timbetañda, nepenepek kalañ ñ+in gi’t+ik s+ni’k di’kok bi-gametet.”

¹⁰ Eumbi niñguk, “Satan, di’k nambimbi ñau! Manda ñ+ndiñ youyoulin patak, ‘Di’k Molomga Anutu en noñganda m+lelem ti-ñ+mbi, kuñguñga endok giñg+it w+li’mekañ.’” ✱

¹¹ Yesuli w+ndiñ eumbi, Satandi kak bim ñaumbi, añeloli bim timbi platañg+liñ.

Yesuli amatam Anutulok kapmalnan kuñgula eni-daut ti-semguk

Yesuli Kunum Molomdok kenan kusei ki’mp+ikuk

¹² Yoane ti’kembali, it kwambiñ gi’ñañ ki’mp+im patak’ giñg+it wali Yesulok pawañ gi’ñañ pi’umbi, nain wolondañgan endi Judia distrik bimbi, Galili distrik undane ñañguk.

¹³ Gan endi il kusei Nasalet wandiñ ni’k kuñguk, endi Kapaneam it kwelan pit m+lat ti’mbektok wandiñ ñambi kuñguk. It kwet w+in Galili tuk guañ baliliñ patak. Kwet w+in sambat ti’pettoñ, w+in Sebulon gi’t Naptali, endok kweset.

¹⁴ Plofet amali nepek indauktok eñguk w+in inda-dakleuktok Yesuli Kapaneam ñañguk. Neta, plofet Aisaiali ñ+ndiñ youkuk,

¹⁵ “Sebulon gi’ta Naptali endok kweset, w+in Galili kwet, wandiñ amatam asupti kuañ, Judalok sambat endiñgot ni’k. Kwet w+in telak Galili tuk guañnan ñalak wandiñ patak, Jodan tuk tambon kandañ.

Amatam wandiñ kuañ enda ñ+ndiñ elet:

¹⁶ amatam yomji’lok ki’im gi’ñañ kuañ enda Anutul+enlok kolsalen wopum koli sale-semguk, timbi ki’mk+imlok giñg+it kuañ endok kañdañ bo saleñguk.” ✱

¹⁷ Yesuli wandiñ ña tombi, kusei ki’mp+pi, giñg+it manda ñ+ndiñ eu piñguk, “Nain ni’k ombataumbi, Kunum Molomdi amatam gi’t+ik indañgan yambi-di’kñeukak, wala timbi s+ndi ti-pañg+ipañg+ilembi, gi’ñañji tambanew+it!”

18 Tĩmbi nain nola Yesulĩ Galili tuk guań balilińnan ñańpi, pis tiatia ama tĩpet, dakwaya yambińguk, wĩn Simon koi no Petlo, tĩm kwayań Andlu. Endĩ guańnan pis tiatia lĩkset kop palĩmbi,

19 Yesulĩ yambiĩm enguk, “Sĩtĩ bĩmbi, nak nep kle-kuumbi, nak ama tiatia kena san-daut tĩ-sametat.”

20 Eumbi, wolongan lĩkset bĩmbi, Yesu kle ña en gĩta kuńgĩmĩk.

21 Tĩmbi Yesulĩ yousĩ ñańpi, ama dakwayańgot tĩpet nombo ep tĩmbĩ indańguk, wĩn Sebedilok nĩñańiit Yakobo gĩt kwayań Yoane. Endĩ beset Sebedi gĩt kĩkeń plon papi, pis tiatia lĩksĩ gĩlĩne-pakĩlĩń. Tĩmbi Yesulĩ kĩtĩ-semumbi,

22 wolongan beset gĩt kĩkeń kak bĩmbi, Yesu kle ña en gĩta kuńgĩmĩk.

23 Tĩmbi Yesulĩ Galili distrik tuop kle-gĩmbut kuńguk. Kuńpi, amatam it kiyaunjĩ gĩnań enĩ-daut tĩ-sembi, Anutulĩ amatam nĩtek yambi-dĩkĩnelak wolok gĩńgĩt manda kĩndem eu pĩumbi, amatam jĩmbat kusei kusei inda-semguk ep tĩmbĩ kĩndem dańgĩlĩń.

24 Endĩ wĩndĩń tĩmbĩmbi, koi gĩńgĩtti Silia provins tuop pĩndĩ dańguk. Tĩmbi amatamdĩ jĩmbatsiat gĩtik endoń yanańgĩpi bĩńgĩlĩń, wĩn ama jĩmbat ba pĩńgĩp gawat kusei kusei inda-semguk, ba ama yal kolanjĩat, ba ama kĩm katap tańgĩlĩń, ba ama kesĩt kuńgulok tuop nĩm gĩtikkan endoń yanańgĩp bĩumbi, ep tĩmbĩ kĩndem dańgĩlĩń.

25 Tĩmbi amatam kĩmĩn wopum Galili nanin, ba Dekapolis, Jelusalem, Judia, ba Jodan tuk tambon kandań nasi endĩ endoń pa bĩmbi kle kuańgĩlĩń.

5

Kunum Molomdĩ amatam nĩtein yambi-dĩkĩnelak?

1 Tĩmbi Yesulĩ ama kĩmĩn wopum kle kuńgĩlĩń yambiĩmbi, kwet kĩmĩnnan lombi pipakuk. Pipalĩmbi, gwańgwańiilĩ endoń bĩm kĩmĩn tĩmbĩmbi,

2 kusei kĩmĩpi, ñĩndĩń enĩ-daut tĩ-sembi enguk,

3 “Amatam Anutulok dainan nĩsĩla nandum pĩmbĩńen tĩlak endĩ wakan Kunum Molomdĩ yambi-dĩkĩnelak,

wala tĩmbi endĩ amatam dĩwĩn yapma kle-pakań.

4 Tĩ-blamblae tĩmbi mano tĩ-kuań

endĩ wakan Anutulĩ en-busumbusuk tĩ-semekak,

wala tĩmbi endĩ amatam dĩwĩn yapma kle-pakań.

5 Kayombĩnembĩ kuań

endĩ wakan Anutulĩ kwet gĩtik endok gĩńgĩt wĩsem-taleńguk

wĩn kasĩlenekalĩń,

wala tĩmbi endĩ amatam dĩwĩn yapma kle-pakań.

6 Anutulok dainan dɪndɪm kuneliñdok nandi-koñgom wopum tañ

endi wakan Anutulɪ ep tɪmbɪ plap taumbi, wolok tuop tɪnekalɪñ,

wala tɪmbi endi amatam dɪwɪn yapma kle-pakañ.

7 Nosiila gɪnañ busuk tɪ-semañ

enda wakan Anutulɪ wɪndɪñgot gɪnañ busuk tɪ-semekak,

wala tɪmbi endi amatam dɪwɪn yapma kle-pakañ.

8 Gɪnañjɪ Anutulañgot biñmañ

endi wakan kunum gɪnañ ñambi, Anutu kanekalɪñ,

wala tɪmbi endi amatam dɪwɪn yapma kle-pakañ.

9 Mik gimbit nain plon kulan busuk tɪmbɪ indañ

endi wakan Anutulɪ ‘wembe gwañgwanai’ enbekak,

wala tɪmbi endi amatam dɪwɪn yapma kle-pakañ.

10 Amatam Anutulok man tañgoneañda tɪmbi, mɪlap kusei kuseilɪ inda-semalak

endi wakan Kunum Molomdi yambi-dɪkñelak,

wala tɪmbi endi amatam dɪwɪn yapma kle-pakañ.

11 Kwapme kwapme amatamdi sɪndɪ gɪñgɪtnai kuañda

tɪmbi kosɪ tɪmbɪ kolaumbi, mɪlap kusei kusei sambɪ, julunɪt

manda kolan kusei kusei sɪndok plon embi, siñgiñjɪ siañ,

nain wolonda sɪndɪ amatam dɪwɪn yapma kle-pakañ.

12 Neta, tuanjɪ wopum kunum gɪnañ pat-samlak, wala

tɪmbi walenjɪ kɪndem daumbi, sɪlɪsɪlɪ tɪnekalɪñ. Amatamdi

plofet ama damañgan kuñgɪlɪñ enda bo wɪndɪñgangot mɪlap

kusei kusei tɪ-semmañgɪlɪñ.”

Kunum Molomdok kapmainan nɪtek kulok?

13 Yesulɪ yousɪmbi, gwañgwañiila ñɪndɪñ enguk, “Palañdi*
 kena tɪlak wolok tuop sɪndɪ amatam gɪtɪktok boñgɪpsɪnan

wɪndɪñgangot tañ. Gan palañdok koñgom pɪ-taleumbi, nek

ñala bɪndambo koñgom dawɪk? Wɪndɪñ tɪndɪlok tuop

nɪm. Palañ wandin walɪ kena nɪmnat, wɪn slak kwet plon

yalɪmulɪm ñaumbi, ama kesɪsɪlɪ yalɪ-pañgɪpmañ.

14 It kwet no jañgɪnnan indañgan palɪmbi, nepek nolɪ nɪm

masipmek. Wɪndɪñgangot sɪndɪ kwelalok amatam endok

kolɪsalen.

15 Ama nolɪ kolɪsalen pɪndopi, kambottɪ tapliwɪk ba? Nɪm

a. Endi wɪn indañgan kɪmɪlɪmbi, it gɪnañnan pit mɪlat tañ

gɪtɪk enda kolɪ sale-semalak.

16 Wɪndɪñgangot sɪndok kolɪsalenlɪ amatam kolɪ sale-

semsemlok. Kusei ñɪndɪñda wɪndɪñ tɪlok: endi sɪndok

kunditsɪ kɪndem ka-nandañda tɪmbi, Bepsɪ kunum gɪnañ

patak en nɪ-kɪndem danekalɪñ.”

* 5:13: Palañ wɪn monɪk manda plon sol.

17 Yesulí yousímbe enguk, “Síndí naka ñíndíñ ním nandí-nambi enekalíñ, ‘Anutulí endíkñe manda Moselok kiinan kímít-nímgu, tímbe plofet amalí manda níní-daut tí-nímgiñ. Yesulí manda wakan wialektok indañguk.’ Síndí wíndíñ ním enekalíñ. Nak manda wín wialettok ním indañgut, tambo nak wolok kusei tímbe inda-dakleuptok indañgut.

18 Nak biañgan síník sanba: kunum kwet patekamík tuop endíkñe manda youp bimbín pakañ walí gítík papat kwambíñ patnekalíñ. Wín Anutulí nepek indauptok elak wín gítík gama ním indañímbi, endíkñe manda lakat síník nolí bo no ním paitnekalíñ. Ním síník.

19 Wíndíñda tíkap síndí endíkñe manda lakat síník wandín no lapípi, amatamdí wíndíñgangot tñelíñdok ení-daut sem tí-semañ, Kunum Molomdí sínda nandum gíñgítñiilok boñgípsínan pímbíñen sílanín síník tílak. Gan tíkap síndí endíkñe manda gítík tañgonembi, amatamdí wíndíñgangot tñelíñdok ení-daut sem tí-semañ, Kunum Molomdí sínda nandum gíñgítñiilok boñgípsínan lolóñ tílak.”

20 Yesulí yousímbe enguk, “Díndím kuñgula nak ñíndíñ sanlet: endíkñe manda nandí-tale ama gít Falisi ama endí endíkñe manda youyoulín patak wín gítík kímít-kle-kíliñ eañ. Tíkap síndí ama wín ním yapma klembi, Anutu nítek kunelíñdok nandílak wíndíñ ním kunekalíñda, síndí Kunum Molomdok gíñgítñi ním indanekalíñ.

21 Síndí ama damasíla manda ñíndíñ eníenín wín nandí-taleañ, ‘Dík ama no ním wílí kímbekek. ✧ No en ama no wílí kímbekekta, endí manda plon kímíttok.’

22 Gan natna ñíndíñ sanlet: no en nolla gimbit tílakta, en manda plon kímíttok. Ba no en nol manda winjít nímbe ní-suambatak, en wakan ka-díkñelok mín wopum gínañ kímíttok. Ba no en nol ñíndíñ nílak, ‘Dík ama kamen síník’, endí jímbeñdok komba gínañ ní-muttok.

23 Wala tímbe dík tapma tímbeپی sisuetnan ña ipi, nokalí nandí-kola tí-gamek wín nandí-síwítañda,

24 kak, nepenepeka sisuet kuseinan kímípi, díndímgan ña noka tímbe indaumbi, en gíta manda e-sale tímbe, not busuk tñdekamík. Wíndíñ tí-tale-bimek, kíndem ñambi tapma tímbekañ.

25 Ba tíkap ama nolí manda plon gapílep tílakta, síti telak plon yakan ñandemík, wolondañgan plapkan síník tambon tí-díndímelok manda en gíta eum díndím eukak. Ním kañbi, ama walí kañ-dan amalok kiinan gapímbi, kañ-danlí bo tem dumanlok kiinan gapímbi, endí gepmbi, it

kwambiñ ginañ gapilek.

²⁶ Nak biañgan sɪnɪk ganba: dɪk it kwambiñ ginañ papi, mɪnem ombi-mɪlok een wɪn ombi-taleumek gambiumbi piukañ.

²⁷ Manda ñɪndiñ damañgan een wɪn sɪndi nandi-taleañ, 'Dɪk ama nolok tamɪn gɪta telak joñgo nɪm kuukañ.' ✨

²⁸ Gan natna ñɪndiñ sanlet: ama noli tam no ka-galkta tɪlakta, en wakan ikan enlok gɪnan nanandiñ ginañ tam wɪn en gɪta telak joñgo kulak.

²⁹ Wɪndiñda tɪkap dauka tombonli gep tiañeumbi, yomdok sɪsoñ plon pi piwɪñ ñala dauka wɪn gɪtnei kopi, dauka tombongot kuukañ. Nɪm kañbi, gwɪlapka gɪtɪk jɪmbiñ gep kolɪm piuñ a.

³⁰ Ba tɪkap kɪka tombonli gep tiañeumbi, yomdok sɪsoñ plon pi piwɪñ ñala kak dombi kopi, kɪka tombongot kuukañ. Nɪm kañbi, gwɪlapka gɪtɪk jɪmbiñ ñauñ a.

³¹ Tɪmbi damañgan ñɪndiñ pa eñgɪliñ, 'No endi tamɪn kle-kolep tɪlakta, wolok tuop kundit yout daklembi mɪukak.' ✨

³² Gan natna ñɪndiñ sanlet: tam telak joñgo nɪm kuñguk en slakan nɪm kle-kokottok. Neta, ama no en tamɪn wandin kle kolɪmbi, wapai komblin tɪkewɪkta, ama wali tamɪn wakɪt endok wapai komblin yom plon yapɪliɪmbi, telak joñgo kundemɪk.

³³ Sɪndi ama damasɪla ñɪndiñgangot enienin wɪn nandi-taleañ, 'Dɪk manda e-kwambiñ dañguñ wɪn nɪm maklembi tambɪlekañ. Dɪk Wopumdok dainan nepek nek tɪndɪlok e-top tɪñguñ wolok tuop tɪmbekañ.' ✨

³⁴⁻³⁵ Gan natna ñɪndiñ sanlet: e-kwambiñda manda no nɪm enekaliñ, wɪn kunum ba kwet ba Jelusalem wolok plon nɪm enekaliñ. Ñɪndiñda: kunum ginañ Anutulɪ pipapi, amatam yambi-dɪkñelak, tɪmbi kwetti wɪn kesilok gemañ tɪmbɪmbi, kesi wolok plon kɪmɪtak. Tɪmbi Jelusalem wɪn Ama Wapmañ wopum endok il kwel.

³⁶ Tɪmbi dɪk kumbañga sak bip ba satnin tɪmbi indauktok tuop nɪm, wala tɪmbi kumbañgala bo nɪm e-kwambiñ daukañ.

³⁷ Ama noli nepek nola san-kaumbi, dɪndimgan tambanembi, 'Oñ' ba 'Nɪm' nɪnekalɪñ. Tɪkap sɪndi mandanjɪ tɪmbi kwambiñ daneliñdok nandañ wɪn Kolan Molomdok kandañ nanin bilak."

³⁸ Yesulɪ yousɪmbi enguk, "Sɪndi manda ñɪndiñ damañgan een wɪn nandi-taleañ, 'No en ama nolok dai tɪmbi kolaukta, endok dai bo tɪmbi kolalok. Ba no en ama nolok man

kwandai wili giloñmekta, endok man kwandai bo wili giloñmilok.' ☆

39 Gan natna ñindiñ sanlet: ama no kolan ti-samumbi, tambon nim ombiñmekaliñ. Nim sinik. Tambon sindi ñindiñ tinekaliñ: tikap ama noli bunga tombon wilekta, tombon windiñgot wilektok tambaneñmekañ.

40 Ba tikap ama noli kiupñga kasileuktok manda plon gapilepi nandilakta, sauloña windiñgot biñmekañ.

41 Ba tikap ama noli kaikan gan-giñginembi, nepenepeli win kwet kimin noñgan † wolok tuop bemi ñañmekañ dok elakta, dik kwet kimin tipet wolok tuop bemi ñañmekañ.

42 Ba tikap ama noli nepek nola gan-nandi tilakta miukañ, ba nepeka no nain dumangot tike-kuup ganlakta nandiñmekañ.

43 Sindi damañgan ñindiñ een win nandi-taleañ, 'Dik nokala ginañ kindem tiñmekañ, timbi kanjikkala nandi-kola tiñmekañ.' ☆

44 Gan natna ñindiñ sanlet: kanjiksiila ginañ kindem ti-semnekalñ, ba ama mlap kusei kusei ti-samañ enda Anutuli gwilam ti-semektok nimolo ti-semnekalñ.

45 Windiñ tiñpi, sindi kunum Bepsilok wembe gwañgwa kuañ win inda-dakleukak. Neta, endi ama gitikkan, win ama kindem mandan kimik-klean wakit ama kolan mandan wikañ enda gitik maim kol sale-sembe, gwi ni-mut-semalak.

46 Tikap sindi ama ginañ kindem ti-samañ endañgot ginañ kindem ti-semnelñda, nektok kuseila Anutuli tambon ombi-samek? Win takis epep ama kolan ‡ endi bo telak wakangot klean win!

47 Ba tikap sindi nosiilañgot not ti-semañda, kunditsi wali amatam diwin endok kunditsi nittek maklewik? Amatam Anutu nim nandiñmañ endi bo windiñ nim tañ ba?"

48 Yesuli windiñ embi yousimbi, dindim kuñgula manda enguk wolok bien win ñindiñ enguk, "Kunum Bepsilok ginan nanandin ba ep tindin win gitik kindem ba dindim sinikgot. Windiñda timbi sindok ginañ nanandijji ba ep tindijji bo gitik kindem ba dindim sinikgot palekak."

6

Ginañ tiptok kena nittek tilok

1 Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enguk, "Sindi ginañji tiptok kena tiñpi ka-kiliñ embi, amatamdok dausinan ep

☆ 5:38: Kisim Bek 21:24, Wok Pris 24:20, Lo 19:21 † 5:41: Grik manda kesik yali ñaññ 1,000ndok tuop elak, win Roma amalok mail noñgan ba 1.5 kilomita netepep. ☆ 5:43: Wok Pris 19:18 ‡ 5:46: Juda amal takis epep amala nandum endi takis epñpi, amatam julunñti ti-sembe, Judalok kanjiksi, win Roma ama, not ti-semañ, wala timbi endi Anutulok dainan ñanelñdok tuop nim.

tindinji sambi-dakleneliñdok nım tınekalıñ. Nım kañbi, Besi kunum gınañ patak endi tuanji tambon nım ombi-samek.

² Ama manji manbenji malet nomık endi it kiyau gınañ ba ipaka boñgıpnan giñgılı wopungan tiñipi, minem nepenepek ama pımbiñesıla emañ, wın amatamdi kosi giñgit tıke-loneliñdok wındiñ tañ. Nak białgan sanba: endi tuanji ikan kasile-taleañ. Wala tımbi nain nola ba nola dik plap kena tiñipi, wındiñ nım tımbekañ.

³⁻⁴ Dik ama pımbiñesi ep kımılıñipi, plap kenañga tılañ wali dausınan sembin palektok dik kika dındımdı nek tılak wın kika kepmala nım nımbekañ. Tımbi Bepkali nepek dausınan sembin indalak wın kalakta endi tuan ombi-gamekak.

⁵ Ama manji manbenji malet nomık endi it kiyau gınañ ba telak balambalak ba pañga indanan ipi, nımolo tınepi nandañ, wın amatamdi yambi-dakleneliñdok wındiñ tañ. Nak białgan sanba: endi tuanji ikan kasile-taleañ. Wala tımbi nain nola ba nola dik nımolo tiñipi, wındiñ nım tımbekañ.

⁶ Dik nımolo tımbepi, dıtnañgan doundou ika gınañ lombi, yamañga sipbi, Bepka kwet sembin patak enda nımolo tiñmekañ. Tımbi Bepkali nepek dausınan sembin indalak wın kalakta endi tuan ombi-gamekak.

⁷ Amatam anutu juluñgan nımolo tı-semañ endi manda sılanin asup pinapi, 'Nımolo ombapnıla nandı-nımetak' wındiñ nandıñipi pa tañ. Gan sındı nımolo tınepi,

⁸ endok nımolonjılok telal nım klenekalıñ. Sındı Bepsıla nepek nola gamañ nım nı-nandıñımbi, nekta lonjañ wın endi ikan nandı-talelak.

⁹ Wındiñda nımolo ñındiñ tınekalıñ, 'Kunum Bepni, dikok koka wın giñgiñgan tı-gamlok.

¹⁰ Dik amatam gitik nıp tımbi giñgitgai indambi, kunum gınañ kuañdı mañga tañgoneañ
wındiñgangot nındı kwelan ñolok tañgoneneñ.

¹¹ Dik nanañ sandap ñolok tuop nımıñ.

¹² Nındı amatamdi yom tı-nımañ wın bi-semamıñ,
wındiñgangot dik yomni bi-nımıñ.

¹³ Dik tı-kuyuk plon nım nımbiwıñ,
tambo kolandok kiinan nanin nıpmıñ.'

¹⁴ Nandañ. Sındı amatam ep tindinji kolan wın bi-semneliñda, Bepsi kunum gınañ patak endi bo sındok yomji bi-samekak.

¹⁵ Gan, tıkap sındı amatam ep tindinji kolan nım bi-semneliñda, Bepsi endi bo ep tindinji kolan nım bi-samekak."

16 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Ama man manbenjĩ malet nomĩk endĩ nanañ gĩtik kĩmĩsip tĩñĩpi, dei blamblae ba tĩ-kolakola embi, nanañ kĩmĩsip tañ wĩn amatam dausĩnan inda-daklenelĩndok. Nak biañgan sanlet: endĩ tuanjĩ ikan kasĩle-taleañ. Wala tĩmbi nain nola ba nola sĩndĩ nanañ gĩtik kĩmĩsip tĩndĩlok telak kĩmĩt-kleñĩpi, wĩndĩñ nĩm tĩnekalĩñ.

17 Dĩk nanañ gĩtik kĩmĩsip tĩñĩpi, tuk imbi, kumbañga sak youlekañ.

18 Wĩndĩñ tĩmbeñda, dĩk nanañ kĩmĩsip tĩlañ wĩn Bepka kwet sembĩn patak en noñganlañgot inda-daklewĩñ, amatamda nĩm. Tĩmbi Bepkalĩ nepek dausĩnan sembĩn indalak wĩn kalakta endĩ tuan ombĩ-gamekak.”

19 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Kwelan ñolok kwĩnakam ba bapaptĩ nepenepek tĩmbĩ kolalak, tĩmbi kumbu amalĩ it wiapi, kumbu tañ. Wala tĩmbi sĩndĩ gwĩlaptok kenañgot tĩmbi, nepenepesi tuan wopum kwelan ñolok pat-samektok nĩm tĩ-jumĩt tĩnekalĩñ.

20 Tambon sĩndĩ tuanjĩ kĩndem wĩn kunum gĩnañ pat-samektok tĩ-jumĩt tĩnekalĩñ. Wĩn kunum gĩnañ kwĩnakam ba bapaptĩ nepek no nĩm tĩmbĩ kolalak, tĩmbi kumbu amalĩ bo it wiapi, kumbu nĩm tĩañ, wala tĩmbi tuanjĩ nĩm pailekak.

21 Kusei ñĩndĩñda tĩmbi wĩndĩñ tĩndĩlok sanlet: nepek nekta sĩnĩk nandum loloñ tĩlak walañgot gĩnañ nanandĩnjĩlĩ pat-samlak.

22 Daut endĩ tipala nomĩk, endĩ piñgĩpnĩlok kolsalen. Tĩkap daukalĩ kĩndem patakta, kolsalenĩ piñgĩpka gĩnañ gĩtik kolĩ salelak.

23 Gan, tĩkap dauka kolanla, piñgĩpka gĩnañ gĩtik kilĩme-patak. Wĩndĩñda tĩmbi, tĩkap nepek gep kolĩ salelok walĩ kilĩm indañgukta, biañgan kilĩm mulum gĩnañ kulañ.”

Anutu en noñganla kena tĩñmĩlok

24 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, gwañgwañiila enguk, “Kena gwañgwa sĩlanin endĩ molom tĩpettok kena tĩ-semektok tuop nĩm. Wĩndĩñ tĩmbekta, molomñĩn nola not tĩ-ñĩmbi tĩkekwambĩñ dambi, molomñĩn nola nandĩ-kunjĩt tambi, siñgi wĩlĩmek. Wĩndĩñgangot sĩndĩ nepek tĩpelat, wĩn Anutu gĩt mĩnem kwĩlĩkwĩlĩ, endok kena tĩnelĩndok tuop nĩm.

25 Wala tĩmbi ñĩndĩñ sanba nandĩwĩt: sĩndĩ kuñgunjĩla ba gwĩlapsĩla nandĩmbi, nanañ tuk ba dasindasinjĩ tuop pat-samlak wala nandĩ-bendĩ nĩm tĩnekalĩñ. Biañgan sĩnĩk: nepek nek ñalĩ bien sĩnĩk? Wĩn kuñgunjĩlĩ nanañ maklelak, tĩmbi gwĩlapsĩlĩ dasindasinjĩ maklelak.

26 Sĩndĩ monĩk yambĩ nandĩwĩt: endĩ nanañ tĩpĩmbi metna wĩsĩ-kot wĩndĩñ nĩm tañ, gan sĩndok Bepsi kunum gĩnañ

patak endi ep towilak. Tĩmbi nĩtek? Sĩndi monik endok pĩmbiñ ba? Nĩm a! Sĩndi endok loloñ sĩnik, wala tĩmbi endi wĩndiñgangot sep towilak.

²⁷ Ba sĩndoñnan nanin ama nin ñali sĩnik kuñgunla nandi-bendi wopum tĩñpi, kuñgun lakat nombo guma yousum ombatawik?

²⁸ Tĩmbi dasindasinjila nekta nandi-bendi wopum tañ? Sĩndi pepekañgolalok paman klinan indambi pakañ wĩn ka nandiwit: endi dasindasinjilok kena nĩm tañ,

²⁹ gan pamanji wĩn kindem bien sĩnik. Nak wala ñĩndiñ sanlet: ama wapmañ Solomon endi dasindasin pamanat dasiñguk, gan endok pama wĩn kli wolok paman nĩm makleñguk.

³⁰ Kli nepek pamanji mangan indambi, desa yañetambi bĩndip pilak wĩn bo Anutu en dasindasinji emlakta, nĩtek tĩmbi endi dasindasinji nĩm tĩmbi inda-samek? Nanandikilitĩnji lakat nĩm pat-samlak ba?

³¹ Wĩndiñda sĩndi nandi-bendi tĩmbi, ñĩndiñ nĩm enekaliñ, ‘Nĩndi nanañ tuk nek ep na tĩnekamiñ?’ ba ‘Nĩndi dasindasin nek dasi kunekamiñ?’

³² Ama nindi Anutu biañgan en nĩm nandiñmañ endok gĩnañji ba nanandĩnjilĩ nepenepek gĩtik wandindokgot pat-semalak. Tĩmbi kunum Bepsilĩ ñĩndiñ nandi-sam-talelak: sĩndi nepek gĩtik wĩn nĩm pat-samekta guma nĩm kuneliñ, wala tĩmbi nepek wala nandi-bendi wopum nĩm tĩnekaliñ.

³³ Sĩndi gĩnañ nanandĩnjilĩ dama nepek ñala kĩmilĩm pat-samekak: sĩndi Anutulok gĩñgĩtĩi indam kumbi, dĩndĩm kuñgu kunekaliñ. Wĩndiñ tĩnekaliñda, nepek dĩwĩn gĩtik wandin wali bo inda-samekak.

³⁴ Wala tĩmbi sĩndi desa nek indauk wolok man nandi-bendi wopum nĩm tĩnekaliñ, wĩn desalok gĩñgĩt. Sandap nolok mĩlap wĩn sandap wolok tuop. Nĩm kañbi, yousĩmbi e-ta-ñaumbi mĩlatauk.”

7

Sĩndi amatamdi nek ti-sammelĩndok nandañ, wĩndiñgangot enda ti-semnekalĩ

¹ Yesulĩ manda yousĩmbi ñĩndiñ enguk, “Sĩndi amatamdok ep tĩndĩnji kañ-danbi, endi kolasi wĩndiñ nĩm enĩnekaliñ. Nĩm kañbi, Anutulĩ sĩnda wĩndiñgangot ti-samek.

² Nekta, telak nĩtek plon sĩndi amatam yambi-dan ti-semañ, wĩndiñgangot Anutulĩ bo sambĩ-dan ti-samekak. Tĩmbi kusei nĩtektok tuop sĩndi amatam yambi-dan ti-semañ, kusei wolok tuopkan Anutulĩ bo sambĩ-dan ti-samekak.

³ Dik nitek tĩmbi nokalok dainan kilikilik minam win kalañ, gan dĩtnalok dauka gĩnañ komba bem pakamlak win nĩm ka-daklelañ?

⁴ Dĩtnalok dauka gĩnañ komba bem windiñ patakta, nitek nokala ñĩndiñ tuop nĩmbeñ, 'Notna, nak dauka gĩnañ kilikilik patak win klewa lambi-gamek.'

⁵ Dik ama julũngandok. Dama dĩtnalok dauka gĩnañ komba bem patak win kle-kopmek, siñgi kindem dei-kiliñ embi, nokalok dai gĩnañ kilikilik minam patak win kle-kolekañ.

⁶ Sindi nepek no Anutulok giñgit wĩlĩmĩmĩn win tĩkembali, kamotta nĩm emnekalĩñ. Nĩm kañbi, kamotti undanembi, sinla sep saineliñ. Ba sindi sinlok kokomji tuan lolon win bitta nĩm emnekalĩñ. Nĩm kañbi, bit kesisiĩ yali mĩna dam kotneliñ." *

⁷ Yesuli yousĩmbi, nĩmolo tĩndĩla ñĩndiñ enguk, "Sindi nepek nola tĩpĩkañ wala ni-nandi tĩnekalĩñ, tĩmbĩmbi nandi-samekak. Sindi nepek nola lonjĩmbi tĩpĩkañ wala lolonji tĩnekalĩñ, tĩmbĩmbi nepek wolok bien kanekaliñ. Sindi yaman wĩwit tĩnekalĩñ, tĩmbĩmbi Anutuli pĩsat-sambi sep plaptaukak.

⁸ Win kusei ñĩndiñda: ni-nandiñ tuop nandi-semalak. Lonjĩañ tuop bien kañ. Yama wĩkañ tuop yama pĩsat-semekak.

⁹ Sindoññan nanin nindi nĩñañ nanañla eumbi kawat mĩwik? Nimbek noli tuop nĩm.

¹⁰ Ba pĩsla eumbi, malet no nĩm nanalok kindem mĩwik ba? Win bo tuop nĩm.

¹¹ Sindi ama yomat, gan nepenepek kindem gwañgwa bĩsatsĩla emneliñdok nandi-kiliñ eañ. Windiñda tĩmbi, sindi ñĩndiñ sinik nandiwit: Bepsi kunum gĩnañ patak endi mek sapma klembi, nepenepek kindem ama nindi enda nĩnandañ enda guma emekak.

¹² Sindi amatamdi nek ti-sammelĩñdok nandi-koñgom tañ, windiñgangot enda ti-semnekalĩñ. Manda wali wakan endikñe manda Moseli kĩmĩt-nĩmguk ba manda plofet amali nĩni-daut ti-nĩmgiliñ wolok kusei tĩmbi inda-daklelak.

¹³ Sindi yama gik wandiñ lonekalĩñ. Jĩmbiñ ñañalok yama win wopum, tĩmbi telak jĩmbiñ kandañ ñalal win basakñanen, ba kesitti ñañalok pañgĩtnin, wala tĩmbi amatam asupgandi telak win kleañ.

¹⁴ Gan kuñgu kwambiñ ñañalok yama win gik sinik, tĩmbi kuñgu wandiñ ñañalok telak win bo tip tĩmbi gliñgliñnat.

* 7:6: Yesuli e-yout manda windiñ eñguk win endi Anutulok giñgit manda kindem wala nandum tal tĩlak ama wandisi wala nĩm enendok eñguk.

Wala tĩmbi ama noñgan noñgandiñgot telak yama wĩn kañbi, gĩnañ loañ.”

Ep tĩndĩnjilok bien wali kusasi tĩmbi daklelak

15 Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Plofet ama julunjuluñ enda yambi-kĩliñ embi kunekaliñ. Endĩ sipsip busukñanen wandin nomĩk sĩndoñ bañ, gan gĩnañ nanandĩnjĩ wĩn kamot moyen sañan wandin: endĩ sep tĩmbi kolanelĩñdok nandiãñ.

16 Sĩndĩ endok ep tĩndĩnjĩ ba kenanjilok bien kañbi, kusasi ka-dĩndĩm enekaliñ. Kuañgĩmdĩ mandañ bien nanalok lalilak ba? Ba gĩnjattĩ gip bien nanalok lalilak ba? Nĩm a.

17 Komba tĩpitĩpin kĩndem endĩ bien kĩndemgot lalilak, komba kolan endĩ bien kolan lalilak.

18 Komba kĩndem endĩ bien kolan lalilali wĩn nĩm patak, ba komba kolan endĩ bien kĩndem lalilali wĩn bo nĩm patak.

19 Tĩmbi komba no bien kĩndem nĩm laliumbi jĩnbĩm gĩloumbi, komba gĩnañ silok.

20 Wĩndĩñgangot sĩndĩ plofet ama julunjuluñ endok ep tĩndĩnjĩ kañbi, kĩndem kusasi ka-daklenekaliñ.

21 Amatam ‘Wopumna, Wopumna’ pa naniãñ endĩ gĩtĩkkandĩ Kunum Molomdok gĩñgĩt nĩm indambi kunekaliñ. Wĩn Bepna kunum gĩnañ patak endok man mandan tañgoneañ endĩñgot kunum gĩnañ lonekaliñ.

22 Kunum Molomdĩ amatam yambi-danbekak wolonda asuptĩ ñĩndĩñ nanĩnekaliñ, ‘Wopum, wĩn dĩkok kokala nĩndĩ plofet manda eñgĩmĩñ, yal kolan ep kle-semgĩmĩñ, tĩmbi kundit gembĩnat engano asup tĩñgĩmĩñ yañ!’

23 Wĩndĩñ eumbi, ñĩndĩñ e-daklembi enbetat, ‘Sĩndĩ Anu-tulok endĩkñe manda makleñgĩlĩñ. Nak nĩm nandi-samlet. Sĩndĩ nambimbi ñawit!’ ”

24 Yesulĩ yousĩmbi enguk, “No en manda gĩtĩk ñĩn san-talelet wĩn tĩke-kulakta, endĩ ama nanandĩnat ñandin: endĩ il kĩndilĩpi, ita mambĩ ilĩmbi, kawat ta kusei gĩnañ melĩ pĩumbi, gembĩnatkan youlĩ gĩlĩm da-taleñguk. Wĩndĩñ tĩmbi, il kĩndit-talem palĩmbi,

25 nain nola gwi gwam wopum sĩnĩk it plon suañguk, tĩm sasalelĩ bo it pendĩt-tĩlalĩmbi, dĩñdam pakuk. Nekta, kawat ta kusei gĩnañ melĩ pĩumbi youlĩ gĩlĩm dañgukta nĩm gĩloñguk.

26 Gan no en manda gĩtĩk ñĩn san-talelet wĩn nandiĩmbi nandi-kĩmkĩmnelakta, endĩ ama kamen ñandin: endĩ il kĩndilĩpi, ita kenanjat sĩlanin plon mambĩ ikuk. It kĩndit-talem palĩmbi,

27 gwi gwam wopum sɪnɪk it plon suambi, kɪnanjat kɪndilɪmbi, sasalelɪ bo it pendɪp yout mɪnjulɪmbi gɪlom pɪmbi, lɪlɪme-taleɳguk.”

28-29 Yesulɪ amatam kɪmɪn wopum nanandɪ emguk, wɪn endɪ endɪkɪne nandɪ-tale amanjɪlɪ enɪ-daut tɪ-semmaɳgɪlɪɳ wolok tuop nɪm tɪɳguk. Nɪm, endɪ enlok man ba gembɪn plon enɪ-daut tɪ-sem tɪ-kuɳguk, wala tɪmbi manda eu taleumbi amatamdɪ nandɪ-gɪtɪɳgɪtɪk tɪmbi, dambenjɪ pɪumbi pakɪlɪɳ.

Ama Wapmaɳlɪ gembɪn Juda amatamda daut semguk

8

Yesulɪ amatam asup ep tɪmbi kɪndem daɳguk

1 Yesulɪ kwet jaɳgɪnnan nanin pɪ ɳaumbi, amatam kɪmɪn wopumdɪ en kle ɳaɳgɪlɪɳ.

2 Tɪmbi ama no wanda kwambiɳnat endɪ Yesuloɳ bɪmbi, mɪlelem tɪ-ɳɪmbi nɪɳguk, “Wopum, tɪkap dɪk nep kɪmɪlep nandɪlaɳda, guma jɪmbatna tɪmbi taleumbi, kɪndem dawa.”

*

3 Eumbi, kii kot-suapi, ama wɪn tɪke-kambi nɪɳguk, “Nak nandɪ-gamlet. Dɪk kɪndem da” eumbi, wolongan wanda kwambiɳ walɪ pailɪmbi kɪndem daɳguk.

4 Tɪmbi Yesulɪ ɳɪndɪɳ nɪɳguk, “Nandɪlaɳ. Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola nɪm tɪ-semekaɳ. Nɪm. Dɪk ɳambi, gwɪlapka tapma amala daulɪmɪumbi, jɪmbatka tale-lak wɪn gambɪ-dakleukak. Tɪmbi dɪk amatamdɪ wandaɳga biaɳgan ip talek wɪn gambɪ-nandɪnelɪɳndok Moselɪ endɪkɪne manda kɪmɪt-nɪmguk wolok tuop tapma tɪmbekaɳ.”

5 Tɪmbi Yesulɪ Kapaneam it kwelan ɳaɳguk. ɳa tombɪmbi, Romalok mik ama 100 endok telak damanjɪ endɪ Yesuloɳ bɪmbi nɪ-gɪɳgɪnembɪ

6 eɳguk, “Wopum, kena gwaɳgwana jɪmbat wopum indaɳmumbi, kii kesi dalandaumbi, pɪɳgɪp gawat wopum nandɪmbi, ilan patak.”

7 Eumbi nɪɳguk, “Ale, nak ɳa tɪmba kɪndem dautak.”

8 Gan mik amalok telak damanjɪlɪ tambanembɪ nɪɳguk, “Wopum, nak ama pɪmbɪɳenen, nɪtek dɪk nokoɳ ilan bɪwɪɳ? Dɪk mandaɳgot eumbi, kena gwaɳgwana kɪndem dawɪn.

9 Kusei ɳɪndɪɳda wɪndɪɳ elet: lolonalok kapmalnan wɪn natna kulet, tɪmbi nokok kapmalnan mik ama dɪwɪn nolɪ

* 8:2: Juda amalok nanandɪ-kɪlɪktɪnjɪ ɳɪndɪɳ pakuk: jɪmbat ba ep tɪndɪn dɪwɪn walɪ ama ep tɪmbi kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ɳasɪɳgan ɳanelɪɳndok tuop nɪm.

kuañ. Tĩmbi nak nola ‘Dĩk ñau!’ nĩmbambi ñalak, ba nola ‘Dĩk bo!’ nĩmbambi bĩlak, tĩmbi kena gwañgwanala ‘Kena ñĩn tĩ!’ nĩmbambi, kena wĩn tĩlak.”

¹⁰ Yesulĩ manda wĩn nandĩmbi nandĩ sĩlikĩembi, amatam en kle ñaĩgĩlĩñ enda ñĩndĩñ enguk, “Yakĩesi! Sĩndĩ ama ñĩn kawĩt! Biaĩgan sanlet: endĩ Juda ama nĩm, gan endĩ nanandĩ-kĩlĩkti wopumnat! Nak Islael sĩndok boĩgĩpsĩnan nanandĩ-kĩlĩkti wandĩn nĩm kaĩgut.

¹¹ Nak ñĩndĩñ sanba: Kunum Molomdĩ kusei kĩmĩpi, amatamĩi indaĩgan yambĩ-dĩkĩembi, nanañ sina wopum tĩsemekak, wolonda amatam asup kwet tuopnan nanĩn endĩ bĩmbi, Ablaam, Aisak gĩt Jekop en gĩta nanañ nanekalĩñ.

¹² Gan Anutulĩ Juda amatam dama gĩĩgĩtĩi ep kasĩleĩguk wĩn asup ep kleumbi, kĩlĩm gĩnañ pĩmbi, wandĩñ mano kwĩlĩm tĩmbi, manjĩ sĩ-gĩlĩm danekalĩñ.”

¹³ Tĩmbi Yesulĩ mik amalok telak dama nĩmbi eĩguk, “Dĩk ñau. Nanandĩ-kĩlĩkti tĩlañ wolok tuop inda-gametak.” Eumbi, wolongan sĩnĩk telak damalok kena gwaĩgwa jĩmbalĩ taleumbi kĩndem daĩguk.

¹⁴ Tĩmbi Yesulĩ Petloloĩ ilan ña loĩguk. Lombi kaĩguk wĩn: Petlolok yapman tam pĩĩgĩu komba dĩumbi, ipat plon doupakuk.

¹⁵ Tĩmbi Yesulĩ kii plon tĩke-kaumbi, jĩmbalĩ taleumbi, tam walĩ mĩlapi, nanañ tuk tĩmbĩ plaptaĩguk.

¹⁶ Maim pĩumbi, ama yal kolanjĩat asup yanaĩgĩpi, Yesuloĩ bĩĩgĩlĩñ. Bĩumbi, man mandalĩĩgot yal ep kle-kopi, amatam jĩmbatsĩat gĩtĩk ep tĩmbĩ kĩndem daĩgĩlĩñ.

¹⁷ Wĩndĩñ tĩĩgukta, endĩ plofet Aisailĩ kundit indauktok eĩguk wolok tuop tĩĩguk, wĩn ñĩndĩñ, “Endĩ jĩmbat ba pĩĩgĩp gawatnii nĩpma tĩkemi bennĩmguk.” ✧

Yesulĩ en kle-kuĩgulok manda enguk

¹⁸ Amatam asuptĩ Yesu kle-gĩmbup palĩm yambĩmbi, gwaĩgwaĩiilĩ tuk guaĩ tambon kandañ ñaĩnalok en-dĩkĩeĩguk.

¹⁹ Tĩmbi endĩkĩe manda nandĩ-tale ama nolĩ Yesuloĩ bĩmbi nĩĩguk, “Endaut. Dembek dembek ñaukañ tuop nak gep kle-kuutat.”

²⁰ Eumbi tambane nĩĩguk, “Kamot moyen klinalok endĩ kwet tombaĩjĩat, tĩmbi monĩk endĩ bo isĩat, gan Amalok Nĩñañ en il no nĩm palmĩlak.”

²¹ Tĩmbi gwaĩgwaĩiiloĩ nanĩn ama nolĩ Yesu ñĩndĩñ nĩĩguk, “Wopum, nandĩ-namumbi, dama ña bepna kĩndit tapli-bimek bĩm gep kle-kuutat.”

22 Gan Yesulí niñguk, “Nim a. Ama ginañjî tip kîmkîmîn endî kîndem nosî tîke kîmîpi kînditnelîñ. Dîkta bîm, nep kle.”

Yesulî sasale wopumda manda nîmbîmbî biñguk

23 Tîmbî Yesulî kîkeñ plon loumbî, gwañgwañiilî en kle ñambi loñgîlîñ.

24 Tîmbî tuk guañ plon ñañîlîmbî, sasale wopum plapkan sînik pendîpi, tuk munjulîmbî, kîkeñ kot tapliupi tîñguk. Gan Yesu enla dou kamalam pakuk.

25 Tîmbî gwañgwalî Yesu tîmbî sîlikñeumbî niñgîlîñ, “Wopum, nîpmî plata! Kuñgunî taleupi tîlak.”

26 Eumbî enguk, “Nekta gembînjî pîumbî mîsiañ? Nanandî-kîlîktînjî lakat nim pat-samlak ba?” Wîndîñ embî mîlapi, sasale gît tuk enombîumbî, sasalelî biumbî, tuktî busukñanen douñguk.

27 Tîmbî ama Yesu gîta pakîlîñ endî ka sîlikñembî eñgîlîñ, “Ama ñîñ nîtein sînik, ñala sasale gît tuktî mandan tañgoneamîk?”

Yesulî ama tîpet endok yal kolan kle-semguk

28 Galilî tuk guañ tambon kandañ, Gadala nasilok kwelan, ama tîpet yal kolanjîat endî sumnan pa kuñgîmîk. Endî ama sañasît sînikta tîmbî ama nolî endî kuñgîmîknan kandañ ñañambît tîndîlok tuop nim. Yesulî wolok ña tombîmbî, ama tîpet endî sumnan nanin pîmbî, en tîmbî indambi

29 kîtîmbî niñgîmîk, “Anutulok Nîñañ, dîk nekta nîndoñ bîlañ? Kwelan kuñgulok nainnîi gama nim dumalañîlîmbî, kena gîm nîmepî bîlañ ba?”

30 Bît kîmîñ wopum no kambak mayañgan kuñîpi, kwet minañ-pakîlîñ.

31 Tîmbî yal kolan endî Yesulî nandî-semektok niñgîñembî eñgîlîñ, “Tîkap dîk nîp kleup tîlañda nandî-nîmumbî, bît kîmîñ da pakañ endok gînañjî gînañ ña pîna.”

32 Eumbî enguk, “Ale, pîm ñawî!” Tîmbî wolongan yal kolan endî ama tîpet yambîk bimbi, bît asup endok gînañjî gînañ ña pîñgîlîñ. Pîumbî, bît gîtik endî gembînat woñepî, kwet yaliup jîlopi, jîmbîñ pîmbî, tuk guañ gînañ tuk nañbî kîm-taleñgîlîñ.

33 Tîmbî bît ka-dîkñe ama endî pim ñambi, it kwet wopumnan ña tombî, bîttok kasat ba ama tîpet yal kolanjîat kuñgîmîk endok kasat gîtik amatamda tî-semgîlîñ.

34 Wîndîñda tîmbî amatam it kwet wopumnan kuñgîlîñ gîtik endî Yesu bî kañbî, kwesî bim ñauktok nî-nandumbî nandî-semguk.

9

Yesulí ama no kii kesi dalandan endok yomín bimbí, tímbe kíndem dañguk

1 Tímbe Yesulí kíkēñ plon lombi, tuk guañ tomo kandañ undane ñambi, enlok il kwelnan tomguk.

2 Tímbe ama dīwíndí ama no kii kesi dalandan tañgonembi, endoñ biñgíliñ. Bīu yambímbi, nanandí-kíliktínjlok kusei ka-nandí-tombi, ama tañgo plon pakuk enda ñíndíñ níñguk, “Notna, waleña busukñeun: nak yomga gítik bi-gamlet.”

3 Wíndíñ eumbi, endíkñe manda nandí-tale ama dīwíndí wala nandum píumbi, nisíñgan ñíndíñ eñgíliñ, “Ama ñalí yom biñmektok elak endí Anutula en wandin eñpí ní-lakatalak yañ!”

4 Yesulí gíñañ nanandínji ka-daklembi enguk, “Nekta gíñañji gíñañ nanandí kolan wandin tí-namañ?”

5 Anutulí gembín ním namumda, nak ama ñala ‘Yomga bi-gamlet’ ba ‘Dík mílapi, kesítí ñau!’ wíndíñ nímbambi, bien kíndem indauk ba? Ním a!

6 Wíndíñda Amalok Níñañ kwelan ñolok yom bimbilok gembín palmílak wín nak ñíndíñ daut sametet.” Yesulí wíndíñ embi, ama kii kesi dalandanla níñguk, “Dík mílapi, ipaka tíkembali, ikanan ñau!”

7 Eumbi, wolongan mílapi ipi, ipal tíkembali, ilnan ñañguk.

8 Tímbe amatam kundit wín kañgíliñ endí mísímbi, Anutulí gembí wandin amala emguk wala ní-kíndem dañgíliñ.

Yesulí yom ama gíta yakan nanañ nañguk

9 Tímbe Yesulí walinin pí ñañípi, ama no koi Matayo takis epep ilan kena tí-palímbi kañbi níñguk, “Dík bímbe nep kle-kuukañ.” Nímbímbi, wolongan mílapi kle ñañguk.

10 Tímbe Yesu gít gwañgwañii endí it gíñañ lo pípapi, nanañ nañgíliñ. Nañíliñbi, takis epep ama ba ‘yom ama’ * asup dīwíndí bí yousímbi, en gíta nanañ yakan na-pakíliñ. Na-palíñíliñbi,

11 Falisi ama dīwíndí wín kañbi, nandum pí-sínik taumbi, Yesulok gwañgwañii en-nandímbi eñgíliñ, “Sandautsí endí neta takis epep ba yom ama en gíta nanañ nalak?”

12 Yesulí manda wín nandímbi enguk, “Kíndesi endí gwasap amalóñ ním ñañ. Wín jím batsíat endíñgot gwasap amalóñ ñañ.

13 Síndí ñambi, Anutulok mandan ñíndíñ youyoulín patak wín pínapí, bien ka-daklenekalíñ, ‘Nak ama gíñañ busuk

* **9:10:** Falisi amalí amatam dīwíndí endíkñe manda ním kímít-kle-kíliñ eañgíliñ enda nandum yom ama tíñgíliñ.

ti-semneliñdok nandi let, tapma ti-namañ wala nım.’ ✨
Wındiñda nak yom ama en-tiañeuttok indañgut, ama nisıla
nandum dındım sınık tılak enda nım.”

*Yesulok endaut manda komblin wakıt ep tındın damanin
wın nım kiuttok*

¹⁴ Nain wolonda Yoane tuk ii-sem kena tıñguk endok
gwañgwañiilı Yesuloñ bımbi nı-nandımbi eñgılıñ, “Falisi
ama gıta nındı nanañ kımısip pa tamıñ, gan nıtekte dıkok
gwañgwañgailı wındıñ nım pa tañ?”

¹⁵ Eumbi, Yesulı gwañgwañiilı kusei nekta ep tındın
damanin nım kımıt-kleñgılıñ wın eu dakleuktok eyout
manda dıwın eñguk. Eñpi, enla ba gwañgwañiilok plon
ñındıñ embi enguk, “Ama nolı tamın tılakta tımbi, sina mın
na-sılsıllılok nain indaumbi, noliilı kındem blandok telak
kleñpi, nanañ kımısip tınelıñ ba? Wolok tuop nım. Gan
ama wın noliilok boñgıpsınan nanin yapma tıke-ñaumek,
noliilı blandok telak klenepi, nanañ kımısip pa tınekalıñ.”

¹⁶ Yesulı wındıñ embi yousımbi enguk, “Ama nolı
dasindasin damanin dıkñendıkñen mambupmeupi sandum
kusip komblin nım tıkelak. Wındıñ tımbekta, dasindasin
wılımbi, sandum kusip komblin walı ña titambi, dasin-
dasin damanin tiañeum blañganeumbi, gınañ wopungan
sınık indauk.

¹⁷ Tımbi wain tul komblin bo meme gwılap kawai gınañ
nım wılı gılolok. Wındıñ tımbekta, wain tullı bendı wopum
dambi, meme gwılap kawai tımbı tawa kolaumbi, wain
kwelan lamıt pı-talewık. Wala tımbi wain tul komblin wın
gwılap komblin gınañ pa wılı gılolok, tımbi nıset tıpelat
kındemgot patemık.”

*Yesulı tam jımbalat no gembınlı tımbı kındem daumbi,
wembe sembısembın no tımbı mılakuk*

¹⁸ Yesulı wındıñ eñımbi, ka-dıkñe ama nolı endoñ bımbi,
kuañ kuseinan mılelem tıñpi nıñguk, “Wembana kombıkan
sınık sembılak. Gan wandingan dık bımbi, kıka endok plon
kımımbi, kuñgun nombo indañmun.”

¹⁹ Eumbi, Yesulı mılapi, gwañgwañii gıta ka-dıkñe ama
klem ilnan ñanepi ñañgılıñ.

²⁰⁻²¹ Tımbi tam no tam jımbat † indañmı palımbi, gwılat
12 taleñguk endı enla ñındıñ e-nandıñguk, “Nak Yesulok
dasindasingot tıke-kautatta, kındem dautat.” Wındıñ eñpi,
endok sıñgi kandañ ñambi, dasindasin kusipgot tıke-kañguk.

²² Tıke-kaumbi, undanem tam kañbi nıñguk, “Wembe,
waleñga kındem dawın. Nanandı-kılıktıñgalı gep tımbı

✨ **9:13:** Hosea 6:6 † **9:20-21:** Juda amatamdı nandum jımbat walı tam ep tımbı
kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñasıñgan ñanelıñdok tuop nım.

kindem dalañ.” Tĩmbi nain wolondañgan tam wali kindem dañguk.

23 Tĩmbi Yesuli ka-dikñe ama endok ilnan ña tombi yambiñguk wĩn: amatam asup kimin ti-palĩmbi, diwisiĩ blandok kap pakñuakti pendilĩmbi, diwisiĩ mano tĩmbi, losala wopungan tiñgiliñ. Ti-palim yambimbi

24 enguk, “Sĩndi mĩlapi ña-talewit. Wembe tip endi nim sembiik. Endi slak dou-patak.” Eumbi ka-kwalepgiliñ.

25 Gan amatam ep kleum pawan pi-taleumbi, Yesuli wembe pakuknan lombi, kii plon tikeum mĩlakuk.

26 Tĩmbi kundit wolok giñgitti kwet wolok tuop sapakñeñguk.

Yesuli ama tipet dauset sipmĩsipmĩn git ama no man sipmĩsipmĩn ep tĩmbi kindem dañgiliñ

27 Yesuli waliningan pi ñañilĩmbi, ama tipet dauset sisipmĩn endi siñgi kandañ klembi kitĩmim eñgimik, “Devittok Komblin, dik nita blan ti-nimĩñ.”

28 Yesuli it gĩnañ lo palĩmbi, ama tipet wali endoñ biñgimik. Biumbi en-nandimbi eñguk, “Nak gumañ sep timba kindem dandemik wĩn siti nandi-kilikti ti-namamik ba?” Eumbi niñgimik, “Oñ, Wopum, wĩndiñgan.”

29 Eumbi, kiilĩ dauset tike-kambi enguk, “Nitek nandikilikti ti-namamik wolok tuop inda-samun.”

30 Eumbi, dauset tombimbi, kimĩsip manda kwambiñ ñĩndiñ enbi eñguk, “Siti nepek ñin inda-samlak wĩn ama diwĩn nola nim enĩndekamik.”

31 Wĩndiñ eñguk, gan endi ñambi, Yesulok giñgit wĩn kwet wolok tuop e-sapakñeñgimik.

32 Ama tipet wali walinin pi ñañilĩmbi, amatamdi ama no yal kolanli man tĩmbi sipmĩñguk wĩn Yesuloñ nañgip biñgiliñ. Nañgip biumbi,

33 yal kolan kleñmĩumbi, man sisipmĩn endi kusei kimipi, manda eñguk. Tĩmbi amatamdi wĩn ka silikñembi eñgiliñ, “Dama Israel kwelan nepek ñandin no nim indañguk.”

34 Gan Falisi amalĩ ñĩndiñ pa ñañgiliñ, “Yal kolandok telak damanjilĩ gembĩ mĩumbi, yal kolan pa ep kle-semalak.”

Ama Wapmañli kena gwañgwañii molo manda enguk

Yesuli kena gwañgwa 12 en-tiañembi, kena tĩneliñdok molo manda enbi en-mukuk

35 Tĩmbi Yesuli it kwet wopum ba tip gitik kle-gĩmbulepi ñañguk. Ñañipi, amatam it kiyaunji gĩnañ eni-daut ti-sembi, Anutulĩ amatam yambi-dikñelak wolok plon giñgit manda

kíndem eu píumbi, amatam jímbat kusei kusei inda-semguk ep tímbi kíndem dañgíliñ.

³⁶ Tímbi endí ama kímn wopum yambiñguk wín endí sipsip ka-díkñenji nímnat ba tí-plaplaenji nímnat nomík kuumbi yambum młataumbi blan tí-semguk. Blan tí-sembi,

³⁷ gwañgwañiila ñíndíñ enguk, “Nanañ bien mepmettok asupgan pakañ, gan kena ama wín lakatgot.

³⁸ Wala tímbi síndí Anutu kena molom nímoló tíñmumbi, kena ama ep tímbi indaumbi, kenan gíñañ en-mulím ñambi, bien ep kímn kotnekalíñ.”

10

¹ Tímbi endí gwañgwañi 12 kíti-semum bíumbi, yal kolan ep kle-semnelíñdok ba jímbat kusei kusei ep tímbi kíndem danelíñdok gembí emguk.

² Ama enmumulín 12 endok kosí ñíndíñ: dama Simon koi no Petlo, tímbi kwayañ Andlu, gít Sebedilok níñañiit Yakobo gíta kwayañ Yoane,

³ Filip gít Batlomio, tímbi Tomas gít Matayo takis epep ama, tímbi Yakobo Alifaialok níñañ gít Tadaio.

⁴ Tímbi Simon Selot * gít Judas Iskaliot en Yesu bola tíñmíñguk.

⁵⁻⁶ Tímbi Yesulí gwañgwa 12 wala wakan en-mupi, molo manda embi enguk, “Islael amatam endí sipsip pait-pakañ wandin, wala tímbi síndí endoñgot ña yambiñekalíñ. Síndí Samalia amatam endok isí kwesinan nímn lonekalíñ, ba amatam Judalok sambat nímn endoñ nímn ñanekalíñ, Juda amatamdoñgot ñanekalíñ.

⁷ Ñañípi, gíngít manda ñíndíñ enínekalíñ, ‘Kunum Molomdí amatamñi yambi-díkñelak wín inda-dakleup tílak.’

⁸ Tímbi jímbatsiat ep tímbi kíndem danekalíñ, ba kímkímn ep tímbi młatnekalíñ. Wanda kwambiñjiat ep tímbi gíłita-semnekalíñ, ba yal kolanjiat ep kle-kot-semnekalíñ. Gembí samsamín wín tuan nímnat, wala tímbi síndí kena tuan nímnat kenane-semnekalíñ.

⁹⁻¹⁰ Ama kena tílak enda tuan mílok, wala tímbi síndí ñanepi, mínem gímn ba satnín nímn mep ñanekalíñ. Síndí líksí nímn tañginekalíñ. Tímbi kiupí típet wakít kesísí gwłap ba toña youtilok nímn mep ñanekalíñ.

¹¹ Síndí it kwet wopum ba típ nolok ba nolok lonekalíñ, wolonda ama kíndem nolí not tí-samektok e-lonjímbi en-nandí tínekalíñ. En-nandí tímbímbi, nísi inda-dakleumbi,

* **10:4:** Selot ama endí Roma nasilí Juda amatam yambi-díkñeñgíliñ wín endok kwelan ep kleu ñanelíñdok nandímbi, mík tí-semgíliñ.

en gita ñambi, wandiñ patnekalñ tuop endok ilnangot dou mlat tñekalñ.

¹² Endok ilnan loñipi, amatam ñindiñ eninekalñ, 'Busuk sindok kandañ palekak.'

¹³ Tikap it wolok ginañ pakañ endi not ti-samnekalñda, busuk wali endok kandañ palekak. Ninda, Anutu ninandumbi, busuk win yapma tikeukak.

¹⁴ Tikap it ba it kwet nolok ama noli not no nim ti-sammelñda ba mandanj; no nim nandinelñda, yambinekalñ. Yambinep tñipi, dausnan kesis plon kwilñ sapak wit sapleum pumbi, 'Anutul; siñgi wit-nimlak' wñdiñ sambi-nandi-daklenekalñ.

¹⁵ Nak biañgan sanba nandiwit: Anutul; amatam yambidanbekak wolonda it kwet sinda siñgi wit-samnekalñ endok kolanj; wolok tuan wali amatam kolan papait nindi damañgan Sodom git Gomola it kwelan kuñgñ endok kolanj;lok tuan makleukak." †

Yesulok gwañgwañii endi amatam yambi-kiliñ embi kulok

¹⁶ Yesuli yousmbi enguk, "Nandañ. Nak amatamdoñ sanmulam ñambi, kanj;knailok boñg;psinan kunekalñ. Endi kamot moyen sañan wandin, tmbi sindi sipsip gembinj; nimnat wandin. Endi sep tmbi kolanelñdok nandañ, wala tmbi sindi nandi-kiliñ tmbi kuñipi, yom nim tñekalñ. ‡

¹⁷ Sindi ama yambi-kiliñ embi kunekalñ. Endi manda plon sep kmitnelñdok ama bies;lok kisnan sapilmbi, it kiyaunj; ginañ sep waipnekalñ.

¹⁸ Endi naka tmbi ama wapmañ ba ka-dikñe ama endoñ mandala sanañgñlmbi, telak inda-samumbi, giñgit manda kindem en ba diwin Juda ama nim enda bo eninekalñ.

¹⁹ Mandala sep ñañlmbi, 'Nek enetamiñ, ba manda telal nittek plon enetamiñ' wala nandi bendi wopum nim tñekalñ. Neta, manda plon ilmbi, wolongan Anutul; manda elok daut samumbi enekalñ.

²⁰ Manda enekalñ win sinlok nim. Win Bepsi elok Dindim Woñ endi sep tmbi pañg;taumbi enekalñ.

²¹ Ama diwin nak nim nep kleañ endi dasii ba kwayañjii nandi-kilikt; namañ win kanj;knailok kisnan yapipi, yandipmi kmmnelñdok. Ba besii diwñdi; gwañgwañj; bisat wñdiñgangot ti-semnekalñ. Tmbi wembe gwañgwal; menj; bepsila wñdiñgot kanj;k ti-sembi, amal; yandipmi kmmnelñdok enekalñ.

† **10:15:** Sodom git Gomola nasilok timipmile wandin wala Anutul; ep siu diñguk. (Stat 18:17-19:29) ‡ **10:16:** Grik manda plon Matayoli; manda win ñindiñ youkuk, "Sindi malet nandi-daklenat ba mambaip yom nimnat wandin kunekalñ."

22 Tĩmbi nokok giñgĩtnai kuañda tĩmbi amatam giĩktĩ nandi-kunjita wopungan ti-sam ti-kunekaliñ. Gan no en mĩlap wandin indaĩmekak tuop nep kwambiñ dambi nĩm nambiukak, endi wakan Anutulĩ kuñgu taletalen nĩmnatnan tĩke-kĩmĩlekak.

23 Tĩmbi it kwet nolok nasilĩ mĩlap kusei kusei samnekalĩnda, it kwet nolok pimbi ñanekaliñ. Nak biañgan sanba: sĩndi Israeł it kwet patak tuop kenanjĩ gama nĩm tĩmbi taleñĩlĩmbi, Amalok Nĩñañ en bĩ tombekak.”

Yesulok gwañgwañii endi Anutu en noñganla misi-ñĩmlok

24 Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Mĩlaptok kandañ nak ñĩndiñ sanlet: gwañgwalĩ nĩndaũlĩn nĩm makle-patak, tĩmbi kena gwañgwa sĩlanin endi molomñĩn nĩm makle-patak.

25 Wala tĩmbi amalĩ nĩndaut ba molom mĩlap nĩtek ti-semnekalĩñ, wĩndiñgangot gwañgwan ba kena gwañgwanla ti-semnekalĩnda, wala endi manda nĩmnat. Endi naka Belsebul nangĩliñ, wĩn Satan. Sambatsiilok kumbamla wĩndiñ nĩngĩliñda, nĩtek tĩmbi sambatnai nĩm san-kolakolae sĩnik ti-sammelĩñ?

26 Gan amala nĩm misi-nekalĩñ. Nepek sembĩn patak wĩn sĩndi amatam enbĩ tawaumbi, ba manda sembĩn giĩtk wĩn eu inda-dakleukak.

27 Manda tim sĩnlañgan sansanĩn wĩn maim plon amatam giĩtk eni-dakle-semnekalĩñ, ba manda janjat sanlet wĩn indañgan e-koli pĩukak.

28 Sĩndi amatamda nĩm misi-nekalĩñ. Endi gwĩlapsiñgot wĩpi, gĩnañjĩ tip wĩwĩttok gembĩ nĩm pat-semłak. Gan Anutu endi gwĩlap giĩt gĩnañ tip nĩset tĩpelatkan ep munjulĩm jĩmbiñ pĩndemĩktok gembĩ palĩmlak endañgot misi-nekalĩñ.

29 Monĩk tipnam tĩpet mĩnem kwandai gĩmĩn noñganliñgot tuatuan, gan noñgan piulekta, sĩndok Bepsĩli wĩn nandi-talełak. Endi monĩk kambak wandin yambi-dĩkĩnelakta,

30 sĩndi bo sambĩ-dĩkĩnelak, tĩmbi kumbanjĩ saktok kunakunat wĩn bo nandi-talełak.

31 Sĩndi Anutulok dainan loloñ sĩnik, monĩk tiptip asupgan yapma kleañ, wala tĩmbi amatamda nĩm misi-nekalĩñ.

32 Sĩndi amalok dausĩnan ‘Nak Yesulok giñgĩt kulet’ wĩndiñ e-dakleañ, nak bo wĩndiñgangot kunum Bepnalok dainan sĩnda ni-dakleutat.

33 Gan sĩndi naka amalok dausĩnan ‘Nak nĩm nandiñmĩlet’ eañ, nak bo wĩndiñgangot kunum Bepnalok dainan sĩnda ‘Nak nĩm nandi-semlet’ eutat.”

Yesulok sambaliilĩ mĩlap bembĩmbi, no en epmĩ plap taukak enda tuan palmekak

34 Yesulí yousímbe, gwañgwañiila ñíndíñ enguk, “Síndí ñíndíñ ním nandí-namnekalíñ, ‘Endí kwelandok mik gítik tímbe taleupi indañguk’. Nak mik tímbe taleuktok ním indañgut. Ním. Nak kakit nomík

35 amatam ep tambíleptok indañgut. Wíndíñda ama nolí beula kanjík tíñmumbi, wiulí meñla kanjík tíñmum, tamínli nambín tamla kanjík tíñmekak,

36 wín ama nolok sambalii endí endok kanjíkñii tínekalíñ.

☆

37 Nandañ. Ama no en gíñañlí nak nep kasílelak, gan gíñañlí meñ ba beu ep kasíle-síník talakta, nandíñmam tuop ním tí-namlak. Tímbe ama no gíñañlí nak nep kasílelak, gan gíñañlí wemben ba gwañgwan kasíle-síník talakta, nandíñmam tuop ním tí-namlak.

38 Tímbe ama no kloñbalí ním bembí nep kle-kulakta, enda bo nandíñmam tuop ním tí-namlak.

39 Ama no kuñgun enlok bíñmílak, endok kuñgun pailímekak. Gan ama no naka tímbe kuñgun bí-namlakta, endí kuñgun taletalen nímnat indañmekak.”

40 Yesulí yousímbe enguk, “No en sínda not tí-samlak, endí naka not tí-namlak, tímbe no en naka not tí-namlak, endí Anutu nan-mukuk enda not tíñmílak.

41 No en plofet ama no endok kenanla tímbe not tíñmílak, enda Anutulí plofeta tuan kíndem mílak wíndíñgangot míkuk. Tímbe no en ama dándím no endok dándím kuñgula tímbe not tíñmílak, enda Anutulí ama dándím la tuan kíndem mílak wíndíñgangot míkuk.

42 Síndí gíñgítñai kosi nímnat ñín endoññan nanin no kándíwit. Nak biañgan ñíndíñ sanlet: no en ama wolok kusei ka-daklembi, plap tíñmílak ba tukgot gípi mílak endok tuan wín biañgan Anutulí kímlím palmekak.”

11

1 Yesulí gwañgwañii 12 wíndíñ ení-díkñe-sem-talembi, walinín pí ñambi, Juda amatam ení-daut tí-sembe, gíngít manda kíndem enbektok it kwet pakíññan ñañguk.

Yesu en Juda amalok ama wapmañ ba ním wala gíñañ típet tíñgíliñ

Yoane tuk ii-sem endí Yesulok telak dama tíñmíñguk

2 Tímbe Yoane tuk ii-sem kena tíñguk en it kwambíñ gíñañ kímlím pakuk. Papi, Yesu Mesialí kundit kusei kusei tíñguk wolok gíngít nandíñgukta, gwañgwañii díwín en-mulím Yesuloñ ñambi,

³ ñĩndĩñ nikañbi eñgĩliñ, “Anutuli ama ni-mulim bi-nimektok een win dik wakan ba? Ba nola mandĩ-ta-kunekamĩñ?”

⁴ Eumbi, Yesuli tambanem enguk, “Sĩndĩ undane ñambi, kunditna dausĩli kañ ba pawanjĩli nandañ wolok kasat Yoanela ñĩndĩñ tĩmĩnekalĩñ:

⁵ dausĩ sipsipmĩn endĩ deiañ, kesit nĩm kuañ endĩ kesit kuañ, wanda kwambĩñjĩat endĩ wandanjĩ gĩlĩtalak. Pawanjĩ kamalañguk endĩ manda nandañ, kĩmgĩliñ endĩ nombo ep tĩmba mĩlap kaik pakañ, ba pĩmbĩñen enda gĩñgĩt manda kĩndem enba nandañ.

⁶ Tĩmbi no en kusatna ka-nandumbi, nanandĩ-kĩlĩktĩn nĩm pipĩlak, endĩ amatam dĩwin yapma kle-patak.”

⁷ Tĩmbi Yoanelok gwañgwañĩli Yesu kañbim ñaĩliĩmbi, Yesuli amatam kĩmĩn tĩ-pakĩliñda Yoanela ñĩndĩñ enguk, “Sĩndĩ kwet kambaññan sĩlaninnan ñaĩgĩliñ, win nek kanepi ñaĩgĩliñ? Win klinandok kundĩt no sasaleli pendĩliĩmbi ña-bĩt tĩmbĩm kanepi ñaĩgĩliñ ba?

⁸ Tĩkap nĩmda, sĩndĩ nek kanepi ñaĩgĩliñ? Ama no dasidasĩn kĩndem pamanat kanepi ñaĩgĩliñ ba? Nandañ: ama wandisĩ endĩ ama wapmañdok isĩnan pipat mĩlat tĩ-kuañ.

⁹ Wĩndĩñda nek kanepi ñaĩgĩliñ? Plofet ama no ba? Biañgan. Gan plofet ama kaĩgĩliñ walĩ plofet sĩlanin no nĩm. Nak ñĩndĩñ sanlet: Yoane endĩ engano.

¹⁰ Endĩ Anutulok gĩñgĩt ee ama, win enda wakan manda ñĩndĩñ youp bimbĩn patak, ‘Nandĩlañ, nak gĩñgĩt ee amana no ni-mulambĩ, telak dama tĩ-gambĩ, telak tĩ-dĩndĩme kena tĩ-gamekak.’ ✧ Wĩn Yoanela manda wĩndĩñ youp bimbĩn patak.

¹¹ Nak biañgan sanba: Yoanelĩ amatam gĩtĩk dama kuĩgĩliñ ba man ñĩndĩñgĩt kuañ endok loloñ sĩnĩk yañ, gan ama pĩmbĩñesĩ gĩtĩk Kunum Molomdok gĩñgĩtĩi kuañ endĩ bo Yoane makleañ.

¹² Yoanelĩ tuk ii-sem kena kusei kĩmĩpi tĩñguk walinĩn bĩkap man ñĩndĩñgĩt nepek ñandin indalak: ama kolan ba sañan endĩ Kunum Molomdĩ amatamĩi nĩtek yambĩ-dĩkñelak wolok endaut manda win mik tĩ-ñĩmbi, tĩmbĩ kolanelĩñdok gĩñgĩne kena tañ.

¹³ Yoanelĩ kenan gama nĩm kusei kĩmĩliĩliĩmbi, Mose gĩta plofet ama gĩtĩk endĩ Kunum Molomdĩ amatamĩi telak nĩtek yambĩ-dĩkñeukak wolok plon manda youkĩliñ.

¹⁴ Tĩkap sĩndĩ manda ñĩn tĩke-dasineliñdok tuopta win ñĩndĩñ: plofet amalĩ Elia Mesialok telak dama indauptok eñgĩliñ win Yoane wakan.

15 No en pawañnat endi mandana nandi+mbi nandi-kiliñ eukak.”

Amatamdi Yesulok kenanla nandum tlal tñgukta enombiñguk

16 Yesuli yous+mbi enguk, “Nak amatam man ñindiñgít kuañ sinda nitek ewit? Sindi wembe gwañgwa wandin ipakanan pipapi, nosiila ñindiñ kiti-semañ,

17 ‘Pakñuak penditnambi, sindi kap nım tiliñ. Ba nindi kap blan tinambi, mano nım tiliñ.’

18 Kusei ñindiñda timbi sinda wembe gwañgwa sanlet: Yoaneli indambi, nanañ gítik kımisipbi, wain tuk no nım pa nalak, timbi sindi ‘Yal kolanli pñmılak’ pa nıañ.

19 Timbi Amalok Nıñañ endi indambi, nanañ gít wain tuk pa nalak, timbi sindi ñindiñ pa nıañ, ‘Wi kawit! Endi nanañ gít wain tuk nana molom, takis epep ba yom ama not ti-semalak!’ Gan amatam Anutulok nanandi kleñpi kundit kindem tañ endi nanandi win dındım sınık timbi dakleañ.” Yesuli wındiñ eñguk.

20 Endi dama it kwet dıwınnan kundit engano gembınat sınık asupgan tñguk, gangan wınasılı gınañji nım tambaneñgılıñ, wala timbi endi kusei kımıpi, it kwet win enombımbi eñguk,

21 “Kolasin gıt Betsaida nasi sindi kilañmet! Anutulı mek salamılekak! Nak kundit engano gembınat asup sındok kandañ tñgut, gan sindi gınañji nım tambaneñgılıñ. Kundit win Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, endi gınanji tambaneañ win inda-daklenepi blandok dasindasin dasımbi, kwılıñ plon pipatneliñ. *

22 Wındiñda sanba nandiwit: Anutulı amatam sambıdanbekak wolonda sındok kolanjılok tambon walı Tilo gıt Sidon nasılok tambon win makleukak.

23 Timbi Kapaneam nasi, sindi ‘Anutulı kunum gınañ nıp loukak’ wındiñ nım nandi-nekaliñ! Nım sınık, sindi jımbiñ sep kolı pımbılokgot. Nekta, nak kundit engano gembınat asup sındok kandañ tñgut, gan sindi gınañji nım tambaneñgılıñ. Kundit win Sodom kwelan indaumda, wınasılı gınañji tambaneumbi, Anutulı it kwet win nım timbi kolaumbi, ñindiñgıt guma palek.

24 Wındiñda sanba nandiwit: Anutulı amatam sambıdanbekak sındok kolanjılok tambon walı Sodom nasılok tambon win makleukak.”

Amatamdi Yesu enloñ bıneliñdok enguk

* **11:21:** Kolasin gıt Betsaida nasi endi Juda amatam, Tilo gıt Sidon nasi endi Judalok sambat nım.

25 Nain wolonda Yesuli ñindiñ eñguk, “Bep, kunum kwet molom, nak ñindiñda gan-kindem dalet: dik nanandiña dıwın ama nanandınjıat ba nandi-daklenjıat enda kımısembıñguñ, gan nanandi sembin wın amatam nanandınjı nımnat enda tımbı dakle-semguñ.

26 Bep, biañgan sınık, dik wındıñ indaıptok nandiñguñ.”

27 Eñıpi yousımbı, amatamda enguk, “Bepnalı gembın nanandın gıtık wın naka nam-taleñguk, tımbı en noñganlıñgot Nıñañ nandi-namlak. Tımbı Bep wın nındı nandiñmañ? Wın Nıñañ en ba ama nin endı epmbı, Bep daut semlak endıñgot Bep nandiñmañ.

28 Kena gım tımbı mılap bemañ sındı gıtık nokoññan bı-talewıt. Bıumbı, nak pat-nandı samambı, sımbası busukñewın.

29 Nak kulan busuk molom, natnala nım ewa lolak, wala tımbı sındı nambium sanañılambı, manda san-daut tısamlet wın tañgonenekalıñ. Wındıñ tı-kuñıpi, gınañjılı busukñaneukak. Tañgotañgo nak tañgonenelıñdok samlet wın tıkembi tañgonenekalıñ.

30 Wın mılap nım, wın pañgıtninga n.”

12

Yesulok mandalı endıkñe manda damañgan youkılıñ wın maklelak

1 Sabat pat-nandı nain nola Yesuli plaua nanañ kena boñgıpnan ñañılımbı, gwañgwañı en kle-ñañgılıñ endı nanañjıla tımbı, kusei kımıpi, plaua mınjıp mep nañgılıñ.

2 Tımbı Falisi ama dıwındı wın kañbı, Yesu nımbı eñgılıñ, “Wı ka. Gwañgwañgailı Sabat pat-nandı naindok endıkñe manda maklembı, kena tañ.”

3 Eumbı enguk, “Devıt gıt nolı en gıta pakılıñ endı nanañ gawat inda-semgukta Devıtı nıtek tıñguk? Sındı kasat wın pinapı nandañ, gan nandi-kamalañ bek?

4 Endı Anutulok sel it gınañ lombı, plaua nanañ simbi, Anutula tapma tıñmımın wın mep pıumbı, sambalı gıta nañgılıñ. Plaua wın tapma ama endıñgot nanalok, gan Devıt gıt nolı endı kımısip manda maklembı nañgılıñ.

5 Tımbı endıkñe manda Moselı youkuk walı ñındıñ nını-daut nımlak wın sındı wındıñgangot pinat nandımbı kamalañ bek: Sabat pat-nandı nainnan tapma amalı tapma it gınañ kena tıñıpi, Sabattok endıkñe manda makleañ, gan walı Anutulok dainan yom nım indalak.

6 Tapma ittok kandañ nak ñındıñ sanlet: nepek ñı patak wolok loloñılı tapma it maklelak.

⁷ Tĩmbi Anutulok mandali ñĩndiñ elak, ‘Nak ama gĩnañ busuk ti-semneliñdok nandilet, tapma ti-namañ wala nĩm.’ Sĩndi manda wolok kusei nandi-kĩliñeumda, ama yom nĩm tañ en yom plon nĩm yapĩtneliñ.

⁸ Nekta, Amalok Nĩñañ Anutuli nĩ-mukuk endi Sabat patnandi nain wolok molom.”

⁹ Yesuli waliningan yousiñ ñambi, it kiyaunjinan loñguk.

¹⁰ Tĩmbi ama no kii tombon dalandan endi wolok bĩm pakuk. Wĩndiñda ama diwisiñ Yesu manda plon kĩmĩtnepi nĩ-nandiñbi eñgĩliñ, “Di k nitek nandiñlañ? Ama noli Sabatta ep tĩmbi kĩndem da wĩn kĩndem tĩmbek ba nĩm?”

¹¹ Eumbi enguk, “Sĩndoññan nanin no endok sipsip noñgangot palmek wali Sabat nainnan ban gĩnañ pĩumbi, endi nitek tĩmbek? Endi sipsip wĩn tĩke tiañeumbi lambiuk bek.

¹² Gan amalĩ loloñ sĩnik, sipsip maklelak yañ! Wala tĩmbi Sabat nainnan kundit kĩndem ti-semeñ wĩn kĩndem.”

¹³ Eñĩpi, ama wala ñĩndiñ nĩñguk, “Kĩka kot-suat” eumbi, amalĩ wĩndiñ tĩmbĩmbi, kiili bĩnda kĩndem dambi, tombon wandin tĩñguk.

¹⁴ Gan Falisi amalĩ mĩlapi pi ñambi, kĩmĩn tĩmbi, telak nitek plon Yesu wili kĩmneliñdok manda e-lonji tĩñgĩliñ.

¹⁵ Yesuli wĩn nandi-daklembi, walinin pĩm ñañguk.

Yesu en nindok kena ama?

Tĩmbi amatam asupti Yesu kle ñaumbi, jĩmbatsiat gĩtik ep tĩmbi kĩndem daumbi,

¹⁶ kena tĩñguk wolok gĩñgĩt joñgo nĩm eu satauktok e-kĩmĩsip ti-semguk.

¹⁷ Endi wĩndiñ tĩmbĩmbi, Anutuli plofet Aisialok man plon Mesialok manda ñĩndiñ eñguk wolok bien indadakleñguk,

¹⁸ “Ñĩn nokok kena gwañgwa nak en natnalok kasileñgut.

En wakan nak gĩnañnali kasilembi, nandi-koñgom ti-ñĩmbi, endoññan Woñna kĩmĩlĩmetat.

Tĩmbi nak telak nitek plon amatam ep tĩmba dĩndĩmenekaliñ wĩn endi kwelalok amatamda en-dakle-semekak.

¹⁹ Endi gimbit ba manda kwambiñlok nĩm,

tĩmbi endi pañga indanan manda nĩm eu pĩukak.

²⁰ Endi klinandok kundit gembĩn nĩmnat gĩloup tĩlak wandin no nĩm ombekak,

ba tipalalok kolsalen duat pĩtpĩt tĩlak wandin no nĩm pendĩlim kĩmbekak.

Endi kenane-paliñbi, amatam dĩndĩm indaneliñdok telak wali inda-dakleukak wolok tuop.

21 Tĩmbi kwet tuop ama wali bĩmbi epmektok en mandipatnekalĩñ.” ☆

22 Nain wolonda ama no Yesuloñ nañgip biñgiliñ, wĩn yal kolanli piñmĩngukta tĩmbi man ba dai tipelatkan sigĩmik. Tĩmbi Yesuli tĩmbi kindem daumbi, nepenepek kañbi manli manda eelok salaktaĩmĩnguk.

23 Tĩmbi amatam gĩtĩkti kundit wĩn ka silikĩembi, nisĩngan e-nandi tĩmbi pa eñgiliñ, “Ama Wapmañ Devittok Komblin bĩmblok e-ta-bañ wĩn ñakan bek?”

24 Gan Falisi amalĩ manda wĩn nandiñgiliñda tĩmbi Yesula ñĩndĩñ eñgiliñ, “Wĩn yal kolandok telak damanjĩ Belsebul endok gembĩnlañgot yal kolan ep kle-semalak.”

25 Yesuli nanandĩnjĩ ka-nandiñgukta ñĩndĩñ enguk, “Ama wapmañ nolok gĩngĩtĩiilĩ tambĩpi nisĩngan miañ endĩ kola sĩnik tañ. Ba it kwet ba sambat nolĩ wĩndĩngangot tañ endĩ nĩm dĩndam patnelĩñ.

26 Wĩndĩngangot Satandok gĩngĩt nolĩ enlok nol no kle kolĩmda, Satandĩ enla mik tĩñmumbi, endok ka-dĩkĩenli plakan talewĩk.

27 Sĩndĩ ‘Ama wali Belsebullok gembĩnla yal kolan ep klekot pa tilak’ wĩndĩñ naka naniãñ. Manda wĩn bien tĩmbekta, nindĩ sĩndok gwañgwanjii gembĩ emumbi, yal kolan ep klekot pa tañ? Belsebul ba? Nĩmda, manda nokok gembĩnalok kuseila eañ wolok bien nĩm inda-daklelak yañ.

28 Wĩn Anutu enlok Woñdĩ nep plataumbi, yal kolan ep kle kotet, Belsebuli nĩm. Wĩndĩñda ñĩndĩñ inda-daklelak: Anutuli ikan sĩndok boñgĩpsĩnan amatam yambi-dĩkĩnelak.

29 Ba ama nolĩ ama gembĩnat nolok it gĩnañnan slak lombi, gĩngĩtĩii joñgoñgan epmektok tuop ba? Nĩm ya! Dama endĩ ama gembĩnat wĩn tĩkembali, toali ap imbi bium palmek, nepek nek it gĩnañ pakañ wĩn gumañ ep talewĩk.

30 Ama no nak not nĩm ti-namlakta, endĩ kanjik ti-namlak. Tĩmbi ama no nak nĩm nep platambi, Anutuloñ amatam nĩm ep kĩmĩn tilakta, endĩ ep kleum papuseneañ.

31 Wĩndĩñda ñĩndĩñ sanlet: amatam yom tañ ba Anutu nĩkolayañ, endok yomjĩ gĩtik Anutuli gumañ bi-semekak, gan ama no Dĩndĩm Woñ nĩkolalakta, endok yomĩn Anutuli nĩm biñmekak.

32 Tĩmbi ama no Amalok Nĩñañ enda manda kolan elakta, endok yomĩn Anutuli gumañ biñmekak, gan ama no Dĩndĩm Woñ gembĩn namlak, enda manda kolan elakta, endok yomĩn Anutuli man ñĩndĩngĩt ba nain taletalenan bo nĩm biñmekak. Wĩndĩñda kusatnala gĩnañ tĩpet nombo nĩm tĩnekalĩñ.

33 Komba no kindemda, endi bien kindemgot pa lalilak, timbi komba no kolanda, endi bien kolangot pa lalilak. Wın komba wali kolan ba kindem wın bienli mek daut samlak.

34 Sındi manji manbenji malet upmat nomik. Ama kolanda, nitek timbi manda kindem eneliñ? Nepek kusei kusei ama nolok gınañnan tokñelakta, wakan eu lambilak.

35 Ama kindem nepek kinde kindem gınan gınañ pa wisi-kotak, endi nepek kindemgot pa tilak, timbi ama kolan nepek kola kolan gınan gınañ pa wisi-kotak, endi nepek kolangot pa tilak.

36 Nak ñındiñ sanba: Anutulı amatam sambı-danbekak nain wolonda endi manda kolan gitik eñgılıñ wolok kusei e-dakleneliñdok sanbekak.

37 Neta, Anutulı mandañga kañ-danbi, wolok tuop dik ama dındım ba ama kolan ganbi indaukak.”

Yesu en enlok kusai timbi dakleuptok kundit engano no timbım kaneliñdok niñgılıñ

38 Timbi endikñe manda nandi-tale ama gıta Falisi ama endoñnan nanin diwındi Yesu niñgılıñ, “Endaut, dik nandi-nımbi, kundit engano sınık no timbımbi kanetamıñ.”

39 Gan endi ñındiñ tambane enguk, “Amatam man ñındiñgıt kuañ sındi kolan timbi, Anutu bi-sınık tañ. Sındi kundit no kanepi pa nandañ, gan plofet Yonalok kundiliñgot daut samum kanekalıñ.

40 Yonalı tim sandap tipet git no tuk gaut wopumdok mınjıp gınañ pakuk. ✧ Wındiñgangot Amalok Niñañ endi bo maim tipet git no kwet gınañ palekak kanekalıñ.

41 Nandañ: Anutulı amatam manda plon yapılekak nain wolonda Niniwe nasi Yonalok molo manda nandiñgılıñ endi amatam man ñındiñgıt kuañ sın gıta yakan mılapi, sındok kusasi timbi dakleukak. Neta, endıla Yonalok mandala gınañji tambaneñgılıñ, gan sındıla ama nin Yona maklelak endok manda nandi-mbi, gınañji nım tambaneñgılıñ.

42 Wındiñgangot Anutulı amatam manda plon yapılekak nain wolonda kwet koi Siba wolok tam wapma endi bo amatam man ñındiñgıt kuañ sın gıta yakan mılapi, sındok kusasi timbi dakleukak: endıla ama wapmañ Solomondok nanandi kindem nandiuktok kwet mayañgan nanin sınık wali endoñ biñguk, gan sındıla ama Solomon maklelak endok mandan nandi-kımneñgılıñ.”

43 Yesulı yousımbi enguk, “Yal kolan noli ama no kamısım poñawıkta, endi kwet kasatnan ña bit timbi, pipapat komblin lonjıwık. Lonjım nım kañbi,

✧ 12:40: Yona 1:17

44 enla ñĩndiñ ewik, 'Nak bindambo undane it dama pakutnan ñawa'. Embi ña kawik win: it win jamimbi ti-kiñem biumbi, itgot palek.

45 Kañbi pi ñambi, yal kolan kit tambon tambon tipet endok gembijnjili en makleañ ep timbi indambi yanañgilm, it wolok ginañ lombi pi pat mlap tneliñ. Wĩndiñda timbi damañgan ama wala mlap lakat indañmĩnguk, gan man mlap wopum sinik indañmek. Enda indañmĩnguk, wĩndiñgangot amatam man ñĩndiñgĩt kolan ti-kuañ sĩndoñ inda-samekak."

Yesulok sambalii win nin?

46 Yesulĩ amatam manda en-paliñilĩmbi, meñ gĩt kwayañii endi bi tumbi, pawan ipi, en gĩta manda e-nandi tneliñdok eñgĩliñ.

47 Timbi ama noli Yesu nĩmbi eñguk, "Nandiñ. Meñga kwayañgai pawan bi ipi, dikita manda e-nandi tnepi nandañ."

48 Gan Yesulĩ ama wala ñĩndiñ tambane nĩnguk, "Mena kwayanai win nin?"

49 Eñipi, gwañgwañiila kit yout ti-sembi nĩnguk, "Ñi ka: mena kwayanai ñi pakañ.

50 Neta, no en Bepna kunum ginañ patak endok man tañgonelakta, endi wakan nokok mena, kwayanai, ba witnai biañgan t añ."

Ama Wapmañli amatamñii nitek yambi-dikñelak wala Yesulĩ e-yout manda enguk

13

Gĩngĩt manda kindem win nanañ mĩnjip ama noli kena ginañ kokuk wandĩn

1 Sandap wolonda Yesulĩ it bimbi, tuk guañnan ñambi, amatam eni-daut ti-semepi tuk baliliñnan ña pipakuk.

2 Timbi amatam asupti endoñ bi kĩmin tiñgĩliñda timbi, endi kikeñ nolok plon lombi pipakuk. Pipalĩmbi, amatam kĩmin wopum endi tuk pawan ilĩmbi,

3 e-yout mandali nepek asuptok plon eni-daut ti-semguk.

Ti-semñipi ñĩndiñ enguk, "Nandañ. Ama noli nanañ mĩnjip kokotta kenañ ginañ ñañguk.

4 Ñambi, mĩnjip kot-ti-kot-ti-ñañilĩmbi, mĩnjip diwin telak plon piumbi, monikti bim na-taleñgĩliñ.

5 Timbi mĩnjip diwĩndi kawattĩ salaiumbi kwet lakatgot pakuknan piñgĩliñ. Mĩnjip kwet plongot pakĩliñda timbi mindin plakan tawa lambiñgĩliñ.

6 Gan kakaili sua embi, kwet nim tike gembilaumbi, maimdi lambi ep diumbi, yañetambi kim-taleñgiliñ.

7 Minjip diwindi kwet koselek minjip pakuknan pinngiliñ endi yakayakan tawa lambumbi, koselekti bendimbi ep tapliumbi kim-taleñgiliñ.

8 Minjip diwindi kwet galk ginañ pinngiliñ wali lambim wopum dambi, bien laliñgiliñ. Kusei diwindi bien 100 100 laliñgiliñ, diwindi bien 60 60 laliñgiliñ, timbi diwindi bien 30 30 windiñ lali-taññgiliñ.

9 No en pawañnat endi mandana nandimbi nandi-kiliñ eukak.”

10 Papalembi, Yesulok gwañgwañili endoñ bimbini nandimbi eñgiliñ, “Amatam manda enlañ win kusei nitakta timbi e-yout manda gita pa enlañ?”

11 Eumbi tambane enguk, “Kunum Molomdi amatam telak nitak yambi-dikñelak win damañgan pat-sembin pakuk. Nepek win endi sinda sanbi dakle-talelak, gan amatam diwinda nim.

12 Neta, no en nepek palmilak win tike-kuumbi, enda nombo yousi-mumbi, asupgan palmekak. Gan no en nepek palmilak wala nandum tlal tilakta endok nepek lakat palmilak win apma tikeñmumbi, slak palekak.

13 Ama wandisi wali dautsili kañ, gan nim ka-dindim eañ, ba pawanji kimikañ, gan nim nandañ ba nim nandi-dakleañ, wala timbi nak manda e-yout manda git pa enlet.

14 Plofet Aisaiali nek indauktok eñguk win man ñindinngit amatam wandisiloñ inda-semllak. Endi Anutulok mandan ñindin eñguk, ‘Amatam ñali manda nandinekalin, gan nim nandi-daklenekalin, ba dautsili kanekalin, gan nek kañ win nim ka-nandi-tomnekalin.

15 Nekta, endok ginañ nanandinjili kwambiñ dañgukta, pawanjili manda nandinepi kunjit tañ, ba dautsili nim kanelindok masipmañ. Windiñ nim timbimda, endi dautsili kañbi, pawanjili nandimbi, ginañjili nandi-tombi, ginañji tambaneumbi, nak ep timba kindem danelindok nokoñnan binelin.’ ☆ Anutuli amatamdok plon manda windiñ eñguk.

16 Gan sindila dautsili kindem kañ, timbi pawanjili guma nandañ, wala timbi amatam diwin yapma kle-pakañ.

17 Nak biañgan sinik sanba: plofet ama gita ama dindim damañgan kuñgiliñ endi nepek sindi kañ win kanepi nandi-koñgom tinngiliñ, gan nim kañgiliñ, ba manda sindi nandañ win nandinepi nandi-koñgom tinngiliñ, gan nim nandinngiliñ.”

18 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Sĩndĩ pawanjĩ kĩmĩpi, mĩnjĩp kokottok e-yout manda sanĩt wolok kusei san-daklewambi nandĩwĩt.

19 Nanañ mĩnjĩp telak plon piñguk manda wolok kusei wĩn ñĩndĩñ: amali Anutulĩ amatamñii nĩtek yambĩ-dĩkñelak wolok giñgĩt manda nandĩmbi nĩm tĩke-kulak, tĩmbi kolan molomdĩ bĩmbi, manda giñañnan kokolĩn wĩn apma tĩkeñmĩlak.

20 Mĩnjĩp kawat plon piñguk manda wolok kusei wĩn ñĩndĩñ: amali giñgĩt manda sĩlĩsĩlĩnat nandĩmbi, plakan giñan giñañ dasilak,

21 gan manda giñan giñañ piłak wali nĩm pa kwambiñ dalak. Nĩm, wali nain dumangot papi pailĩmlak. Wĩn kuñgunlok plon mĩlap indañmĩlak, ba Anutulok manda tĩke-kuañ endok plon mĩlap kusei kusei inda-semum yambĩlak, nain wolongan nanandĩ-kĩlĩktĩn pi piłak.

22 Ba mĩnjĩp kwet koselek mĩnjĩp pakuknan piñguk manda wolok kusei wĩn ñĩndĩñ: amali giñgĩt manda wĩn nandĩlak, gan kwelalok mĩlap ba mĩnem kwĩlĩkwĩlĩ wolok nandĩ-koñgomlĩ giñañ tĩmbi pailĩmbi, manda nandĩlak wolok bien nĩm indañmĩlak.

23 Mĩnjĩp kwet galk giñañ piñgĩlĩñ manda wolok kusei wĩn ñĩndĩñ: amali giñgĩt manda wĩn nandĩmbi nandĩ-kĩlĩñ embi, kĩmĩt kle kuañ. Endok bien wĩn 100 ba 60 ba 30 wolok tuop indalak.”

Kunum Molomdok ka-dĩkñe kena kanjĩk nat, gan wandingan embi sapakñelak

24 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, e-yout manda no amatamda ñĩndĩñ enguk, “Kunum Molomdĩ giñgĩtñii yambĩ-dĩkñelak wĩn ñĩndĩñ: ama nolĩ kenan giñañ nanañ kĩndemlok mĩnjĩp kokuk,

25 gan tim boñgĩpnan ama giĩtĩktĩ dou-palĩñĩlĩmbi kanjĩkñĩlĩ kena wolok ñambi, kli kolandok mĩnjĩp kopi pi ñañguk.

26 Pakapi, mindin tawa lambĩmbi, bien indaup tĩmbĩmbi, kli kolandĩ bo inda-dakleñgĩlĩñ.

27 Inda-dakleumbi, ama wolok kena gwañgwañiilĩ wĩn kañbi, molomloñ ñambi nĩñgĩlĩñ, ‘Wopum, dĩk kenañga giñañ mĩnjĩp kĩndemgot kokuñ. Gan nĩtek tĩmbi, kli kolanlĩ indalak?’

28 Wĩndĩñ nĩ-nandumbi enguk, ‘Wĩn kanjĩkna nolĩ kolĩmbi lambĩlak.’ Eumbi nĩ-nandĩmbi eñgĩlĩñ, ‘Wĩndĩñda nĩndĩ ña kli wĩn tamat kotnetamĩñ ba?’

29 Eumbi enguk, ‘Wĩndĩñ nĩm. Kak biu palen. Nĩm kañbi, kli tamat kokamĩñ embi, nanañ wakĩt tamatnelĩñ a.

³⁰ Biumbi, nanañ g̃ita kli n̄set t̄ipelatkan lamb̄indekam̄ik. T̄imbi nanañ mepmettok nain indaumek, nak kena ama enbambi, dama kli moyen tamap imbi, komba g̃inañ sium d̄iukak. T̄imbi nanañ bien w̄in w̄is̄ikot itna g̃inañ ep w̄is̄ikol̄im palekak.’ ”

³¹ Yesul̄i e-yout manda no ñ̄ndiñ enguk, “Kunum Molomdok kaund̄ik̄ne kena w̄in mastat m̄inj̄ip * ama noli kenan g̃inañ kokuk wandin.

³² Mastat m̄inj̄ip w̄in yaya m̄inj̄ip tip m̄inam s̄in̄ik yañ, gan tawa lamb̄ilak wolonda yaya wal̄i d̄iw̄in yapma klembi, komba nom̄ik wopum dalak, wala t̄imbi yaya wolok gayam plon̄m̄ikt̄i b̄imbi, is̄i tañ.”

³³ Yesul̄i yous̄imbi, e-yout manda no ñ̄ndiñ enguk, “Kunum Molomdok kaund̄ik̄ne kena w̄in ñ̄ndiñ: tam noli k̄im̄il̄i bend̄i lakatgot t̄ikembi, plaua kw̄ilan wopumgan wak̄it tambanembi, papalem kaumbi, plaua wal̄i g̃it̄ik bend̄imbi lamb̄ilak.”

³⁴ Yesul̄i amatam k̄im̄in wopumda manda g̃it̄iñg̃it̄ik enguk w̄in end̄i telal no g̃it̄i n̄im eñguk, end̄i e-yout mandal̄iñgot enguk.

³⁵ End̄i w̄indiñ t̄imb̄imbi, plofet ama noli manda ñ̄ndiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk, “Nak e-yout mandal̄iñgot manda enbi, nanand̄i semb̄in kwet kusei k̄im̄ik̄im̄il̄inan nanin pat-ta-bañ w̄in enba dakleutat.” ✧

³⁶ T̄imbi Yesul̄i amatam k̄im̄in wopum yamb̄ik b̄imbi, gwañgwañii g̃it̄i ilan ñañguk. Ña paliñ̄il̄imbi, gwañgwañiil̄i endoñ b̄imbi n̄ikañbi eñḡil̄iñ, “D̄ik e-yout manda eñañ w̄in - kli moyen kena g̃inañ lamb̄ilak - wolok kusei n̄itek? W̄in n̄in̄imb̄i nand̄ina.”

³⁷ Eumbi enguk, “Ama m̄inj̄ip kokuk w̄in Amalok N̄iñañ en wakan.

³⁸ Kena w̄in kwet ñ̄in man pakamiñ wolok walan, t̄imbi nanañ m̄inj̄ip w̄in Kunum Molomdok g̃iñg̃it̄iñii. T̄imbi kli kolan w̄in kolan molomdok g̃iñg̃it̄iñii,

³⁹ t̄imbi kanj̄ik kli kolan m̄inj̄ip ep kokuk w̄in kolan molom Satan en. M̄inj̄ip bien mepmet w̄in kwet nain taletalenan wolonda indaukak, t̄imbi kena t̄ind̄i ama w̄in Anutulok añeloñii.

⁴⁰ Kli kolan tamap w̄ip siañ w̄indiñgangot nain taletalenan kolan molomdok g̃iñg̃it̄iñii enda inda-semekak.

⁴¹ Nain wolonda Amalok N̄iñañ end̄i añeloñii en-mul̄imbi, kwet tuop g̃iñg̃it̄iñii endoñnan nanin ama kolan tañ en ba d̄iw̄in no ep tiañeumbi yom tañ end̄i wak̄it ep k̄im̄in t̄imbi,

* 13:31: Mastat m̄inj̄ip w̄in wambiñ m̄inj̄ip wandin. ✧ 13:35: Kap 78:2

⁴² jimbini dok komba kwambini ginañ ep koli pinekaliñ. Wandini endi mano kwilim timbi, manji si-gilim danekaliñ.

⁴³ Gan amatam Bepsilok man tañgoneñgiliñ endi kunum ginañ lombi, maim duatak windiñ duapi, indaňgan endok kapmainan kuumbi yambi-dikneukak. No en pawañnat endi mandana nandimbi nandi-kiliñ eukak.”

Kunum Molomdok kaundi-kne kenala Yesuli e-yout manda diwin no enguk

⁴⁴ Yesuli yousimbi, e-yout manda enguk, “Kunum Molomdok kaundi-kne kena wolok walan win nepek tuan wopungan sinik kena ginañ kimsesbum pakuk wandin. Ama noli nepek win timbi indambi, taplim bium pakuk. Timbi silisili wopum indaminiñgukta endi nepenepeli gitik ña tuatualok kivilim tua-taleumbi, minem walinin tikembi, nepek tuan wopum win endok indamektok kwet win ña tua kleñguk.

⁴⁵ Timbi Kunum Molomdok kaundi-kne kena wolok walan no kawat tuan wopum wandin: ama noli kawat tuan wopumgot win tuaup yolonjñguk. Yolonjimbi,

⁴⁶ kawat kindem sinik no kañbi, ña nepenepeli gitik tuatualok kivilim tua-taleumbi, minem walinin tikembi, kawat win ña tuañguk.

⁴⁷ Timbi Kunum Molomdok kaundi-kne kena wolok walan no win ñindiñ: pis tiatia lik wopum tuk ginañ koli piumbi, pis kusei kusei epgiliñ.

⁴⁸ Lik tokneumbi tiañe pawan lambi pipapi, pis kañ-dan tiñgiliñ, win pis nanalok kindem kambot ginañ ep kimpipi, pis kolan win ep kokiliñ.

⁴⁹ Kwet nain taletalenan windiñ wakan indaukak: Anutuli aňeloñii en-mulim bimbibi, ama Anutulok man tañgoneañ endok boñgipsinan nanin ama kolan epi,

⁵⁰ jimbini dok komba kwambini ginañ ep koli pinekaliñ. Wandini mano kwilim timbi, manji si-gilim danekaliñ.”

⁵¹ Yesuli e-yout manda eu taleumbi, gwañgwañii en-nandimbi eñguk, “Sindi e-yout manda gitik sanlet wolok kusei nandi-dakleañ ba?” Enbimbi, endi “Oñ, nandaminiñ niñgiliñ.

⁵² Eumbi enguk, “Windiñda endi-kne manda nandi-tale amal Kunum Molomdok giñgit indambi kuañ endi ama nepek kindem wisikot isinan kivilim patakñan nanin epmañ wandin: endi Anutuli nanandi damaňgan eñguk ba man elak win nandi-daklembi, wolok tuop amatam eni-daut ti-semañ.”

Yesuli en Ama Wapmañ engano win Juda amala daut semguk

Yesulok il kuseinan nasili siñgi wilimgiliñ

⁵³ Yesulí e-yout manda wín eu taleumbi, walinin pí ñambi,
⁵⁴ il kuseinan ña tomguk. Tombi, it kiyaunjí gíñañ lombi, amatam ení-daut tí-semguk. Tímbi amatam mandan nandíñgíliñ endí nandí-gítíñgítík embi, nísíñgan ñíndíñ eñgíliñ, “Ama ñalí nanandí wandin ba kundit engano síník tíndílok gembí wín denanin tíkeñguk?”

⁵⁵ Níndí endok kusei nandamíñ yañ! Endíla it kíndíkíndit ama endok níñañgot. Meñlok koi wín Malia, kwayañii wín Jekop, Josep, Simon gít Judas,

⁵⁶ tímbi endok wiwii wín nín gíta yakan kuamíñ. Wíndíñda nanandín gít gembín wandin wín níndí daulmíñguk?”

⁵⁷ Wíndíñ eñípi, endok mandan ba ep tíndín wala nandum tál tíñguk. Tímbi Yesulí enguk, “Amatam díwíndí plofet ama gíñgíñgan tíñmañ, gan enloñ nasii ba noliilí wíndíñ ním tíñmañ.”

⁵⁸ Wíndíñ embi, ním nandí-kílikítí tíñmíñgíliñda tímbi kundit engano asup wandíñ kandañ ní m tíñguk .

14

Elottí Yesula nandum en Yoane kímnan nanin mílakuk wíndíñ tíñguk

¹ Nain wolonda Galili distriktok ama wapmañ Elot endí Yesu koi gíñgít nandímbi,

² kena amañii ñíndíñ enguk, “Endí Yoane tuk ii-sem en wakan. Kímnan nanin mílakukta tímbi kundit engano tímbektok gembín wopumgan palmílak.”

³⁻⁴ Kusei ñíndíñda Elottí wíndíñ nandíñmíñguk: damañgan endí enlok kwayañ Filip endok tamín Elodia apma tíkeñguk. Apma tíkeumbi, Yoanelí ñíndíñ pa nílíñguk, “Dík Elodia tamga tíkeñguñ wín níndok endíkñe manda maklelañ.” * Wíndíñda Elottí eumbi, Yoane tíke imbi, it kwambíñ gíñañ kímkíliñ.

⁵ Elottí Yoane wílí kímbektok nandíñguk, gan amatamda mísíñgukta wíndíñ ním tíñguk. Neta, Juda amalí Yoanela nandum plofet no tíñgukta tímbi.

⁶ Gan wíñaña ñíndíñ indañguk: Elottok indainda nain indaumbi, yokñiilok nanañ sinat tí-semumbi, Elodialok wembanlí bí endok dausínan kap tíñguk. Kap tiumbi, Elottí wembe wolok kapta nandí-koñgom tíñgukta tímbi,

* **14:3-4:** Endíkñe mandalí amalí enlok dal ba kwayañlok tamín tíkeuktok kímsíp tíñmílak. Dal ba kwayañ endí yamín pap sembíñguk wolondañgot kíndem wíndíñ tímbe. (Wok Pris 18:16, 20:21, Lo 25:5-6)

7 manda ñĩndiñ e-kwambiñ dambi niñguk, “Biañgan siñk. Diñ nepek nola ba nola nan-kautañ wolok tuop gametet.”

8 Wĩndiñ eumbi, meñloñ ñaumbi, nanandi ñĩndiñ mĩumbi, Elottoñ undane ñambi niñguk, “Diñ eumbi, Yoane tuk ii-sem endok bim dombĩmbi, kumbam jawañ plon kĩmĩpi bi namit.”

9 Ama wapmañdi manda wĩn nandiĩmbi nandum mĩlatañguk. Gan manda yokĩnilok dausiñan e-kwambiñ dañgukta tĩmbi endi nandiñĩmĩmbi, wembeli eñguk wolok tuopkan tĩneliñdok eñguk.

10 Tĩmbi it kwambiñ gĩnañ ñambi, Yoanelok bim dombĩmbi,

11 kumbam jawañ plon kĩmĩpi bĩm wembe mĩumbi, meñloñ tĩke ñañguk.

12 Tĩmbi Yoanelok gwañgwañiili bĩm dalandan bem ña kĩndikiñ. Wĩndiñ tĩ-talembi, siñgi ña Yesu kasat tĩñmumbi nandiñguk.

Yesuli ama 5,000 gĩta tam gwañgwanjii nanañ ep towiñguk

13 Yoane wĩli kĩmĩñguk wolok gĩñgĩt Yesuli nandiñgukta endi gwañgwañii gĩt walinin pi ñaneliñdok kĩkeñ nolok plon lombi, kwet ama niñmatnan niñsiñgan kunepi ñañgĩliñ. Ñaumbi, amatamdi gĩñgĩt wĩn nandiĩmbi, isi kwesi bĩmbi, kesĩtti en klem, tuk baliliñ ñañgĩliñ. Ñakap, Yesuli ñaupi nandiñguknan ña tomgĩliñ.

14 Tĩmbi Yesuli kĩkeñ plon nanin piñĩpi, amatam kĩmĩn wopum yambiñguk. Yambiĩmbi, blan tĩ-sembi, jĩmbatsiat ep tĩmbi kĩndem dañguk.

15 Kwet timlala tĩmbĩmbi, gwañgwañiili Yesuloñ bĩmbi niñgĩliñ, “Kwet kĩlim elak. Tĩmbi ñĩn kwet ama niñmatnan pakamiñ, wĩndiñda diñ amatam en-mulĩmbi, it kwelan ñambi, nanañji tua nambit.”

16 Eumbi enguk, “Nekta ñaneliñdok eañ? Siñ nanañ ep towiwit.”

17 Eumbi, jip jup tĩmbi niñgĩliñ, “Niñdok plaua nanañ kiti tombon giti pis tĩpet walĩñgot pat-nĩmlak.”

18 Eumbi enguk, “Wĩn nokoññan mep bĩwit.”

19 Wĩndiñ embi, amatam enbĩmbi, kli yali gĩmbañ dambi pipakĩliñ. Tĩmbi Yesuli plaua nanañ kiti tombon giti pis tĩpet wĩn epbi, kunum plon deium loumbi, Anutu weñmĩmbi, plaua wĩn ombĩmbi, gwañgwañiila emguk. Emumbi, endi ep papusenembi, amatam em-talembi,

20 gitiĩkti nambi na-tokñe tĩñgĩliñ. Tĩmbĩmbi, diñ pakuk wĩn gwañgwañiili epmbi, sandiñ lik 12 wolok gĩnañnan dasium tokñeñguk.

21 Nanañ nañgılıñ wın ama 5,000 nitepek, gan tam gıt wembe gwañgwa nım ep kunakılıñ.

Yesulı tuk guañ plon yaliyali ñañguk

22 Ama kımın gıtıktı nanañ nambı taleumbi, Yesulı gwañgwañii en-gıñgınebi, nısıngan kıkeñ plon lombi, tuk guañ tambon kandañ damandama ñanelıñdok en-mukuk. En-mulım ñañılımbi, amatam kımın gıtık ısınan en-mulepi pakuk.

23 Papi, amatam en-mulım ña-taleumbi, Yesu en engan nımolo tımbepi jañgınnan lo pakuk. Kwet kılım eumbi, jañgınnan engan palımbi,

24 gwañgwañiilok kıkeñdı ña tuk guañ boñgıpnan tomguk. Tombımbi, sasalelı ñañgılıñ kandañnan bıñgukta, tuktı kıkeñ munjupi, tıke lombi pımbi tıñguk.

25 Kwet gama nım salañılımbi, Yesulı guañ plon yali tañakap gwañgwañii ep tımbı dumalañguk.

26 Tımbi gwañgwañiılı tuk plon yaliyali bıumbi kañbi, “Asılı bılak!” embi, gembınjı pıumbi, mısımbi kwawa tıñgılıñ.

27 Tımbi wolongan Yesulı enı-daklembi eñguk, “Nım mısıwıt, natna bılet, walenjı busukñewın.”

28 Tımbi Petlolı nıñguk, “Wopum, biañgan dıtna bılañda, nanbımbi, tuk plon yalim dıkoñan bıwa.”

29 Eumbi nıñguk, “Natna ya, bo!” Nımbımbi, kıkeñ plon nanin pı tuk plon yalimbi, Yesuloñ ñañguk.

30 Ñañıpi, sasale wopum wıkukta tuk mılakuk wın kañbi, mısımsı ñakap tuk gınañ pıup tımbi, kıtımbi eñguk, “Wopum, nepmıñ.”

31 Eumbi, wolongan Yesulı kii kot-suap tıkembi nıñguk, “Nanandı-kılıktıñga lakat pakamlak. Nektı gınañ tıpet tılañ?”

32 Wındıñ eñıpi, Petlo nañgılımbi, kıkeñ plon loñılımbi, sasalelı kıl p eñguk.

33 Tımbi gwañgwa kıkeñ plon pakılıñ endı Yesuloñ mılelem tımbi nıñgılıñ, “Biañgan dık Anutulok Nıñañ.”

34 Tuk guañ dıkñe-talembi, Genesalet it kwet kandañ lo suañgılıñ.

35 Suaumbi, wınasılı Yesu ka-daklembi, manda kımılımbi, kwet wolok tuopkan ñañguk. Ñaumbi, amatamdı ama jımbatsıat gıtık yanañgıp endoñ bıñgılıñ. Bımbi,

36 Yesu dasindasin kusipgot tıke-kanelıñdok nı-nandı tıñgılıñ. Nı-nandumbi nandı-semumbi, tıke-kañgılıñ tuop kınde m dañgılı?

15

Anutulok dainan nek ñali ama timbi kolalak win Yesuli eni-daut ti-semguk

¹ Timbi Falisi ama git endikne manda nandi-tale ama diwindi Jerusalem bimbi, Yesuloñ bingiliñ. Bimbi, ñindiñ ni-nandiñgiliñ,

² “Nitek timbi, gwañgwañgaili bep pañniilok telak ñin makleañ? Endi nanañ nanepi, telak nini-daut ti-nimgiliñ wolok tuop kisi nim wili pi pa nañ.”

³ Eumbi tambane enguk, “Nitek timbi, sindi sinlok ep tindiñ kleneliñdok Anutulok endikne manda makleañ?”

⁴ Neta, Anutu en endikne manda tipet ñindiñ kimit-nimguk, ‘Dik meña beka giñgiñgan ti-semekañ’, timbi ‘Ama no meñ ba beu en-kolalakta en wili kimlok.’ ✱

⁵ Gan sindi endikne manda tipet win maklembi, amatam ñindiñ eni-daut pa ti-semañ: tikap ama no meñ ba beu epm+u plaptauktok nepek no palmilak, gan ‘Nak nepek win ikan Anutulok giñgit wili miñgut’ windiñ enlakta,

⁶ endi kindem beu nim nandi-ñimbi, nim timbi plaptalak. Windiñ tñipi, endi beu giñgiñgan nim ti-ñimbi, endikne manda maklelak. Windiña sindi sinlok ep tindiñ kleneliñdok Anutulok endikne manda timbi lakatalak.

⁷ Yaknesi! Sindok manji manbenji malet nomik! Anutuli plofet Aisaialok man plon ñindiñ embi, sindok kolanjilok walan e-kiliñ enguk,

⁸ ‘Amatam ñali manjiliñgot kotna giñgit e-tike-loañ, gan gñañ nanandinjili mayañgan sinik pat-semalak.

⁹ Endi amalok nanandi win nokok endikne manda wandin eni-daut ti-semañ,

wala timbi endi nan-wowoñ tañ win silaningot.’ ✱

¹⁰ Timbi Yesuli amatam kimin gitik kiti-semum bumbi enguk, “Sindi pawanj+ kimipi nandi-kiliñ ewit.

¹¹ Nepek nek ñali ama timbimbi, Anutulok dainan dindim palektok tuop nim? Win nepek nanambi, m+npj+ni gñañ pilak wali nim. Win nepek kolan gñañ+ gñañ papi, manj plon lambi pilak wali mek ama timbi kolalak.”

¹² Papalembi, Yesu gwañgwañiili endoñ bimbi ningiliñ, “Ba dik Falisi amal+ mandaña win nandimbi, nandi-kola ti-gamliñ win nandiña ba?”

¹³ Eumbi tambane enguk, “Falisi ama endi kli kolan kena gñañ nisi lambañ wandin. Timbi Bepna kunum gñañ patak endi kenan gñañ nepek nim tpiñguk win kakasiat gitik ep tamat-taleukak.

14 Sindi yambium patneliñ. Ama dautsi sipsipm+n endi nosii telak daut semnepi pa tañ. Timbi dai sipsipm+n noli dai sipsipm+n no telak daulimekta, niset tipelatkan dimat ginañ p+ndem+k.”

15 Timbi Petloli Yesu niñguk, “Dik e-yout manda man+lok plon eñañ wolok kusei k+ndem n+nb+ dakleutak.”

16 Eumbi enguk, “Gwañgwanai sindi bo nitek timbi nandi-dakleneliñdok gamañgot tip+kañ?”

17 Sindi ñ+n n+m nandi-dakleañ ba? Nepek mani ginañ pilak wali tem meñ ginañ p+mbi, temdok telak plon ñambi, tem koñ ginañ pilak.

18 Gan nepek mani ginañnan nanin lamb+mbi pilak wali ginañni ginañ nanin lamb+lak. Timbi wali mek biañgan ama Anutulok dainan timbi kolalak.

19 Nak nepek ñandinda elet: w+n ama ginañji ginañ nanandi kolan kusei kusei indaumbi tañ w+n ñ+ndiñ: ama w+li k+m tañ, ba nolok wapai ba tam+n kumbu tañ, ba telak joñgo kuañ, ba nepek kumbu tañ, ba ama nolok siñgin joñgoñgan siañ, ba kos+ eu kolayañ.

20 Kundit wandin wali mek t+mb+mbi, amal+ Anutulok dainan d+nd+m patneliñdok tuop n+m. Gan endi Falisi amalok ep t+nd+nji n+m k+m+it klembi, k+si n+m w+li+pi ep natan wali n+m ep timbi kolalak.”

Yesuli kwet diw+ndok amatam gemb+n daut semguk

Yesuli Kenan tam no endok wemban yal kolannat t+mb+ k+ndem dañguk

21 Timbi Yesuli gwañgwañii git walinin pi ñambi, Tilo git Sidon it kwet tipet pakam+kñan ñañguk.

22 Ña tomb+mbi, Kenan tam no kwet wandiñ kuñguk endi endoñ b+mbi, k+tiñmi+g+ñg+nembi niñguk, “Wopum, Devittok Komblin, dik blan timbi, mandana nandi-nam+ñ. Yal kolandi wembanalok g+nan ginañ p+umbi, kola-s+n+k talak.”

23 Eumbi, Yesuli nandi-k+mnembi ñañguk. Timbi gwañgwañiil+ Yesuloñ b+mbi ni-g+ñg+nembi eñg+liñ, “Tam wali k+ti k+tiñ+pi n+p klelak, wala timbi dik kak ni-mul+m ñaun.”

24 N+mb+mbi enguk, “Nak Israel amatam sipsip pait-pakañ wandin endañgot nan-mul+m b+ indañgut.”

25 Yesuli w+ndiñ eñguk, gan tam wali endoñ b+mbi, kes+nan m+ilelem timbi niñguk, “Wopum, nep k+m+it.”

26 W+ndiñ eumbi niñguk, “Wembe gwañgwalok nanañji yapma t+kembi, kamotta emem w+n tuop n+m.”

27 Eumbi nãnguk, “Wopum, wïn kindem elañ, gan molomjilã nanañ nambĩmbi d̄ip p̄lak wïn kamottĩ wakan pa nañ wïn.”

28 Wĩndĩñ eumbi nĩmbi eñguk, “Tam, nanandi-kilĩktiñga wïn wopum. Nandĩlañ, wolok tuop inda-gam̄n.” Eumbi, wolongan wemban kindem dañguk.

Yesulĩ amatam jĩmbatsiat asup ep tĩmbi kindem dañgĩlĩñ

29 Tĩmbi Yesulĩ walinin p̄m ñam Galili distrik tombi, tuk guañ baliliñ ñam kwet k̄m̄n no wolok lombi pi pakuk.

30 Tĩmbi amatam asupgandĩ endoñ bĩñipi, amatam jĩmbatsiat yanañḡip bĩñḡilĩñ, wïn ama kesik n̄m kuañ wak̄t ama k̄s̄i ba kes̄is̄i dalandan, ba daus̄i sipsipm̄n ba manj̄i sipsipm̄n, ba jĩmbat d̄iwïn nolĩ epm̄i epm̄in wak̄t asup yanañḡip bĩmbi, Yesulok kuañ kuseinan ep b̄i k̄m̄n kolĩmbi, ep tĩmbi kindem dañguk.

31 Ep tĩmbi kindem daumbi, amatamd̄i yambĩñḡilĩñ wïn: ama manj̄i sipm̄n kuñḡilĩñ end̄i manda eñḡilĩñ, ama k̄s̄i ba kes̄is̄i dalandan end̄i kindem dañḡilĩñ, ama kes̄itti n̄m kuñḡilĩñ end̄i kes̄itti kuñḡilĩñ, tĩmbi ama daus̄i sipsipm̄n end̄i deiñḡilĩñ. Wïn yambĩmbi yamb̄i s̄lik̄ñembi, Islael amatamd̄i Anutu n̄i-wowoñ tĩñmañ en n̄i-kindem dañḡilĩñ.

Yesulĩ ama 4,000 ḡita tam gwañgwanjii nanañ ep towiñguk

32 Yesulĩ gwañgwañii k̄iti-semum b̄umbi enguk, “Amatam ñal̄i sandap t̄ipet ḡit no nak̄ita pal̄mbi, nanañj̄i talelak, wala tĩmbi nak blan t̄i-sembi, slak en-mulam ñanelĩñdok n̄m nand̄ilet. N̄m kañbi, telak plon dauts̄i kolĩmbi, katap t̄inelĩñ.”

33 Eumbi, gwañgwañiil̄i n̄ñḡilĩñ, “Ñolok it kwet no n̄m pakañ, wala tĩmbi n̄nd̄i nanañ denanin ep b̄mbi, amatam k̄m̄n wopum ñ̄n ep towinambi, tuop t̄i-semek?”

34 Eumbi, Yesulĩ en-nand̄imbi eñguk, “S̄inlok plaua nanañ n̄itek pat-samlak?” Tĩmbi end̄i eñḡilĩñ, “Plaua k̄it d̄iwïn t̄ipetgot, tĩmbi pis titip lakat s̄in̄ik pat-n̄mlak.”

35 Wĩndĩñ eumbi, Yesulĩ amatam enb̄im nand̄imbi, kwelan pipak̄ilĩñ.

36 Tĩmbi end̄i plaua nanañ k̄it tombon t̄ipet wak̄t pis wïn epmbi, Anutu weñm̄mbi omb̄mbi, gwañgwañiila emumbi, amatam em-ta-ñãnḡilĩñ.

37 Tĩmbi end̄i ḡitik nanañ wïn nañbi na tokñeñḡilĩñ. Na tokñeumbi, d̄ip pakuk wïn gwañgwañiil̄i ep dasiumbi, sand̄iñ lik wopum k̄it tombon t̄ipet tokñeñguk.

38 Wïn ama 4,000 n̄tepek end̄i nanañ nañḡilĩñ, gan tam ba wembe gwañgwa endok kunakunats̄i n̄m epḡilĩñ.

³⁹ Yesulí wíndíñ tí-talembi, amatam en-mulím ñaumbi, en kíkēñ plon lombi, gwañgwañii gít Magadan ka ndañ ñaṅgu k.

Yesu enlok kusei inda-dakleṅguk

16

Yesulok kusei gama ním ka-nandí-tomgíliñ

¹ Tímbe Falisi gít Sadusi ama díwín Yesuloñ bíñgíliñ endí sísosí tñmínelíñdok ñíndíñ níñgíliñ, “Kunum Molomdok gembín pakamlakta wín ninda daut nímeñdok dík kundit engano síník no tímbeñbi kana.”

² Eumbi tambane enguk, “Maimdí pí sembep tímbeñbi, kunum gím daumbi, síndí ñíndíñ pa eañ, ‘Desa nain kíndem indaukak.’

³ Kwet salaumbi, mulukualí kunum masipmílak wala síndí ñíndíñ pa eañ, ‘Gwi sasale inda-nímetak.’ Wíndíñda síndí kunum kañbi, maim íletak ba gwi wíletak wín kíndem ka-dakleañ. Gan síndí man ñíndíñgít nepek nek indalak wín kañbi, wolok kusei ním ka-nandí-dakleañ.

⁴ Nítek tímbe ama man ñíndíñgít kuañ síndí kolan tímbe, Anutu bí-síník tañípi, kundit engano kanep kítnandañ? Gan kundit no ním daut samum kanekalíñ. Ním. Nín noñgangot kanekalíñ: wín plofet Yona indañmíñguk wíndíñgangot inda-namekak.” Yesulí wíndíñ embi yambimbi píñ ñaṅguk.

⁵ Tuk guañ tambon kandañ tímbe dumalanelíñdok ñañípi, gwañgwañíli kamalambi, plaua nanañ no ním ep ñaṅgíliñ.

⁶ Tímbe Yesulí enguk, “Síndí Falisi gíta Sadusi endok plaua kímíli bendíla ka-kíliñ enekalíñ.” *

⁷ Wíndíñ eumbi, ní-síñgan e-nandí tímbe eñgíliñ, “Plaua nanañ ním tíke-bímíñ wala elak bek.”

⁸ Yesulí wín yambí-nandímbi enguk, “Nekta síngan ‘Plaua ním pat-nímlak’ wíndíñ e-nandí-tañ? Biañgan nanandí-kíliktíñjé wín lakat síník pat-samlak.

⁹ Kusatna gama ním nandí-dakleañ bek? Nak plaua nanañ kíť díwíngot wín tambípi, ama 5,000 ep towiwambi, síndí díp palímbi, sandíñ lík 12 dasium tokñeñguk wín síndí ním nandí-tomañ ba?

¹⁰ Ba plaua kíť tambon típet walí ama 4,000 ep towiwambi, díp palímbi, sandíñ lík wopum nítek dasíñgíliñ?

* **16:6:** Juda amatam endok nanandíñjé gíñañ ‘kímíli bendí’ wín nepek no walí díwín tímbe tambane wolok walan. Yesulí ñolok kímíli bendíla eñguk endí Falisi gít Sadusi amalí amatam endaut manda julúñgan enbímbe nanandíñjé kamalañguk wolok plon e-yout tíñguk.

11 Nitekta tĩmbi, sĩndĩ mandana nĩm nandĩ-dakleań? Nak plaua nanańla nĩm et, wĩn nak Falisi gĩt Sadusi endok plaua kĩmĩli bendĩla ka-kĩliń enelińdok sanĩt.”

12 Wĩndĩń eumbi, kombĩkmek ńĩndĩń nandĩ-dakleńgĩliń: endĩ nanandĩ Falisi gĩt Sadusilĩ amatam emañ wala ka-kĩliń enelińdok enguk, plaua kĩmĩli bendĩ wala nĩm.

Yesu en nin sĩnik wĩn Petloli e-dakleńguk

13 Tĩmbi Yesulĩ gwańgwańii gĩt it kwet no koi Sisalia Filipai wandĩń kandań ńańguk. ńa tombi, gwańgwańiila en-nandĩ tĩmbi eńguk, “Amatamdĩ Amalok Nĩńań enda nin sĩnik pa eań?”

14 Eumbi nĩńgĩliń, “Dĩwĩndĩ Yoane tuk ii-sem eumbi, dĩwĩndĩ plofet Elia nombo indauptok een ip wakan bek eumbi, dĩwĩndĩ plofet Jelemaia ba plofet no damańgan kuńguk en wĩndĩń pa ganiań.”

15 Wĩndĩń eumbi enĩ-nandĩmbi eńguk, “Tĩmbi sĩnĩla naka nin sĩnik pa nanań?”

16 Enĩ-nandumbi, Simon Petloli nĩńguk, “Dĩk Mesia, Anutu kuńgu molom endok Nĩńań.”

17 Eumbi, Yesulĩ nĩńguk, “Simon Yoanelok nĩńań, dĩk amatam dĩwĩn yapma kle-patań. Nanandĩ wĩn amalok nanin nĩm. Bepna kunum gĩnań patak endĩ ganbĩm dakleńguk.

18 Wĩndĩńda nak ńĩndĩń ganlet: koka komblin Petlo kĩtĩlet, wĩn Kawat. Tĩmbi nak kawat wolok plon kĩkesĩmĩnnai yapĩlam gembĩlambi bendĩ wopum danekalĩń. Bendĩ wopum daumbi, kĩmdok gembĩnlĩ bo kĩkesĩmĩnnai ep tĩmbi piuktok tuop nĩm.

19 Tĩmbi Kunum Molomdok amatamńii yambĩ-dĩkńewĩńdok nak gembĩ gamlet. † Dĩk nepek nola kwelan e-wiat ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan wĩndĩńgot wiawiat indaukak, tĩmbi dĩk nepek nola e-wiat nĩm ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan wĩndĩńgot gama pat-semekak.”

20 Wĩndĩń eńĩpi, kĩmĩsip kwambĩń ti-sembi, enla en Mesia, Anutulĩ ama wapmań nĩ-mulektok e-kwambĩń dańguk wĩn jońgo nĩm eelok enguk.

Yesu en mĩlap bembĩ kĩmbekak wala gwańgwańiila enguk

21 Nain wolonda Yesulĩ kusei kĩmĩpi, nepek indańmekak wala gwańgwańiila ńĩndĩń en-sĩwĩkuk: endĩ Anutulok man tańgoneuptok Jelusalem it kwelan loumbi, Juda ama biesĩ gĩta tapma ama biesĩ ba endĩkńe manda nandĩ-tale ama

† 16:19: Grik manda plon Matayoli ńĩndĩń youkuk, “Nak Kunum Molomdok yama kii gametat.” Manda wolok walan wĩn ńĩndĩń: Petlo gĩt kĩkesĩmĩn endĩ Anutulok man tĩkembĩ, kwelan ńilok amatamdok yomjĩ e-wiat ti-semań ba kĩmĩlĩm pat-semektok eań.

endi mɪlap kusei kusei tɪ̃nmɪnekaliñ. Tiñmumbi, Roma amalɪ wɪlɪm kɪmbɪmbi, sandap tɪpet gɪt no tɪmbɪmbi, Anutuli tɪmbɪ mɪlalekak.

²² Wɪndiñ eumbi, Petlo engan Yesu nañgɪpi, ña niñombɪmbi ni-kɪmɪsip tɪñpi, Anutuli kamaiuktok embi niñguk, “Wopum, mɪlap wandin sɪnk bo nɪm inda-gamekak.”

²³ Eumbi tambanem, Petlola ñɪndiñ niñguk, “Satan, dɪk wi! Dɪk Anutulok nanandi nɪm klelañ. Nɪm. Dɪk amalok nanandi klembi, telak masip tɪ-namlañ.”

²⁴ Wɪndiñ embi, gwañgwañii gɪtikta enbi eñguk, “Ama no en nak nep kle kuup nandɪlakta, endi enlok nanandɪnla nandum tlal tɪmbɪmbi, endi kloñbatlɪ tɪke bembɪ, nep kle kuuktok sanlet.

²⁵ Neta, no en kuñgun enlok kasɪleupi nandɪlakta, endok kuñgun pailɪmekak, gan no en naka tɪmbi kuñgun binamlakta, endi kuñgun taletalen nɪmnat indañmekak.

²⁶ Tɪkap ama noli kwelalok nepenepek gɪtik kasɪlewɪk, gan siñgi en jɪmbiñ piwɪk, nain wolonda nepek walɪ nɪtek tɪke-kɪmɪlek? Tɪmbi kuñgun taletalen nɪmnat wɪn bɪndambo nɪtek kasɪlewɪk? Wɪn tuop nɪm.

²⁷ Kusei ñɪndiñda wɪndiñ elet: Amalok Niñañ endi Beulok gembɪn walalannat añeloñii yanañgɪpi undane bɪupi tɪlak. Undane bɪmek, amatam gɪtikti ep tɪndɪnji nek tɪñgɪliñ wolok tuopkan tuanji emekak.

²⁸ Nak biañgan sɪnk sanba: ama ñi pakañ sɪndok boñgɪpsɪnan nanin dɪwɪndi gamañgot kwelan kuñɪlɪmbi, Amalok Niñañdi amatam yambi-dɪkñeuktok bɪ indaumbi kanekaliñ.”

17

Yesulok kusei wɪn plofet ama gɪt Anutu endi e-kwambiñ dañgɪliñ

¹ Maim kɪt tambon noñgan taleumbi, Yesuli gwañgwañii tɪpet gɪt no, wɪn Petlo, Yakobo gɪta kwayañ Yoane, yanañgɪlɪmbi, kwet jañgɪn ombap no wolok lombi, niñiñgan pakɪliñ.

² Pakapi, gwañgwañiili kañɪlɪmbi, Yesulok piñgɪu walan engano tɪkɪleñguk, wɪn timan dai maim daut wandin, tɪmbi dasindasin wɪn kolsalen walalan sɪnk saleñguk.

³ Tɪmbi platik sɪnk plofet ama tɪpet damañgan kuñgɪmɪk, wɪn Mose gɪt Elia, endi gwañgwañiiloñ indambi, Yesu gɪt manda e-nandi tɪñgɪliñ.

⁴ Wɪndiñ tɪmbɪmbi, Petloli Yesula niñguk, “Wopum. Niñdi ñi pakamiñ wɪn kɪndem sɪnk. Wala tɪmbi dɪk ñɪndiñ

nandiwinda, nak it jala tipet git no kindiletet, win no dikok, no Moselok, no Elialok.”

⁵ Petlolí manda windiñ eñlimbi, mulukua walalan sinik walí platik sinik ep timlimbi, mulukua ginañ nanin manda no ñindiñ kitiu pumbi enguk, “Ñine nokok niñana sinik. Nak ginañnalí en kasilembi, enda wale kindem tiñmilet, wala timbi sindi endok mandan nandimbi kimitklenekaliñ.”

⁶ Timbi gwañgwañilí manda win nandimbi, gembinjí pumbi, gapok pumbi, timanjí daut kwelan piñgılıñ.

⁷ Gan Yesulí endoñ ñambi, ep kañbi enguk, “Milalet! Sindi nim misineliñ.”

⁸ Windiñ enbimbi, endi deimbi kañgılıñ win: Yesu en noñgan ilimbi kañgılıñ.

⁹ Walinin kwet jañgin plon nanin piñipi, Yesulí gwañgwañilí e-kimisip ti-sembi enguk, “Nepek ñin kaliñ wolok kasat ama nimbek nola nim eninekaliñ. Gamamek, Amalok Niñañ endi kimmnan nanin mlalekak, wolondamek kindem eninekaliñ.”

¹⁰ Timbi gwañgwañilí ni-nandimbi eñgılıñ, “Windiñda kusei nekta endikñe manda nandi-tale amalí ñindiñ pa eañ, ‘Plofet Elialí Mesialok telak dama timbi biukak?’”

¹¹ Eumbi enguk, “Biañgan Elialí dama undane bimbi, amatam ti-pañgipañgile ti-semekak.

¹² Gan natna ñindiñ sanlet: plofet no Elia wandin endi ikan biñguk, gan amalí endok kusei gama nim ka-nandidakleñgılıñ. Endi nisilok nanandinjé klembi, kundit kolan kusei kusei tiñmĩngılıñ. Timbi Amalok Niñañla kolan windiñgangot tiñminekaliñ.”

¹³ Windiñ eumbi, gwañgwañilí Yesulí Yoane tuk ii-sem ti-kuñguk endok plon e-yout timbi enguk win nandi-tomgılıñ.

Yesulí nanandi-kiliktila nepek bien sinik enguk

¹⁴ Yesu git gwañgwañilí tipet git no endi amatam asupti kimin ti-pakiliñnan pi tombimbi, ama nolí Yesuloñ bimbi, kesiinan mlelem ti-ñimbi niñguk,

¹⁵ “Wopum, dik niñanala blan tiñmiñ. Gwañgwa ñalí kwapmeñgan ginañ kamalalak nain win tikeumbi, kim katap timbi, komba ginañ ba tuk ginañ pa pumbi, piñgiu kola sinik talak.

¹⁶ Nak gwañgwañgailí timbi kindem daneliñdok nañgipi biñat, gan endi ti-tlap bium patak.”

¹⁷ Windiñ eumbi, Yesulí tambane enguk, “Amatam man ñindiñgit kuañ sindi nanandi-kiliktinjé nim pat-samumbi, kamakama tañ. Nak sin gita papata kunjít tilet! Nain

nitek sinik sin gita gamañgot kuwambi, nandi-kilikti nam-nekaliñ?” Wíndiñ embi, “Gwañgwa wín nokoñ nañgip bîwít!” enguk.

¹⁸ Nañgip bîumbi, Yesulî yal kolan gwañgwalok ginannan pakuk wín nî-nombîumbi poñañguk. Poñaumbi, wolongan gwañgwa walî kindem dañguk.

¹⁹ Nîsîñgan palîñîpi, gwañgwañiilî Yesuloñ bîmbi nî-nandîmbi eñgîlîñ, “Kusei nîtehta tîmbi nîndî yal kolan wín kle-kotneñdok tîpîkamiñ?”

²⁰⁻²¹ Eumbi enguk, “Nanandî-kiliktînjî lakat sinik walî tuop nîm. Nak biañgan sinik sanba: nanandî-kiliktînjî wambîñ mînjîp tip mînam wandin pat-samekta, kundit gîtik tînep nandañ wín kindem eumbi indauk, wín kwet jañgîñ ñala bo kindem nînelîñ, ‘Dîk mîlapi da wolok ñau!’ nîmbîmbi, wolok tuop tîmbek.” *

Yesulî enlok kuseila gwañgwañiila en-kaikta tî-semguk

²² Yesulok gwañgwañiilî gîtik endî Galili distrik kîmîñ tî-palîmbi, ñîndîñ enguk, “Nain nîm ombataumbi, Amalok Nîñañ kanjîkñiilok kîsînan kîmîlîmbi,

²³ wîlî kîmbîmbi, sandap tîpet gî no ñaumbi, Anutulî kîmnan nanin tîmbî mîlalekak.” Wíndîñ eu nandîmbi, gînañjî mîlata sinik tañguk.

²⁴ Tîmbi Yesu gîta gwañgwañiilî endî Kapaneam it kwelan ña tomgîlîñ. Tombîmbi, ama mînem tapma it tî-dîndîm eelok epmañgîlîñ endî Petloloñ bîmbi nî-nandîmbi eñgîlîñ, “Endautsî endî tapma ittok takis mînem pa kîmîtak ba nîm?”

²⁵ Eumbi nîñguk, “Ba! Kîmîtak ñak.” Wíndîñ embi, it gînañ loñguk.

Lombi, manda gama nîm eñîlîmbi, Yesulî nî-nandîmbi eñguk, “Simon, dîk nitek nandîlañ? Kwelalok ama wap-mañdî kena kusei kuseilok mînem pa mekañ wín denanin? Wín nîñañjiiloñ nanin mekañ ba ama dîwisîloñ?”

²⁶ Eumbi, Petlolî eñguk, “Ama dîwisîloñ.” Eumbi nîñguk, “Wíndîñda nîñañjiilî slak papi, takis mînem nîm pa kîmîkañ.

²⁷ Gan nîm kañbi, gînañjî tînda kolaumbi, gîmbît tî-nîmnelîñ. Wíndîñda dîk ñambi, tuk gwañnan pis tiatia toa no kolîm pîwîn. Tîmbi pis dama tiañeutañ endok man tambîpi, mînem kwandai no man gînañ paletak kautañ wín tîke bîmbi, enda emekañ. Mînem walî nîtettok takislok tuop tîmbetak.”

* **17:20-21:** Nandî-tale ama dîwîndî manda kusip no gamañgot patak eañ. Wín ñîndîñ, “Ama nanañ gîtik kîmîsîp tîñîpi, nîmolo tañ endîñgot yal kolan ñandîsî gumañ ep kle-semnelîñdok, telak no nîm patak.”

Yesulí Ama Wapmañlok kapmalnan kuñgula gwañgwañii eni-daut ti-semguk

18

Kunum Molomdok gñg+tñii pakañ endok boñg+psinan nindi loloñ sinik yañ?

¹ Nain wolonda gwañgwalí Yesuloñ bimbí nî-nandîmbi eñgîliñ, “Kunum Molomdok gñg+t boñg+pnînan nindi loloñ sinik yañ?”

² Eumbi, Yesulí gwañgwa tip no kitîñmum bîumbi, boñg+psinan kîmîpi

³ enguk, “Nak biañgan sinik sanba: tikap sindi gînañ nanandînjî nîm tambanembi, gwañgwa bisat nomîk nîm indanelînda, sindi Kunum Molomdok gñg+tñii nîm indanekaliñ.

⁴ No en kayombînembi, gwañgwa tip ñandin indalakta, en wakan Kunum Molomdok gñg+tñiilok boñg+psinan loloñ sinik patak yañ.

⁵ No en naka nandîmbi, gwañgwa ñandin nola not tîñmîlakta endi wakan naka not tî-namlak.

⁶ Gan no en gwañgwa koi nîmnat ñandin ñali nandî-kîlîkti tî-namlak wandin no nî-tiañeumbi, yom plon pipîlakta ama walí blangandok. Neta, Anutulí mîlap wopungan mîukakta tîmbi. Endi kundit wandin gama nîm tîñîlîmbi, kawat wopum no bim plon topmbi, tîke kolîm tuk kimbîñ gînañ pîumda walí mîlap lakat indañmek.

⁷ Kwelalok amatam endi blasîñgandok. Neta, nain tuop nepek kusei kuseilí yom plon ep tiañenepi inda-semañ. Gan nepek wandin wîn nindi tîmbi inda-semalak en Anutulí mek tî-lamîlekak.

⁸ Wîndînda dik kîka ba kesîka tombonlî yomdok sîsoñ plon gapîlîm pipîlañda, kak dombî kolîm ñaumbi, kîka ba kesîka tombogot kumbi, kuñgu taletalen nîmnatnan loukañ. Nîm kañbi, kîka ba kesîka tîpelatkan kukapi, komba nîm pa kîmlaknan wandîñ gep kolîm pîuñ a.

⁹ Ba dik dauka tombonlî yomdok sîsoñ plon gapîlîm pipîlañda, dauka wîn gîtnei kolî ñaumbi, dauka tombogot kumbi, kuñgu taletalen nîmnatnan loukañ. Nîm kañbi, dauka tîpelatkan kukapi, jîmbîñdok komba galk gînañ gep kolîm pîuñ a.

¹⁰⁻¹¹ Sîndi kuñgunjî ka-kîliñ enekaliñ. Nîm kañbi, gwañgwa kosî nîmnat wandin endoññan nanin nola nandîm tîal tîmbîmbi, en tîmbî kolanelîñ. Neta, nak ñîndîñ sanba: añelo gwañgwa wandin yambî-dîkñeañ endi kunum

gınañ kumbi, enda tımbi kwapmeñgan Bepna kunum gınañ patak endoññan kındem ña indañ. *

12 Sındi nıtek nandañ? Tıkap ama nolok sipsip 100 palmek, tımbi noñgan no pailım kak biwık ba? Nım a. Endi 99 yambium kwet jañgınnan palımbi, ña noñgan no pait-patak wın lonjıwık.

13 Nak białgan sanba: endi sipsip 99 enda silısilı tılak, gan noñgan pailım tımbi indalak enda silısilı wopum sınık tılak.

14 Wındıñgangot Bepsı kunum gınañ patak endi gwañgwa koi nımnat wandin endoñ nanin no nım pailektok nandılak.”

Sambatnii gıt manda ti-dındım eelok telak

15 Yesulı yousımbi enguk, “Nokok sambatnai sındoñ nanin nolı yom tı-gamumbi, dık ñam sıtekan papi, kusei daul-mekañ. Tımbi endi mandañga nandım tıke-kılıñ elakta, endi bındambo not tı-gambi, dıkok sambat indaukak.

16 Ba endi mandañga wıleka, ama noñgan ba tıpet yanañgılımbi endoñ ñanekalıñ. Tımbi nokailı manda gıtık ama wolok plon kıt yout tılañ wın e-gembılanekalıñ, endikñe mandalı molo manda elak wolok tuop. ☆

17 Ba endi mandanjı wıt kak kolekta, ama wın kıkeseındok kısınan kımılekañ. Kıkeseındok manda wındıñgangot wıt kak kolekta, enda nandıñmımbi, endi takis epep ama ba ama Anutu nım nandı-kılıktı tıñmañ endok tuop tımbekak.

18 Nak białgan sanba: sındi nepek nola kwelan e-wiat tı-semumbi, Kunum Molomdok dainan wındıñgot wiawiat indaukak, tımbi sındi nepek nola e-wiat nım tı-semumbi, Kunum Molomdok dainan wındıñgot gama pat-semekak.

19-20 Tımbi nak yousımbi ñındıñ sanba: ama tıpet ba tıpet gıt no endi nokok kotna plon kımın tañda, nak en gıta patet, wala tımbi sındoñ nanin ama tıpet endi kwelan ñolok gınañjet kiulım noñgan tımbım, nepek nola ba nola nımolo tımbımbi, Bepna kunum gınañ patak endi nandı-semekak.”

Notniilok yomjı nain tuop bi-semlok

21 Tımbi Petlolı Yesuloñ bımbi nıkañbi eñguk, “Wopum. Notna nolı yom pa tı-namumbi, nain nıtek yomın bıñmetat? Nain 7got bıñmet walı tuop ba?”

22 Eumbi nıñguk, “Nain 7got nım a. Dık 70 im 7 bıñmi-tañaukañ, wın yom bımbi tıñıpi nım kunakunattok elet.

* **18:10-11:** Nandı-tale ama dıwındı manda kusip no gamañgot patak eañ. Wın ñındıñ, “Neta, Amalok Nıñañ endi amatam yomjıla tımbi pait-pakañ epmehtok indañguk.” ☆ **18:16:** Lo 19:15

23 Kusei ñ̄ndiñ̄da t̄mbi w̄ndiñ̄ elet: ama wapmañ̄ noli nepek t̄ñguk w̄ndiñ̄gangot Kunum Molomdi ḡiñḡit̄ñii yambi-d̄ikñ̄elak. Ama wapmañ̄ wali kena amañ̄ili nepek slak epḡiliñ̄ wolok k̄njan ombiñ̄m̄neliñ̄dok en-tiañ̄eñguk.

24 En-tiañ̄embi, kena kusei k̄im̄liñ̄mbi, ama no nañḡip̄ biñḡiliñ̄ endoñ̄an k̄njan ombiñ̄mektok palmiñguk w̄n m̄nem 45 milion. †

25 Endi m̄nem w̄n ombiñ̄mektok tuop n̄m, wala t̄mbi ama wapmañ̄di m̄nem diw̄n epmektok nandiñ̄ipi, kena gwañgwañ̄ii ñ̄ndiñ̄ t̄neliñ̄dok enguk: endi ama en wak̄it tam gwañgwañ̄ii ba nepenepek ḡit̄k palm̄lak w̄n epbi, tualok k̄im̄tneliñ̄dok enguk.

26 W̄ndiñ̄ eumbi, kena ama wali ama wapmañ̄dok kes̄nan m̄lelem t̄mbi, ñ̄ndiñ̄ ni-blambla eñguk, ‘Ama wapmañ̄na, blan ti-nambi, naingot namumbi, nak k̄njan tuopkan ombi-gam-taleutat.’

27 T̄mbi ama wapmañ̄di ama wala blan ti-ñ̄mbi, k̄njan wopum palmiñguk w̄n ḡit̄k biñ̄m̄mbi, kak slak bium ñ̄añguk.

28 It ḡinañ̄ nanin pi ñ̄añ̄ipi, kena gwañgwa nol no t̄mbi indañguk, endoñ̄an k̄njan ombiñ̄mektok palmiñguk w̄n m̄nem 100. ‡ En wakan t̄mbi indambi, bim plon t̄ke kandipi n̄ñguk, ‘Di k̄ m̄nem slak t̄keñguñ̄ w̄n ñ̄ndiñ̄ḡitañ̄gan ombi-nam̄ñ̄!’

29 T̄mbi noll̄i kes̄nan m̄lelem ti-ñ̄mbi, ñ̄ndiñ̄ ni-blambla eñguk, ‘Di k̄ nandi-nambi, nain namumbi, nak k̄njan ombi-gamet.’

30 Eumbi nandi-k̄im̄nembi, it kwambiñ̄ ḡinañ̄ nañḡip̄ ñ̄a k̄m̄ipi ñ̄ndiñ̄ n̄ñguk, ‘K̄njan ombi-tale-namumek gep̄isattok’.

31 T̄mbi noliil̄i kundit w̄n ka-nandiñ̄mbi, ḡinañ̄ji biañ̄gan m̄lataumbi ñ̄a ama wapmañ̄ kasat t̄ñ̄mi-taleñḡiliñ̄.

32 T̄ñ̄mi-taleum nandiñ̄mbi, kena ama w̄n biñdambo ni-tiañ̄embi ñ̄ndiñ̄ n̄ñguk, ‘Ama kolan papait, di k̄ nan-blambla eumbi, nak blan ti-gambi, k̄njanna wopum w̄n kak bi-gam̄it.

33 N̄itek t̄mbi, nak bi-gam̄it, gan di k̄ w̄ndiñ̄gangot nokala blan n̄m t̄mbi biñ̄m̄ñ̄añ̄?’

34 W̄ndiñ̄ embi, ḡinañ̄ komba diumbi, mik amaloiñ̄ nañḡip̄ ñ̄ambi enguk, ‘Siñdi nain tuop kena ḡim̄ m̄umbi, endi k̄njanna wopum w̄n ombi-nam-taleumek, wolonda siñdi kañbiumbi piukak.’ ”

† 18:24: Yesuli m̄nem kunakunat eñguk w̄n wopum siñ̄ik. M̄nem wali ama 10,000 endi gw̄lat 15 ḡit̄k kena t̄ñḡiliñ̄ endok tuanji. ‡ 18:28: Yesuli m̄nem kunakunat eñguk w̄n lakat siñ̄ik, sandap 100 wolok kenalok tuangot.

35 Yesulí e-yout manda wíndiñ en-talembi eñguk, “Síndi noñgan noñganlí gínañjí gítíktí nosilok yomjí ním bi-sem-taleneliñda, Bepna kunum gínañ patak endí wíndiñgangot noñgan noñgan síndok yomjí ním bi-sameka k.”

19

1 Yesulí manda wíndiñ e-talembi, Galili distrik bimbi, Juda amatamdok kwelan Jodan tuk dat kandañ patak wandiñ ñañguk.

2 Tímbe amatam asupgandí en kle ñaumbi, jimbatsiat ep tímbe kíndem dañgíliñ.

Wapatam Anutulí ep kiukuk wín amalí ním tambíktok

3 Tímbe Falisi ama díwíndí Yesuloñ bímbi, tí-kuyuk tíñmínepi ní-nandímbe eñgíliñ, “Dík nítek nandílañ? Damañgan Moselí endíkñe manda kímit-nímguk wolok tuop ama nolí enlok nanandínla nepek kusei wala ba wala tamín kle-kolek ba ním?”

4 Eumbi tambane enguk, “Manda youyoulin ñín patak wín síndí pinat nandímbe kamalañ bek. Nain kusei kímkímílinan Anutulí ama ep tímbe indañguk wolonda endí ama gít tamín ep tímbe indañgímik. ☆

5 Tímbe ñíndiñ eñguk, ‘Kusei wíndiñda amalí meñ beu yambimbi, tamínnat galí-kwambiñ daumbi, piñgípset noñgan indayamík.’ ☆

6 Wíndiñda nak ñíndiñ sanlet: endí piñgíp noñgan indambi, nombo típet ním tamík. Wala tímbe wapatam Anutulí ep kiukuk wín amalí ním tambíktok.”

7 Tímbe Falisi amalí ñíndiñ níngíliñ, “Tíkap wíndiñda, nítek tímbe Moselí endíkñe manda ñíndiñ kímkúk: ama no tamín kle-kolektok nandílakta, endí manda no wolok tuop youp mímbe kleum ñaukak?” ☆

8 Eumbi enguk, “Sín bamba bep pañjiilok gínañ kwambiñdanjila tímbe Moselí nandí-sambi, tam kíndem ep kleneliñdok eñguk. Gan nain kusai kímkímílinan wín wíndiñ ním pakuk.

9 Wíndiñda tímbe nak ñíndiñ sanba: ama no tamín telak jóngo ním kuñguk wín kleum ñaumbi, komblin tílak endí telak jóngo kulak.”

10 Tímbe gwañgwañiilí tam kle-kokottok plon Yesu ñíndiñ nímbi eñgíliñ, “Tíkap wíndiñda, amalí tam ním tímbe slak palekta wín kíndem.”

11 Eumbi enguk, “Ama Anutulí ep tímbe pañgítalak endíñgot manda wín guma tíkeañ, ama gítíkkandí ním.

12 Nandañ. Kusei ñ̄ndiñ̄da ama d̄w̄s̄il̄i tam n̄im epmañ: w̄in d̄w̄in nolok p̄iñḡips̄i kolan indañḡil̄iñ̄da t̄imbi slak pakañ. T̄imbi d̄w̄in nolok p̄iñḡips̄i komblin inda-satalok gemb̄in w̄in ama nis̄i dombu kokil̄iñ̄, wala t̄imbi tam n̄im t̄ikem slak kuañ. T̄imbi ama d̄w̄in nol̄i Kunum Molomdok kenan t̄inel̄iñ̄dok tam n̄im t̄imbi slak pakañ. No en manda ñ̄in nandi-daklelakta endi t̄ikeukak.”

Kunum Molomdok ḡiñḡit w̄in nin?

13 T̄imbi amatamd̄i gwañgwa bisat Yesul̄i kii endok plon k̄im̄ipi n̄imolo t̄i-semektok endoñ yanañḡip b̄iñḡil̄iñ̄. B̄iumbi, gwañgwañiil̄i enomb̄iñḡil̄iñ̄,

14 gan Yesul̄i ñ̄ndiñ̄ enguk, “Kunum Molomdi ama ñ̄andis̄i enlok ḡiñḡit̄ñii yambi-d̄ik̄ñelak, wala t̄imbi gwañgwa bisat yambiumbi nokoñ b̄iw̄it, telak masip n̄im t̄i-semnel̄iñ̄.”

15 W̄ind̄iñ̄ embi, kii gwañgwa bisattok plon k̄im̄ipi, gw̄ilam t̄i-sem-talembi, walinin p̄im ñ̄añguk.

16 T̄imbi ama nol̄i Yesuloñ b̄imbi n̄iñguk, “Endaut, nak kuñgu taletalen n̄imnat kas̄leuttok ep t̄ind̄in k̄indem nek t̄imbettok nand̄ilañ?”

17 Eumbi n̄iñguk, “Kusei nekta d̄ik nokoñ b̄imbi, nepek nek ñ̄al̄i k̄indem s̄in̄ik wala nan-kalañ? Anutu en noñgangot endi k̄indem, wala t̄imbi d̄ik en ḡita nain taletalen n̄imnat kuuñdok nand̄ilañda, endi k̄ñe mandan tañgonembi kleukañ.”

18 Eumbi, ama wal̄i Yesu ñ̄ndiñ̄ n̄i-nandiñguk, “D̄ik endi k̄ñe manda dek ñ̄ala s̄in̄ik elañ?” Eumbi n̄iñguk, “Endi k̄ñe manda ñ̄ala elet: d̄ik ama n̄im w̄il̄i k̄imbekak, telak joñgo n̄im kuukañ, kumbu n̄im t̄imbekañ, ama no manda plon patak endok siñgin joñgo n̄im siukañ,

19 meñga beka giñgiñgan t̄i-semekañ, t̄imbi d̄itnala nand̄ilañ w̄ind̄iñḡangot nokaila nandukañ.” ✱

20 Eumbi, ama sim endi n̄iñguk, “Endi k̄ñe manda ḡit̄ik w̄in nak ikan tañgonembi kle-talelet. Gan nepek nek wala s̄in̄ik gamañ t̄ip̄ikalet?”

21 Eumbi n̄iñguk, “T̄ikap d̄ik Anutulok nanand̄in ḡit̄ik kle-taleup nand̄ilañda, d̄ik ñ̄a nepenepeka ḡit̄ik tuatalok k̄im̄il̄im tua-taleumbi, m̄in̄em w̄in epmbi, ama p̄imb̄iñ̄es̄ila em-taleumbi, tuañga kunum ḡinañ inda-gamekak. W̄ind̄iñ̄ t̄i-talembi, b̄i nep kle kuukañ.”

22 Ama simdi manda w̄in nandīmbi, nepenepek asup palm̄iñgukta t̄imbi ḡinañ kolaumbi gw̄il̄ilambi bim ñ̄añguk.

23 T̄imbi Yesul̄i gwañgwañiila enguk, “Nak biañgan s̄in̄ik sanba: ama m̄in̄em kw̄il̄ikw̄il̄inat nol̄i Kunum Molomdok ḡiñḡit̄ indauktok nand̄ilakta endi gliñgliñnat.

²⁴ Nak b̄indambo ñ̄ind̄iñ sanba: kamel noli lik bem-dok ḡinañ gik wolok ñ̄a tombep nand̄iw̄ikta endi kena kwamb̄iñ t̄imbek. T̄imbi ama kw̄ilikw̄il̄inat no Anutulok ḡiñḡit indaup nand̄ilakta endi w̄ind̄iñgangot kena kwamb̄iñ t̄imbekak, gan endok kenan w̄in kamellok kenan maklelak.”

²⁵ Gwañgwañiil̄i manda w̄in nand̄imbi, kolan s̄inik s̄ilikñembi eñḡil̄iñ, “T̄ikap w̄ind̄iñda, nind̄i Anutulok ḡiñḡit tuop indauk?”

²⁶ W̄ind̄iñ eumbi, Yesuli d̄ind̄imgan yamb̄imbi enguk, “Amali w̄ind̄iñ t̄ind̄ilok tuop n̄im, gan Anutuli nepek ḡitik w̄in tuop t̄i-taleuk.”

²⁷ T̄imbi Petloli tambanembi n̄iñguk, “Kalañ. N̄ind̄i nepenepekn̄i ḡitik bi-talembi b̄imbi, d̄ik gep kle kuam̄iñ, wala t̄imbi n̄ind̄i tuan nek t̄ikenekam̄iñ?”

²⁸ Eumbi enguk, “Nak biañgan s̄inik sanba: Anutuli nepek ḡitik t̄imbi kaitaumek, Amalok N̄iñañ endi ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, kusei k̄im̄ipi, amatam ḡitik yamb̄i-d̄ikñeukak. Wolonda ama 12 nep kle kuañ s̄ind̄i bo ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, Islael ama sambat 12 yamb̄i-d̄ikñenekaliñ.

²⁹ T̄imbi no en naka t̄imbi il ba dal kwayañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa b̄isali ba nanañ kenan ba nepek w̄in ḡitik bi-taleñgukta, Anutuli wolok tambon nain asupgan yous̄iñmi-ta-ñambi, kuñgu taletalen n̄imnat wak̄it miukak.”

Kunum Molomdi ḡiñḡitñii s̄iloñ t̄i-semalak

³⁰ Yesuli yous̄imbi enguk, “Nain taletalenan ñ̄ind̄iñ indaukak: ama asup nin endi man ñ̄ind̄iñḡit ama d̄iw̄is̄ilok dausinan damandama tañ endi siñgi s̄inik itnekal̄iñ, t̄imbi siñgi s̄inik bañ endi d̄ amandama itnekal̄iñ.

20

¹ Nekta, Kunum Molom w̄in endi wain kena molom noli kena gwañgwañii en-tiañembi yamb̄i-d̄ikñeñguk wandin. Kwet salaumbi, kena molom wali k̄im̄in kwelan ñ̄ambi, kena gwañgwa d̄iw̄in epmepi,

² kena nain noñgan wolok tuan en-indaumbi nandum tuop t̄imb̄imbi, kena ḡinañ en-mul̄im ñ̄añḡil̄iñ.

³ T̄imbi kwet ip sala-s̄inik taumbi, ama wali nombo ñ̄ambi, ama d̄iw̄in kenala n̄im ñ̄añañ k̄im̄in kwelan slak pal̄imbi yamb̄imbi,

⁴ ñ̄ind̄iñ enguk, ‘S̄ind̄i bo ñ̄a wain kenana t̄imb̄imbi, kena t̄inetañ wolok tuan sametet.’ W̄ind̄iñ eumbi, wain kena t̄ind̄ila ñ̄añḡil̄iñ.

⁵ T̄imbi maim boñḡip pal̄imbi, kena molomdi b̄indambo ñ̄a ama d̄iw̄in kena t̄iñm̄ineliñdok en-mukuk. T̄imbi maimdi gama n̄im pi-sem̄iñ̄il̄imbi endi w̄ind̄iñgangot t̄iñguk.

⁶ Tĩmbi kwet kílĩmekílĩmelok tĩmbĩmbi, bĩndambo ñambi, ama dĩwĩn kena nĩm tĩndĩn slak pakĩlĩñ ep tĩmbi indaumbi enguk, ‘Sĩndĩ nehta sandap ombap kena nĩm tĩmbi slak palĩmbi, timlala tilak?’

⁷ Eumbi nĩngĩlĩñ, ‘Nimbek nolĩ kena no nĩm nĩmĩk.’ Eumbi en-mupĩ enguk, ‘Ale, sĩndĩ bo ñambi, wain kenana gĩnañ kena tĩmbĩt.’

⁸ Kwet kílĩm eumbi, wain kena molomdĩ kena ka-dĩkĩe amala nĩmbi eĩnguk, ‘Dĩk kena gwaĩngwa kĩtĩ-semum bĩumbi, tuanji emĩñ. Emepi, siĩgi bĩlĩñ endoñan kusei kĩmĩpi em taña, dama bĩlĩñ enda siĩgi emu talewĩn.’

⁹ Tĩmbi kena ka-dĩkĩelĩ ama kwet bipmem tĩmbĩmbi, kena kusei kĩmĩkĩlĩñ enbĩm bĩumbi, kena nain noĩngandok tuan em-taleĩnguk.

¹⁰ Emumbi, dama bĩngĩlĩñ endĩ ‘Tuan tĩke lo nĩmetak bek’ em nandĩngĩlĩñ, gan ka-dĩkĩelĩ ama noĩngan noĩngan enda bo kena nain noĩngandok tuan emguk.

¹¹ Tuanji tĩkeñĩpi, kusei kĩmĩpi, kena molomda em balep tĩ-ñĩmbi

¹² eĩngĩlĩñ, ‘Siĩgi bĩlĩñ endĩ kena nain dumangot tĩlĩñ, gan nĩndĩ sandap ombap maim kwambĩñ gĩnañ kena piĩngip gawalat tĩ-patnambi kílĩm elak. Neka sĩnĩk siĩgi bĩlĩñ en gĩta tuan walan noĩngangot nĩmlañ?’

¹³ Wĩndĩñ eumbi, kena molomdĩ endoñan nanin nola ñĩndĩñ nĩnguk, ‘Notna, nak kolan nĩm tĩ-gamlet. Dĩk kena nain noĩngandok tuanla gan-nandĩwambi, nandum tuop tĩk wĩn.

¹⁴ Wala tĩmbi mĩnemga tĩkembĩ ñau. Nak mĩnem gamĩt, wĩndĩngan siĩgi bĩlĩñ emepi nandĩt.

¹⁵ Nak natnalok mĩnem wĩndĩñ ba wĩndĩñ tĩmbep nandĩmbi, kĩndem tĩmbet. Nak gĩnañ sĩloñ tĩ-semlet, wala dĩk nĩsĩlok taĩngan yambĩ-gimbĩt tĩlañ ba?’ ”

¹⁶ Yesulĩ e-yout manda wĩndĩñ embi enguk, “Wĩndĩñda ama man ñĩndĩngĩt siĩgi sĩnĩk bañ endĩ damandaman it-nekalĩñ, tĩmbi damandaman bañ endĩ siĩgi sĩnĩk itnekalĩñ.”

Ama Wapmañ Yesulĩ indaĩngan il kwelnan Jelusalem loĩnguk

Ama Wapmañ Yesu endĩ kena nek tĩmbektok indaĩnguk?

¹⁷ Tĩmbi Yesulĩ Jelusalem lo ñaupi, gwaĩngwañii 12 kĩtĩ-semum bĩumbi, nĩsĩngan telak telak ñañĩpi enguk,

¹⁸ “Nandañ! Nĩndĩ lokap, Jelusalem tomnambi, Amalok Nĩñañ tĩkembĩ, tapma ama biesĩ ba endĩkĩe manda nandĩ-tale ama endok kĩsĩ plon kĩmĩlĩm loukak. Tĩmbi endĩ manda plon kĩmĩpi, wĩlĩ kĩmbektok manda embi,

19 Roma amalok kisi plon k'imilimbi, endi Amalok Niñañ endok plon ni-sasale manda embi waipmbi, tikem kloñbat plon w'ilim kimbekak. Timbi maim tipet git no timbimbi, Anutuli en kimnan nanin timbi milalekak."

20 Timbi Yesuli kimbektok en-taleumbi, Sebedilok tam'in endi niñañiit tipet, win Yakobo git Yoane, en gita Yesuloñ bimbi, milelem ti-ñimbi, nepek no nandiñmektok niñguk.

21 Timbi Yesuli ni-nandimbi eñguk, "Dik nekta nandiñañ?" Eumbi niñguk, "Dik ama wapmañ indambi, amatam yambidikñeukañ nain wolonda nandi-nambi, niñanait tipet ñali bo ama wapmañ indambi, kika d'ndim ba kepmanan pipatemiktok nandiñlet."

22 Eumbi, Yesuli niñañiit ñindiñ enguk, "Siti nitekta eamik win nim nandi-dakleamik. Nak milap bemetat * win siti tuop bemdekamik ba?" Eumbi niñgimik, "Niti tuop."

23 W'indiñ eumbi enguk, "Siti biañgan nokok milap bemdekamik, gan nindi kitna d'ndim ba kepma kandañ pilekak win natna ewa taleuktok tuop nim. Pipapat win Betnali ama dek endi engan epmep nandiñlak enda ti-wili dikñe ti-semguk."

24 Timbi gwañgwañii 10 endi manda win nandiñg'ilinda, dakwaya tipetta g'inañji komba diñguk.

25 Gan Yesuli gwañgwañii gitik kit-semum b'umbi enguk, "Sindi kwelalok yambidikñe ama endok ep t'ndinji nandi-taleañ: amatamdok kuñgun ba kim win ama wapmañj'lok kiinan patak, timbi ama loloñdi p'imb'ñesila endikñe mandanji kwambiñ enbi, tañgonem kleneliñdok giñg'ineañ.

26 Gan sindok boñg'ipsinan w'indiñ nim tilok. Nim sinik. S'indoñnan nanin no en wopum kuuktok nandiñlakta, endi noliilok tiplaplaenji kuukak.

27 Timbi no en sindok telak damanji kuuktok nandiñlakta, endi kena gwañgwañji silanin kumbi,

28 Amalok Niñañ tiñguk wolok tuop timbekak. Endi amatam asup ep timbi platambi, endok kinjan kimbektok ama sinik indañguk, endi en timbi plataneliñdok nim."

Ama tipet dautset sisipm'in endi Yesu en ama wapmañ win nandi-dakleñg'imik

29 Yesuli gwañgwañii git Jeliko it kwet bim ñañ'ilimbi, amatam kim'in wopumdi en kle ñañg'ilin.

30 Timbi ama tipet dautset sisipm'in endi telak pawan pi pakimik. Endi Yesuli yapma kleup timbim nandimbi,

* **20:22:** Yesuli milap bembema eñguk win endi Grik manda plon ñindiñ eñguk, "Nak tuk w'itna tike lombi nambetat win siti tuop tike lombi nandekamik ba?"

wolongan kitimbi niñgimik, “Devittok Komblin, dik nita blan ti-nimiñ.”

³¹ Endi windiñ kitumbi, amatam asupti enombimbi, enkimisip tiñgilñ, gan endi wopungan kitimbi niñgimik, “Wopum, dik Devittok Komblin, nita blan ti-nimiñ.”

³² Eumbi, Yesuli wiñga ipi kiti-sembi enguk, “Siti nitek ti-samettok nandamik?”

³³ Eumbi niñgimik, “Wopum, niti dik dautnet timbi tomimeñdok nandamik.”

³⁴ Timbi Yesuli blan ti-sembi, dauset kiili tike-kaumbi, wolongan dauset tombimbi, nepenepek kañbi, Yesu kle ñañgim ik.

21

Yesuli ama wapmañ nomik Jerusalem loñguk

¹ Yesu git gwañgwañii endi Jerusalem it kwet timbi dumalaumbi, Oliv kwet jañginnan lombi, Betfage it kwelan tomgilñ. Tomñilimbi, Yesuli gwañgwañiit tipet en-mupi

² enguk, “Siti it kwet da patak wolok ñandekamik! Ñam tombi, wolongan doñki niñaññat toali ep top yambiyambin kandetamik. Kañbi pisap yanañgipi biwit!

³ Tikap nimbek noli sambimbi san-kaumbi, ñindiñ nidekamik, ‘Molomdi doñki kena emektok nandlak. Timbi plastik sinik yambiumbi yanañgilimbi bindetamik.’ ”

⁴ Yesuli doñkila eñguk win endi plofet ama noli damañgan kumbi manda eñguk wali bien inda-dakleuktok tiñguk. Manda win ñindiñ,

⁵ “Saiondok * amatam ñindiñ enbim nandiwit: Ama wapmañji endi sindi sepmehtok bi-samlak. Endi kayombinemi, doñki plon pipatak, win doñki sim wolok plon pipapi bilak.” ✧

⁶ Timbi gwañgwa tipet endi ñambi, Yesuli kena manda enguk wolok tuop timbi,

⁷ doñki me niñañ yanañgipi, Yesuloñ biñgimik. Bimbi, sauloñjet kiundepi, doñki plon kimilimbi, Yesuli wolok plon lo pipapi ñañguk.

⁸ Timbi amatam kimin wopum endoññan nanin asupgandi endok koi giñgit tike-loneliñdok sauloñji telak plon samba eñilimbi, diwindi komba sak kiyat dombimbi mep bim, windiñgot telak plon ipane-ta-ñañgilñ.

⁹ Timbi amatam Yesu siñgi dama timbi kleñgilñ endi enda Mesia nimbi, ñindiñ yousiyousiñgan kitimbi eñgilñ, “Ama wapmañ Devit endok Komblin bilak, koi tike-lowit!

* **21:5:** Jerusalem it kwet koi no win Saion. Plofetti ‘Saiondok amatamla’ eñguk endi Jerusalem nasi ba Islael amatam gitik endok plon ep yout tiñguk. ✧ **21:5:** Aisaia 62:11, Sekeraia 9:9

Molomdi ama ñin ama wapmañni kuuktok ni-mukuk en wakan gwilam tiñmen!

Anutu kunum ginañ patak endok koi tike-lona!” ☆

¹⁰ Yesuli Jelusalem it kwelan ama wapmañ nomik lo tombimbi, winasi gitikti win ka silikñembi, “Win nin?” e-nandñgilañ. E-nandumbi,

¹¹ amatam kimin wopumdi tambane e-ta-ñañgilañ, “Ñin plofet Yesu en Nasalet it kwet, Galili distrik nanin.”

Yesuli tapma ilan gembin daut semguk

¹² Timbi Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, kimili tua timbi, minem kena ti-pakilañ lo yambimbi, nandum tuop nim tiñguk. Windiñda endi ama tapma tindilok nepenepek kimilim tuañgilañ gitik ep klembi, ama minem tambo miñ kena tiñgilañ endok kimikimitsi wakit monik tuatualok kimikilañ endok pipapatsi wili tombolimbi,

¹³ ñindiñ enguk, “Anutulok manda no ñindiñ youyoulin patak, ‘Nokok itna win nan-wowon tindilok it een’. ☆ Gan kimili tua ama sindi it ñin timbim kumbu amalok pat-sembi it nomik tilak.”

¹⁴ Yesuli tapma it sañ jimba ginañnan palinlimbi, ama kesit nim kuñgilañ git ama dausi sipm+sipmin endi endon biumbi, ep timbi kindem dañguk.

¹⁵ Timbi wembe gwañgwa wandiñ pakilañ endi ñindiñ kitinñgilañ, “Ama wapmañ Devittok Komblin endok koi tikelowit!” Tapma ama biesi git endikne nandi-tale ama endi manda win nandimbi, Yesu kundit kindem engano asup tiñguk win kañbi, ginañji komba diumbi,

¹⁶ ñindiñ ni-nandñgilañ, “Endi Mesia ganañ win dik nandilañ ba?” Eumbi tambane enguk, “Ba win nandilet ñak. Gan sindila Ama Wapmañ Devitti Wopumla ñindiñ niñguk win pinapi nandi-kamalañ bek, ‘Dik wembe gwañgwa tip ba wopum ep timbi pañgitaumbi, gan-tike-loumbi kindem dalak.’” ☆

¹⁷ Wandiñ embi, ama biesi yambimbi, Jelusalem nanin Betani it kwelan ñambi, wandiñ douñguk.

Yesuli komba fik no ni-suambalimbi yañetañguk

¹⁸ Kwet salaumbi, Yesuli Jelusalem undane ñañipi, nanañ gawat tiñguk.

¹⁹ Timbi deium ñaumbi, komba fik no telak pawan palimbi kañguk. Kañbi, ñasiñgan kuseinan ña bienla deium loumbi, lonji ka-tilapi, sakgot kañguk. Kañbi, komba fik ni-suambapi eñguk, “Dik bienga nombo nim laliukañ, nim sinik.” Eumbi, wolongan komba fik wali yañetambi kiminñguk.

20 Gwañgwañiilí wín ka siliikñembi eñgíliñ, “Nítek tímbi, komba fik ñalí platik sínik kímbi yañetalak?”

21 Eumbi, Yesulí tambanembi enguk, “Nak biañgan sínik sanba: tíkap síndi gínañ típet ním tímbi, Anutu biañgan nandí-kílikti tíñmi-kuneliñda, nak kundit komba fik ñala tít wíndiñgangot síndi bo tñeliñ. Tímbi wakangot ním ya. Tíkap síndi kwet jañgin ñala ‘Mílapi, tuk kimbíñ gínañ pí!’ nímmbímbi, gumañ wolok tuop indawík.

22 Síndi Anutula nepek no ba no tímbehtok nímolo tíñímbi, nandí-samehtok nandí-kílikti tañda, wíndiñ inda-samekak.”

Yesulí nindok manla kena pa tíñguk wala ní-nandíñgíliñ

23 Yesulí tapma it sañ jimba gínañ lombi, amatam ení-daut tí-semguk. Ení-daut tí-sem-paliñílmímbi, tapma ama biesí gíta Islael amalok ama biesí endí endoñ bímbi, ní-kañbi eñgíliñ, “Níndi ganbímbi, kundit ñandin pa tílañ? Ba nindok mandanla ba gembínla wíndiñ pa tílañ?”

24 Eumbi tambane enguk, “Nak bo nepek nola sanandutet. Díndim tambane nanínetañda, nak bo nindok mandala kundit wandin sínik pa tílet wín sanbetet.

25 Níndi Yoane nímmbímbi, amatam tuk í-semguk? Wín Kunum Molomdí ba ama nolí?” Wíndiñ eumbi, kusei kímípi, nísíñgan dombí tañan tímbi eñgíliñ, “Níndi ‘Kunum Molomdí’ wíndiñ eneñda, endí ñíndiñ ní-ní-nandutak, ‘Wíndiñda síndi nekta Yoanelok mandan ním nandí-dasiñgíliñ?’

26 Gan níndi ‘Ama nolí Yoane nímmbím kena tíñguk’ wíndiñ eneñda, amatam kímín wopum Yoanela plofet nandíñmañ endí nítek tí-nímmeliñ walañgot mísínetamíñ.”

27 Wíndiñda endí Yesu ñíndiñ tambane níñgíliñ, “Níndi Yoane nímmbímbi, tuk í-semguk wín níndi ním nandamíñ.” Eumbi enguk, “Ale, wíndiñda nak bo níndi nanbímbi, kundit pa tílet wín ním sanbetet.”

Yesulí Juda ama biesílok gínañ kwambíñjí e-dakleñguk

28 Yesulí yousímbi, Juda ama biesíla enbí eñguk, “Síndi kasat ñala nítek nandañ? Ama nolok níñañíit típet kuñgímík. Tímbi tualoñ ña ñíndiñ níñguk, ‘Tua, dík man ñambi, wain kena tí!’

29 Eumbi, jíj jup tíñguk, gan síngimek endí gínañ tambaneumbi, ña kena tíñguk.

30 Tímbi besetti monaloñ ña wíndiñgangot nímmbímbi, beula níñguk, ‘Ale, ñautet.’ Endí wíndiñ eñguk, gan ním ñañguk.

31 Síndi nítek nandañ, gwañgwa níndi beulok man tañgoneñguk?” Eumbi, endí eñgíliñ, “Tualí.”

Tĩmbi Yesulĩ enguk, “Nak biañgan sanba: takis epep ama ba tam telak joñgolok endĩ sĩndok kwesi kĩnjannan Anutu enlok gĩngĩt indaumbi yambi-dĩkĩnelak.

³² Kusei ñĩndĩñda tĩmbi wĩndĩñ indalak: Yoanelĩ bĩmbi, dĩndĩm kuñgulok telak daut samumbi, sĩndĩla mandan nandũm tlal tĩnguk, gan takis epep ama gĩt tam telak joñgolok endĩla mandan wĩn nandĩmbi tĩke-kĩliĩ eñgĩliĩ. Sĩndĩ nepek wĩn kañgĩliĩ, gan gĩnañjĩ nĩm tambanembi, Yoanelok mandan nandĩmbi nĩm tĩke-kĩliĩ eñgĩliĩ.”

Yesulĩ tapma ama biesĩ gĩt Falisi ama endĩ wain kena ka-dĩkĩne ama kolasĩ wandĩn eñguk

³³ Yesulĩ yousĩmbi, tapma ama biesĩ ba Falisi amala enbi eñguk, “Nak e-yout manda no sanbambi nandĩwit. Kena molom nolĩ wain kap kwet nolok tĩpiñguk. Tĩpi-talembi, sañ im gĩmbunembi, wain tul wĩsi-dottok kwet no kĩndipi, kena ka-dĩkĩnelok it ombap kloñ no kawattĩ kĩndilĩm ikuk. Wĩndĩñ tĩ-talembi, kenan wĩn ka-dĩkĩnelok kĩsĩ plon kĩmĩpi, kwet mayañgan nolok ñañguk.

³⁴ Ña kuñĩmbi, bien mepmettok nain indaumbi, kena gwañgwañii dĩwĩndĩ wain bien enlok mepmettok ka-dĩkĩneloñ en-mulĩm bĩmbi, wain kena gĩnañ tomgĩliĩ.

³⁵ Tĩmbi ka-dĩkĩne endĩ gwañgwa en-mumulĩn wĩn epmbi, no wĩpi, no wĩli kĩmbĩmbi, no kawattĩ wĩkĩliĩ.

³⁶ Wĩndĩñ tĩmbĩmbi, kena molomdĩ gwañgwa dĩwĩn nombo en-mukuk. Kunakunatsĩ wĩn gwañgwa dama en-mukuk yapma klembi, asup en-mulĩmbi bĩ tombĩmbi, kundĩt wĩndĩñgangot tĩ-semgĩliĩ.

³⁷ Siñgi sĩnĩk endĩ enlok nĩñañ sĩnĩk nĩ-mupi, ñĩndĩñ nandĩñguk, ‘Nĩñanalĩ ña tombĩmbi kañbi, giñgiñgan tĩñmĩnekalĩ.’

³⁸ Tĩmbi ka-dĩkĩnelĩ nĩñañ wĩn kañbi, nĩsĩñgan ñĩndĩñ eñgĩliĩ, ‘Gamanda endĩ wakan kena ñolok molom tĩmbekak, wala tĩmbi nĩndĩ en wĩpi, kenan ñĩn nĩnlok gĩngĩt kasĩlena.’

³⁹ Wĩndĩñ embi tĩkeñĩpi, kena gĩnañ nanin munjut munjut ñakap, kena pawan wĩli kĩmguk.”

⁴⁰ Yesulĩ wĩndĩñ embi en-nandĩmbi eñguk, “Wain kena molomdĩ undane bĩmek, ka-dĩkĩne wĩn nĩtek tĩ-semekak?”

⁴¹ Eumbi nĩngĩliĩ, “Nepek kolan sĩnĩk tĩngĩliĩnda tĩmbi endĩ bo kolan sĩnĩk yandĩpmum kĩm-talenekalĩ. Tĩmbi endĩ kena ka-dĩkĩne kombĩn kĩndem ep kasĩlembi, kenan endok kĩsĩnan kĩmĩmbi, wain bien mepmettok nain indaumbi, nain tuop endĩ bien dĩwĩn enlok melĩm tĩ-kunekaliĩ.”

⁴² Tĩmbi Yesulĩ enla manda embi enguk, “Anutulok manda youyoulĩn patak ñĩn sĩndĩ pinat nandĩmbi kamalañ bek,

'Molom en ñindiñ tĩmbi indañguk:

it kindikindit amalĩ ita kawattĩ tĩndĩn nola kena ñimnat
embi siñgi wĩlĩmgĩlĩñ,

gan kawat walĩ ta dĩwĩn gĩtik yapma klelak.

Ñĩndĩ wĩn kanambi, kundit gĩtikĩn tĩlak.' ✱

⁴³ Manda wolok tuop it kindikindit amalĩ kawat wĩn siñgi
wĩlĩmgĩlĩñ, wĩndĩngan sĩndĩ nak siñgi wĩt-namgĩlĩñ, wala
tĩmbi nak ñindiñ sanba nandĩwĩt: Sĩndĩ Anutulok gĩngĩtĩii
ku-ta-bañ, gan endĩ pipapipat wĩn sapma tĩkembali, amatam
no nĩndĩ endok manda tañgonembi bien tĩmbi indañ enda
emekak.

⁴⁴ Ama nolĩ kawat wolok plon pi wĩlektã en wĩlĩ mĩnanda
taleuk. Ba kawat walĩ ama nolok plon pĩwĩkta, kawat walĩ
ama wĩn wĩlĩ gakĩne-taleuk." †

⁴⁵ Tapma ama biesĩ gĩt Falisi ama endĩ Yesulĩ e-yout manda

eñguk wĩn nandĩmbi, "Ñĩndañgan elak" wĩndĩñ nandĩmbi,

⁴⁶ tĩkenepi nandĩngĩlĩñ. Gan amatam kĩmĩn wopum endĩ
Yesula plofet no wĩndĩñ nandĩñmĩngĩlĩñ, wala tĩmbi Fal-
isi amalĩ amatamdi mik tĩ-semnelĩñ wala mĩsĩmbi, ñim
tĩkeñgĩlĩñ.

22

*Kunum Molomdi en-tiañelak wĩn Yesulĩ ñim nandĩ-
kĩmkĩmnelĩñdok eñguk*

¹ Yesulĩ yousĩmbi, nombo ama biesĩla e-yout mandalĩ
manda enĩñĩpi, ñĩndĩñ eñguk,

² "Kunum Molomdi gĩngĩtĩii yambĩ-dĩkĩnelak wĩn ñĩndĩñ:
ama wapmañ nolok ñĩñañĩ tamĩn tĩkeup tĩmbĩmbi, wap-
malĩ kena gwañgwañiilĩ nanañ sina wopum tĩñmĩnelĩñdok
embi,

³ manda kĩmĩpi, yoktĩ nanañ wĩn nanelĩñdok en-
tiañeñguk. Tĩmbi nanañ nanalok nain indaumbi, yokĩiilĩ
bĩnelĩñdok kena gwañgwañiilĩ en-mulĩmbi ñañgĩlĩñ. Gan
yokĩiilĩ bĩmbĩla kunjĩt tambi, ñim embi gĩngĩnem pakĩlĩñ.

⁴ Tĩmbi ama wapmañdi bĩndambo kena gwañgwa dĩwĩn
bo en-mupi, yokĩii ep tiañeñguk enda ñĩndĩñ enĩnelĩñdok
enguk, 'Nandañ. Nak nanañna ip tĩ-wĩlĩ dĩkĩnet. Nokok
bulmakau wapai sim ba ñĩñañ dĩwĩn no gwok galkĩat
yandĩp si-talembe, nepek gĩtik tĩ-jumĩt tĩ-sam-talemĩñ. Sĩndĩ
bĩumbi, ñĩñanalĩ tam tĩmbetak en gĩta na sĩlĩsĩlĩ tĩna!'

⁵ En-mulĩmbi, kena gwañgwañiilĩ ña manda eñguk wĩndĩñ
engĩlĩñ, gan yokĩiilĩ mandanjĩ nandĩ-kĩmnelĩmbi ñañgĩlĩñ.
Dĩwĩndĩ nanañ kenanjĩnan ñañgĩlĩñ, dĩwĩndĩ mĩnem ke-
nanjĩla ñañgĩlĩñ.

✱ 21:42: Kap 118:22-23 † 21:44: Nandĩ-tale ama dĩwĩndĩ ñĩndĩñ eañ: Matayo
en sambat wĩn ñim youkuk.

⁶ Tĩmbi dıwĩndı ama wapmañdok kena gwañgwa wın epbi kolan ti-sembi yandıp kımglıñ.

⁷ Wındıñ tĩmbımbi, ama wapmañdı gınañ komba dıumbi, mik amañii en-mulımbi ña ama kena gwañgwa yandıpgıliñ wın yandıp talembi, isi kwesi wakıt sium dıñguk.

⁸ Tĩmbımbi ama wapmañdı kena gwañgwañii dıwında ñındıñ enguk, ‘Yoknailok nanañ sina ti-sem-talet, gan ama nak en-tiañeñgut endı kındesi nım.

⁹ Wındıñda sindı telak mannan ñambi, amatam yambınetañ tuop en-tiañeum bımbi, wapatamdok sina dum nanañ nambıt.’

¹⁰ Eumbi, kena gwañgwañiilı enguk tuop telak man tuop ñambi, amatam kındesi ba kolasi yambıñgıliñ gıtık ep kımın tĩmbi yanañgıliımbi, nanañ nanala bımbi, it gınañ tokñeñgıliñ.

¹¹ Amatam it gınañnan lo pi palıñlıımbi, ama wapmañdı yambep loñguk. Lombi yambıñıpi kañguk wın: ama nolı dasindasin nain wolok dındım sınık yokñiila emglıñ wın nım dasimbi, bı pipalıımbi kañbi

¹² nı-nandıñguk, ‘Notna, nıtek tĩmbi dık dasindasin gamıt wın nım dasimbi bıñ?’ Eumbi, ama walı manda nımnat palımbi,

¹³ ama wapmañdı kena gwañgwañii enbi eñguk, ‘Sındı kii kesi toalı topbi, pawan kolı pımbi, kılım gınañ palen.’ ” Yesulı e-yout manda wandın embi yousımbi eñguk, “Kılım gınañ amalı mano kwılım tĩmbi, manjı sı-gılım danekalıñ.

¹⁴ Nandañ. Kunum Molomdı amatam asup en-tiañelak, gan noñgan noñgan mandan nandımbi bañ endıñgot ep kasılelak.”

Falisi amalı Yesu sısoñ tıñmınep nandımbi, takis mınem kımıkımıttok plon nı-nandıñgıliñ

¹⁵ Tĩmbi Falisi amalı Yesu manda plon kımıtnelıñdok nandımbi, ña kımın tĩmbi, mandalı sısoñ tıñmınepi e-sambat tıñgıliñ. Tı-talembi,

¹⁶ nısilok gwañgwanjii dıwın gıt ama wapmañ Elot endok sambalıı dıwın * en-mulımbi ñambi nıñgıliñ, “Endaut, nındı dıkok kusaka nandamıñ, dık julıñ manda nım embi, biañgangot pa elañ, Anutulı nındı nıtek kuneñdok nandılak wın lolon ba pımbın gıtık mısımısı nımnat tuopkan nındaut nım tı-nımlañ.

¹⁷ Wala tĩmbi gan-nandıınambi nınbekañ: Romalok ama wapmañ Sisa enda takis mınem mamıñ wala nandum dındım elak ba nıtek?”

* **22:16:** Falisi amalı takis mınem Roma ama wapmañda mımın wala nandum pımbi, Elottok sambalıı wala nandum kındem dañguk.

18 Wɨndiñ eumbi, Yesuli kolan tiñmɨnepi nandiñgɨliñ wɨn ka-nandiɨmbi enguk, “Sɨndi ama manji manbenji malet nomɨk, mandali sɨsoñ ti-namnepi bañ ba?”

19 Takis mɨnem pa kɨmɨkamɨñ mɨnem wɨn no daut namɨt eumbi, mɨnem kwandai satnin no ña tɨke bi daulmɨñgɨliñ.

20 Tɨmbi Yesuli en-nandiɨmbi eñguk, “Mɨnem plon ama walan gɨt kot kundit wɨn nindoñ?”

21 Eumbi niñgɨliñ, “Wɨn Sisaloñ”. Wɨndiñ eumbi enguk, “Ale, Sisalok gɨñgɨt wɨn Sisala tambane mɨnekalɨñ, tɨmbi Anutulok gɨñgɨt wɨn Anutula tambane mɨnekalɨñ.”

22 Wɨndiñ eumbi, nandi piyasat tɨmbi bimbi pi ñañgɨliñ.

Sadusi amalɨ Yesu sɨsoñ tiñmɨnep nandiɨmbi, kɨmnan nanin mɨlamɨlattok plon ni-nandiñgɨliñ

23 Sandap wolondañgan Sadusi ama diwɨn endi Yesuloñ biñgɨliñ. (Ama wali ‘Ama sembañ endi ni mɨlamɨlattok’ wɨndiñ pa eañ.) Endi Yesuloñ bɨmbi, ñɨndiñ ni-nandiɨmbi

24 eñgɨliñ, “Endaut. Endikñe manda Moseli kɨmɨt-nɨnguk wali ñɨndiñ elak: ama noli yamɨn pap sembiɨlakta, endok sambat ni mɨtaleneɨñdok kwayaɨli endok tamɨn kanjali tɨkembali, dallok kɨnjan gwañgwa bisat ep tɨmbi indanekalɨñ.

☆

25 Wɨndiñda, dakwaya kit tambon tɨpet endi ñolok kuñgɨliñ. Tɨmbi tualɨ tam no tɨkembali kukap, komblin ni mɨnat yamɨn papi sembiñguk. Sembumbi, monali tam wakangot tɨkeñguk.

26 Tɨkembali, endi bo wɨndiñgangot yamɨn papi sembiñguk. Tɨmbi gwik endi bo wɨndiñgangot tiñguk. Tɨmbi mɨ ña gwik konjok endok plon taleñguk.

27 Endi gɨtɨkkandi sembi-taleumbi, siñgi sɨnik tam wali bo sembiñguk.

28 Ale, di k eumbi nandina: dakwaya endi gɨtɨkti tam wɨn tɨkeñgɨliñ, wala tɨmbi ama sembiñgɨliñ endi mɨlamɨlat nainnan mɨlalɨmbi, ama kit tombon tɨpet endoñ nanin ama nindi sɨnik tam wɨn tɨkeukak?”

29 Eumbi tambane enguk, “Sɨndi Anutulok mandan youy-oulin patak wolok kusei ba endok gembɨn ni mɨ nandi-dakleañ, wala tɨmbi mɨlamɨlatta nandumbi kamalalak.

30 Amatamdi kɨmnan nanin mɨlatmek endi kunumdok añelo nomɨk wapatam ni mɨ pa tɨnekalɨñ.

31 Tɨmbi ama sembiɨmbi mɨlatnekalɨñ wolok kandañ Anutuli manda ñɨndiñ sanguk wɨn sɨndi pinat nandiɨmbi kamalañ bek,

32 ‘Natna Anutu wakan Ablaam wakɨt Aisak ba Jekop endi nan-wowoñ ti-namañ.’ ☆ Endi bep pañnii kwelan

nombo nım kuañ endok plon wındıñ eñguk. Tımbi ama kaik kuañ endıñgot Anutu nı-wowoñ tañ, ama sembısembın endı nım.”

³³ Amatamdı Yesulı nanandı emguk wın nandımbi, nandıgıtıñgıtık e tıñgılıñ.

Falisi amalı Anutulok mandan plon Yesu sısoñ tıñmınepi tı-tılakılıñ

³⁴ Yesulı Sadusi amalok manjı masıpmıñgukta, Falisi amalı wın nandımbi, bı kımın tımbi, Yesuloñ bıñgılıñ.

³⁵ Endoñnan nanin no endı endıkñe manda nandı-tale ama. Endı Yesu sısoñ tıñmep nı-nandımbi eñguk,

³⁶ “Endaut. Endıkñe manda nek ñalı sınık dama tımbi, loloñ sınık tılak yañ?”

³⁷ Eumbi nıñguk, “Sındı gınañjı wakıt gınañjı tip ba nanandınjı gıtık Wopum Anutunjı endok bıñmınekalıñ.” ✱

³⁸ Endıkñe manda walı dama sınık tımbi, loloñ sınık yañ.

³⁹ Tımbi endıkñe wandıngangot no wın ñındıñ, ‘Dık dıtınala nandılañ, wındıñgangot nokala nandıñmekañ.’ ✱

⁴⁰ Moselı endıkñe manda gıtık kımıt-nımguk ba plofet amalı nanandı nımgılıñ wolok bien endıkñe tıpet walı nındakleamık.”

⁴¹ Falisi amalı kımın tı-palıñılımbi, Yesulı ñındıñ en-nandımbi

⁴² eñguk, “Mesia Anutulı amatamñı epeplok nımbı taleñguk wın sındı enda nıtek nandañ? En nındok komblin?” Eumbi nıñgılıñ, “Endı ama wapmañ Devit endok komblin.”

⁴³ Eumbi enguk, “Wındıñda kusei nıtektok Dındım Woñdı Devittok gınan nanandın tımbı daklembi, enlok komblin wın ‘Wopumna’ kıtımbi, ñındıñ eñguk,

⁴⁴ ‘Wopum Anutulı Wopumnala ñındıñ nıñguk, Dık kıtına dındım kandañ pipalımbi, nak kanjıkkai dık kok kapmainan yapılambı patnekalıñ wolok tuop.’ ✱

⁴⁵ Manda wolok tuop Devittı Mesiala ‘Wopumna’ kıtıñguk, wala tımbi Mesialı nıtek Devittok komblingot tımbek?”

⁴⁶ Eumbi, ama biesı gıtıktı manda tambon no tambane nınelıñdok tuop nım. Tımbi nain wolondañgan kusei kımıpi, mandalı sısoñ tıñmınepi ekaeka dıwın tınep mısımbi kak bıñgılıñ.

23

Yesulı Falisi gıta endıkñe manda nandı-tale amalok ep tındınjı juluñgan wın e-dakleñguk

1 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩta ama kĩmĩn wopum tĩpakĩlĩñ enda ñĩndĩñ enguk,

2 “Falisi gĩt endĩkĩne manda nandĩ-tale ama endĩ Moselok kĩnjan ipi, endĩkĩne manda san-daut tĩ-samañ.

3 Wala tĩmbi manda sanañ wĩn gĩtik tĩke-kunekalĩñ, gan ep tĩndĩnjĩ nĩtek tañ wĩn nĩm kĩmĩt-klembi tĩnekalĩñ. Nekta, endĩ endĩkĩne manda san-daut tĩ-samañ, gan nĩsĩ manda wĩn nĩm tĩke-kuañda tĩmbi.

4 Endĩkĩne manda sĩnda san-daut tĩ-samañ wĩn nepek mĩlap wĩn sĩndĩngot tañgonenelĩñdok samañ wandin. Gan nĩsĩ sep tĩmbi pañgĩtanelĩñdok kĩt kĩmĩt no tĩnepi nĩm nandañ.

5 Nepek tañ gĩtik wĩn endĩ amalĩ yambĩmbi e-kĩndem da tĩ-semnelĩñdokgot pa tañ. Sĩndĩ Falisi gĩt endĩkĩne nandĩ-tale ama endok kama besañ ba dama immĩsĩ wĩn kañ ba? * Wĩn wopum sĩnĩk! Tĩmbi kuñgunjĩ Anutu biñmañ wĩn indadakleuptok endĩ dasindasinjĩ kusip bleblemat ombaplĩ tĩndĩn wĩn pa dasiañ.

6 Tĩmbi sina wopum indalaknan ba it kiyau gĩnañ endĩ pipapat damandama pakañ wolokgot pipatnepi nandañ,

7 tĩmbi amatam kĩmĩn kwelan yambañ endĩ we sembi giñgiñgan tĩ-semnelĩñdok ba kosĩ eu loumbi, ‘endaut’ pa enĩnelĩñdok nandañ.

8 Nandĩwĩt: ama noñgan endĩñgot sĩndok sandautsĩ sĩnĩk, tĩmbi sĩndĩ gĩtik dakwayañgot, wala tĩmbi amatamdĩ sĩndok kosĩ eu lonelĩñdok ‘nĩnĩndaut’ wĩndĩñ nĩm sanĩnekalĩñ.

9 Wĩndĩñgangot sĩndĩ kwelan ñolok ama nola ‘Bepnĩ’ nĩm kĩtĩnekalĩñ. Bepsĩ noñgangot endĩ kunum gĩnañ patak.

10 Tĩmbi bo amatamdĩ sĩnda ‘telak damanĩ’ nĩm sanĩnekalĩñ. Nĩm. Sĩndok telak damanjĩ wĩn noñgan endĩñgot, wĩn Mesia Anutulĩ en sepmektok nĩ-mukuk en wakan.

11 Sĩndok ama lolonjĩlĩ sĩndok kena gwañgwanjĩ kuukak.

12 No en enlok koi tĩke lolakta, Anutulĩ endok koi tĩke pĩukak. Tĩmbi no en kayombĩnembĩ kulakta, Anutulĩ endok koi tĩke loukak.”

13-14 Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Endĩkĩne manda nandĩ-tale gĩta Falisi ama sĩndĩ kilañmet! Ama manjĩ manbenjĩ malet nomĩk sĩndĩ amatam kunumdok yama sip semañ, wĩn sĩnĩ Kunum Molomdok gĩñgĩt nĩm indañ, gan amatamdĩ endok

* 23:5: Juda amalĩ kama besañ ba dama immĩsĩ bĩt gwĩlaptĩ tĩmbi, Anutulok manda dĩwĩn (Kisim Bek 13:1-10, 13:11-16, Lo 6:4-9, 11:13-21) pepa plon youpi, wolok gĩnañ dasĩmbi, nĩmolo tĩndĩlok nainnan dasiañgĩlĩñ.

gĩngit indanep nandañ wɨn telak masip ti-semañ, wala tĩmbi Anutu en mek sambekak. †

15 Endikĩne nandi-tale gĩta Falisi ama sɨndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sɨndi gwañgwañji noñgangot tĩmbi indanelĩndok kwet tuop ba tuk kimbini dikĩembi ku-taleañ. Sɨndi kolandok gĩngit tañ, tĩmbi ama noli gwañgwañji indambi, nanandɨnji gĩt ep tɨndɨnji kɨmit-kle-talelak sɨndi en tĩmbim kolandok gĩngit tĩnpi, sapma klembi, kola sɨnik talak.

16 Ama dausi sisipmɨn nosiila telak daut semañ sɨndi kilañmet! Sɨndi ñɨndiñ eni-daut ti-sembe tañ: tɨkap ama noli ñɨndiñ eup nandi-lak, 'Nak Anutulok dainan wɨndiñ ba wɨndiñ tĩmbetok e-kwambiñ da tɨlet', gan endi Anutulok koi kɨtɨup mɨsɨmbi, tapma ittok plon e-gembilalakta, endi manda wɨn kɨndem lapilektok tuop. Gan tɨkap endi nepenepek gollɨ tɨndɨn tapma ilan pakañ wolok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi manda wɨn lapilektok tuop nɨm. Sɨndi wɨndiñ pa eni-daut ti-semañ.

17 Sɨndi ama dausi sisipmɨn gĩta kamasɨ! Anutulok dainan nek ñali loloñ sɨnik? Wɨn nepek gollɨ tɨndɨn wali loloñ sɨnik, ba tapma it wali loloñ sɨnik? Nepek gollɨ tɨndɨn wali tapma ilan nɨm palɨmda, wali loloñ nɨm tĩmbek yañ.

18 Tĩmbi bo ñɨndiñ eni-daut ti-semañ, 'Amali sisuet plon manda e-kwambiñ dalak, endi manda wɨn kɨndem lapilektok tuop. Gan tɨkap endi tapma no sisuettok plon kɨmɨlɨm patak wolok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi manda wɨn lapilektok tuop nɨm'.

19 Sɨndi dausi sipmɨn. Anutulok dainan nek ñali loloñ sɨnik? Wɨn tapma wali loloñ sɨnik, ba sisuet wali loloñ sɨnik? Tapma wɨn sisuettok plon nɨm kɨmɨlɨm palɨmda, wali loloñ nɨm tĩmbek yañ.

20 Wala tĩmbi no en sisuettok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi sisuet wakɨt nepek gɨtik wolok plon kɨmɨlɨm pakañ nepek wolok plon mandan e-kwambiñ dalak.

21 Tĩmbi no en tapma ittok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi tapma it wakɨt Anutu en wolok kulak endok plon manda e-kwambiñ dalak.

22 Tĩmbi no en kunumdok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi kwet wolok Anutuli pipapi, kunum kwet yambi-dikĩelak wakɨt Anutu enlok plon manda e-kwambiñ dalak.

† 23:13-14: Nandi-tale ama dɨwɨndi manda kusip no gamañgot patak eañ. Wɨn ñɨndiñ, "Endikĩne manda nandi-tale gĩta Falisi ama sɨndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sɨndi nɨmolo ombap amali sambɨ-nandi tɨnelĩndok tañ, gan tam kanjak julufɨt ti-sembe, isi yapma tɨkeañ, wala tĩmbi kolanji-lok tuan ombi-tikenekalĩ wɨn ama dɨwɨndok tuan makleukak."

23 Endikñe nandi-tale ama gita Falisi ama sindi kilañmet! Anutu en mek sambekak. Ama manji manbenji malet nomik sindi nepek gitik kasileañ win danbim, kit tambon tambon timbimbi, tambon noñgan Anutulok pa mañ, win nepek tipnam gwasap wandin tuan wopum nimnat win bo sindi nim kamalañ. Windiñgan sindi endikñe manda wandin kambak kimik-kleañ, gan endikñe manda Anutu enlok dainan loloñ sinik win pa lapikañ. Endikñe manda loloñ sinik wali nosii kundit dindim ba mamasa ti-semneliñdok, timbi Anutu tikekwambañ daneliñdok pa sanañ. Windiñda sindi gemb+kopi, endikñe manda loloñ win kimik-klenekaliñ. Tiñpi, endikñe manda diwin gitik win bo nim nandi-kimnenekaliñ.

24 Sindi ama dausi sisipmin wandin wali nosiila telak daut sembi, ñindiñ tañ: sindi endikñe manda tip minam win ka-kiliñ em kleañ, gan endikñe manda bien wopum sinik win nim pa ka-nandi-dakleañ. Windiñda sindi ama noli kwinakam tip minam sinik tuk wina ginañ nanin tike kotak, gan kamel wopum wolok patak win nim kañbi, tuk tike lombi, wakitañgan kimo elak en wandin!

25 Endikñe nandi-tale ama git Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi jawañ ba kambot pawañgot wilik-kiliñ tindin wandin, gan nepek kolan kusei kusei ginañji ginañ tokne-patak, win sindi ep tindinji kindem wolok walan pa tañ, gan ama piñpiñen sindi ginañji ginañ sinilañgot pa nandañ.

26 Falisi dausi sisipmin sindi dama ginañji kambot ginañ nomik win wilimmek, wolondamek pawan kindem daukak.

27 Endikñe nandi-tale ama gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi ama sum no kawatti masipbi, pama satnin wali sapleñgilañ wandin. Pawan ka kindem danat, gan wolok ginañ ama kwandat git nepek dañgalan wali tokne-patak.

28 Windiñgangot sindi amalok dausinan ep tindinji dindim walan tañ, gan ep tindinji juluñ ba timipmleli ginañji ginañ tokne-patak.

29 Endikñe nandi-tale ama gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi plofet ama damanin ba ama Anutulok dainan dindim kuñgilañ endok sum win ti-kindem dam ti-jamilambi, sumnan pama kindem kindem kimipi,

30 juluñgan ñindiñ pa eañ, 'Bep pañniilok nainnan kunemda, nini ep timbi platambi, plofet ama nim yandip kimneñ.'

31 Manda wandiñ pa eañ win ñindiñ inda-daklelak: bep pañjiili plofet yandipgilañ, timbi endok komblinjii sindi

enisí nomík kuañ.

³² Wala tímbe kíndem a, bep pañjiilí plofet yandíp kím kena kusei kímíkiñ wín yousímbi, síndí ña tímbe taleukak!

³³ Síndí malet upmat wandin! Anutulí manda plon sep kímímbi, jímbeñdok gíngit tinekaliñ wín síndí nitek maklenekaliñ? Wali tuop ním.

³⁴ Wíndíñda ñíndíñ sanba: nak plofet ama wakít ama nanandínjat ba ama Anutulok telak san-daut tañ síndoñ enmulambi bañ. Gan síndí díwín yandíp kímbe, díwín kloñbat plon yandíp kímnekalíñ. Díwín it kiyaunjí gíñañ ep waipbi, díwín it kwet ñanekaliñ tuop ep klem gímímbi, yandíp kímnelíñdok. Síndí kolan wíndíñ pa tí-semnekalíñ,

³⁵ wala tímbe damasíli ama díndím gítik yandípmíu kímíliñ wolok tuan wín síndí ombí-tíkenekaliñ. Ama yom nímnat damandama wíli kímímbi wín Abel. Tímbe síngi endí ama díndím asup yandíp-ta-ñambi, síngi síník endí Sekalaia Belekialok níñañ tapma it wakít sisuet wolok boñgípsetnan wíli kímímbi.

³⁶ Nak biañgan síník sanba: yandípmíu kímíliñ wolok tuan wín amatam man ñíndíngíta kuañ síndí ombí-tíkenekaliñ.”

³⁷ Yesulí yousímbi eñguk, “Jelusalem Jelusalem amatam síndí plofet ama yandíp kímáñ, tímbe ama Anutulí síndoñ enmulím bañ wín kawattí yandíp kím pa tí-semañ. Puput meñlí níñañii ep kamailak, wíndíngangot nak nain asupgan sep kamaiuttok nandíngut, gan síndí ním nandí-tale-namgíliñ.

³⁸ Nandañ: Anutulí tapma isí biumbi, itgot pat-samekak.

³⁹ Nak ñíndíñ sanlet: síndí ñíndíñ nanínekalíñ, ‘Molomdí ama ñín ama wapmañní kuuktok ní-mukuk en wakan gwílam tíñmen!’ ☆ wíndíñ nanínekalíñ, wolondam ek nombo nambínekalíñ, damala ním.”

Kwet nain taletalenan Ama Wapmañ Yesulí undane tombekak

24

Kwettok nain taleupi tílak wín nitek ka-nandílok?

¹ Yesulí tapma it bímbi, pí ñañlímbi, gwañgwañíli endoñ bímbi, it gítik tapma it sañ jímbe gíñañ pakíliñ wín kauktok níngíliñ.

² Eumbi enguk, “Ale. Níndí it kíndem ñín gítik kana. Nak biañgan síník sanba: nain indaumbi, it gítik kawat wopumdí tíndín ñín ep wílimbi, kawat papuseneumbi, kawat nolí nollok plon no ním galí-palekak.”

3 Tĩmbi Yesulĩ Oliv kwet jañgĩn wolok lom pipalĩmbi, gwañgwañiilĩ enisĩngan endoñ bĩmbi ni-nandĩmbi eñgĩlĩñ, “Nain nekta sĩnik wĩndiñ indaukak wĩn nĩnĩmbĩm nandĩna. Tĩmbi nek kundit no indaumek wĩn ñĩndiñ ka-nandĩnekamĩñ: dĩkok undane tomtom nainga indaumbi, kwettok nain taleup tĩlak?”

4 Eumbi, Yesulĩ tambanembi enguk, “Sĩndĩ ka-kĩliñ embi kunekaliñ. Nĩm kañbi, ama nolĩ sĩnda juluñit ti-samek.

5 Neta, ama asuptĩ nokok kotna plon bi indambi, ‘Natna Mesia Anutulĩ nan-mulektok e-kwambiñ dañguk wĩn nak ñakan’ wĩndiñ embi, amatam asup juluñit ti-semnekalĩñ.

6 Nain wolonda sĩndĩ mik ñasiñgan tañ wolok gĩngĩlĩ wakĩt mik mayañgan tañ wolok gĩngĩt nandĩnekaliñ, gan nĩm misĩnekaliñ. Nepek wĩn gĩtik indaindalok elet, gan kwet taletalelok nain wĩn gamamek indaukak.

7 Ama sambat nolĩ sambat no gĩt mik minekalĩñ, ba ama wapmañ nolĩ ama wapmañ no gĩt mik minekalĩñ, ba kwet nolok ba nolok nanañ map wopum indaukak, ba kwet mĩnjamĩnjat tĩmbekak.

8 Gan nepek wĩn gĩtik indaukak wĩn tamdi gwañgwa tĩkenepi dama siñgin gawat lakalakat nandañ wandin. Siñgin gawat wopumgan wĩn siñgimek indaukak.

9 Nain wolonda sĩndĩ gwañgwanai kuañda tĩmbi amatam gĩtikĩtĩ nandĩ-kunjit wopumgan ti-sambi sepmbi, kanjĩksiilok kĩsĩnan sapĩlĩmbi, dĩwĩn kena gĩm samnekalĩñ, dĩwĩn sandip kĩmnekalĩñ. Wĩndiñ ti-sam ti-kuumbi,

10 sĩndoññan nasi asuptĩ nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ biu pĩumbi, tambon tambon bola ti-sembi, nandĩ-kunjit wopumgan ti-sem-kunekaliñ.

11 Tĩmbi plofet julunjuluñ asuptĩ indambi, amatam asup juluñit ti-semnekalĩñ.

12 Tĩmbi amatamdi tĩmĩpĩmĩle wopumgan sĩnik tĩnekalĩñda tĩmbi asupgandĩ nosiila gĩnañjĩ tombo mĩ tañ wĩn nombo nĩm tĩnekalĩñ.

13 Gan no en wandingan embi gĩngĩnembĩ, dĩñĩndam palekak, en wakan Anutulĩ nain taletalen indaumbi enlok tĩke-kĩmĩlekak.

14 Tĩmbi amatam gĩtik Anutulĩ yambi-dĩkñeukak wĩn nandĩ-daklenelĩñdok endĩ gĩngĩt manda kĩndem ñĩn kwet tuop eu sapañeelok nandĩlak. Sapañe-taleumek, nain taletalen wĩn indaukak.”

Mĩlap wopum sĩnik indaukak

15 Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Nepek kolan papait tapma it tĩmbi kolaukak wolok plon plofet Danielli manda no youp biñguk patak. ☆ (No en manda youtet ñĩn pinalekak endĩ

wolok kusei nandi-kiliñ ewin.) Wíndiñda sîndi nepek kolan wîñ Anutulok ilnan kwel kînjannan ilîm kanekaliñ,

¹⁶ Judia distrik pakañ endî kwet jañgînnan pi ñaneliñdok elet.

¹⁷ Tîmbi kwet plon pakañ endî nepenepesii metnepi isi gînañnan nîm loneliñ,

¹⁸ ba kena gînañ pakañ endî saulonjî tîkenepi isînan nîm undane ñaneliñ.

¹⁹ Tîmbi nain wolonda tam mînjîpsiîat ba gwañgwa num pa emañ endî blasiñgandok.

²⁰⁻²¹ Nain wolonda amatamdî mîlap wopum sînik bemnekalîñ, wala tîmbi sîndî nain wolokta nîmolo pa tînekalîñ. Nîm kañbi, mîlap wîñ gwi sasale ba Sabat pat-nandî nainnan inda-samumbi, pi ñañalok telak kîmîsip tî-samek, ñala. Mîlap wandin wîñ kwet kusei kîmîkîmîlînan nanin bîkap man ñîndîñgîta no nîm indaindan, gîtikîin sînik indaukak. Tîmbi wolok siñgi kandañ bo mîlap wandin nombo nîm indaukak.

²² Tîkap Anutulî nain wîñ ikan nîm tîmbî dumalaumda, amatam gîtikî taleneliñ. Gan endî amatam ep danbi enlok gîngît kasîleñguk enda tîmbi nain wîñ tîmbî dumalaukak.

²³⁻²⁴ Nain wolonda Mesia juluñgan ba plofet juluñgan endî indambi, nisîlok kusasî tîmbî dakle-semneliñdok amatam dausînan kundit gembînat engano sînik tîmbi, juluñt tî-semnekalîñ. Tîkap ama wandisî endî tuopta, endî amatam Anutulî ep danbi enlok gîngît kasîleñguk enda bo juluñt tî-semneliñdok nandînekalîñ. Wíndiñda tîkap ama noli ñîndîñ sanbekta, 'Yakñesî! Mesialî ñî patak!', ba 'Wî kawî! Endî da patak' wîndîñ sanbîmbi, manda wala nandum tlal tîmbekak.

²⁵ Nandañ. Nak nepek wandin indaukak wîñ itañgan san-talelet,

²⁶ wala tîmbi tîkap endî 'Yakñesî! Mesialî kwet kambaññan sîlaninnan bî patak' wîndîñ sanînekalîñda, wandîñ nîm ñanekalîñ. Ba 'Endî it ñolok gînañ patak' wîndîñ sanbîmbi, mandanjî nandum tlal tîmbekak.

²⁷ Kusei ñîndîñda wîndîñ sanlet: Amalok Nîñañ endok tomtom wîñ pîsapîsat wandin, wala tîmbi kwet kîmîlî taleñguknan amatam gîtikîkandî wîñ kanekaliñ."

²⁸ Yesulî wîndîñ embi, e-yout manda no ñîndîñ eñguk, "Nepek wîlî kîmguk patakñan klekakaktî kîmîñ tîmbîmbi, delok patak wîñ inda-daklelak."

Amalok Nîñañ endî indañgan tombekak

²⁹ Yesulî yousîmbi eñguk, "Mîlap wopum nain wolonda indaukak walî taleumek, maimdî bipmîumbi, yakîptî nîm saleukak, tîmbi domboñgîptî kwesî bimbi bululup em

pinekalifñ. Timbi nepek kwambifñ diwin bamup silaninnan pakañ ep minjalimbi jilop talenekalifñ.

³⁰ Wolongan nepek diwin no kunum plon indambi, Amalok Niñañli tombepi tñlak win timbi dakleukak. Indaume, kwelalok amatam gitikkandi win kañbi, misim mano timbi kanekalifñ win: Amalok Niñañ en Anutulok gembin ba kolsalen wopumnat mulukua plon pñmbi tombekak. ✱

³¹ Timbi mumumli wopungan pendim kitumbi, endi añeloñi en-mulim ñambi, kunum kwet kimili taleñguknan amatam enlok giñgit ep danbi kasileñguk win ep kiut-talenekalifñ.

³² Sindif komba konelok plon nanandi ñin epnekalifñ: endi sak kawai pi-taleumbi pakap, kii gayamdi tukñat timbi, sak kaik indaum kañbi, wolonda maim nain indaupi tñlak wñdifñ nandañ.

³³ Wñdifñgangot sindila nepenepek gitik sanit wali indaum kañmek, Amalok Niñañli yamanan papi tombepi tñlak wñdifñ ka-nandinekalifñ.

³⁴ Nak biañgan sinik sanba: ama sambat ñindifñgita kuañ endi gama nim sembi-taleñfñmbi, nepek gitik wali indaukak.

³⁵ Kunum kwet paitekamik, gan mandanalif nim paipi, papat kwambifñ palekak.”

Amalok Niñañ endok tomtomñila ti-pañgipañgile kena ti-kuñgunlok

³⁶ Timbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Nepek win dawanda sinik indaukak win ama noli nim nandilak. Kunumdok añelo gita Anutu enlok Niñañ endi bo win nim nandañ, win Bep en noñgandifñgot nain win nandilak.

³⁷ Amalok Niñañ endok tomtom nainnan nepek nek indaukak win nepek Noalok nainnan indañguk wandin.

³⁸ Tuk gwam gama nim indañfñmbi, amatamdi nanañ tuk sina timbi, wapa tam pa tññgñfñ. Wñdifñ ti-kuñfñmbi ñakap, Noa en kikeñ wopum kindikuknan loñguk.

³⁹ Loumbi, gwam wopum suambi, amatam gitik ep walañguk nain wolondañgangot endi nek inda-semguk win ka-nanditomgñfñ. Wñdifñgangot Amalok Niñañ endok tomtom nandif amatam nim mandipalimbi kaikan inda-semekak.

⁴⁰ Nain wolonda ama tipet endi kena gñañ yakan palifñfñmbi, no bimbi, no matikeukak.

⁴¹ Timbi tam tipet endi yakan nanañ mñndipalifñfñmbi, no bimbi, no matikeukak.

42 Sɪndi Wopumjɪli nain nekta sɪnik bi tombekak wɪn nɪm nandañ, wala tɪmbi ka-kɪliñ embi kunekaliñ.

43 Sɪndi manda ñɪn nɪm nandi-kamalanekaliñ: it molomdi kumbu amalɪ tim nain nekta sɪnik biup eñguk wɪn nandɪwɪmda, endi kaik papi, kumbu ama mandɪ-palɪmbi, endi bɪm il wilɪ blañganeumbi, gɪnañ louktok tuop nɪm.

44 Nɪm kañbi, sɪndi nain no 'Endi nɪm biutak bek' wɪndiñ nandɪñɪlɪmbi, wolondamek en bi tombek, wala tɪmbi sɪndi nain tuop endok tomtomñɪla ti-pañgɪpañgɪle ti-ta-kunekaliñ."

45 Yesulɪ yousɪmbi enguk, "Sɪndi kena gwañgwa nanandi kɪndem ba matañgotañgonat wandin kunekaliñ. Molomdi kena gwañgwa wandin nola kena gwañgwa diwɪn yambi-dɪkñeuktok kɪmɪpi, nanañ dandan nainnan sɪnik nanañ dansemektok nɪmbi, molom en kwet nolok ñawɪk.

46 Ña kukap, ilnan undane bɪmek kawɪk wɪn: kena gwañgwa walɪ molomdi niñguk wolok tuop tɪmbɪmbi kaumbi, kɪndem dañmek.

47 Nak biañgan sɪnik sanba: molomdi kena gwañgwa wɪn enlok nepenepeli gɪtik ka-dɪkñeuktok nɪmbi taleukak.

48 Gan tikap kena gwañgwa walɪ ama kolanda, endi gɪnañli 'Molomna plakan nɪm undane bɪukak' wɪndiñ nandɪmbi,

49 kusei kɪmɪpi, kena gwañgwa nolii yandɪpmek, tɪmbi ama tuk sañan nanalok en gɪta nanañ tuk nambek.

50 Endi molom nain nekta sɪnik undane bɪukak wɪn nɪm nandɪlakta, endi nɪm mandɪ-palɪmbi, kaikan bi tombekak. Tombi,

51 kena gwañgwa wɪn ti-lamɪpi, ama Anutulok manda julunjuluñ tañgoneañ en gɪta kɪmɪlɪmbi, mano kwɪlɪm tɪmbi, man si-gɪlɪm daukak."

25

1 Yesulɪ yousɪmbi enguk, "Amalok Niñañ tombekak wolonda Anutulɪ amatam yambi-dɪkñeukak wolok walan no ñɪndiñ: ama no tam tɪndɪlok nain tɪmbɪmbi, tam sim kɪt tombon tombon endi tipalanjɪ tikembi, tam nosɪ wapai tɪmbepi tɪñguk endok ilan ñañgɪlɪñ. Ñam papi, wapailɪ bɪm enlok ilnan yanañgɪlektok mandɪñgɪlɪñ.

2-4 Tam sim kɪt tombon endi kamasɪla tɪmbi, tipalanjɪñgot tikembi, tul wilɪñgɪlo gɪnañ no nɪm wɪpi tɪkeñgɪlɪñ. Tɪmbi tam sim kɪt tombon endi nanandɪnjɪat, wala tɪmbi tipalanjɪ tikembi, tul wakɪt wilɪñgɪlo gɪnañ wɪpi tɪkeñgɪlɪñ.

5 Tɪmbi endi ama wɪn mandɪ ka-tɪlapi, gwsaem douñgɪlɪñ.

⁶ Dou-paliñilimbi, tim bomup tĩmbĩmbi, kitĩkitĩ no ñĩndĩñ indańguk, ‘Ama bĩmbĩlok een en ip tamĩn nańgĩp, ilnan ñauktok bĩlak, ipa mĩlap pĩm bĩmbi tĩmbi indawit!’

⁷ Tĩmbi tam sim endĩ nandĩ silĩkĩnem mĩlapĩ, tipalanjĩ tĩkembali tĩ-dĩndĩm tĩńgĩlĩñ.

⁸ Tĩmbi kamasĩ nanandĩnjĩat enda ñĩndĩñ engĩlĩñ, ‘Nĩndok tipalanĩ kĩmlak, wala tĩmbi sĩndĩ tul kambak wĩ-nĩmit.’

⁹ Eumbi, nanandĩnjĩat endĩ ñĩndĩñ engĩlĩñ, ‘Wĩn nĩtek tĩneñ? Nĩndok tipala tul wĩn tipala tĩpettok tuop nĩm, wala tĩmbi sĩndĩ tuatua ilan ñam sĩnlok tuawit.’

¹⁰ Tĩmbi endĩ tul tuanep ñańĩlĩmbi, ama walĩ tam gĩńgĩt wĩlĩmĩńgĩlĩñ enda bĩ tombi, tamĩn wakĩt tam sim tĩ-jumĩt tĩ-pakĩlĩñ wĩn enlok ilnan yanańgĩlĩmbi ñańgĩlĩñ. Ña amalĩ tam tĩmbepi nanañ si-jumĩt tĩńguknan it wolok loum, yama sipmu kwambĩñ daumbi, nanañ tuk na-pakĩlĩñ.

¹¹ Paliñilimbi, tam kamasĩ kitĩ tombon endĩ bo bĩmbi kitĩmbi, ñĩndĩñ eńgĩlĩñ, ‘Ama wopum, ama wopum, yama pĩsat-nĩmĩñ.’

¹² Kitĩumbi enguk, ‘Nak biańgan sanba: nak sĩndĩ nĩm nandĩ-samlet.’ ”

¹³ Yesulĩ e-yout manda wĩndĩñ embi yousĩmbi enguk, ‘Sĩndĩ Amalok Nĩñañ endĩ dawanda sĩnĩk bĩ tombekak wĩn nĩm nandĩañda tĩmbi ka-kĩlĩñ embi mandĩ-kunekalĩñ.’

Amalok Nĩñañlĩ gamañ nĩm tomñĩlĩmbi, kenangot tĩ-kulok

¹⁴ Yesulĩ yousĩmbi, Amalok Nĩñañlĩ tombekak nain wolok plon e-yout manda no ñĩndĩñ enbi eńguk, ‘Ama nolĩ kwet nolok ñaupi, kena gwańgwańii en-tiańeum bĩumbi, nepene-pelĩ tambĩpi, ka-dĩkĩneńmĩnelĩńdok emguk.

¹⁵ Tĩńĩpi, ama nola mĩnem kwandai 5,000 mĩńguk, nola 2,000 mĩńguk, tĩmbi nola 1,000 mĩńguk, wĩn kena tań gembĩnjĩ yambĩ-nandĩlak wolok tuop ka-dĩkĩneńmĩnelĩńdok emguk. Em-talembi, en yambimbĩ ñańguk.

¹⁶ Ñańilĩmbi, ama mĩnem 5,000 epguk endĩ wolongan kusei kĩmĩpi, mĩnem kena mĩmbi yousĩmĩmbi, mĩnem 5,000 nombo indańmĩńguk.

¹⁷ Nollĩ no mĩnem 2,000 epguk endĩ bo mĩnem kena mĩmbi, mĩnem 2,000 nombo indańmĩńguk.

¹⁸ Gan ama mĩnem 1,000 epguk endĩ wĩne molomlok mĩnem wĩn ep ñambĩ, kwet gĩnañ kĩndit taplium pakuk.

¹⁹ Tĩmbi molomdĩ nain ombap kukap undanem bĩńguk. Bĩmbi, kena gwańgwańii mĩnem emguk wala ep kĩmĩn tĩńguk.

²⁰ Tĩmbi ama mĩnem 5,000 mĩmĩn endĩ bĩmbi, mĩnem 10,000 daulmĩmbi eńguk, ‘Molom, dĩk mĩnem 5,000

namguñ. Tĩmbi nak wĩn epbi, kena mĩwambi nombo yousumbi, 5,000 nombo indañguk.'

²¹ Eumbi, molomñilĩ ñĩndĩñ nĩnguk, 'Dĩk kena gwañgwa kĩndem matañgotañgoñganat. Dĩk nepek lakattok ka-dĩkñe kĩndem kuñguñda tĩmbi, nak nepek asup gamambi ka-dĩkñeukañ. Wala tĩmbi dĩk bĩumbi, silĩsilĩ tĩna!'

²² Wĩndĩñ eumbi, kena gwañgwa mĩnem 2,000 mĩmĩn endĩ bo bĩ tombi, mĩnem daulmĩmbi nĩnguk, 'Molom, dĩk mĩnem 2,000 namguñ, tĩmbi nak mĩnem wĩn kena mĩwambi yousumbi, mĩnem 2,000 nombo indañguk.'

²³ Eumbi, molomñilĩ ñĩndĩñ nĩnguk, 'Dĩk kena gwañgwa kĩndem matañgotañgoñganat. Dĩk nepek lakattok ka-dĩkñe kĩndem kuñguñda tĩmbi nak nepek asup gamambi ka-dĩkñeukañ. Wala tĩmbi dĩk bĩumbi, silĩsilĩ tĩna!'

²⁴ Tĩmbi ama mĩnem 1,000 mĩmĩn endĩ bo bĩ tombi eñguk, 'Molom, nak kusaka ñĩndĩñ ip nandĩlet: dĩk ama kunduwat. Dĩk nanañga nĩm tĩpi nalañ, amalĩ tĩmbĩ indaumbi gamnelĩñdok pa elañ. Tĩñĩpi, amalĩ kwet nolok nanañ tĩpium indalak wĩn yapma tĩkelañ.

²⁵ Wala tĩmbi nak dĩkok mĩnemga nĩm kañbi pailek wala mĩsĩmbi, kwet kĩndipi, tapli sembam pakuk ñĩn tĩke gam bĩlet.'

²⁶ Wĩndĩñ eumbi, molomñilĩ manda ñĩndĩñ tambane nĩnguk, 'Dĩk kena gwañgwa kolan ba kunjitan! Dĩk kusatna ñĩndin bek wĩn nandĩlañ: nak nanañna nĩm tĩpi nalet, amalĩ tĩmbĩ indaumbi namnelĩñdok pa elet. Tĩñĩpi, kwet nolok amalĩ nanañ tĩpium indalak wĩn yapma tĩkelet.

²⁷ Wĩndĩñda nĩtek tĩmbi mĩnemna wĩn mĩnem it gĩnañ nĩm kĩmĩkuñ? Wandĩñ kĩmĩlĩmda, nak bĩmbi, mĩnemna wĩn mĩnem it gĩnañ nanin epmep ewambi, lakat yousi-namnelĩñ.'

Molomlĩ wĩndĩñ embi,

²⁸⁻²⁹ kena gwañgwa dĩwĩsĩla ñĩndĩñ enguk, 'Ama gĩtik nepek dĩwĩn pat-semalak wĩn tĩke-kuañ, enda nombo yousĩm emambi, asupgan pat-semekak. Gan ama no nepek palmĩlak wala nandum tlal tĩmbĩmbi nĩm tĩke-kulakta, nepek lakat palmĩlak wĩn apma tĩkeñmambi slak palekak. Wala tĩmbi sĩndĩ mĩnem 1,000 ñĩn apma tĩkembĩ, ama mĩnem 10,000 ep patak enda mĩwĩt.

³⁰ Tĩmbi kena gwañgwa kena nĩmnat ñĩn tĩke kolĩm pawan kĩlĩm gĩnañ pĩwĩn. Wandĩñ amalĩ mano kwĩlĩm tĩmbi, manjĩ sĩ-gĩlĩm danekalĩñ.' "

Amalok Nĩñañ endĩ nain taletalenan amatam gĩtik ep danbekak

31 Yesulí yousimbi enguk, “Amalok Niñañlí añeloñii gítik en gíta bí tombi, ama wapmañ gembín walalannat indadakleumek, endí amatam gítik ep danbektok ama wapmañ pipapat plon pipalekak.

32 Tímbe añelolí amatam kwelan damañgan kuñgíliñ ba man ñíndíñgít kuañ gítik wín endok dainan kímín tímbeimbi yambí-danbi, sambat típet ep samba eukak. Meme sipsip yambí-díkñe amalí tañ wíndíñ ep danbi,

33 amatam dándím kít dándímnan yambimbi, díwín kít kepmanan yambiumbi patnekalíñ.

34 Tímbe amatam kít dándímnan patnekalíñ enda ñíndíñ enbekak, ‘Bepnalok gwílam síndok plon patak síndí bímbi, kuñgu kíndem kasílewít! Kuñgu wín Anutulí kunum kwet kusei kímíkuknan tí-jumít tí-sam-taleñguk.

35 Kusei ñíndíñda síndí kuñgu wín kasílenekalíñ: nak nanañnala map palambi, síndí nanañ namgíliñ. Ba tuknala kímbeimbi, tuk namgíliñ. Nak nosí ním, gan síndí not tí-nambi, isínan nanañgíp ñañgíliñ.

36 Sandumna nímnat tímbeimbi, síndí sandum namgíliñ. Jímbat inda-namumbi nambí-díkñeñgíliñ. It kwambíñ gíñañ palambi bí nambíñgíliñ.’

37 Amatam dándím endí manda wín nandímbe, tambon ñíndíñ nínekalíñ, ‘Wopum, dawanda nanañgala palímbe gambímbe, nanañ gamgímíñ? Ba dawanda tukkala kímbeimbi, tuk gamgímíñ?

38 Dawanda dík notní ním, gan not tí-gambi, itnínan ganañgíp ñañgímíñ? Ba sandumga nímnat gambímbe, sandum gamgímíñ?

39 Dawanda jímbat tíñguñ ba it kwambíñ gíñañ pakuñ, tímbe ña gambíñgímíñ?’

40 Eumbi, Ama Wapmañlí ñíndíñ tambane enbekak, ‘Nak biañgan síník sanba: síndí nepek no nokok notnai kosí gíñgíl nímnat endoññan nanin nola tíñmíñgíliñ wín wakan naka tí-namgíliñ tílak.’

41 Wíndíñ eñípi, amatam kii kepmanan ñíndíñ enbekak, ‘Anutulok yala síndok plon patak síndí wí-nambi, komba galk gíñañ ña-talewít. Komba taletalen nímnat wín Anutulí Satan gít endok añeloñiilok tí-jumít-semguk.

42 Kusei ñíndíñda síndí komba galk gíñañ ñanekalíñ: nak nanañ map palambi, síndí nanañ ním namgíliñ. Tuknala kímbeimbi, tuk ním namgíliñ.

43 Nak nosí ním, tímbe síndí not ním tí-nambi, isínan ním nanañgíp ñañgíliñ. Sandum nímnat palambi, síndí sandum no ním namgíliñ. Jímbat tí-palambi ba it kwambíñ gíñañ palambi, síndí ním bí nambíñgíliñ.’

44 Tĩmbi endi bo tambane ñĩndiñ nĩnekalĩñ, ‘Wopum, dawanda nĩndi gambĩnambi, dik nanañgala ba tukkala pakuñ, ba dik notni nĩm, ba sandunga nĩmnat pakuñ, ba jĩmbat ti-pakuñ, ba it kwambiñ gĩnañ pakuñ, tĩmbi nĩndi plap nĩm ti-gamgĩmiñ?’

45 Tĩmbi endi bo ñĩndiñ tambane enbekak, ‘Nak biañgan sĩnik sanba: sĩndi ama kosi nĩmnat ñĩn endoññan nanin ama no plap nĩm tiñmĩngĩliñ wĩn wakan nak ti-namgĩliñ tĩlak.’”

46 Yesuli wĩndiñ embi yousĩmbi enguk, “Ama wĩndiñ tiñgĩliñ endila pi ñambi, kuñgu kolan taletalen nĩmnat tĩkeumbi, piñgip gawat papat kwambiñ inda-semekak. Gan amatam dĩndim endila kuñgu kĩndem taletalen nĩmnat kas ĩlembi, Ama Wapmañ en nakan kunekaliñ.”

Ama Wapmañ Yesu wĩli kĩmbi, kĩmnan nanin mĩlakuk

26

Yesu kĩmkĩmlok ti-pañgĩpañgĩle tiñmĩngĩliñ

1 Yesuli manda wĩn gĩtik eu taleumbi, gwañgwañiila ñĩndiñ enguk,

2 “Sandap tĩpet tĩmbĩmbi, kamaikamai gwĩlat * indaukak wĩn sĩndi nandi-taleañ. Nain wolonda Amalok Nĩñañ kanjikĩniilok kĩsĩnan kĩmĩlimbi, kloñbat plon wĩli kĩmbekak.”

3 Yesuli wĩndiñ eñĩlimbi, tapma ama biesi gĩt Juda ama biesi endi tapma amalok telak damanjĩ koi Kaiapas endok ilan kĩmĩn tĩmbi,

4 Yesu telak gitak tĩkembali wĩli kĩmbektok e-sambat tiñgĩliñ.

5 Tĩñĩpi, ñĩndiñ pa eñgĩliñ, “Nĩndi gwĩlat gĩnañ wĩndiñ nĩm tĩna. Nĩm kañbi, amatamdi nĩmbi-nandiĩmbi, gimbi tĩm mik ti-nĩmneliñ.”

6 Yesuli Betani it kwelan ñambi, Saimon dama wanda kwambiñ indañmĩnguk endok ilan ña pakuk.

7 Endi nanañ na-paliñĩlimbi, tam nolĩ tuk mĩliñ kĩndem tuan wopum sĩnik wĩn tĩkem endoñ ña indambi, kumbam plon yalĩmukuk.

8 Gwañgwañiilĩ wĩn kañbi, gĩnañjĩ komba dũmbi eñgĩliñ, “Tuk tuan wopum wandin nekta tĩmbi kolalak?”

---

* **26:2:** Kamaikamai gwĩlat wolok kusei wĩn ñĩndiñ: damañgan Israel amatam endi Isip kwelan kena gwañgwa sĩlanin kuñgĩliñ. Kuumbi, amatamĩni Isip ama wapmañdok kiinan nanin yapma epmektok Anutuli añelo no nĩ-mulĩmbi, Israel amatam sipsip nĩñañdok wekai yamanjĩnan sapleñgĩliñ yapma klembi, Isip amatamdok gwañgwa telak damanjĩ yandĩp kĩm-taleñgĩliñ. (Kisim Bek 12).

9 Nĩndi tuk wĩn kĩndem tualok kĩmĩtnamda, mĩnem walinin tĩkemi, ama pĩmbĩñesĩla emneñ.”

10 Yesuli mandanjĩ nandĩ-daklemi enguk, “Tam ñala mĩlap nekta mañ? Endĩ nepek kĩndem sĩnĩk tĩ-namlak ee.

11 Ama pĩmbĩñesĩlĩ nain tuop sĩn gĩtañgan kunekalĩñ, gan natna sĩn gĩta nain tuop nĩm kuutat.

12 Tam ñalĩ tuk mĩlĩñĩnat i-namlak wĩn nak kĩmbambi nep kĩnditnekalĩñ wolok itañgan pĩñgĩpna tĩ-pañgĩpañgĩle tĩ-namlak.

13 Nak biañgan sanba: amalĩ dembek dembek ñambi, Anutulok kaundĩkñelok plon gĩñgĩt manda kĩndem ñĩn kwet tuop enekalĩñ, wandĩñ endĩ tam ñalĩ nepek tĩ-namguk wolok kasat wakĩt tĩ-semumbi, tam ñĩn nandĩ-sĩwĩtnekalĩñ.”

14 Tĩmbi gwañgwa 12 endoññan nanin no koi Judas Iskaliot endĩ tapma ama biesĩloñ ñambi,

15 enĩ-nandĩmbi eñguk, “Tĩkap nak Yesu sĩndok kĩsĩnan kĩmĩletta, sĩndĩ nek namnelĩñ?” Eumbi, wolongan mĩnem kwandai satnin 30 mĩñgĩlĩñ. †

16 Mĩumbi, kusei kĩmĩpi, Yesu bola tĩñmektok nain kĩndem dawan indauktok wala kĩmĩt-nandĩ tĩñguk.

Yesuli kimbepi, gwañgwañii tĩ-pañgĩpañgĩle tĩ-semguk

17 Plaua nanañ kĩmĩlĩ bendĩ nĩmnat nanalok gwĩlat kusei kĩmĩlĩmbi, gwañgwañiilĩ Yesuloñ bĩmbi nĩñgĩlĩñ, “Dĩk gwĩlattok nanañ delok tĩ-jumĩt tĩ-gamnambi nambep nandĩlañ?”

18 Eumbi, Yesuli ama nolok koi embi enguk, “Jelusalem lombi, endoñ ñam ñĩndĩñ nĩnekalĩñ, ‘Nĩnĩndauttĩ dĩa ñĩndĩñ elak, nokok nainnalĩ indalak, wala tĩmbi nak gwañgwanai gĩta dĩa koñ ilan bĩmbi, gwĩlattok nanañ nane-tamĩñ.’”

19 Tĩmbi gwañgwalĩ Yesuli eñguk wolok tuop tĩmbi, gwĩlattok nanañ tuk tĩ-jumĩkĩlĩñ.

20 Kwet kĩlĩm eumbi, Yesu gĩt gwañgwañii 12 endĩ nanañ nanepi pi pakĩlĩñ.

21 Nanañ na-palĩmbi Yesuli enguk, “Nak biañgan sĩnĩk sanba: sĩndoñ nanin nolĩ kanjĩknailok kĩsĩnan napĩletak.”

22 Wĩndĩñ eu nandĩmbi, gĩnañjĩ kola sĩnĩk taumbi, kusei kĩmĩpi, noñgan noñganlĩ Yesu nĩ-nandĩmbi eñgĩlĩñ, “Wopum, nakta nĩm bek?”

23 Eumbi tambane enguk, “Ama no nakĩta yakayakan nanañ tĩkendepi, kĩtnet jawañ gĩnañ kot-suakamĩk endĩ napĩletak.

† 26:15: Mĩnem kwandai satnin 30 wĩn kena nain 120 wolok tuan.

24 Amalok Niñañdi Anutulok mandali telak nitek kimbektok elak windiñgan kimbekak. Gan ama nin en bola tiñmetak endi blangandok. Anutu en mek kaukak. Meñdi nim apm+umda, win kindem dañmek.”

25 Eumbi, bola tindi ama Judasli Yesu ni-nandi+mbi eñguk, “Niniñdaut, nakta nim bek?” Eumbi niñguk, “Ditna elañ windiñgan.”

26 Nanañ na-paliñ+mbi, Yesuli plaua nanañ no tikembi, Anutula weñm+mbi omb+m gwañgwañiila plaua win embi enguk, “Sindi tike nambit. Ñin nokoñ piñgipna.” Nambi+mbi,

27 wain wina no tikembi, Anutu weñm+mbi, wain win embi enguk, “Sindi gitikkandi ñin nambit.

28 Wain tuk ñin nokoñ wekatna. Amata asup endok yomji bi-sem-bi-semlok nak win lamit-semlet. Toptop ñin Anutuli amatamñi git tilak win wekatnali timbi kwambiñ dalak.

29 Nak ñindiñ sanba: nak wain tuk kwelan ñolok nombo nim nambetat. Nim sinik. Pakapmek Bepnalok kunum nilinilin ginañ nak wain tuk win kombilin sin gita yakayakan nanekamñ.”

30 Timbi Yesu git gwañgwañi endi kap no tiñg+liñ. Tiu taleumbi, walinin pi ñambi, Oliv kwet jañg+nnan lonepi ñañg+liñ.

31 Ñañ+mbi, Yesuli gwañgwañi enguk, “Anutulok manda no ñindiñ youyoulin patak, ‘Nak sipsip ka-dikñe ama w+lambi, kikes+m+in ginañ kuañ endi papusenekaliñ.’ ✱ Nepek inda-nametakta timbi manda wolok tuop sindi gitik tim ñolondañgan nanandi-kilik+inj+ pi pi+utak.

32 Gan Anutuli nak k+mnan nanin nepm+um m+latmek, nak dama Galili kwelan ñawambi, sindi siñgi bi nambi+nekal+ñ.”

33 Eumbi, Petloli tambane niñguk, “Nepek inda-gametakta timbi di+w+ndi nanandi-kilik+inj+ pi pi+umbi gambinetañ bek, gan nakta nim sinik.”

34 Eumbi niñguk, “Nak biañgan ganlet: man tim ñolok ginañnangan puputti gama nim kit+ñ+mbi, dik nain t+pet git no ‘En nim nandiñm+let’ windiñ eutañ.”

35 Timbi Petloli niñguk, “Tikap endi dik+ita n+tn+ttok nani-nandi+neliñda, ‘Nak nim nandiñm+let’ windiñ nim eutet. Nim sinik.” Timbi gwañgwa di+w+in gitik endi bo w+ndiñgan e-taleñg+liñ.

Yesuli en kimbepi nimolo timbi ti-pañg+pañg+ile tiñguk

36 Tĩmbi Yesuli gwañgwañii gĩt kwet no koi Getsemane wandĩñ ñańguk. Ña tombi, ñĩndĩñ enguk, “Sĩndĩ ñolok pi palĩt, tĩmbi nak dakdan ñambi, nĩmolo tĩmbetet.”

37 Wĩndĩñ embi, Petlo gĩta Sebedilok nĩñañiit tĩpet yanańgĩpi ñańguk. Ñańĩpi, walen kolaumbi, gĩnan mĩlataum

38 enguk, “Walena kola sĩnĩk taumbi, kĩmbepi nandĩlet. Sĩndĩ nakĩta ñĩńgan kaik palĩt.”

39 Eńĩpi, lakat ñańa embi, gapok pĩmbi, nĩmolo ñĩndĩñ tĩńguk, “Ambep, tĩkap dĩk tuopta, nandĩ-nambi, mĩlap ñĩn napma tĩke. Gan dĩk dĩnalok nanandĩńgańgot kĩmĩt-kle, nokoń nĩm.”

40 Nĩmolo tĩ-talembi, gwañgwañii tĩpet gĩt no endoń undane ñambi, yambum endĩ dou-palĩmbi, Petlo ñĩndĩñ nĩnandĩńguk, “Nĩtekte tĩmbi, sĩndĩ nain duman ñĩn nakĩta kaik patnelĩńdok tuop nĩm?”

41 Sĩndĩ kaik papi, nĩmolo tĩ-palĩt. Nĩm kańbi, tĩ-kuyuk inda-samumbi pi pĩnelĩñ. Biańganak. Gĩnańjĩlĩ kundit kĩndem tĩndĩlok nandĩlak, gan pĩńgĩpsĩlĩ mĩlatalak.”

42 Wĩndĩñ embi, nombo ñam nĩmolo ñĩndĩñ tĩńguk, “Bepna. Mĩlap ñĩn napma kleuktok telal no nĩm patakta, nak mĩlap wĩn bemettok nandĩlań, wĩndĩńgan inda-namen.” Nĩmolo tĩ-talembi,

43 nombo undane gwañgwañiiloń ña yambĩńguk wĩn: dausi mĩlataumbi dou-pakĩlĩñ. Wĩndĩñ yambĩmbi,

44 bĩndambo yambim ñambi, nĩmolo dama tĩńguk wakan-got nombo tĩmbĩmbi, nain tĩpet gĩt no tĩńguk.

45 Tĩmbi nombo undane ñam yambum dou-palĩmbi, ñĩndĩñ enguk, “Sĩndĩ gamańgot doumbi, pat-nandĩ tĩ-pakań ba? Yakńesi. Amalok Nĩñań bola tĩńmumbi, yom amalok kĩsĩnan pĩuktok nain inda-talelak.

46 Mĩlalĩmbi ñana. Da kawĩt: ama bola tĩ-namnamlok ip ñasĩńgan bĩlak.”

Yesu tĩkeńgĩlĩñ

47 Yesuli wĩndĩñ eńĩlĩmbi, gwañgwañii 12 endońńan nanin ama no koi Judas endĩ bĩńguk. Tĩmbi tapma ama biesĩ ba Juda ama biesĩ endĩ ama kĩmĩn wopum no en-mulĩmbi, endĩ kakit ba dimbanjĩ epmbi, Judas gĩta bĩńgĩlĩñ.

48 Endĩ gama nĩm bĩńlĩmbi, bola tĩndĩ ama walĩ kundit no daut semepi ñĩndĩñ enguk, “Ama nak nandĩ-końgom tĩ-ńĩmbi weńmetet † wĩn ama sĩndĩ lonjĩañ en wakan. En tĩkenekalĩñ!”

† 26:48: Wĩn Juda amatamdĩ nosĩ we semĩpi sĩmumu tĩ-semań.

49 Judasli bî tombo, wolongan Yesuloñ bîmbi, “Nîndaut, we gamlet!” nîmbi, nandi-koñgom tî-ñîm weñmîñguk.

50 Tîmbîmbi Yesuli nîñguk, “Notna, nek tîmbeñdok nandi-lañ wîm platik tî.” § Eumbi, amalî Yesuloñ bîm kîsî kot-suapi tîkembali, tîke-kwambîñ dañgîlîñ.

51 Wolongan ama Yesu gît pakîlîñ endoñnan nanin nolî kakil ombap tiañembi, tapma amalok telak damanjî endok kena gwañgwa silanin nolok pawan wîlalîm dîkñe piñguk.

52 Wîndîñ tîmbîmbi, Yesuli nîñguk, “No en kakittî mik tîlakta, en bo kakittî wîlî kîmbekak, wala tîmbi kakitka il gînañ kîmîlî ñawîm.

53 Nak guma Bepna kîtîñmambi, wolongan añelo kunakunatsî nîmnat endî nep tîmbî platanelîñdok en-mulek wîm dîk nîm nandi-lañ ba?

54 Gan wîndîñ indaukta, nepek gîtik Anutulok mandalî natnala inda-namektok elak walî bien nîm indawîk.”

55 Tîmbi Yesuli yousîmbi, ama kîmîm en tîkenepi bîñgîlîñ endî ñîndîñ enguk, “Nîtek tîmbi sîndî kakit ba dîmba mepi nepnepi bañ? Nak ama piñpiñen no ba? Sandap tuop nak tapma it sañ jîmba gînañ pipapi, amatam enî-daut tî-sem tîmbambi, sîndî nîm nepgîlîñ.

56 Gan plofet amalî manda youkîlîñ wolok bien indauktok nepek gîtik ñîm inda-talelak.” Tîmbi gwañgwañii gîtikî Yesu bîmbi, pi ña-tîlîñgîlîñ.

Yesu manda plon kîmîkîlîñ

57 Tîmbi ama Yesu tîkeñgîlîñ endî en nañgîpi, tapma ama telak damanjî Kaiapas endok ilnan ñañgîlîñ. (It wolok gînañ endîkñe manda nandi-tale ama gît Juda ama biesî endî kîmîm tî-pakîlîñ.)

58 Ñañîlîmbi, Petlolî siñgi kandañ giñgiñgan ep kle ñambi, tapma ama telak damanjî endok it sañ jîmba gînañ loñgîlîñ wolok ñambi loñguk. Lombi, Yesu nek indañmetak wîm kaup nandi-mbi, mik ama gîta pi pakuk.

59 Tapma ama biesî gît Juda ama biesî dîwîm endî gîtikî Yesu wîlî kîmnelîñdok nandiñgîlîñda tîmbi, ama nîndî Yesulok siñgin joñgo simbi, kusei juluñgan eu indauktok yolonjîñgîlîñ.

60 Tîmbi ama asup endî bîmbi, manda juluñgan embi youkîlîñ, gan endî wîlî kîmkîmlok yom bien no nîm eu indañgîlîñ. Siñgimek ama tîpet no endî bîmbi

61 eñgîmîk, “Ama ñalî manda no ñîndîñ eñguk, ‘Nak guma Anutulok it wiapi, sandap tîpet gît no wolok gînañnan bîndambo tîmba kaitam mîlalekak.’ ”

§ 26:50: Nandi-tale ama dîwîndî Grik manda ñolok walan wîm ñîndîñ nandañ, “Notna, nekta ñolok bîlañ?”

62 Wĩndĩñ eumbi, tapma amalok telak damanjĩ endĩ mĩlap ipi, Yesu nĩ-nandĩmbi eñguk, “Nĩtek? Mandalĩ gep youkamĩk wĩn biañgan ba julũgan? Ba dĩk manda no tambane ewĩñdok tuop nĩm ba?” Endĩ wĩndĩñ eumbi,

63 Yesulĩ yom nĩmnat, gan wandingan embi, manda tambon no nĩm nĩnguk. Tĩmbi telak damanjĩlĩ nĩnguk, “Anutu kuñgu molom endok dainan manda biañgan eumbi nandĩna: Mesia wĩn Anutulĩ nĩ-mulĩmbi, bĩ-nĩmektok een wĩn dĩk wakan ba? Dĩk Anutulok Nĩñañ sĩnĩk ba?”

64 Eumbi nĩnguk, “Elañ wakan. Gan nak ñĩndĩñ sanba: gamanda sĩndĩ kanekalĩñ wĩn: Amalok Nĩñañ endĩ Anutu Gembĩ Molom endok kii dĩndĩmnan pipapi, kunum gĩnañ nanin mulukua plon pĩukak.” ✱

Yesulĩ en Anutulok tuop sĩnĩk wĩndĩñ eñgukta tĩmbi,

65 tapma amalok telak damanjĩ endĩ gĩnañ komba dũmbi, kiupĩn blañganembi eñguk, “Endĩ Anutu nĩ-tĩke-pĩm yalilak yañ! Ama sĩlanin ñalĩ Anutu nĩ-suambatak wĩn sĩndĩ ip ka nandañ, wala tĩmbi ama nolĩ ama wolok kusei eu indauktok nombo nĩm tĩpĩkamĩñ.

66 Sĩndĩ enda nĩtek tĩñmĩlok nandañ?” Eumbi tambane nĩngĩlĩñ, “Yomĩnla tĩmbi kĩmkĩmdok nandamĩñ.”

67 Wĩndĩñ eumbi, ama dĩwĩndĩ timan dai plon manjĩ iwĩt suambapi, kĩt ombĩmbi wĩkĩlĩñ, tĩmbi dĩwĩndĩ kĩt pĩndĩmdĩ wĩpi

68 nĩngĩlĩñ, “Dĩk Mesia sĩnĩkta, plofet manda embi, wĩn nĩndĩ gwĩtak wĩn nĩnbĩ nandĩna!”

Petlolĩ Yesula ‘Nak en nĩm nandĩñmĩlet’ eñguk

69 Yesu manda plon kĩmĩlĩñĩlĩmbi, Petlolĩ sañ jimba gĩnañ it pawan pipakuk. Pipalĩmbi, kena wembe nolĩ endoñ bĩmbi nĩnguk, “Dĩk bo Yesu Galili nanin endok sambat.”

70 Gan Petlolĩ ama gĩtĩk endok dausĩnan e-sembĩmbi nĩnguk, “Nak dĩk manda elañ wĩn nĩm nandĩlet.”

71 Wĩndĩñ embi mĩlapi, sañ jĩmbalok yamanan ñaumbi, kena wembe nolĩ kañbi, wĩ pakĩlĩñ enda ñĩndĩñ enguk, “Ama ñĩn Yesu Nasalet nanin endok nol no.”

72 Eumbi, Petlolĩ nombo e-kĩmĩsembĩmbi eñguk, “Anutulok dainan biañgan elet. Nak ama wĩn en nĩm nandĩñmĩlet.”

73 Nain nĩm ombataumbi, wolok ikĩlĩñdĩ Petloloñ bĩmbi nĩngĩlĩñ, “Biañgan sĩnĩk, dĩk endok sambat. Mañga malaptĩ e-daklelak.”

74 Eumbi, Petlolĩ manda kwambĩñgan embi, ñĩndĩñ enguk, “Biañgan sĩnĩk, nak en nĩm nandĩñmĩlet. Julũgan eletta, Anutulĩ kĩndem nep tĩmbi kolawĩn.” Endĩ wĩndĩñ eu taleumbi, wolongan puputtĩ kĩtĩnguk. Kĩtĩmbi,

⁷⁵ Yesuli Petlo manda ñin niñguk win nandi-siwikuk, “Puputti gama nim kitiñilimbi, dik nain tpet git no ‘Nak en nim nandiñmilet’ eutañ.” Win nandi-siwipi, pawan pi ñambi, simba gawat wopum timbi kukuk.

27

Yesu Pilatoloñ nañgip ñaumbi, Judasli toa topmbi kimguk

¹ Kwet salaumbi, tapma ama biesi gitik gita Juda amalok ama biesi endi Yesu wili kimbektok e-sambat tim,

² Yesu toali top nañgip ñambi, Pilato win Roma amali Judia distrik ka-dikneuktok nimbi taleñgiliñ endok kiinan kimitikiliñ.

³ Judas Yesu bola tiñmñguk endi ama biesili Yesu manda plon kimpipi, wili kimbektok eu taleñgiliñ win yambñguk. Yambimbi, nepek tiñguk wala nandum mlataumbi, minem kwandai satnin 30 tapma ama biesi gita ama biesi diwin endi miñgiliñ win ephi, bindambo tambane emepi ñañguk. Ñam tombi

⁴ enguk, “Nak yom timbi, ama yomin nimnat sindok kisinan kimitatta timbi en ip wili kimpnepsi tañ.” Windiñ eumbi niñgiliñ, “Win nindok nepek nim. Win ditnalok nepek yañ.”

⁵ Windiñ eumbi, Judasli minem kwandai satnin win tapma it sañ jimba ginañ koli pumbi, en walinin pim ñambi, toa topmbi kimguk.

⁶ Timbi tapma ama biesili Judasli minem koli piñguk win gamapi eñgiliñ, “Minem ñin ama wili kimbetak endok wekailok tuan. Tapma ittok minem git yousinetamiñda, endikne manda maklenetamiñ.”

⁷ Wala timbi endi manda e-topmbi, minem wali ama no kwet kambot pa tilñguk endok kwet no tuambi, ama mayañgan nasi nindi Jelusalem pap sembinekaliñ endok amasum palektok eu taleñguk.

⁸ Endi kwet win Yesu kinkimlok tuanli tuañgiliñda timbi, amatamdi kwet wolok koi Kwet Wekaiat windiñ kitiñgiliñ, win ñindiñgit gamañgot pa kitañ.

⁹⁻¹⁰ Tapma ama biesili windiñ tiñgiliñ, win plofet Jelemaiali indauktok eñguk wolok tuop indañguk. Endi Mesialok plon ñindiñ embi youp biñguk patak,

“Israel amali minem kwandai satnin 30 waliñgot ama win tuanep e-topmumbi, minem waliñgan ephi, kwet kambot tindi amalok kwet no tuañgiliñ, win Wopum Anutuli molo manda nanguk wolok tuopkan tiñgiliñ.” ☆

Pilatoli Yesu manda plon kimipi, kloñbat plon wili kimbektok eñguk

11 Tĩmbi Yesuli ka-dikñe ama Pilato endok damanan ilĩmbi, ka-dikñeli nĩ-nandĩmbi eñguk, “Juda ama endok Ama Wapmañ dik ñakan ba?” Wĩndiñ eumbi nĩñguk, “Ip elañ wĩndiñgan.”

12 Gan tapma ama biesi gĩt Juda ama biesi dĩwĩndi manda kusei kusei nĩ-youkiliñ, wolonda Yesuli manda tambon no nĩm tambanem enguk.

13 Tĩmbi Pilatoli nĩ-nandĩmbi eñguk, “Manda gĩtik gep youpi eañ wĩn dik nĩm nandĩlañ ba?”

14 Gan endi man gali kwambiñ dambi, nepek nola manda tambon no nĩm tambane nĩñguk. Wĩndiñ tĩñgukta, Pilatoli siliĩkñembi, nandĩ-gĩtĩñgĩtikñe tĩñguk.

15 Kamaikamai gwĩlat nain tuop ka-dikñeli ñĩndiñ pa tĩñguk: endi amatam kimĩn wopum nandĩ-sembi, ama nolok koi kitiĩngĩliñ en wakan it kwambiñ gĩnañ nanin piĩsat-semliñguk.

16 Nain wolonda ama kolan no koi gĩñgĩlat it kwambiñ gĩnañ kimĩlĩm pakuk, koi Balabas.

17 Wĩndiñda amatam asupti kimĩn ti-taleumbi, Pilatoli eni-nandĩmbi eñguk, “Sĩndi ama ninda nak piĩsat-samettok eañ, Balabas ba Yesu Mesia nĩnĩn enda eañ?”

18 Kusei ñĩndiñda endi wĩndiñ eñguk: amatamdi Yesu ka-galkta tĩñgĩliñda tĩmbi, ama biesili en ka-gimbĩt tĩñpi tikembi, ka-dikñelok kiinan kimĩlĩmbi, kusasĩ yambĩ-daklembi, wĩndiñ eñguk.

19 Tĩmbi endok kusei no ñĩndiñ: endi ama yambĩ-dan kena pa tiliñguk wolok pipaliñliĩmbi, tamĩnli manda ñĩndiñ kimĩlĩm endoñ loumbi eñguk, “Dik ama ñĩn kolan no nĩm tĩñguk wĩn biu palen. Nak tim en ip lat kolan plon kañbi, nandĩwam mĩlatak.” Pilatolok tamĩnli wĩndiñ eñguk,

20 gan tapma ama biesi ba Juda ama biesi dĩwĩn endi amatamda engĩliñ, “Sĩndi Pilatola ñĩndiñ nĩnekalĩñ, ‘Dik Balabas kak bimbi, Yesu wĩwĩttok eukañ!’ ” Wĩndiñ embi, eni-gĩñgĩneumbi, wolok tuop nĩñgĩliñ.

21 Tĩmbi ka-dikñeli amatam nombo en-nandĩmbi eñguk, “Ama tiĩpet endoññan nanin nin piĩsalĩmettok eañ?” Eumbi, “Balabas” nĩñgĩliñ.

22 Eumbi enguk, “Tĩmbi Yesu Mesia nĩnĩn enda nĩtek tĩñmetet?” Eumbi, gĩtikandĩ kitiĩmbi nĩñgĩliñ, “Kloñbat plon lowĩn!”

23 Tĩmbi Pilatoli enguk, “Nĩtekta? Endi kolan nek tĩñguk?” Eumbi, wopumgan kitiĩmbi, nain asupgan ñĩndiñ eñgĩliñ, “Kloñbat plon lowĩn! Kloñbat plon lowĩn!”

24 Wíndiñ tĩmbĩmbi, Pilatoli ka-nandiñguk wĩn: en Yesu nepek no tĩmĩlok tuop nĩm. Tombon amatamdĩ gimbi tĩmbi, mik tĩnepi tĩngĩlĩñ. Wíndiñda Yesulok kĩmkĩm wĩn Pilatolok yomĩn nĩm indauktok endi ñĩndiñ tĩnguk: endi Juda amalok ep tĩndiñ no klembi, tukta eumbi, tuk tĩke bĩ mĩmbi, dausĩnan kii wĩlĩpi enguk, “Ama endok kĩmkĩmlok mĩlap walĩ nokok plon nĩm loukak, wĩn sĩnlok nepek.”

25 Eumbi, amatam gĩtik endi manji noĩgan kiti kolĩ ñaumbi nĩngĩlĩñ, “Kĩm wĩn nĩndi ba komblinnii nĩndok plon loukak!”

26 Tĩmbi Pilatoli amatamdok manda kĩmit-klembi, Balabas pĩsat-sembi, Yesu waipnelĩndok eĩnguk. Eumbi, wíndiñ tĩmbĩ taleumbi, mik amalĩ kloĩbat plon wĩtnelĩndok kĩsĩnan kĩmĩkuk.

Mik amalĩ Yesu nĩ-lakalakaẽ tĩ-ñĩmbi, kloĩbat plon wĩkĩlĩñ

27 Tĩmbi ka-dĩkĩnelok mik amalĩ Yesu naĩgĩp pĩmbi, ka-dĩkĩnelok ilan ñam nĩsĩ kuĩngĩlĩñnan wandĩñ lombi, nosii gĩtik en gĩta kĩmĩn kokĩlĩñ.

28 Tĩñĩpi, Yesu enlok dasindasin kiundĩpi, mik amalok sauloñ gĩmĩn no dasi-mĩmbi, *

29 toa pĩsĩkĩat bondĩnembi, kumbam plon dasi-mĩmbi, toña no kii dĩndĩm kandañ kĩmĩlĩmĩngĩlĩñ. Wíndiñ tĩñĩpi, ña mĩlelem tĩmbi, nĩ-lakalakaẽ tĩ-ñĩmbi eĩngĩlĩñ, “We, Juda amalok ama wapma!”

30 Eñĩpi, iwĩt endok plon suambapi, toña lom tĩkembi, waliñgan kumbam plon nombo nombo wĩkĩlĩñ.

31 Nepek kusei kusei wíndiñ tĩmĩ-talembi, mik amalok sauloñ kiundĩpi, enloñ dasindasin nombo dasi-mĩm pĩmbi, kloĩbat plon wĩtnepi naĩgĩp pĩ ñaĩngĩlĩñ.

32 Pĩ ñaĩpi, telak plon ama no Sailini nanin koi Simon ña tĩmbĩ indaĩngĩlĩñ. Tĩmbĩ indambi, en nĩ-gĩngĩneum Yesulok kloĩbat bembĩmbi ñaĩngĩlĩñ. Ñambi,

33 kwet no koi Golgata wandĩñ ña tomgĩlĩñ. (Kot walan ñĩndiñ, ‘Kumba Kwandat Kwet’.)

34 Ña tombi, wain tuk gĩta gwasap kimbĩñ wakĩt ep kiukiulĩn wĩn tĩke mĩum na-nandiĩmbi, kunjitam biĩnguk.

35 Tĩmbi kloĩbat plon wĩlĩ taleumbi, dasindasin tĩkenepi satu sañala kopi, dasindasin danbi epgĩlĩñ.

36 Wíndiñ tĩmbi, pipapi ka-dĩkĩne-pakĩlĩñ.

37 Tĩmbi kumbam mindin plon kusei neta wĩkĩlĩñ wolok manda ñĩndiñ youp kĩmĩkĩlĩñ, “Ñĩn Yesu, Juda amalok Ama Wapmañĩ.”

* 27:28: Ama wapmañ endi bo sauloñ gĩmĩn dasiaĩngĩlĩñ, wala tĩmbi mik amalĩ Yesu en ama wapmañ sĩnik wolok walan juluĩgan tĩnelĩndok mik amalok sauloñ gĩmĩn dasi-mĩngĩlĩñ.

38 Tĩmbi ama piñpiñen tĩpet en gĩta yakan yandĩpbi, no tombon no tombon ep mambi ikĩmĩk.

39 Tĩmbi ama wandĩñ ñañambĩt tĩngĩlĩñ endĩ Yesula kumbanjĩ dĩngũneñĩpi nĩ-suambapi

40 nĩngĩlĩñ, “Nĩtekta? Dĩk tapma it wiapi, nain tĩpet gĩt no wolok gĩnañnangan tĩmbi kaitauktok eñguñ wĩn. Nĩtek tĩmbi dĩtnalok piñgĩpka nĩm tĩke-kĩmĩtañ? Dĩk Anutulok Nĩñañ sĩnĩkta, kloñbat plon nanin pi!”

41 Tĩmbi tapma ama biesĩ wakĩt endĩkñe nandĩ-tale ama ba Juda ama biesĩ dĩwĩn endĩ bo wĩndĩñgot nĩ-kolakola embi eñgĩlĩñ,

42 “Ama dĩwĩsi ikan ep kĩmĩkuk, gan enlok piñgĩu tĩke-kĩmĩlektok tuop nĩm. En Islael ama nĩndok ama wapmañ sĩnĩkta, kloñbat plon nanin piwĩn! Piwĩmek, endĩ Mesia bĩmbĩndok een ip wakan wĩn nandĩ-kĩlĩkti tĩñmĩnetamĩñ.

43 Endĩ Anutulok plon panjañganembi, endok Nĩñañ sĩnĩk wĩndĩñ elak. Tĩkap wĩndĩñda, papa kana: Anutulĩ tĩke-kĩmĩlektok nandĩlak ba nĩm.”

44 Ama piñdasĩ tĩpet Yesu gĩt yandĩpgĩlĩñ endĩ bo wĩndĩñgot nĩmbi kolañgĩmĩk.

Yesu kĩmĩñguk

45 Kwet nain boñgĩp tĩmbĩmbi, kwet tuop kĩlĩm indañguk. Inda-palĩmbi ñakap, 3 kilok tĩnguk.

46 Wolongan Yesulĩ wopungan kĩtĩmbi eñguk, “Eli, Eli, lama sabaktani.” Wĩn ñĩndĩñ, “Anutuna, Anutuna, nekta nambilañ?” ☆

47 Tĩmbi wandĩñ pakĩlĩñ endoññan nanin dĩwĩndĩ manda wĩn nandĩmbi eñgĩlĩñ, “Endĩ plofet Elia kĩtĩñmĩlak.”

48 Wolongan mik ama nolĩ woñep ñambi, nepek busukñanen walĩ tuk kĩndem tiañewĩk no tĩke bĩmbi, wain tuk kimbĩñ gĩnañ wĩsĩmbi, komba bem kusip plon topbi, Yesulĩ nanalok mĩñguk.

49 Gan dĩwĩsilĩ eñgĩlĩñ, “Biukĩn, Elialĩ tĩke-kĩmĩlepi bĩutak bek, wĩn kañmek.”

50 Tĩmbi Yesulĩ nombo wopungan kĩtĩmbi, engan kĩmĩt nandum, woñ poñambĩ kĩmĩñguk.

51 Wolongan nepek ñĩndĩñ indañguk: tapma ilan sandum masipmasip wopum tĩngĩlĩñ wĩn boñgĩpgan tawam blañganembi, gwat nanin pi lap taleñguk, tĩmbi kwet mĩnjat mĩnjat tĩmbĩmbi, kawat jĩngĩn dĩwĩn tawa piñgĩlĩñ.

52 Tĩmbi sumlok yama piĩsalĩmbi, Anutulok gĩngĩt damañgan kĩm-taleñgĩlĩñ asuptĩ mĩlapi,

☆ 27:46: Kap 22:1

⁵³ sumji biñgılıñ. Bimbi, Yesulı kımnan nanin mılalımbi, wolonda endı Anutulok it kwet dındım engano, wın Jelusalem, wandıñ lombi, amatam asuptoñ inda-semgılıñ.

⁵⁴ Mik amalok telak dama gıt amañii Yesu ka-dıkñe-pakılıñ endı mınjamınjat ba nepek kusei kusei indaņguk wın kaņgılıñ endı kolan mısımbi eņgılıñ, “Biaņganak. Ñıne Anutulok Nıñañ sınk.”

⁵⁵ Yesulı Galili distrik nanin Jelusalem biņguknan tam asuptı en gıta yakan bımbi, tımbı plata pa tı-ta-kuņgılıñ. Yesu wılı kımnguk sandap wolondaņgan endı bo Golgata bı pakılıñ, gan endı mayaņgan ipi, dei posnembi kaņgılıñ.

⁵⁶ Wın endoñ nanin no koi Malia Makdala nanin. Tımbi Malia no, Jekop gıt Josep endok menjet. Tım no wın Sebedilok nıñañıit endok menjet.

Yesu kındikılıñ

⁵⁷ Ama mınemmat no Alimatia nanin endı bo Yesulok gwaņgwa no, koi Josep. Maim pıup tımbımbi,

⁵⁸ endı Pilatoloñ ñambi, Yesulok dalandanda eņguk. Eumbi, Pilatolı nandıñmımbi, tıke mınelıñdok enguk. Eumbi, wolok tuop mıumbi tıkeņguk.

⁵⁹ Tıkembi, sandum satnin bamblum nımnat walı tımıpi,

⁶⁰ tıke ñambi, enlok sum gınañnan kımıkuk. Sum wın komblin sınk, kawat gınañ wın Josep enlok kulup bimbin. Joseptı Yesulok dalandan wolok kımıpi, kawat wopum no munjulım bı yama masıpmıņguk. Wındıñ tı-talembi, walinin pı ñaņguk.

⁶¹ Joseptı dalandan sumnan kımılıñılımbi, Malia Makdala nanin en gıta Malia no endı sum dat kandañ pipapi ka-tuakımık.

⁶² Kwet salaum Sabat patnandı nain tımbımbi, tapma ama biesı gıt Falisi ama endı yakan Pilatoloñ ñam

⁶³ nımbi, Yesulok plon ñındıñ eņgılıñ, “Ama wopum, nındı ama julunjułıñdok walı gama kaik kuñıpi, manda no eņguk wın nandına sıwıtak. Endı ñındıñ eņguk, ‘Nain tıpet gıt no ñaume, kımnan nanin mılaletat.’

⁶⁴ Wala tımbi dık eumbi, sum wın ka-dıkñe-kılıñ e-palımbi, nain tıpet gıt no wın taleukak. Nım kañbi, gwaņgwañıilı ña dalandan kumbu tım tıke ñambi, amatamda juluņgan ñındıñ enınelıñ a, ‘Yesu en ip kımnan nanin mılakuk.’ Wındıñ enelıñda, juluñıt manda komblin walı Yesulı juluñıt manda eņguk wın maklewık.”

⁶⁵ Eumbi, Pilatolı nandı-sembi enguk, “Kındem a. Sındı mik ama dıwın epmbi, sumnan yanaņgıp ñaum, sum masıp kwambıñ danelıñdok nıtek tınep nandañ wolok tuop tınekalıñ.”

66 Wĩndiñ eumbi, sumnan ñam, sum masip kwambiñ daneliñdok kawattĩ sum dai masipmiñguk wolok plon nisilok kĩmĩsip no kĩmĩpi, ka-dĩkñe neliñdok mik ama wandiñ yambium pakĩliñ.

28

Yesuli kĩmnan nanin mĩlakuk

1 Sabat patnandĩ nain taleumbi, kena nain kusei kĩmĩkĩmĩlinan kwet salawa salawa tĩmbĩmbi, Malia Makdala nanin gĩt Malia noli endĩ Yesulok sum kandepi ñaĩgĩmĩk.

2 Tĩmbi platik sĩnik kwet mĩnjamĩnjat wopum sĩnik mĩnjaliĩmbi, wolonda Wopumdok añelo noli kunum gĩnañ nanin pĩmbi, kawat sum masipmiñguk wĩn manjaneum ñaumbi, kawat wolok plon pipakuk.

3 Endok walan wĩn pĩsapĩsat walalan wandin, tĩmbi dasin-dasin wĩn satnin sĩnik.

4 Tĩmbi ama sum ka-dĩkñe-pakĩliñ endĩ en kañbi, kolan mĩsĩĩngĩliñda tĩmbi kĩsĩ kesĩsĩ blañblañ tĩmbĩmbi, amali kĩmañ wandin kwelan pĩ pakĩliñ.

5 Tĩmbi añeloli tam tĩpetta enguk, “Nĩm mĩsĩndemĩk. Nak nandĩlet sĩtĩ Yesu kloĩbat plon wĩkĩliñ en kandepi bamĩk.

6 Gan endĩ ñĩ nĩm patak. Endĩ damañgan manda sanguk wolok tuop Anutulĩ tĩmbĩ mĩlalak. Kwel kĩnjangot ñĩ bĩ kawĩt.

7 Tĩmbi sĩtĩ plapkan ñambi, gwaĩngwaĩiila ñĩndiñ enbĩt, ‘Endĩ kĩmnan nanin ikan mĩlalak, man ñĩndiñgĩt dama Galili kwelan ñaumbi, sĩndĩ wandiñ ña kanekaliñ.’ Manda ip wakan sanlet.”

8 Wĩndiñ eumbi, endĩ mĩsĩĩngĩmĩk, gan sĩlĩsĩlĩ wopumdi gĩnañjet gĩnañ tokñeumbi, platikan sum bĩmbi, gĩĩngĩt manda gwaĩngwaĩiila endepi woñep ñaĩgĩmĩk.

9 Ñaĩliĩmbi, platik sĩnik Yesuli ep tĩmbi indam we semumbi, endĩ endoñ kesĩnan ña mĩlelem tĩmbi, tĩke-kañĩpi nĩ-wowoñe tĩĩngĩmĩk.

10 Tĩmbi Yesuli enguk, “Nĩm mĩsĩndemĩk, ña notnai Galili ñaneliñdok enbĩmbi, wandiñ ñam nambĩnekalĩñ.”

11 Tam tĩpet endĩ gwaĩngwaĩiiloñ ñaĩliĩmbi, mik ama sum ka-dĩkñeĩngĩliñ endoñnan nanin diwĩndĩ it kwelan undane ñambi, nepek gĩtik sumnan indaĩnguk wolok kasat wĩn tapma ama biesĩla tĩ-semgĩliñ.

12 Tĩmbi tapma ama biesĩlĩ Juda ama biesĩ diwĩn en gĩta kĩmĩn tĩmbi, ñĩndiñ tĩneliñdok e-topbi, wolok tuop tĩĩngĩliñ: endĩ mĩnem asupgan mik amala embi

¹³ engilíñ, “Sindi amatamda ñindiñ eninekalíñ, ‘Nindi dou-patnambi, gwañgwañilí tim bímibi, dalandan kumbu tikembi ñalíñ.’ Wíndíñ enekalíñ.

¹⁴ Tikap manda wín Pilatolok pawan gíñañ piukta, nindi mek ñam kambi, nepek ñin tí-díndim enambi, mílap no ním inda-samekak.” *

¹⁵ Eumbi, mik amalí mím nem wopum wín ep ñambi, ama biesilí manda eñgilíñ wolok tuop tíñgilíñ. Tímibi manda walí Juda amatamdok boñgípsinan eu sapakñe-tike-bíñguk.

Yesulí gwañgwañiiloñ inda-sembi, kena tinelíñdok enguk

¹⁶ Tímibi Yesulok gwañgwañii 11 endí Galili distrik ñambi, damañgan endí molo manda no enguk kwet jañgín wolok loñgilíñ.

¹⁷ Loumbi, Yesulí wandíñgan inda-semum kañbi mílelem tíñmíñgilíñ. Gan díwísilí “Yesu en kamíñ ba?” embi, gíñañ típet tíñgilíñ.

¹⁸ Tímibi Yesulí gwañgwañiiloñ ñasiñgan ñambi enguk, “Bep Anutulí kunum kwet yambi-díkñeuttok gembí gítik wín naka nam-taleñguk.

¹⁹ Wala tímibi síndí kwet tuop ñambi, amatam gítik nokok gwañgwanai ep tímibi indanekalíñ, wín Bep, Níñañ gít Díndim Woñ endok kosí plon yatnañ tuk i-sembi,

²⁰ endíkñe manda san-daut tí-sam-kuñgut wín gítik ení-daut tí-semumbi tañgone-talenekalíñ. Nandañ: nak nain tuop sín gíta ku-ta-ñawambi, kwettok nain taleukak wolok tuop.”

---

* **28:14:** Mik ama kena tíñpi douañgilíñ wín yandípmi kím yañgilíñ.

Gĩngit manda kɨndem Malekoli youkuk Mesiali indańguk

Yoaneli Mesialok * telak ti-dɨndɨm e kena tińguk

1 Yesu endi Mesia, Yambattok nińań. Gĩngit manda kɨndem endok plon nińdiniń kusei kimitak.

2 Manda no Yambatti Mesiala nińguk win plofet Aisaiali nińdiniń youp bińguk patak,

“Nandińań! Nak tiplaplatna no kimilam nińambi, dikok telak dama timbi, telak ti-dɨndɨm e-gamekak.

3 Ama no kwet ama nimnatnan nińdiniń kiti-kolińalak, ‘Wopumdok telak ti-dɨndɨm ti-ńimiti!

Telak kelam ti-dɨndɨm ti-ńimnekaliniń!’ ”

4 Timbi manda wolok tuop ama no miti tuk i-sem-i-sem tińguk, koi Yoane, endi kwet ama nimnatnan nińa-indańguk. Indambi, nińdiniń eu piumbi eni-ta-kuńguk, “Sińdi gɨnanji tambanembi, kuńgu kolan bi-talembi, miti tuk inekaliniń. Wolondamek Yambatti yomji bi-samekak.”

5 Timbi amatam Judia kwelan ba Jelusalem it kwelan pakiliniń endi gɨtikandi isi kwesi bimbini, Yoaneloń nińa indambi, yomji e-jamilaumbi, Joldan tuk gɨnań miti tuk i-sem-ta-kuńguk.

6 Yoanelok dasindasin win plofet amalok dasindasinji wandiń, win kamel domdi tɨndin, timbi endi bońgɨunan bi gwɨlapti tem kulinińguk. Nanań tuk win gotak gɨt bupit mɨnjip tuk końgom kli gɨnań nanin na-kulinińguk.

7 Timbi endi nińdiniń eu piumbi, amatam eni-ta-kuńguk, “Ama no nokok sińgina kandań indaup tilak endi nak nomik nim, endi ama loloń sinik. Ama pimbinińen, nak kambak nińandin nińali nepek no tuop nim ti-ńimet.

8 Nak tuk silaningot i-sam-ta-kulet, gan endi Dɨndɨm Yalli i-samekak.”

Yesu en Mesia inda-dakleńguk

9 Yoaneli kena kusei kimilinińlimbi, Yesuli Nasalet it kwet Galili provins gɨnań pakuk. Pakapi, il kusei bimbini, Joldan tuknan nińa-tombimbi, Yoaneli tuk i-ńimnińguk.

10 Tuk i-ńim-taleumbi, Yesuli tuk pawañ lońipi dei loumbi kańguk win: kunum pisalimbi, Dɨndɨm Yalli monik koi mambaip wandiń wali endok plon pińguk.

* 1:: Damańgan Yambatti Israeli amatam nińdiniń eni-kwambiniń dańguk: endi ama no amatamni ep mektok ni-mulekak. Juda amalini ama wolok koi Mesia kiti-mbi, endok indainda nain mandini-ta-kuńginiń.

11 Piñ+li+mbi, kunum g+nañ nanin manda no ñ+ndiñ k+ti+u piñguk, “D+ik niñana noñgan s+n+ik. Nak gambi-galk tambi, nandi-koñgom ti-gamlet.”

12 Ti+mbi wolondañgan Di+ndim Yalli+ Yesu kwet si+laninnan ni+mul+mbi ñañguk.

13 Kwet wandiñ ama ni+mnat, gaut moyendiñgot kuñg+li+ñ. Yesuli+ wandiñ ñambi, tim sandap 40 pakuk. Pal+ñ+li+mbi, Satañdi endoñ bi+mbi, tue-kañbi ti-ñ+i+ta-ku wi+ta ni+mbi kañbi bim ñañguk. Ti+mbi añeloli+ bi+mbi, Yesu ti+mbi platañg+li+ñ.

14 Yoane it kwambiñ g+nañ ki+mi+k+li+ñ wolok siñgi kandañ Yesuli+ Galili kwelan undane-ñambi, Yambattok giñg+it manda ki+ndem eu pi+mbi,

15 ñ+ndiñ eni+ta-ñañguk, “Yambatti+ nain wopum amatamñii yambi-d+ikñeuktok ki+mi+kuk. Nain wi+n ip indalak, wala ti+mbi si+ndi+ gi+nanji+ tambanembi, kuñgu kolan bimbi, giñg+it manda ki+ndem ñ+i+n nandi-kwambiñ danekaliñ!”

Yesuli+ gembin Juda amatam daut semguk

Yesuli+ gwañgwañii ti+pet ti+pet ki+ti+semguk

16 Ti+mbi Yesuli+ Galili tuk guañ baliliñ ñañ+pi, Simon gi+ta kwayañ Andlu yambiñguk: endi+ tuk guañ g+nañ ipi, pis li+k molom molom kop tiañe tiñg+i+mi+k. Pis epep kena wi+n endok mi+nemjet kena wakan.

17 Yesuli+ yambi+mbi ki+ti+sembi eñguk, “Si+ti+ bi+wi+ti!” embi enguk, “Si+ti+ pis epep kena ti+ta-bam+ik. Kena wi+n bimbi bi+m, nak nep kle-kuumek, nak sep ti+mba pañg+itaumbi, Yambattok amatam epep kena ti+kundekam+ik.”

18 Enbi+mbi, plastik s+n+ik pis ba pisl+ik bimbi, wolongan kusei ki+mi+pi, Yesu kle-ñañg+i+mi+k.

19 Ti+mbi Yesuli+ kambak ji+lop ñañ+pi, dakwaya ti+pet, Sebedilok niñañiit Yakobo gi+ta Yoane, yambiñguk: endi+ nosiit gi+ta ki+keñ plon papi, pis li+k wopumji+ ti-di+ndim e kena tiñg+i+mi+k.

20 Yesuli+ yambi+mbi, wolongan en kle-kundem+iktok ki+ti+semumbi, beset Sebedi gi+ta kena gwañgwañii ki+keñ plon yambimbi, Yesu kle-ñañg+i+mi+k.

Yesuli+ yal kolan no kle-kokuk

21 Ti+mbi Yesuli+ gwañgwañii gi+ta Kapaneam it kwelan ñañkuñguk. Ti+mbi Sabat patnandi+ nain indaumbi, it kiyau g+nañ lombi, kusei ki+mi+pi, amatamda eni+daut ti+sembi, nanandi+ emguk.

22 Endi+ endi+kñe manda nandi+tale amali+ eni+daut ti+semmañg+li+ñ wi+ndiñ ni+mbi tiñguk. Endi+ ama kosi+ giñg+ilat nom+ik manda gembinat s+n+ik eñguk, wala ti+mbi amatam mandan nandiñg+li+ñ endi+ nandi-s+li+kñe-tiñg+li+ñ.

23 Ti+mbi ama no yal kolannat it kiyau gi+nan pakuk

24 endi Yesula kiti-ñimbi eñguk, “Yesu Nasalet nanin, dik nekta nindok kandañ bññ? Dik nip timbi kolaneñdok bññ ba? Nak dik nandi-gamlet: dik ama dindim Yambattoñ nanin.”

25 Windiñ eumbi, Yesuli yal kolan ni-ñombimbi niñguk, “Mañga galimbi, ama ñin kañbimbi poñau!”

26 Nimbimbi, yal kolandi ama minjaminjat tiñipi, kwawa wopungan timbi, amalok ginañ nanin ka-misim poñañguk.

27 Windiñ timbimbi, amatam gitikti ka-silikñembi misinipi, nisinigan ñindiñ e-nandi-tiñgilañ, “Nepek nek ñandin indalak? Nandinandi ñin gitikñin ba gembinat bien! Endi yal kolan wakít manda kwambim enbimbi, mandan nandimbi tañgoneañ.”

28 Timbi Yesulok koi giñgit plastik sinik Galili kwet tuop eu satañguk.

*Yesuli amatam asup ep timbi kindem daumbi, Galili kwe-
lan giñgit manda enguk*

29 Timbi Yesu git gwañgwañii endi it kiyau bimbi, pawañ pi-ñañgilañ. Pi-ñaumbi, wolongan Simon git Andlu endi Yesu, Yakobo git Yoane yanañgilim ñambi, isetnan loñgilañ.

30 Lo-tombimbi Yesu niñgilañ, “Simon yapman tam jibat piñgu kunduwat sinik wali tikeumbi dou-patak.” Windiñ nimbimbi,

31 endoñ ñañguk. Ñambi, kii plon tikem timbim mlalimbi, jimbali wolongan taleumbi, nana tuk emguk.

32 Timbi maim daut pi-sembumbi, patnandi nain taleumbi, amatam jimbasiat git ama yal kolanjat gitik Yesuloñ yousiyousinigan yanañgipi biñgilañ.

33 Timbi Kapaneam nasi gitikkandi it yamanan kimin tiñgilañ.

34 Timbi Yesuli amatam jibat kusei kuseili ep miñguk asupgan ep timbi kindem daumbi, yal kolan wakít kle-kot-semguk. Windiñ timbimbi, yal endi en nin win nandi-dakle-ñimumbi, manda nim eneliñdok e-kimisip ti-semguk.

35 Timbi Yesuli kilim mulum ginañ mlapi, kwet ama nimnatnan pi-ñaumbi, wandiñ nimolo tiñguk.

36 Nimolo ti-palimbi, Simon gita noliili mlapi, Yesu lonjimbi, lonji-tañakap

37 timbi indaumbi niñgilañ, “Kapaneam amatam gitikti gambine eñipi gep lonjañ!”

38 Nimbimbi enguk, “Nandi let. Gan nak giñgit manda kindem ewa puptok sinik indañgut, wala timbi it kwet diwin ñasiñgan pakañ wandiñ ñana.”

39 Wɨndiñ embi, Galili kwet tuop kuñpi, it kiyausi ginañ giñgit manda eneni kena tiñpi, yal kolan wakıt ep kle-kot-ti-sem-ta-kuñguk.

Yesuli ama wanda kwambiñnat no timbi kindem dañguk

40 Timbi ama no wanda kwambiñnat endi Yesuloñ bimbikakukule-eñpi, milelem tiñmbi, kumbam diñgunembi niñguk, “Tikap dik nep timbi kindem dawttok nandiñda, dik tuop.”

41 Eumbi, Yesuli enda blan wopum tiñmbi, kii kosuap tikeñpi niñguk, “Nak nandi-gamlet, dik nombo kindem da!”

42 Nimbimbi, platik sinik wandan kwambiñ pailimbi, kindem dañguk.

43-44 Timbi Yesuli ni-kimisip kwambiñ tiñmbi niñguk, “Nandiñ. Dik nimbek nola nepek inda-gamik wolok kasat joñgo nim enbekañ. Nim sinik. Dik ñambi, piñgipka tapma ama daulimumbi, kindem dañ win gambi-nandukak. Timbi Moseli endikñe manda eñguk wolok tuop dik tapma timbimbi, amatam gitikti jibatka talelak win gambi-nandinekaliñ.” Yesuli manda wɨndiñ embi, dindimgan ni-mulimbi

45 ñañguk. Gan endi kusei kimipi, kundit nek endok plon inda-ñimñguk wolok kasat amatamda ti-sem-ta-kuñpi eu satañguk. Wɨndiñda timbi Yesuli it kwelan indañgan ñañala nandum mlataumbi, kwet ama nimnatnan ña-pakuk. Ña-paliñlimbi, amatam kwet tuop endoñ bi-teleñgılıñ.

2

Yesuli yom bimbilok gambi palmilak

1 Sandap diwin taleumbi, Yesuli bindambo Kapaneam it kwelan ña-tomguk. Timbi amatam diwɨndi “Endi bik, ilan patak” eu sataumbi,

2 amatam asupgandi endoñ biñgılıñ. Bimbi, it ginañ lopili tokñeumbi, yamanan wakıt pipap masip mumbi, giñgit manda enguk.

3 Giñgit eñlimbi, ama diwin noli endoñ biñgılıñ, endoñnan nanin ama tıpet git tıpet endi nosi no kii kesi dalandan tañgo plon bembı biñgılıñ.

4 Bimbi, Yesulok kuañ kuseinan kimitneliñdok ama kimin ginañ ñam wit nim kañbi, it pendim bat plon loñgılıñ. Lombi, Yesulok kumbamnan kandañ pendim ginañ timbi tombimbi, ama kii kesi dalandandok tañgo plon toalı topbi, it pendim plon nanin kimilim piñguk.

⁵ Wɨndiñ tɨmbɨmbi, Yesuli nanandi kiliktɨnjɨlok kusei kanandi-tombi, ama kii kesi dalandanla nɨmbi eñguk, “Notna, yomga bi-gamlet.”

⁶ Tɨmbi endɨkñe manda nandi-tale ama dɨwɨn wɨñgan pipakɨliñ endɨ gɨnanjɨ gɨnañ ñɨndɨñ kɨmɨt-nandiñgɨliñ,

⁷ “Nekta ama sɨlanin ñali ‘Yomga bi-gamlet’ embi, Yambat ni-tike-pi-yalilak? Yom bimbilok gembɨ wɨn Yambattoñgot palɨmlak.”

⁸ Wɨndiñ kɨmɨt-nandiñɨlɨmbi, Yesuli wɨ ipkan gɨnañli yambi-nandi-daklembi enguk, “Gɨnanjɨli neta wɨndiñ nandi-kunakunaeañ?”

⁹ Tɨkap nak ama ñala ‘Mɨlapi, ipatka tɨkembɨ ñau!’ nɨmbambi, kɨndem dawɨkta, nak ‘Yom bi-gamlet’ nɨt walɨ wɨndiñgot kɨndem indañmek.

¹⁰ Wɨndiñda kwelan ñolok yom bimbilok gembɨ wɨn Ama Sɨsɨni-ktoñ palmɨlak wɨn daut samettok

¹¹ nak ama kii kesi dalandan ñala ñɨndɨñ nɨlet, ‘Mɨlapi, ipatka tɨkembɨ, ikanan ñau!’ ”

¹² Yesuli wɨndiñ nɨmbɨmbi, ama walɨ mɨlapi, wolongan ipal tɨkembɨ, amatam dausɨnangan poñañguk. Tɨmbi amatam gɨtɨkti ka-gɨtɨp gɨtɨp tɨmbi, Yambat ni-kɨndem dambi eñgɨliñ, “Nepek ñandin damañgan no nɨm kañgɨmɨñ.”

Yesulok nanandɨnli amalok nanandɨnjɨ maklelak

¹³ Tɨmbi Yesuli bɨndambo tuk guañ baliliñnan pi-ñañguk. Ñaumbi, amatam kɨmɨn wopumgandɨ endoñ bɨumbi eni-daut ti-semguk.

¹⁴ Tɨmbi walinin yousɨm ñañɨpi, Alifaialok nɨñañ Livailɨ takis epep ilan pipalɨmbi kañbi nɨñguk, “Bɨm nep kle-ku!” Nɨmbɨmbi, kenan bimbi mɨlapi, kusei kɨmɨpi kle-ñañguk.

¹⁵ Tɨmbi Livailɨ Yesu ni-tiañeum ilnan loumbi, nana towiñguk. Tɨmbi takis epep ama gɨta ama endɨkñe manda nɨm kɨmɨt-kle-kɨliñ eañ (ama wandisɨ asupgandɨ Yesu kleñgɨliñ) endɨ bo Yesu gɨt gwañgwañii en gɨta lombi, nana yakan nañgɨliñ.

¹⁶ Tɨmbi Falisi ama endok boñgɨpsɨnan nanin endɨkñe manda nandi-tale ama dɨwɨn endɨ Yesu en gɨta pipapi, nana nambɨmbi kañbi, nandu mɨlataumbi, gwañgwañiila enbi eñgɨliñ, “En neta takis epep ama ba ama endɨkñe manda nɨm kɨmɨt-kle-kɨliñ eañ en gɨta papi, nana nalak?”

¹⁷ Eumbi, Yesuli manda wɨn nandiɨmbi, ñɨndiñ enbi eñguk, “Kɨndemsɨ endɨ gwasap amaloiñ sɨlakan nɨm ñañ. Wɨn jɨmbasɨat endɨñgot gwasap amaloiñ ñañ. Wɨndiñgangot nak ama dɨndɨm enda nɨm bɨñgut. Nɨm a. Nak ama yomsɨat en-tiañeupi bɨñgut.”

Yesulok nanandɪnli sosɪlok nanandɪnjɪ maklelak

18 Tɪmbi nain nola Yoane tuk i-sem-i-sem kena tɪnguk endok gwaɳgwaɳii gɪt Falisi ama endɪ sosɪlok telak kleɳɪpi, nana gɪtik kɪmɪsip tɪngɪlɪɳ. Tɪɳɪlɪmbi, ama dɪwɪn endɪ Yesuloɳ bɪmbi nɪ-kaɳbi eɳgɪlɪɳ, “Yoanelok gwaɳgwaɳii ba Falisi ama endok gwaɳgwanjii endɪ nana kɪmɪsip tɪmbɪmbi, neta dɪkok gwaɳgwaɳgailɪ wɪndɪɳ nɪm taɳ?”

19 Nɪ-nandumbi, Yesulɪ enlok ba gwaɳgwaɳiilok plon ɳɪndɪɳ embi enguk, “Tɪkap ama noli tam tɪmbektok nana sina wopum tɪmbɪmbi, nolii kɪti-semum bɪngɪlɪɳ endɪ kɪndem nana kɪmɪsip tɪnelɪɳ ba? Nɪm a. Ama walɪ nolii gɪta palɪɳɪlɪmbi, nana kɪmɪsip kɪndem nɪm tɪnelɪɳ.

20 Gan nain wɪn indaumbi, ama enɪ-tiaɳeɳguk en noliilok boɳgɪpsɪnan nanin yapma tɪke-ɳaumbi, wolondamek noliilɪ nana kɪmɪsip tɪnekalɪɳ.”

21 Yesulɪ wɪndɪɳ embi, sosɪloɳ telak gɪt enloɳ telak wolok eyout manda tɪpet embi, ɳɪndɪɳ enguk, “Nimbek nolɪ dasindasi damanin dɪkɳendɪkɳen plon sandum kusip komblin nɪm kɪmɪt takapbi youlek. Wɪndɪɳ tɪmbekta, kaik walɪ damanin tiaɳeumbi blaɳganeumbi, gɪnaɳ wopumgan sɪnɪk indauk.

22 Tɪmbi bo wain tul komblin wain gwɪlap kawai gɪnaɳ nɪm wɪlɪ gɪlowɪk. Wɪndɪɳ tɪmbekta, tullɪ bendɪ-wopum dambi, gwɪlap tɪmbɪ tawaumbi, tul gɪta gwɪlap kolandemɪk. Wala tɪmbi wain tul komblin wɪn gwɪlap komblin gɪnaɳ wɪlɪ gɪlolok.”

Yesulok nanandɪnli Moselok endikɳe manda maklelak

23 Tɪmbi Sabat patnandɪ nain nola Yesulɪ plaua kena boɳgɪp dɪkɳe-ɳaupi ɳaumbi, gwaɳgwaɳiilɪ en kle-ɳaɳgɪlɪɳ. ɳaɳɪpi, kusei kɪmɪpi, plaua mɪnjɪp met-naɳgɪlɪɳ.

24 Tɪmbi Falisi amalɪ yambɪmbi, Yesu nɪmbi eɳgɪlɪɳ, “Wɪ ka! Neta endɪ kɪmɪsip manda maklembi, patnandɪ nainda kena taɳ?”

25-26 Eumbi tambane-enguk, “Nain wolonda Abiatallɪ tapma amalok telak damanjɪ palɪɳɪlɪmbi, Devit gɪt amaɳii nananjɪla gawat tɪ-palɪmbi, Devittɪ nɪtek tɪnguk? Sɪndɪ kasat wɪn nɪm pinat-nandɪngɪlɪɳ bek? Devit endɪ Yambattok it gɪnaɳ lombi, plaua Yambatta mɪmɪn mepi naɳguk. Plaua wɪn tapma amalɪngot nanalok, gan Devittɪ kɪmɪsip manda maklembi, plaua naɳbi, noliila bo mep emumbi naɳgɪlɪɳ.”

27 Yesulɪ wɪndɪɳ embi enɪ-daklembi eɳguk, “Yambattɪ ama Sabatta tɪmbi nɪm tɪmbɪ indaɳguk. Nɪm sɪnɪk. Endɪ Sabat patnandɪ nain wɪn amatam ep tɪmbɪ paɳgɪtanelɪɳdok kɪmɪkuk.

28 Wala tĩmbi nak, Ama Sis+nĩkti, amatamdi Sabat patnandi nainda nek nek kindem tĩndĩlok ewa talelak.”

3

1 Tĩmbi Sabat patnandi nain nola Yesuli bĩndambo it kiyau gĩnañ loumbi, ama kii dalandan noli wolok pipakuk.

2 Palĩmbi, Yesulok kanjikĩii endi Yesu manda plon kĩmĩtnelĩndok nandiĩngĩliĩ, wala tĩmbi endi Yesu Sabattok sambat kleñĩpi, ama wĩn kañbiutak, ba kĩmĩsip makleñĩpi, ama wĩn tĩmbi kindem dautak wala ka-tuakĩliĩ.

3 Wĩndĩñ ka-tualĩñĩlĩmbi, Yesuli ama kii dalandan nĩtiañembi nĩnguk, “Mĩlapi indangan it!” Wĩndĩñ embi,

4 Falisi amala eni-kañbi eĩnguk, “Sabattok endikĩe manda wali nĩtek elak? Patnandi nainda kindem ba kolan tĩlok, ama ep tĩmbi kindem dalok ba ep tĩmbi kĩmlok?” Yesuli wĩndĩñ eni-kaumbi, manda tambon nĩm tambane-nĩmbi, sĩlak nambĩm ñaumbi pakĩliĩ.

5 Tĩmbi Yesulok gĩnañ di-kokop eneumbi tambane-yambĩmbi, gĩnañ kwambĩndanjiĩla walen kolaumbi, ama wala ñĩndĩñ nĩnguk, “Kĩka kosuat!” Eumbi, kii kosuapi, kindem daĩnguk.

6 Tĩmbi Falisi ama endi it kiyau bĩmbi, pawañ poñambi, wolongan ama wapmañ Elottok sambatĩii gĩt kĩmĩn tĩngĩliĩ. Kĩmĩn tĩmbi, kusei kĩmĩpi, nĩtek tĩmbi wĩtneñ eñĩpi, manda e-lonji-tĩngĩliĩ.

Amatam kĩmĩn gĩtĩkti Yesu kleñgĩliĩ

7 Yesu gĩt gwaĩngwaĩii endi pi-ñambi, Galili tuk gwañ baliliĩ ñaĩngĩliĩ. Ñaĩliĩmbi, ama kĩmĩn wopungan endi Yesu kleñgĩliĩ. Endi Galili kwelan naningot nĩm a. Amatam Judia kwelan

8 ba Jusalem it kwelan, ba Idumaia kwelan ba Joldan tuk tambon kanda, ba Tilo gĩt Saidon it kwet kandañ pakañ, amatam asupgan endi Yesu kundit neknek ti-kuĩnguk wolok gĩngĩt nandiĩngĩliĩnda tĩmbi endoñ bĩngĩliĩ.

9-10 Endi amatam asup ep tĩmbi kindem daĩngukta, wala tĩmbi ama jĩmbasĩat ba wandanjĩat endi tĩke-kanelĩndok kle-gĩmbupi, tambo kle-kot-tĩngĩliĩ. Wĩndĩñ tĩngĩliĩnda tĩmbi, Yesuli kĩkeñ plon loup nandiĩmbi, gwaĩngwaĩiila enguk, “Nĩm kañbi, amatamdi nep kamaineliĩ, wala tĩmbi kĩkeñ tipnam no bĩmbi namandi palen.”

11 Tĩmbi ama yal kolanjĩat Yesu kaĩngĩliĩ endi kesinan mĩlelem tĩmbi diĩngunembi, ñĩndĩñ kitiĩngĩliĩ, “Diĩk Yambatok Nĩñañ sĩnik.”

12 Wĩndĩñ kitiĩñĩlĩmbi, Yesuli enlok kusei nĩm e-dakleneliĩndok eni-kĩmĩsip kwambĩñ ti-semguk.

Yesulî telak netek plon Yambatti gîngîtnîi yambi-dîkñelak wala enî-daut tî-semguk

Yesulî enî-mumulî 12 ep danguk

13 Tîmbi Yesulî kwet kîmîn nolok lombi, ama epmep nandînguk wakan enî-tiañeum biñgîlîñ.

14 Bîumbi, endoñnan nanin ama 12got epbi, kosî 'enî-mumulîn' kîtîmbi enguk, "Sîndî nakîta kunelîñdok sep danlet. Danbi sanî-mulambi, gîngît mandana e-ta-kunekalîñ.

15 Tîmbi yal kolan ep kle-kot-tî-semnelîñdok gembî pat-samekak."

16 Ama 12 Yesulî ep danguk endok kosî ñîndîñ: Simon (koi no Petlo kîtînguk).

17 Tîmbi Sebedilok nîñañiit Yakobo gît Yoane (endok koset komblin Boanelges ep kîtînguk, nîñlok manda plon 'Endî dîlîmat wandîñ').

18 Tîmbi Andlu, Filip, Batlomio, Mataiyo, Tomas, Yakobo Alifaielok nîñañ, tîmbi Tadaio, ba Simon Selot.

19 Tîmbi Judas Iskaliot, ama endî Yesu bola tî-ñîmguk.

Yesulok sambat bien sînik wî nin?

20 Tîmbi Yesulî gwañgwañii gît ilan ñañguk. Ñaumbi, bîndambo amatam asuptî endoñ bî kîmîn tîngîlîñ. Nain tuop wîndîñ tîngîlîñda tîmbi, Yesu gît gwañgwañii endok nana tuk ep na nain no nîm inda-semguk.

21 Tîmbi Yesulok wekal sambat endî gîngît wîn nandîmbi, "Gînañ kamalalak" embi, isî kusei bimbi, tîkenelîñdok ñañgîlîñ.

22 Ñañlîmbi, endîkñe manda nandî-tale ama dîwîn Jelusalem it kwelan pakîlîñ endî Yesu pakuknan bîmbi ñîndîñ eu satañguk, "Belsebul endî Yesulok gînañnan patak", ba "Yal kolandok yambi-dîkñenjîlî gembî mîumbi, yal kolan ep kle-kotak."

23 Eumbi, Yesulî kîtî-semum bîumbi enguk, "Kusei nekta Satañdî enlok yalñii ep kle-kolek?"

24 Tîkap it kwet nolî tambîpi, nîsîñgan mimbi, tambo wî-tînelîñda, it kwet walî nîm kwambîñ dambi palek.

25 Ba sambat nolî tambîpi, nîsîñgan mimbi, tambo wî-tînelîñda, sambat walî nîm kwambîñ dambi patnelîñ.

26 Wîndîñgangot Satañdî ikan yalñiila kanjîk tîmbi, ep tambîlîmda, endî kwambîñ dambi ilektok tuop nîm. Endî tale-sîn tawîk.

27 Tîmbi Satañ endî ama no gembînat nomîk. Ama nolî endok it gînañ gembînat lombi, gîngîtnîi joñgoñgan ep mektok tuop nîm. Dama endî ama gembînat wîn tîkembî,

toali ap imbi bium palimek, giñgitiñii palimlak win kindem ep talewik.”

²⁸ Yesuli windiñ embi yousimbi enguk, “Nak biañgan sanlet: amatamdi diwisila ba Yambatta kolan tiñimbi yom tañda, yom win gitikkan Yambatti kindem bi-semekak.

²⁹ Gan no endi Dindim Yal ni-kolalakta, endok yomin biñm-biñmlok tuop nim patak, yomin wali papat kwambiñ palimekak.”

³⁰ Endikñe manda nandi-tale amali Yesulok ginañnan yal kolan patak embi, Dindim Yallok kenan windiñ e-kolakola e-ta-kuañgiliñda timbi manda windiñ enguk.

³¹ Timbi Yesu meñ kwayañii endi tombi, it pawan ipi, Yesu git e-nandi-tineliñdok manda kimlim loñguk.

³² Loumbi, amatam Yesu kle-gimbupi pipakiliñ wali Yesu nimbi eñgiliñ, “Meñga nokai pawan bi ipi, gambinep nandimbi eañ.”

³³ Eumbi tambane-enguk, “Mena notnai wi nin?”

³⁴ Windiñ embi, amatam kle-gimbup pipakiliñ yambiñipi enguk, “Kawit! Nokok mena, notnai ni pakañ.

³⁵ No endi Yambattok man tañgonelakta, wali wakan nokok mena notnai sinik.”

4

Yambattok mandali telak nitek plon pindi dam ñalak

¹ Timbi Yesuli tuk guañ baliliñ ña-papi, bindambo kusei kimipi, amatam eni-daut ti-semguk. Nain wolonda amatam endoñ bi kimin tiñgiliñ win wopungan sinik, wala timbi Yesuli kikeñ nolok plon lo pipalimbi, kambak munjulim ñaña enguk. Timbi amatam kimin gitikti tuk bambalan pipakiliñ.

² Timbi Yesuli nepek asuptok plon eyout manda embi, eni-daut ti-semguk. Tiñipi enguk,

³ “Nandiwit! Ama noli nana minjip kokota kena ginañ ñañguk.

⁴ Nambi, minjip kot-ti-kot-ti-ñañilimbi, diwin telak plon piumbi, monikti bimbi, yout-na-taleñgiliñ.

⁵ Timbi minjip diwindi kwet lakatgot kawatti salaiñguknan piñgiliñ. Wolok kwet lakat pakukta, minjipti platikan tawa-lambiñgiliñ,

⁶ gan endi kakai plongot pakukta, maimdi lambi ep diumbi yañetambi kim-taleñgiliñ.

⁷ Timbi minjip diwindi koselek minjip boñgipsinan piñgiliñ endi yakayakan tawa-lambumbi, koselekti gambinjat lambi ep tapli-taleumbi, bien nim laliñgiliñ.

⁸ Tim minjip diwindi kwet galk plon piñgiliñ endi tawalambimbi, bien kindem sinik laliñgiliñ. Kwandai diwindoñ bien lakat, diwindoñ kambak asup, diwindoñ asup sinik windiñ laliñgiliñ.”

⁹ Yesuli eyout manda windiñ embi yousimbi enguk, “No en pawañnat endi mandana nandimbi tike-kiliñ eukak.”

¹⁰ Timbi amatam kimin gitik endi ña-taleumbi, Yesu, gwañgwañii 12 gita nosii diwin nisifigan pakiliñ. Papi, eyout manda gitik enguk wolok kusañla ni-kaumbi

¹¹ ñindiñ enguk, “Telak nitek plon Yambatti amatamñii yambi-dikñelak win damañgan pat-sembin pakuk, gan nak man sinda wakan sanba dakleumbi, kisi plon kimit-talelet. Gan amatamdi nokok giñgit nim inda-taleañ enda wakan nak nandinandi gitik win eyout mandaliñgot eni-daut ti-semlet.

¹² Windiñ timbambi, endi deimbi kañ, gan nim kadakleañ, ba pawanji kimipi nandañ, gan nim nandidakleañ. Endi ka-nandi-dakleneliñda, ginanji tamba-neumbi, Yambatti yomji kindem bi-semek.”

¹³ Timbi Yesuli yousimbi eni-kañbi enguk, “Eyout manda sanit wolok kusei nim nandi-dakleañ ba? Windiñda eyout manda gitik nitek nandi-taleneliñ?”

¹⁴ Nandañ! Ama nana minjip kotak endi Yambattok manda e-koli pilak.

¹⁵ Minjip telak plon pilak wolok walan ñindiñ: manda win nandumbi, ginanji ginañ pumbi, Satañdi platikan bi manda yapma tike-semalak.

¹⁶ Ba minjip kwet kawatgot plon pilak: endi manda win nandimbi nandi-koñgom timbi nandi-dasiañ.

¹⁷ Gan manda win ginanji ginañ kakai nim tilakta, nain dumangangot tike-kuañ. Giñgit mandala timbi mlap ba kanjik endok plon indaumbi, endi platikan sinik pipimbi biañ.

¹⁸ Ba minjip koselek minjip boñgipsinan pilak: ama diwin manda win nandi-taleañ,

¹⁹ gan kwelalok mlap, ba minem kwilikwili wolok nandi-koñgom julunggan, ba nepek kusei kusei diwis wolok galkti ginanji tokñeumbi, manda nandimbi, plastik kamalaumbi, bien nim indalak.

²⁰ Ba minjip kwet galk plon pilak wolok walan win ñindiñ: ama endi wakan manda nandim kasilembi tike-kuañda, bien ep tindinji plon inda-tañalak: diwindi lakat, diwindi kambak asup, diwindi asup sinik laliañ.”

Yambattok mandali telak nitek plon bien indalak

21 Tĩmbi Yesuli Yambattok mandala ñĩndĩñ enbi eñguk, “Ama nolĩ sipala it gĩnañ tĩke-lombi, kambottĩ tapliwĩk ba pipat doundou kapmainan kĩmĩlek ba? Nĩm a! Endĩ it gĩnañ tĩke-lombi, indangan kĩmĩlĩmbi kolĩ salewĩk.

22 Wolok tuopgan manda gĩtik pat-sembĩn patak wĩn eu inda-daklelok. Tĩmbi nepek gĩtik wĩt-tapliñgĩlĩñ patak wĩn tĩmbĩ inda-daklelok.

23 No en pawañnat endĩ mandana ñĩn nandĩmbi tĩke-kĩliñ eukak.”

24 Yesuli wĩndĩñ embi enguk, “Pawanjĩli manda nĩtek nandañ wĩn nandĩmbi tĩke-kĩliñ enekalĩñ. Manda nĩtek nandĩmbi tañgoneañda, Yambattĩ wolok tuopgan nanandĩ sambi, nombo yousĩmbi sami-sĩnĩk taukak.

25 Neta, no endĩ nanandĩ Yambattĩ miñguk wĩn tĩke-kulakta, endok nanandĩn wĩn tĩmbĩm wopum daukak. Gan no endĩ nanandĩ wĩn nandĩ-kĩmnembi nĩm tĩke-kulakta, nanandĩn palĩmlak wĩn apma tĩke-ñĩmĩmbi, sĩlak palekak.”

Yambattĩ telak nĩtek plon gĩñgĩtĩii yambĩ-dĩkñeumbi inda-sata-tañ

26 Tĩmbi Yesuli yousĩmbi enguk, “Yambattĩ enlok gĩñgĩtĩii telak nĩtek plon yambĩ-dĩkñeumbi inda-sata-tañ, nak wolok plon eyout manda no ñĩndĩñ sanba nandĩwĩt: ama nolĩ kena gĩnañ nana mĩnjĩp kot-tĩ-kot-tĩ-tĩlak.

27 Kot-talembi, ilan ñambĩ, tim sandap dou-mĩlat-ta-kuumbi, mĩnjĩp walĩ bendĩ-wopum dambi, mĩndĩñ lambĩlak. Gan telak nĩtek plon lambĩlak wĩn en nĩm nandĩlak.

28 Kwet en kena tĩmbĩmbi, bien indalak. Dama mĩndĩñ lambĩ-indaumbi, sap kĩmĩlĩmbi, siñgi kandañ bien indalak.

29 Bien gĩlĩta-taleumbi, epep nain indaumbi, ama walĩ bien ep mĩlak.”

30 Yesuli yousĩmbi enguk, “Yambattĩ telak nĩtek plon enlok gĩñgĩtĩii tĩpet sĩnĩk wĩngan yambĩ-dĩkñeumbi inda-sata-tañ? Kusei wolok plon nĩndĩ eyout manda nek enambi dakleutak?

31 Yambattok kĩkesĩpmĩn wolok bendĩmbendĩn wĩn wambĩñ mĩnjĩp nomĩk. Mĩnjĩp wĩn tipnam sĩnĩk, mĩnjĩp dĩwĩn kena gĩnañ kokañ wĩn wolok tuop nĩm.

32 Kwet plon kotnambi, lambĩ bendĩ-wopum dambi, yaya dĩwĩn gĩtik wĩn yapma klelak. Kii gayam wopumgan tĩmbĩmbi, monĩktĩ kĩndem wolok plon isi tĩmbi, pĩtiñ patnelĩñ.”

33 Yesuli manda enĩ-ta-kumbi, eyout manda wandiñ asupgan eñguk; wĩn amatam nandĩnandĩnjĩlok tuop enbi,

³⁴ kwapmeñgan eyout mandaliñgot enliñguk. Gan eyout manda wolok bien gwañgwañii nsiñgan palimek e-dakle-ti-semliñguk.

Yesuli gembin gwañgwañiila daut semguk

Yesuli sasale git tuk enbimbi, kilp eñgimik

³⁵⁻³⁶ Sandap wolonda kwet kilim eumbi, Yesuli kikeñ plon pipapi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Nindi tuk guañ dikñembi, dat kandañ ñana.” Eumbi, gwañgwañiila ama kimin gitik yambimbi, kikeñ plon lombi, Yesu joñgo nañgipi, tuk tambon kandañ ñañgilañ. Timbi ama dwindi kikeñji tikembi, ep klembi ñañgilañ.

³⁷ Ñañlimbi, sasale wopumgandi kusei kimpipi, tuk pendim mlapi, kikeñji ginañ pumbi tokneup tiñguk.

³⁸ Gan Yesuli joñgo wiñgan kikeñ temik siñgi kandañ kumba gema kimpipi dou-pakuk. Timbi gwañgwañiila timbi silikñembi niñgilañ, “Ninndaut. Tuk guañ ginañ pinepi tamiñ. Win nim nandi-nimlañ ba?”

³⁹ Nimbimbi mlapi, sasale niñombimbi, tuk guañda niñguk, “Gitak! Busukñane!” Eumbi, sasale kilp eumbi, tukti busukñembi pakuk.

⁴⁰ Timbi Yesuli gwañgwañiila enguk, “Neta gembinji pilak? Nitekta timbi, nakita kuañ, gan gama nim nandikilik tinamañ?”

⁴¹ Eumbi, dambe taletalet timbi, nsiñgan e-nandi-timbi eñgilañ, “En ama nitnein, ñala sasale git tuk guañdi man tañgoneamik?”

5

Yesuli eumbi, yal kolan asup endi bit ginanji ginañ pineñgilañ

¹ Timbi Yesu gita gwañgwañii endi tuk guañ dikñembi, tambon kandañ, Gelasa amatamdok kwelan, ña-tomgilañ.

² Tombi, Yesuli kikeñ bimbi, kwambiñ loumbi, ama no yal kolannat amasumnan pakuk endi yambimbi Yesuloñ biñguk.

³⁻⁴ Ama win toa kwambiñ ba aindi kii kesi nain nain imañgilañ, gan ama nol endok gembin tike-piuktok tuop nim. Endi toa pat-timbi dikñeumbi, ain wip mindi-palimbi pa gloliñguk. Timbi endi sañan daumbi, kii kesi toa ba aindi nombo inneliñdok tuop nim kaañgilañda kak biumbi, sumnan dou-mlat-pat-tiñguk.

⁵ Tim sandap tuop endi sumnan ba kwet jañgin plon papi, kwawa wopum timbi, kawatti siñgin gwilap wipi dombimbi pa kulñguk.

6-8 Ama endi wakan mayaŋgan ipi, Yesu kañbi, endoñ woñep biumbi niñguk, “Yal kolan, dik ama ginañ nanin poñau!” Niombi ni-giñgineumbi, bi-tombi, kesinan milelem ti-niombi, kwambiñgan kitimbi niñguk, “Yesu, Yambat Loloñ Sinik endok Niñañ, dik nek ti-namepi bilañ? Nak Yambat-tok koi plon ganlet: dik kena gim nim namekañ.”

9 Niombi, Yesuli “Koka nin?” ni-nandumbi tambane-niñguk, “Kotna Kimin Gitik. Nindi asupgandi kuamñ, ñala.”

10 Endi windiñ embi giñgineumbi niñguk, “Nindi kwet nin bineñdok nim nini-mulekañ.”

11 Timbi kamañgan bit asup kimin wopumgandi kloñnan kumbi, kwet mina-pakiliñ.

12 Windiñda yal kolan endi Yesuli nandi-semumbi, bit ginanji ginañ pineliñdok ni-nandiñgiliñ.

13 Ni-nandumbi nandi-semum ama ginañ nanin lambi poñambi, bit ginanji ginañ piñgiliñ. Piumbi, bitti kloñnan woñep pimi, kwet bambalnan jilopi, tuk guañ ginañ piñgiliñ. Bit lakat nim, 2000 netepek gitik endi pimi, tuk nam kim-taleñgiliñ.

14 Timbi bit kauli-dikñe ama endi pimi woñep ñambi, ama it kwelan ba kenanji ginañ pakiliñ tuop kasat ti-semgiliñ. Ti-semumbi, endi nepek nek indañguk win kaneliñdok biñgiliñ.

15 Biombi, Yesuloñ tombi, ama kañbi ka-nandiñgiliñ win: ama yal kolan kimin gitiknat kuñguk endi ginañ nanandin tombiombi, dasindasi kimpipi, busukñanengan pipakuk. Amamdi dau gitikñin wi kañbi misiñgiliñ.

16 Nepek ka-nandi-tiñgiliñ endi ama yal kolannat kuñguktok plon ba bittok kandañ nepek indañguk wolok kasat ti-semgiliñ.

17 Kasat win nandi-talembi, winasili wolongan Yesuli kwesi win bim ñawiktok ni-nandi-timbimbi nandi-semguk.

18 Timbi Yesuli kikeñ plon loñlimbi, ama yal kolan klekolimguk endi kle-ñawiktok ni-nandi-tiñguk.

19 Gan Yesuli nim embi niñguk, “Dik ika kwekanan ñambi, nokai gita kuñipi, Wopumdi telak nitek plon blan ti-gambi nandi-gambi, nepek wopum ti-kindem da-gam-talek wolok kasat ti-semekañ.”

20 Eumbi, ama walit it kwet 10 wolok kandañ ñambi, kusei kimpipi, Yesuli nepek ti-ñimguk wolok kasat ti-sem-kuumbi, amatam gitikti nandiombi nandi-gitip gitip tiñgiliñ.

Yesuli wembe sembi-sembin git tam jimbalat ep timbi kindem dañgimik

21 Tĩmbi Yesu gĩt gwañgwañii endi kĩkeñ plon lombi, bĩndambo tuk guañ dĩaĩkĩmbi, tambon kandañ ña-tomguk. Tombi, tuk baliliñnan paliñĩlĩmbi, amatam asupgandi endoñ bĩmbi, kĩmĩn tiñgĩliñ.

22 Tiñĩlĩmbi, it kiyau kauli-dĩaĩkĩe ama no koi Jailus endi bĩmbi Yesu kañbi, kesinan mĩlelem tĩmbi

23 dĩaĩgunembi nĩ-kukulembi eĩnguk, “Wembana tipmĩnam endi sembupi tĩlak. Ñala dĩa kĩndem bĩmbi, kĩkali endok plon kĩmĩlĩmbi, kĩndem dambi palen.”

24 Nĩmbi nandĩmbi, en gĩta ñaĩnguk.

Ñañĩlĩmbi, amatam kĩmĩn wopum endi kle-gĩmbupi, tambo kle-kot-tiñĩpi ñaĩngĩliñ.

25 Endok boĩngĩpsĩnan tam no ñaĩnguk, endi tamdok jĩmbat ti-ta-kuumbi, gwĩlat 12 tiñguk.

26 Tĩmbi gwasap ama asupti gwasap kusei kusei mĩumbi wali mĩlap yousi mĩumbi, siñgi gawat wopum sĩnik nandĩmbi kuñguk. Tĩmbi kena tiñgĩliñ wolok tuan mĩnem kwĩlĩkwĩlĩ paliĩnguk gĩtik wĩn em-taleĩnguk, gan jĩmbali nĩm paĩngĩtaĩnguk.

27-28 Tam endi wakan Yesulok gĩngĩt nandĩlĩngukta tĩmbi ñĩndĩñ kĩmĩt-nandĩ-tiñguk, “Nak dasindasingot tĩke-kautetta, gumañ kĩndem dautet.” Wĩndĩñ nandĩmbi, amatam kĩmĩn gĩtik ñaĩngĩliñ boĩngĩpsĩnan Yesulok siñgi kandañ ñambi, dasindasin tĩke-kaĩnguk.

29 Tĩke-kaumbi, wolongan wekailĩ kala daumbi, piĩngĩu paĩngĩta-taleumbi nandĩnguk.

30 Tĩmbi Yesulok gembĩn nolĩ tiañeum nandĩmbi, wolongan tambanembi eni-nandĩmbi eĩnguk, “Nĩndĩ dasindasina tĩke-kalak?”

31 Eñĩlĩmbi, gwañgwañiilĩ nĩngĩliñ, “Kalañ: amatam kĩmĩn gĩtikĩtĩ gep kle-gĩmbupi tambo kle-kot-tañ. Neta ‘Nĩndĩ neplak?’ eĩlañ?”

32 Gan Yesulĩ ‘Nĩndĩ sĩnik nep mĩk?’ wĩn ka-daklewĩktok yambi-ta-ñĩnguk.

33 Wĩndĩñ tĩmbĩmbi, tam endi piĩngĩu plon kundit indaĩnguk wala nandĩ-mĩsĩmbi, blañblañ tiñĩpi Yesuloñ bĩnguk. Bĩmbi, kuañ dombĩnnan mĩlelem ti-ñĩmbi, enlok kusei eu tawaumbi nĩnguk.

34 Nĩmbĩmbi, Yesulĩ nĩnguk, “Wembe, nanandĩ kwambĩndaĩngala kĩndem dalañ. Mĩlapka taleumbi, waleĩga kĩndem daumbi, ña kĩndemgot kuukañ.”

35 Yesulĩ tam manda wĩndĩñ nĩ-paliñĩlĩmbi, it kiyau kauli-dĩaĩkelok ilnan nanin ama dĩwĩn manda tĩke-bĩmbi, nosi kañbi nĩngĩliñ, “Wembaĩga ip sembĩlak. Ñala endaut amali sĩlakan nektok ikanan kesit gawat ñautak?”

³⁶ Gan Yesulí manda wín nandi-kímnembi, kauli-díkñela niñguk, “Ním misiwíñ, sílak nandi-kílik tí-namí-ta-ñaukañ!”

³⁷ Wíndíñ embi, amatam gíta gwañgwañii díwín en ním klenelíñdok eni-kímisip tí-sembi, Petlo, Yakobo gíta kwayañ Yoane endíñgot yanañgípi ñañguk.

³⁸ Ñambi, kauli-díkñelok ilan tombi, amatam kímín gíñgíli ba mano kulím tímbi kut-palímbi yambíñguk.

³⁹ Yambi-nandímbi, it gíñañ lombi enguk, “Sindí nekta gíñgíli wopum tímbi kut-pakañ? Wembe ñín ním sembík, endí sílak dou patak.”

⁴⁰ Wíndíñ eu nandímbi, kolan ka-kwalepgíliñ.

Gan Yesulí amatam gítík ep kleum pawan píumbi, wembe meñ beu gíta gwañgwañii típet gít no wín yanañgípi, wembe pakuknan loñguk.

⁴¹ Lombi, wembe kii tíkembi, nisílok manda plon “Talita kumi” niñguk, wín ñíndíñ, ‘Wembe tip, mílat ganlet.’

⁴² Eumbi, wolongan wembe walí mílapi, ñañambít tíñguk. (Wembe wolok gwílalí 12.) Tímbi amatam wolok pakíliñ endí nepek wín ka-sílíkñembi, nanandínjí ním nandí-dakleñgíliñ.

⁴³ Tímbi Yesulí kasat ama díwínda ním ennelíñdok kímisíp kwambíñ tí-sembi, wembe wín nana míumbi nam-bektok enguk.

6

Nasalet nasilí Yesulok gembínla nandum tlal tíñguk

¹ Tímbi Yesulí kwet walinin ñambi, gwañgwañii gíta il kuseinan ñam pakuk.

² Pakap, Sabat patnandí nain indaumbi, it kiyau gíñañ lombi, kusei kímípi, amatam eni-daut tí-semumbi nandíñgíliñ. Tímbi asuptí nandí-gítíp gítíp tímbi eñgíliñ, “Ama sílanin ñalí manda gítík ñín denanin inda-ñímíñguk? Nanandí wopuwopum ñín inda-ñímíñguk wín netepein síník? Ba kundit tíndín walan wín engano síník!

³ Endí it tíndí ama sílanin wín! Malialok níñañ, ba Yakobo, Jose, Juda gíta Simon, endok dasí. Tímbi wiwii endí nín gíta kuañ.” Wíndíñ embi nandí-ñímum pí-síník tañguk.

⁴ Tímbi Yesulí enguk, “It kwet díwín endí plofet ama nola nandum loloñ tílak, gan ilnan nasí ba nolii ba wekal kusipñii endí ka-mísí-tí-ñímañ.”

⁵ Wíndíñ tíñgíliñda tímbi, kundit engano tímbepeí nandum mílataumbi, sílak ama jímbasat típet síník kiilí ep kaumbi, kíndem dañgíliñ.

⁶ Tiñipi nandiñguk, “Nekta sɨnik tɨmbi, kenanala nandum tɨlak?” Wɨndiñ nandiñipi, eni-daut ti-semektok it kwet kle-gɨmbut-ñañguk.

Yesuli endok kusei gwañgwañiila daut semguk

Yesuli gwañgwañii 12 kenala eni-mupi, endikñe ti-semguk

⁷ Tɨmbi Yesuli gwañgwañii 12 eni-tiañeum biɨmbi, kena tineliñdok ama tɨpet tɨpet eni-mupi, yal kolan ep kle-semneliñdok gembɨ emguk.

⁸ Tɨmbi enguk, “Siñdi ñanepi, nepek no nɨm tɨke-ñanekaliñ, toñanjñgot. Nana ba lik wɨn nɨm tɨke-ñanekaliñ, ba mɨnem kwandai gɨmɨn no dasindasinjɨ gɨnañ nɨm dasinekaliñ.

⁹ Kesisiɨlok gwɨlap wɨnda tɨkenekaliñ, dasindasi tɨpet wɨ nɨm, noñgangot dasinekaliñ.”

¹⁰ Wɨndiñ embi enguk, “It kwet nolok tombɨmbi, ama noli sani-tiañeumbi, endok il gɨnañ londekamɨk, it kwet wolok patekamɨk tuop endok ilnangot dou-mɨlat-ti-patekamɨk.

¹¹ Tɨkap it kwet nolok tombɨmbi, wɨnasili not nɨm ti-sambi, mandanjɨ nɨm nandiñekaliñda, yambimbi ñanekaliñ. Ñanepi, kesisi plon kwɨliñ sapak wɨt-sapleum piukak. Wɨndiñ tɨmbɨmbi, kundit kolan tɨñgɨliñ wɨn kanandi-tomnekaliñ.”

¹² Yesuli wɨndiñ eumbi, gwañgwañiilɨ ñambi, amatam gɨnanjɨ tambaneneliñdok gɨñgɨt manda engɨliñ.

¹³ Tiñipi, yal kolan asup ep kle-kot-semgɨliñ, ba jɨmbasat asup gwasap tullɨ saple-sembe, ep tɨmbi kɨndem dañgɨliñ.

Elotti Yesulok gembɨn nandi-tomguk

¹⁴ Tɨmbi Yesulok koi gɨñgɨt piñdi dañgukta tɨmbi, ama wapmañ Elot endi bo wɨn nandiñguk. Ama diwisiɨli Yesula ñiñdiñ eañgɨliñ, “Yoane, tuk i-sem-i-sem ama en wakan biñdambo kɨmnan nanin mɨlakuk, wala tɨmbi endi kena gembɨnat tɨmbi kulak.”

¹⁵ Ba diwɨndi Yesula “En Elia” eañgɨliñ, ba diwɨndi “Endi plofet ama no, plofet ama damanin wandiñ nomɨk” eañgɨliñ.

¹⁶ Wɨndiñ eumbi, Elotti wɨn nandiɨmbi pa eñguk, “Yoane, ama wɨn damañgan natna ewa bim dombum kɨmguk, en wakan mɨlapi kulak.”

¹⁷⁻¹⁸ Elot endi kusei ñiñdiñda wɨndiñ eñguk: endi bo enlok kwayañ Filip endok tamɨn koi Elodia apma tɨkeumbi, Yoaneli gɨñgɨt wɨn nandiɨmbi nɨñguk, “Diɨk kwayañgalok tam mɨtɨke-patañ wɨn kɨmɨsip manda maklelañ.” Endi wɨndiñ niñgukta, Elotti bo tamɨn nandi-ñɨmbi, kena gwañgwañii

eni-mulimbi ñambi, Yoane tikembi, it kwambiñ ginañ im kimilimbi pakuk.

19 Timbi Elodial Yoanela gimbit ginan ginañ tike-papi, wilektok nandiñguk. Gan endi tuop nim,

20 neta Elotti Yoane tike-kamaiñguk. Endi Yoanela nandum ama dindim sinik, Yambattok kena tindilok ama no timbimbi, enda ka-misimis e-ti-ñimguk. Timbi endi Yoane ni-tiañembi, mandan nandilñguk. Nandiñipi, “Nitek timbet?” embi, ginañ tipet timbi nandi-bendi-tilñguk. Gan endi Yoanelok mandan nandi-koñgom tilñguk.

21 Timbi Yoane wili kimbektok telak no Elodiala ñindin inda-ñimñguk. Elotti indaindan nain indaumbi, amañii loloñ ba ama sañanjlok telak dama ba Galili kwettok ama biesi ep kimin ti-talembi, nana sina wopum ti-semguk. Timbi endi kimin timbi nana na-palimbi,

22 Elodia enlok wemban endi amaloiñ ña tombi, dausnan kap tiñguk. Kap tiumbi, Elot git yokñii endi kañbi nandikindem dañgilñ. Timbi Elotti wembe sim niñguk, “Dik nepek wala ba wala eumbi gametet.”

23 Embi e-kwambiñ dambi niñguk, “Nepek wala ba wala eumbi, kindem gametet. Nak kwet ñin ka-dikñelet wala bo eumbi, kindem tambipi, tambon gametet.”

24 Windiñ eumbi, wembeli meñloñ ñambi ni-nandimbi niñguk, “Nak nektok sinik eutet?” Eumbi, meñli niñguk, “Yoane miti tuk i-sem-i-sem tiñguk endok kumbamla e!”

25 Eumbi, wolongan platik sinik ñambi, Elottoñ tombi niñguk, “Dik ñindinñgitañgan Yoanelok kumbam jawañ plon kimpipi namñ!”

26 Eumbi, Elotti nandum kola-sinik tañguk. Gan endi yokñiilok dausnan manda e-kwambiñ da-ñimñgukta timbi, mandan win pi-piwiktok tuop nim nandiñguk.

27 Nim nandi-ñimlok, gan joñgo nandi-ñimbi, wolongan enlok kamaikamai ama no Yoanelok kumbam tike-biuptok ni-mukuk. Ni-mulimbi, it kwambiñ ginañ ñambi, Yoanelok bim dombimbi,

28 kumbam jawañ ginañ kimpipi tike-bi wembe miumbi, meñnli kaupatok tike-ñam miñguk.

29 Timbi Yoane gwañgwañiili giñgit win nandimbi, it kwambiñnan ñambi, Yoanelok dalandan tike-ñambi kindikilñ.

Yesuli Juda ama 5000 nana ep towiñguk

30 Timbi Yesuli gwañgwañii 12 win kenala eni-mukuk endi undane-bimbi, enloñ kimin timbi, kena tiñgilñ ba giñgit manda eni-daut ti-semgilñ wolok kasat gitik ti-ñimgilñ.

31 Tĩmbi amatam asup s+n+k wali yousiyousi ñañambit ti-palĩmbi, Yesu gĩta gwañgwañii endi nana tuk nanelĩndok nandiñgĩliñ, gan nain no nĩm inda-semguk, wala tĩmbi Yesuli enguk, “Bĩumbi, nĩnĩngan kwet ama nĩmnatnan ñana! Nain duman wandiñ ña-kunambi, siñginji busukñanewĩn.”

32 Wĩndiñ eumbi, endi kĩkeñ plon lombi, nĩsĩngan tuk guañ dĩkñembi, kwet ama nĩmnat tĩmbi dumalanelĩndok ñañgĩliñ.

33 Ñañĩliĩmbi, amatam asupti yambiĩmbi yambi-nandi-tomgĩliñ. Tĩmbi amatam it kwet tuop nanin biñgĩliñ endi bo kesiti woñep ñambi, Yesuli ñanepi nandiñguknan dama ña-tomgĩliñ.

34 Tĩmbi Yesuli wolok ña-tombi, kĩkeñ plon nanin piñipi, amatam kĩmĩn wopum yambiĩmbi, gĩnañli ñĩndiñ nandiñguk, “Sipsip yambi-dĩkñenji nĩmnat nomĩk tañ”. Wĩndiñ yambi-nandiĩmbi, blan ti-sembi, kusei kĩmĩpi, nepek asup eni-daut ti-semguk.

35 Eni-daut ti-semumbi, maim daut ip pi-sembepe tiñgukta tĩmbi, gwañgwañiili endoñ bĩmbi nĩngĩliñ, “Ñĩn kwet ama nĩmnatnan patnambi, maim daut ip piupi tĩlak.

36 Wala dĩk amatam eni-mulĩmbi, it kwet ba it jala ñasĩngan pakañnan wolok ñambi, nananjĩ tua nambit.”

37 Eumbi tambane-enguk, “Sĩngan nana ep towiut!” Eumbi nandi-piasat tĩmbi nĩngĩliñ, “Dĩk nek elañ? Nĩndi ñambi, mĩnem nek ñali nana tuam bĩmbi emneñ? Mĩnem 200 wolok tuop nĩm!” *

38 Eumbi enguk, “Sĩnlok nana nĩtek pat-samlak ña kawit!” Eumbi ña kañbi undane-bĩmbi nĩngĩliñ, “Plaua kit tambon-got tĩm tuk gaut tĩpetgot pat-nĩmlak.”

39-40 Eumbi, Yesuli amatam kli kĩndem plon samba sambat pipatnelĩndok enbĩmbi, dĩwĩndi 100, dĩwĩndi 50 wĩndiñ pipakĩliñ. Pipalĩmbi,

41 Yesuli plaua kit tambon gĩta tuk gaut tĩpet wĩn epmbi, kunum plon dei loumbi, Yambat we ñĩmguk. We ñĩm-talembi, plaua ombĩmbi, gwañgwañii em-ta-ñaumbi, endi bo tĩke-papusenembi, amatam emgĩliñ. Tĩmbi Yesuli tuk gaut tĩpet wĩn wĩndiñgot ep danbĩmbi, amatam gĩtĩkkan emumbi,

42 gĩtĩkkandi nañbi na-tokñeñgĩliñ.

43 Wĩndiñ tĩmbĩmbi, plaua ba gaut wĩn na-tlatlap tĩm biñgĩliñ wĩn ep dasiumbi, sandiñ liĩk 12 tokñeñguk.

44 Amatam nana nañgĩliñ endoñnan nanin amalok kunakunasĩ wĩn 5000.

* 6:37: Mĩnem denali 200 wĩn kena nain 200 wolok tuan.

Yesulí tuk guañ plon ñañguk

45 Tímbi wolongan Yesulí gwañgwañii eni-giñg+nembi, kikeñ plon lombi, tuk guañ díkñembi, Betsaida it kwelan damandama ñaneliñdok eni-mukuk. Eni-mulim ñañilímbi, Yesu en amatam isiñnan eni-mulepi pakuk.

46 Papi eni-mut-talembi, nímolo tímbehtok kwet jañginnan loñguk.

47 Tímbi kwet kílím eumbi, gwañgwañiilok kikeñdì tuk guañ boñgipnan ñañilímbi, Yesu en engan kwambiñnan papi,

48 yambiñguk wín: sasalelí ñañgíliñ kandañ bñgukta, kikeñ plon papi tuk kándit-tlalímbi yambiñguk. Kwet gama ním salañilímbi, Yesulí tuk guañ plon kesití ñambi ep tímbehtok dumalambi, yapma kle-ñaupi nandiñguk.

49-50 Tímbi gwañgwañiilí Yesu tuk guañ plon bumbi kañbi, “Walen tip no kamiñ” wíndiñ kímít-nandiñgíliñ. Endí gítikkandi en kañbi misímbi, gembínjì pumbi, kwawa tíngíliñ. Gan Yesulí manda embi enguk, “Ñin natna ya, símbasi busukñaneumbi ním misíneliñ.”

51 Wíndiñ embi, kikeñ plon loumbi, sasalelí kílp eumbi, ka-sílikñembi nanandínjì ním nandi-dakleñgíliñ.

52 Gínañ kwambiñ kuñgíliñda tímbehtok endí Yesulí plaulalí kundit engano tínguk wolok kusei ním nandi-tomgíliñ.

Yesulí amatam nandi-kílik tíñimíngíliñ ep tímbehtok kindem dañguk

53 Tuk guañ díkñe-talembi, Genesaleht kwelan tombi, kikeñ tíke-kwambiñda-kolí pñguk.

54 Tímbi kikeñ plon nanin pumbi, wolongan amatam Yesu ka-dakleñgíliñ endí

55 it kwet tuop woñep ñambi, kusei kímipi, jímbasat taño plon ep kímipi, Yesulí wandiñ ba wandiñ ñañguk tuop nandiñbi, endoñ ep bñgíliñ.

56 Endí it kwet tip ba wopum ba it jala nolok ba nolok ñaumbi, amatamdí jímbasat endoñ ep bñmbi, ini plon yapíkíliñ. Yapípi ní-nandi-tímbehtok, dasindasin kusipgot tíke-kaneliñdok nandiñbi ní-nandiñgíliñ. Tímbi nandi-semum tíke-kañgíliñ tuop kindem dañgíliñ.

7

Yesulí nepek nek ñalí Yambattok dainan ama tímbehtok kolalak wala eni-dakleñguk

1 Tímbi Falisi ama gít endíkñe manda nandi-tale ama díwín Jerusalem nanin bñgíliñ endí bñ Yesuloñ kímín tíngíliñ. Kímín tímbehtok

² kañgılıñ wın: Yesulok gwañgwañii dıwın endı sosılok telak nandı-kımnembi, kısı nım wılıpi, nana sılak ep nambımbi yambıñgılıñ. Yambımbi nandum tuop nım tısemguk.

³ Neta, Falisi ama gıt Juda ama dındım kunepi nandañ endı gıtık sosılok ep tındınjı ep kwambıñ dambi kunelıñdok enı-daut tı-semañ. Ep tındı no wın endı kısı nım wılıkañda, nana nım nañ.

⁴ Tıkap endı kımılı tuannanan ñambi bañ, nain wolonda tuk nım iyañda, endı nana nım nañ. Endı Yambattok dainan kındem patnelıñdok jawañ kambot gıta nepenepek dıwın no pat-wılıkañ, ba sosılok ep tındı wandıñgot dıwın asupgan kımıt-klembi tañ.

⁵ Wındıñda Falisi ama gıta endıkñe manda nandı-tale ama endı Yesu ñındıñ nı-kañgılıñ, “Nıtekta tımbi, gwañgwañgailı sosılok ep tındı nım kımıt-klembi, kısı nım wılıpi nana nañ?”

⁶ Nıkaumbi enguk, “Ama man manbenjı tıpelat! Eu inda manda no plofet Aisaialı youkuk wın sındok julunıtsılok kusei inda-dakle-kılıñ elak. Yambattok manda wın ñındıñ youyoulın patak,

‘Amatam ñalı manjılıñgot kotna tıke-loañ, gan gınañ nanandınjılı mayañgan sınık patak.

⁷ Endı mandana nandı-kımnembi, ama sılanındok nandı-nandı enı-daut tı-semañ. Wındıñda endı kap nımolo tımbi nanı-kındem da-tañ wın sılanın.’

⁸ Manda wolok tuop sındı Yambattok endıkñe manda bimbi, amalok ep tındınjı tıke-kwambıñ dambi kleañ.”

⁹ Tımbi Yesulı yousımbi enguk, “Sındı sosılok ep tındınjı kımıt-klenelıñdok nandımbi, Yambattok endıkñe mandan wılabane-kokotok kundit tı-kındem dañ.

¹⁰ Neta, Moselı manda ñındıñ embi youp bıñguk patak, ‘Dık meñga bekala nandum loloñ tımbekak’, ba ‘No en meñ beula manda enı-suambat-tılakta, wılı kımbekak.’ Moselı wındıñ eñguk,

¹¹ gan sındok kandañ wın ñındıñ sınık: ama no meñ ba beula ñındıñ nılak, ‘Nepek nek pat-namlak wın Yambat mıuptok e-kwambıñ dañgut, wala tımbi gep kımılettok tuop nım.’ Endı wındıñ nımbımbi,

¹² sındı kımısip tı-ñımbi ñındıñ nıañ, ‘Dık meñga ba beka bındambo nım tıke-kımılekañ.’

¹³ Wındıñgangot sındı sosılok ep tındınjıla yanañgıp pıñıpi, Yambattok endıkñe manda tımbi lakatalak. Tımbi sındı kundit kolan wandısi asupgan pat-tañ.”

¹⁴ Tımbi Yesulı bındambo amatam kıtı-sembi enguk, “Sındı gıtıkkan mandana ñın nandımbi nandı-kılıñ ewıt.

15-16 Nepek g̃tik namb̃mbi m̃nj̃ps̃i g̃nañ p̃lak wal̃i sep t̃mb̃i kolaup̃tok tuop ñm. Gan nepek g̃nanj̃i g̃nañ papi lamb̃i-lam̃tak wal̃i mek sep t̃mb̃i kolayañ.”

17 T̃mbi Yesul̃i amatam k̃m̃n g̃tik yamb̃mbi, gwañgwañii g̃ta it g̃nañ lo-pakuk. Pal̃mbi, gwañgwañiil̃ eyout manda eñguk wala ñ-kañg̃l̃iñ.

18 Ñi-kaumbi enguk, “S̃ind̃i w̃nd̃iñgot nanand̃nj̃i ñm̃nat bek? Nana walan kusei kusei namb̃mbi, m̃nj̃ps̃i g̃nañ p̃lak wal̃i sep t̃mb̃i kolaup̃tok tuop ñm. W̃n ñm nandañ ba?

19 Nepek wandiñ wal̃i amalok g̃nanj̃i g̃nañ s̃ñk ñm p̃lak. Ñm s̃ñk. Wal̃i tem meñ g̃nañ p̃mbi, temdok telak plon d̃nd̃m̃gan ñambi, tem koñ g̃nañ p̃lak.” (Yesul̃i w̃nd̃iñ embi, nana g̃tik Yambattok dainan k̃ndem g̃tikgot embi eñ-dakle-ti-semguk.)

20 T̃mbi Yesul̃i yous̃mbi enguk, “Nepek amalok g̃nanj̃i g̃nañ papi lamb̃i-lam̃tak wal̃i biañgan ep t̃mb̃m kolayañ.

21 Nekta, w̃n amalok g̃nanj̃i g̃nañ nanin s̃ñk nanand̃i kolan wal̃i lamb̃i-lam̃l̃mbi ñ̃nd̃iñ tañ: end̃i telak joñgo kuañ, ba kumbu tañ, ba ama yand̃ip̃ k̃m-tañ, ba tam ba wapat noloñ kumbu tañ,

22 ba ka-galkta tañ. W̃nd̃iñ t̃mbi, t̃m̃pm̃le kusei kusei tañ. T̃mbi end̃i not juluñt̃ tañ, ba siñgi m̃s̃i ba mayek ñm̃nat sasaleañ, ba not ka-gimb̃t̃ tañ, ba manda winj̃t̃ eañ, ba ñs̃ila nandum loloñ t̃lak. W̃nd̃iñ t̃ñ̃ipi, nand̃i-kamalambi kuañ.

23 Nepek kolan g̃tik wal̃i amalok g̃nanj̃i g̃nañ papi lamb̃mbi lam̃tak wal̃i biañgan Yambattok dainan ep t̃mb̃i kolayañ.”

Yesul̃i enlok kusei ama d̃w̃nda daut semguk

Yesul̃i Fonisia tam no endok wembanlok g̃nañ yal kolan ñi-kleñguk

24 T̃mbi Yesul̃i m̃lapi, gwañgwañii g̃t̃ Juda amatamdok kwet bimbi, Tail it kwet kandañ ñañguk. Ñambi, s̃lak pat-nand̃i-t̃mbepi it nolok g̃nañ lombi, amal̃i en wandiñ patak w̃n ñm nand̃i-ñ̃m̃nel̃iñdok nand̃iñguk, gan end̃i pat-sembektok tuop ñm.

25 Ñm s̃ñk. Wembe no yal kolannat endok meñl̃i ‘Yesu wandiñ patak’ nand̃i-mbi, wolongan endoñ b̃mbi, kesinan m̃lelem t̃mbi,

26 d̃iñgunembi, wembanlok g̃nañ yal kolan kle-ñ̃m̃ektok ñi-g̃iñg̃iñeñguk. Tam w̃n end̃i Juda tam ñm. End̃i Fonisia nanin, Silia kwelan indañguk,

27 wala tĩmbi Yesulĩ ñĩndĩñ nĩñguk, “Gwañgwa bisat endĩ nana dama na-tokñenekalĩñ. Nĩm kañbi, endok nana wĩn yapma tĩkembĩ, kamotta ep kot-semneñ.”

28 Eumbi, tamdĩ tambane-nĩñguk, “Wopum, biañgan elañ. Gan gwañgwa bisat endĩ nana nambĩmbi dĩp kwelan pĩlak wĩn kamottĩ naañ.”

29 Eumbi, Yesulĩ nanandĩ kilĩktĩnlok kusei ka-nandĩ-tombi nĩñguk, “Dĩk wĩndĩñ elañ, wala tĩmbi kĩndem a, ñau! Yal kolan endĩ wembañga ip kambimbi ñalak.”

30 Eumbi, ilnan ñambi kañguk wĩn: biañgan yal kolan walĩ wemban kak ñaumbi, ipal plon pat-nandĩ-tĩñguk.

Yesulĩ ama kaman no tĩmbĩ kĩndem dañguk

31 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt Tail it kwet kandañ pi-ñambi, Saidon it kwet dĩkñembĩ, Dekapolis kandañ ñambi, Galili tuk guañnan tomguk.

32 Tombĩmbi, ama no nañgĩp bĩmbi, Yesulĩ kii endok plon kĩmĩlektok nĩ-nandĩñgĩlĩñ. Ama wolok pawañ sipsipmĩn, tĩmbi man manben mĩlap, manda dĩndĩm ewĩktok tuop nĩm.

33 Tĩmbi Yesulĩ amatam kĩmĩn gĩtik wĩn yambimbi, ama wĩn tĩke-nañgĩpi ña nĩsetkan pakĩmĩk. Palĩñĩpi, Yesulĩ kii nĩñañ tĩpettĩ endok pawañ gĩnañ sua embi iwĩt suambi, man manben tĩke-kañguk.

34 Tĩke-kañĩpi, kunum plon dei loumbi yayakñembĩ, enlok mandan plon “Efata” eñguk, wĩn “Dĩk tom!”

35 Eumbi, ama wolok pawañ tombĩmbi, man manben salaktaumbi, kusei kĩmĩpi, manda dĩndĩm nandĩmbi eñguk.

36 Tĩmbi Yesulĩ amatamda kasat wĩn nĩm eu satawĩktok enbi, kĩmĩsip kwambĩm tĩ-semguk. Nain asup kĩmĩsip wandĩngot tĩ-semliñguk, gan nĩm, endĩ gĩñgĩnembĩ pa eu satañguk.

37 Tĩmbi kasat wĩn nandĩñgĩlĩñ endĩ biañgan nandĩ-sĩlĩkñembĩ eñgĩlĩñ, “Kundit gĩtik tĩ-kulak wĩn kĩndem gĩtikgot. Endĩ ep tĩmbĩmbi, pawanjĩ kaman endĩ bo nandĩ-tomañ, tĩmbi manjĩ galĩñguk endĩ manda eañ.”

8

Yesulĩ amatam 4000 nana ep towĩñguk

1 Tĩmbi nain wolonda bĩndambo amatam kĩmĩn wopum nolĩ Yesu gĩta papi, nananjĩ taleumbi sĩlak pakĩlĩñ. Palĩmbi, Yesulĩ gwañgwañii ep kĩmĩn tĩmbi enguk,

2 “Amatam nain tĩpet gĩt no nakĩta papi, nananjĩ taleumbi, blan tĩ-semlet.

3 Tĩkap nak sĩlak isĩnan enĩ-mulam ñanetañda, telak boñgĩpnan dausĩ diman tĩmbĩmbi kĩm-katap tĩnelĩñ. Dĩwĩn nolĩ kwet mayañgan nanin bĩmbĩn.”

4 Eumbi tambane-niñgilañ, “Kwet ñolok it kwet nimnat. Nindí nana tuop denanin tikembi ep towinetamíñ?”

5 Eumbi eni-kañguk, “Sínlok nana nitek pat-samlak?” Eumbi niñgilañ, “Plaua kít tambon tipetgot pat-nímlak.”

6 Tímbi Yesulí amatam enbímbi, kwelan pi-pakíliñ. Pipalímbi, endí plaua kít tambon tipet ep papi, Yambat we ñímbi ep tambípi, gwañgwañiila emguk. Emí-ta-ñambi, daní-papusenembi emnelíñdok enbímbi, wolok tuop tímbi emgíliñ.

7 Tíñípi, Yesulí tuk gaut tiptip tipet síník pat-semguk wí epbi, Yambat we ñímbi, wín bo daní-papusenembi emnelíñdok enbímbi emí-ta-ñañgíliñ.

8 Tímbi amatamdí nana wín nañbi na-tokñeñgíliñ. Tímbi nana na-tlatlap tímbímbi díp pakuk wín ep dasiumbi, sandíñ lík wopum kít tambon tipet tokñeñguk.

9 Amatam nana nañgíliñ wín 4000 netepeke. Tímbi Yesulí ení-mulím ñaumbi,

10 wolongan endí gwañgwañii gít kíkēñ plon lombi, Dalmanuta kwet kandañ ñañgíliñ.

Yesulí gwañgwañii en Mesia tímbí dakleñguk

Yesulok kusei gama ním nandí-tomgíliñ

11 Tímbi Falisi ama endí Yesu tue-kambi tí-ñímnepi endoñ bímbi, en gíta e-taña-tambít tímbi gíñgínepi, Yambattí endok kusei tímbí daklewíktok nandímbi, kundit no tímbím kanelíñdok niñgíliñ.

12 Nímbímbi, Yesulí gínañ kwambíndanjíla nandum mílataumbi enguk, “Neta amatam ñalí kundilí kanepi eañ? Nak biañgan sanlet: kundit wandíñ no ním daut samum kanekalíñ. Ním síník.”

13 Yesulí wíndíñ embi, Falisi ama yambímbi, gwañgwañii gíta bíndambo kíkēñ plon lombi, tuk guañ tambon kandañ ñanepi ñañgíliñ.

14 Ñañípi, gwañgwañiili kamalambí, nana no ním ep bíñgíliñ, gan plaua noñgangot kíkēñ plon pat-semguk.

15 Tímbi Yesulí nandínandí moyendí gwañgwañiilok gínanjí gínañ bendí-wopum dawík wala mísímbi, molo manda eyout plon kímípi enguk, “Síndí Falisi ama ba ama wapmañ Elot endok plaua kímíli bendíla ka-kíliñ enekalíñ!”

16 Eumbi, gwañgwañiili nísiñgan “Nana ním pat-nímlakta wala elak bek” embi e-nandí-tíñgíliñ.

17 Tímbímbi Yesulí wín nandímbi ení-kañbi eñguk, “Síndí nana ním wín neta e-nandí-tañ? Síndí kusatna gama ním

nandi+mbi nandi-tomañ bek? Wĩndiñ gĩnanji kwambiñ dañguk bek?

¹⁸ Sĩndi dausat, gan nĩm kañ, ba pawanjat, gan manda nĩm nandañ, ba sĩndi nandi-kamalayañ bek?

¹⁹ Nak plaua kit tambogot wĩn tambipi, ama 5000 ep towiwambi, nambi+ĩm dip pakuk wĩn sĩndi sandiñ lik nĩtek dasium tokñeñguk?” Yesuli wĩndiñ eni-kaumbi, “Lik 12 tĩna tokñeñguk” niñgĩliñ.

²⁰ “Ba nak plaua kit tambon tipetgot wali amatam 4000 ep towiwambi, nambi+ĩm dip pakuk wĩn sĩndi sandiñ lik wopum nĩtek dasium tokñeñguk?” Eumbi, “Lik kit tambon tipet tĩna tokñeñguk” niñgĩliñ. Nĩmbĩmbi,

²¹ ñĩndiñ enguk, “Sĩndi kusatna gamañgot nĩm nambi-nandi-dakleañ bek?”

Yesuli ama no dai kolan tĩmbi kĩndem dañguk

²² Tĩmbi Yesuli gwañgwañii gĩta Betsaida it kwelan ña-tomguk. Tombĩmbi, ama dai kolan no endoñ nañgĩp bĩmbi, tĩke-kauptok ni-nandiñgĩliñ.

²³ Tĩmbi Yesuli ama en kii plon tĩkembali nañgĩli+mbi, it kwet pawañ piñgĩmĩk. Tĩmbi Yesuli ama wolok dai plon iwĩt suambi, kiilĩ endok plon kĩmĩpi ni-kañguk, “Dĩk nepek no kalañ ba nĩm?”

²⁴ Nĩmbĩmbi deimbi eñguk, “E. Nak ama diwĩn yambi+let. Gan nak yambi+wambi, kombali ñañ nomĩk tĩlak.”

²⁵ Eumbi, nombo kii dai plon kĩmĩli+mbi, dai gembĩnat deimbi, kĩndem dañguk. Kĩnde daumbi, nepenepek gĩtik wĩn ka-dakleñguk.

²⁶ Tĩmbi Yesuli ama wĩn it kwelan nombo louptok ni-kĩmĩsipbi, diñdi+mgan ilnan ñauktok ni-mukuk.

Yesuli enlok kusei tĩmbi dakleñguk

²⁷ Tĩmbi Yesuli gwañgwañii gĩta pi-ñambi, it kwet tiptip Sisalia Filipai it kwet wopum kle-gĩmbupi pakĩliñ wandiñ ñañguk. Telak plon ñañipi, gwañgwañii eni-kañbi eñguk, “Amatamdi naka nin sĩnik pa nani+añ?”

²⁸ Eumbi niñgĩliñ, “Diwĩndi di+ka Yoane amatam miti tuk i-sem-ta-kuñguk en gan+añ. Tĩmbi diwĩndi di+ka Elia gan+añ, wĩn plofet ama damanin endi bĩndambo indaup een ip wakan bek. Ba di+ka plofet damanin no pa gan+añ.”

²⁹ Eumbi, Yesuli eni-nandi+mbi eñguk, “Gan sĩnla naka nin sĩnik nani+añ?” Eumbi, Petloli manda ñĩndiñ tambane-ñĩnguk, “Dĩtna Mesia wakan.”

³⁰ Eumbi, Yesuli kĩmĩsip tĩ-sembi, gama enlok kusei ama nola nĩm enneliñdok enguk.

31 Tĩmbi wolongan Yesuli kusei kĩmĩpi, Yambattok nanandi kwambiñ Mesia enlok plon ñĩndĩñ eni-daut ti-sembi enguk, “Amalok Nĩñan endi mĩlap ba siñgi gawat kusei kusei inda-ñĩmektok. Ama biesi, tapma ama biesi gĩt endikĩne manda nandi-tale ama endi kusali kaumbi, tuop nĩm tĩmbĩmbi, siñgi wĩlimĩmbi wĩli kĩmbekak. Tĩmbi sandap tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi, bĩndambo kĩmnan nanin mĩlalekak.”

32 Yesuli wĩndĩñ eĩpi eni-dakle-ta-ñĩnguk. Eu dakleumbi, Petloli engan tiañem ñambi, kusei kĩmĩpi, manda wolok nĩ-ñombĩnguk.

33 Gan Yesuli tambanembi, gwañgwañiilok dausiñan Petlo nĩ-ñombĩmbi eñguk, “Satañ, dik nambi ñau! Dik amalok nanandĩngot klelañ, Yambattoñ nĩm.”

Yesuli en kle-kuñgulok manda enguk

34 Tĩmbi Yesuli amatam kĩmĩn wopum wakĩt gwañgwañiĩ kiti-semum bĩmbi enguk, “Ama no endi nak nep kle-kuupi nandĩlakta endi enlok nanandĩn ba galk siñgi wĩpi, kloñbalĩ tĩke-lo-bembi, nep kle-kuuktok elet.

35 Neta, no endi natnala ba gĩngĩt manda kĩndemnalok kuñgun bi-namlak, endi wakan kunumdok kuñguñ taletalen nĩmnat inda-ñĩmekak. Gan no endi kwelalok kuñguñ enlok tĩke-kĩmĩlep nandĩlakta, endi kunumdok kuñguñ kola-ñĩmekak.

36 Kola-ñĩmĩmbi, kwelalok nepenepek kusei kusei gĩtik ep kasileñguk wali nĩtek tĩmbi tĩmbi londaukak?

37 Endi kuñgun kolañguk wĩn nek ñali tuambi, bĩndambo kasileukak? Wĩn tuop nĩm.

38 Man ñĩndĩngĩta Yambat siñgi wĩlimĩmbi, yomsiat kuañ, ba diwĩndi naka ba mandanala maetambi kuañ. Nain taletalenan Ama Sisiñĩkti dĩndĩm añelo yanañgĩpi, Beulok gembĩ ba kolsalennat indangan indaukak wolonda endi bo en maeta-ñĩmgĩliñ wĩn maeta-semekak.”

9

1 Yesuli wĩndĩñ embi enguk, “Nak biañgan siñik sanlet: Yambatti nain kĩmĩkuk wĩn indaumbi kusei kĩmĩpi, amatam gĩtik ini plon gembĩnat yambi-dikĩneukak. Tĩmbi biañgan ñĩ pakañ siñdoñnan nanin diwĩn endi gama kaik kuñliĩmbi indaume kanekaliñ.”

Yambat, Mose gĩta Elia endi Yesulok kusei tĩmbi kwambiñ dañguk

2 Kena nain kiti tambon noñgan taleumbi, Yesuli gwañgwañiĩ tĩpet gĩt no, wĩn Petlo, Yakobo gĩt Yoane yanañgĩliĩmbi, kwet jañgĩn ombap nolok lombi, wandĩñ

nisiñgan pakiliñ. Palimbi, gwañgwañiilok dausinan Yesulok siñgin walan tikileumbi,

³ dasindasin salembi, walalan bien sinik indaņguk. Kwe-lan ñolok ama noli sandum satnin wandiñ timbektok tuop nim.

⁴ Timbi gwañgwañiili plofet ama damanin tipet, Elia git Mose, endi indambi, Yesu gita manda e-nandi-timbimbi yambiñgiliñ.

⁵⁻⁶ Yambimbi, kolan misumbi, Petlolok nanandin kamalaumbi, “Manda nitek ewit?” embi, Yesula ñindiñ niņguk, “Niñdaut! Ni pakamiñ win kindem sinik. Wala timbi it jala tipet git no mana! Dikok no, Moselok no, Elialok no.”

⁷ Timbi mulukua noli pimbi ep timlimbi, Yambatti mulukua ginañ nanin kitu pumbi enguk, “Ñine nokoñ niñana noņgan sinik. Nak en ka-galkta ti-ñimlet. Sind endok manda tike-kwambiñ dambi kunekaliñ!”

⁸ Eumbi, gwañgwañiili wolongan deimbi kaņgiliñ win: Mose git Elia endi ikan pailimbi, Yesu en noņgan palimbi kaņgiliñ.

⁹ Timbi endi kwet jaņgin plon nanin piñipi, Yesuli nepek wi kaņgiliñ wolok manda kasat ama nola joņgo nim eneliñdok e-kimisip ti-semguk, kasat win Amalok Niñan endi kimnan nanin mlalekak wolondamek kindem eneliñdok enguk.

¹⁰ Eumbi, endi Yesulok manda win nandi-kwambiñ dambi, nisiñgan “Kimnan nanin mlatmlat win nitek?” embi e-nandi-tiņgiliñ.

¹¹ Timbi endi Yesu ni-kañbi eņgiliñ, “Kusei nektok endikñe manda nandi-tale amal Elia Mesialok telak dama biuptok pa eañ?”

¹² Eumbi, Yesuli Yoane miti tuk i-sem-ta-kuņguk endok plon ñindiñ e-youpi enguk, “Elia endi biaņgan Mesialok telak dama bimbi, amatam ginanj timbi kaitaneliñdok biukak. Gan nitakta timbi, Ama Sisinikta bo ñindiñ youyoulin patak: endi siñgin gawat kusei kusei bembimbi, amal ni-tike-pi sinik tanekaliñ?”

¹³ Gan nak Eliala ñindiñ sanba: endi bo ikan bimbi, amal nisiñlok nanandi klembi, manda endok plon youyoulin patak wolok tuopgan nepek kusei kusei kolan ti-ñimgiliñ.”

Yesuli ama gwañgwa no yal kolannat timbi kindem daņguk

¹⁴ Timbi Yesu git gwañgwañiili tipet git no endi kwet jaņgin bimbi pi-ñambi, gwañgwañiili diwin pakiliñnan tomgiliñ. Tombi yambumbi, amatam kimin wopumdi ep gimbupi pakiliñ, timbi endikñe manda nandi-tale ama diwindi gwañgwañiili gita e-tañan tiņgiliñ.

15 Tĩmbi ama kĩmĩn gĩtik endĩ Yesu bĩumbi kaĩĩpi, kasĩlikĩnĩmbi, endoĩ woĩep ñambi, we ñĩmgĩlĩĩ.

16 Tĩmbi Yesulĩ enĩ-nandĩmbi eĩnguk, “Sĩndĩ neta e-taĩan taĩ?”

17-18 Eumbi, amatamdok boĩngĩpsĩnan nanin ama nolĩ Yesula ñĩndĩĩ tambane-nĩĩnguk, “Endaut. Nak nĩĩnana yal kolan nat dĩk tĩmbĩ kĩndem dawĩktok naĩngĩpi bĩt, gan dĩk nĩm palaĩnda gwaĩngwaĩngailĩ yal kolan wĩn kleklelok enĩt, gan endĩ tĩ nĩm kaĩbi bilĩĩ. Yal kolan walĩ endok man manben tĩmbĩ galĩumbi, manda nĩm pa elak. Nainĩĩn inda-ĩĩmlak tuop yallĩ nĩĩnana tĩmbĩ kolakolalok tĩke-kolĩmbi pa pĩlak. Tĩmbi man payak lambumbi, man si-gĩlĩm dambi, pĩngĩu dĩndĩĩ pat-tĩlak.”

19 Yesulĩ manda wĩn nandum mĩlataumbi enguk, “Nak gĩnaĩ kwambĩndanjĩla kunjĩt tĩlet. Nain nĩtek sĩnĩk nak nombo sĩn gĩta palambi, nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-namnekalĩĩ? Gwaĩngwa wĩn nokoĩ tĩkem bĩwit.”

20 Eumbi naĩngĩp bĩumbi, yal kolan walĩ Yesu kaĩbi, wolongan gembĩ kopĩ, kwelan kolĩ pĩumbi, tĩkĩle-binjat tĩmbĩmbi, man payak lambĩnguk.

21 Tĩmbi Yesulĩ beu nĩ-kambi eĩnguk, “Nain nĩtek sĩnĩk kundĩt ñĩndĩĩ tĩ-ta-bĩlak?” Eumbi nĩnguk, “Damaĩngan gwaĩngwa tip palĩmbi inda-ĩĩmĩnguk.

22 Nain asup yal kolan walĩ nĩĩnana komba galk gĩnaĩ ba tuk gĩnaĩ tĩke-kolĩmbi pa pĩumbi, wĩlĩ kĩmbektok tuop pat-tĩlak. Gan, tĩkap dĩk tuopta, nĩnda blan nandĩ-nĩmbi, nĩp kĩmĩlekaĩ.”

23 Wĩndĩĩ eumbi Yesulĩ nĩnguk, “Netekta ‘tĩkap dĩk tuopta’ nanĩlaĩ? Dĩk nandĩ: no en nandĩ-kĩlĩktĩnat kulakta Yambattĩ nek inda-ĩĩmektok nandĩlak wolok tuopgan tĩ-ĩĩmlak.”

24 Eumbi, wolongan gwaĩngwa beulĩ kĩtĩmbi nĩnguk, “Nak nandĩ-kĩlĩk tĩ-gamlet. Gan nandĩ-kĩlĩktĩna lakalakaen, wala tĩmbi nep tĩmbĩ paĩngĩtawa.”

25 Tĩmbi Yesulĩ amatam asuptĩ endok kandaĩ woĩep bĩngĩlĩĩ wĩn yambĩmbi, yal kolanlĩ gwaĩngwa wolok man ba pawaĩ masip mĩnguk wakan nĩ-ñombĩmbi nĩnguk, “Natna ganĩ-sĩpbi ganlet: poĩnambi, bĩndambo nĩm undane-bĩmbi pĩukaĩ.”

26 Eumbi, yal kolandĩ kwawa embi, gwaĩngwa tĩmbi wopungan gembĩ kolĩmbi, yal kolan en bĩm poĩnĩnguk. Poĩnambĩ, kwelan pi wĩpi, dalandan nomĩk palĩmbi, amatam kaĩngĩlĩĩ endoĩnan nanin asuptĩ “Kĩmlak” eĩngĩlĩĩ.

27 Gan Yesulĩ gwaĩngwa kii plon tĩke-mĩlalĩmbi mĩlapi ikuk.

28 Tĩmbi Yesulĩ it gĩnañ lombi, gwañgwañii gĩt nĩsĩngan papi nĩ-kañbi eñgĩlĩñ, “Kusei neta nĩndĩ yal kolan wĩn klenep tĩ pĩ kamĩñ?”

29 Eumbi enguk, “Yal kolan ñandisĩ endĩ nĩmololĩñgot gumañ ep klelok, nepek nolĩ nĩm.”

Yesulĩ kĩmbektok manda enbĩmbi, nain tĩpet tĩñguk

30-31 Tĩmbi Yesu gĩt gwañgwañii endĩ wĩnanin ñambi, Galili kwet dĩkñembi ñañgĩlĩñ. Ñañĩpi, Yesulĩ gwañgwañii enĩ-daut tĩ-semep nandĩñgukta tĩmbi amalĩ en wandĩñ patak wĩn nĩm nandĩ-ñĩmnelĩñdok nandĩñgukta. Ñañĩpi, ñĩndĩñ enĩ-ta-ñañguk, “Amalok Nĩñan en kanjĩkĩii endok kĩsĩ plon kĩmĩlĩmbi wĩlĩ kĩmbekak. Tĩmbi kena nain tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi, kĩmnan nanin mĩlalekak.”

32 Gan gwañgwañii endĩ manda eñguk wolok kusei nĩm nandĩ-daklembi, nĩ-kanelĩñdok mĩsĩmbi biñgĩlĩñ.

Yesulĩ kuñgulok manda gwañgwañiila enĩ-daut tĩ-semguk

Kiupi kuñgulok manda

33 Tĩmbi ñakap, Kapaneam it kwelan tombi, it gĩnañ lo-taleumbi, Yesulĩ gwañgwañii enĩ-nandĩmbi eñguk, “Telak plon nekta e-tañan tĩlĩñ?”

34 Enĩ-nandumbi, endĩ telak plon “Gwañgwa nĩndok boñgĩpnĩnan nĩndĩ sĩnĩk nĩp maklembi, dama tĩlak?” embi, e-kle-kot-tĩñgĩlĩñda tĩmbi, manda nĩm embi gitakan pakĩlĩñ.

35 Tĩmbi Yesulĩ pipapi, gwañgwañii 12 kĩtĩ-semum bĩmbi enguk, “Tĩkap ama nolĩ telak dama kuupi nandĩlakta, en wakan enla nandum pĩmbĩñ tĩmbĩmbi, nolii gĩtĩk endok siñgi kle-kumbi, tĩplaplainjĩ kuukak.”

36 Wĩndĩñ embi, gwañgwa tip no nañgĩp bĩmbi, boñgĩpsĩnan kĩmĩpi, kiilĩ kamai-papi enguk,

37 “No endĩ naka tĩmbi gwañgwa ñandingan no not tĩ-ñĩmekta, endĩ nak not tĩ-namek. Tĩmbi no endĩ nak not tĩ-namekta, nakgot nĩm a, nin nani-mukuk en not tĩ-ñĩmek.”

38 Tĩmbi Yoanelĩ Yesula “Nĩnĩndaut” embi nĩñguk, “Nain nola nĩndĩ ama nolĩ dĩkok koka embi, yal kolan ep kle-kot-semum kañgĩmĩñ. Gan endĩ nĩndoñnan nanin nĩm, wala tĩmbi nĩndĩ kĩmĩsip tĩ-ñĩmkap nĩm kañbi biñgĩmĩñ.”

39 Eumbi enguk, “No en kotna embi, kundit gembĩnat tĩlak, wandĩñ walĩ nĩtek plon pañgĩtambi, platik nani-kolauk? Wĩndĩñ tĩndĩlok tuop nĩm, wala tĩmbi nĩm kĩmĩsip tĩ-ñĩmnekalĩñ.

40 Neta, no en nĩndok kenanĩla kanjĩk nĩm tĩ-nĩmlakta endĩ nĩndok notnĩ tĩlak.

41 Tĩmbi no endĩ Mesialok sambatĩii kuañda tĩmbi tukgot gĩpi samek, enda nak biañgan sanlet: Yambattĩ plap kena kambakan wandiñ wolok tuan biañgan ombi-ñĩmekak.

42 Tĩmbi no endĩ gĩñgĩtna koi nĩmnat ñandin no tĩmbi pipĩmbi yom tĩlakta, en blangandok. Endĩ kundit kolan wandiñ gama nĩm tĩñĩlĩmbi, noli kawat wopum no tĩkembĩ, bim plon tembĩ-ñĩmbi, tuk kimbĩñ gĩnañ munjut-kolĩm pĩmbi kimbĩmda wĩn kĩndem. Nĩm kañbi, kundit kolan wandiñ tĩmbĩmbi, Yambattĩ kĩnjan mĩlap wopum ombi-ñĩmekak.

43-44 Tĩkap kĩkali gep tĩmbi pipĩmbi yom tĩlañda, kĩka wĩn dombekañ. Wĩndĩñ tĩmbi, kĩka tambongot kukapi, kuñgu taletalen nĩmnat gĩnañ ñaukañ. Nĩm kañbi, kĩka tĩpelatkan kukapi, jĩmbĩñdok komba galk taletalen nĩmnat gĩnañ pĩwĩñ.

45-46 Ba tĩkap kesĩkali gep tĩmbi pipĩmbi yom tĩlañda, kesĩka wĩn dombekañ. Wĩndĩñ tĩmbi, kesĩka tambongot kukapi, kuñgu taletalen nĩmnat gĩnañ ñaukañ. Nĩm kañbi, kesĩka tĩpelatkan kukapi, jĩmbĩñnan gep kolĩ pĩwĩñ.

47 Ba tĩkap daukali gep tĩmbi pipĩmbi yom tĩlañda, dauka wĩn gĩtnei kolekañ. Wĩndĩñ tĩmbi, dauka tambongot kukapi, Yambattok kuñgu taletalen nĩmnat gĩnañ ñaukañ. Nĩm kañbi, dauka gĩtĩk kukapi, jĩmbĩñnan gep kolĩ pĩwĩñ.

48 Jĩmbĩñ wandĩñ siñgin gawat taletalen nĩmnat palekak: wandĩñ bĩnem amalok gaumjĩ nañ endĩ nĩm kĩmnekalĩñ, ba kombalĩ papat kwambiñ dĩmbi ei-ta-ñaukak.”

49 Yesulĩ wĩndĩñ embi enguk, “Siundĩlo tĩñĩpi, simu tapma plon kĩmĩkañ walĩ Yambattok dainan tapma tĩmbi kĩndem dalak. Wĩndĩñgangot Yambattok dainan kĩndem daneñdok komba dĩndĩnlĩ amatam nĩndĩ gĩtĩk inda-nĩmlak.

50 Simu wĩn nepek kĩndem sĩnik. Gan, tĩkap simulok koñgom gembĩn pailekta, nombõ kĩndem dawĩktok nepek no tuop nĩm tĩneñ. Wala tĩmbi sĩndĩ nosiilok boñgĩpsĩnan simu koñgom gembĩnnat nomĩk kumbi, ep kiupi busukñanengan kunekalĩñ.”

10

Wapatam tambĩtambĩtok manda

1 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt kwet wĩnanin yousĩm ñambi, Judia kwelan ba Joldan tuk tambon kandañ ñañguk. Ñañĩlĩmbi, amatam kĩmĩn no kĩmĩn no bĩndambo endoñ bĩmbi kĩmĩn tĩañgĩlĩñ. Tĩmbi kena pat-tĩlĩñguk wĩndĩñgangot bĩndambo enĩ-daut tĩ-sem-ta-kuñguk.

2 Tĩmbi Falisi ama dĩwĩndĩ bĩmbi, Yesu tue-kañbi tĩ-ñĩmnep nandĩñĩpi nĩ-kañbi eñgĩlĩñ, “Endĩkñe mandalĩ ama nolĩ kĩndem tamĩn kle-kolektok elak ba nĩtek?”

3 Eumbi manda tambane-enguk, “Moselĩ sosiila endĩkñe manda nĩtek kĩmit-semguk?”

4 Eumbi nĩñgĩlĩñ, “Moselĩ ñĩndĩñ nandĩ-semguk: ama no endĩ tamĩn biup nandĩmbi, endok kusei pepa plon youp mĩmbi, kĩndem nĩ-kleuk.”

5 Eumbi tambane-enguk, “Gĩnañ kwambĩndanjĩla Moselĩ endĩkñe manda wĩn youpi kĩmit-samguk.

6 Gan nain kusei kĩmĩkĩmĩlĩnan wĩn wĩndĩñ nĩm pakuk. Moselĩ ñĩndĩñ youkuk, ‘Yambattĩ ama ep tĩmbi indañguk wolonda endĩ ama gĩt tam indañgĩlĩñ.

7 Kusei wala tĩmbi amalĩ meñ beu yambimbi, tamĩnloñ galĩ-kwambĩñ daumbi,

8 piñgĩp noñgan indayamĩk.’ Wĩndĩñ youyoulĩn patakta tĩmbi, ama gĩt tam endĩ nombo tĩpet nĩm tĩndemĩk. Endĩ wapatam tĩmbi, piñgĩp noñgan patemĩk.

9 Wala tĩmbi wapatam Yambattĩ ep kiukuk wĩn amalĩ nĩm tambĩlek.”

10 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt bĩndambo ilan ña-palĩñĩpi, wapatam tambo ka-mĩsĩ-tañ wolok nĩ-nandumbi

11 tambane-enguk, “No endĩ tamĩn ka-mĩsĩmbi, tam komblin tĩlakta, ama walĩ wakan tamĩn kolan tĩ-ñĩmbi, Yambattok dainan telak joñgo kulak wakan.

12 Ba tam nolĩ wapalĩ ka-mĩsĩmbi, ama komblin tĩlakta, endĩ bo wĩndĩñgangot telak joñgo kulak wakan.”

Nindĩ Yambattok kuñgu kwambĩñ kasĩleukak?

13 Tĩmbi amatamdĩ wembe gwañgwa tiptip Yesulĩ ep kawĩktok yanañgĩp bĩñgĩlĩñ. Bĩñĩlĩmbi, gwañgwañiilĩ kĩmĩsip tĩ-sembi enombĩñgĩlĩñ.

14 Wĩndĩñ tĩmbĩmbi, Yesulĩ yambĩm gĩnañ komba dĩumbi enguk, “Sĩndĩ wembe gwañgwa yambiumbi nokoñnan bĩwĩt! Yambattĩ ama ñandisĩ wakan enlok gĩñgĩt yambĩ-dĩkñelak, wala tĩmbi nombo nĩm kĩmĩsip tĩ-semnekalĩñ!

15 Nak biañgan sanlet: no endĩ wembe gwañgwalok tuop Yambattok kapmainan nĩm kulakta, endĩ wakan Yambattok gĩñgĩt nĩm.”

16 Wĩndĩñ embi, wembe gwañgwa noñgan noñgan ep ya-apbi, kiilĩ kumbanjĩ plon kĩmĩpi, ep gwĩlam tĩ-semguk.

17 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt telak kusei kĩmĩp ñanep tĩñĩlĩmbi, ama nolĩ endoñ woñep bĩmbi mĩlele-tĩ-ñĩm nĩ-nandĩmbi eñguk, “Endaut kĩndem. Nak nĩtek tĩmbi, kuñgu taletalen nĩmnat kasĩleutat?”

18 Eumbi tambane-niñguk, “Kusei nekta naka kindem nanilañ? Ama noli kindem nim, Yambat en noñgand kindem.

19 Dik endikñe manda Yambatti kimt-nimiñguk wolok kusei ip nandilañ: ‘Dik ama wli kim nim timbekañ. Telak joñgo nim kuukañ. Kumbu nim timbekañ. Ama joñgo siñgin nim siukañ. Ama nolok nepek joñgo nim timbi pailim tikeñimekañ. Dik nain tuop meña bekala nandi-semum loloñ tindekamik.”

20 Yesuli windiñ eumbi niñguk, “Endaut. Nak gwañgwa sim papi kusei kimip, endikñe manda win gitik ikan tañgonembi kimt-kle-ta-bilet.”

21 Yesuli dindimgan kambi, wale kindemda nandi-nimbi niñguk, “Dik nepek noñgan walañgot tipkalañ. Wala timbi dik ñam nepenepeka gitik tualok kimt-taleumbi, minem gamnekalin win epmbi, ama pimbiniñesila emumek, tuan wopum kunum ginañ pat-gamekak. Windiñ titek bimb, nak nep kle-kuukañ.”

22 Ama wali mandan win nandum mlataumbi, timan dai kolañguk. Endi il ba kenañ asup palimguk wi nim biuptok nandim ginañ mlataumbi, kak bim ñañguk.

23 Timbi Yesuli gwañgwañii tikile-yambimbi enguk, “Ama kwilikwiliñjat Yambattok giñgit indanep nandañda endi kena kwambiñ tnekalin.”

24 Windiñ eumbi nandim nandi-silikñeñgulin. Timbi Yesuli yousim “Niñanai” embi, nombo ñindiñ enguk, “No endi Yambattok giñgit indaup nandilakta endi kena kwambiñ timbekak.

25 Kamel noli lik bem ginañ tip wolok ña tombepi nandiwimda, endi kena kwambiñ timbek. Timbi ama kwilikwiliñ wopum no endi Yambattok giñgit indaup nandilakta, endi windiñgot kena kwambiñ tilak, gan endok kenañli kamellok kenañ maklembi mlata-ñimekak.”

26 Eumbi, gwañgwañiili kolan silikñembi, nisinñgan e-nandi-timbi eñgulin, “Mlap wandiñda, nindi kuñgu tale-talen nimnat win tuop kasilewik?”

27 Timbi Yesuli dindimgan yambimbi enguk, “Ama endi nisilok gembinjila tuop nim, gan Yambatti kindem ep mek. En wakan nepenepek gitik tuop ti-taleuk.”

28 Wolongan Petloli niñguk, “Yakñe! Nindok kandañ nittek? Nindi nepenepekni gitik bi-talem bimb, dik gep klekuamini win.”

29 Eumbi enguk, “Nak biañgan sanba: no endi natnala ba giñgit manda kindemla timbi il ba dali ba kwayañii ba dalañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa bisatñii ba nana kenañ gitik bi-taleñguk,

³⁰ endi wakan il git dalii git kwayañii git dalañii git wiwii git meñii git gwañgwa bisatñii git nana kenañ indañmbi, yousim nombo wopungan indañmekak. Tiñpi, man kwelan ñolok naka timbi kena gim mumbi, kunumdok kuñgu kusei kimilekak wolonda kuñgu taletalen nimnat indañmekak.

³¹ Nain wolonda ama man ñindiñgit amatamdok dausinan damandama tañ endoñnan nanin asupti siñgi patnekalñ. Timbi siñgi sinik endok kandañ asupti dama patnekalñ.”

Yesuli kimbimilalekak wolok bindambo enbimbi, gama nim nandidakleñgiiñ

³² Timbi endi Jelusalem it kwelan loneliñdok telak klem ñañgiiñ. Yesu endi telak dama ti-semumbi, gwañgwañiil endok kundit wi kañ nandi-bendi-timbimbi, amatam ep kle-ñañgiiñdi misimis plon ñañgiiñ. Ñakap, Yesuli gwañgwañii 12 nisifigan bindambo ep kimin timbi, enlok plon nepek indañmekak wolok manda enidakle-semguk. Enidakle-semñpi,

³³ ñindiñ enguk, “Sindi nandañ. Nindi Jelusalem it kwelan loamiñ. Lo-tomnambi, Amalok Niñan win tapma ama biesi ba endikne manda nandi-tale ama endok kisi plon kimilimbi, wili kimbektok manda eu talembi, Roma amalok kisi plon kimitnekalñ.

³⁴ Kimilimbi tilakalaka e-ti-ñimbi, manji iwitti suambap bit gwilap pisikñatti waipbi wili kimbekak. Timbi maim tpet git no timbimbi, kimnan nanin milalekak.”

³⁵ Timbi Sebedilok niñañiit tpet, Yakobo git Yoane, endi Yesuloñ bimbi niñgimik, “Niñindaut. Niti nepek nola ba nola endetamik win dik nandimbi ti-nimeñdok nandamik.”

³⁶ Eumbi enguk, “Nak sita nek ti-samettok nandamik?” Enikaumbi,

³⁷ ama wapmañ patep nandiñgimikta ñindiñ niñgimik, “Dik inda-daklembi, amatam indangan yambi-dikneukañ, nain wolonda nandi-nimumbi, ntoñ nanin noli kika dindimnan, noli kika kepmanan pipatekamik.”

³⁸ Gan Yesuli enguk, “Siti manda eamik wolok kusei nim nandi-daklembi nanimik.”

Endi windiñ embi, yousim milap bemep tilak wolok ñindiñ enguk, “Nak tuk kimbiiñ nambetat win siti gila nandekamik ba? Ba tuk iutat win siti gila indekamik ba?” Yesuli windiñ enikaumbi,

³⁹ “Niti tuop” eñgimik. Eumbi enguk, “Biañgan. Natna tuk nambetat win siti bo nandekamik, ba tuk iutat win siti bo indekamik.

40 Gan nindi kitna sinik kandañ ba kitna kepma kandañ pipalekak win nak ewa taleuktok tuop nim. Pipapipat win Yambat en ikan ti-kiliñ embi eu tale-semguk.”

41 Timbi gwañgwañii kit tambon tambon endi manda win nandi+mbi, Yoane git Yakobo enda ginanj+ komba diñguk.

42 Timbi Yesul+ eni-tiañeum bi+umbi enguk, “Sindi nandañ, kwet tuop yambi-dikñe ama ba ama loloñ endi giñg+tjii kindem nim pat-yambi-dikñeañ. Endi ama kunduwat, amatam endok kapmainan kuañda nandi-semum nisilok kena gwañgwa silanin sinik timbi+mbi, kena gim pat-emañ.

43 Gan sindok boñg+ipsinan windiñ nim inda-samektok sanlet. No endi sindok boñg+ipsinan ama wopum indaup nandi+lakta, endi tiplaplapsi kuukak,

44 ba telak damanji kuup nandi+lakta, amatam gitik endok kena gwañgwa silanin kuukak.

45 Ama Sis+n+k endi bo windiñgangot kulak. Endi amatam tiplaplae ti-ñimneliñdok nim, endi tambon tiplaplae ti-sembi, amatam asup endok kinjan k+mbi, yomsilok tuan ombi-tale-semektok indañguk.”

Yesulok kusei inda-dakleñguk

Ama dai kolan endi Yesulok kusei nandi-dakleumbi timbi kindem dañguk

46 Timbi Yesul+ gwañgwañii ba amatam k+min wopum gita Jeliko it kwelan bi+ tombi dikñem ñañguk. Winanin ñañil+mbi, ama no dai kolan amatamda m+nem ba nanañla kitinat ti-kuñguk koi Batimaio, Timaiolok niñañ, endi telak pawañ pipakuk.

47 Pipaliñil+m ni+mbi eñg+liñ, “Yesu Nasalet nanin endi bilak.” Ni+mbi nandi+m kusei k+mpi, Yesu Mesialok koi no plon kiti-ñi+mbi eñguk, “Yesu, Devittok Niñañ, dik blan ti-namiñ!”

Gembinat kiti-pali+mbi,

48 amatam asupti ni-ñombi+mbi niñg+liñ, “Gitakan pat!” Gan endi kwambiñgan kiti+mbi eñguk, “Devittok Niñañ-o, blan ti-namiñ!”

49 Windiñ eumbi, Yesul+ bi+ ipi enguk, “Kiti-ñi+mim bi+w+n.” Eumbi, ama dai kolan kiti-ñi+mbi niñg+liñ, “Ni+m mis+w+iñ. Endi kiti-gamlak. Milapi ñau!”

50 Eumbi, sauloñ kol+ pali+mbi, dikop milapi, Yesuloñ ñañguk.

51 Ñaumbi, Yesul+ ni-nandi+m eñguk, “Nak nek ti-gamittok bilañ?” Eumbi niñguk, “Nandaut loloñ. Nak nombo deiup nandi+let.”

52 Eumbi niñguk, “Kindem a, ñau! Nanandi-kiliktiñgal+ gep timbi+m kindem dalañ.” Eumbi, wolongan ama wolok

dai kindem daum deimbi, Yesu klem telak ñaṅguk tuop ñaṅguk .

11

Yesu Mesialí ama wapmañ nomík Jelusalem loṅguk

1 Tĩmbi Yesu gĩta gwaṅgwañii endí lo-ñakap, Jelusalem it kwet tĩmbi dumalaumbi, kwet jaṅgĩn koi Oliv wolok loṅgĩlĩñ. Loñĩpi, it kwet tĩpet, Betfage gĩt Betani, wandĩñ lo-tombi, Yesulĩ gwaṅgwañiit tĩpet enĩ-mupi

2 enguk, “Sĩtĩ it kwet da patak wolok ñandekamík! Ñam lombi, wolongan doṅki nĩñañ toalı top bimbin kandetamík. Doṅki endok plon ama nolĩ no nĩm pipapi ñaṅguk. Kañbi pĩsap naṅgĩpi bĩwĩt!

3 Tĩkap nimbek nolĩ sambĩmbi, ‘Sĩtĩ neta wĩndĩñ tamík?’ eumbi, ñĩndĩñ nĩndekamík, ‘Molomdĩ kena mĩmbi, platik kĩmĩlĩ undanem bĩutak.’ ”

4 Yesulĩ wĩndĩñ eumbi ñam, doṅki nĩñañ telak yamanan top bimbin kañbi pĩsakĩmík.

5 Pĩsat-palĩñĩlĩmbi, ama dĩwĩn wolok ikĩlĩñ endĩ enĩ-kañbi eṅgĩlĩñ, “Sĩtĩ nek tĩndepi, toa pĩsakamík?”

6 Enĩ-kaumbi, Yesulĩ manda eṅguk wĩndĩñgan tambane-engĩmík. Eumbi yambium,

7 doṅki nĩñañ Yesuloñ naṅgĩpi ñaṅgĩmík. Ña-tombi, saulonjĩ kiundĩp doṅkiloc plon kĩmĩlĩmbi, Yesulĩ wolok plon lo-pipapi ñaṅguk.

8 Tĩmbi amatam asuptĩ Yesu koi gĩṅgĩt tĩke-lonelĩndok saulonjĩ telak plon samba eṅgĩlĩñ, dĩwĩndĩ kli sap kena gĩñañ nanin dombĩ mep bĩmbi, wĩndĩñgot telak plon ipaneṅgĩlĩñ.

9 Tĩmbi amatam Yesu telak plon siṅgi dama tĩm kle-ñaṅgĩlĩñ endĩ ñĩndĩñ kĩtĩmbi nĩ-tĩke-loṅgĩlĩñ,

“Yambattok koi tĩke-lowĩt!

Ama ñĩn Molomdok koi plon nĩ-mulĩmbi bĩ indalak

en nĩ-kĩndekĩndem ewĩt!

10 Sotnĩ Devit endĩ gĩṅgĩtĩnii kĩndem yambĩ-dĩkñeṅguk,

wĩndĩñgangot ama ñalı tĩ-nĩmekak,

wala tĩmbi en nĩ-kĩndekĩndem ewĩt!

Yambat kunum gĩñañ patak endok koi tĩke-lona!”

11 Yesulĩ Jelusalem it kwelan lo-tombi, tapma it sañ simba gĩñañ loṅguk. Lombi, nepek gĩtĩṅgĩtĩk ka-nandĩ-tĩ-talembi, kwet kĩlĩm eumbi pĩm gwaṅgwañii 12 gĩt Betani it kwelan lombi douṅgĩlĩñ.

Yesulĩ tapma it tĩ-dĩndĩm tĩṅguk

12 Kwet salaumbi, Jelusalem ñanelĩndok Betani it kwet bimbi, telak plon ñaṅĩpi, Yesulĩ nanañ gawat tĩṅguk.

13 Tĩmbi deium ñaumbi, komba koi fik no sakñat kañbi, “Bien patak bek?” embi ñam lonjiñguk. Gan bien indainda nain nĩm indañgukta, sakgot pakuk.

14 Wandin kañbi, komba wala niñguk, “Dĩkok nana bien wĩn ama noli nombo nĩm nambekak.” Eumbi, yala manda wĩn gwañgwañiĩ nandiñgĩliñ.

15 Ñakap, Jelusalem it kwelan lo-tomgĩliñ. Tombi, Yesulĩ tapma it sañ simba gĩnañ lombi, nepenepeksi tapma tĩndĩlok tuañgĩliñ yambiñguk. Yambiĩmbi nandum pi-sĩnik taumbi, kusei kĩmĩp ep kleñguk. Ep klembi, ama mĩnem tambo mĩ kena tĩñgĩliñ endok kĩmĩkĩmĩtsĩ ba ama mambaip pat-tuañgĩliñ endok gembanji ep wĩli tombokuk.

16 Tĩñĩpi, tapma it sañ simba gĩnañ nepek no tĩke-ña-bit nĩm tĩnelĩñdok kĩmĩsip tĩ-semguk.

17 Tĩmbi amatam eni-daut tĩ-sembi eñguk, “Kwet ñolok plon Yambattok manda ñĩndĩñ youyoulĩn patak, ‘Itna ñĩn kwet tuop amalok nĩmolo it tĩmbekak.’ Gan sĩndĩ it ñĩn tĩmbiĩmbi, kumbu ama sañan endok kawat tombañ wandiñ tĩlak.”

18 Amatam kĩmĩn wopumdi Yesu manda eni-daut tĩ-semguk wĩn nandiĩmbi nandi-sĩlikĩne-tĩñgĩliñ. Tapma ama biesĩ gĩt endĩkĩne manda nandi-tale ama endĩ wĩndĩñ nandiĩmbi, Yesu nepek nek tĩñguk ba eñguk wolok gĩñgĩt nandiĩmbi, amatamdi Yesuloñ kandañ ña gali-taleneliñ wala mĩsĩmbi, wĩli kĩmnelĩñdok telak e-lonji-tĩñgĩliñ.

19 Tĩmbi Yesu gĩt gwañgwañiĩ endĩ kwet kĩlĩm eumbi tuop Jelusalem it kwet bimbi ñaañgĩliñ.

Yambattĩ nepenepek gĩtikkan tuop tĩ-taleuk

20 Kwet salaumbi, Jelusalem undane-ñañĩpi, fik komba wĩn pakuknan bĩndambo ña-tombi kañgĩliñ: komba wali kakainan kusei kĩmĩpi yañeta-lo-taleñguk.

21 Tĩmbi Petloli wĩ kañbi, Yesulĩ komba ni-ñombiñguk wĩn nandi-sĩwĩpi niñguk, “Nĩnĩndaut, ñĩ ka! Komba ni-suambakuñ wĩn yañeta-talelak.”

22 Eumbi tambane-enguk, “Sĩndĩ Yambattĩ nepenepek gĩtikkan tuop tĩ-taleuk wĩn nandi-kwambiñ dambi kunekaliñ.

23 Nak biañgan sanlet: tĩkap ama noli kwet jañgĩn ñala ‘Mĩlapi, tuk kimbĩñ gĩnañ pi!’ embi, wĩndĩñ indauptok nandi-kwambiñ dambi, gĩnañ tĩpet nĩm tĩlakta, wolok tuopgan inda-ñĩmekak.

24 Wĩndĩñda ñĩndĩñ sanba nandi-wĩt: sĩndĩ nĩmolo tĩñĩpi, nepek wala ba wala Yambat ni-nandumbi nandi-samekak wĩndĩñ nandi-kwambiñ dambi kuañda, bien wolok tuopgan inda-samekak.

25-26 Besi kunum ginañ patak endi sindok ep tindinji kolan win bi-samektok sindi nain tuop nimolo tñipi, dama nosi nola nandi-kola tñimañ win bi-ñimnekalñ. ” *

Yesuli ama biesi gita manda e-kle-kot-tiñguk

Yesuli nindok manla kena pat-tiñguk wala e-nandiñgiliñ

27 Timbi Yesuli bindambo gwañgwañii git Jelusalem it kwelan ña-tombi, tapma it sañ simba ginañ lom wandiñ ñañambit tiñguk. Tiñilimbi, tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama git ama biesi diwin endi endoñ bim

28 ni-kañbi eñgiliñ, “Dik kundit ñandin tñilañ win gembis ba nanandi denanin tikembi pat-tñilañ? Ba nindok manla pat-tñilañ?”

29 Eumbi enguk, “Nak windiñgangot manda noñgan sinik sani-nandutet. Wi nanbimek, nak nindok manla kundit tñilet win tambon sani-dakleutet.

30 Yoane tuk i-sem-i-sem endi kena tiñguk win kunumdok ep tindin ba amalok ep tindin? Win nanimbimbi nandiwa.”

31 Windiñ eumbi, nisñigan e-tañan timbi eñgiliñ, “Nindi ‘kunumdok ep tindin’ windiñ enambi eutak, ‘Timbi neta endok mandan nim nandi-kilikti tñimngiliñ?’

32 Gan nombo ‘amalok ep tindin’ windiñ enambi, amatamdi nitek tñimnetañ?” Windiñ embi mñingiliñ. Nektu, amatam gitikt Yoanela nandum plofet biañgan tiñgukta timbi.

33 Windiñda endi Yesu ñindiñ tambane-nñingiliñ, “Yoaneli kena tiñguk win kunumdok ep tindin ba amalok ep tindin win nindi nim nandamñ.” Eumbi enguk, “Ale, windiñda nak bo nindok mandala kundit pat-tñilet win nim sanbetet.

12

Yesuli ama biesi Yambattok kena ka-dikñeñgiliñ endok ep tindinji kolan eu dakleñguk

1 Timbi Yesuli kusei kimipi, eyout mandali manda enguk. Eñipi, ñindiñ enguk, “Ama noli kwet nolok wain kap tipimbi, dim kwambañ tiñguk. Timbi wain tul wisidottok kwet no kindipi, kawatti it ombap kloñ no kena ka-dikñelok kindilim ikuk. Timbi endi wain bien diwin gama indaum epeplok nandiñipi, ama diwin enbi taleumbi, kena gitik kisi plon kimikuk. Kimipi, ama en il kusei bimbi, kwet mayañgan sinik ñañguk.

* 11:25-26: Nandi-tale ama diwindi manda kusip no patgot tñlak eañ. Manda win ñindiñ, “Gan, tikap sindi nim bi-ñimnekalñda, Besi kunum ginañ patak endi bo ep tindinji kolan nim bi-samekak.”

² Ña-kuñ+limbi, wain bien indaumbi, mepmeptok nain indañguk. Indaumbi, kena molomdi kena gwañgwa no wain bien di+wın ep bi-ñ+mektok ni-mulım ñambi, kena ka-dikñe amaloñ ñañguk.

³ Ña-tombimbi, ka-dikñe ama endi bien ni+m mimbı, endi gwañgwa wın tikem wipi, molomloñ sılak ni-mulımbı ñañguk.

⁴ Undane-ñaumbi, molomdi kena gwañgwa no bındambo ni-mulımbı ñañguk. Ñaumbi, kumbam wıli tawaumbi, kundit mayetan ti-ñimımbı, molomloñ undane-ñañguk. Ñaumbi,

⁵ molomdi kena gwañgwa no bındambo ni-mulımbı, ka-dikñe endok kandañ ña-tombimbi wıli kımğuk. Gan molomdi wandıñgan embi, kena gwañgwa asup bındambo eni-mulım ñañgıliñ. Ñaumbi, endok plon wındiñgangot ka-dikñeli kanjik ti-semıbi, di+wın sılak yandıpbi, di+wın yandıp kımğıliñ.

⁶ Timbi molom enlok ama noñgan ku-ñimıñguk, wın enlok niññañ noñgan sınık en wakan gınañli nandi-koñgom ti-ñimlıñguk. Gan endi ñındiñ kımıt-nandi-ñimbi eñguk, ‘Ka-dikñe amalı natnalok niñana sınık en kañbi, nandum loloñ timbım wain bien mimbı, ni+m wıli kolaukak.’ Wındiñ nandiımbı, siñgi sınık niññañ engan ka-dikñe amaloñ ni-mulımbı ñañguk.

⁷ Gan ka-dikñe kolası endi niññañ wın kañbi, nisıñgan ñındiñ e-nandiımbı timbi eñgıliñ, ‘Yakñesii, endi wakan kukapi, kena ñın kasıleukak, wala timbi wıtnam kımımbı, kena ñın nındok giñgit timbekak.’

⁸ Wındiñ eñipi tıke-wıli kımımbı, kena pawañ joñgo kolım piñguk.”

⁹ Yesulı eyout manda wındiñ ti-sem-talembı eni-nandiımbı eñguk, “Sındı nıtek nandañ? Kena molom endi giñgit wın nandiımbı, nıtek timbekak? Endi bi-tombı, ka-dikñe kolan yandıp kımımbı, ka-dikñe kombılın bındambo ep indambi, wain kenañ endok kısı plon kımılekak.”

¹⁰ Yesulı wındiñ embi, yousım enla manda ñındiñ embi eni-nandiñguk, “Yambattok manda youyoulın patak ñın sındı gama ni+m pinat-nandiñgıliñ bek?

‘It ta no it tındı amalı kenan ni+mnat embi siñgi wılimğıliñ walı ta di+wın yapma klembı, it tıke-kwambiñ dalak.

¹¹ Wın Wopumdi timbi indaum kanambi, kundit gitikñin tılak.’”

¹² Yesulı wındiñ eumbı, ama biesıli “Eyout manda wın niñla elak” nandi-daklembı, tıkeneliñdok nandiñgıliñ, gan

amatam kımın wopum endı mik ti-semneliñ wala mısımbi, kak, kañbimbi ñañgılıñ.

Yesu takisla tue-kambiñgılıñ

13 Tımbi Juda ama biesli Falisi ama dıwın gıta Elottok nolii dıwın Yesu mandalı sısoñ ti-ñımneliñdok enı-mukılıñ.

14 Enı-mulımbi, Yesuloñ bım nımbi eñgılıñ, “Endaut. Nındı dıkok kusaka nandamıñ: dık manda juluñıt nım pa elañ. Dık loloñ ba pımbiñ gıtıkkkan sınık Yambattok telak dındım nını-daut ti-nımbi, amalı nıtek nandı-gamneliñ wala nım mısılañ. Ñala eumbi nandına: nındı Sisa, Roma kwettok ama wapmañ mayañgan sınık patak, enda takis mınem mınambi walı tuop tılak ba nım?”

15 Wın mılok ba nım mılok?” Wındıñ eumbi, Yesulı julıñıtsılok kusei nandı-daklembi enguk, “Sındı neta mandalı sısoñ ti-namañ? Sındı mınem kwandai satnin no tımbi indaumbi, daut namumbi kawa.”

16 Eumbi, mınem tıke-bım mıum kañbi enı-nandımbi eñguk, “Ama walan ba kot kundit wın nıdoñ?” Eumbi, endı “Sisaloñ” nıñgılıñ. Wındıñ nımbımbi

17 enguk, “Sisalok gıñgıt wın Sisa enla tambon mınekalıñ, ba Yambattok gıñgıt wın Yambat enla tambon mınekalıñ.” Wındıñ eñpi, ama biesılok sısoñ makleumbi, ka-piasat ti-ñımgılıñ.

Kımnan nanin mılamılatok plon Yesu nı-nandıñgılıñ

18 Tımbi Sadusi ama dıwındı Yesuloñ bıñgılıñ. Endı kımnan nanin mılamılat wın nım patak eñpi enı-daut ti-sem-ta-kuañ. Endı Yesuloñ bımbi nı-nandıñ eñgılıñ,

19 “Endaut. Moselı Juda amatam nında manda ñındıñ yout-nımguk, ‘Ama nolı tam tıkembi, yamın pap sembekta, kwayañlı dallok kanjalı tıkembi, dallok gwañgwa bısat ep tımbı indanekalıñ.’”

20 Sadusi amalı wındıñ embi yousım nıñgılıñ, “Damañgan dakwaya kıt tambon tıpet kuñgılıñ. Endoñnan nanin tua endı dama tam tımbi, kombılın nımnat, yamın papi sembıñguk.

21 Sembumbi, monalı dallok kanjalı tıkembi, wındıñgangot yamın papi sembıñguk. Sembumbi, gwık endok plon wındıñgangot inda-ñımıñguk.

22 Dakwaya kıt tambon tıpet endı tam wakangot tıkembi, yamın gıtık papi sembı-taleñgılıñ. Tımbi sıñgi sınık kanjaksı walı wındıñgot sembıñguk.

23 Ama kıt tambon tıpet gıtıkkandı tam wakangot tıkeñgılıñda. Tıkap, mılamılat nain indaukak, nain wolonda tam wın nındok sınık tımbekak?”

24 Sadusi amali wɨndiñ eumbi, Yesuli enguk, “Sɨndi Yambattok manda wolok kusei ba Yambattok gembɨn nɨm nandi-kɨliñ eañ bek, wala tɨmbi kɨmnan nanin mɨlamɨlata nandumbi kelam dalak?”

25 Amatamdi kɨmnan nanin mɨlapi, wapatam nɨm indanekaliñ. Endi kunumdok aňelo nomɨk sɨlak kunekaliñ.

26 Tɨmbi Yambatti amatam kɨmnan nanin ep mɨm mɨlatnekalɨñ ba nɨm, wolok sɨndi Moseli kasat ñɨn youkuk wɨn nɨm pinat-nandañ ba? Mose endi komba tip no wolok plon komba manben indaum kañbi ñaňguk. Ñaumbi, Yambatti ama ikan sembɨngɨliñ endok plon ñɨndiñ nɨnguk, ‘Nak Ablaamdok Yambat, Isakalok Yambat, Yakobolok Yambat, nak endok Yambatsɨ patet.’ Yambatti wɨndiñ eñɨpi,

27 ñɨndiñ eu dakleňguk: endi sembɨsembɨndok Yambat nɨm a, endi kaik kuañ endok Yambat. Nekta, ama sembɨtaleňgɨliñ endi bo Yambattok dainan kaik kuañda tɨmbi. Wɨndiñda sɨndi mɨlamɨlat nɨm patak eañda, biaňgan nandum kamalalak.”

Ama noli endikñe manda dek wali dama sɨnik tɨlak wala Yesu nɨkaňguk

28 Tɨmbi Yesu gɨt Sadusi ama endi manda e-kle-kot-tɨ-paliñɨlɨmbi, endikñe manda nandi-tale ama no wolok bɨm yambiňguk. Yambiñbi, Yesuli manda tambon kɨndemgot tambane-enbɨm nandiňgukta nɨ-kañbi eňguk, “Yambatti endikñe manda gɨtik kɨmɨt-nɨmɨnguk, tɨmbi nek ñali dama tɨ-sembi, dɨwɨn gɨtik yapma kle-talelak?”

29 Eumbi tambane-nɨnguk, “Endikñe manda ñali dama sɨnik tɨlak, ‘Israel amatam sɨndi manda ñɨn nandiñbi tɨkekɨliñ enekaliñ: Molom en noňgan. Endi nɨndok Yambatnɨ, dɨwɨn no nɨm pakañ.’”

30 Wala tɨmbi dɨk gɨnaňga gɨt waleňga tip gɨt nanandiňga gɨt gembɨňga gɨtik Yambat Molomga endokgot bi-ñɨmekañ.’

31 Tɨmbi endikñe manda wandiňgan no ñɨndiñ patak, ‘Dɨk dɨtnala tɨ-gamlañ, wɨndiňgangot nokala tɨ-ñɨmekañ.’ Endikñe manda tɨpet wali endikñe manda dɨwɨn gɨtik yapma klembi pakamɨk.”

32 Yesuli wɨndiñ eumbi, endikñe manda nandi-tale amali “Waak!” embi nɨnguk, “Endaut, dɨk manda biaňgan sɨnik elañ. Yambat en noňgangot, dɨwɨn no nɨm pakañ.”

33 Tɨñɨpi, nɨndi endok gaut tapma sina dɨumbi, nepek dɨwɨn wɨndiňgot tapma tɨ-ñɨmneñ wɨn kɨndem. Gan tɨkap nɨndi gɨnañnɨ gɨt nanandiñ gɨt gembɨnɨ gɨtik endokgot bi-ñɨmneñ, ba nɨnla tɨ-nɨmamɨñ tuop wɨndiňgangot notniila tɨ-semneñ, wɨn tapma kusei yapma klembi, endok dainan kɨndem bien sɨnik.”

34 Ama endi manda tambon wɨndiñ eumbi, Yesuli endok nanandɨn kindem kañbi niñguk, “Dɨk Yambattok giñgɨt kindem indawiñ.” Wɨndiñ niñbɨmbi, Juda ama biesiñ en mandali sisoñ tiñimnepsi misɨmbi, nepek nola bɨndambo niñ ni-kañgɨliñ.

Yesuli endikñe manda nandi-tale ama endok mandanjɨ ba kunditsi kolan eu dakleñguk

35 Tɨmbi Yesuli tapma it sañ simba giñañ papi, amatam eni-daut ti-sem-tiñipi eni-kañbi eñguk, “Niñtektatɨmbi, endikñe manda nandi-tale ama endi Mesia en Devittok komblingot eañ?

36 Dɨndim Yalli Devittok giñañ tɨmbi tikileumbi, Devit en Mesiala niñdɨñ eñguk, ‘Yambat Wopumdi nokok Wopum-nala niñdɨñ niñguk: Dɨk bɨmbi, kiñna sɨnɨk kandañ pipapi, nakɨta amatam yambi-dɨkñe-kundekamɨk. Kuñipi, kanjɨtgai ep pi-yaliwambi, dɨkok kapmainan patnekalɨñ.’

37 Wɨndiñda Devit en Mesiala ‘Wopumna’ kiñguk, wala tɨmbi Mesia endi Devittok komblin silaningot ba? Niñ a. Endi Devittok Wopum.” Tɨmbi ama kiñin wopum Yesulok manda nandiñbi nandi-koñgom tiñgɨliñ.

38 Tɨmbi Yesuli eni-daut ti-sem-tiñipi enguk, “Sindi endikñe manda nandi-tale ama endok nandɨnandɨnji ba ep tiñdɨnji ka-kiliñ enekaliñ! Dɨwɨn endi amatamdi yabum loloñ tɨmbektok nandañ, wala tɨmbi endi ama loloñ endok dasindasinji pat-dasimbi, ‘tiñna niñbɨt’ tañ. Tɨmbi endi amatamdi kiñin kwelan we semñipi, kosi tɨke-lonelɨñda nandañ.

39 Tiñipi, it kiyau giñañ ba nana sina wopum giñañ endi ama loloñjɨlok pipapat plon patnepi nandañ.

40 Endi tam kanjak juluñit ti-sembi, isi nepenepeksi yapma tɨkeañ, tɨmbi amatamdok dausɨnan ti-kelakelamji kot-taplineliñdok niñmolo ombap tañ. Endi ep tiñdɨnji dɨndim walan tañ, wala tɨmbi Yambatti tuan miñlap sɨnɨk ombi-semekak.”

Yesuli tam kanjak nolok kundit kindem eu dakleñguk

41 Tɨmbi Yesuli tapma it giñañ papi, miñnem Yambattok kiñmikiñiñ wolok tambon kandañ pipakuk. Pipapi kañliñmbi amatamdi bi, miñnem tapikot kawat dɨñgwinda giñañ dasiu piñguk. Amatam kwɨlikwɨlinji wopum asupti bɨmbi, miñnem wopumgan kiñliñmbi piñguk.

42 Tiñliñmbi, tam kanjak piñbiñen noli bɨmbi, miñnem kwandai giñin tiñpet kiñliñmbi piñguk.

43-44 Tɨmbi Yesuli wɨn kañbi, gwañgwañii kiñi-semum bɨmbi enguk, “Nak biañgan sanba: amatam dɨwɨn endi

m̄nem wopungan kolimbi, wopum gama nis̄lok patsemlak. Gan tam kanjak p̄mbiñen ñal̄i m̄nem nana tualok pal̄mik w̄in ḡtik kol̄i taleumbi, ñam n̄m̄nat, silanin s̄in̄ik patak, wala t̄imbi m̄nem k̄im̄lak w̄in d̄iw̄in ḡtik̄kand̄i k̄im̄laliñ w̄in yapma kle-talelak.

Yesul̄i nain taletalenan nepek nek indaukak wolok eni-dakleñguk

13

M̄ilaplok kusei k̄im̄ik̄im̄il̄in

1 T̄imbi Yesul̄i gwañgwañii ḡt̄ tapma it sañ simba ḡinañ nanin p̄i-ñañ̄ipi, gwañgwañ nol̄i tapma it k̄it youpi n̄ñguk, “N̄in̄indaut, ñ̄i kaw̄iñ! It ḡtik̄ ñ̄in engano k̄indem bien. T̄imbi kawat wopum wopumd̄iñgan t̄ind̄in.”

2 Eumbi n̄ñguk, “It wopum ñ̄i yambilañ wala ganba: Juda amatamdok kanj̄iksiil̄i b̄imbi, it ḡtik̄ ñ̄in wiapi, kawat no n̄im biumbi, kawat nollok plon palekak. N̄im s̄in̄ik.”

3 Yesul̄i w̄ind̄iñ embi, Jerusalem it kwet bimbi, Oliv kwet jañḡinnan loñguk. Lombi, tapma it tambon kandañ wolok pip pal̄imbi, Petlo, Yakobo, Yoane ḡita Andlu end̄iñgot endoñ b̄im n̄i-kambi eñḡil̄iñ,

4 “D̄ik n̄inb̄imbi nand̄ina: nepek nek tapma ittok plon elañ w̄in dawanda indaukak? Ba kundit nek ñal̄i dama indaumbi ka-nand̄inekam̄iñ: m̄ilap kusei ḡtik̄ ip inda-n̄mep t̄ilak?”

5 T̄imbi Yesul̄i nepek indaukak wolok eni-dakleñ̄ipi eñguk, “S̄ind̄i ka-k̄iliñ embi kunekal̄iñ. N̄im kañbi, ama nol̄i tue-sambiumbi, juluñ mandan w̄in nand̄i-ñ̄imnel̄iñ.

6 Ama asupt̄i nokok kotna plon bi-indambi, ‘Natna Mesia wakan’ embi, amatam asup tue-yambiumbi, juluñ mandanj̄i nand̄i-kwambiñ danekal̄iñ.

7-8 T̄imbi ama sambat d̄iw̄ind̄i m̄ilapi, sambat d̄iw̄inda mik t̄i-semnekal̄iñ, t̄imbi ama wapmañ d̄iw̄indok sambatt̄i m̄ilapi, wapma d̄iw̄indok sambatta mik t̄i-semnekal̄iñ, wala t̄imbi s̄ind̄i miktok ḡiñḡil̄i nand̄inekal̄iñ, ba mik mayañgan indaumbi wolok ḡiñḡit nand̄inekal̄iñ. W̄ind̄iñ nand̄iñ̄ipi, n̄im sil̄ik̄ñembi m̄is̄inekal̄iñ. Nepek w̄in ḡtik̄ biañgan indaukak, gan kwet nain taletalen wal̄i gama n̄im. T̄imbi m̄injam̄injat kwet nolok ba nolok t̄imbekak, ba nana map inda-semekak.” Yesul̄i w̄ind̄iñ embi, e-yout manda enbi eñguk, “Nepek w̄i ḡtik̄ indaukak w̄in tamd̄i gwañgwa t̄ikeup dama siñgin gawat lakalakat inda-ñ̄imlak wand̄iñ indaukak. Gan siñgi kandañ m̄ilap wopum s̄in̄ik indaukak.

9 Nain wolonda s̄in̄ila n̄itek kuañ w̄in ka-k̄iliñ embi kunekal̄iñ. Kanj̄iksiil̄i sepbi, mandala ama bies̄lok k̄is̄i plon sambiumbi, it kiyau ḡinañ sand̄ipnekal̄iñ. T̄imbi s̄ind̄i

nokok giñgɨtnai kuañda tɨmbi yambi-dikñe ama ba ama wapmañ endok dausiñnan ipi, kusatna e-dakle-semnekalɨñ.

¹⁰ Tɨmbi giñgɨt manda kindem wɨn biañgan amatam giɨtkta dama eu piɨm ennekalɨñ. Eni-taleumek, kwet nain taleukak.

¹¹ Tɨmbi kwapme kwapme sepbi, mandala sanañgɨp ñañɨlɨmbi, ‘Manda ni tek enetamiñ?’ wɨndiñ embi nandi-bendi-wopum itangan ni m tɨnekalɨñ. Ni m a! Nain wolonda siññgan manda wɨn ni m enekalɨñ. Wɨn Diñdim Yalli giñnanji tokñeumbi, Yambatti manda samekak wɨn wakan enekalɨñ.

¹² Wolonda naka tɨmbi dalli kwayañ ba kwayañdi dal kanjɨktok kisi plon ki mɨlɨmbi, yandi p ki mnekalɨñ. Ba bepti wembe gwañgwañii kanjɨktok kisi plon ki mɨlɨmbi, yandi p ki mnekalɨñ. Tɨmbi wembe gwañgwalɨ meñji besi la kanjɨk ti-sembi, wɨndiñgangot tɨmbi mbi yandi pmi ki mnekalɨñ.

¹³ Kotnala tɨmbi ama giɨtkti nandi-kola wopungan ti-sami-kunekalɨñ. Gan amatam mɨlap wɨn ba wɨn giñgɨnembi bemi, kuañ tuop nep kwambiñ da-kuañda en wakan Yambatti ep mekak.”

Mɨlap wopum siñk indaukak

¹⁴ Tɨmbi Yesuli yousi mbi enguk, “Nepek kolan papait no tapma it giñañ, ki mɨsip tɨndiñnan, wandiñ loukak. Loumbi, Yambatti wɨn kañbi, nandum pi-siñk taumbi, enlok il siñgi wi lɨmekak. (No endi manda ñiñ pinapi, wolok kusei nandi-kiliñ eukak.) Siñdi nepek kolan wi kañbi, nain wolonda amatam Judia kwelan pakañ endi pɨmbi, kwet jañgɨnnan lonekalɨñ.

¹⁵ Tɨmbi no endi it pawan papi, nepek nola it giñañ nombo ni m loukak,

¹⁶ ba no endi kena giñañ papi, sauloñin ti keupi undane ilan ni m ñaukak.

¹⁷ O wem! Nain wolonda tam gwañgwa mɨñji psat, ba gwañgwa num emañ endi blasiñgandok.

¹⁸ Tɨmbi siñdi mɨlap wɨn gwi sasali nainnan ni m indauktok ni molo ti-kunekalɨñ.

¹⁹ Neta, nain wolonda mɨlap wopum siñk indaukak. Yambatti kwet tɨmbi indañguknan bi kap man ñiñdiñgɨt mɨlap wandiñ no ni m indañguk, tɨmbi biñdambo ni m indaukak.

²⁰ Ti kap Wopumdi nain wɨn ni m tɨmbi dumalawɨmda, amatam giɨtkkan taleneliñ. Gan endi amatam ep danbi enlok giñgɨt kasileñguk enda wakan nandi-sembi, nain wɨn ikan tɨmbi dumalañguk.

²¹ Nain wolonda ama noli ñiñdiñ bek sanbekta, ‘Yakñesii! Mesialɨ ñi patak’, ba ñiñdiñ sanbek, ‘Wi kawit! Endi da patak!’, siñdi manda wala nandum tlal tɨmbekak.

22 Neta, Mesia juluñgan ba plofet ama juluñgan indambi, nisilok kusasi tĩmbi dakle-semnekalĩndok amatam kundit engano sĩnik ep daut semum ka-silĩkĩnekalĩñ. Tikap endi tuopta, ama wali amatam Yambatti enlok gĩngit ep danguk win ep tĩmbi kamalanekalĩñ.

23 Gan sĩnila ka-kĩliñ e-kunekalĩñ. Nak nepek gĩtik indaukak wolok itangan sani-talelet.”

Mesialok tomtom nain win dawanda sĩnik indaukak win nimbek noli nĩm nandĩlak

24 Tĩmbi Yesuli yousĩmbi enguk, “Gan mĩlap wopum win taleumek ‘wolonda maim dautti bip mĩmbi, yakipti bo nĩm saleumbi, 25 kunum gĩnañ dĩmboĩngipti pi-pĩnekalĩñ. Tĩmbi nepek nek kwambĩñ kunum gĩnañ pakañ ep mĩnjaliĩmbi kwesi binekalĩñ.’

26 Tĩmbi nain wolonda amatam gĩtikĩ kanekalĩñ win: Amalok Nĩñan endi mulukua gĩnañ gembĩn wopum ba kolsalen walalannat pĩmbi inda-dakleukak.

27 Wolonda endi amatam dembek dembek kuañ enlok gĩngit ep kasileñguk endi wakan enloñ ep kĩmĩn kolektok añelo eni-mulĩm ñambi, kunum kwet kĩmĩli taleñguknan nanin ep kiutnekalĩñ.

28 Wĩndĩñ ñala sĩndi komba konelok plon nanandi ñĩn epnekalĩñ: kii gayam tukñat tĩmbi, sak kaik indaumek, maim nain indaup tĩlak wĩndĩñ nandañ.

29 Wĩndĩñgangot mĩlap gĩtik sanit win indaum kañbi, sĩn ñĩndĩñ nandĩnekalĩñ: Ama Sĩsĩnik endi inda-dakleuptok nain ip dumala-ta-bĩlak.

30 Nak biañgan sanba nandĩwit: amatam man ñĩndĩngit kuañ endoñnan nanin diwĩndi gama nĩm kĩmĩliĩmbi, nepek win gĩtik indaukak.

31 Kunum kwet taleukak, gan nokok mandana gĩtikĩ nĩm paipi, papat kwambĩñ palekak.

32 Nepek gĩtik win nain wolonda sĩnik indaukak win ama nimbek noli nĩm nandĩlak. Añelo kunum gĩnañ pakañ ba Yambattok Nĩñañ en bo win nĩm nandañ. Nĩm. Bep Yambat en noĩgangĩngot nandĩlak.

33 Sĩndi nain win dawanda sĩnik indaukak win nĩm nandañ, wala tĩmbi ka-kĩliñ embi mandĩm kunekalĩñ!

34 Nain indaukak win ñĩndĩñ: ama noli il bimbi, kwet mayañgan ñaup tĩlak. Endi kena gwañgwañii kena molom molom dani-sembi, telak yama mandĩmandi endi kamandi-kĩliñ ewĩktok endikĩne manda ni-talembi ñalak.

35 Wĩndĩnda it molomdi nain dawanda sĩnik bĩukak win sĩndi nĩm nandañ. Endi kwet kĩliĩm eumbi, ba tim boĩngip, ba puput noĩgan kitiĩmbi, ba kwet salaup tĩmbĩmbi, ba

salasalananan tombekak w+n s+ndi n+m nand+añda t+mbi ka-
mandi-k+liñ e-kunekaliñ!

³⁶ N+m kañbi, dou-pal+mbi, molomdi platik s+n+k bi tombi,
sep t+mbi indawik.

³⁷ End+kñe manda ñ+n sanlet w+n giñg+tnai gi+t+kkkan
s+ndok: ka-mandi-k+liñ embi kunekaliñ.”

Yesu w+li k+mbi b+ndambo m+lakuk

14

Yesu k+mk+mlok t+pañg+pañg+ile t+ñ+mgi+liñ

¹ T+mbi gw+lat wopum t+petti ep t+mbi dumalañguk, w+n
kamaikamai nain g+ta plaua w+li+mbendi n+mnat wolok
gw+lat. (Wolonda Israel amatamdi Yambatti Isip kwelan
nanin ep k+m+kuk wolok pat-nandi-pakañ.) Gw+lat wal+
sandap t+pet wolok siñgi kandañ ep t+mbi dumalañ+li+mbi,
tapma ama biesi ba end+kñe manda nandi-tale ama
endi Yesu telak gitak plon t+kembi w+li k+mbektok telak
yolonj+mbi,

² ñ+ndiñ eñg+liñ, “Gw+lat g+nañ w+ndiñ t+nambi, n+m
k+ndem daukak. N+m kañbi, amatam k+m+n wopum endi
m+lapi, gimb+t t+m, kes+ tapma t+mbi, mik t+neliñ.”

³ T+mbi Yesuli Betani it kwelan ñ+mbi, ama no damañgan
wanda kwamb+ñ inda-ñ+m+ñguk koi Simon endok ilnan
nana na-pakuk. Pal+ñ+li+mbi, tam no endi pama tul m+ndiñ
k+ndem tuan wopum s+n+k w+n t+ke-b+mbi, kawat kan+m
bim ombi-g+lombi, pama tul w+n Yesulok kumbam plon
yal+mukuk. Yal+muli+mbi,

⁴ ama di+w+si wolok pak+liñ endi tamda g+nanji komba
di+umbi nis+ñgan eñg+liñ, “Neta s+n+k pama tul k+ndem ñ+n
silak t+mbi kola-talelak?”

⁵ Tuktok tuan w+n wopum s+n+k, m+nem 300 netepek. *
Endi tuk w+n tualok k+m+li+mda, m+nem walinin t+kembi,
ama p+mbiñ+nda em+w+ik.”

W+ndiñ embi, tam ni-ñombiñg+liñ,

⁶ gan Yesuli enguk, “Biu palen! S+ndi neta m+lapi mañ?
Endi t+k+ndek+ndem t+namlak.

⁷ Ama p+mbiñ+es+ endi nain tuop s+n g+ta kuañ, wala
t+mbi nain nola ba nola ep m+pañg+itanep nandañda k+ndem
t+neliñ. Gan natna nain tuop s+n g+ta n+m paletat,

⁸ wala t+mbi tam ñ+li man ñ+ndiñg+it nepek nek tuop t+
namek wolok tuop t+ik. Endi pama tul i-nam+ik, w+n nak
k+mbambi nep k+nditnekal+ñ wolok itangan p+ñg+ipna t+
pañg+pañg+ile t+n+am+ik.

* 14:5: M+nem denali 300 w+n kena nain 300 wolok tuan.

⁹ Nak biañgan sanlet: dembek dembek ñanekaliñ tuop gñgít manda kindem ñin eu sataumbi, tam ñalí nepek nek tí-namík wolok kasat wakít kwet tuop tí-sembi, tam endok kasat eu kaik taukak.”

¹⁰ Nain wolonda Judas Iskaliot, Yesuloñ gwañgwañii 12 endoñnan nanin no, endí Yesu bola tí-ñímektok tapma ama biesíloñ ñañguk.

¹¹ Ñambi, wolok tuop enbímbi nandím ginañjì kindem daumbi, mìnem mìnepi ní-kwambiñ dañgíliñ. Tímbi Judalí kusei kímípi, “Yesu bola tí-ñímektok nain kindem delok indauk?” embi mandíñguk.

Yesulí kimbepi, gwañgwañii tí-pañgípañgíle tí-semguk

¹² Plaua wímbendi nímnat sinjilok gwílat wolok kusei kímíkímílinan Islael amatamdí sipsip níñañ wípi, tapma tímbi, Yambattí Isip kwelan nanin ep kímíkuk wolok kímít-nandím pakañgíliñ.

Gwílat wín indaumbi, gwañgwañiilí Yesu ní-kañbi eñgíliñ, “Níndí delok ñambi, gwílat ñolok nana tí-jumít tí-gamneñdok nandílañ?”

¹³ Eumbi, Yesulí gwañgwañiit típet ení-mupi enguk, “Sítí Jelusalem it kwet ginañ lombi, ama nolí tuk kambot bemi bí sep tímbi indautak en kle ñandekamík. En kle ñaumbi,

¹⁴ it nolok ña loutak wolok molomla ñíndíñ níndekamík, ‘Níníndauttí ñíndíñ elak: nak gwañgwanai gíta it ginañ delok gwílattok nana nambetet?’

¹⁵ Eumbi, it ginañ wopum no tí-kíliñ e-bimbin wín gwat patak daut sametak. Wolok tí-jumít tí-nímdekamík.”

¹⁶ Eumbi, gwañgwañiit típet endí nandímbi, wínanin ñam Jelusalem it kwelan loñgímík. Lo tombi, Yesulí eñguk wolok tuop inda-semumbi, gwílattok nana tí-jumít tíñgímík.

¹⁷ Tímbi kwet kílim eumbi, Yesulí gwañgwañii 12 gíta bímbi, it ginañnan loñgíliñ.

¹⁸ Lom nana na-palíñíliñmbi, Yesulí enguk, “Biañgan sanlet: síndoñnan nanin no nakíta nana yakan nalak endí nak bola tí-nametak.”

¹⁹ Wíndíñ eumbi, ginañjì mílataumbi, noñgan noñgandí ñíndíñ níñgíliñ, “Nakta nímbek?”

²⁰ Nímímbi enguk, “Wín gwañgwa 12 síndoñnan nanin no. Endí plaua díp tíkembali, nakíta tuk wítina noñgan ginañ youpi nalak, en wakan.

²¹ Biañgan síník. Manda youyoulín patak wolok tuop Ama Sísiník wín bola tí-ñímímbi wílí kímbekek. Gan ama nin bola tí-ñímímetak en blangandok. Meñdí nímbi ap mímda, wín kindem.”

22 Tĩmbi nana na-paliñĩlĩmbi, Yesulĩ plaua no tĩkem gwĩlam tĩmbi, ombĩm gwañgwañiila embi enguk, “Tĩke nambĩt; ñĩn nokok gaumna.”

23 Wĩndĩñ embi, wain wĩtna no tĩkemi, gwĩlam ti-talem emumbi, gĩtĩkkandĩ wĩtna noñgan wolok gĩnañ nañgĩlĩñ.

24 Nambĩmbi enguk, “Ñĩn nokok wekatna. Nak amatam asup endok kĩnjan kĩmbi, wekatna yalĩmutet. Walĩ wakan toptop Yambattĩ amatamñii gĩt tĩlak wĩn tĩmbi kwambĩñ dalak.

25 Nak biañgan sĩnĩk sanlet: nak wain tuk kwelan nombo nĩm nambetat. Yambattĩ gĩñgĩtĩñii indangan yambĩdĩkĩeukak wolondamek nak en gĩta papi, wain tuk kombli engano wĩ mek nambetat.”

26 Tĩmbi Yambat nĩ-wĩt-ta-lo kap no tiu taleumbi, Oliv kwet jañgĩn tĩmbi dumalanepi pi-ñañgĩlĩñ.

27 Ñañĩpi, Yesulĩ gwañgwañiila enbi eñguk, “Yambattok manda no ñĩndĩñ youyoulĩn patak, ‘Nak ka-dĩkĩe ama wĩla kĩmbĩmbi, sipsiptĩ papusenenekalĩñ.’ Wala tĩmbi sĩndĩ gĩtĩkkan siñgi wĩt-nambĩ pi ñanetañ.

28 Gan Yambattĩ kĩmnan nanin nep mĩum mĩlatmek, telak dama ti-sambi, Galili kwelan ñam wolok sambetat.”

29 Eumbi, Petlolĩ nĩñguk, “Ama dĩwĩn gĩtĩktĩ gambĩmbi pi-ñanetañ bek, gan nakta nĩm sĩnĩk.”

30 Eumbi nĩñguk, “Nak biañgan ganba: man tim ñolondañgan puputtĩ nain tĩpet nĩm kĩtĩmbi, dĩk nain tĩpet gĩt no naka ‘En nĩm nandĩ-ñĩmlet’ eutañ.”

31 Eumbi, Petlolĩ gĩñgĩnembi nĩñguk, “Kĩndem dĩkĩta nep nulĩmbi kĩmbetet, gan nak dĩka ‘Nĩm nandĩ-ñĩmlet’ nĩm eutet. Nĩm sĩnĩk.” Eumbi, gwañgwañii gĩtĩkkandĩ wĩndĩñgangot nĩ-taleñgĩlĩñ.

Yesu en kĩmbepi ti-pañgĩpañgĩle tĩñguk

32 Tĩmbi Yesu gĩt gwañgwañii endĩ ñambi, kwet no koi Getsemane wolok ña-tomgĩlĩñ. Tombi, Yesulĩ gwañgwa dĩwĩnda enbi eñguk, “Sĩndĩ ñolok pipalĩmbi, nak ñam nĩmolo tĩmbi bĩutet.”

33 Wĩndĩñ embi, Petlo, Yakobo gĩt Yoane yanañgĩpi ñañguk. Ñañĩpi, enlok plon nepek inda-ñĩmetak wala nandum mĩlata-sĩnĩk taumbi, gembĩñ piumbi

34 enguk, “Gĩnañna nandĩwa kola-sĩnĩk talak, kĩmbettok tuop nandĩlet. Sĩndĩ ñolok papi, ka-kĩliñ embi palĩt!”

35 Yesulĩ wĩndĩñ embi, lakat ñañña em kwelan pi-pĩmbi, telak no palekta, mĩlap bembemdok nain walĩ en maklewĩk wala Yambat nĩmolo ti-ñĩmĩñguk.

36 Endĩ enlok manda plon beula “Abba” kĩtĩ-ñĩmbi nĩñguk, “O Bep! Dĩk nepenepek gĩtĩk tuop ti-talewĩñ, wala tĩmbi

dik mɪlap ñin napma tɪke-namiñ. Gan dik nokok nanandi nim kimɪt-kleukañ. Nim sinik. Dik nitek nandiña, wolok tuopgan indawin.”

37 Timbi Yesulɪ gwañgwañii tɪpet gɪt no endoñ undane-bimbi, yambum dou-palɪmbi, Petlo ni-ñombim niñguk, “Simon, dik doulañ ba? Dik nain dumangan kaik paleñdok tuop nim ba?” Wɪndiñ embi enguk,

38 “Biañgan sinik: gɪnanjɪli nepek kindem tɪmbepi nandiɪlak, gan piñgɪpsɪli gembɪn nimnat, wala tɪmbi ka-kɪliñ embi, nimolo tɪmbɪt. Nim kañbi, tue-kambi plon pi-pɪneliñ.”

39 Yesulɪ wɪndiñ embi, nombo yambim ñambi, nimolo dama tiñguk wɪndiñgangot nombo tiñguk.

40 Nimolo tɪmbɪ taleumbi, nombo gwañgwañiiloñ undane-bim yambɪñguk wɪn: dausi mɪlataumbi dou-pakɪliñ. Dounan nanin mɪlapi, manda nitek niñeliñ wala nandum mɪlatañguk.

41 Timbi Yesulɪ nombo ña nimolo ti-talembi, gwañgwañiiloñ undane-bimbi, nain tɪpet gɪt no tɪmbɪmbi enguk, “Sɪndɪ gamañgot doumbi sɪlak pat-nandi-tañ ba? Ip tuop. Nandañ: Ama Sɪsinik yom amalok kɪsɪ plon kɪmɪkɪmɪttok nain ip indalak.

42 Ñala mɪlalɪmbi ñana. Wɪ kawɪt: bola ti-namlok ama ip niɪp tɪmbɪ dumalalak.”

Yesu tɪkeñgɪliñ

43 Wɪndiñ e-palɪñɪɪmbi, wolongan Yesulok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no, Judas Iskaliot, endɪ ama kɪmɪn wopum telak dama ti-semumbi biñgɪliñ, wɪn tapma ama biesɪ ba endɪkñe manda nandi-tale ama ba ama biesɪ dɪwɪn endɪ enɪmulɪmbi, kakit ba kwandɪ mep biñgɪliñ.

44 Bola tɪndɪ ama endɪ damañgan sambat niñdiñ kɪmɪpi enguk, “Simumu ti-ñimambi, ama ip wakan embi, ña tɪkekwambiñ dam tɪke-ñanekaliñ.”

45 Wɪndiñ eñgukta kena gɪnañ tombi, dɪndɪmgan Yesuloñ bimbi, “Niñindaut, we!” embi, wopumgan simumu ti-ñimɪñguk.

46 Wɪndiñ ti-ñimɪum kañbi, gembɪnat ñam tɪkekwambiñ dañgɪliñ.

47 Timbi ama Yesu gɪta pakɪliñ endoñnan nanin noli kakil tiañe lambɪmbi, tapma amalok telak damanjɪlok kena gwañgwa sɪlanin wɪlepi, pawangot wɪlalɪm piñguk.

48 Timbi Yesulɪ enbi eñguk, “Sɪndɪ naka nandum kumbu ama sañan tɪmbɪmbi, kakit ba kwandɪ mep bi-tombi, nep mañ ba?”

49 Sandap tuop nak tapma it sañ simba gɪnañ lombi, sɪndok boñgɪpsɪnan papi, amatam enɪ-daut ti-sem-ta-biñɪlambi,

nim nepgilañ. Gan manda youyoulin patak wolok tuop man inda-namwin.”

⁵⁰ Windañ eumbi, gwañgwañii gitikti en bimbi pim ñañgilañ.

⁵¹ Timbi ama gwañgwa no sandum satningot tembi Yesu kle-ñañguk en wakiti kembang,

⁵² sandum tike-gilim dañgilañ. Gan endi sandum pisapi, biatan pi ñañguk.

Yesu manda plon kimikilañ

⁵³ Timbi endi Yesu tikembang, tapma amalok telak damanjilok ilan nañgipi ñañgilañ. (Wandañ tapma ama biesi ba ama biesi diwin ba endikne manda nandi-tale ama gitiki endi bim kamin tñgilañ.)

⁵⁴ Yesu tike-ñañlimbi, Petloti kambak mayañgan siñgi kandañ ep klembi ñañguk. Ñakapi, tapma amalok telak damanji endok sañ simba ginañnangan loñguk. Lombi, tapma amalok telak damanji endok tiplaplailii gita pipapi, komba seimbi pakuk.

⁵⁵ Timbi tapma ama biesi en gita Juda amalok yambidi-knenji gitiki endi Yesu wali kimbektok nandiñipi, ama Yesulok siñgin sinelindok yolonji-tlakilañ.

⁵⁶ Neta, ama asupti bimbibi, joñgo siñgin simbi, julunti manda eñgilañ. Gan endi mandanji walan noñgangot nim eñgilañ, endi manda kusei kusei eñgilañ.

⁵⁷ Timbi ama diwinda bi indambi, joñgo siñgin simbi eñgilañ,

⁵⁸ “Nandi manda no ñindiñ eumbi nandiñgimiñ, ‘Nak tapma it kiti tindiñ ñin wiapi, sandap ti pet git no wolok ginañnangan wolok kijnan kiti nim tindiñ no mamba ilekak.’ Windañ eumbi nandiñgimiñ” eñgilañ.

⁵⁹ Gan mandanjilok walan win bo noñgan nim.

⁶⁰ Timbi tapma amalok telak damanji endi mlapi indangan bi ipi, Yesu ni-nandimbi eñguk, “Dik manda tambon tuop nim ewiñ ba? Ama wali dikok manda eañ win nandum nitak tlak?”

⁶¹ Eumbi, gitak papi, manda tambon no nim niñguk. Timbi wolongan tapma amalok telak damanji endi Yesu ñindiñ ni-nandimbi eñguk, “Ditna Mesia wakan, Yambat nikindekendem eamñ endok Niñañ ba?”

⁶² Ni-nandumbi Yesuli niñguk, “Natna en wakan. Gamanda kanekaliñ win: Ama Sisnik endi Gembu Molomdok kii dindimnan pipalimbi, yakan amatam yambidi-knendekamik. Timbi en wakan kunum ginañ nanin mulukua plon undane-bimbibi kanekaliñ.”

63 Eumbi, tapma amalok telak damanji endi manda win nandum pi-sinik taumbi, kusali timbi daklewiktok dasin-dasin wilapbi enguk, “Neta amala nombo eni-nandimbi, ama ñolok kusali yout-lonjinetamini?”

64 Sindi ip nandilini, endi enla Yambat enipi, Yambat nitike-piyalilak. Wala nittek nandañ?” Eumbi, gitikkandi Yesu mandanlok kinjan tikewiktok nandingilini tuop wili kimbektok e-talengilini.

65 Timbi diwindi kusei kimipi, manji iwit sua-nimbi, timan dai sandumdi masipbi, kisi wipi ningilini, “Nindi gwitak ninimbim indaumbi nandina!” Timbi tplaplaeli Yesu tikembi, kisi pindimdi wikilini.

Petloli Yesula “Nak en nim nandi-nimlet” enguk

66 Timbi Petloli tapma amalok telak damanjilok it pawan sañ simba ginañ palinimbi, ama wolok kena wembe noli bimi,

67 Petloli komba sei-palim kañbi, ka-kilini embi ninguk, “Dik bo Yesu Nasalet nanin en gita kulañ gambilet.”

68 Eumbi, Petloli ninguk, “Nim a. Dik nek elañ nak nim nandilet.” Windini embi, sañ simba telak yamanan pinambi, wolongan puputti kitinuk.

69 Timbi kena wembe endi Petlo kañipi, manda dama enguk windiningangot nombo embi, ama wolok pakilinda enbi enguk, “Ama nin Yesulok nol no ñakan.”

70 Eumbi, Petloli nombo “Nak nim” embi gingineuk.

Timbi nain nim ombataumbi, nombo ama wolok ikilini endi ningilini, “Dik Galili naninda timbi dik biañgan endok nol no.”

71 Nimbimbi, Petloli manda kwambinagan nombo nombo embi ninini enguk, “Biañgan sinik. Nak ama koi eañ win nim nandi-nimlet. Manda julunit eletta, Yambatti kindem nep timbi kolawa.”

72 Eumbi, wolongan puputti kitiumbi, nain tipet timbimbi, Petloli Yesuli manda ninguk win nandi-siwikuk. Yesuli ninini ningukta, “Puputti gama nain tipet nim kitinimbi, dik dama nain tipet git no naka ‘En nim nandi-nimlet’ eutañ.” Petloli manda win nandi-tombi, simbai kolaumbi, kolan sinik kukuk.

15

Yesuli yom amalok kinjan tikeñguk

1 Kwet salaup timbimbi, wolongan tapma ama biesi git ama biesi diwin ba endikne manda nandi-tale ama, win endi Juda amatamdok yambi-dikenjenji gitik endi kimin timbi, Yesu nek tinimnelindok manda e-topgilini. E-topbi,

Yesu kii top nañgip ñambi, Judia kwettok yambi-dikñe ama Pilato endok kii plon kım+kılıñ.

² Tımbi Pilatolı kañbi ni-nandı+m eñguk, “Ba dik Juda amatam endok ama wapmañ ba?” Eumbi tambane-nıñguk, “Dıtna elañ ip wakan.”

³ Tımbi tapma ama biesı endı Yesulok siñgin si-sınık tañgılıñ.

⁴ Wındıñ tımbımbi, Pilatolı Yesu nombo ni-nandıñıpi eñguk, “Endı dikok manda asup embi, siñgiñga siyañ wın nandılañ. Dik manda tambon tuop nım ewıñ ba?”

⁵ Eumbi, manda no nım tambane-eumbi, Pilatolı wala nandı-bendi-tıñguk.

⁶ Gwılat tuop kamaikamai nain indaumbi, Pilatolı amatam nandı-sembi, ama nolok koi kıtıañgılıñ en wakan it kwambıñ gınañ nanin pısapi emlıñguk.

⁷ Nain wolonda ama no koi Balabas it kwambıñ gınañ pakuk. Endı nolii gıta Roma ama mik tı-sembi, dıwın yandıp kımğılıñ, wala tımbi ep imbi, it kwambıñ gınañ yambiumbi pakılıñ.

⁸ Tımbi amatam kımın gıtık endı Pilatolıñ lombi, kundit nek tı-semliñguk wındıñgangot nombo tı-semektok ni-nandıñgılıñ.

⁹⁻¹⁰ Tapma ama biesı endı Yesu koi gıñgıtta ka-gimbıt tıñımbi, kusei wala en Pilatolok kii plon kım+kılıñda. Pilatolı wın nandımbi, amatam tambane-enguk, “Juda sındok ama wapmañ wın pısat-samettok nandañ ba?”

¹¹ Gan tapma ama biesılı amatam enı-munjupi eñgılıñ, “Sındı eumbi, endok kınjan Balabas pısat-sametak.” Tımbi amatamdı ama biesılı eñgılıñ tuopgan eumbi,

¹² Pilatolı nombo enı-nandımbi eñguk, “Wındıñ eañda tımbi, ama ñın Juda ama sındok ama wapmañ nıañ en wakan nek tı-ñımettok nandañ?”

¹³ Eumbi, nombo kıtımbi nıñgılıñ, “Kloñbat plon wılı kımın!”

¹⁴ Eumbi enguk, “Neta wındıñ tı-ñımet? Endı kundit kolan nek sınık tıñguk?” Eumbi, endı kwambıñgan kıtımbi eñgılıñ, “Kloñbat plon wılı kımın!”

¹⁵ Eumbi, wolongan Pilatolı nandı-sembi, gınanjı busukñanewıktok Balabas pısat-semguk. Pısat-sembi, Yesu waipnelıñdok enbımbi, bıt gwılap pısıkñattı waipgılıñ. Taleumbi, kloñbat plon wıtnelıñdok ama sañasılok kısı plon kımıkuk.

Yesu tı-lakalaka e-tıñımbi, kloñbat plon wıkılıñ

¹⁶ Tımbi ama sañasılı Yesu tıkembı, nısılok sañ simba gınañ nañgıpi ñañgılıñ. Ña-tombi, nosii gıtık ep mın tımbi,

17 Yesu ti-lakalaka e-ti-ñimneliñdok sauloñ gımın ama wapmañdok sauloñ nomık wın dasi-ñımbi, toa pısıkñat walı bondınem kumbam plon dasi-mımbi, ama wapmañdok bundi walan tiñguk.

18 Dasi-ñım-taleumbi, ama noñgan noñgandı bımbi niñgılıñ, “We! Juda amalok ama wapma!” Wındıñ embi,

19 toñalı kumbam plon wıpi, iwıt sua-ñımbi, jululuñjuluñ mılelem ti-ñımñıpi ti-kındem da-ñımgılıñ.

20 Ti-lakalakae gıtık ti-tale-ñımbi, sauloñ gımın wın ki-undılıñımbi, nombo enlok dasindasin dasi-ñımbi, kloñbat plon wıtnepi nañıp ñañgılıñ.

21 Ñañıpi, ama no telak plon tımbı indañgılıñ koi Simon Sailini it kwelan nanin, Alesande gıt Rufus endok beset. Endı Jelusalem it kwelan lambum kañbi, kaikan Yesuloñ kloñbat bemektok nı-gıñıneumbi bemum ñañgılıñ.

22 Ñımbi, kwet no koi Golgota (nınılok manda plon Kumbam kwandat) wolok Yesu nañıpi ña-tomgılıñ.

23 Ña-tombi, siñgin gawattok gwasap wain tuk gıt taneñgılıñ wın mı-kaumbi, nım nañguk.

24 Tımbi kloñbat plon kımıp wıpi mambı ikuk. Wındıñ ti-talembi, dasindasin danneliñdok satu sañala kolım ep indaumbi wolok tuop danbi epgılıñ.

25 Nain wın 9 kilok tımbımbi, kloñbat plon wıkılıñ.

26 Tımbi kusalılok manda ñındıñ palañ plon youpi, kumbam kusipnan wılım pakuk, “Juda ama endok ama wapma.”

27-28 Tiñıpi, kumbu ama sañan tıpet Yesu gıta kloñbat plon yandıpgılıñ, nolı Yesulok kii dındımnan, nolı kii kepmanan ep mambı ikımık. *

29 Tımbi amatam wolok ñañambıt tiñgılıñ endı manda kusei kusei nımbi nı-lakalakae eñıpi, kumbanjı dıñgunembi niñgılıñ, “Yıı! Dık tapma it wıat-kopi, nain tıpet gıt no wolok gınañnangan nombo mambı ilepi eñguñ wın! Nıtek?

30 Gwılaka tıke-kımılepi, kloñbat plon nanin pıwıñ!”

31 Tımbi tapma ama biesı gıt endıkñe manda nandı-tale ama endı bo wındıñgot Yesulok plon e-sasale manda nısiñgan embi eñgılıñ, “Nıtek tımbi, endı ama dıwın ep kımıkuk, gan enlok siñgin tuop nım tıke-kımıtak.

32 Tıkap endı biañgan Mesia, Israeı amatam endok ama wapmañ kulakta, man ñındıñgıt kloñbat plon nanin pıun.

* 15:27-28: Nandı-tale ama dıwındı manda kusip no patgot tılak eañ. Manda wın ñındıñ, “Wındıñ tiñgılıñda, manda no youyoulın patak walı inda-dakleñguk, wın ‘Enda nandum kolan tındı ama no tiñguk’ wolok bien indañguk.”

Wĩndiñ timbekta, kusali ka-nandiĩmbi nandi-kilĩkti ti-ñĩmnetamiñ.” Tĩmbi ama tĩpet en gĩta yandiĩpgĩliñ endĩ bo ni-kolañgĩmik.

Yesu kĩmguk

33 Tĩmbi maim boñgĩpnan palĩmbi, kwet tuop kilĩm indaumbi ñakap 3 kilok tĩkeñguk.

34 3 kilok tĩmbĩmbi, Yesuli enlok manda plon gembĩnat kitiĩmbi eñguk, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?”, wĩn nĩnĩlok manda plon “Yambatna Yambatna, nekta nambilañ?”

35 Tĩmbi ama diwĩn kamañgan ikĩliñ endĩ manda wĩn nandiĩmbi eñgĩliñ, “Yakñesii! Plofet Elia kiti-ñĩmlak.”

36 Tĩmbi ama noli woñep ñambi, diĩliñ tuk kimbĩñ gĩnañ nanin no tĩke-bĩm wain tuk kiitan gĩnañ wĩsĩmbi, komba bem plon imbi, Yesuli nambektok sua eumbi loñguk. Loumbi eñguk, “Papa kana, Eliali bĩmbi tĩke-pĩutak ba nĩm.”

37 Tĩmbi Yesuli wopungan kitiĩmbi kĩmguk.

38 Nain wolonda tapma ilan it gĩnañ delok Yambattĩ patak pa eañ wolok sandum wopum no tembĩmbi, it gĩnañ masip bimbĩn pakuk. Tĩmbi Yesuli kĩmbĩmbi, wolongan sandum wĩn boñgĩpnan blañganembi, gwat nanin wilap pi lap taleñguk.

39 Tĩmbi ama sañasĩlok telak damanjĩ endĩ ama kloĩbat plon yandiĩpgĩliñ yambĩ-pakuk. Yambĩ-papi, Yesuli kĩm walan engano kĩmguk wĩn kañbi eñguk, “Biañgan sĩnĩk, ama ñĩn Yambattok nĩñañ sĩnĩk.”

40-41 Tĩmbi tam asup Galili nanin Yesu gĩt yakan Jelusalem biñgĩliñ endĩ bo wolok pakĩliñ. Diwĩndok kosi ñĩndiñ: Malia Makdala nanin wakĩt Salome, tĩmbi Malia, Yakobolok ou ba endok kwayañ Joses endok menjet. Yesuli Galili kwelan kulĩnguk nain wolonda tam tĩpet gĩt no wali en gĩta kuñĩpi, tĩplaplae kena ti-ñĩmĩ-kulĩngĩliñ. Tam wali gĩtik giñgiñgan ipi ka-tuakĩliñ.

Yesulok dalandan sumnan kĩmĩkĩliñ

42 Timlala tĩmbĩmbi, Sabat patnandĩ nain dumalaumbi, nepek gĩtik ti-jumĩt ba ti-dĩndĩm tĩndĩlok nain tĩpmĩn dañguk, wala tĩmbi

43 Josep Alimatia nanin endĩ Yesulok dalandan platik sumnan kĩmĩlepi nandiñguk. Josep endĩ Juda amatamdok yambĩ-dĩkñe ama endoñnan nanin no, ep tĩndĩn kĩndem koi gĩñgĩlat. Tĩmbi endĩ bo nain Yambattĩ gĩñgĩtĩnii indangan plon yambĩ-dĩkñeukak wala mandĩmandĩ kuñguk. Endĩ wakan mĩsĩmĩsĩ wĩlambanembi, Pilatoloñ lombi, Yesulok dalandanla ni-nandiñguk.

44 Ní-nandumbi, Pilatolí “Yesu ip kímik” manda wín nandí-sílikñembi, ama sañasílok telak damanjí ní-tiañeum bíumbi, “Yesu biañgan kímik ba ním?” wolok ní-nandíñguk.

45 Ní-nandumbi, endí ní-dakle-ñímumbi, Pilatolí Josep nandí-ñimguk.

46 Tímbi Joseptí ñambi, sandum satnin ombap no tu-ambi, Yesulok dalandan kloñbat plon nanin tímbi bíndílim píumbi tíke-ñambi, sandumdí tímipi imguk. Im-talembi, kawat gínañ enlok gíñgít kulukíliñnan wolok ña kímikuk. Kímipi, kawat wopum no munjulímbi ña sum yama masipguk.

47 Endí wíndíñ tíñlímbi, Malia Makdala nanin gíta Malia Joseslok meñ endí “Yesulok dalandan delok kímiletak?” wíndíñ kímít-nandímbi ka-tuakímik.

16

Yesulí kímnan nanin mílakuk

1 Sabat patnandí nain taleumbi, Malia Makdala nanin en gíta Malia Yakobo meñ tímbi Salome, endí salasalanen kandañ ñam, Yesulok dalandan sapple-ñímnelíñdok gwasap gít pama tul tuambi tí-jumít tíñgíliñ.

2 Kena nain kusei kímikímílinan sala mulum tímíbimbi, tam endí mílapi isí bimbi, Yesulok sum telak wín kle ñañlímbi, kwet salañguk.

3 Endí telak plon ñañípi, nísíñgan nandí-mílatambi eñgíliñ, “Nindí níp kímipi, kawat wopum sum yama masip patak wín munjupi, dlítom nímetak?”

4 Wíndíñ eñípi ña sumnan tombi, deium ñaumbi kañgíliñ wín: kawattí sum yama kímísip pakuk wín ikan munjulímbi, tambon kandañ ña pakuk. Kawat wín wopum síník.

5 Tímbi endí sum gínañ lombi, ama gwañgwa no kít díndím kandañ pipalím kañgíliñ, endok dasindasin ombap satnin síník. Tamdí ama wín kañbi sílíkñeñgíliñ.

6 Tímbi endí enguk, “Ním sílíkñenelíñ! Síndí Yesu Nasalet nanin kloñbat plon wíkíliñ en kanepi bañ, gan endí ñí ním patak. Kwel kíjangot ñí kawít! En ip mílalak.

7 Kak, ñawít! Síndí gwañgwañii gít Petlo endoñ ñambi, ñíndíñ enbít, ‘Yesulí manda dama sanguk wolok tuopgan endí telak dama tí-sambi, Galili kwelan ñaumbi, wolok kanekalíñ.’”

8 Eumbi, gembínjí píum blañblañ tímbi, sum bim pí ñañgíliñ. Pí ñañípi, mísíñgíliñda tímbi ama nola nepek nek indañguk wolok kasat ním tí-semgíliñ.

Yesulí noliiloñ indambi, kunum ginañ loñguk *

⁹ Kena nain kusei kímikmílnan Yesulí salasalanan kímnan nanin mílapi, dama sínik Malia Makdala nanin endoñ indañguk. (Lap kandañ endí yal kolan kít tambon típet tam endoñ ginañ ep kle-kokuk.) Yesulí tam endoñ indaum

¹⁰ pí-ñambi, ama Yesu gíta kuñgíln̄ endoñ ñañguk. Ña yambumbi, kut-blanbla e-palíñímbi, nepek nek indañguk wolok tuop kasat tí-sembi

¹¹ eñguk, “Yesu kaik palímbi kat.” Gan amalí manda wín nandumbi tlal tíñguk.

¹² Wolok siñgi kandañ gwañgwañiit típet endí Jelusalem it kwelan nanin pí-ñañímbi, Yesu siñgin walan tíkíleumbi inda-semguk.

¹³ Inda-semum undane-ñambi, nosiila kasat tí-semgímik. Gan endí nandumbi, wín bo tlagot tíñguk.

¹⁴ Tímbi gwañgwañii 11 endí nana na-palíñímbi, Yesulí siñgi endoñ bo inda-semguk. Inda-sembi, amatam en mílalímbi kañgíln̄ endok mandanjí ním nandí-kílik tímbi, ginañ kwambí tímbi, nandum tlal tíñguk wala enombíñguk.

¹⁵ Tímbi enguk, “Sínđí kwet tuop ñambi, nokok gíñgít manda kíndem ñín amatam gítíkta eu sapakñaneukak!

¹⁶ No endí miti tuk i-talembi, gíñgít manda kíndem nandí-kwambíñ dalakta, en wakan Yambattí tíke-kímílekak. Gan no endí nandum tlal tílakta, enlok kusei tímbí dakleumbi, tambon ombí-tíkeukak.

¹⁷ Tímbi Yambattí amatam gíñgít manda kíndem nandí-kwambíñ dañ wín ep tímbí pañgítaumbi, kundit engano ñandin tínekalíñ: endí yal kolan nokok kotna plon ep klekopi, manda komblin kwet díwíndoñ wín enekalíñ.

¹⁸ Tíkáp endí malet sañan upmat kísíli tíke-lonelíñ ba tuk kolan upmat nanelíñ, nepek walí ním ep tímbí kolanekalíñ. Tímbi endí wakan ama jímbasat endok plon kísi kímípi ep tímbí kíndem danekalíñ.”

¹⁹ Wopum Yesulí manda wín ení-taleumbi, Yambattí kunum ginañ tíke-loñguk. Tíke-loumbi, Yambat enlok kii dándímnan pip palímbi, yakan kunum kwet yambí-díkñeamík.

²⁰ Tímbi gwañgwañiili kwet tuop ñambi, gíñgít manda kíndem eu píñguk. Wíndíñ tímbímbi, Wopumdí mandanjí kwambíñ dawíktok ep tímbí pañgítaumbi, kundit engano sínik tíñgíln̄.

* **16:8:** Nandí-tale ama díwíndí ñíndíñ eañ: Maleko en manda ñín ním youkuk.

LUKA

Ama Sis+n+k Yesu indañguk

Lukali giñgit manda k'ndem ama loloñ no koi Tiofilus endi pinalektok youkuk

¹ Yambatti nepek gitik n'ndok boñgipninan timbi indañguk wolok kasat ama asupti nanand+nj'lok tuop kiupi youk'liñ,

² w'in kusei k'im+k'im'liñ nanin nepek indañguk w'in daus'li kañbi, giñgit manda e-daut kena t'ñg'liñ endi kasat w'in ti-n'img'liñ, wolok tuop endi w'ind'ñgangot kiupi youk'liñ.

³ Timbi nak nepek gitik indañguk w'in nain ombapgan e-lonji kena ti-k'liñ eñgutta timbi n'ndiñ t'imbettok nand'let: nak bo nepek indañguk wolok kasat sambat plon k'imip youpi, lolona Tiofilus d'ika yout-gametata.

⁴ W'ind'ñ t'imbambi, n'ndiñ nandi-dakleukañ: nepek wolok kasat ti-gamg'liñ wali biañgan w'ind'ñgan indañg'liñ.

Eñalol' Yoane indauptok Sakalaiala n'ñguk

⁵ Elott' Judia kwettok ama wapmañji kuñ'li+mbi, tapma ama no kuñguk koi Sakalaia. Endi telak dama no koi Abia endok sambat g'ita tapma it g'inañ kena pa t'liñguk. Tam'in Elisabet endi bo Alondok* sambat.

⁶ Wapatam t'pet endi Yambattok dainan d'nd'm sinik kumbi, Wopumdok endi k'ne manda ba telak gitik k'im'kleñg'm'kta yomjet no n'im pat-semguk.

⁷ Gan Elisabet endi yam'in pakukta timbi endi gwañgwanjet b'isat n'imnat papi, g'lik sinik t'ñg'm'k.

⁸ Nain nola n'ndiñ indañguk: Abialok sambat endi tapma ilan kena t'nd'lok nain inda-semumbi, Sakalaial' bo Yambat-toñ tapma t'ñmepi lom pakuk.

⁹ Pal'ñ'li+mbi, tapma amal' "Wopumdi pataknan nindi lombi, pama m'liñat si-ñ'metak?" embi, tapma ama n'is'lok ep t'nd'nji klembi, t'mbi-inda sañala kok'liñ. Kol'mbi, Sakalaia t'mbi indaumbi, it g'inañnan loñguk.

¹⁰ Pama m'liñat sinjilok nain indaumbi, amatam asupti tapma it sañ jimba g'inañ k'im'n timbi, n'imolo ti-pak'liñ.

¹¹ Timbi Wopumdok eñalo nol' Sakalaialoñ inda-ñ'm'mbi, pama sinjilok sisuat wolok kit d'nd'm kandañ ikuk.

¹² Ili kañbi ka-s'li+k'ne embi, kolan m'is'ñguk.

* 1:5: Alon w'in tapma ama gitik endok bep pañji.

13 Gan eñaloli ñindíñ niñguk, “Sakalaia, dik ním misiwíñ. Yambattí ikan nímoloñga nandíñgukta ñindíñ tí-gamekak: tamga Elisabet endí níñañga no apmíumbi, koi Yoane kitíukañ.

14 Enda tímbi símbaka kíndem daumbi, sílisíli wopumdí gíñañga tokñeukak. Tímbi endok indaindañíla amatam asuptí bo sílisíli tí-ñímínekalíñ.

15 Kusei ñindíñda wíndíñ tínekalíñ: Wopumdí enda nandum loloñ síník títak. Gwañgwa walí kuñgun Wopum bí-ñímekakta tímbi wain ba tuk kimbíñ ním nambekak. Tímbi endí meñ símbai gíñañnan palíñímbi, Díndím Woñdí tokñe-ñímumbi kuukak.

16 Endí Israél amatam asup gíñañjé ep tímbi tambanembi, Wopum Yambatsíloñ undane ñanekalíñ.

17 Yambattok gembí ba Woñ plofet Elialoñ palmíñguk wíndíñgangot níñañgaloñ bo palmímbi, Wopumdok telak dama tímbekek. Endí bepsiilok gíñañjé tambaneumbi, gwañgwanjii nombo wale kíndem tí-semnekalíñ, tímbi ama Yambattok manda wíkañ endok gíñañjé tambaneumbi, ama díndím kuañ endok nanandíñjé klenekalíñ. Wíndíñ tíñípi, endí Wopum bímbíñdok tí-pañgípañgíle tí-semekak.”

18 Tímbi Sakalaialí eñalola nímbi eñguk, “Mandañgala nítek nandíwambi, biañgan tímbekek? Nak gílik síník tíñgut, tímbi tamna endí bo gwílat asupgan makleñguk wín!”

19 Eumbi níñguk, “Nak eñalo Gabliel, tímbi nak Yambattok ñasíñgan kuñípi, kena pa tílet. Tímbi nak díkíta manda embi, gíñgít manda kíndem ñín ganganlok embi, nanímulímbi bít.

20 Ale, dik nandí: gíñgít manda ganít wolok tuop Yambattí nain kímíkuknan indaukak. Gan dik mandana ním nanandí-kílik tílañda tímbi nak mañga kímísip gamambi, slak mañga kwap em palímbi, nepek ganít walí bien indaukak wolok tuop.” Eñaloli wíndíñ eñguk.

21 Sakalaialí nain ombap tapma it gíñañ sakñelam pakukta tímbi amatam mandí-pakílíñ endí nandí-bendí tí-ñímíñgílíñ.

22 Tímbi endí sañ jimba gíñañ píñguk nain wolonda endí manda enbektok tuop ním. Slak man kwap em papi, kítíñgot tíñgukta tímbi amatamdí “Endí tapma it gíñañ nepek engano síník no kañak” wíndíñ nandíñgílíñ.

23 Tapma ilan kenan tíndílok nainñín taleumbi, Sakalaialí ilnan undane ñam

24 pat-ta-ñaumbi, tamín Elisabet endí gwañgwa mánjip tíñguk. Tímbi yakíp kí tombon endí ilan gitakan patsembímbi, ñindíñ eñguk,

25 “Wopumdî nain ñîndîñgît nandî-nambi, amatamdok dausînan maetna tîmbî tale-namektok ñîndîñ tîmbî inda-namlak.”

Eñalolî Yesu indauptok Malia nîñguk

26 Elisabettî yakîp kît tombon noñgan gwañgwa mînjîp tî-palîñîlîmbi, Yambattî eñalo Gabliel Nasalet it kwelan Galili kandañ patak wandîñ nî-mulîmbi,

27 tam sim no ama gîta gama nîm kuñgun koi Malia endoñ ñañguk. Ama wapmañ Devit damañgan kuñguk endok kombliin koi Josep tam sim wîn endok gîñgît wîlîmum pakuk.

28 Eñalolî Malialoñ tombi we ñîmîmbi nîñguk, “Wopumdî gînañ sîloñ kîndem tî-gambi, dîkîta patak.”

29 Wîndîñ eu nandîmbi, gînan mîlalîmbi, nanandî nîm dakleumbi, gînan gînañ “Manda wolok kusei wîn nek?” embi, nanandî kena tîñguk.

30 Tîmbi eñalolî nîmbi eñguk, “Malia. Yambattî gînañ kîndem tî-gambi nandî-gamlak, wala tîmbi nîm mîsîwîñ!

31 Nandîlañ. Dîk gwañgwa mînjîp tîmbi, gwañgwa tîkeukañ endok koi Yesu kîtîukañ.

32 Endî ama wopum palîmbi, Yambat Loloñ Sînik endok nîñañ nînekalîñ. Bep pañ Devit endî Islael amatamdok ama wapmañjî kuñguk, wîndîñgangot Wopum Yambattî en ama wapmañjî kîmîlîm papi,

33 nain taletalen nîmnat Jekoptok sambat, wîn Islael amatam, yambî-dîkñembi, endok ama wapmañjî kuukak.”

34 Tîmbi Malialî eñalo nî-nandîmbi eñguk, “Nepek wîn nîtek indaukak? Nak ama gîta gama nîm kuñgut, wala.”

35 Eumbi tambane nîñguk, “Dîndîm Woñdî dîkoñnan pîumbi, Yambat Loloñ Sînik endok gembînlî gep tapliukak, wala tîmbi gwañgwa apmekañ endî giñgi sînik, tîmbi Yambat enlok Nîñañ nînekalîñ.

36 Dîkok sambatka tam no Elisabet en nandî-nîmmlañ. Endî gîlîk, tîmbi ‘En yamîn’ wîndîñ nîñgîlîñ, gan man ñîndîñgît endî bo gwañgwa mînjîpmat kuumbi, yakîp kît tombon noñgan ñalak.

37 Nekta, Yambattî nepek no tuop nîm tîmbek no nîm patak.”

38 Eumbi, Malialî tambane nîñguk, “Ale. Nak Wopumdok kena wembe sîlanin. Manda elañ, wolok tuop inda-namun.” Wîndîñ eumbi, eñalolî en kañ bimbi ñañguk.

Malialî Elisabettoñ ñañguk

39 Wolonda Malialî tî-wîlî dîkñe tîmbi, Galili kwet bimbi, Judia kwet pîñîlopîlatnan platik sînik ñambi, it kwet nolok tomguk. Tombi,

40 Sakalaialok ilnan lombi, endok tam+in Elisabet we ñim+ñguk.

41 We ñim+umbi nandumbi, wolongan gwañgwa Elisabet-tok s+mbai g+nañ pakuk wal+ gemb+natgan sas+ik t+ñguk. T+mbi D+nd+im Woñdi endok g+nañnan tokñeumbi,

42 wopungan kit+mbi, ñ+ndiñ eñguk, “Tam n+ndok boñg+pninan d+ik wakan gw+lam gamgam+in, t+mbi gwañgwa t+keukañ w+in w+ndiñgangot gw+lam ikan m+im+n.”

43 Elisabetti w+ndiñ embi yous+mbi niñguk, “Gan n+tek t+mbi d+ik Wopumnalok meñli tam p+mbiñen nak ñandin nokoñ bilañ?

44 Nak Wopumnalok meñ ganlet w+in kusei ñ+ndiñda: nak d+ik we nameñ w+in nandiñ nain wolondañgan gwañgwa nokok s+mbatna g+nañ patak endi s+lis+li t+mbi, sas+ik t+ik.

45 T+mbi Wopumdi nek ganguk wolok tuop indaukak w+in nandi-kwambiñ dambi t+ke-kulañda, amatam diw+in yapma kle-patañ.”

Malial+ Wopum ni-kindem dañguk

46 T+mbi Malial+ ñ+ndiñ eñguk, “Walenal+ Wopum ni-loloñ elak,

47 Yambat nep ki+m+tak enda g+nañna tipti nandi-koñgom ti-ñ+mlak.

48-49 Nekta, nak endok kena wemben p+mbiñen, gan endi wandingan embi nandi-namguk,

w+in Yambat Gemb+ Molom endi kundit wopuwopum asup ti-namguk,

wala t+mbi amatam man ñ+ndiñg+it kuañ ba siñgi kunekaliñ endi naka ‘amatam diw+in yapma kle-patak’ w+ndiñ nan+nekal+ñ.

Endi Yambat d+nd+im ba giñgi s+in+ik,

50 amatam giñgiñgan ti-ñ+mañ busuk mamasa ti-sembi,

ama sambat no ba no siñgi indanekaliñ enda w+ndiñgangot ti-sem-ta-ñaukak.

51 Endi kundit gemb+nat pa t+ñ+pi,

ama g+nañji g+nañ nis+la nandum loloñ t+ñguk w+in ep t+mbi papuseneñg+liñ.

52 Endi ama wapmañ gemb+nj+at pipapats+ apma t+ke-sembi, amatam kosi nimnat enda kot g+ñg+it emguk.

53 Endi amatam nepenepekta lonj+ñg+liñ enda g+nañ s+loñ ti-semumbi, nombo nim lonj+ñg+liñ,

gan amatam nepek asup pat-semguk w+in eni-mul+mbi, slak p+im ñañg+liñ.

54-55 N+ndok bep pañniila eni-kwambiñ dañguk

wolok tuop endi kena gwañgwañii Israe! wakan epm+ platambi,

Ablaam gita komblinñii nandi-sembi,
busuk mamasa nain taletalen n+mnat ti-semektok n+
nandi-kamalañguk.”

56 Maliali w+ndiñ eu taleumbi, yak+p t+pet git no ba nek
Elisabet gita tapi, undanem ilnan ñañguk.

Elisabetti Yoane apguk

57 Elisabetti gwañgwa t+ket+kelok nain indaumbi, n+ñañ
apguk.

58 Endok sambalii git ilnan nasiili Wopumdi g+nañ busuk
ti-ñ+m+ñguk giñg+it w+n nandi+mbi, en gita sil+sil+ timbi,

59 sande noñgan taleumbi, gwañgwa piñg+u di+
domb+nepi biñg+liñ. Bi+mbi, beulok koi Sakalaia w+n
ki+inepi eñg+liñ,

60 gan meñli “W+n n+m” eñguk. Embi, “Koi Yoane
ki+ki+ti+lok” eñguk.

61 Eumbi niñg+liñ, “Sambatsettok boñg+ps+nan ama no koi
Yoane no n+m patak.” W+ndiñ embi,

62 ki+ti+ñgan beu ni-nandi+mbi eñg+liñ, “Di+
k kot nek m+m+lok nandi+lañ?” Eumbi,

63 kundit youyouttok nepenepela enbi+mbi, ti+ke bi+
m+umbi, “Koi Yoane” youkuk. Youli+mbi, w+n kañbi
nandi-bendi tiñg+liñ.

64 Ti+mbi wolongan Sakalaialok man mamben
salak-taumbi, kusei ki+m+pi, manda embi, Yambat ni-
k+indem dañguk.

65 Nepek w+ndiñ inda-ñ+m+umbi, il kwelnan
nasili kundit w+n kañbi mi+siñg+liñ. Ti+mbi nepek
indañguk wolok giñg+iti sapanan+embi,
Judia kwet jañg+innan tuop ña-taleñguk.

66 Ti+mbi kasat w+n nandiñg+liñ endi
git+ik nandi-kw+nakw+nalembi, Wopumdi
gwañgwa w+n gemb+ni+ kasopm+lak
w+n ka-nandi-tomg+liñda ñ+ndiñ e-nandiñg+liñ,
“Gwañgwa wali bendi wopum dambi, ama
ni+tein si+nik indaukak?”

Sakalaiali Wopum Yambat ni-k+indem dañguk

67 Ti+mbi Di+ndi+m Woñdi Yoanelok beu
Sakalaialok g+nan tokñeumbi, Yambatti
manda eelok niñguk wolok tuop embi,
ñ+ndiñ eñguk,

68 “Ni+ndi Wopum, Islaellok Yambat,
en kusei ni+ndiñda ni-k+ndek+ndem
ti-ñ+m+na: endi amatamñii
nandi-n+mbi, toptop kolan
g+nañ nanin ni+ tuambi, ni+
ki+m+kuk.

69 Endi enlok kena aman Devit
endok komblinñii boñg+ps+nan
nanin ama gemb+nat no ni+
ki+m+lektok ti+mbi inda-n+mguk,

70 wɨn damañgan plofet amañiila enbɨmbi eñgɨliñ wolok tuop.

71 Endɨ kanjɨknii ba ama gɨtik nandɨ-kola tɨ-nɨmañ endok kɨsɨnan nanin nɨpma tɨkeuktok wɨndɨñ tɨñguk.

72 Endɨ bep pañnii busuk mamasa tɨ-sembi, en gɨta toptop tɨñguk wɨn nɨm nandɨ-kamalaukak.

73 Endɨ enlok koi plon sotnɨ Ablaam ñɨndɨñ nɨ-kwambiñ dañguk:

74 endɨ nandɨ-nɨmbi, kanjɨkniilok kɨsɨnan nanin nɨpma tɨkembali,

nɨp tɨmbɨ pañgɨtaumbi, mɨsɨmɨsɨ nɨmnat nɨ-wowoñ tɨñɨpi,

75 kuamiñ tuop endok dainan gɨñgɨtñiiñgot dɨndɨm ku-talonekamɨñ.

76 Tɨmbi nɨñana dɨkok kandañ nak ñɨndɨñ elet:

Yambat Loloñ Sɨnɨk endɨ dɨk enlok plofet aman ganbekak.

Nekta, dɨk Wopumdok telak dama tɨmbi,

telak tɨ-dɨndɨm e-ñɨmekañ,

77 wɨn dɨk amatamñii ñɨndɨñ enɨ-daut tɨ-semekañ:

‘Wopumdɨ sepmektok nandɨlak, wolok tuop yomjɨ bi-samekak.’

78 Nɨndok Yambatnɨ endɨ gɨnañ busuk molomda tɨmbi wɨndɨñ tɨlak.

Endɨ ama wɨn nɨ-mulɨmbi,

maim sonan wandin endɨ kunum gɨnañ nanin nɨndoñ pɨmbi,

79 ama yomjɨla tɨmbi kɨlɨm gɨnañ kɨmdok gɨñgɨt kuañ kolɨ sale-semalak,

endɨ busuktok telaknan nɨnañgɨlɨmbi kunekamɨñ.”

Sakalaialɨ plofet manda wɨndɨñ eñguk.

80 Tɨmbi gwañgwa walɨ bendɨ wopum daumbi, gɨnan tiptɨ wɨndɨñgot gembɨlañguk. Tɨmbi endɨ kwet ama nɨmnatnan ña ku-ta-ñakap, nain wɨn indaumbi, Israel amatamdok dausɨnan inda-dakleñguk.

2

Yesu gwañgwa indañguk

1 Nain wolonda Sisa Augustos Roma kwet gɨtik kiup kadɨkñeñguk endɨ kwet tuop kot sambat tɨmbektok nandɨmbi, wolok tuop endɨkñe manda no kɨmɨlɨm ñañguk.

2 (Kwiliniusɨ Sisalok kapmainan Silia provinslok kandɨkñe ama kuñguk nain wolonda kot sambat walɨ indañguk. Damañgan wandin no nɨm tɨndɨn.)

3 Wɨndɨñda amatam gɨtɨktɨ kosɨ kɨmɨtnepi bep pañ kasatsɨlok isɨ kuseinan ñañgɨlɨñ.

4 Josepti wɪndiŋgangot tiŋguk. Endi ama wapmañ damañgan kuŋguk koi Devit endok sambatta tɪmbi, Nasalet it kwet Galili kwelan patak wɪn bimbi, Judia kwelan ñambi, Devittok il kusei koi Betleem wolok ñaupi ñaŋguk.

5 Ñambi, Malia gɪŋgɪt wɪlɪmɪum papi, gwaŋgwa mɪnjɪp tiŋguk en naŋgɪlɪmbi, yakan koset kɪmɪttepi ñaŋgɪmɪk.

6 Ña tom palɪñɪlɪmbi, gwaŋgwa tɪketɪkelok nain indaumbi,

7 Malialɪ gwaŋgwa telak dama tɪkeŋguk. Tɪkɪmbi, sandumdɪ tɪmɪp imbi, makauttok jawañ gɪnañ kɪmɪkuk. Wɪn it kiyau tokñeŋgukta tɪmbi makauttok ilan lo pakɪmɪk.

8 Tɪmbi wandɪñ kandañ sipsip kandɪkñe ama dɪwɪn endi Betleem it kwet pawan pa kumbi, sipsip kaulɪ-dɪkñe kena tim tɪ-pakɪlɪñ. Tɪ-palɪñɪlɪmbi,

9 Wopumdɪ eñalo no nɪ-mulɪm endoñ bɪ indaumbi, Wopumdok kolsalen walalan bien endok plon youlɪm kañbi, kolan mɪsɪŋgɪlɪñ.

10 Gan eñalolɪ enguk, “Sɪndɪ nɪm mɪsɪnelɪñ! Nak gɪŋgɪt manda kɪndem no sɪndoñ tɪke bɪlet, tɪmbi manda walɪ amatam gɪtɪk gɪnañjɪ youlɪmbi, sɪlɪsɪlɪ tɪnekalɪñ. Manda wɪn ñɪndɪñ:

11 ama ñɪn Yambat en amatamñii sepmehtok nɪ-mutak, wɪn Mesia Wopumnɪ, endi man tim ñolondañgan Devittok il kwel Betleem wolok inda-samlak.

12 Nak manda biañgan elet wɪn sɪndɪ ñɪndɪñ kandañnetañ: sɪndɪ gwaŋgwa gɪmɪn wakan tɪmbɪ indaumbi, sandumdɪ tɪmɪp imbi, makauttok jawañ gɪnañ kɪmɪlɪm palɪm kanetañ.”

13 Eñalolɪ wɪndɪñ eumbi, platik sɪnɪk eñalo kɪmɪn wopumdɪ kunum gɪnañ nanin pɪ indambi, Yambat nɪ-kɪndem dambi, ñɪndɪñ eŋgɪlɪñ,

14 “Kunum loloñen gɪnañ Yambattok koi nɪ-ta-lowɪt, tɪmbi kwelan amatam gɪnañ kɪndem tɪ-semhlak endok kandañ busuk pat-semekak.”

15 Tɪmbi eñalolɪ yambimbi, kunum gɪnañ undane ña-taleumbi, sipsip kandɪkñe amalɪ nɪsɪñgan e-nandɪ tɪmbi eŋgɪlɪñ, “Yakñe! Nepek indalak wɪn Wopum en nɪnɪ-daklelak, wala tɪmbi Betleem ñambi kana!”

16 Wɪndɪñ embi, platik sɪnɪk ñambi, Malia gɪt Josep ep tɪmbi indaumbi, gwaŋgwa wɪn wakan makauttok jawañ gɪnañ palɪm kaŋgɪlɪñ.

17 Kañbi, eñalolɪ gwaŋgwa wolok plon manda enguk wɪn kasat tɪ-semgɪlɪñ.

18 Tɪmbi amatam sipsip kandɪkñe amalok kasat wɪn nandɪŋgɪlɪñ endi gɪtɪk nanandɪ kena tɪŋgɪlɪñ.

19 Gan Malia endila manda w+n gitikgan gnan gnañ dasimbi, nandi-kw+nakw+nalembi pa kuliñguk.

20 Timbi sipsip kandi-kñe amali undanem kenanjinan pi ñañg+iñ. Ñañipi, nepek gitik eñaloli enguk wolok tuop indañgukta timbi endi nepek gitik nandi-mbi kañg+iñ wolok Yambat ni-k+ndek+ndem embi, koi ni-ta-loñg+iñ.

21 Sande noñgan taleñ+i-mbi, gwañgwa gim+n piñgiu dip domb+ndomb+lok nain indaumbi, meñ beuli koi Yesu kit+iñg+i-m+k. Endi gama meñ simbai gnañ nim paliñ+i-mbi, eñaloli koi wakan ikan kit+iñguk.

Simeon gita Analitapma ilan Yesu gwañgwa Mesia en wakan ka-dakleñg+i-m+k

22 Moseli endi-kñe manda diw+n kim+kuk wali ñ+ndiñ elak: tam gwañgwa ikan t+ket+ken endi n+tek timbi, b+ndambo Yambattok dainan ti-jamilambi, gumañ enloñ ñauk. Endi-kñe manda w+n kim+it-klendem+ktok nain indaumbi, Malia gita Josep endi gwañgwa t+kembi, Wopum enlok bi-ñ+i-m+ndepi Jerusalem ñañg+i-m+k.

23 Endi Wopumdok endi-kñe manda ñ+n tañgonendem+ktok w+ndiñ tiñg+i-m+k, “Sindi ama ba ilalok gaut wapai telak dama indañ gitik Wopum enlok bi-ñ+i-m+nekal+iñ.”

24 Timbi Wopumdok endi-kñe mandali elak wolok tuop endi “mambaip sim t+pet ba mon+k no mambaip wandin t+pet” tapma t+ndem+ktok nandi-m ñañg+i-m+k.*

25 Nain wolonda ama no Jerusalem kuñguk koi Simeon. Endi ama di+ndi-m, Yambattok endi-kñe manda kim+it-klambi, ama nin Yambatti ni-mul+i-mbi Islael amatam en+busuk ti-semekak en mand+i-mbi kuñguk. Timbi Di+ndi-m Woñdi en gita papi,

26 ñ+ndiñ ni-dakle-taleñguk: endi gama kuñipi, Wopumdi Mesia ni-mulektok e-kwamb+iñ dañguk w+n kaukak.

27 Timbi Di+ndi-m Woñdi Simeon tapma it sañ jimba gnañ ni-mul+i-mbi lo pakuk. Pali-mbi, Yesu meñ beuli endi-kñe mandali elak wolok tuop ti-ñ+i-m+ndem+ktok en wandiñ t+ke ñaumbi,

28 Simeondi gwañgwa w+n kañbi t+ke apmbi, Yambat we ñ+i-m+i-mbi niñguk,

29 “Molom, di+k manda nanguñ wolok tuop inda-talelak, wala timbi man ñ+ndi+ñg+i-t kena gwañgwañga nandi-namumbi, busukñenengan semba.

30 Nak ama nindi gamanda amatamgai nipmekak en ip dautnali kalet.

31 Di+k en ikan ni-mbi taleumbi ni-mul+i-m amatam git+ikti en kanekaliñ.

* 2:24: Kisim Bek 22:29, 34:19, Wok Pris 12:6-8

32 Tĩmbi Israeł amatamgai nĩnda kot giĩngĩt nĩmekak, ba amatam diwĩndok telaka kolĩ sale-semekak.”

33 Simeondi gwaĩgwala wĩndiĩ eumbi, meĩ beuli wĩn nandiĩmbi, nanandiĩ kena tiĩngĩmĩk.

34 Tĩmbi Simeondi gwĩlam ti-sembi, Yesu meĩ Maliala ñĩndiĩ nĩnguk, “Nandiĩlaĩ. Yambatti gwaĩgwa ñĩn nĩmbi taleumbi, Israeł amatam asup endi en kĩmit-kleaĩ ba nĩm wolok tuopgan Yambattok dainan pi piĩnekalĩ ba itkwambĩ danekaliĩ. Gwaĩgwa wali kĩmĩsalen no wandin Yambat en kĩmĩkuk, gan amatam asupti siĩgi wĩlĩmnekalĩĩ.

35 Enda tĩmbi amatam gĩnaĩ nanandiĩnjĩ sembĩn wĩn tĩmbi dakle-taleukak. Tĩmbi nepek nĩñaĩgala inda-ñĩmekak kusei wala tĩmbi simba gawatti kakit man piĩsikĩat nomĩk waleĩga bo youlekak.” Simeondi wĩndiĩ eĩnguk.

36 Tĩmbi plofet tam giĩk no kuĩnguk koi Ana endi bo tapma ilan pakuk. Endi Asellok sambat, Fanuellok wemban. Tam sim pakuk wolonda wapat tĩmbĩmbi, gwĩlat kit tombon tipetgot yakan kuĩngĩmĩk. Kukap,

37 wapai sembumbi, slak tam kanjak pat-ta-bĩkap, gwĩlat 84 gitĩk ombiĩnguk. Endi tapma ilan pat-kuĩpi, tim sandap Yambat ni-wowoĩ tiĩpi, nanaĩ kĩmĩsipbi, nĩmolo pa tiĩnguk.

38 Nain wolondaĩngan endi Yesu meĩ beu gĩta Simeon yambĩmbi, endoĩ bĩmbi, wolongan gwaĩgwa wala tĩmbi Yambat we ñĩmĩnguk. Tĩmbi amatam gitĩk Mesia Jelusalem nasi mĩlap gĩnaĩ nanin epmektok indaukak endok mandĩmandiĩ kuĩngĩliĩ enda Analĩ gwaĩgwa wolok indaindanla giĩngĩt eni-ta-ñĩnguk.*

39 Yesu meĩ beuli Wopumdok endikĩne mandali elak wolok tuop ti-talembi, iset kwesetnan Nasalet Galili kwelan undane ñaĩngĩliĩ.

40 Tĩmbi gwaĩgwa wĩn nanandiĩn kĩndemli gĩnan tokĩneumbi, bendi kwambĩ daumbi, Yambatti gĩnaĩ kĩndem ti-ñĩmĩnguk.

Yesu gwaĩgwali Beulok ilan palektok nandiĩnguk

41 Gwĩlat tuop kamaikamai nain† indaliĩngukta, Yesulok meĩ beuli Jelusalem pa ñayaĩngĩmĩk.

42 Tĩmbi Yesulok gwĩlat 12‡ tĩmbĩmbi, taĩngĩmĩk tuop klembi, Jelusalem londepi Yesu gĩta ñaĩngĩmĩk.

* **2:38:** Jelusalem wĩn Israeł amatam gitĩk endok plon e-yout tilak. † **2:41:** Gwĩlat wolonda Israeł amatamdi Yambatti Isip kwelan epmiĩnguk wĩn nandi-pakaĩ. ‡ **2:42:** Juda amatamdi ñĩndiĩ nandiĩngĩliĩ: gwaĩgwa no gwĩlat 12 ombĩlak en ip amalok jimba plon tomlak.

43 Ña pakap, gwilat taleumbi, ilan undane ñandepi, Yesu gwañgwa en Jelusalem kandañ sakñelam pakuk w+n n+m kalandimbi kañ+p ñañg+m+k.

44 Endi "Tua en amatam asup telak ñañ endok boñg+ps+nan ñalak" w+ndiñ nandiñ+pi, sandap noñgan nandi-bendi n+mnat telak ñañg+m+k. Nambi, kusei k+m+pi, sambatsettok ba nosettok boñg+ps+nan lonjiñg+m+k.

45 Lonji n+m kañbi, undane Jelusalem ñañ+pi lonjiñg+m+k.

46 Tim sandap t+pet g+it no lonji+lonji kena ti-ñambi, gwañgwa tapma it sañ jimba g+nañ t+mb+ indaumbi, kañg+m+k w+n: endi endaut ama endok boñg+ps+nan pipapi, mandanji nandimbi, wolok kuseila en+nandi pa t+ñguk.

47 Endi mandanji nandi-daklembi, k+ndem tambane-semgukta t+mbi ama endok mandan nandiñg+liñ endi g+it+kand+ nandi-s+likñembi, nanandi kena t+ñg+liñ.

48 T+mbi meñ beuli en kañbi ka-s+likñembi, meñli n+ñguk, "Gwañgwa kambak, nekta ñ+ndiñ s+ik n+lam+tañ? Nandi+lañ, beka n+ti gep lonji kuñ+pi, nandi-bendi wopum t+gamam+k."

49 Eumbi enguk, "N+tek t+mbi nep lonji+m kuam+k? Nak Bepnalok ilnan ñolok palettok een w+n s+ti n+m nandiñg+m+k ba?"

50 W+ndiñ eumbi, manda wolok kusei n+m nandi-dakleñg+m+k.

51 T+mbi walinin meñ beu g+ta p+mbi, Nasalet it kwelan undane ñambi, endok kapmainjetnan kuñguk. T+mbi meñli nepek g+it+k gwañgwalok plon indañguk w+n g+nan g+nañ nandi-dasimbi k+m+it-nandi-kuñguk.

52 T+mbi Yesulok p+ñg+uli bendi wopum daumbi, nanandi+n bo w+ndiñgangot t+ñgukta Yambat ba amal+ bo w+ndiñgot nandi-koñgom ti-ñ+m+ñg+liñ.

3

Yoaneli Wopumdok telak ti-d+ind+me kena t+ñguk

1 T+mbi Sisa Taibelius endi Roma kwet tuop wolok ama wapmañji kuumbi, gwilat 15 t+mb+ dumalañguk. Wolonda Pontius Pilatoli Sisalok kapmai kumbi, Judia distrik ka-d+ikñeumbi, Elotti Galili distrik ka-d+ikñeñguk. T+mbi Elottok konombal Filipti Itulia g+it Tlakonitis distrik ka-d+ikñeumbi, Lisanasli Abilene distrik ka-d+ikñeñguk.

2 T+mbi Anas en g+ta Kaiafas endi tapma amalok telak damanj+ kuñg+m+k. Nain wolonda Yoane Sakalaialok n+ñañ endi kwet ama n+mnatnan kuñguk. Kuumbi, Yambatti manda n+mb+mbi,

³ Jodan tuk baliliñ tuop kuñipi, manda eu p̄umbi, am-
atamda ñ̄ndiñ enguk, “Yambatti yomji bi-samektok s̄indi
ḡinañ tambatambattok tuk inekaliñ.”

⁴ Yoaneli kena tiñguk w̄in p̄lofet Aisaiali manda no youkuk
wolok tuop indañguk. Endok mandan pepa kwasa ḡinañ
ñ̄ndiñ youyoulin patak,

“Ama noli kwet ama nimnatnan kuñipi, ñ̄ndiñ kit̄lak,
‘Wopumdok telak ti-d̄ind̄im e-ñ̄im̄it!

Telak kelam ti-d̄ind̄im e-ñ̄im̄inekaliñ!

⁵ Kwet w̄iliñ ḡit̄ik taplium tokñeumbi,

kwet jañḡin ba kwet k̄im̄in ḡit̄ik ti-jamilenekaliñ.

T̄imbi telak kelam ti-d̄ind̄im embi,

telak lop̄lat yout d̄ind̄imembi t̄imbi jamilaukak.

⁶ T̄imbi amatam ḡit̄ikgand̄i Yambatti telak n̄itek plon epma
t̄ikeukak w̄in ka-nand̄inekaliñ.’”[☆]

Aisaiali manda w̄ind̄iñ youkut wolok tuop Yoaneli tiñguk.

⁷ T̄imbi nain tuop ama k̄im̄in wopumgand̄i Yoaneloñ
b̄imbi, ḡinañ tambatambattok tuk i-semektok n̄imb̄imbi,
ñ̄ndiñ pa en̄liñguk, “Malet sañ̄andok komblin̄ii, s̄indi
nokoñ b̄imbi, tukgot ineliñdok nandañ ba? Nindi sanb̄imbi,
telak w̄ind̄iñ Yambattok gimbit inda-samekak w̄in mak-
leneliñ? S̄indi kolanj̄lok k̄injanli sapma kleuktok nan-
dañda,

⁸ ḡinañji tambanembi, wolok bien kuñgunjanan t̄imbi
indaumbi, ḡinañji ḡinañ ñ̄ndiñ n̄im nand̄inekaliñ, ‘Bep
pañ̄i Ablaam endok k̄indemla t̄imbi Yambattok gimbit
maklenekamiñ.’ Nak sanba nand̄iwit: Yambatti k̄indem
kawat ñ̄in ep t̄ik̄leumbi, Ablaamdok komblin̄ii indaneliñ
w̄in! Wala t̄imbi s̄indi bien k̄indem n̄im laliyañda, kilamek!

⁹ Kapinoñgo komba kuseinan ikan k̄im̄ik̄im̄ilin patak.
Komba bien k̄indem n̄im pa laliyañ ḡit̄ik w̄in j̄nb̄im ḡilo-
taleumbi, komba ḡinañ k̄oli p̄im d̄ukak.”

¹⁰ T̄imbi amatamdi n̄i-nand̄imbi eñḡil̄iñ, “W̄ind̄iñda n̄itek
t̄inekamiñ?”

¹¹ Eumbi tambane enguk, “No endi kiupi t̄ipet palm̄lakta,
ama no kiupi n̄imnat enda no m̄lok. Ba nanala
w̄ind̄iñgangot t̄lok.”

¹² T̄imbi takis epep ama d̄iw̄in endi w̄ind̄iñgot tuk i-
semektok b̄imbi n̄i-nand̄imbi eñḡil̄iñ, “Endaut, n̄indi n̄itek
t̄inekamiñ?”

¹³ Eumbi enguk, “S̄indi gavmandi takis epneliñdok elak
wolok tuopgot epbi, n̄im maklenekaliñ.”

¹⁴ T̄imbi mik amali w̄ind̄iñgangot n̄i-nand̄imbi eñḡil̄iñ,
“T̄imbi n̄ind̄ila n̄itek t̄inekamiñ?” Eumbi enguk, “S̄indi ama
nolok m̄inem kas̄ileneliñdok ti-piñpiñe n̄im ti-ñ̄imnekaliñ,

[☆] 3:6: Aisaia 40:3-5

ba manda plon siñgin joñgo nım sinekaliñ. Tambo sindi kenanjilok tuan samañ wala nandum tuop timbekak.”

15 Timbi amatam Yoanelok mandan nandiñgılıñ endok gınanjı mılalimbi, gınañjı gınañ ñındıñ eñgılıñ, ‘Mesia en wakan bek’. Wındıñ nandi-kwınakwınalembi, nıtek indawık wala mandıñgılıñ.

16 Timbi Yoanelı amatam gıtıkta ñındıñ tambane enguk, “Nakta tukgot i-sam tı-kulet. Gan ama no indaup tılak endok gembınlı nak napma klelak. Endı wakan Dındım Woñ komanat i-samekak. Timbi nak pımbıñen ñandin ñalı endok kesii gwılap kiundıımettok tuop nım.

17 Ama no plaua mınjıp gıt gwılap ep danbi, mınjıp wısi-kopi, gwılap ba kılıkılık siu dılak, wındıñgangot ama indaup tılak endı amatam ep danbi, gıñgıtıñii epbi, dıwın komba taletalen nımnat gınañ ep siu dınekalıñ.”

18 Yoanelı wındıñ embi, molo manda dıwın asup eñıpi, gıñgıt manda kındem amatamda enı-ta-kuñguk.

19 Timbi ama wapmañ Elottı konombal Filip endok tamın Elodias matıkeñguk ba tı-bomboe kusei kusei dıwın tıñgukta timbi Yoanelı pa nı-ñombıñguk.

20 Gan Elottı tı-bomboen wın nım ka-daklembi, nombo yousımbi, Yoane tıkembi, it kwambıñ gınañ kımılım pıñguk.

21 Yoanelı amatam gıtık gınañjı tambıneñgılıñ wın tuk i-semñıpi, Yesu bo tuk i-ñımıñguk. Tuk i-ñımımbi, nımolo tıñılımbi, kunum gınañ dılı tombımbi,

22 Dındım Woñdı inda-daklembi, monık mambaip walan indambi, endok plon pı pipakuk. Timbi kunum gınañ nanin kıtıkıtı no ñındıñ kıtıu pıñguk, “Dık nıñana noñgan sınık. Nak gınañnalı gep kasılembi, dıka walena kındem dalak.”

Yesu Mesialok bep paññıilok kot sambat

23 Yesulı gwılat 30 nıtepek ombımbi, kenan kusei kımıkuk. Amatam enda nandiñgılıñ en Joseptok nıñañ. Timbi Josep endı Elilok komblin,

24 Eli wın Matattok komblin, Matat wın Livailok komblin, Livai wın Melkilok komblin, Melki wın Janailok komblin, Janai wın Joseptok komblin,

25 Josep wın Matatiaslok komblin, Matatias wın Amoslok komblin, Amos wın Nahumlok komblin, Nahum wın Eslilok komblin, Esli wın Nagailok komblin,

26 Nagai wın Maattok komblin, Maat wın Matatiaslok komblin, Matatias wın Semeindok komblin, Semein wın Joseptok komblin, Josek wın Jodalok komblin,

27 Joda wın Joanandok komblin, Joanan wın Resalok komblin, Resa wın Selubabellok komblin, Selubabel wın Sealtiellok komblin, Sealtiel wın Nelilok komblin,

²⁸ Neli w+n Melkilok komblin, Melki w+n Adilok komblin, Adi w+n Kosamlok komblin, Kosam w+n Elmadamdok komblin, Elmadam w+n Erllok komblin,

²⁹ Er w+n Josualok komblin, Josua w+n Eliesellok komblin, Eliesel w+n Jolimlok komblin, Jolim w+n Matattok komblin, Mattat w+n Livailok komblin,

³⁰ Livai w+n Simeondok komblin, Simeon w+n Judalok komblin, Juda w+n Joseptok komblin, Josep w+n Jonamlok komblin, Jonam w+n Eliakimlok komblin,

³¹ Eliakim w+n Melealok komblin, Melea w+n Menalok komblin, Mena w+n Matatalok komblin, Matata w+n Natan-dok komblin, Natan w+n Devittok komblin,

³² Devit w+n Jesilok komblin, Jesi w+n Obettok komblin, Obet w+n Boaslok komblin, Boas w+n Salmondok komblin, Salmon w+n Nasondok komblin,

³³ Nason w+n Aminadaptok komblin, Aminadap w+n At-mindok komblin, Atmin w+n Arnilok komblin, Arni w+n Heslondok komblin, Heslon w+n Peleslok komblin, Peles w+n Judalok komblin,

³⁴ Juda w+n Jekoptok komblin, Jekop w+n Aisaktok komblin, Aisak w+n Ablaamdok komblin, Ablaam w+n Telalok komblin, Tela w+n Nahollok komblin,

³⁵ Nahol w+n Seluktok komblin, Seluk w+n Reulok komblin, Reu w+n Pelektok komblin, Pelek w+n Ebellok komblin, Ebel w+n Selalok komblin,

³⁶ Sela w+n Kainandok komblin, Kainan w+n Alpaksattok komblin, Alpaksat w+n Semdok komblin, Sem w+n Noalok komblin, Noa w+n Lamettok komblin,

³⁷ Lamek w+n Metuselalok komblin, Metusela w+n Enoktok komblin, Enok w+n Jalettok komblin, Jalet w+n Maalalellok komblin, Maalalel w+n Kainandok komblin,

³⁸ Kainan w+n Enoslok komblin, Enos w+n Settok komblin, Set w+n Adamdok komblin, t+mbi Adam w+n Yambatt+ t+mbi indañguk.

4

Satand+ Yesu t+ kuyuk t+ ñ+ m+ ñguk

¹ T+mbi Yesul+ tuk i-taleumbi, D+nd+ m Woñd+ g+n an g+nañ tokñe pal+mgukta nañg+ l+ mbi, Jodan tuk bim kwet ama n+ m natnan ña kuñguk.

² Wand+ ñ tim sandap 40 dou m+ lat t+ kuñ+ l+ mbi, Satand+ t+ kuyuk pa t+ ñ+ m+ ñguk. Nain wolonda nanañ no n+ m nam, slak kuñ+ l+ mbi, tim sandap wal+ taleumbi, nanañ gawat t+ ñguk.

³ T+mbi Satand+ ñ+ nd+ ñ n+ ñguk, "D+ k Yambattok N+ ñ an s+ n+ kta, kusaka t+ mbi dakleuktok kawat ñ+ n n+ mb+ mbi, nanañ indaw+ n!"

4 Eumbi tambane niñguk, “Windiñ nım. Yambattok manda no ñındiñ youyoulin patak, ‘Ama nanañliñgot kuñgun miuktok tuop nım.’ ”✧

5 Timbi Satandi kwet loloñen nolok nañgip lombi, kwet tuop amatam kusei kusei kuañ wın gıtkgan walawalan nomik nain dumangan daulimımbi

6 niñguk, “Kwet gıtik wolok gembın ba paman wın nokok kınanan kımilım ka-dikñelet, wala tımbi ama nola ba nola mımilok nandımbi, kındem kiinan kımilet. Nepek gıtik wın dik gam-taletalelok nandilet,

7 wın tikap dik kesınanan milelem ti-nameñda, nepenepek gıtik wın dikok giñgıt ti-taleutak.”

8 Eumbi tambane niñguk, “Yambattok manda no ñındiñ youyoulin patak, ‘Dik Wopum Yambatka milelem ti-ñimımbi, en noñgangot kımıt-klelok.’ ”✧

9 Timbi Satandi Yesu nañgipi, Jelusalem tapma it pendım kusip plon lo kımipi nınguk, “Dik Yambattok Niñañ sınıkta, ñınanin dikopi ma pi!

10 Kusei ñındiñda dik nım kolautañ: Yambatta manda no ñındiñ youyoulin patak, ‘Endi eñaloñiilok kisınan gapipi, gambi-dikñeneliñdok enbekak.’

11 No wın ñındiñ, ‘Endi kisili gep wit-ta-loumbi, kawatti kesika nım gaulek.’ ”✧

12 Eumbi tambane niñguk, “Yambattok manda ñındiñ elak, ‘Dik Wopum Yambatka endok gembın inda-dakleuktok ti-kuyuk nım ti-ñimekañ.’ ”✧

13 Satandi ti-kuyuk kusei kusei gıtik ti-ñımum taleumbi, “Nain nolamek” embi kañ bimbi ñañguk.

Ama Sisınık Yesu endi enlok kuseiñın tımbi dakleñguk

Yesuli enlok kuseiñın Nasalet it kwelan eu dakleñguk

14 Timbi Yesuli Galili kwelan undane ñambi, Dındım Woñdok gambi plon kulıñgukta endok giñgıt walı kwet kle-gımbup pakañ tuop sapañaneñguk.

15 Timbi endi kwet wolok kle-gımbut kuñipi, it kiyaunji gınañ giñgıt manda eni-daut ti-sem pa tımbımbi, amatam gıtikti koi giñgıt tıke-loñgiliñ.

16 Timbi Nasalet it kwet kandañ pap bendiñguknan bo ña tomguk. Tombi, Sabat patnandi nain indaumbi, ep tındın klembi, it kiyau gınañ loñguk. Lombi, manda pinat-semepi mılalımbi,

17 plofet Aisaialí manda youkuk wín tikembi, enda mĩngĩlĩ. Mĩumbi pĩsapi, manda ñĩndĩñ pakuk wín tĩmbi indaumbi pinat-semguk,

18 “Wopumdi gĩngit manda kĩndem ama pĩmbĩñesĩla enbetok nanbĩ taleñguk,

wala tĩmbi endok Woñdi gembĩn namlak.

Endi manda ñĩndĩñ ewa pĩuktok nani-mukuk:

toptop kolan plon pakañ wín pĩsat-semnekalĩñ,

ba dausi sipmĩsipmĩn endok dausi tĩmbi tom-semnekalĩñ.

Tĩmbi endi ñĩndĩñ tĩmbettok nani-mukuk:

nak ama ep pĩ yaliumbi pĩmbĩñen kuañ endok mĩlapsi tĩmba taleukak,

19 ba Wopumdi amatamĩii wale kĩndem ti-semsemlok nain indalak wín ewa pĩukak.”[☆]

20 Manda wĩndĩñ pinat-talembi, pepa kwasa wín kwasanembi, it kiyau kena amala bĩnda mĩmbi, amatam eni-daut ti-semektok pipakuk. Tĩmbi it kiyau gĩnañ pakĩlĩñ endi gĩtikgandi daut endañgot deiñgĩlĩñ.

21 Tĩmbi Yesuli kusei kĩmĩpi, manda ñĩndĩñ enguk, “Gĩngit manda pinalam nandañ walĩ man ñĩndĩngit bien indaklelak.”

22 Wĩndĩñ eumbi, amatam gĩtikti ni-kĩndem dambi, mandan nandum galkĩat sĩnik tĩngukta nanandi kena tĩmbi eñgĩlĩñ, “Nĩtek tĩmbi Joseptok nĩngan walĩ manda wandin elak?”

23 Eumbi enguk, “Biañganak, sĩndi eyout manda ñĩndĩñ nanĩnetañ, ‘Tĩmbi kĩndenda ama, dik dĩtnalok pĩngĩpka tĩmbi kĩndem da-mek’, wín Kapaneam it kwelan kena tĩmbim gĩngĩtka nandiñgĩmĩñ, wĩndĩngangot ñolok ika kuseinan tĩmbĩmbi kana!”

24 Wĩndĩñ embi yousĩmbi enguk, “Nak biañgan sanba: plofet ama no enlok ilnan nasiilĩ not nĩm pa ti-ñĩmañ.

25 Sĩndi plofet Elia nek tĩnguk wín nandi-ñĩmĩt: endi kuñĩlĩmbi, gwĩlat tĩpet gĩt no gĩt yakĩp kĩt tambon noñgan gwĩ no nĩm pĩumbi, kwet tuop nanañ map wopum indañguk. Nak biañgan sanlet: nain wolonda Islael kwelan Juda tam kanjak asupgan kuñgĩlĩñ,

26 gan Yambattĩ Elia wín endoñ nĩm ni-mupi, endi Sidon kandañ tam kanjak no Salefat it kwelan kuñguk endoññan ni-mulĩm ñambi tĩke kĩmĩkuk.

27 Tĩmbi plofet Elisalĩ kuñĩlĩmbi, Islael kwelan Juda amatam asuptĩ wanda kwambĩñ yambo mawatsiat kuñgĩlĩñ. Gan Elisalĩ endoñnan nanin no nĩm tĩmbi kĩndem dañguk, endi ama no koi Naman Silia kwelan nanin en noñgangot tĩmbi kĩndem dañguk.”

[☆] 4:19: Aisaia 61:1-2, 58:6

28 Tĩmbi it kiyau gĩnañ pakĩlĩĩndĩ Yesulok manda wĩn nandĩmbi, gĩnañjĩ komba dũmbi

29 mĩlapi, en it kwet pawan kle munjulĩm ñaňguk. Isĩ kwesi wĩn kwet kĩmĩn plon pakukta, jĩmbĩñ malapnan tĩke naňgĩp ñambi, munjut kolĩ pĩuktok ñaňgĩlĩñ.

30 Gan endĩ undanembi, kĩmĩn gĩtik boňgĩpsĩ gĩnañ yapma klembi, walinin pĩ ñaňguk.

31 Ñambi, it kwet no koi Kapaneam Galili kwelan patak wandĩñ pĩ tombi pakuk. Papi, Sabat patnandĩ nainda gĩňgĩt manda enĩ-daut sem pa tĩlĩňguk.

32 Endĩ ama biesilĩ manda gembĩnat eañ wĩndĩñ eňgukta tĩmbi nandĩ-gĩtĩňgĩtik tĩňgĩlĩñ.

Yesulĩ amatam ep tĩmbĩ kĩndem daumbi, gĩňgĩt manda eu pĩňguk

33 Sabat patnandĩ nain nola ama no yal kolanlĩ gĩnan gĩnañ pĩňguk endĩ it kiyau gĩnañ lom pakuk. Endĩ wopumgan kwawa tĩňĩpi eňguk,

34 “Ei, Yesu Nasalet nanin, dĩk nekta nĩndoñ bĩlañ? Dĩk nĩp tĩmbĩ kolaneňdok bĩlañ ba? Nak kusaka nandĩlet: dĩk Yambat enlok kena ama giňgi sĩnĩk wĩn.”

35 Wĩndĩñ eumbi, yal kolan wĩn nĩ-ñombĩñĩpi eňguk, “Dĩk maňga masipbi, amalok gĩnan nanin lambĩm po ñau.” Eumbi, yal kolandĩ ama wĩn munjut kolĩmbi, ama pakĩlĩñ endok boňgĩpsĩnan pĩňguk, gan yal endĩ ama wĩn nĩm tĩmbĩ kolaumbi, slak lambĩm po ñaňguk.

36 Tĩmbi amatamdĩ kundit wĩn kaňbi ka-sĩlikñembi, nanandĩ kena tĩmbi, nĩsĩňgan e-nandĩ tĩmbi eňgĩlĩñ, “Kai, ama ñalĩ manda nĩtnein sĩnĩk elak? Ama yambalat nomĩk endĩ yal kolan manda gembĩnat enbumbi lambĩm po ñaň!”

37 Yesulĩ kundit wandin tĩmbĩmbi, endok gĩňgĩt walĩ kwet kle-gĩmbup pakañ tuop sapakñaneňguk.

38 Yesulĩ it kiyau gĩnañ nanin pĩmbi, Simondok ilan loňguk. It wolok Simon yapman tam jĩmbat tĩmbi, pĩňgĩu komba dũmbi pakuk. Tĩmbi Yesulĩ en tĩmbĩ plap tauktok nĩ-nandumbi,

39 tam pakuknan lombi mumuñembi, jĩmbat nĩ-ñombĩmbi, tam wĩn kaň biňguk. Wĩndĩñ tĩmbĩmbi, tam pĩňgĩu nandum paňgĩtaumbi, plapkan mĩlapi, Yesu gĩt nolii yambi-dĩkñeňguk.

40 Maim pĩmbi, Sabat patnandĩ nain taleumbi, amalĩ nosii jĩmbat kusei kusei inda-semguk wĩn Yesuloň yanaňgĩp bĩmbi, kiilĩ ama gĩtik noňgan noňgan ep kaňbi, ep tĩmbĩ kĩndem daňgĩlĩñ.

41 Tĩňĩpi, amatam asuptoň yal kolanjĩ wakĩt ep kle-semumbi, kwawa wopumgan tĩňĩpi po ñambi, ñĩndĩñ

eñgılıñ, “Dik Yambattok Niñañ sınık.” Yal kolan endi Yesu en Mesia Yambatti ni-mukuk wındiñ nandi-ñimıñgılıñ, wala tımbi enombımbi, manda eelok e-kımısip ti-semguk.

⁴² Kwet salaup tımbımbi, Yesuli it bimbi, pi ña kwet ama nimnatnan ñambi pakuk. Tımbi amalı lonji kukap tımbi indaumbi, tıke kimbı dambi, en gıta papatok niñgılıñ,

⁴³ gan endi ñındiñ enguk, “Yambatti amatam yambıdıknebi, ama wapmañji kulak wolok giñgit manda kindem ewa piuktok endi nanı-mukuk, wala tımbi nak it kwet diwınnan bo ñauttok een.”

⁴⁴ Wındiñ embi yambık bimbi, ña Judia kwet tuop kumbi, it kiyaunji gınañ manda eu piñguk.

5

Petlo git noliilı Yesulok mandala mikbalak asup tiañeñgılıñ

¹ Nain nola Yesuli Genesalet tuk guañ kınanjatnan ilımbi, amatam kımın wopumdi Yambattok manda nandınepi kle-gımbupi, ñası ñasıñgan tiñgılıñ.

² Tımbi Yesuli kınanjatnan kikeñ tıpet palım kañbi, mikbalak epep amalı kikeñji bimbi, lıksi wılip pakılıñ yambıñguk.

³ Yambım endoñ ñambi, kikeñ nolok plon lombi, kikeñ molom Simon enda kambak munjulım ñaña euktok niñguk. Eumbi, wındiñ tımbımbi, wolok pipapi, giñgit manda endaut kenan yousımbi ti-semguk.

⁴ Ti-sem-talembi, Simon ñındiñ niñguk, “Dik tuk guañ boñgıpnan ñambi, mikbalak epepok lıksi wın mep kımılım gınañ ma piwıt.”

⁵ Eumbi tambane niñguk, “Endaut, nındi tim ombap kena gım slakan tımiñ, tımbi mikbalak bien no nım epmımiñ. Gan dikok mandala joñgo bındambolık mep kımılam pinetañ.”

⁶ Wındiñ embi, endi lıksi mep kımılım piumbi, mikbalak asup sınık melımbi,lık blañganenepi tiñgılıñ. Wındiñ tımbımbi,

⁷ nosii diwın kikeñ nolok plon kuñgılıñ endi bi ep pañgitanelıñdok kit wayo kot-semum bımbi, ep pañgıtıñgılıñ. Tımbi mikbalak kikeñ tıpet wolok gınañ ep dasi tokneumbi, kikeñ tıpet tuk gınañ pındepi tiñgımık.

⁸ Tımbi Simon Petlolı wındiñ indaum kañbi, Yesu kesiinan mılelem tımbi niñguk, “Wopum, nak ama yomnat, kak nambımbi ñau.”

⁹ Kusei ñĩndĩnda endi wĩndĩñ tĩnguk: en wakĩt ama gĩtik en gĩta kĩkeñ plon pakĩlĩñ endi mĩkbalak asup epĩlĩnda tĩmbi mĩsĩmbi, nanandi kena tĩngĩlĩñ.

¹⁰ Tĩmbi Sebedilok nĩñañiit tĩpet Yakobo gĩt Yoane Simon gĩta mĩkbalak epep kena pa tĩngĩmĩk endi wĩndĩngangot tĩngĩmĩk. Tĩmbi Yesulĩ Simon nĩmbi eĩnguk, “Nĩm mĩsĩwĩñ. Dĩk mĩkbalak tiatia tĩlañdĩ gamanda amatam enĩ-tiatia kena tĩmbi kuukañ.” Wĩndĩñ eumbi,

¹¹ endi kĩkeñ ep tiañeumbi, kĩnanjat kwambĩñnan loumbi, nepenepek gĩtik bi-talembi, Yesulok gwañgwa indambi, en kle kuñgĩlĩñ.

Yesulĩ ama jĩmbat yambo mawalat no tĩmbi kĩndem daĩnguk

¹² Yesulĩ Juda amatamdok it kwet no pakuk wandĩñ kuñĩlĩmbi, ama no pĩngĩu gwĩlap gĩtik yambo mawattĩ sipmĩnguk endi bĩm Yesu kañbi, pi pĩm timan dai kwet plon kĩmĩp pĩndĩm papi, nĩ-kukulembi eĩnguk, “Wopum, tĩkap dũk nep kĩmĩlep nandĩlañda, guma jĩmbatna tĩmbi taleumbi, kĩndem dawa.”

¹³ Eumbi, kii kot suapi, ama wĩn tĩke-kañbi nĩnguk, “Nak nandĩ-gamlet. Dũk kĩndem da!” Eumbi, wolongan wanda kwambĩñ walĩ pailĩmbi, kĩndem daĩnguk.

¹⁴ Tĩmbi Yesulĩ manda kwambĩñ nĩmbi eĩnguk, “Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola nĩm tĩ-semekañ. Nĩm sĩnik. Dũk ñambi, gwĩlapka tapma amala daulĩmĩumbi, jĩmbatka talelak wĩn gambĩ-dakleutak. Tĩmbi amatamdĩ wandañga biañgan ip talek wĩn gambĩ-nandĩnelĩñdok dũk tapma tĩmbekañ, wĩn Moselĩ endĩkũe manda kĩmĩt-nĩnguk wolok tuop.”

Yesulĩ wĩndĩñ eĩnguk,

¹⁵ gan kena tĩnguk wolok gĩngĩttĩ sapakñane sĩnik taumbi, amatam asupgandĩ mandan nandĩnepi ba jĩmbatsĩ kle-semektok Yesuloñ bĩmbi, kĩmĩn pa tĩañgĩlĩñ.

¹⁶ Gan Yesulĩ wandingan embi, yambĩk bĩmbi, engan kwet ama nĩmnatnan ñam, nĩmolo pa tĩlĩnguk.

Yesulĩ yom bĩmbilok gembĩ palmĩnguk wĩn daut semguk

¹⁷ Nain nola Yesulĩ amatam enĩ-daut tĩ-semñĩlĩmbi, Falisi ama gĩta endĩkũe manda nandĩ-tale ama endĩ lo ñasĩngan pipakĩlĩñ. Endĩ Jelusalem ba it kwet gĩtik Galili ba Judia kwelan pakañ walinin bĩmbĩn. Tĩmbi Wopumdok gembĩn jĩmbatsĩat ep tĩmbi kĩndem dalok Yesuloñ palmĩnguk.

¹⁸ Nain wolonda ama dĩwĩndĩ nosĩ no kii kesii dalandan taĩgo plon taĩgonem bĩmbi, Yesulĩ it pakuknan lom dainan kĩmĩtnelĩñdok tĩ-tlakĩlĩñ.

19 Amatamdi it wɪn tokñeñgɪlɪñda tɪmbi endɪ it gɪnañnan bem loneliñdok tuop nɪm, wala tɪmbi endɪ it pendɪm bat wolok lombi, pendɪm wiap blanganembi, toalɪ tañgo plon top gɪlɪm dambi, bium pɪ amatam boñgɪpsɪnan Yesulok kuañnan pɪñguk.

20 Wɪndɪñ tɪmbɪmbi, Yesulɪ nanandɪ kɪlɪktɪnjɪlok bien ka-nandɪmbi, ama wala ñɪndɪñ nɪñguk, “Notna, yomga gɪtɪk wɪn bi-gam-taletalen.” Wɪndɪñ eumbi,

21 endɪkñe manda nandɪ-tale gɪt Falisi ama endɪ kusei kɪmɪpi, nɪsɪñgan ñɪndɪñ e-nandɪ tɪñgɪlɪñ, “Yakii, ama manda winjɪt elak wɪn en nin? Wɪn Yambat en noñganlɪñgot yom bimbilok gembɪn palmɪlak yañ!” *

22 Tɪmbi Yesulɪ gɪnañ nanandɪnjɪ ka-nandɪmbi en-nandɪmbi eñguk, “Kusei nɪtekta sɪndɪ gɪnañjɪ gɪnañ wɪndɪñ e-nandɪ tañ?”

23 Gembɪ nɪm pat-namumda, nak ‘Yomga bi-gam-taletalen’ nɪmbambi, ba ‘Mɪlapi ñau’ nɪmbambi, bien kɪndem indauk ba? Nɪm ya!

24 Gan nak Ama Sɪsɪnɪktɪ kwelan ñolok yom bimbilok gembɪn pat-namlak wɪn sɪndɪ nambi-dakleneliñdok nak ñɪndɪñ tɪmbetɪt.” Wɪndɪñ eñɪpi, ama kii kesii dalandanla nɪmbi eñguk, “Nak ganlet: dɪk mɪlapi, ipatka tɪkɪmbi, ikanan ñau.” Eumbi,

25 wolongan ama walɪ dausɪnangan mɪlapi, ipal tɪkɪmbi, ilnan ñañɪpi, Yambat nɪ-kɪndem dañguk.

26 Tɪmbi amatam gɪtɪktɪ wɪn ka sɪlɪkñembi, nanandɪnjɪ nɪm dakleumbi, nepek mɪsɪmɪsɪn kañgɪlɪñ wala Yambat nɪ-ta-loñɪpi, nɪsɪñgan ñɪndɪñ eñgɪlɪñ, “Man nepek gɪtikñin indaumbi kamiñ.”

Yesulɪ yom ama ep tiañeupi indañguk

27 Wolok siñgi kandañ Yesulɪ walinin pɪm ñambi, takis epep ama no koi Livai en takis epep ilan palɪmbi kañbi, ñɪndɪñ nɪñguk, “Dɪk bɪm nep kle ku.” Wɪndɪñ eumbi,

28 Livailɪ kenalok nepenepel gɪtɪk wɪn bi-talembe mɪlapi, Yesu kleñguk.

29 Tɪmbi endɪ ilnan nanañ si-jumut wopungan Yesulok tɪ-ñɪmɪumbi, wolongan takis epep ama ba ama dɪwɪn asupgan en gɪta nanañ yakan nañgɪlɪñ.

30 Tɪmbi Falisi ama gɪt nosɪ dɪwɪn endɪkñe manda nandɪ-taleñgɪlɪñ endɪ wɪn kañbi nandum pɪumbi, e-balep tɪmbi, Yesulok gwañgwañii ñɪndɪñ engɪlɪñ, “Sɪndɪ nekta takis epep ama ba ‘yom ama’ dɪwɪn en gɪta nanañ yakan nañ?” Eumbi,

* 5:21: Juda amalok nanandɪnjɪ wɪn ñɪndɪñ: no en Yambat esiesi-ñɪmlak endɪ tɪke pɪ yalilak.

31 Yesuli tambanem enguk, “Kındemsi endi gwasap amaloñ nım ñañ, wın jimbatsiat endiñgot gwasap amaloñ ñañ.

32 Ama nisıla nandum dındım tılak nak en eni-tiañelok kwelan nım indañgut, tambo nak yom ama enbambi, gınañjı tambanenelıñdok indañgut.”

Yesulok nanandıñ ba ep tındıñ wın damanin wandin nım

33 Tımbi ama dıwındı Yesu ñındıñ nıñgılıñ, “Yoanelok gwañgwañii endi nain asup nanañ kımısipbi, nımolo kena pa tañ, tımbi Falisi amalok gwañgwanjii endi bo wıñdıñgangot tañ, gan nıtekta dıkok gwañgwañgailı nanañ kımısip nain no nım kımıpi, kımısip pa tañ?” Eumbi,

34 noliilok plon eyout manda ñındıñ enbi eñguk, “Ama no tamın tılakta tımbi noliı gıta na-sılsıli tıñlımbi, sıñdı kındem noliilok nanañ kımısip tı-semnelıñ ba? Nım ya!

35 Gan nain indaumbi, kanjıkñiilı ama wın yapma tıkenekalıñ. Tıkeumek, noliilı blan tımbi, nanañ kımısip tınekalıñ.”

36 Wıñdıñ embi yousımbi, nepek komblin ba damanin wala eyout manda ñındıñ bo enguk, “Ama noli dasindasin komblin blañganembi, kusip tıkembi, dasindasin damanin mambupmeuk ba? Nım ya! Endi wıñdıñ tımbekta, dasindasin komblin wın kola-ñımek, tımbi dasindasin kusip komblin wakıt dasindasin damanin endok tuopset noñgan nım tımbek.

37 Tımbi wain tul komblin wın meme gwılap damanin gınañ nım wılı gılolok. Wıñdıñ tımbekta, wain tullı bendı wopum dambi, meme gwılap damanin tımbı tawa kolaumbi, wain kwelan poña pı-talewık.

38 Wala tımbi wain tul komblin wın gwılap komblin gınañ pa wılı gılolok.

39 Tımbi no en wain tuk damanin nañguk endi wala ‘Koñgom sıñk’ embi, wain komblin wın nambepi kunjıt talak.”

6

Yesuli Sabat patnandı nainnan nek tındılok eu talelak

1 Sabat patnandı nain nola Yesuli plaua mınjıp kenanan dıkñe ñañlımbi, gwañgwañii en gıta ñañgılıñ endi plaua bien mep pañgıpi, mınjıp kaik nañgılıñ.

2 Tımbi Falisi ama dıwındı wın kañbi, nandum tuop nım tımbımbi engılıñ, “Nıtek tımbi sıñdı Sabattok endıkñe manda wıpi, kena nım tındılok elak wın tañ?”

³ Tĩmbi Yesulĩ tambane enguk, “Endĩkĩne manda wĩwĩttok kandañ sĩndĩ Devit gĩta noliilĩ nanañ gawat paliñĩlĩmbi, nĩtek tĩnguk wolok kasat wĩn nĩm pinap nandañ ba?

⁴ Endĩ Yambattok ilan lombi, plaua nanañ endok biñĩmĩmĩn wĩn mepi nañguk. Endĩkĩne mandalĩ elak wolok tuop nanañ wĩn tapma ama endĩngot nanalok, gan Devittĩ wĩn joñgo mep nambi, noliila bo emumbi nañgĩlĩñ.”*

⁵ Wĩndĩñ embi yousĩmbi enguk, “Nak Ama Sĩsĩnĩktĩ Sabat patnandĩ naindok molomda tĩmbi wolonda nek guma tĩndĩlok wĩn ewa talelak.”

⁶ Sabat patnandĩ nain no indaumbi, Yesulĩ it kiyau gĩnañ lombi, enĩ-daut tĩ-paliñĩlĩmbi, ama no kii dĩndĩm dalandañguk endĩ bo wolok bĩm pakuk.

⁷ Tĩmbi Falisi gĩta endĩkĩne manda nandĩ-tale ama endĩ Yesu kĩt yout tĩ-ñĩmnelĩndok kusei lonjĩngĩlĩñ, wĩndĩnda endĩ Yesulĩ Sabat patnandĩ nainnan ama no tĩmbĩ kĩndem dauk ba nĩm wolok ka-tuakĩlĩñ.

⁸ Gan Yesulĩ nanandĩnjĩ wĩn ka-nandĩmbi, ama kii dalandan wĩn kiti-ñĩmĩmbi nĩnguk, “Mĩlap bĩmbi, ñolok it!” Wĩndĩñ eumbi mĩlapi, dausĩnan ikuk.

⁹ Tĩmbi Yesulĩ enbi eñguk, “Nak ñĩndĩñ sanĩ-nandutet: Sabattok endĩkĩne mandalĩ nek tĩneñdok nandĩ-nĩmlak - ama tĩmbĩ kĩndem dalok ba ama tĩmbĩ kolalok, kuñgun tĩkekĩmittok ba tĩmbĩ kĩmlok?” Wĩndĩñ embi,

¹⁰ amatam wolok pakĩlĩñ yambĩ-ta-ña-talembi, ama kii dalandan ñĩndĩñ nĩnguk, “Kĩka kot suat” nĩmbĩmbi, wĩndĩñ tĩmbĩmbi, kiilĩ salaptambi, kĩndem dauñguk.

¹¹ Tĩmbi gimbit wopumdi ama biesĩlok gĩnañjĩ tokĩneumbi, Yesu nĩtek tĩmbĩ kolanelĩndok wala nĩsĩngan e-nandĩ tĩngĩlĩñ.

Ama Sĩsĩnik Yesu endĩ ama nin en kle-kuñgĩlĩñ enĩ-daut tĩ-semguk

Yesulĩ gwañgwa 12 ep danguk

¹² Nain wolonda Yesulĩ nĩmolo tĩmbepi kwet jañgĩnnan lombi, tim ombap Yambat nĩmolo tĩ-ñĩmĩnguk.

¹³ Kwet salaumbi, ama asup en kleañgĩlĩñ kiti-semum bĩmbi, endok boñgĩpsĩnan nanin ama 12got ep danbi, ‘enĩmumulĩn’ kot emguk.

¹⁴ Ama ep danguk endok kosi ñĩndĩñ: Simon (koi no Petlo kitiñguk), tĩm kwayañ Andlu, Yakobo, Yoane, Filip, tĩm Batlomio,

* **6:4:** Devittĩ endĩkĩne manda wĩkuk, gañgan Yambattĩ gimbit nĩm tĩ-ñĩmĩngukta tĩmbi Yesulĩ Falisi amalĩ enlok gwañgwañiila gimbit nĩm tĩ-semnelĩndok eñguk.

15 Matayo, Tomas, tım Yakobo Alifaielok niñañ, tım Simon koi wın ‘Selot ama’ kitiñgılıñ,

16 tım Judas Yakobo niñañ, gıta Judas Iskaliot, ama nin siñgi Yesu bola ti-ñim-ñguk.

Amatam nıteın endi dıwın yapma kle-pakañ?

17 Tımbi Yesulı gwañgwañii ep danguk en gıta kwet jañgınnan nanin pımbi, kwet kımbat nolok tombımbi, gwañgwañii asupgan dıwındı en gıta wandıñ pakılıñ. Tımbi endiñgot nım, wın amatam kımın wopum Judia kwet tuop nanin ba Jelusalem nanin, ba Tilo Sidon it kwet tıpet tuk kimbıñ balılıñ pakamıknan nanin

18 endi Yesulı manda eumbi nandınelıñdok ba jımbatsı ep kle-kot ti-semektok bı palımbi nandısembi, ama dıwın yal kolandı mılap emguk wın bo ep tımbi kındem dañguk.

19 Tımbi amatam kımın wopum endi Yambattı Yesu gembı mıumbi, amatam gıtık ep tımbi kındem daumbi kañgılıñ, wala tımbi endi tıke-ka tınelıñdok bañak lonjiñgılıñ.

20 Tımbi Yesulı gwañgwañiiloñ dei yambımbi, ñındıñ enguk,

“Amatam nısıla nandum pımbıñen tilak sındı wakan Yambattok gıñgıtıñii indambi kuañ,
wala tımbi sındı amatam dıwın yapma kle-pakañ.

21 Man ñındıñgıt nepenepekta lonji kuañ
sındı wakan Yambattı sep tımbi tokñenekalıñ,
wala tımbi sındı amatam dıwın yapma kle-pakañ.

Man ñındıñgıt simba blan plon kuañ
sındı wakan simba sasat plon kunekalıñ,
wala tımbi sındı amatam dıwın yapma kle-pakañ.

22 Sındı nak Ama Sısınık nep kle-kuañda tımbi
amatamdı nandı-kola ti-samañ,
ba nısilok boñgıpsınan nanin sep kle-kotnelıñdok
sanı-suambapi, kosı tımbi kolalak,
nain wolonda sındı amatam dıwın yapma kle-pakañ.

23 Wındıñ inda-samekaknan walenji kındem daumbi,
sılısılı wopum inda-samumbi,
kusei ñındıñda dikondıkot tınekalıñ:

bep pañjii endi plofet ama damañgan kuñgılıñ
enda wındıñgangot pa ti-semumbi,
tuanji wopum kunum gınañ kasıleñgılıñ,
tımbi sındı wındıñgangot kasılenekalıñ.

24 Gan mınem kwılıkwılıñji wopum sındı blasıñgan,
wın sındı ikan nepenepesı kındem gıtık wın kasıle-
taleañ.

25 Man ñındıñgıt nım ti-blamblaem kuañ sındı blasıñgan,
wın sındı lonji ti-kunekalıñ.

Man ñiñdiñgit simba sasat kindem plon kuañ sindi
blasinñgan,

win sindi kukulembi, simba blan plon kunekaliñ.

²⁶ Amatam gitikti sindok kosi tike-lonekaliñ

wolonda sindi blasinñgan!

Neta, bep pañjiil plofet ama julunñgan

endok kosi pa tike-loñgaliñ,

gan Yambatti plofet ama wandin win yalamikuk.”

Ep tindin kindem amatam tambon nimnat ti-sem ti-kunekaliñ

²⁷ Yesuli yousimbi enguk, “Mandana tikembi kuañ sinda ñiñdiñ sanlet: sindi kanjiksii ginañ kindem ti-sem-ta-kunekaliñ, win nandi-kola ti-samañ enda ti-kindekindem ti-sem-ta-kunekaliñ,

²⁸ yala ti-samañ enda gwilam ti-sem-ta-kunekaliñ, kolan ti-samañ enda nimolo ti-sem-ta-kunekaliñ.

²⁹ Ama noli bunga tambon witakta, tambon bo wilektok tambane-ñimekañ. Ba noli sauloña galom tike-gamlakta, kiupña bo bi-ñimumbi tikeukak.

³⁰ Dik nepek nola gani-nandi tañ enda emekañ, ba noli nepenepeka galom mep gamlak ombi-gamektok nim ni-gineneukañ.

³¹ Ep tindin gitik dik nandi-galk tambu, amatamdi dika windiñ ti-gamnelindok nandi-semña, dik bo windinñgan ti-sem-ta-kuukañ.

³² Tikap dik amali ginañ kindem ti-gamañ endañgot ginañ kindem ti-seminda, nekta Yambatti gani-kindem dawik? Yom ama endi bo windinñgangot pa tañ, win endi ama nin ginañ kindem ti-semñlak enda ginañ kindem ti-ñimañ.

³³ Ba tikap dik amali kindem ti-gamañ endañgot kindem ti-seminda, nekta Yambatti gani-kindem dawik? Yom ama endi bo windinñgangot pa tañ.

³⁴ Ba tikap dik ama nindi tambon ombi-gamnelindok tuop win nandi-kwambiñ dalañ endañgot eminda, nekta Yambatti gani-kindem dawik? Yom ama endi bo yom amala nepek emañ, win tambon wolo tuopgan ombi-semñlak windiñ pa tañ.

³⁵ Nim, windiñ nim tilok. Tambo sindi kanjiksi ginañ kindem git kundit kindem ti-sembi, nepek tambon nimnat embi, ombi-samñlak kindem nim pa mandinekaliñ. Sindi windiñ tinekaliñda, tuanj wopum pat-samekak, timbi sindi Besi Yambat Loloñ Sinik endok ep tindin klembi, wembe gwañgwañii kuañ win inda-dakleukak. Neta, endi wakan ama kolan pa tañ ba simba kindem manda nim pa eañ enda kindem pa ti-semñlak.

³⁶ Bepsili amatam ginañ busuk ti-semhlakta, wíndiñgangot síndi ginañ busuk ti-semnekaliñ.

³⁷ Síndi amatam eni-pi ním ti-kunekaliñ, tímbi Yambatti wíndiñgangot sani-pi ním tímbekek. Síndi amatam yom plon ním ep kímít ti-kunekaliñ, tímbi Yambatti wíndiñgangot yom plon ním sep kímílekak. Síndi amatam-dok yomji bi-sem ti-kunekaliñ, tímbi Yambatti bo yomji bi-samekak.

³⁸ Síndi amatam plap ti-sem ti-kunekaliñ, tímbi Yambatti wíndiñgangot plap ti-samekak. Síndi plap tañ wolok tuop endi plap ti-sambi, nombo yousímbi, sam tokñe sínik taumbi, diwín lamíp piukak. Nekta, síndi amala nitek ti-semañ, wolok tuopgan Yambatti sínda bo ti-samekak.”

Ama man mambenji tipet endok telak ním klenekaliñ

³⁹ Tímbi Yesuli yousímbi, eyout manda ñíndiñ enguk, “Ama dai sipmísipmín endi nol no dai sipmísipmín gumañ nañgílek ba? Ním ya! Wín níset típelat ban ginañ píndemik bek.

⁴⁰ Gwañgwa no endi níndaúlín ním maklelak, gan endi nandínandi kena tímbi taleumek, endi níndaúlíndok tuop indauk bek.

⁴¹ Nitek tímbi, dik nokalok dai ginañ kílíkílík wín kalañ, gan dítnalok dauka ginañ komba bem patak wín ním kadaklelañ?

⁴² Dik komba bem dauka ginañ patak wín ním kañbi, nitek nokala ñíndiñ nímbeñ, ‘Notna, nak dauka ginañ kílíkílík patak wín klewa lambi-gamíñ.’ Ama man mamben típelat, dama dítnalok dauka ginañ komba bem patak wín kle kopmek, siñgi kandañ ka-díndim embi, nokaloñ dai ginañ kílíkílík patak wín kíndem kleu lambi-ñímek.

⁴³ Komba kíndem no endi bien kolan ním pa lalilak, wíndiñgangot komba kolan no endi bien kíndem ním pa lalilak.

⁴⁴ Komba wali nítein wín bienli mek tímbi daklelak. Kuañgímdí bien mandañ sínik indaumbi tíkelok ba? Ba gínjatti bien gip indaumbi tíkelok ba? Ním ya!

⁴⁵ Amalok kandañ wín wíndiñngot: nepek endok gínan tokñe patak wali wakan man ginañ lambumbi elak. Wolok tuop nepek kíndem ama kíndemli gínan ginañ dasi-míñguk wali wakan bien kíndem tímbi indalak, tímbi wíndiñgangot nepek kolan ama kolandi gínan ginañ dasi-míñguk wali wakan bien kolan tímbi indalak.

⁴⁶ Nekta slakan ‘Wopumni’ manjílíñgot pa nanañ, gan manda sanlet wín ním tañgoneañ?

⁴⁷ Ama no nokoñ bímbi, mandana tíke kulak endi ama nítein wín sani-daut ti-sametet.

48 Endi ama it kwambiñ tiñguk wandin. Endi it kindilñipi, ban ombap kindilim pumbi, ita mambi ilimbi, kawat ta kusei ginañ meli pumbi, gembinatgan youli gilim da-taleñguk. Timbi tuk gwam wopum indambi, it plon suañguk, gan endi ti-kindem dañgukta timbi minjulim, sasik nim tiñguk.

49 Timbi ama no mandana nandi-kimkimnelak endi ama it joñgonjoñgo kindikuk wandin. Endi it kindilñipi, ta plongan kimipi, joñgonjoñgo kindikuk. Timbi tuk gwam wopumdi it wolok plon suambi minjulimbi, platik sinik gilom pumbi lileme-taleñguk.”

Ama Sisirik Yesu endi ginañ busuk daut semguk

7

Yesuli mik ama telak damanjilok kena gwañgwa jimbalat timbi kindem dañguk

1 Yesuli manda gitik win amatam enbi taleumbi, Kapaneam it kwelan lo ña pakuk.

2 Wandin kandañ mik ama telak damanji no pakuk endok kena gwañgwa jimbata wopum timbi, kimkimlok tuop tiñguk. Endi kena gwañgwa wala nandum loloñ sinik tiñgukta timbi,

3 Yesulok giñgit nandimbi, Judalok ama biesi diwin Yesuloñ eni-mukuk, win endi Yesu ni-tiañeum bimbibi, kena gwañgwa jimbalat timbi kindem dauptok windiñ tiñguk.

4 Timbi ama wali Yesuloñ ña tombi, mik ama telak damanjilok kasat ti-ñimimbi ni-giñginembi eñgilañ, “Telak damanji win kindem tike-kimileñdok tuop.

5 Nekta, endi Juda nindok sambat nim, ganmek ninda ginañ kindem pa ti-nimlak. Tiñipi, it kiyaun win endiñgan nip timbi plap taumbi indañguk.”

6 Windiñ eumbi nandi-sembi, en gita ñañguk.

Ñambi, telak damanjilok il timbi dumalaumbi, telak damanjili nolii Yesuloñ eni-mupi, manda ñindiñ kimilimtiñguk, “Wopum, slakan kesik gawat nim biwini. Nak kambak ñandin ñolok nekta nokok itnanangan bi nambeñ?

7 Nak bo daukanaan bimbila nandiwam milatalak. Di slak mandañgot eumbi, kena gwañgwana kindem dawin.

8 Natna bo ama lolonailok kapmai kulet, timbi nokok pimbi-mñennai diwin kuañ. Nak mik ama nola ‘Ñau!’ nimbambi ñalak, ba nola ‘Bo!’ nimbambi pa blak. Timbi kena gwañganala ‘Kena ñin ti!’ nimbambi, kena win pa tilak.”

9 Tĩmbi Yesulĩ telak damanjĩlok manda wala nandi-gĩtĩngĩtik embi, undane amatam kĩmĩn wopum en kle bĩngĩlĩn yambĩmbi, ñĩndĩn enguk, “Nak ñĩndĩn sanlet: Israel sindok boñgĩpsĩnan bo nak ama nanandi-kĩlĩktĩnat ñĩandin no nĩm kañgut.” Wĩndĩn eumbi,

10 telak damanjĩlĩ nolii enĩ-mukuk endĩ bĩndambo undanem ilan ñĩa lombi, kena gwañgwa kĩndem dambi palĩmbi kañgĩlĩn.

Yesulĩ ama sim no kĩmnan nanin tĩmbĩ mĩlakuk

11 Nain nĩm ombataumbi, Yesulĩ it kwet no koi Nain wandĩn ñĩaumbi, gwañgwañii gĩt amatam kĩmĩn wopumdi en gĩta yakan ñĩañgĩlĩn.

12 Ñĩmbi, it kwet sañ yama tĩmbĩ dumalaumbi, ama dalandan no tañgonem piñgĩlĩn. Wĩn tam kanjak nolok nĩñañ noñgan sĩnik endĩ sembiñguk. Tĩmbi it kwet wĩnasi asuptĩ dalandan ba meñ ep klembi piñgĩlĩn.

13 Tĩmbi Wopumdi tam kanjak wĩn kañbi, blan tĩ-ñĩmĩmbi nĩñguk, “Nĩm kuleñ.”

14 Wĩndĩn eñĩpi, ñĩa tañgo tĩke-kaumbi, ama tañgoneñgĩlĩndĩ kak wĩngan ilĩmbi, dalandanla nĩñguk, “Ama sim, nak ‘Mĩlat!’ ganlet.”

15 Wĩndĩn eumbi, gwañgwa wali bĩnda mĩlap pipapi, kusei kĩmĩpi manda eñguk. Tĩmbi Yesulĩ meñla nĩñguk, “Nĩñañga ñĩn nañgĩpi ñĩau!” Eumbi nañgĩpi ñĩañguk.

16 Tĩmbi amatam wĩ kañgĩlĩn endĩ gĩtik mĩsĩmbi, Yambat nĩ-kĩndem dambi, nĩsĩngan ñĩndĩn eñgĩlĩn, “Plofet wopum no boñgĩpnĩ gĩnañ indañguk kulak” ba “Yambattĩ amatamñii nĩp kĩmĩlektok bĩ inda-nĩmlak.”

17 Tĩmbi nek indañguk wolok gĩngĩt wali sapakñanembi, Judia kwelan ba kwet kle-gĩmbup pakañ tuop eu sataumbi ñĩa-taleñguk.

Yesu gĩt Yoane endĩ nin wĩn nĩm nandi-dakle-semgĩlĩn

18 Yoane tuk ii-sem endok gwañgwañiilĩ Yesulĩ kundit kusei kusei tĩnguk wolok kasat gĩtik enla tĩ-ñĩmĩ-taleñgĩlĩn.

19 Tĩmbi endĩ gwañgwa tĩpet kiti-semum bĩumbi, Yesula ñĩndĩn nĩ-nandiñdemĩktok enĩ-mukuk, “Mesia bĩwĩktok een wĩn dĩk wakan ba? Ba ama nola mandĩneñ?” Wĩndĩn embi enĩ-mulĩmbi,

20 Yesuloñ ñĩa tombi nĩngĩmĩk, “Yoane tuk ii-sem endĩ ñĩndĩn ganĩ-nandiñda embi nĩnĩ-mulĩmbi bamĩk, ‘Mesia bĩwĩktok een wĩn dĩk wakan ba? Ba ama nola mandĩneñ?’ ”

21 Nain wolonda Yesulĩ amatam jĩmbatsĩat ba piñgĩp gawatsĩat asup wĩn ep tĩmbĩ kĩndem dambi, yal kolanjĩ wĩn ep kle kot-sembi, ama asup dausĩ sipsipmĩn tĩmbĩ tom-semguk.

22 Tĩmbi endĩ Yoanelok manda tambon ñĩndĩñ tambane enguk, “Sĩtĩ ñambi, nepek dautsetti kamik ba pawanjetti nandamik wolok kasat ti-ñĩmdekamik: dausi sipsipmĩn dausi tombĩm kañ, tĩmbi kesit nĩm kuañdĩ kesit kuañ. Amatam jĩmbat yambo mawatsiat endok wandanjĩ wĩn ep tĩmbĩ gĩlĩta-semalak, pawanjĩ kamen pawanjĩ tombĩm nandañ. Ama sembĩsembĩn bĩndambo kaitambi mĩlakañ, tĩmbi ama pĩmbĩñesĩla gĩngĩt manda kĩndem enbum nandañ.

23 Tĩmbi no en kusatna nambi-nandĩmbi, nandĩ-kolan nĩm ti-namlakta endĩ amatam dĩwĩn yapma kle-patak.”

24 Yoane gwañgwa tĩpet enĩ-mukuk endĩ undane pĩ ñaumbi, Yesulĩ kusei kĩmĩpi, ama kĩmĩn wopumda Yoanelok plon ñĩndĩñ enguk, “Kwet sĩlaninnan ñañgĩlĩñ wĩn sĩndĩ nek kanepi ñañgĩlĩñ? Wĩn sĩndĩ sasalelĩ pinjĩm pendĩlĩm ña-bĩ tĩlak wĩn kanepi ñañgĩlĩñ ba?

25 Tĩkap nĩmda, nek kanepi ñañgĩlĩñ? Ama dasindasin pamanat no kanepi ñañgĩlĩñ ba? Nandañ: ama dasindasinjĩ pamanjĩat ba pipapatsĩ kĩndem sĩnĩk endĩ ama wapmañdok isĩnan pa kuañ.

26 Wĩndĩñda sĩndĩ nek sĩnĩk kanepi ñañgĩlĩñ? Plofet ama no kanepi ñañgĩlĩñ ba? I wakanak. Tĩmbi Yoanelok kandañ nak ñĩndĩñ sanlet: endĩ plofet dĩwĩn yapma kle-talelak.

27 Wĩn enda wakan Yambattok mandan ñĩndĩñ youyoulĩn patak, ‘Nak gĩngĩt ee amana no nĩ-mulam ñambi, telak dama tĩ-gambi, telak tĩ-dĩndĩm e-gamekak.’[☆] Wĩndĩñ youyoulĩn patak,

28 tĩmbi nak ñĩndĩñ sanlet: ama gĩtik kwelan dama indañgĩlĩñ endĩ Yoane nĩm makleañ, ganmek no en Yambattok gĩngĩtĩnilok boñgĩpsĩnan pĩmbĩñen sĩnĩk kulakta endĩ Yoane makle patak.”

29 Takis epep ama gĩt amatam dĩwĩn endĩ manda wĩn nandĩ-talembi, Yoanelok kii plon tuk iñgĩlĩñda tĩmbi Yambattok telak wĩn dĩndĩm sĩnĩk tĩmbĩ dakleñgĩlĩñ.

30 Gan Falisi gĩt endĩkñe manda nandĩ-tale ama endĩ gĩnañ tambatambattok tuk nĩm iñgĩlĩñda tĩmbi Yambattok nek tĩnelĩñdok nandĩnguk wala nandum tĩl tĩnguk.

31 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Wĩndĩñda tĩmbi amatam man ñĩndĩngĩt kuañ endĩ nĩtein? Nak endok kusasĩla eyout manda nek ewĩt?

32 Wĩn endĩ gwañgwa bĩsattĩ sañalala ipakanan pĩ-papi, nosĩla kiti-sembi, ñĩndĩñ enĩañ, ‘Nĩndĩ pakĩuak pendĩtnambi, sĩndĩ kap nĩm tĩlĩñ, ba kap mano tĩñĩtnambi, sĩndĩ ku-blamblae nĩm tĩlĩñ.’

33 Kusei ñĩndĩñda nak sĩndok plon wĩndĩñ sanlet: Yoane tuk ii-sem endĩ indambi, nanañ kĩmĩsip pa tĩnguk, tĩñĩpi

☆ 7:27: Malakai 3:1, Kisim Bek 23:20

wain nım pa nalıñguk wala sındı nandum tuop nım tımbımbı, enda ñındıñ pa eañ, ‘Yal kolan endok gınañnan patak.’

³⁴ Tımbı nak Ama Sısınıktı indambi, nanañ ba wain nañıpi, kımısip nım pa tılet, wala sındı nandum tuop nım tımbımbı, ñındıñ pa eañ, ‘Ama ñın kawıt! Tımbı namba! Endı nanañ ba wain asup sınık pa nalak, ba takis epep ama ba yom ama not tı-semalak!’

³⁵ Sındı wındıñ pa eañ, gan amatam Yambattok nanandın kımıt-klem kuañ endı nanandı wın dındım sınık wakan daut nımañ.”

Yom tam nolı Yesulok kesii wılımbı, yomın bı-ñımıñguk

³⁶ Falisi ama nolı Yesu nanañ en gıta nambektok nı-tiañeumbı, endok ilnan lombı, nanañ nanelıñdok pi pakuk.

³⁷ Tımbı yom tam no it kwet wolok kuñguk endı Yesula “Falisi amalok ilnan nanañ na patak” gıñgıt wın nandıñgukta, pıñgıp siple mılıñ kındem kanım kawat satnındı tındın no tıkembi, it gınañ loñguk.

³⁸ Lombı, Yesulok kesiinan kandañ ñam papi kulımbı, dai tullı pı Yesulok kesii youlı gautaumbı, kumban saktı tımbı kalandaumbı, kesii nain ombapgan sımumuñ embı, pıñgıp siple mılıññattı siple-ñımıñguk.

³⁹ Tımbı Falisi ama Yesu nı-tiañeñguk endı wın kañbi, gınan gınañ ñındıñ eñguk, “Tam ñın endı yom tam no. Ama walı biañgan plofet ama kumda, tam tıke-kalak ñolok kusei ka-nandı-taleuk.”

⁴⁰ Tımbı Yesulı Falisi ama endok nanandın wın nandımbı nıñguk, “Simon, nak manda no ganba nandı.” Eumbı nıñguk, “Endaut, eumbı nandıwa.”

⁴¹ Eumbı nıñguk, “Ama nolı mınem tambonlok ama tıpetta emguk, nolok mınem kwandai 500, tımbı nolok mınem kwandai 50.*

⁴² Endı ombındemıktok tuop nımda, blan tı-sembi, kak tambon wıat-semguk. Wındıñda endoñnan nanın nındı nol maklembı, mınem molomda sımba kındem tı-ñımekak?”

⁴³ Eumbı nıñguk, “Mınem kwandai 500 wıalımıñguk endı bek.” Eumbı, “Wın dındım elañ” nımbı,

⁴⁴ undanem tam kañbi, Simon nıñguk, “Tam ñın kalañ ba? Nak dıkok ika gınañ lambıwambı, dık ep tındını nım klembı, not nım tı-namıñ, wın dık kesıtna wılwılttok tuk no nım gıt-namıñ, gan endı kesıtna dai tullı wıłpi, kumbam saktı sipleum kalandalak.

* 7:41: Mınem kwandai noñgan wın kena nain noñgan wolok tuan. Ama walı mınem kiulım palmıñguk wın wopum dauptok kena mılıñguk. Endok mınem kena wın wakan.

45 Dik kitna ba bumna no nım sımumuñ ti-namiñ, gan nak it gınañ lambıt wolondañgan endı kusei kımıpi, nım tındın wın, kesıtna sımumuñ ti-namumbi, nain ñın bı tomlak.

46 Dik kumbana tuk galk sılanındı nım saple-namiñ, gan endı pıñgıp saple mılıñ kındem bien walı kesıtna saple-namık.

47 Wındıñda ñındıñ ganlet: tam ñalı sımbai kındem dasınık talakta tımbi wındıñ ti-namlak. Walı ñındıñ daut nımlak: endok yomın asupgan bimbın. Gan no endok yomın lakatgan bimbında endı lakat wolok tuop sımbai kındem dalak.”

48 Tımbi tamda nıñguk, “Yomga gıtık bi-gam-taletalen.” Wındıñ eumbi,

49 ama gıtık en gıta nanañ nam pakılıñ endı kusei kımıpi, gınañjı gınañ ñındıñ nandıñgılıñ, “Endı ama nin sınık, ñala yom bimbi bo pa tılak?”

50 Tımbi Yesulı tam nıñguk, “Nanandı-kılıktıñgala tımbi Yambattı kolan gınañ nanin gepma tıkek, wala tımbi busukñenengan ñaukañ.”

8

Tam dıwındı bo Yesu klembi kuñgılıñ

1 Wolok siñgi kandañ Yesulı kle-gımbut ñañıpi, it kwet tip ba wopum wandıñ manda eu pıumbi, Yambattı amatamñii yambi-dıkñelak wolok gıñgıt manda kındem enı-ta-kuñguk. Tımbi gwañgwañii 12 endı en gıta yakan kuñgılıñ.

2 Tımbi dama Yesulı tam jımbatsıat dıwın ep tımbı kındem dañgılıñ ba yal kolanjı ep kle kot-semguk endı bo en kle-kuñgılıñ. Tam no wın Malia Makdala nanin (damañgan Yesulı yal kolan kıt tambon tıpet ep kle kolımıñguk).

3 Tımbi Yoana (endok wapai Kusa endı ama wapmañ Elotok it kaulı-dıkñeñguk) gıta Susana wakıt tam asup dıwın Yesu gıta yakan ñañgılıñ. Tam walı Yesu gıt gwañgwañii plap tı-sembi, mınemjılı ep kasop tı-semmañgılıñ.

Ama Sısınık Yesu endı mandan nandı m tıke-kılıñ enelıñdok eñguk

Gıñgıt manda kındem wın nanañ mınjıp ama nolı kena gınañ kokuk wandıñ

4 Amatam it kwet nolok ba nolok endı Yesuloñ bı kımın wopum tıñılımbi, eyout manda no ñındıñ enguk,

5 “Ama nolı plaua nanañ mınjıp kot-tikitiki tımbektok kenan gınañ ñañguk. Ña tom kolıñılımbi, mınjıp dıwındı telak plon pıumbi, amalı yalı-ña-bı tımbımbi, monıktı bı nı-taleñgılıñ.

6 Tĩmbi mĩnjĩp dĩwĩn kwet kawakawalatnan pĩmbi, tawam lambĩmbi, tuk nĩmnatta tĩmbi yañetambi kĩm-taleñgĩlĩñ.

7 Tĩmbi mĩnjĩp dĩwĩndĩ koselek mĩnjĩpnan pĩmbi, wakĩt yakan tawa lambĩñgĩlĩñda koselektĩ ep tapliumbi kĩmgĩlĩñ.

8 Mĩnjĩp dĩwĩn kwet kĩndem plon pĩmbi, tawa lambĩmbi, bien asup laliñgĩlĩñ, wĩn bien 100 100 wĩndĩñ laliñgĩlĩñ.” Yesulĩ wĩndĩñ embi yousĩmbi, ñĩndĩñ kĩtĩnguk, “No en pawañnat endĩ pawañ kĩmĩpi, nandĩ-tĩke-kĩliñ eukak.”

9 Tĩmbi Yesu gwañgwañiilĩ eyout manda eñguk wolok kusei nandĩnepi nĩ-kaumbi

10 enguk, “Yambattĩ nandĩ-sambi, amatamñii nĩtek yambĩ-dĩkĩnelak wĩn sanĩ-sĩwĩlĩmbi nandĩ-dakleañ. Gan nanandĩn sembĩn wĩn nak amatam dĩwĩn endĩla eyout mandalĩngot enba nandĩañ. Wĩn endĩ kañbi nĩm ka-nandĩ-tomnelĩñdok ba nandĩmbi nĩm nandĩ-daklenelĩñdok* wĩndĩñ pa tĩlet.

11 Tĩmbi eyout manda et wolok kusei wĩn ñĩndĩñ: plaua mĩnjĩp wĩn Yambattok manda.

12 Mĩnjĩp telak plon pĩñgĩlĩñ wĩn amatamdĩ Yambattok manda nandĩ dasiumbi, Satandĩ bĩmbi, gĩnañjĩ gĩnañ manda patak wĩn yolom tĩke-semalak. Nĩm kañbi, endĩ manda wĩn tĩke-papi, Yambattok gĩñgĩt indanelĩñda, Satandĩ wĩndĩñ tĩ-semalak.

13 Mĩnjĩp kwet kawakawalatnan pĩñgĩlĩñ wandin walĩ manda nandĩmbi sili-silĩnat kasileañ. Gan endĩ wĩn plaua mĩnjĩptok kakai kwet gĩnañnan nĩm pĩlak wandin, wala tĩmbi endĩ nain dumangan nanandĩ-kĩlĩktĩ tañ, gan tĩ-kuyuk no inda-semumbi, nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ pipĩlak.

14 Mĩnjĩp koselek boñgĩpsĩnan pĩñgĩlĩñ wandin walĩ Yambattok manda nandĩm kuñlĩmbi, kwelalok mĩlap ba mĩnem kwĩlĩkwĩlĩ ba nepenepek sili-silĩ pa emlak walĩ nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ macleumbi, bukaiñgot pakañ.

15 Tĩmbi mĩnjĩp kwet kĩndem gĩnañ pĩñgĩlĩñ wandin walĩ ama gĩnañ nanandĩnjĩ wĩn kĩndem ba dĩndĩm sĩnĩk, tĩmbi endĩ manda wĩn nandĩ-dasĩmbi, tĩke-kwambĩñ dambi gĩñgĩnem kuñĩpi, bienjĩat tañ.”

Sĩndĩ Yambattok manda telak nĩtek plon nandĩ-dakleañ wĩn ka-kĩliñ enekalĩñ

16 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Ama nolĩ kolsalen pĩndopi, kambottĩ nĩm tapliwĩk ba doundoulok palapalat kapmainan nĩm kĩmĩlek. Tambo endĩ kolsalen indañgan kĩmĩlĩmbi, ama it gĩnañ loañ kolĩ sale-semek. Yambattok mandan wĩndĩñgangot kusei ñĩndĩñda indañgan tĩmbĩ daklelok:

* 8:10: Aisaia 6:9-10

17 endi amatam nitek yambi-dikñelak wandiñ kandañ nepek pat-sembein pakañ gitik ep timbi indaŋgan indanekaliñ, timbi nanandi sembein gitik win bo eu tawaukak.

18 Wala timbi sindi Yambattok mandan telak nitek nandimbi nandi-dakleañ win ka-kiliñ enekaliñ. No en endok mandan nandimbi tike kulakta, Yambatti yousi mimi, nanandin timbi paŋgitaumbi nandi-dakleukak. Gan no en mandan win nim tike kulakta, nanandin palmektok nandilak win apma tike-ñimumbi, slak palekak.”

Yambattok manda kim-it-kleañdi Yesulok meñ kwayañii sinik tañ

19 Timbi Yesulok meñ kwayañii endi Yesu kanepi biŋgiliñ, gan amatam kimin wopumdi masip pakiliñda timbi nasinŋan bimbilok tuop nim.

20 Timbi amali Yesu ñindiñ niŋgiliñ, “Meŋga kwayañgaili gambinep nandimbi bilin, pawan ikañ.”

21 Eumbi tambane enguk, “Amatam Yambattok manda nandimbi kim-it-kleañ endila mek nokok mena kwayanai tañ.”

Ama Sisinik Yesu endi gembin daut semguk

Sasale gita tuk guañdi Yesulok man tañgoneŋgimik

22 Nain nola Yesuli gwaŋgwañii gita kikeñ plon lombi enguk, “Tuk guañ dikñembi, tambon kandañ ñana” eumbi, wolok ñanepi ñaŋgiliñ.

23 Ñañipi, douli timbi gwaseim dounguk. Dou palimbi, kwet jaŋgnan nanin sasale wopungan tuk guaŋnan pim pendilimbi, tuk kimin gitik mīlap tawambi, kikeñ ginañ pim tokñeumbi, mīlap wopum ginañ pakiliñ.

24 Timbi gwaŋgwañiili dounan nanin timbi silikñembi niŋgiliñ, “Bep bep, nindi ip kīmnepi tamñ!” Eumbi mīlapi, sasale wakītuk kimin wopungan loplat sinik win enombiumbi, sasaleli kīlp eumbi, tukti busukñenengan pakuk.

25 Timbi gwaŋgwañiila ñindiñ enguk, “Nekta nim nandikīlkti tañ?”

Windiñ eumbi misimbi, nanandi kena timbi, nisi waliŋgan ñindiñ e-nandi tiŋgiliñ, “Ama ñin en nin sinik, ñala sasale git tukta bo manda kwambiñ enbumbi, man tañgoneamik?”

Yesuli yal kolan asup ama nolok ginan ginañ nanin ep kleŋguk

26 Yesu gít gwañgwañii endi tuk guañ dikñembi, Gelasa amatamdok kwet Galili distrik dat kandañ patak wandiñ ña suañgılıñ.

27 Tĩmbi Yesuli kwet kwambiñnan loumbi, ama walinin no yal kolannat endi endoñ biñguk. Ama wali nain ombapgan it ba dasindasin ka-misĩmbi, biatan ama sumnan dou-milat tĩmbi kulĩnguk.

28 Endi Yesu kañbi, kesiinan pi pĩm papi, kwawa tĩmbĩmbi, yal kolandi Yesu ka-nandi-tomgukta amalok man plon wopumgan ñĩndiñ kitiĩmbi niñguk, “O Yesu, Yambat Loloñ Sinik endok Niñañ, dik nek ti-namepi bilañ? Dik nandi-nambi, kena gim nim namiñ.”

29 Yesuli yal kolan ama win bim poñauktok manda kwambiñ niñgukta yal wali wĩndiñ eñguk.

Yal kolan ama wolok ginan gĩnañnan pakiliñ endi ni-gĩngĩneumbi, ti-kelakelam pa tilĩnguk, wala tĩmbi amalĩ nain asup sen kwambiñli kii kesii topbi, nim pi ñauktok kadikñeañgılıñ, gan endi sen tĩmbi dikñeumbi, yal kolandi ni-kleumbi, kwet ama nimnatnan ña kulĩnguk.

30 Tĩmbi Yesuli ni-nandiĩmbi eñguk, “Koka nin?” Eumbi, yal kolan asupti endok ginan pi-ñĩmiñgılıñda tĩmbi “Kotna Kimin Gitik” niñguk.

31 Tĩmbi yal kolandi ñĩndiñ niĩmbi eñgılıñ, “Dik jĩmbiñ ñaneñdok nim niñi-muleñ” wĩndiñ embi ni-gĩngĩne tĩngılıñ.

32 Kwet klokloñen wandiñ bit asupti mina-pakiliñda tĩmbi yalli Yesu ñĩndiñ ni-gĩngĩneñgılıñ, “Dik nandi-nimumbi, bit endok gĩnañjĩnan piñeñ.” Eumbi nandi-semguk.

33 Nandi-semumbi, ama ginan nanin poñambi, bittok gĩnañjĩnan piumbi, bit kimin wopumdi kwet kloñnan wolok woñep pi ñambi, tuk guañnan piĩmbi, tuk nambi kim-taleñgılıñ.

34 Wĩndiñ tĩmbĩmbi, bit yambiñdikñe amalĩ nek indañguk win kañbi pi ñambi, wolok kasat amatam it kwelan ba kanda ilan ña ti-semgılıñ.

35 Tĩmbi amatamdi nepek indañguk win kanepi Yesuloñ biĩmbi kañgılıñ win: ama dama yal kolannat kulĩnguk endok nanandĩn dakleumbi, dasindasi dasimbi, Yesulok kesiinan pipalim kañbi misĩngılıñ.

36 Tĩmbi nepek nek indañguk win dausili kañgılıñ endi ama yal kolannat kulĩnguk nittek kindem dañguk wolok kasat amatam diwĩnda ti-semgılıñ.

37 Wĩndiñ tĩmbĩmbi, Gelasa nasi gitikgandi Yesu kundit tĩnguk wala kolan misĩmbi, kwesi biuktok ni-nandiñgılıñ.

Ni-nandumbi nandi-sembi, yambim ñauktok kikeñ plon loñguk.

³⁸ Tĩmbi ama yal kolannat kulĩñguk endi Yesu gĩta kuuktok ni-nandi tĩñguk, gan Yesuli ilan ni-mupi, ñĩndĩñ nĩñguk,

³⁹ “Dĩk ikanan undanem ñambi, Yambattĩ kundit engano sĩnik ti-gamĩk wolok kasat amatamda ti-semekañ.” Eumbi, walinin pĩmbi, it kwelan undanem ñambi, Yesuli nepek tĩ-ñĩmĩñguk wĩn amatam gĩtikta kasat ti-semguk.

Yesuli tam jĩmbalat no tĩmbi kĩndem daumbi, wembe no kĩmnan nanin tĩmbi mĩlakuk

⁴⁰ Yesuli bĩndambo tuk guañ tambon kandañ ña suaumbi, amatam en mandĩ pakĩlĩñ gĩtik endi sĩlĩsĩlĩ tĩmbi, not tĩ-ñĩmĩñgĩlĩñ.

⁴¹ Tĩmbi it kiyaulok kandĩkñe ama no koi Jailus endi Yesuloñ bĩmbi, kesiinan pi pĩndĩm dou papi, kakukulembi, enlok ilnan nañgĩp ñauktok nĩñguk,

⁴² wĩn wemban noñgan sĩnik gwĩlatĩ 12 en kĩmbepi tĩñgukta tĩmbi wĩndĩñ tĩñguk. Tĩmbi Yesuli nandi-ñĩmĩmbi, en gĩta ñaĩlĩmbi, amatam kle ñaĩngĩlĩñ endi kle-gĩmbupi ñasĩñgan ñasĩñgan tĩñgĩlĩñ.

⁴³ Tĩmbi tam no tam jĩmbat inda-ñĩmĩmbi, ama noli en tĩmbi kĩndem dauktok tuop nĩmda ti-tlalĩmbi, gwĩlat 12 ombĩñguk.*

⁴⁴ Endi Yesu siñgin kandañgan tĩmbi dumalaumbi, dasin-dasinlok bleblem tĩke-kaumbi, wolongan wekailĩ kalandañguk.

⁴⁵ Tĩmbi Yesuli enguk, “Nĩndi neplak?” eumbi, amatam gĩtikti “Nĩm nĩm” eumbi, Petlolĩ nĩñguk, “Bep, dĩk amatam kĩmĩn wopumdi gep kle gĩmgĩm embi, ñasĩñgan ñasĩñgan tañ wĩn!”

⁴⁶ Gan Yesuli gĩñgĩnembi enguk, “Nĩmbek ñali kĩndem dauktok nepmĩmbi, gembĩnalĩ kena tĩmbĩm nandĩlet wĩn!”

⁴⁷ Wĩndĩñ eumbi, tam endi pat-sembektok tuop nĩm wĩn nandi-daklembi, blañblañem bĩmbi, Yesu kesiinan pi papi, amatam dausĩnan kusei nekta tĩke-kañbi, wolongan kĩndem dañguk wolok kasat ti-ñĩmĩmbi ni-sĩwĩkuk.

⁴⁸ Tĩmbi Yesuli nĩñguk, “Wembana, nanandi-kĩlĩktĩñgalĩ gep tĩmbi kĩndem dalañ, ñala busukñeñgan ñau.”

⁴⁹ Yesuli manda wĩndĩñ eĩlĩmbi, ama noli it kiyau kandĩkñelok ilnan nanin manda tĩkembĩ, Jailusloñ bĩmbi nĩñguk, “Wembañga ip sembĩk, wala tĩmbi endaut nĩmbĩmbi, slakan wandĩñ kesĩk gawat nĩm ñau.”

* **8:43:** Nandi-tale ama dĩwĩndi manda kusip no gamañgot patak eañ. Wĩn ñĩndĩñ, “Endi mĩnem kwĩlĩkwĩlĩlĩ gĩtik gwasap amala em-taleñguk.”

⁵⁰ Gan Yesulí mandan wín tikembi, Jailus ñíndíñ níñguk, “Ním mísíwíñ, nandí-kíliktiñgot tí-namíñ. Tímbi wembaña kíndem dautak.”

⁵¹ Wíndíñ embi, ña Jailuslok ilnan tombi, it gíñañnan ama díwín nímloneliñdok e-kímísip tí-sembi, Petlo, Yoane, Yakobo tím wembelok meñ beu endíñgot yanañgílm loñgíliñ.

⁵² Tímbi amatam it gíñañnan pakíliñ endí gítik wembela kut-blambla embi mano tí pakíliñ, gan Yesulí enda ñíndíñ enguk, “Wembe ñín nímloneliñdok, endí slak dou patak, wala tímbi mano nímloneliñdok.”

⁵³ Wíndíñ eumbi, wolok pakíliñdí wembe wín ikan sembiñguk wín ka-nandíñgíliñda tímbi Yesulok mandala nandum tál tímímbi, tíkíle manda níñgíliñ.

⁵⁴ Gan Yesulí wembe kii plon tikembi kíti-ñímímbi níñguk, “Wembe, dík mílat!” Eumbi,

⁵⁵ wembe wolok gíñañ típti undane bí pímbi, wolongan mílakuk. Mílalímbi, Yesulí nanañ no mímbi nambektok enguk.

⁵⁶ Tímbi wembe meñ beulí kundit wín kañbi kasílikñemi, nanandíñjet nímloneliñdok. Gan Yesulí ení-kímísip tí-sembi, nepek indañguk wín ama nola nímloneliñdok enguk.

Ama Sisínik Yesu endí gwañgwañii kena embi, en nin wín dausínan tímí kwambiñ dañguk

9

Yesulí gwañgwañii 12 kenala ení-mukuk

¹ Tímbi Yesulí gwañgwañii 12 kíti-semum bímbi, yal kolan gítik ep kleklelok ba jímbat kusei kusei ep tímí kíndem dalok gembí embi,

² amatam ep tímí kíndem danelíñdok ba Yambattí yambí-díknélak wolok gíñgít eu píuktok ení-mukuk.

³ Ení-mupi enguk, “Telak ñanepi nepek no nímloneliñdok mepi ñanekalíñ, wín toñanjí ba líksi ba nanañ ba mínem ba kíupí díwín nímloneliñdok epi ñanekalíñ.”

⁴ It kwet nolok tímímbi, it molom nolí saní-tiañeumbi, endok ilnan lonelalíñ tuop, it wolokgot dou-mílat tímí, walinín pímbi it kwet nolok ñanekalíñ.

⁵ Ba it kwet nolí not nímloneliñdok tí-samnekalíñda, it kwet wín binekalíñ wolonda síndí Yambattí enda nandum pí-sínik talak wín daut semnelíñdok wínasílok dausínan kesípi plon kílikílik wíñgan wíp mamañeum pímbi ñanekalíñ.”

6 Tĩmbi gwañgwañiilĩ Yesu bimbi, it kwet kle-gĩmbut ñambi, kwet tuop gĩngĩt manda kĩndem eu piĩmbi, amatam ep tĩmbi kĩndem dañgĩlĩñ.

Elottĩ Yesu wĩn nin sĩnik wĩn nĩm nandi-dakleñguk

7 Tĩmbi Galili kwettok kandi-kĩne ama Elot endĩ Yesu gĩt gwañgwañiilĩ nepek engano sĩnik gĩtik tĩngĩlĩñ wolok kasat nandiĩmbi, kusei ñĩndĩnda endok nanandĩn nĩm dakleñguk: ama dĩwĩndĩ “Yoane tuk ii-sem endĩ kĩmnan nanin mĩlakuk” wĩndĩñ pa eñgĩlĩñ,

8 dĩwĩndĩ “Elia bĩndambo indauktok mandĩngĩmĩñ endĩ wakan indañguk” wĩndĩñ pa eñgĩlĩñ, tĩmbi dĩwĩndĩ “Plofet ama damañgan sembĩnguk no kĩmnan nanin mĩlakuk” wĩndĩñ pa eñgĩlĩñ.

9 Tĩmbi Elottĩ eñguk, “Yoane wĩn nak ewambi, bim wĩlĩ dikĩneñguk. Wĩndĩnda tĩmbi ama ñĩn endok koi gĩngĩtĩtĩ nokok pawañna gĩnañ piñguk wĩn nin sĩnik?” Wĩndĩñ embi, Yesu kauptok telak pa lonjĩnguk.

Yesulĩ ama 5,000 nanañ emguk

10 Tĩmbi enĩmumulĩn endĩ Yesuloñ undanem bĩmbi, kena nek tĩngĩlĩñ wolok kasat ti-ñĩmĩmbi yanañgĩlĩmbi, nĩsĩngot it kwet no koi Betsaida kandañ ñaĩngĩlĩñ.

11 Tĩmbi amatam kĩmĩn wopumdi gĩngĩt wĩn nandiñgĩlĩnda endĩ Yesu klembi, ñaĩnguknan ñaĩngĩlĩñ. Ña tombĩmbi, Yesulĩ yambĩmbi not ti-sembi, Yambattĩ amatamĩi yambĩ-dĩkĩnelak wolok plon manda enbi, amatam ep tĩmbi kĩndem danelĩndok nĩ-nandiñgĩlĩñ wĩn ep tĩmbi kĩndem dañguk.

12 Tĩmbi tĩmlala tĩmbĩmbi, gwañgwañiilĩ Yesuloñ bĩmbi nĩngĩlĩñ, “Ñĩn kwet sĩlaninnan pakamĩñ, wala dik amatam enĩ-mulĩmbi, it kwet ba kanda it ñasĩngan pakañnan ñambi, nanañ tuk ba doundou it tĩmbi indawĩn.”

13 Eumbi enguk, “Sĩn ep towiwĩt!” Eumbi nĩngĩlĩñ, “Nĩndĩ plaua nanañ kĩt tambon gĩt mĩkbalak tĩpetgot pat-nĩmlak. Ba dik nĩndĩ ñambi, amatam gĩtik ñolok nanañ tuaneñdok wĩndĩñ nandi-nĩnĩlañ ba?”

14 Amatam asup kĩmĩn ti-pakĩlĩñ, gan amalok kwĩnakwĩnatsi wĩn 5,000 ba nek. Kusei wala tĩmbi gwañgwañiilĩ wĩndĩñ eñgĩlĩñ. Eumbi, Yesulĩ tambane enguk, “Amatam ep danbĩmbi, kĩmĩn no 50 no 50 wĩndĩñ pipalĩt.”

15 Wĩndĩñ eumbi, wolok tuop ep danbĩmbi pi pakĩlĩñ.

16 Tĩmbi Yesulĩ plaua kĩt tambon gĩta mĩkbalak tĩpet wĩn epbi, kunum plon deium loumbi, Yambat we ñĩmĩmbi, nanañ wĩn ombĩmbi, amatam dani-semnelĩndok gwañgwañiila emguk. Emumbi,

17 gitiḡgandi nañḡiliñ. Na tokñe-taleumbi, nanañ na tla biñḡiliñ wɨn gamap dasiumbi, sandiñ lik 12 tokñeñḡiliñ.

Petloḡ Yesulok kusei e-dakleñḡuk

18 Nain nola Yesuli engan nɨmolo kena ti-pap biḡmbi, gwañgwañii en ḡta pakiliñ enda eni-nandiḡmbi eñḡuk, “Am-atamdi naka nin pa nanañ?”

19 Eumbi tambane niñḡiliñ, “Asupti diḡka Yoane tuk ii-sem pa ganañ, ba diwɨndi Elia biḡdambo indañḡuk wɨndiñ pa eañ. Tiḡmbi diwɨndi plofet damanin no miḡlapi kulak wɨndiñ pa eañ.”

20 Wɨndiñ eumbi, nisila eni-nandiḡmbi eñḡuk, “Gan siḡnla naka nin pa nanañ?” Eumbi, Petloḡ “Diḡk Mesia Yambatti ganbi taleñḡuk” wɨndiñ niñḡuk,

21 gan Yesuli enla Mesia siḡnik wɨn ama nola niḡm enineliñdok kiḡmisiḡp kwambiñ ti-sembi

22 yousiḡmbi enguk, “Nak Ama Siḡinik nepek ñandiñ inda-namektok een: Juda niḡndok ama biesi, tapma ama biesi ḡta endiḡkñe manda nandi-tale ama endi nambum tuop niḡm tiḡmbiḡmbi, siñḡi wɨt-nambi, piñḡiḡp gawat asupgan nambi, nuli kiḡmbambi, sandap tiḡpet ḡti no tiḡmbiḡmbi, Yambatti nep tiḡmbiḡm miḡlaletat.”

23 Tiḡmbi Yesuli ama ḡtiḡkta ñandiñ enguk, “No en nokok ḡñḡiḡti indam kuupi nandiḡlakta, endi enlok nanandiḡn siñḡi wiḡliḡmbi, sandap noñḡan noñḡan kloñbali tiḡke bemi, nak nep kle kuuktok elet.

24 Nekta, no en wɨndiñ niḡm tiḡmbi, kwelalok kuñḡun enlok tiḡke kamaiupi nandiḡlakta, kuñḡu kwambiñ wali pailimekak. Tiḡmbi no en naka tiḡmbi kwelalok kuñḡun biuktok ti-pañḡitam patakta, kuñḡu kwambiñ wali palmekak.

25 Tiḡkap amalḡ kwelalok nepenepek kusei kusei ḡtiḡk ep kasileñiḡpi, kuñḡun kolalak ba pailimlak, nepenepek wali en niḡtek tiḡmbi londauk? Wɨn tuop niḡm.

26 Tiḡkap kwelan ñolok ama noli naka ba mandanala mayektalakta, endi kilamek! Neta, nain taletalenan nak Ama Siḡiniktḡi undane biḡ tondi, nakit Bepna ba kunumdok eñalo niḡndok nuliḡnuliḡn wali nep ḡimbuliḡmbi, wolonda nak ama wala mayekta-ñiḡmḡmbi, siñḡi wiḡlmetat.

27 Gan nak biañḡan sanlet: ñi ikañ siḡndoñnan nanin diwɨn endi ḡama kaik kuñiḡpi, Yambatti amatam indañḡan yambiḡdiḡkñelak wɨn kanekaliñ.”

Yesulok piñḡiḡu walan engano tiḡkileñḡuk

28 Yesuli wɨndiñ eu taleumbi, sande noñḡan ñaumbi, Petlo, Yoane ḡti Yakobo yanañḡiḡpi, niḡmolo tiḡmbepi kwet jañḡin nolok loñḡuk.

29 Lombi, nımolo tıñılımbi, mam dai walan engano sınık tıkleumbi, dasindasinlı bo satnin sınık kolu saleñguk.

30 Tımbi plastik sınık ama tıpet, Mose gıt Elia, endı Yesu gıta manda embi ikımık.

31 Kunum nulınulınlı ep gımbulımbi, Yesulı kwet bimbi ñaukak wolok plon manda eñgımık, wın endı Yambattok nanandın kımıt-kleñıpi, Jerusalem kımbektok tıñguk.

32 Eñılımbi, Petlo gıt noliit endı doulı ep tımbı gwaseimbi dou pakılıñ.

Pakap sılıkñembi, Yesulok nulınulın wakıt ama tıpet en gıta ikımık yambıñgılıñ.

33 Tımbi ama tıpet endı Yesu bim ñañılımbi, Petlolı Yesu nıñguk, “Bep, ñı pakamıñ wın kındem sınık. Ñala it jala tıpet gıt no kınditna, dıkok no, Elialok no, Moselok no.” Petlolı manda eñguk wolok kusei nım nandı-dakleñıpi, joñgo eñguk.

34 Eñılımbi, mulukualı indambi ep tımılımbi, gwañgwalı mısıñgılıñ.

35 Tımbi mulukua gınañnan kıtıkıtı noli kıtımbi enguk, “Ñın nokok nıñana. Nak en kenana tımbektok kasıleñgut; sindı endok mandan tıke-kılıñ e-kunekalıñ.”

36 Manda eu taleumbi, gwañgwalı Yesu engan ilımbi kañgılıñ. Tımbi nepek kañgılıñ wala manjı galıumbi, nain wolonda ama nola kasat nım tı-ñımıñgılıñ.

Yesulı gwañgwa nolok yal kolan no kle kolımıñguk

37 Kwet salaumbi, Yesu gıt gwañgwañı tıpet gıt no endı kwet jañgınnan nanın pı-taleumbi, amatam kımın wopum en mandı-pakılıñ endı kanepi bıñgılıñ.

38 Tımbi ama no boñgipsınan pakuk endı kıtı-ñımımbi eñguk, “Endaut, nak dık nıñana noñgan sınık wın nandı-ñımeñdok ganı-kukulelet.

39 Nain nain yal kolan noli tıke-kwambiñ dam tılamılımbi, plastik sınık kwawa wopum tımbi, gembı kolımbi, man payak pa lambılak. Tıñıpi, nain noñgan noñgangot kañbiumbi, kındem pa patak.

40 Wındıñda tımbi nak gwañgwañgailı yal kolan wın klenelıñdok enı-kukulelet, gan endı yal kolan wın klenepi tı nım kambi bilıñ.”

41 Tımbi Yesulı tambane eñguk, “Amatam man ñındıñgıt kuañ sindı ama kelakelamesı, tımbi nanandı-kılıktınjı nım pat-samlak. Nak sın gıta kuñgula kunjıt tılet. Nain nıtek sınık gamañgot sın gıtañgan kuwambi, nanandı-kılıktı inda-samekak?” Wındıñ embi, gwañgwa beula nımbi eñguk, “Nıñañga nañgıp ñolok bo.”

42 Nañgip biñilimbi, yal kolanli tike kolimbi, kwelan pimbi, gembí kokuk. Gan Yesuli yal ni-ñombimbi kle kolim ñaumbi, gwañgwa timbi kindem daumbi, bindambo beulok kiinan kímikuk.

43 Timbi amatam gitik endi Yambattok gembin wopum wandin kañbi ka-gitiñgitik embi, nanandinji nim dakleñguk.

Yesuli en ba gwañgwañiilok kusasi eni-kaik tañguk

Amatamdi nepenepek gitik tiñguk wala nanandi kena tiñilimbi, Yesuli gwañgwañiila enbi eñguk,

44 “Sindi pawanji kímipi, manda ñin sanbep tilet win nim nandi-kamalanekaliñ. Nak Ama Sisinik kanjiknailok kisinan napitneliñdok een.”

45 Gan gwañgwañiilí Yesu nek eñguk win nim nandidakleñgíliñ. Manda wolok kusei kímisembi-seminda timbi nim nandi-kíliñ embi, Yesu ni-nandinepi msiñgíliñ.

46 Timbi endi kusei kímipi, nisilok boñgipsinan nindi loloñ sinik tilak wala e-ka-lamit tiñgíliñ.

47 Timbi Yesuli ginañ nanandinji ka-nandi-daklembi, gwañgwa mnam no tike tiañe bimbi, en gita kímili ilimbi,

48 ñindiñ enguk, “No en sindok boñgipsinan pimbiñen sinik kulakta wali wakan loloñ sinik, wala timbi no en nak nandi-nambi, gwañgwa ñandin nola not ti-ñimlakta, endi naka not ti-namlak, timbi no en naka not ti-namlakta endi Yambatta not ti-ñimlak, win Yambat nin nak nani-mukuk enda not ti-ñimlak.”

49 Timbi Yoaneli niñguk, “Bep, ama noli dikok koka kitimbi, yal kolan ep kleumbi kañgimíñ, gan endi nin gita nim kuñipi, nim gep klelak, wala timbi nindi ni-kímisip ti nim kañ biñgimíñ.”

50 Wíndiñ eumbi, Yesuli niñguk, “No en kanjik nim ti-samlakta endi not ti-samlak, wala timbi sindi slakan ni-kímisip nim ti-ñimnekalíñ.”

Yesu kle-kuñgu wali m-ilapmat

51 Yesu kunum ginañ nañgip lololok nain timbi dumalañilimbi, nandi-gembílañipi, Jerusalem ñauktok ñañguk.

52 Ñañipi, ama diwin eni-mulimbi, telak dama ñañgíliñ. Win Yesu git noliilok ti-jumut ti-semneliñdok ñambi, Samalia it kwet nolok ñam tomgíliñ.

53 Gan Yesuli Jerusalem ñaup tiñgukta timbi winasili enda nim ni-tiañeneliñdok nandiñgíliñ. Wíndiñ timbimbi,

54 Yesulok gwañgwañiit Yakobo git Yoane endi win nandimbi, ni-nandimbi eñgimik, “Wopum, nití kiti ni-nandin dambi, komba kunum ginan nanin pimbi, ep dum taleneliñdok nandiñlañ ba?”

55 Eumbi tikile yamb+mbi, gwañgwa tipet win enomb+umbi

⁵⁶ yous+mbi, it kwet nolok ñañg+ñ.

57 Telaknan ñañpi, ama nol+ Yesula ñ+ndiñ niñguk, “Dik wandiñ ba wandiñ ñaupi, ñaukañ tuop gep kle kuutat.”

58 Eumbi niñguk, “Klinalok toñgaut endi tombañjat, ba monik kunum plon kuañ endi bo isiat, gan nak Ama Sis+inikgan it nim pat-namlak.”

59 Timbi Yesul+ ama nola ñ+ndiñ niñguk, “Bi nak nep kle ku!” Gan ama wal+ ñ+ndiñ tambane niñguk, “Wopum, dik nandi-namumbi, dama ñambi, betna k+ndiletat.”

60 Eumbi niñguk, “Yambiumbi, kim+kim+n* nisi nosii ep k+nditnekal+ñ. Gan dikta ñambi, Yambatt+ amatam indañgan yambi-dikñeukak wolok giñgit eu piukak.”

61 Timbi ama nol+ bo Yesula n+mbi eñguk, “Wopum, nak gep kle-kuuttok nandi+let, gan nandi-namum dama ilan ñambi, sambatnai enba nandumek bi gep kleutat.”

62 Eumbi niñguk, “No en kena kusei kim+pi, glimona pa tilak endi Yambattok kapmainan kena t+ndilok tuop nim.”

Ama Sis+inik Yesulok gwañgwañiil+ nitek kuñgulok

10

Gwañgwañiil+ kenanj+ nitek t+ndilok elak

1 Siñgi Yesul+ b+ndambo gwañgwa 70 enbi taleumbi, endi it kwelan ba kwet ñaup eñguk tuop wandiñ gwañgwañiil+ tipet tipet telak dama ñaneliñdok eni-mupi,

² ñ+ndiñ enguk, “Bien mepmeptok win asup, gan kena t+ndilok ama win lakat, wala timbi s+ndi kena molom nimolo ti-ñ+m+umbi, kena ama diwin ep timbi indaumbi, kenan g+nañ eni-mul+mbi ñanekal+ñ.

³ Ñaw+! Ñambi, ñ+ndiñ nandi+nekal+ñ: s+ndi sipsip niñañ wandin kamot moyen sañan endok boñg+ps+nan nak sanimulambi ña kunekal+ñ.

⁴ S+ndi ñanepi, m+nem wak+it lik ba kes+si gw+lap win nim mep ñanekal+ñ. Timbi telak plon ama yamb+mbi, manda manda nim ti-semnekal+ñ.

⁵ It nolok ba nolok lonepi, dama it wolok pakañ enda we sembi, ñ+ndiñ eni+nekal+ñ, ‘Busuk pat-samun.’

⁶ Tikap busuk molom nol+ it wolok kulakta, busuk mandanj+li enda gw+lam ti-ñ+mekak. Tikap n+mda, busuk mandanj+ wal+ s+noñ undane b+ukak.

* 9:60: Yesul+ kim+kim+nla eñguk endi ama Yambattok dainan kuñgunji+ nimnat enda eñguk.

⁷ Sindi it pĩmbiñ nĩm kunekaliñ. Kena tĩndĩn ama enda tuan ombi-mĩlok, wala tĩmbi it lonekaliñ wolokgot pipat-mĩlat tĩmbi, nanañ tuk sep towiumbi nanekaliñ wali wakan tuanji tilak.

⁸ It kwet nolok ña tombĩmbi sep tiañembi, nanañ samumbi nanekaliñ.

⁹ Tĩmbi wandĩñ ama jĩmbatsiat ep tĩmbi kĩndem dambi, wĩnasila ñĩndĩñ eni-ti-kunekaliñ, ‘Yambatti indañgan sambi-dikñeuktok nainĩn dumala-talelak.’

¹⁰ Tĩmbi nain nola it kwet nolok ña tomñĩlĩmbi, sep tiañem not nĩm ti-samumbi, wolonda sindi ipakanan ñambi, ñĩndĩñ eninekaliñ,

¹¹ ‘Niti sindok plap no nĩm tĩke ñamĩk, wĩn sindok kilĩkilĩksilĩ kesĩtnetnan galĩlak wĩn bo wĩp mamañendambi pĩmbi, sĩnlok pat-samekak. Ganmek sindi ñĩndĩñ nandĩwit: Yambatti indañgan sambi-dikñeuktok nainĩn dumala-talelak.’ Sindi wĩnasila wĩndĩñ eninekaliñ.*

¹² Nak ñĩndĩñ sanlet: tombon ombi-tĩketĩkelok nainnan amatam siñgi wĩt-samsamĩn endok tombonjilĩ kolan tĩndĩn Sodom it kwelan kuñgĩlĩñ endok tombonji maklelak.

¹³ Kolasin gĩt Betsaida nasi sindi kilañmet! Yambatti salamĩlekak! Nak kundit gembĩnat asup sindok kandañ tĩñgut wali Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, platik sĩnik wĩnasilĩ gĩnanji tambanembi, blandok dasindasin dasimbi, kwilĩñ plon pipatnelĩñ.† Gan sindi gĩnañji nĩm tambaneñgĩlĩñ,

¹⁴ wala tĩmbi Yambatti amatam yambi-danbekak wolonda sindi tombon ombi-tĩkenekaliñ wali Tilo gĩt Sidon nasi tombonji makleukak.

¹⁵ Tĩmbi Kapaneam nasi, sindi ‘Yambatti kunum gĩnañ nĩp loukak’ wĩndĩñ nĩm nandĩnekaliñ! Nĩm sĩnik, sindi jĩmbiñ sep kolĩ pĩnekaliñ.”‡

¹⁶ Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, gwañgwañiila enguk, “No en mandanji nandĩ-tĩke-kilĩñ eukak endĩ nokok mandana nandĩ-tĩke-kilĩñ eukak. Tĩmbi no en siñgi wĩt-samekak endĩ naka siñgi wĩt-namekak. Gan no en naka siñgi wĩt-namekak endĩ Yambatta siñgi wĩlĩmekak, wĩn Yambat nindĩ nak nanĩmukuk enda siñgi wĩlĩmekak.”

¹⁷ Tĩmbi gwañgwa 70 Yesulĩ kena tĩndĩlok eni-mukuk endĩ silĩsilĩ plon undane bĩmbi nĩmbi eñgĩlĩñ, “Wopum, nĩndĩ

* **10:11:** Wĩndĩñ tĩnelĩñda, wĩnasila ñĩndĩñ daut semnelĩñ: no en gwañgwalok mandanji siñgi wĩt-semañ endĩ Yambatta siñgi wĩlmañ. † **10:13:** Kolasin gĩt Betsaida nasi endĩ Juda amatam, Tilo gĩt Sidon nasi endĩ Judalok sambat nĩm.

‡ **10:15:** Yesulĩ Kapaneam it kwelan kuñĩpi dou-mĩlat tĩñguk, gan wĩnasĩ asuptĩ nanandĩ-kilĩkti nĩm ti-ñĩmĩngĩlĩñ.

ñambi, dikok koka plon kena tñambi, yali kolan endi bo mandani pa tañgoneañ yañ!”

¹⁸ Eumbi enguk, “Nak Satandi pumbi ka-tuakut win pisapisatti kunum ginañ nanin pilak wandin.

¹⁹ Nandañ: sindi malet ba kauñ ep yalinelindok ba kanjkn Satan endok gambin gitik tike-pi yalinelindok nak ikan gambi sam-taleñgut pat-samlak, wala timbi nepek noli sep timbi kolauktok tuop nim.

²⁰ Gañgan sindi yal kolandi manji tañgoneañ wala silisili nim tinekalin. Nim. Sindok kosi kunumdok kot sambat ginañ youyoulin patak wala mek nandi-koñgom tinekalin.”

²¹ Nain wolonda Dindim Woñdi Yesulok ginannan silisili wopum timbi tokne-nimumbi, ñindiñ eñguk, “Bep, kunum kwet molom, nak ñindiñda gani-kindem dalet: dik nanandinga ama nanandinjat ba nandi-daklenjat enda kimsembiñguñ, wangingan embi win amatam nanandinji nimnat enda timbi dakle-semguñ. Biañgan sinik, Bep, dik windiñ timbepi nandiñguñ tuop tiñguñ.”

²² Timbi amatamda ñindiñ enguk, “Bepnali gambin ba nanandin gitik win naka nam-taleñguk. En noñganliñgot nak Niñañ nitein win nandi-namlak. Timbi nak wakit ama nin nak ep kasilembi, Bep dau semlet nindiñgot Bep en nitein win nandi-ñimamain.”

²³ Yesuli gwañgwañii gita nisñgan paliñlimbi, ñindiñ enguk, “Amatam nindi nepek sindi kañ wolok tuop dausili kañ endi amatam diwin yapma kle-pakañ.

²⁴ Kusei ñindiñda windiñ sanlet: plofet ama gita ama wapmañ damañgan kuñgiliñ asupti nepek sindi kañ win kanepi nandi-koñgom tiñgiliñ, gan endi nim kañgiliñ, ba manda sindi nandañ win nandinepi nandi-koñgom tiñgiliñ, gan endi nim nandiñgiliñ.”

Samalia amali ama no not ti-ñimñguk windiñgan ginañ busuk ti-kulok

²⁵ Nain nola endikne manda nandi-tale ama noli Yesuloñ bi indambi, Yesulok nanandin ka-nanduktok e-ka timbi niñguk, “Endaut, nak nitek timbi, kuñgu taletalen nimnat win kasilewit?”

²⁶ Eumbi ni-nandimbi eñguk, “Endikne manda nitek youyoulin patak? Win ninimbim nandina.”

²⁷ Eumbi, ñin tambane niñguk, “Dik ginañga ba ginañga tip, gambiñga ba nanandiñga win Wopum Yambatka endok gitik bi-ñim-taleumbi palmekak. Timbi ditnala nandiñga, windiñgangot nokala nandi-ñimekañ.”*

28 Wĩndiñ eumbi, Yesulĩ nĩnguk, “Manda wĩn tambane elañ wĩn dĩndĩm sĩnik. Dĩk wĩndiñgan tĩ-ta-kulañda, kuñgu kwambiñ pakamekak.”

29 Tĩmbi ama walĩ ‘Endĩkñe manda kĩmĩt-kle-taleñgut’ wĩndiñ inda-dakleuktok Yesula ñĩndiñ nĩ-nandĩmbi eñguk, “Tĩmbi ninda nandĩwambi, notna tĩmbekak?”

30 Eumbi, Yesulĩ tambane eyout manda no ñĩndiñ eñguk, “Ama nolĩ Jelusalem nanin Jeliko it kwelan pĩm ñaupi, telaknan ñañĩpi, ama piñdasĩ endok kĩsĩnan loñguk. Loumbi wĩpi, dasindasin gĩt kwĩlĩkwĩlĩ gĩtĩkan lom tĩke-ñĩm talembi, ama en kak bim ñaumbi, kĩmbepi tĩ pakuk.

31 Palĩñĩlĩmbi, ñĩndiñ indañguk: tapma ama nolĩ telak wolokgan pĩm ñambi ka-kĩmnembi, giñgiñgan ñambi, makle ñañguk.

32 Ñaumbi, tapma ittok kena ama nolĩ bo wolok bĩ tomguk endĩ wĩndiñgangot ka-kĩmnembi, giñgiñgan ñambi, makle ñañguk.

33 Gan ama Samalia nanin no telak wolokgan ñañguk endĩ ama wĩn pakuknan bĩ sua kañbi, blan tĩ-ñĩmbi,

34 endoñnan ñambi, wandan wĩn tuk galkñat wakĩt wain tuktĩ wĩlĩpi tĩmĩlĩmĩnguk. Tĩ-talembi, enlok doñki plon kĩmĩlĩm loumbi nañgĩp ñambi, patnandĩ ilan kĩmĩpi ka-dĩkñeñguk.

35 Salaumbi kañip ñaupi, kena nain tĩpet wolok tuan mĩnem jimbi, patnandĩ it molom mĩmbi, ñĩndiñ nĩnguk, ‘Dĩk ama ñĩn ka-dĩkñeukañ, tĩmbi mĩnem gamlet walĩ nain nĩtepektok tuop. Makleukakta, siñgi undane bĩmbi, yousĩmbi gametat.’ ”

36 Yesulĩ wĩndiñ embi, endĩkñe manda nandĩ-tale ama nĩ-nandĩmbi eñguk, “Ama tĩpet gĩt no endĩ ama nin piñdasĩlok kĩsĩnan loñguk wĩn kañgĩlĩñ. Dĩk nĩtek nandĩlañ, endoñnan nanin ama nin endĩ ama wolok nol sĩnik indalak?”

37 Eumbi nĩnguk, “Gĩnañ busuk tĩ-ñĩmĩnguk en.” Tĩmbi Yesulĩ nĩnguk, “Dĩk bo ñambi, wĩndiñgangot tĩ-kuukañ.”

Maliatĩ Wopumdok mandan nandĩnguk wĩndiñ tĩlok

38 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt Jelusalem ñanepi, telaknan ñañĩpi, it kwet nolok tombĩmbi, tam no koi Mata endĩ ilan nĩ-tiañeumbi loñguk.

39 Loumbi, Matalok dalañ koi Malia endĩ Wopumdok kesiinan bĩ pipapi, mandan nandĩ-pakuk.

40 Gan Mata endĩla nanañ neknek tĩ-jumupi, glimona tĩmbi, Yesuloñ indambi nĩ-ñombĩmbi nĩnguk, “Wopum. Dalana nambiumbi, natnañgan nanañ tĩ-jumut kena tĩlet. Dĩk wala nĩm nandĩlañ ba? Nĩmbĩm bĩm, nep kĩmĩlĩn.”

41 Eumbi, Wopumdi tambane niñguk, “Mata Mata. Dik nepek asuptok nandi-bendi wopum timbi, ginaña mılatalak,

42 gan dik nepek noñgangotta tipikalañ. Malia endila win ep tindi kindem kasilelak win nim apma tikelok.

11

Bep Yambatta nitek nimolo ti-ñimlok

1 Timbi nain nola Yesuli kwet nolok nimolo tiñguk. Timbi taleumbi, gwañgwañiilok nanin noli nimbibi eñguk, “Wopum, Yoaneli gwañgwañiila nimololok sambat dau semguk, windiñgangot dik bo dau nimin.”

2 Eumbi enguk, “Sindi nimolo tinipi, ñindiñ enekalin, ‘Bep, dik kok koka win giñgiñgan ti-gamlok.

Dik amatam gitik nip timbi giñgitkai indaneñ.

3 Dik sandap noñgan noñgan wolok nanañ nimin.

4 Nindi amatamdi yom ti-nimañ win gitik bi-semamin, wala timbi dik bo yomni bi-nimin.

Dik ti-kuyuk plon nim nimbibiwin.’”

5-6 Windiñ embi yousimbi enguk, “Tikap dik tim boñgipnan noka nolañ ñambi, kitu silikñeumbi, ñindiñ nimbeñ, ‘Nokok notna noli telak bikap itnanan bumbi, nanañ towiupi yolonjilet, wala timbi dik nanañ tipet git no namin, timbi siñgimek tambon ombi-gamet.’

7 Windiñ eumbi, noka it ginañgan dou patak endi ñindiñ tambane ganbek bek, ‘Dik nekta douñatnan nanin nep silikñelañ? It yama wesak ip kekakñet, timbi wembe gwañganaili bo ip dou-talelin, wala timbi nitek mlapi gametet?’

8 Nak ñindiñ ganba: endi windiñ ganbi, dik endok nolla timbi nim nandi-gamek bek, gañgan giñgineñgala timbi endi joñgo mlapi, nepek nekta tipikalañ win dika gamekak.

9 Windiñda nak sinla ñindiñ sanba nandiwit: Yambatta nimolo ti-ñimipi, nepek nola ni ti-kunekalinnda win kasilenekalin, nepek nola lonji ti-kunekalinnda win kanekalin, timbi yama wesak wit ti-kunekalinnda pisat-samekak.

10 Nekta, ama Yambattok plapta ni-nandañ endok kandañ win ñindiñ: ni-nandi tañdi kasileañ, lonjilonji tañdi kañ, ba yama wesak wikañ enda pisat-semalak.

11 Ba sindoñ nanin bep nindi niñañli mikbalakta ninandumbi, malet miwik ba?

12 Ba puput minjipta ninandumbi, kauñ miwik ba?

13 Sindi kolan tindi ama, gañgan nepenepek kindem wembe gwañganjiila pa emañ. Windiñda nitek timbi

kunum Bepsi endi ama nindi Dindim Woñ kasileneliñdok ni-nandañ enda nim emek? Nim ya, endi sapma klembi, e-nandañ tuop emekak.”

Yesu gembinlok kusai win ka-daklelok

14 Nain nola Yesuli ama nolok ginañnan yal kolan pinimmbi man sipmñguk win ni-kle-kolimbi po ñañguk. Ñaumbi, ama wali manda eumbi, amatamdi kundit win kañgiliñ endi ka piyasat timbi, nanandi kena tñgiliñ.

15 Gan diwindi ñindiñ eñgiliñ, “Endi yal kolan pa ep klelak win yal kolandok telak damanji Belsebul endok gembin plon tilak.”

16 Timbi diwindi ti-kuyuk ti-ñimbi, Yambattok gembin palmilak win timbi dakle-semektok jimba kundit no timbektok niñgiliñ.

17 Gan Yesuli ginañ nanandinji win ka-nandi-daklembi enguk, “Ama wapmañ nolok gñg+tñiil tambipi, nisiñgan mineliñda endi biañgan kola-talenekaliñ. Timbi sambat noli bo windiñgangot tñneliñda endi bo tawam papusen-embil kolanekaliñ.

18 Windiñgangot tikap Belsebul, win Satan, endok sambaliil tambipi, nisiñgan miañda, kenanjil nitek kwambiñ dauk? Win tuop nim. Windiñda tikap nak mandanjilok tuop klembi, Belsebullok gembinli yal kolan pa ep klewamda, nak endok kenan timba kolauk.

19 Timbi nepek no win ñindiñ: tikap Belsebuli gembinamumbi, yal kolan ep kle-semamda, nindi nosii gembin emumbi, endi yal kolan pa ep kle-semañ? Belsebul ba? Nim bek. Windiñda nitek timbi nokok plon windiñ eañ? Sindi naka manda julunit nanañ win nosiil wakan timbi dakle-samnekalñ.

20 Gan tikap nak biañgan Yambattok gembinli yal kolan pa ep kleletta, ñindiñ inda-daklelak: sindi Yambatti sambidikñelak endok gembin win ikan boñgipsiinan ka-nandañ.

21 Ama gembinat noli miktok nepenepek gitik tiwili dikñembi, ili ka-dikñe-kiliñ elakta, gñg+tñiil ep timbi kolaneliñdok tuop nim.

22 Endi miktok nepenepel wali tike kamaiuktok nandilak, gan ama no noli woloq gembin maklelak endi ama woloñ bimbi, mik ti-ñimmbi maklelakta, endi miktok nepenepel wakit gñg+tñiil gitik apma ep danbi, enlok noliila emlak.*

23 Timbi miktok kandañ win ñindiñ: no en not nim tinamlakta endi kanjik tinamlak, timbi nindi nakita kena

* 11:22: Yesuli eyout manda miktok plon eñguk win enla wakit Satandok plon eñguk; Satan en ama gembinat wandin, gan Yesulok gembinli endok gembin maklelak.

nim tĩmbi, giñgĩtnai ep kĩmĩn tĩlakta endi ep kleum papuse-neañ.”

²⁴ Yesulĩ wĩndĩñ embi yousĩmbi enguk, “Tĩkap yal kolan noli ama giñan giñañ nanin lambi poñaukta, endi yal pa kuañnan ñambi, pipapat lonjĩmbi kuwĩk. Lonji tĩlapbi, ñĩndĩñ ewĩk, ‘Nak bĩndambo undane ñambi, pakutnan lowa.’

²⁵ Wĩndĩñ embi, ña kawĩk wĩn: it wĩn ikan jamimbi tĩdĩndĩm em bimbĩn palek.

²⁶ Wĩndĩñ kañbi ñambi, yal kolan en makleañ kĩt tombon tĩpet yanañgĩlĩm bĩmbi, it wandĩñ lombi, wolok kunelĩñ.† Wĩndĩñ tĩmbĩmbi, ama blangan. Nekta, dama yal kolan noñgandĩ ama wĩn tĩmbĩ kolaumbi, siñgi yal kolan asuptĩ tĩmbĩ kola sĩnĩk tauk.”

Yambattok mandan nandĩmbi tĩke kuañdi amatam dĩwĩn yapma kle pakañ

²⁷ Yesulĩ manda wĩndĩñ eumbi, tam no amatam kĩmĩn tĩ-pakĩlĩñ endok boñgĩpsĩnan pakuk endi kĩtĩmbi, ñĩndĩñ nĩñguk, “Tam gapbi, num gamguk endi amatam dĩwĩn yapma klembi patak.”

²⁸ Gan Yesulĩ tamdok mannan tĩkembĩ, ñĩndĩñ eñguk, “Wĩn amatam Yambattok mandan nandĩmbi tañgoneañ endi wakan amatam dĩwĩn yapma kle pakañ.”

²⁹ Amatamdĩ yousĩyousĩ pa bĩñĩlĩmbi, kĩmĩn wopungan indaumbi, Yesulĩ kusei kĩmĩpi, ñĩndĩñ enguk, “Amatam man ñĩndĩñgĩt kuañ sĩndĩ kolasi. Sĩndĩ kusatna kañbi nambĩ-daklenelĩñdok jimba kundit no kanelĩñdok embi giñgĩneañ, gan jimba kundit no nim daut samum kanekalĩñ. Nĩm sĩnĩk. Wĩn Yonalok jimba kunditgot kanekalĩñ.

³⁰ Nepek nek Yonala inda-ñĩmĩñguk wĩn Ninive nasila ñĩndĩñ daut semguk: wĩn Yambattĩ nĩ-mulĩmbi bĩñguk. Wĩndĩñgangot nak Ama Sĩsĩnĩk nepek nek inda-namekak wĩn amatam man ñĩndĩñgĩt kuañ sĩnda ñĩndĩñ daut samekak: wĩn Yambattĩ nanĩ-mulĩmbi indañgut.

³¹ Kwet no koi Siba wolok tam wapmalĩ manda plon lololok nainnan amatam man ñĩndĩñgĩt kuañ sĩn gĩta mĩlapi, kusasi tĩmbĩ dakleukak. Endi ama wapmañ Solomonda nandumbi, manda nandĩ-daklelok molom tĩmbĩmbi, endok mandan nanduktok kwet mayañgan sĩnĩk nanin endoñ ñañguk. Gañgan sĩndĩ ama Solomon maklelak endok mandan nandĩ-kĩmkĩmneañ, wala tĩmbi kĩnjan tĩkenekalĩñ.

³² Tĩmbi Ninive nasilĩ manda plon lololok nainnan amatam man ñĩndĩñgĩt kuañ sĩn gĩta mĩlapi, kusasi tĩmbĩ dakleukak. Endi Yonalok mandala giñañjĩ tambaneñgĩlĩñ,

† 11:26: It wĩn ama giñanlok walan.

gañgan sindi ama Yona maklelak endok mandala wíndiñ ním tañ, wala tímbi kınjan tikenekaliñ.

³³ Ama noli kolsalen pındopi, kambotti nım tapliwık ba kwet sembin nolok nım kımılek. Tambo endi indañgan kımıpi, ama it gınañ loañ kolı sale-semlok wíndiñ tímbeke.

³⁴ Daukali pıñgıpkalok kolsale wandin. Daukali kındemda, Yambatti kolsalen gamlak wala ka-dakleumbi, gınañga gıtık kolı salelak. Daukali kolanda, gınañga gınañ kılım mulumgot pakamlak.

³⁵ Wala tímbi kilañmek! Nım kañbi, kolsalen kasıleup nandiñguñ, gan kılım ikan kasıleum pakamlak.

³⁶ Wíndiñda tıkap kolsalendi gınañga gıtık tokñeumbi, kılım no nım pakamlakta, sipalaktı kolı sale-gamlak wíndiñgan dık bo kolı salelañ.”

Ama biesılok juluñıtsılok telak nım kle-kulok

³⁷ Yesulı manda eu taleumbi, Falisi ama noli nanañ yakan nandemıktok nı-tiañeumbi, ñam ilnan lombi, nanañ nanalok pipakuk.

³⁸ Gan endi dama kii nım wılıkukta tímbi‡ Falisi ama wali nandi-bendi tímımbi,

³⁹ Wopumdi nıñguk, “Falisi sindi jawañ ba tuk wıtna wın pawangot pa wılikañ wandin, gan sindi gınañji gınañ kolan ba tı-pıñpiñeli tokñem patak.

⁴⁰ Sındi ama kaması! Yambatti nepek pawan tímımbi indañguk, wındiñgangot endi gınañ nım tímımbi indañguk ba?

⁴¹ Pawandok nepek wala nandi-bendi wopum nım tınekalıñ. Tambo sindi gınañji wın pımbıñesıla bi-sembi, ep kımıtnekalıñ. Wındiñ tıneliñda, gınañji gıt ep tındınjı tıpet wali Yambattok dainan jamilan indaukak.

⁴² Falisi sindi nanañ kena gınañ nanin gıtık wın tambıpi, gwasap ba yaya wın bo kıt tambon tambon tambıpi, Yambattok tambon pa mañ, gan gınañjılı en nım kasıleañ, ba ep tındın dındım nım pa tañ, wala tímbi sindi kilañmek! Yambat en mek sambekak. Sındi Yambatta tambon mıñıpi, enda ba amatamda gınañji emneliñ ñak!

⁴³ Falisi sindi it kiyau gınañ pitit damañgot pitneliñdok nandañ, tímımbi kımılı tuanan amatamdi we sambı, giñgiñgan tı-sammelıñdok nandañ, wala tímımbi kilañmet!

⁴⁴ Amatamdi sum sembin no nım ka-nandi-daklembi, wolok plon joñgo yalimbi kolayañ. § Sındi sum sembin wandin, gan amatamdi nepenepek kolanlı sındok gınañji tokñelak wın nım ka-nandi-dakleañ, wala tímımbi kilañmet!”

‡ **11:38:** Falisi amalı Yambattok dainan jamilan indaneliñdok kısı pa wılikañgılıñ. § **11:44:** Namba 19:11-22 ñındıñ elak: no en ama dalandan en ba nepenepek tıke-kalakta endi Yambattok dainan jamilan nım indalak.

45 Tĩmbi endĩkĩe manda nandĩ-tale ama nolĩ Yesula nĩnguk, “Endaut, dĩk Falisi amala wĩndĩnĩ enlaĩda, nĩnda bo giĩngĩngan nĩm ti-nĩmlaĩ.”

46 Eumbi enguk, “Endĩkĩe nandĩ-tale ama sĩndĩ amatam nepek mĩlap** taĩngonenelĩndok pa emum mĩlataumbi, ep tĩmbĩ paĩngĩtanelĩndok kit kĩmit no nĩm pa ti-semaĩ, wala tĩmbi kilaĩmet! Yambattĩ sĩndĩ bo sambekak.

47 Sĩndĩ kilaĩmet! Plofet ama nin bep paĩjiilĩ yandĩp kĩmgĩlĩnĩ endok sum gwatnam wĩn sĩndĩ tĩmbĩ kaik talak.

48 Endĩ yandĩp kĩmgĩlĩnĩ, tĩmbi sĩndĩ sum gwatnamjĩ tĩmbĩ kaik taĩ, wala tĩmbi bep paĩjiilĩ plofet amala nek ti-semgĩlĩnĩ wĩn sĩndĩ ka nandum kĩndem sĩnĩk tĩlakta sĩn inda-dakleaĩ.

49 Kusei wĩndĩnĩda Yambat nanandĩ-tale molom endĩ nĩndĩnĩ eĩnguk, ‘Nak plofet ba giĩngĩt ee ama Islael amatamdoĩ enĩ-mulam nĩaumbi, endoĩnan nanin dĩwĩn ep tĩmbĩ kolanelĩndok kle-gĩmgĩm embi, dĩwĩn yandĩp kĩmnekalĩnĩ.’

50 Wala tĩmbi plofet ama gĩtik kwet kusei kĩmĩkĩmĩlĩnan nanin bĩkap man nĩndĩngĩt yandĩp kĩmgĩlĩnĩ endok wekatsĩlok tuan kolan wĩn amatam man nĩndĩngĩt kuaĩ sĩndĩ ombĩ-tĩkenekalĩnĩ.

51 Wĩn Abellok plon kusei kĩmĩpi, Sakalaia ama nin sisuat gĩt tapma it wolok boĩngĩpsetnan wĩlĩ kĩmguk endok plon talelak endok kĩmkĩmjĩlok tuan kolanla nak biaĩngan nĩndĩnĩ sanlet: amatam man nĩndĩngĩt kuaĩ sĩndĩ wĩn ombĩ-tĩkenekalĩnĩ.

52 Yambatta nanandĩlok telak walĩ it wandin. No en wolok gĩnaĩ lolakta endĩ Yambattok kusei ka-nandĩ-daklembi nandĩ-nĩmlak. Endĩkĩe manda nandĩ-tale ama sĩndĩ it wolok yama ki wĩn kĩmit kimbĩnĩ daĩ, gan gĩnaĩ nĩm loĩngĩlĩnĩ, tĩmbi amatamdĩ bo lonep nandĩngĩlĩnĩ wĩn kĩmĩsip ti-semgĩlĩnĩ, wala tĩmbi kilaĩmet!”

53 Yesulĩ wĩndĩnĩ eu taleumbi, walinin pĩ nĩaumbi, Falisi gĩt endĩkĩe nandĩ-tale ama endĩ kusei kĩmĩpi, kanjĩk kolan sĩnĩk ti-nĩmbi, nĩ-nandĩ kusei kusei tĩnĩpi,

54 kit yout tĩnelĩndok enlok mandanlĩ sĩsoĩn ti-nĩm nep nandĩmbi, mandĩmandĩ ti-nĩmgĩlĩnĩ.

12

1 Nain wolonda amatam asup kwĩnakwĩnattok tuop nĩm endĩ bo Yesuloĩnĩ kĩmĩn tĩmbi kle-gĩmbupi, tambo yali tĩngĩlĩnĩ. Tĩmbi Yesulĩ kusei kĩmĩpi, dama gwaĩngwaĩniila nĩndĩnĩ enguk, “Sĩndĩ Falisi amalok plaua kĩmĩlĩmbendĩnjĩla ka-kĩlĩnĩ embi kunekealĩnĩ. Wĩn endĩ manjĩ mambenjĩ tĩpelat, tĩmbi ep tĩndĩnjĩ julũnĩt taĩ wala elet. Nĩm kaĩbi, sĩndĩ bo wĩndĩngĩngot tĩnelĩnĩ.

** 11:46: Nepek mĩlap wĩn endĩkĩe manda mĩlap wolok walan.

² Biañgan sɪnɪk, nepek kɪmɪsembɪn gɪtɪk wɪn Yambattɪ tɪmbɪ indañgan indaumbi, nanandɪ sembɪn gɪtɪk wɪn tɪmbɪ dakleukak.

³ Wɪndɪñda sɪndɪ manda kɪlɪm gɪnañ eñgɪlɪñ wɪn maim plon eu indaukak, tɪmbɪ sɪndɪ nepek no it gɪnañnan manda janjak eñgɪlɪñ wɪn ipakanan wopungan eu pɪukak.”

Yambat endañgot mɪsɪ-ñɪmlok

⁴ Yesulɪ yousɪmbi enguk, “Notnai, nak ñɪndɪñ sanba: amalɪ pɪñgɪpsɪñgot wɪlɪ kɪmnelɪñ, gan siñgi kandañ sep tɪmbɪ kolanelɪñdok gembɪ no nɪm pat-semhlak enda nɪm mɪsɪnekalɪñ.

⁵ Tambo ninda mɪsɪ-ñɪmlok wɪn daut sametet: Yambattɪ ama wɪlɪ kɪmbi, siñgi kandañ jɪmbɪñ kolɪ pɪuktok gembɪn palmɪlak enda mɪsɪmɪsɪ tɪ-ñɪmlok. Biañgan sɪnɪk sanlet: endañgot mek mɪsɪnekalɪñ.

⁶ Monɪk tiptip kɪt tombogot wɪn mɪnem gɪmɪn tɪpettɪ tuatuan, gañgan Yambattɪ noñgan no nɪm kamala-ñɪmlak.

⁷ Sɪndɪ endok dainan loloñ sɪnɪk, monɪk asup yapma kleañ, tɪmbi endɪ kumbanjɪ saktok kwɪnakwɪnatsɪ wɪn bo nandɪ-talelak, wala tɪmbi amala nombo nɪm mɪsɪ-semnekalɪñ.

⁸ Sanba nandɪwɪt. No en amalok dausɪnan ‘Nak Yesulok gɪñgɪt’ wɪndɪñ e-daklelakta, nak Ama Sɪsɪnɪktɪ Yambat-tok eñaloñiilok dausɪnan enda wakan ‘Endɪ nokok gɪñgɪt’ wɪndɪñ e-dakleutat.

⁹ Gan no en amalok dausɪnan naka ‘En nɪm nandɪ-ñɪmlet’ elakta, nak Yambattok eñaloñiilok dausɪnan enda wakan ‘En nɪm nandɪ-ñɪmlet’ eutat.

¹⁰ Tɪmbi no en Ama Sɪsɪnɪk nani-kolalakta, endok yomɪn wɪn kɪndem bi-ñɪmlok, gan no en Dɪndɪm Woñ nɪ-lakalakae tɪlakta, endok yomɪn wɪn kɪmɪlɪm palmekak.

¹¹⁻¹² Amalɪ manda plon sepmbi, it kiyau gɪnañ ba gav-mandok dainan ba lolonjiilok dausɪnan sapɪtnekalɪñ. Nain wolongan sɪnɪk Dɪndɪm Woñdɪ manda nek eelok wɪn daut samekak, wala tɪmbi wolonda sɪndɪ nandɪ-bendɪ wopum tɪmbi, ñɪndɪñ nɪm enekalɪñ, ‘Nɪndɪ manda nek enetamɪñ?’ Ba ‘Nek tambane enɪnetamɪñ?’ ”

Mɪnem kwɪlɪkwɪlɪla ka-galkta nɪm tɪlok

¹³ Tɪmbi ama kɪmɪn wopum boñgɪpsɪnan ama nolɪ Yesu nɪmbi eñguk, “Endaut, datnalɪ betnettɪk kɪi bɪmbɪn wɪn en noñganɪñgot ep kulak, wala tɪmbi dɪk nɪmbɪmbi, nokok tambon danbi namɪn.”

¹⁴ Eumbi nɪñguk, “Notna, ba ama nolɪ nak sambɪ-danbettok ba nepenepeset danɪ-samettok nanbɪ taleñguk ba? Nɪm ya, wɪn nokok kena nɪm.”

15 Wíndiñ embi yousímbi, amatamda enguk, “Nepek tokñetokñen walí kuñgu kíndem ním samlak, wala tímbi síndi ka-kíliñ embi, kuñgunjí ka-díkñe-kíliñ enekaliñ. Ním kañbi, kwílikwíli ba nepek nola ka-galkta tñneliñ.”

16 Wíndiñ embi, eyout manda no ñíndiñ embi enguk, “Ama mínem kwílikwíli asupmat endok nanañ kenan bien lali kíndem daumbi,

17 nanandín gínañ ñíndiñ nandi-kwínakwínaleñguk, ‘Nítek tìlok? Nanañ bien asup ñalí it kawai wolok gínañjínan wísi-kolettok tuop ním!’ Wíndiñ nandímbi

18 eñguk, ‘Kombíkmeke nandílet: nak wísi-kot it kawai gítik wín wiapi, komblin wopum asupgan kíndipi, nanañ ba kwílikwíli gítik pat-namlak wín wolok wísi-koletat.

19 Tíñipi, natnala ñíndiñ eutat: Ip ñak! Nak nepenepek kíndem gwílat asuptok kímíp kiulambi pat-namlakta tímbi kíndem pat-nandímbi, na sílísili tímбетat!’

20 Gan Yambattí tambon ñíndiñ níñguk, ‘Dík kamen, man tim ñolondañgan kuñguñga gapma tikelok. Tímbi nepek tíjumut tíñguñ walí nindok tímбекak?’ ”

21 Yesulí eyout manda wíndiñ embi, yousímbi enguk, “No en kwelan ñolok kwílikwíli asup palmektok ep kiutak, gan nepek Yambattok dainan tuannat no ním palmílakta, endí ama kamen wandin.”

Píñgíp ka-díkñela nandi-bendi wopum ním tìlok

22-23 Tímbi Yesulí yousímbi, gwañgwañiila ñíndiñ enguk, “Nepek tokñetokñen walí kuñgu kíndem ním samlakta tímbi nak kuñgunjílok ba píñgípsílok kandañ ñíndiñ sanlet: wín kuñgu ba píñgíp walí bien tìlak, nanañ ba dasin-dasin walí ním, wala tímbi síndi nanañ nek nanekaliñ ba dasindasi nek dasinekaliñ wala nandi-bendi wopum ním tìnekaliñ.

24 Síndi moník oeoe yambím nandíwit: endí nanañ típi-bimbi met nañ wíndiñ ním pa tañ, tímbi endí wísi-kot it bo ním pat-semalak, gañgan Yambattí tuopkan ep towilak. Síndíla endok dainan moník yapma kleañda, nítek tímbi ním sep towiuk?

25 Tímbi síndoñnan nanin no endí nandi-bendi wopumlí kuñgun lakat yousum ombatawík ba? Ním ya!

26 Síndi nepek típ kambak wandin tìndílok tuop ním, wíndiñda kusei nekta nepek díwín wala nandi-bendi wopum pa tañ?

27 Pama klinan indañ wín yambím nandíwit! Nak ñíndiñ sanba: endí kena meñ ním tañ, ba dasindasinjí bo ním pa youkañ, gañgan endok pamanjíli ama wapmañ Solomondi

dasindasin k'ndem s'nik pa dasiliñguk endok paman w'in maklelak.

²⁸ Kli nepek pamanat kena g'nañ man lambi indaumbi, desa domb'mbi ep siu d'nekal'ñ wandin w'in bo Yambatti dasindasinji k'ndem emlak, n'itekta t'mbi endi s'ndok dasindasinji n'im t'mbi inda-samek? W'in n'im nandañda, s'ndok nanandi-k'likt'nj' w'in lakat s'nik pat-samlak!

²⁹⁻³⁰ Amatam Yambat n'im nandi-k'likt' mañ endok nanand'nj'li nanañ tuk nepek wandindokgot pat-semalak. Beps'li ikan ñ'ndiñ nandi-talelak: nepek g'it'k w'in n'im pat-samekta s'ndi kuneliñdok tuop n'im, wala t'mbi s'ndi amatam d'w'indi tañ w'ndiñ n'im t'nekal'ñ, ba nandi-bendi wopum n'im t'nekal'ñ.

³¹ Tambo s'ndok nanand'nj'li Ama Wapmañj'lok g'iñg'it kuñgulokgot pat-samekak, t'mbi nepek wandin wal' bo kuñgunj'lok inda-samekak."

Ama Sis'nik endok tomtomlok ti-pañgitam kulok

³² T'mbi Yesuli gwañgwañiila enbi eñguk, "K'kesm'in tip, s'ndok Beps'li ñ'ndiñ t'nd'la nandum k'ndem dañguk: en ama wapmañj' kumbi, s'ndi en g'ita kand'k'ne kena t'neliñdok nandi'mbi, wolok tuop t'iñguk, wala t'mbi s'ndi m'is'm'is' n'imn'at kunekaliñ.

³³ S'ndi nepenepesi pat-samlak w'in tuatualok k'im'ipi, m'inem walinin t'k'embi, p'imb'iñes'la emnekal'ñ. W'ndiñ t'nekal'ñda, tuanj' n'im taleukak w'in kunum g'nañ pat-samekak. Kumbu amal' w'in kumbu t'neliñdok tuop n'im, ba kw'inakamdi w'in n'im t'mbi kolaukakta t'mbi wal' m'inem l'ksi n'im kolaw'ik wandin. S'ndi kwelalok nepenepek wala galk n'im nandi'nekal'ñ. Tambo s'ndi nepek nek Yambattok dainan loloñ s'nik wala galk nandi'nekal'ñ.

³⁴ Kusei ñ'ndiñda: nepek g'nañj'li kas'leum pataknan kandañ g'nañ nanand'nj'li bo w'ndiñ pat-samekak.

³⁵⁻³⁶ Kena gwañgwal' molomj'li nanañ si-jumut t'nd'nnan nanin undane ilan b'mbi, wesak w'li'mbi, platik s'nik p'sal'imneliñdok mand'mandi pa tañ, w'ndiñgangot s'ndi kolsalenji p'ndolim d'umbi, kena t'nd'lok ti-pañgitam kunekaliñ.

³⁷ Kena gwañgwal' w'ndiñ ti-kuñ'li'mbi, molomj'li undane b'mbi kalak w'in: kena gwañgwañiili gama kaik papi, mand' pakañ. Kena gwañgwa wandin wal' gwañgwa d'w'in yapma kle pakañ. Nak biañgan sanba: molomj'li kena t'nd'lok ti-pañg'pañg' t'mbi, nanañ naneliñdok entiañ'embi, nananj' kle-semekak.

³⁸ W'in tim bomup ba puputti kusei k'im'ipi kit'laknan undane b'mbi, kena gwañgwal' gama kaik pal'ñ'li'mbi ep

tĩmbi indaukta, gwañgwa wali wakan diwin yapma kle pakañ.

39 Tĩmbi sindi nepek ñin nim nandi-kamalanekaliñ: it molomdi kumbu amali nain nekta sinik biwik win nim nandilak. Nandiwinnda! endi kaik kuñpi, il wiapi, ginañ loup tĩmbi kimsip tiñmek.

40 Wĩndiñgangot sindi ‘Ama Sisinikti man nim tombek bek’ wĩndiñ nandiñlĩmbi, wolongan kaikan bi tombekak. Wĩndiñda tĩmbi sindi tomtomnalok ti-pañgĩtam kunekaliñ.”

41 Tĩmbi Petloli niñguk, “Wopum, eyout manda elañ win nĩndokgot ba amatam gĩtiktok?”

42 Eumbi tambane eñguk, “Manda win kandikñe ama matañgotañgolat nanandin kindem palmilak wandin wala elet. Win en wakan molomñiilĩ kena gwañgwañi diwin yambi-dikñelok nĩmbi taleumbi, nanañ mepmettok nain dĩndim sinik dani-semektok nilak. Molomñilĩ kena manda wĩndiñ nĩmbi,

43 ña kukap undane bĩmbi kalak win: kena gwañgwalĩ nek tĩmbektok niñguk wolok tuopkan tiñgukta endi gwañgwa diwin yapma kle patak.

44 Nak biañgan kena gwañgwa enda ñĩndiñ sanlet: molomñilĩ nepenepel gĩtik win endi ka-dikñeuktok nĩmbi taleukak.

45 Gan tikap kena gwañgwa wali gĩnan ginañ ñĩndiñ nanduk, ‘Molomnalĩ ña sakñelambi, plastik nim biukak’ wĩndiñ nandiĩmbi, kusei kĩmĩpi, kena wembe gwañgwa diwin joñgo yandĩpbi, nanañ ba tuk kwambiñ wopum nañbi, kamakama tĩmbekta, nek inda-ñĩmek?

46 Kena gwañgwa molomñilĩ kena nain nekta ba nain nekta sinik biukak win nim nandilakta tĩmbi endi nim mandĩ palĩmbi, nain wolondañgan molomñilĩ undane biukak. Bĩmbi, ep tĩndin kolan win kañbi, wolok kinjan tĩlamĩpi, amatam Molom nim kĩmit-kleañ en gĩta tuanji kolan ombi-semekak.

47 Tikap kena gwañgwa wali molomñilok mandan nandiñguk, gan nim tañgoneñguk ba nim ti-pañgĩpañgĩle tiñgukta, en nain ombapgan waipmĩlok.

48 Gan tikap endi molomñilok mandan win nim nandiñgukta makleumbi, nain dumangan waipmĩlok. Wĩndiñgangot tikap Yambatti ama nola gwĩlam asup mĩmĩnda endi wolok tuopkan tambon ombi-mĩlok nandilak, ba endok kiinan kena wopum kĩmĩkĩmĩlĩnda, endi wolok tuopkan kenalok bien indauktok nandilak.”

Yesulĩ amatam ep tambilektok indañguk

49 Yesulí yousímbe enguk, “Nak komba kwelan kímílam díuktok indañgutta ñíndíñ nandílet: komba walí ikan dualímda, wín kíndem síník.

50 Gan nak dama tuk walan no* ilok nanbí taletalen. Tuk wín gama ním íngutta tímbe mílap walí gíñaña tímbe mílatalak.

51 Síndí nak amatam kwelan ep tímbe busukñenengan kunelíñdok indañgut wíndíñ nandañ ba? Wíndíñ ním. Nak ñíndíñ sanba nandíwit: tambo nak amatam ep tambílettok indañgut. Naka tímbe

52 man ñíndíñgítta kusei kímípi, kundit ñíndíñ indatáñaukak: sambat kí meñ noñgan yakan pa kuañ endí tambípi, kímín típet indambi, típettí tambon, típet gít nolí tambon wíndíñ ípi, nísíñgan tambon tambon kanjík tíkunekalíñ.

53 Wíndíñ tambípi, bep níñan endí nísetkan tambon tambon ípi, kanjík tíndekamík, tímbe me wemba endí bo nísetkan tambon tambon ípi, kanjík tíndekamík, tímbe nambín tam gít yapman tam endí nísetkan tambon tambon ípi, kanjík tíndekamík.”

Yambattok manda díndíngan nandílok

54 Yesulí amatam kímín wopumda yousím ñíndíñ bo enguk, “Síndí mulukualí tuk kimbíñ kandañ indam bíumbi kañbí, wolongan ñíndíñ pa eañ, ‘Gwí bíutak’ wíndíñ eumbi, wolok tuop indalak.

55 Tímbe síndí sasalelí klinan kandañ nanin pendíp bíumbi kañbí, ñíndíñ pa eañ, ‘Maim kunduwat díutak’ wíndíñ eumbi, wolok tuopkan indalak.

56 Ama manjí mambenjí típelat! Síndí kunum gít kwettok plon nek indalak wín kañbí, maim íletak ba gwí píutak wín ka-kíliñ eañ. Gan nítekta tímbe síndí man ñíndíñgít nepek nek indalak wín kañbí, kenanalok kusei ním kandaní-dakleañ?

57 Ba kusei nekta sínlok ep tíndínjí plon nek ñalí díndím síník wín bo ním ka-danbí, wolok tuop tañ?

58 Tíkáp ama nolí manda plon gapílep tímíbímbi, sítí telaknan yakan ñañípi, mandanjet e-salendemíktok níka tímbekañ. Ním kañbí endí gíñgíñembi, gep tiañembi, manda kandanloñ gapílímbi, endí bo tem dumandok kíinan gapílímbi, endí gepmbi, it kwambíñnan gapílek.

59 Biañgan ganlet, dík it kwambíñ gíñañ papi, mínem nítek ombí-ñímlok een wín gítík ombí-mí-taleuñ wolok tuop.”

* 12:50: Tuk wín mílap ba píñgíp gawat Yesulí bembektok tínguk wala elak.

13

Ginanji nım tambanekaliñda kolanekaliñ

¹ Nain wolondañgan amatam wolok bı pakılıñ endoñnan nanin dıwındı Yesula kasat ñındıñ tı-ñımgılıñ: Galili ama dıwındı tapma ilan tapma tıñlımbı, Pilatoli eum yandıpmıum kımımbı, wekatsılı pımbı, tapma gauttok wekatsılı wakıt kiukuk. Kasat wındıñ tı-ñımıumbı

² tambane enguk, “Mılap wandin inda-semgukta, ama wolok yomjılı Galili ama dıwısllok yom makleñguk, sındı wındıñ nandañ ba?

³ Nak ñındıñ sanba: nanandınjı wın dındım nım. Gan sındok kandañ, tıkap sındı gınañjı nım tambanem kunekaliñda, wındıñgangot sındı gıtık kola-talenekaliñ.

⁴ Tımbı amatam 18 Siloam kandañ kımgılıñ wın endok kandañ nıtek? It ombap jıñgınlı gılombı, ep kot taplıñguk. Endok kolanjılı amatam dıwın gıtık Jelusalem kuañ endok kolanjı makleñguk, sındı wındıñ nandañ ba?

⁵ Nak ñındıñ sanba: nanandınjı wın dındım nım. Gan sındok kandañ, tıkap sındı gınanjı nım tambanekaliñda, wındıñgangot sındı gıtık kola-talenekaliñ.”

⁶ Tımbı Yesulı eyout manda no ñındıñ enguk, “Ama nolok wain kenan gınañ fik komba no tıpium pakuk. Tımbı kena molomdı komba wın ka-nandı tımbepı bıñguk, gan endı bien no nım lali palımbı kañguk. Bien nımnat kañbi,

⁷ kena kandıkñe amala nımbı eñguk, ‘Kalañ: gwılat tıpet gıt no gıtık wolok gınañnan nak ñañambı tımbı, komba bienda yolonjılet, gan endı bien no nım lalilak. Neta slakan sınık kwettok galk tiañe-talelak? Kak, dombı kot!’

⁸ Eumbı nıñguk, ‘Molomna. Biumbı, gwılat noñgangot nombo yousı-mıum palın. Palımbı, nak kwet tambıpi, kuseinan makauttok tem kımıpi kautat.

⁹ Gwılat no wolondamek bien laliukak bek. Tıkap nımda, komba wın kındem dombı kolekañ.’ ”

Yambatti amatam nıtek yambı-dıkñelak

Yambattok kandıkñe wın nıtein?

¹⁰ Sabat patnandı nain nola Yesulı it kiyau nolok gınañnan amatam enı-daut tı-sem pakuk.

¹¹ Tımbı tam no yal kolandı pı-ñımımbı, jımbat sıñgin sait gınañ tımbı inda-ñımıumbı, en dındım ilektok tuop nım, wala tımbı gwılat 18 wolok tuop plındambı pa kulıñguk, endı bo wolok bı pakuk.

¹² Palımbı, Yesulı tam wın kañbi kıtı-ñımıum bımbı nıñguk, “Tam, jımbat gep top-kılıñ eñguk walı ip taleumbı, sıñgiñga pañeun.” Wındıñ eñıpi,

13 kii endok plon kim+imbi, wolongan siñgin sait ti-dindim embi, kusei kim+pi, Yambat ni-kindem dañguk.

14 Yesul+ Sabat patnandi nainnan tam win timbi kindem dañgukta timbi it kiyaulok telak dama endi ginañ komba d+umbi, amatam enombimbi, ñindin eñguk, “Sandap kit tambon noñgan win kena tind+lok pat-samlak, wolonda endi sep timbi kindem daneliñdok binekaliñ, Sabat patnandi nainnan nim.”

15 W+indiñ eumbi, Wopumdi tambane ñindin niñguk, “Ama manji mambenji t+pelat! Sindi gitik makauk ba doñkinji win Sabat patnandi nainnan isinan ep p+sapi, tuk naneliñdok pa yanañgikañ.

16 Gan tam ñin Ablaamdok komblin endok kandañ win nitek? Satandi gwilat 18 gitik topm+umbi ku-ta-bilak, timbi sindi en Sabat patnandi nainnan nim p+sal+mlok nandañ ba?”

17 W+indiñ eumbi, kanjikñii gitikti mayek tam palimbi, amatam gitik endi kundit kindem s+sinik til+ñguk gitik wala silisili tiñgiliñ.

18 Timbi Yesul+ yousimbi enguk, “Yambattok kandikñe win nitein? Kandikñe wali nitek bend+lak nak wolok plon eyout manda nek eut?”

19 Win mastat minj+p ama noli tikembi, kenan ginañ kokuk wandin. Minj+p tipnam wali lambi bendi wopum dambi, komba wopum timbimbi, mon+kti isi kii gayam plon tiñgiliñ.”

20 W+indiñ embi, bindambo ñindin enguk, “Nak Yambattok kandikñe win nitein eut?”

21 Win plaua kim+imbendi tam noli tikembi, plaua kwilan wopungan wak+it kiupi tambaneñguk wandin. Pa-palem kaumbi, kim+imbendi lakatgot wali plaua gitik win timbi bendi lambiñguk.”

Kunumdok yama gik sinik wolok lololok

22 Yesul+ Jerusalem ñaupi, it kwet wopum ba tip wandin ñañpi, amatam eni-daut ti-semguk.

23 Timbi ama noli ni-kañbi eñguk, “Wopum, win ama lakat endiñgot Yambatti kolanj+lok tuan wiat-semumbi, kunum ginañ lonekaliñ ba nitek?” Eumbi enguk,

24 “Nak ñindin sanlet: amatam asupti Yambattok kandañ ñanepi wit nim kanekaliñ, wala timbi sindi yama gik sinik wolok loneliñdok gemb+ kotnekaliñ.

25 It molom endi mlapi, yama sip taleumek, sindi bi it pawan ipi, wesak w+pi n+nekaliñ, ‘Wopum, yama p+sat-nim+ñ.’ Eumbi, tambon ñindin sanbekak, ‘Nak nim nandi-samlet. Sindi denasi?’ Sanbi nandimbi,

²⁶ kusei kīmipi, manda tombon ñĩndiñ nĩnekalĩñ, ‘Nĩndi dikita yakan nanañ tuk nañgĩmĩñ, tĩmbi dik nĩndok ipakanan gĩngit manda e-daut tĩnguñ.’

²⁷ Gan endi ñĩndiñ sanbekak, ‘Nak ñĩndiñ sanlet: sĩndi denasi win nak nĩm nandi-samlet. Kolan tĩndi gĩtik sĩndi nambim ña-talewit!’

²⁸ Tĩmbi kĩmĩsip ti-samgukta tĩmbi sĩndi kunum pawan papi, Ablaam, Aisak, Jekop gĩt plofet gĩtik endi Yambat gĩta kuñĩlĩmbi yambĩnekalĩñ, wolondamek sĩndi wandiñ kukulembi, manji si-gĩlim danekaliñ.

²⁹ Tĩñĩlĩmbi, Yambattok gĩngĩtĩilĩ kwet tambon tambon taletalenan nanin en gĩta kuneliñdok bĩmbi, nanañ si-jumut tĩndĩnnan pipapi nanekaliñ.

³⁰ Nandañ: wolonda ñĩndiñ indaukak: ama nin enda nandũ siñgi kuañ endoñnan nanin diwĩsĩli dama tĩnekalĩñ, tĩmbi damandaman kuañ endoñnan nanin diwĩsĩli siñgi tĩnekalĩñ.”

Yesuli Jelusalem it kwetta blan ti-ñĩmĩnguk

³¹ Nain wolongan Falisi ama diwĩndi Yesuloñ bĩmbi nĩngĩliñ, “Elotti gwĩli kĩmbeñdok nandiĩlak, wala tĩmbi dik ñalinin pi ñau.”

³² Eumbi enguk, “Sĩndi ñambi, kamot moyen wala ñĩndiñ nĩmbĩt, ‘Nandiĩlañ, nak man gĩt desa jĩmbatsiat ep tĩmba kĩndem dambi, yal kolan ep kle-sembi, siñgi nombo yousi ñambi, kenana tĩmba taleukak.’ Sĩndi ña wĩndiñ nĩmbi nandiwin.”

³³ Biañganak, plofet ama Jelusalemgot yandiip kĩmkĩmlok, kwet nolok nĩm, wala tĩmbi nak man ba desa ba sisa telaknan yousi ñaĩalok een.

³⁴ O Jelusalem nasi, sĩndi blasĩngandok. Sĩndi plofet ama pa yandiip kĩmañ, tĩmbi ama sĩndoñ enĩ-mumulĩn bañ win kawatti yandiipmĩum kĩmañ. Puputti nĩñañii ep kĩmĩn tĩmbi, papauli ep kamilak, wĩndiñgangot nain asupgan natnaloñ sep kĩmĩn tĩmbettok nandiñgut, gan sĩndi nĩm nandi-namgĩliñ.

³⁵ Nandañ! Wopumdi sĩndok kwesi bĩmbi, nombo nĩm sep kamaiukak. Tĩmbi nak ñĩndiñ sanba: sĩndi nombo nĩm nambĩnekalĩñ. Nĩm sĩnĩk. Sĩndi nokok plon ñĩndiñ enekaliñ, ‘Wopumdi ama nĩ-mulĩm nĩndoñ bĩlak en gwĩlam mĩlok!’* wolondamek nombo nambĩnekalĩñ.”

14

Plap kenali Sabattok endikñe manda kĩmĩt-klekle win maklelak

* 13:35: Kap 118:26

1 Sabat patnandi nain nola Falisi ama loloñ noli Yesu nanañ nanalok ni-tiañeumbi ña lo palimbi, nanañ beulok noliil ka-tuakilñ.

2 Timbi ama no kii kesii bendimbendinat endi Yesulok dainan bi indaumbi

3 kañbi, endikñe manda nandi-tale ama git Falisi ama eni-nandimbi eñguk, "Endikñe mandali nek tineñdok nandi-nimlak - Sabat nainnan ama kindem timbi kindem dalok ba nim?"

4 Windiñ eumbi, manda no nim tambane nimbi, ama win tikembi, timbi kindem dambi ni-mulim ñañguk.

5 Timbi Yesuli eni-nandimbi eñguk, "Sabat patnandi nainnan niñañji ba makauksi noli tuk ban ginañ pükta, sindoñnan nanin nin endi platikan nim tiañeum lambek?"

6 Windiñ eumbi, manda tambon tambane ninelñdok lonjiñgñilñ.

Kayombineañ ba plap tañdi tuan tikenekaliñ

7 Timbi ama eni-tiatiañen endi ama lolondok pitit plon pipatnelñdok pilimbi, Yesuli win kañbi, eyout manda no ñindiñ enguk,

8 "Ama noli nanañ sina tlaknan gep tiañeumbi, dik ditnalok nanandiñgala ama lolondok pitit plon nim pipaleñ. Nim kañbi, ama loloña no nanañ molomdi ni-tiañeñguk endi bumbi,

9 sitet tipelat sep tiañeñguk endi gambimbi, ñindiñ ganbek, 'Endok pitit win, bi-nimbi, nolok pit.' Windiñ gambimbi, dik siñgi mayek timbi, gani-mulim siñgi sinik ña pipaleñ.

10 Windiñda timbi, tambo gep tiañenekaliñ wolonda dik pitit siñgi sinik wolok pilekañ. Windiñ timbeñda, nanañ molomdi gambimbi ñindiñ ganbek, 'Notna, dik lo, pitit dama tike.' Windiñ gambimbi, dik ama diwin no gita yakan nanañ nalañ endok dausnan kot giñgit tikeukañ.

11 Nekta, ama gitik nisilok kosi giñgit tike-loañda endok kosi giñgit tike-pükak, timbi no en kayombinem kulakta en tike-loukak."

12 Timbi Yesuli yousimbi, ama ni-tiañeñguk enda ñindiñ niñguk, "Dik nanañ sina tip ba wopum tiñpi, nokai ba dat kwayañgai ba sambakai ba dikok kwekanan nasi minem kwilikwiliñjat wandisi win nim pa eni-tiañeukañ. Nim kañbi, endi bo tombon gep tiañembi, nepek nek tiñguñ wolok tombon kwelan ñolok ombi-gamum tike-taleuñ.

13 Tambo dik nanañ sina tiñpi, ama pimbñesi wakit ama kisi ba kesi ba dausi kolan wandisi eni-tiañeukañ.

14 Endi tombon ombi-gammelñdok tuop nım, gan ama dındım endi kımnan nanin mılatnekalñ wolondamek Yambattı tuañga kındem ombi-gamumbi, amatam dıwın yapma kle palekañ.”

Yambattok nı-tiañela e-tembı manda nım elok

15 Tımbi ama Yesu gıta yakan nanañ nañgılıñ endoñnan nanin nolı manda wın nandımbi, ñındıñ nıñguk, “No en Yambattı nanañ sina wopum gıñgıtıñilok tı-semekak wın nambekakta endi amatam dıwın yapma kle patak.” Wındıñ eumbi,

16 Yesulı nıñguk, “Nain nola ama nolı nanañ sina wopum tımbepi, amatam asup sınık enı-tiañeñguk.

17 Nanañ nanalok nain indaumbi, kena gwañgwa no nımulımbi, enı-tiatiañen endoñ ñambi enguk, ‘Nepenepek gıtık ip tıwılı dıkñemıñda tımbi sındı bıwıt!’

18 Gan endi noñgan noñgandı kusei kımıpi, e-tembı manda nımbi eñgılıñ. Ama dama ña kañguk endi ñındıñ nıñguk, ‘Nak kwet sanoñgat no tuañgut wın ña kaultok een, kusei wala tımbi nak nım bımbılok dık nokok blan mandana molomgala nımbekañ.’

19 Tımbi ama noloñ ñaumbi, endi ñındıñ nıñguk, ‘Nak makauk wapai kıt tombon tombon kena emettok ep tuañgut wın yanañgıpi tıkatıka tımbepi ñaupı tılet, kusei wala tımbi nak nım bımbılok dık nokok blan mandana molomgala nımbekañ.’

20 Tımbi nolı bo ñındıñ nıñguk, ‘Nak tam kombıkan tıñgutta tımbi ñañalok tuop nım.’

21 Tımbi kena gwañgwalı undane bımbi, enı-tiatiañen endi nek eñgılıñ wolok kasat gıtık wın molomñıla tı-ñımıñguk. Tımbi nanañ beulı gınañ komba dıumbi, kena gwañgwan ñındıñ nıñguk, ‘Dık platik sınık it kwettok telak tip ba wopum wandıñ ñambi, ama pımbıñesi wakıt ama kısı ba kesısı kolan ba dausi sipsıpmın yambımbi yanañgılım bıwıt.’ Wındıñ eumbi, wolok tuopgan tımbi, undanem bımbi

22 nımbi eñguk, ‘Molomna, mandañga ip biennat tılak, gan it gınañ gama nım tokñek.’

23 Wındıñ eumbi nıñguk, ‘Bındambo ñambi, it kwet pawan telak tip ba wopum tuop kuñıpi, amatam yambetañ wın enı-gıñgıneumbi, itna gınañ tokñenelıñdok bıwıt.

24 Nak ñındıñ sanlet: ama dama enı-tiatiañen endoñnan nanin nolı nanañ tı-jumut tı-semıt wın lakat no nım nanekalıñ.”

Yesu julunjuluñ nım kle-kulok

25 Tĩmbi amatam kĩmĩn wopum asuptĩ Yesu ñańguknan kle ñańĩlĩmbi undane yambĩmbi, ñĩndĩń enguk,

26 “No en nakĩta kuupi nandĩlak, gan naka tĩmbi meń beu wakĩt tamĩn ba wembe gwańgwańii ba dal kwayańii ba wiwii ba enlok kuńgun wĩn bo sińgi nĩm wĩt-semłakta, endĩ nokok gwańgwana sĩnĩk kuuktok tuop nĩm.

27 Tĩmbi no en enlok klońbal nĩm tĩke bembĩ, nak nep kle kulakta, endĩ nokok gwańgwana sĩnĩk kuuktok tuop nĩm.

28 Tĩkap sĩndońnan nanin nolĩ it wopumgan kĩndilep nandĩwĩkta, endĩ dama pipapi, ittok tuanla nandĩmbi, mĩnem palmĩlak walĩ it wĩn tĩmbi taleuktok tuop ba nĩm wĩn ka-nandĩwĩk.

29 Nĩm kań, yop tambĩ, it kusei kĩmĩlek, gan endĩ it tĩmbi taleuktok tuop nĩm, tĩmbi ama it wĩn ka-nandań endĩ gĩtĩktĩ kusei kĩmĩpi nĩ-lakalaka embi,

30 ñĩndĩń enelĩń, ‘Ama ñalĩ it plapkan kusei kĩmĩpi kĩndikuk, gan nĩtekta nĩm tĩmbi talelak?’

31 Ba tĩkap ama wapmań no endĩ ama wapmań nol nola mik tĩ-ńĩmepi ñauk, endĩ nĩtek tĩmbek? Endĩ dama pipapi nandĩ-kĩliń embi, endok ama lakatgot endĩ dĩwĩndok ama asupgan mik tĩ-semnelĩńdok tuop ba nĩm.

32 Tĩkap nĩmda, kanjĩkĩńĩlĩ gama mayańgan palĩńĩlĩmbi, ama wapmań walĩ kanjĩkĩńĩloń manda kĩmĩlĩm ñaumbi nĩmbek, ‘Busuk inda-nĩmektok nĩtek tĩmbet?’

33 Wĩndĩńgangot sĩndĩ gĩńgĩtsii ba nepenepesi gĩtik pat-samlak wĩn sińgi wĩlmĩnelĩńdok nĩm tĩ-pańgĩtam pakańda, sĩndĩ nokok gwańgwanaĩ sĩnĩk kunelĩńdok tuop nĩm.

34 Palań wĩn nepek końgom sĩnĩk. Gan wolok końgomlĩ talewĩkta, nĩtek tĩnambi, nombo końgom dawĩk? Wĩndĩń tĩndĩlok tuop nĩm!

35 Palań wandin wĩn nana kena gĩnań ba gwĩlańgwĩlam gĩnań kena nĩmnat, slak kolĩm ñalok.*

No en pawańnat endĩ pawań kĩmĩpi, mandana nandĩ-kĩliń eukak.”

15

Yom amalĩ gĩnań tambanelak enda tĩmbi sĩlĩsĩlĩ wopum indalak

1 Tĩmbi takis epep ama ba yom ama asupgandĩ Yesulok mandan nandĩnepi pa baańgĩlĩń. Wĩndĩń tĩmbĩmbi,

2 Falisi ama gĩt endĩkĩe manda nandĩ-tale ama endĩ yambĩmbi nandum pĩumbi, Yesula nĩ-wolwolok embi eńgĩlĩń, “Ama walĩ yom ama not tĩ-sembi, en gĩta pipat-mĩlat tĩmbi, nanań yakan pa nalak.”

* 14:35: No en Yesu julunjuluń klelak endĩ palań końgom nĩmnat wandin.

³ Wɨndiñ eumbi, Yesuli eyout manda no ñɨndiñ enguk,

⁴ “Tɨkap sɨndoñ nanin ama noli sipsip 100 yambi-dɨkñeñɨmbi, noñgan noli pailekta, biwɨk ba? Nɨm ya! Endɨ 99 dɨwɨn wɨn kwet kli pataknan yambium kli na-palɨmbi, noñgan pailak wɨn lonjɨ ñakap tɨmbɨ indauk wolok tuop.

⁵ Tɨmbɨ indambi, walen kɨndem daumbi, bupum mɨmbi undane ñauk. Ña

⁶ ilnan tombi, nolii ba il kwelnan nasii kɨti-semum bɨumbi enbek, ‘Sipsip pailak wɨn ip tɨmba indakta tɨmbi, bɨ nakɨta sɨlɨsɨlɨ tɨmbɨt!’

⁷ Nak sanba nandɨwit: ama wali sipsip pait-palɨmbi tɨmbɨ indañguk wala sɨlɨsɨlɨ wopum tɨñguk, wɨndiñgangot yom ama noñgan no endɨ gɨnañ tambanelak enda tɨmbi kunum gɨnañ sɨlɨsɨlɨ wopum sɨnɨk indaukak. Gan ama 99 endɨ ikan dɨndɨm kuañda tɨmbi gɨnañ tambatambatta nɨm nandañ enda tɨmbi sɨlɨsɨlɨ lakatgot indaukak.”

⁸ Yesuli wɨndiñ embi yousɨmbi enguk, “Tɨkap tam nolok mɨnem kwandai satnin* kɨt tambon tambon palmek, tɨmbi noñgan no pailekta, kak biwɨk ba? Nɨm ya. Endɨ kolsalen pɨndopi, it jamɨmbi, lonjɨ-kɨliñ embi, tɨmbɨ indauk wolok tuop.

⁹ Tɨmbɨ indaumbi, nolii ba il kwelnan nasii kɨti-semum bɨumbi enbek, ‘Mɨnemna pailak wɨn ip tɨmba indakta tɨmbi bɨ nakɨta sɨlɨsɨlɨ tɨmbɨt!’

¹⁰ Nak ñɨndiñ sanba nandɨwit: tam wali mɨnem kwandai pailɨmɨmbi tɨmbɨ indañguk wala sɨlɨsɨlɨ tɨñguk, wɨndiñgangot yom ama noñgan no endɨ gɨnañ tambanelak enda tɨmbi Yambattok eñaloñiilok boñgɨpsɨnan sɨlɨsɨlɨ indalak.”

¹¹ Tɨmbi Yesuli yousɨmbi enguk, “Ama no endok nɨñañiit tɨpet pakɨmɨk.

¹² Pakap, monalɨ beula ñɨndiñ nɨñguk, ‘Bep, dɨk mɨnem kwɨlɨkwɨlɨ ba kwet pakamlak wɨn itañgan danbi, nokok tambon namɨñ.’ Eumbi, nepek gɨtɨk wɨn danbi emguk.

¹³ Monalɨ nain nɨm ombataumbi, beulɨ nepenepek mɨñguk wɨn tualok kɨmɨt-talembi, mɨnem gɨtɨk epmbi, kwet mayañgan ñambi pat-tɨ-kuñguk. Kumbi, nandɨ-kamala-kuñpi, mɨnem epguk wɨn gɨtɨk kot-taleñguk.

¹⁴ Kot-taleumbi, kwet pakuknan wandiñ nanañ map wopum indañguk. Indaumbi, gwañgwa walɨ nanañla lonjɨ nɨm kañbi,

¹⁵ ama wɨnanin noloñ ña pa galɨumbi, bilɨ yambi-dɨkñeuktok kena gɨnañ nɨ-mulɨm ñañguk.

* 15:8: Mɨnem kwandai satnin walɨ kena nain noñgandok tuan. † 15:15: Juda amalɨ bɨtta nandum nepek kolan papait tɨmbɨmbi, nɨm nayañgɨlɨñ ba tɨkekañgɨlɨñ ba ep towiyañgɨlɨñ.

16 Ña kena ti-kuñipi, nanañ gawat tilinñgukta timbi bittok nanañ win bo ep nanalok galk nandilinñguk, gan enlok nanañ nepek no nim pa maañgilañ.

17 Windin ti-kukap, ginañ nanandin tombimbi, ninandin nandinñguk, 'Ama betnalok minem kena ti-nimañ gitik endok nanañ tuk win mlapkan pat-semalak, gan nak endok ninanli ñolok nanañnala kimbepi pa tilet.

18 Windinda nak kwet nin bimbi, bindambo betnaloñ ña tombi, ninandin nimbetat: Bep, nak Kunum Molom git dik sita yom ti-samgut,

19 wala timbi nak nandin ñali nombo ninannga sinik kuuptok tuop nim, slak nandi-namumbi, minem kena ti-gambi kuutat.'

20 Windin nandimbi mlapi, wolongan beuloñ ñauktok ñanñguk.

Ñakap, kambak mayañgan il timbi dumalaum bumbi, beuli kañguk. Kañbi ka-daklembi, blan ti-nimbi, woñep ñam apbi, simumuñ ti-nimñguk.

21 Timbi ninanli ninandin ninñguk, 'Bep, nak Kunum Molom git dik sita yom ti-samgut, wala timbi nak nandin ñali nombo dikok ninannga sinik kuuptok tuop nim.'

22 Gan beuli nandi-kimnemi, kena gwañgwañila ninandin enguk, 'Sindi plastik sinik ñambi, dasindasi engano pamanat win tike bimbi dasi-nimit, timbi besa pamanat kii ninan plon dasi-nimimbi, kesì gwìlap wakìt dasi-nimit.

23 Timbi makauk ninan kitti towium bendi wopum dakilife patak win tike bim wip, sina wopum timbi, silisili tina.

24 Neta, ninana nin endi kimguk ba paikuknan nanin nombo bi indambi, kaik patak.' Windin eumbi, kusei kimipi, silisili wopum tinngilañ.

25 Tinlimbi, tuanli kena ginañ pakuk wali ilan undane bim, it timbi dumalaumbi, amatandi kap tiumbi nandinñguk.

26 Nandimbi, kena gwañgwa no kiti-nimium bumbi, ninandi asup timbi, ninandin ni-kañguk, 'Wi nek indalak?'

27 Eumbi ninñguk, 'Kwayannga mona ip bik patak. Timbi pinngu gwìlap no nim kolañgukta besetti eumbi, makauk ninan kitti towium bendi wopum dañguk win wipi, nanañ si-na tamil.' Windin eumbi,

28 tualì wala nandu pumbi, ginañ komba dumbi, it ginañnan nim lololok ginngineñguk.

Timbi beuli pumbi, tualoñ ñambi, ni-busumbusuk tinimbi, it ginañ louktok ninandinipi ni-ginngineñguk.

29 Gan tualí tambane niñguk, 'Nandiñ. Gwilat asupgan ñin nak kena gwañgwa silanin nomik kena ti-gam-ta-bimbi, mandañga no nim wikut, ganmek dik notnai git silisili tineñdok meme niñañ kambak no nim namguñ.

30 Gan niñañga mona ñali tam telak joñgo kuañ en gita kumbi, minemga na-taleñguk en wandin wali bumbi, dik eumbi, makauk niñañ kitti towium bendi wopum dañguk win dombimbi si-ñimañ.'

31 Eumbi, beuli niñguk, 'Niñana, dik nepek nola nim lonjilañ. Nain tuop dik noñganli nakita kulañ, tmbi nepenepek gitik pat-namlak win dikok giñgit.

32 Kwayañga ñin endi kimguk ba paikuknan nanin nombo bi indambi kaik patak. Niteкта walení nim kindem daumbi, na silisili nim tineñ?' "

16

Minem kwilikwili nandi-daklenat ka-dikñelok

1 Tmbi Yesuli gwañgwañiila eyout manda no ñindiñ enguk, "Ama kwilikwili wopummat noli minem kwilikwili kena aman nolok kiinan ka-dikñeuktok kimit-talembi kuñguk. Kuumbi, nain nola ama diwindi kandikñelok plon kit yout manda ñindiñ niñguliñ, 'Endi nepenepeka ep tmbi pailektok tilak.' Windiñ eumbi,

2 kandikñe kiti-ñimium bumbi niñguk, 'Dikok plon manda eum nandi win nitek? Dik kandikñe kena nombo ti-nameñdok tuop nim, wala tmbi yout sambat tmbimbi, minem kwilikwili lok kusei dakleun.'

3 Tmbi kandikñeli ginan ginañ ñindiñ nandiñguk, 'Molomnali kandikñe kena napma tikelak, wala tmbi nak nitek tmbetat? Neta, nak kwet diplindi plilok gembí no nim pat-namlakta, tmbi minem kwilikwili kitinatta maetalet.

4 O, kombikmek nandi! Tikap nak man windiñ windiñ tmbetta, molomnali kenala nep kleukak, wolondamek amalí not ti-nambi, isinan gumañ nani-tiañeneliñ bek.'

5 Windiñ embi, molomñilok tombon tike-kuñguliñ noñgan noñgan kiti-semum bumbi, nola ni-kañbi eñguk, 'Molomnalok tombon dikok kandañ nitek patak?'

6 Eumbi niñguk, 'Oliv komba tul win wili gilo tindin win kwet kambot* 100 wolok tuop.' Eumbi ñindiñ niñguk, 'Ale, dik tambon ombeñdok kundit youkuñ ñin tikembi, platik sinik pipapi, tambon 50 ombeñdok yout.'

7 Windiñ embi, no ni-nandiñbi eñguk, 'Molomnalok tombon dikok kandañ nitek patak?' Eumbi niñguk, 'Plaua minjip kimitka tindin win lik 100 wolok tuop.' Eumbi

* 16:6: Kwet kambot wandin no win 37 lita ba nek.

nĩnguk, 'Ale, dik tambon ombeñdok kundit youkuñ ñin tikembi, tambon 80 ombeñdok yout.' Kandikñeli wĩndiñ eñguk.

⁸ Kwelalok nepektok kandañ ama kwet ñolok giñgĩt kuañ endi siñginji tike-kimĩtneliñdok kundit ti-kindem dambi, ama Yambattok kolsalen gĩnañ kuañ wĩn yapma kleañ, wala timbi molomli kandikñe kelamdi nitek tiñguk wĩn nanditombi, ñĩndiñ eñguk, 'Ama wali enlok siñgin tike-kimĩlektok kundit ti-kindem dañguk.' "

⁹ Yesuli eyout manda wĩndiñ embi yousimbi enguk, "Nak ñĩndiñ sanba: sindi wĩndiñgangot kwelalok minem kwilikwili pat-samlak wali amatam not ti-sembi, ep kimĩtnekaliñ. Wĩndiñ tinekaliñda, kwelalok nepenepek gitik kena mi-taleumek, kuñgu taletalen nĩmnatnan santi-tiañeum lonekaliñ.

¹⁰ No en nepek silanin kiinan kimĩlim patak wĩn ka-dikñe-kiliñ elak wali wakan nepek bien wopum wĩndiñgangot kadikñe-kiliñ elak. Ba no en nepek silanin kiinan kimĩlim patak wĩn dĩndimgan nĩm ka-dikñelak wali wakan nepek bien wopum wĩndiñgangot dĩndimgan nĩm ka-dikñe-kiliñ elak.

¹¹ Wĩndiñda tikap sindi kwelalok minem kwilikwili silanin wĩn nĩm ka-dikñe-kiliñ eñgĩliñda, nindi nepek Yambattok dainan biennat wĩn sindok kisĩnan ka-dikñeneliñdok kimĩlekak? No nĩm.

¹² Ba tikap sindi ama nolok nepek kisĩnan kimĩkuk wĩn nĩm ka-dikñe-kiliñ eñgĩliñda, nindi nepek no sĩnlok pat-samektok samekak? Wĩn bo nĩm.

¹³ Kena gwañgwa silanin endi molomñiit tipet endok kena ti-semektok tuop nĩm. Wĩndiñ timbekta, endi molomñin nola nandum pĩmbiñen timbĩmbi, nandi-kunjit ti-ñĩmek, timbi molomñin no wĩn gĩnañli kasilembi, tike-kwambiñ dauk. Wĩndiñgangot sindi Yambat ba minem kwilikwili lok kena tipelatkan ti-kuneliñdok tuop nĩm."

Yambattok dainan matañgotañgoli minem kwilikwili maklelak

¹⁴ Falisi ama minem kwilikwili lok nandi-koñgom tiañgĩliñ endi Yesuli manda wolok plon eu pĩmbi nandiñpi, tima giak ti-ñĩmĩmbi, ni-sasale manda eñgĩliñ.

¹⁵ Timbi Yesuli enguk, "Sindi amatamdok dausĩnan dĩndim walan pa tañ, gan Yambatti gĩnañ nanandĩnji nitein wĩn sambĩ-dakle-talembi, kusei ñĩndiñda nandum tuop nĩm ti-samlak: nepek amalĩ nandum loloñ sĩnik tilak wali Yambattok dainan kolan papait sĩnik pa tilak.

¹⁶ Yoane tuk ii-sem endi gama nĩm indañĩmbi, Moselok endikñe manda gĩta plofet amalĩ manda youkĩliñ wĩn eu

piumbi, amatamdi kimit-kleñgiliñ. Tumbi Yoaneli inda nguk wolok siñgi kandañ Yambatti amatam nitek yambi-dikñelak wolok giñgit manda kindem eu piumbi, amatamdi endok giñgit indaneliñdok gembì kokañ.

17 Gan endikñe manda gitiktì gama papat kwambiñ pakañ. Kunum kwet endi kindem paitekamik, gan endikñe manda endila lakat sinik no nim paitnekalìñ. Nim sinik.

18 Wìndiñda no en tamìn kle-kopi, komblin tikelak, endi Yambattok dainan telak joñgo kulak, tumbi no en tam kle-kokolìn no tikelak, endi wìndiñgangot telak joñgo kulak.”

Minem kwilikwili kunumdok yama nim pisalekak

19 Tumbi Yesuli kasat no ñiñdiñ ti-semguk, “Ama minem kwilikwili wopumnat no kuñguk. Endi dasindasin pamanat tuan wopum pa dasimbi, sandap tuop nanañ sina wopum pa tilìnguk.

20 Endok telak yamanan ama pìmbiñen no kìmìlìm pakuk, koi Lasalos.† Wandali endok pìngìu gwìlap gitik tumbi kolaumbi,

21 nanañla papi, ama kwilikwìlìnattok ilì ginañ nanañ na-tlapi, ti na gìlam ginañ mep kokañ wìn nambepi nandiñguk. Tumbi wìndiñgot nim. Kamottì bo bumbi, wandan bìndaañgiliñ.

22 Tumbi winaña ama pìmbiñen endi sembumbi, eñalolì ginan tip nañgit-lombi, endok pañin Ablaam gita kìmìlìm pakuk. Tumbi ama kwilikwìlìnattok endi bo sembumbi kìndit tapliñgiliñ. Kìndit taplimbi,

23 kolandok giñgit tumbi, pìngìp gawat wopum nandi pakuk. Papi, deium loumbi, Ablaamdi Lasalos gita yakan maya ngan sinik palumbi yambi nguk.

24 Yambumbi, kitu loumbi nìnguk, ‘Bep pañ Ablaam! Nak komba galk ñolok ginañ papi, pìngìp gawat wopum nandi let. Dik blan nandi-nambi, Lasalos ni-mulumbi, kii niñañ kusipti tuk ginañ youp bumbi, mambena plon kìmìlìm busukñenewìn.’

25 Gan Ablaamdi tambane nìnguk, ‘Niñana, dik nim nandi-kamalaukañ: sitì dama kaik pakimknan dik pipapat kindem kasile-taleñguñ, tumbi Lasalosì nepek kolan kusei kusei inda-ñim+umbi, blan plon pakuk. Gan man ñin endi ñolok busuk plon patak, tumbi dik pìngìp gawat wopum nandi lañ.

26 Tumbi wìngot nim. Masimasip no kìmìkìmìlìn, wìn kwet jambìlan nìndok ba sìndok boñgìpnìnan patak, tumbi nìndoñnan ba sìndoñnan nanin noli wìn dikñembi, tambo ñaneñdok tuop nim.’

† 16:20: Kot Lasalos wolok walan wìn “Yambatti tìke-kimtak en”.

27 Ablaamdi wɨndiñ eumbi, ama wali nombo kitinandiɨmbi niñguk, 'Bep. Wɨndiñda dik kindem Lasalos ni-mulɨmbi, bepnalok ilan ñambi,

28 kwayanai kit tambon pakañ wɨn molo manda enbɨmbi, endi kuñgunji ti-dɨndim ewit. Nim kañbi, endi bo kwet kolan ñolokgan pɨmbi, piñgip gawat wopum nandiñeliñ a!'

29 Eumbi niñguk, 'Neta Lasalosli ñauktok elañ? Kwayañgaili Mose git plofet amalɨ manda youyouln wɨn gitik pat-semalak. Manda wɨn wakan nandiɨmbi kimiklenekaliñ.'

30 Eumbi, ama wali Ablaamda niɨmbi eñguk, 'Bep. Wɨn tuop nim. Gan ama sembisembɨn noli endoñ ñaukta, ginañji kindem tambanenekaliñ.'

31 Eumbi niñguk, 'Tɨkap endi Mose git plofet ama endok mandanji nandi-kimneyañda, ama noli kimnan nanin mɨlapi, molo manda enbɨm, wali bo nim dakle-semek.' "

17

Kuñgu nitek kuamiñ wɨn ka-kiliñ elok

1 Tɨmbi Yesuli gwañgwañiila ñindiñ enguk, "Nepek kusei kuseili mek amatamda inda-sembi, ep tiañeum yom tañ. Gan ama kusei nindi ti-kuyuk plon eni-tiañelak endi blangan.

2 Kawat wopum no ama wolok bim plon tembɨmbi, tuk kimbɨñ ginañ youp munjup kolɨm piwik wali mɨlap, gan tɨkap endi giñgɨtna koi nimnat ñandin no tɨmbɨm yom plon pipɨlakta, Yambatti kinjan mɨlap wopum ombi-mɨumbi, mɨlata-sɨnik taukak.

3 Wala tɨmbi kuñgunji ka-kiliñ enekaliñ.

Tɨkap noka noli yom tɨlakta, ep tɨndɨn kolan wɨn biuktok manda kwambɨñ niɨmbekañ, tɨmbi yomɨnla nandum blalaumbi, siñgi wɨtakta, yomɨn bi-ñimekañ.

4 Tɨmbi endi sandap noñgan ginañ nain asup yom ti-gamek, tɨmbi nombo nain nitek yom ti-gamguk tuop ñindiñ ganbek, 'Nak yomnala nandiwam blalaumbi, siñgi wɨtet' eumbi, dik yomɨn bi-ñimekañ."

5 Tɨmbi ama eni-mumulɨn endi Wopumda ñindiñ niñgɨliñ, "Dik nanandi-kiliktiñi tɨmbi wopum da-nimɨn."

6 Eumbi tambane enguk, "Tɨkap nanandi-kiliktiñji lakat mastat mɨnjip nomik pat-samekta, kindem komba kakai sakñen ñala ñindiñ niñeliñ, 'Dik kakatka tamapi ñam, tuk kimbɨñ ginañ pɨmbi, tɨpi kwambɨñ da!' Wɨndiñ niɨmbɨmbi, komba wali wolongan mandanji tañgonewik."

7 Tɨmbi Yesuli yousɨmbi enguk, "Tɨkap kena gwañgwa sɨlanin no nanañ kena ba sipsip yambi-dikñe kena ti-samekta, kena ginañ nanin undane ilan bɨumbi, sɨndoñnan

nanin noli 'Platik s+n+k b+mbi, nanañga ñ+n na!' w+ndiñ n+mbek ba?

⁸ N+im ya. Tambo end+ ñ+ndiñ n+mbek, 'D+ik nanañ ti-jumut ti-nambi, dasindasiñga ti-d+nd+m ti+mbi, nanañ tuk mep bi kle-namum nambamek, d+tnalok siñgimek kle na.'

⁹ Ti+mbi kena gwañgwal+ molomdok mandan tañgoneumbi, molomdi ni-k+ndem daw+ik ba? N+im ya.

¹⁰ Wala ti+mbi s+ndi w+ndiñgangot nepek Molomjil+ manda sanguk w+n g+tik tañgone-taleañda, ñ+ndiñ enekaliñ, 'N+ndi kena gwañgwa ñandin ñali kenan+ñgot tiñg+m+ñ, n+nda n+n+kindem dalok tuop n+im.' "

Yambatta kot giñg+it m+lok

¹¹ Ti+mbi Yesuli gwañgwañii g+it Jelusalem ñaupi, kwet ti+pet, Samalia g+it Galili, wolok baliliñjetnan klembi ñañguk.

¹² N+ambi, it kwet nolok loup tiñ+li+mbi, ama kit tambon tambon end+ ña Yesu ti+mbi dumalañg+li+ñ. End+ j+mbat yambo mawats+at, amatamdi yambi-m+is+m+is+ taañg+li+ñda ti+mbi mayañgan ipi

¹³ k+ti+ñ+m+mbi n+ñg+li+ñ, "Yesu, ama wopum, d+ik blan ti-n+mbi nandi-n+im+ñ."

¹⁴ W+ndiñ k+ti+mbi yamb+mbi, Moselok end+kñe manda klenel+ñdok embi enguk, "S+ndi gw+laps+ tapma amala daut semnepi ñaw+!" W+ndiñ eumbi ñañ+li+mbi, wolongan wandanji g+li+tañguk.

¹⁵ Ti+mbi gw+laps+ kaum k+ndem daumbi, endoñnan nanin noli noli yambimbi, Yambat wopumgan ni-ta-lo tiñ+pi, Yesuloñ undane biñguk.

¹⁶ Ama w+n end+ Juda ama n+im, end+ Samalia nanin. End+ Yesulok kesiinan b+ pi p+mbi, kwet plon p+nd+m papi, s+mba k+ndemda manda n+ñguk.

¹⁷ Eumbi, Yesuli amatam en g+ta pak+li+ñ ñ+ndiñ enguk, "Nak ama kit tambon tambon ep ti+mba k+ndem daliñ bek, gañgan ama kit tambon ti+pet ti+pet end+ delok pakañ?"

¹⁸ N+itekta ti+mbi ama sambat nolok ñali engangot undane bi+mbi, Yambat koi giñg+it m+lak?"

¹⁹ W+ndiñ embi n+ñguk, "Nanandi-k+li+ktiñgal+ gep ti+mbi k+ndem dalañ. K+ndem a, m+lap+ ñau!"

Yambatti indañgan n+mbi-d+ikñeukak wolok ti-pañg+pañg+lelok

Ama S+s+n+kt+ indañgan bi inda-dakleukak

²⁰⁻²¹ Yambatti dawanda kusei k+m+pi, amatam indañgan yambi-d+ikñeukak wala Falisi amal+ Yesu ni-nandumbi, ñ+ndiñ tambane enguk, "End+ ikan boñg+ps+nan papi samb+ d+ikñelak, wala ti+mbi s+ndi nepek wolok kusei k+m+k+m+t w+n

dausi+ kaneliñdok tuop n+m, ba amali nosiila ñiñdiñ n+m eninekalñ, ‘Yakñesi, endi ñolok patak’ ba ‘Da patak’.”

22 W+ndiñ embi yousi+mbi, gwañgwañiila enguk, “M+lap nain indaukak wolonda siñdi Ama Sisi+n+k nak nain du-mangangot nambi+nepi nandi-koñgom t+nekalñ, gan n+m nambi+nekalñ.

23 Timbi di+w+ndi naka ‘En ñandiñ patak’ ba ‘Wandiñ patak’ w+ndiñ san+nekalñ, gan siñdi nandi-k+mnembi, n+m woñepi ep klenekalñ.

24 Kusei ñiñdiñda: pi+sap+satti bayak eumbi, kunum kwet kusei ki+m+ki+m+li+nan nanin ñam taleñguknan sale-talelak, w+ndiñgangot Ama Sisi+n+k nokok nainna indaumbi, in-dañgan tombetat.

25 Gan dama nak piñg+pi gawat ba m+lap kusei kusei bemambi, amatam man ñiñdiñg+it kuañ endi siñgi wi+namnekalñ. W+ndiñ inda-namektok een.

26 Amatamdi Noalok nainnan tuk gwam wopum gama n+m indañ+li+mbi n+tek kuñg+liñ, w+ndiñgangot endi nak Ama Sisi+n+k gama n+m tomñ+li+mbi kunekaliñ.

27 Endi nanañ tuk nambi, wapatam tiñ+li+mbi, Noali k+keñ gi+nañ loñguk wolok tuop. Timbi tuk gwam wopumdi suam ep walaimbi, yand+pi ki+m-taleñguk.

28 Lotilok nainnan w+ndiñgangot indañguk: amatamdi nanañ tuk nayañg+liñ, ba nepenepek tuatua kena ba nanañ kena ba it k+ndi+k+ndit kena pa taañg+liñ,

29 gan Lotil+ Sodom it kwet biñguk sandap wolonda komba gi+it kawat kombanat kunum gi+nañ nanin gwi nom+k pi+m yand+pi, ep di+umbi ki+m-taleñg+liñ.

30 Noa ba Lotilok nainnan m+lap+ti amatam kaikan inda-semguk, w+ndiñgangot nak Ama Sisi+n+kti tombi inda-dakleutatnan m+lap+ti inda-semekak.

31 Sandap wolonda isi pawan ba kenanj+ gi+nañ pakañ endi ñiñdiñ tiñel+ñdok nak elet: endi nepenepesi mep ñaneliñdok isi gi+nañ n+m lonekalñ ba undane isi+nan n+m ñanekaliñ.

32 Loti tam+inloñ m+lap inda-ñ+m+iñguk w+in siñdi n+m nandi-kamalanekaliñ.

33 No en kwelalok kuñgun enlok ti+ke kamaiuktok gemb+ kotakta, kunumdok kuñgun pail+mekak. Timbi no en naka timbi kwelalok kuñgun bilakta, kunumdok kuñgun wal+ palmekak.

34 Nak ñiñdiñ sanlet: nain wolonda amatam ti+pett+ tim ipat noñgan plon dou pal+mbi, no mat+kembi, no bium palekak.

35-36 Tĩmbi tam tĩpet endĩ yakan nanañ mĩndĩ paliñĩlĩmbi, no matĩkembali, no bium palekak.”*

37 Tĩmbi gwañgwañiilĩ nĩ-nandĩmbi eñgĩlĩñ, “Wopum, wĩn dendĩñ indaukak?” Eumbi, eyout manda no ñĩndĩñ enbi eñguk, “Nepek kĩmĩkĩmĩn pataknan monĩk oeoelĩ kĩmĩn tĩmbĩmbi, nepek delok patak wĩn inda-daklelak.”

18

Nĩmolo tĩ-ta-kuumbi, Ama Sisĩnik en bĩ tombekak

¹ Tĩmbi gwañgwañiilĩ nain tuop nĩmolo tĩmbi gĩñgĩnembĩ, nĩm nandĩ-mĩlatanelĩñdok Yesulĩ eyout manda no ñĩndĩñ enbi

² eñguk, “It kwet nolok manda kandan ama no kuñguk. Endĩ amala nĩm nandĩ-semĩñguk, ba Yambatta bo giñgiñgan nĩm tĩ-ñĩmlĩñguk.

³ Tĩmbi it kwet wolok tam kanjak no kuñguk endĩ manda kandanloñ nain nain bĩmbi, ñĩndĩñ nĩlĩñguk, ‘Dĩk nandĩ-nambĩ, kanjĩkna nĩ-gĩñgĩneumbĩ, tambonna endok kandañ patak wĩn ombĩ-namekak.’

⁴ Wĩndĩñ eumbi, kandanlĩ nandĩ-kĩmnembĩ kulĩñguk. Kukapi, siñgimek enla ñĩndĩñ eñguk, ‘Nak ama nĩm nandĩ-semlet, ba Yambatta bo giñgiñgan nĩm tĩ-ñĩmlet.

⁵ Gan wandingan embi, tam kanjak ñalĩ nain nain mĩlap ñĩn pa namlakta tĩmbi nak joñgo tĩke-kĩmĩlambĩ, tambon kak tĩkeukak. Nĩm kañbi, nain tuop gĩñgĩne bĩmbi jĩklotaut.’ ”

⁶ Wopumdĩ eyout manda wĩndĩñ tĩ-sembi, gwañgwañiila enguk, “Sĩndĩ kandan ama kelamdĩ nek eñguk wĩn nandañ ba? Endĩ tam gĩñgĩnen wĩn tĩke-kĩmĩlepi eñguk.

⁷ Tĩmbi Yambattĩ amatam enlok ep kasĩleñguk wĩn nek tĩ-semekak? Endĩ gĩñgĩtĩiilĩ tim sandap kitĩ-ñĩmañ wĩn nain ombapgan nandĩ-kĩmnembĩ, nĩm ep kĩmĩlek ba? Nĩm ya.

⁸ Nak ñĩndĩñ sanlet: nain nĩm ombataumbi, platik sĩnik ep kĩmĩlekak. Gan nak Ama Sisĩniktĩ bĩ tommekek, nak wolonda amatam nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩat dĩwĩn kwelan ep tĩmba indanekalĩñ ba nĩm?”

Kayombĩnembĩ kuañ endĩ Yambattok dainan dĩndĩm indañ

⁹ Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, eyout manda no eñguk, wĩn ama endĩ dĩndĩm wĩndĩñ nandĩ-kwambĩñ dambĩ, dĩwĩnda nandum pĩmbĩñen tĩlak ama wandisĩ wala ñĩndĩñ enguk,

¹⁰ “Nain nola ama tĩpet, wĩn Falisi ama no, tĩmbi takis epep ama no, endĩ nĩmolo tĩndepi tapma it gĩnañ loñgĩmĩk.

* **17:35-36:** Nandĩ-tale ama dĩwĩndĩ manda kusip no gamañgot patak eañ. Wĩn ñĩndĩñ, “Nain wolonda ama tĩpet endĩ kena gĩnañ yakan paliñĩlĩmbi, no matĩkembali, no bium palekak.”

11 Falisi ama endi lom ipi, ginan ginañ enla ñindiñ n+molo timbi eñguk, ‘Yambat. Ama diwin gitik endi minem tiatia telak julungan kimit-kleañ, ba kundit kelam tañ, ba telak joñgo pa kuañ. Gan nak endi wandin n+m, ba takis epep ama da patak en wandin bo n+m, wala timbi simba kindemda manda gamlet.

12 Sande noñgan ginañ nak sandap tipet endikñe manda klembi, nanañ gitik kimsipbi patet, ba nepenepek gitik epmilet win kit tambon tambon tambipi, noñgan win dikok pa gamlet.’

13 Gan takis epep ama endi mayañgan sinik ipi, kunum ginañ deium lolola misimbi, yom+nlok simba gawat tiñpi, kuañ wipi, ñindiñ niñguk, ‘Yambat. Nak ama yomat, dik mamasa ti-namiñ.’ ”

14 Yesuli eyout manda win ti-sem-talembi enguk, “Nak ñindiñ sanlet: ama ñali Yambattok dainan d+ndim indambi, ilnan ñañguk, Falisi ama endila n+m. Neta, ama gitik nisilok kosi giñgit tike-loañda Yambatti ep tike-pilak, gan no en kayombinelakta en Yambatti tike-lolak.”

Ama nitnein endi Kunum Molomdok giñgit indaukak?

15 Timbi amatamd+ Yesuli ñakñak bo ep kaup tok nandimbi, endoñ yanañgipi biñgilñ. B+umbi, gwañgwañiil+ yambimbi enombimbi eni-k+misip ti-semgilñ,

16 gan Yesuli kiti-semum b+umbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Win ama ñandisi ñala wakan Yambatti enlok giñgitñii yambi-dikñelak, wala timbi gwañgwa bisat yambi-umbi nokoñ b+wit. Telak masip n+m ti-semnelñ.

17 Nak biañgan sanlet: no en Yambattok kapmainan gwañgwa bisat nomik n+m kuup nandilakta, endi endok giñgit n+m indaukak. N+m sinik.”

18 Timbi Judalok telak dama noli Yesula ñindiñ niñguk, “Endaut kindem, nak kuñgu taletalen nimnat kasileuttok ep tindin nittek kleut?”

19 Eumbi niñguk, “Nekta naka kindem nanlañ? Yambat en noñganliñgot kindem sinik.

20 Dik endikñe manda ip nandi-talelañ: dik ama nolok tam+n gita joñgo n+m kundekamik, dik ama wili kim n+m timbekañ, ba kumbu n+m timbekañ, ba ama nolok siñgin joñgo n+m siukañ, timbi meñga bekala giñgiñgan ti-sem-takuukañ.”*

21 Windiñ eumbi niñguk, “Manda elañ win gitik nak ikan tip plongan kusei kimpipi, tañgonem ti-ta-bilet.”

22 Yesuli manda win nandimbi, ñindiñ niñguk, “Kindem, gan nepek noñgangot gama timbeñdok patak win ñindiñ:

* 18:20: Kisim Bek 20:12-16

dik nepenepek gitik pakamlak win tualok kimilim tua-taleumbi, minem win danbi, ama pimbiniñesila emekañ. Windiñ timbeña, tambon tuaña wopum kunum ginañ pakamekak. Ale, windiñ timbi taleumbi, bim nak nep klekuukañ.”

²³ Windiñ eu nandimbi, minem kwilikwiliñ asup sinik palmiñgukta timbi ginan mlatañguk.

²⁴ Yesuli win kañbi enguk, “Ama minem kwilikwiliñjat Yambattok giñgit indaneliñdok nandañ endi gliñgliñnat.

²⁵ Kamel noli lik bemdok ginañ minam wolok ña tom bep nandumda endi gliñgliñ timbek. Gan ama kwilikwili wopumnat noli Yambattok giñgit indambi, endok kapmainan kuup nandilakta endi gliñgliñ wopum sinik timbek.”

²⁶ Windiñ eumbi, manda nandiñgilitiñ endi ñindiñ eñgilitiñ, “Ei, tikap windiñda, ama noli kuñgu taletalen nimnat kasileuptok tuop no nim patak!”*

²⁷ Timbi Yesuli enguk, “Nepek no amali timbektok tuop nim win Yambatti tuop ti-talewik.”

²⁸ Timbi Petloli niñguk, “Niñdok kandañ bo nittek? Niñdi nepenepet ba giñgitiñi gitik pat-nimañ win yambi-talembi, dik gep klekuamiñ win!”

²⁹ Eumbi enguk, “Nak biañgan sinik sanba nandiwit: ama gitik Yambattok giñgit indam kuneliñdok isi ba tamjii ba dasi kwayañjii ba menjii bepsi ba gwañgwanji bisat yambi-taleañ endok kandañ win ñindiñi:

³⁰ endi giñgitiñi yambiñgilitiñ wolok kinjan kwelangan yousi-semum kasilenekaliñ, timbi giñgitiñi kombliñ wali giñgitiñi damanin win yapma klelak. Timbi nain gamaña indaukaknan endi kuñgu taletalen nimnat kasilenekaliñ.”

Yesu en kimbil milalekak wala gwañgwañiila eni-kaik tañguk

³¹ Yesuli gwañgwañi 12 wali nisinagan patneliñdok yanañgipi, ñindiñ enguk, “Nandañ: niñdi Jusalem ñaneñdok ñamiñ, timbi wolok plofet amali Ama Sisinik nokok plon manda gitik youyoulin wolok tuopkan indaukak.

³² Juda amali ama sambat nolok kisinan napilimbi, endi nani-lakalaka embi, kolan ti-nambi, iwitti nep suambi,

³³ kolan sinik nep waipbi, nulim kimbetat. Timbi maim tipet git no ñaumbi, bindambo kimnan nanin kaitambi mlaletat.”

³⁴ Yesuli windiñ eñguk, gan gwañgwañiili nek indañmekak win nim nandi-dakleñgilitiñ. Manda wolok kusei

* **18:26:** Juda amalok nanandinji no win ñindiñ: tikap minem kwilikwiliñ asup pat-semalakta, ñindiñ inda-daklelak: Yambattok gwilamdi endok plon patak.

kim+sembi-semum pakukta timbi endi win n+m nandi-kiliñ eñg+liñ.

Ama dai sisipm+n noli Yesu en Mesia win nandi-dakleñguk

³⁵ Yesuli Jeliko it kwet t+mbi dumalaumbi, ama dai sisipm+n no telak pawan pipapi, k+tinat ti pakuk.

³⁶ Papi, amatam asup makleum nand+mbi, eni-nand+mbi eñguk, “Ñ+n nek tañ?”

³⁷ Eumbi niñg+liñ, “Yesu Nasalet nanin endi bilak.” W+ndiñ eumbi

³⁸ k+ti-ñ+m+mbi eñguk, “Yesu, Devittok Komblin, dik naka g+nañ busuk ti-nam+ñ!” W+ndiñ k+ti+umbi,

³⁹ telak dama tiñg+liñdi ni-ñomb+mbi eñg+liñ, “Ei, gitak pat!”, gan ama wal+ wopungan k+ti+mbi eñguk, “Devittok Komblin-o, dik naka g+nañ busuk ti-nam+ñ!”

⁴⁰ Timbi Yesuli w+ñgan bi ipi, ama win nañg+pi endoñ b+neliñdok eumbi, nañg+p ñas+ñgan b+umbi ni-nand+mbi eñguk,

⁴¹ “Nak nek ti-gamettok nandi+lañ?” Eumbi niñguk, “Wopum, nak b+ndambo daut deiuptok nandi+let.”

⁴² W+ndiñ eumbi, Yesuli niñguk, “W+ndiñda b+ndambo dei! Nanandi-k+li+kt+ñgali gep t+mbi k+ndem dalañ.”

⁴³ W+ndiñ eumbi, wolongan dai tomb+im deimbi, Yesu klembi, Yambatta kot giñg+it m+ñguk. Timbi amatamd+ kundit win kañg+liñ endi bo Yambat ni-ta-lo tiñg+li ñ.

19

Ama Sis+in+ik endi ama pait-papal ep lonj+mbi epmektok indañguk

¹ Timbi Yesuli Jeliko it kwelan tombi, dikñe ñaupi ñañguk.

² It kwet wandiñ ama no kuñguk, koi Sakius. Endi takis epep amalok telak damanj+ no, en m+inem kw+li+kw+li wopum palm+ñguk.

³ Endi Yesu kauptok nandi-koñgom tiñguk, gan endi ama dumanda t+mbi ama k+m+n g+ti+kt+ masimasip ti-ñ+m+umbi, kautok tuop n+m.

⁴ W+ndiñda endi yapma klembi, dama woñep ñambi, komba endi lololok tuop nolok plon lombi, “Yesuli telak ñolok b+utak” w+ndiñ nand+mbi, kautok mandi pakuk.

⁵ Timbi Yesuli kwet wolok ña tombi, deium loumbi, Sakius kañbi niñguk, “Sakius. Platit pi! Nak man ñ+n dikok ilan ñam palettok elet.”

⁶ Eumbi nand+mbi, platit s+n+k p+mbi, Yesu s+li+s+li+nat ilan ni-tiañeumbi loñguk.

⁷ Tĩmbi amatam wĩ kañgĩliñ endi gĩtik kusei kĩmĩpi, e-balep tĩmbi eñgĩliñ, “Endi yom amalok ilan pap dowepi loñak.”

⁸ Gan Sakiusli mĩlap ipi, Wopum ñĩndiñ niñguk, “Wopum, nak ñĩndiñ tĩmbep nandilet: nak nepenepetna tambipi, tambon ama pĩmbiñesi la emetat. Ba nak nimbek nolok nepenepesi juluñ tĩmbi epgutta, nak bĩndambo nain tĩpet tĩpet ombi-semetat.”

⁹ Yesuli manda wĩn nandiĩmbi niñguk, “Ama ñali bo Ablaamdok komblin* kulakta tĩmbi Yambatti sandap ñolonda it ñolok kuañ en kolandok kiinan nanin sepma tĩkeumbi, kĩndem pakañ.

¹⁰ Nak Ama Sisiñikti amatam pait-papal enda wakan ep lonjĩmbi epmektok indañgut.”

Ama Wapmañli undanem bĩmbi, gĩñgĩtĩiilok tuanjĩ ombi-semekak

¹¹ Yesuli Jerusalem tĩmbi dumalañgukta tĩmbi amatamdi ñĩndiñ nandiñgĩliñ, ‘Yambatti kusei kĩmĩpi, indañgan niĩmbi-dĩkĩeupi tĩlak.’ Kusei wĩndiñda tĩmbi Yesuli yousiĩmbi, eyout manda no amatam mandan nandi pakĩliñ enda ñĩndiñ enbi

¹² eñguk, “Ama loloñ nolĩ kwet kulĩñguknan wolok ama wapmañ indauktok nandiñguk. Kusei wala tĩmbi endi ama wapmañjĩ niĩmbi taleuktok kwet mayañgan ñambi, nombo undane bĩuktok eñguk.

¹³ Embi, kena gwañgwañii endoñnan nanin kĩt tambon tambon kiti-semum bĩumbi, ama noñgan noñgan mĩnem lik noñgan† embi enguk, ‘Sĩndi mĩnem ñĩn tĩkemi, kena mĩñĩliĩmbi, nak ñam undane bĩutat wolok tuop.’ Wĩndiñ embi ñañguk.

¹⁴ Tĩmbi endok gĩñgĩtĩii nandi-kunjita ti-ñĩmĩñgĩliñ endi ama diwĩn ep danbi, en kle ñambi, ñĩndiñ eneliñdok enĩmukĩliñ, ‘Ñĩndi ama ñĩn endi ama wapmañni kũuptok niĩm nandamĩñ.’

¹⁵ Tĩmbi ama wĩn ama wapmañjĩ niĩmbi taleumbi, ilan undanem bĩñguk. Bĩmbi, kena gwañgwa mĩnem emiemĩn endi mĩnem wĩn nĩtek ka-dĩkĩeum bendiñguk wĩn kananduktok endi kiti-semum bĩneliñdok eñguk.

¹⁶ Eumbi, dama bĩñgukti ñĩndiñ niñguk, ‘Molom, dik mĩnem lik noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, mĩnem lik kiti tambon tambon ikan yousiĩmbi indañguk.’

* **19:9:** Sambat ñolok gĩnañ ‘Ablaamdok komblin’ manda wolok walan tĩpet: Sakius endi Juda ama, tĩmbi Ablaamdi Yambat nandi-kĩlikti ti-ñĩmĩñguk wĩndiñgangot tĩñguk. † **19:13:** Mĩnem lik noñgan gĩnañ kena nain 100 wolok tuan dasium pakuk.

17 Wíndiñ eumbi niñguk, 'Kena gwañgwa kindem dik kundit kindem sinik tiñguñ. Dik nepek tip minam win ka-dikñe-kiliñ eñguñda timbi it kwet kit tambon tambon yambi-dikñeuñdok ganba talelak.'

18 Timbi ama noli bimbibi niñguk, 'Molom, dik minem lik noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, minem lik kit tambon ikan yousimbi indañguk.'

19 Wíndiñ eumbi niñguk, 'Ale, dik it kwet kit tombogot yambi-dikñeukañ.'

20 Timbi ama noli bo bimbibi niñguk, 'Minemga ñin. Nak win sandumdi timipi biwam pakuk.'

21 Nekta, dik ama kunduwat, dik kena nim tiñguñdi ama nolok kena meñdok bien epep pa tilañ, wala timbi nandi-misi-gambi, wíndiñ tiñgut.'

22 Wíndiñ eumbi niñguk, 'Kena gwañgwa kolan dik, ditnalok mandañga waliñgan manda plon gapiletak. Dik naka nandum nak ama kunduwat, kena nim tiñgutti ama nolok kena meñdok bien epep pa tilet wíndiñ nandi-namlañ ba?'

23 Tikap wíndiñda, kusei nekta dik minemna tikembi, minem ilan nim kimikuñ? Kimilimda, minem wali kena-neumbi, bien indaumbi bimbibi epmet ñak.'

24 Wíndiñ embi, ama wolok ikiliñ enda ñindiñ enguk, 'Minem miñgut win lom tikembi, ama nin minem lik kit tambon tambon palmilak enda miwit.'

25 Eumbi niñgiliñ, 'Wopum, endi ikan kit tambon tambon palmilak win!'

26 Wíndiñ eumbi enguk, 'Nak ñindiñ sanba: no en nepek ka-dikñelok mimin win tike kulakta, enda nombo yousimbi mlak, timbi no en win nim tike kulakta, endok nepek palmilak win apma tike-ñimlok.'

27 Timbi kanjiknai yambi-dikñeuttok nim nandi-namgiliñ win sindi ñolok yanañgip bimbibi, dautnanangan yandipmi kimbis.'

Ama Sisirik Yesu endi Jerusalem ginañnan ama wapmañ wandin kena tiñguk

Yesuli ama wapmañ nomik Jerusalem loñguk

28 Yesuli wíndiñ eu taleumbi, Jerusalem it kwet timbi dumalauktok yousimbi ñañguk.

29 Ñakap, kwet kamin koi Oliv wolok lombi, Betfage git Betani it kwet ep timbi dumalaumbi, gwañgwañiit tipet enmupi

30 enguk, “Siti it kwet da wolok ñawit. Ña tombi, doñki niñañ no toali toptopm+n palimbi kandetam+k. Doñki niñañ win g+itkñin, win ama noli wolok plon no n+m pipak+liñ. Win timbi+ indaumbi p+sapi nañg+p biwit.

31 Tikap ama noli ‘Nekta p+sakam+k?’ sani+nandumbi, ñ+indiñ n+ndekam+k, ‘Wopumdi wala elak.’ ”

32 Timbi ama tipet eni-mukuk endi ñambi, enguk wolok tuop timbi+ indañg+m+k.

33 Timbi doñki niñañ p+sal+ñ+li+pi, molomñiil+ eng+liñ, “Siti nekta ñ+n p+sakam+k?”

34 Eumbi, “Wopumdi ñala elak” eñg+m+k. Eum nandi-semumbi,

35 Yesuloñ nañg+p ña tombi, sauloñjet doñki niñañlok plon k+m+pi, Yesu timb+ plaptaumbi, wolok plon lo pipakuk.

36 Pipal+m nañg+p ñaumbi, koi t+ke-lonel+ñdok amatamdi sauloñji+ telak ñañguknan sambat plon ipane-ta-ñañg+liñ.

37 Timbi Yesuli Jerusalem timb+ dumalaumbi, Oliv kwet k+m+n klokloñennan p+ñ+li+mbi, amatam k+m+n wopum en kle kuñg+liñ endi kusei k+m+pi kot timbi, e-s+li+s+li t+ñg+liñ. Endi kundili gemb+nat g+it+k timb+m kañg+liñ wala timbi Yambat wopumgan ni-k+ndek+ndem embi,

38 ñ+indiñ eñg+liñ,

“Wopumdi ama wapmañ ni-mul+m n+ndoñ bilak enda gw+lam m+lok!”[☆]

Kunum Molom Loloñ s+n+k busuk n+mlak endok koi ni-ta-lona!”

W+ndiñ k+ti-kol+mbi,

39 Falisi ama nindi amatam k+m+n wopumdok boñg+p+s+nan ñañg+liñ endoñnan nasi d+w+n endi manda wala nandum p+umbi, Yesula niñg+liñ, “Endaut, gwañgwañgai enomb+umbi biwit!”

40 Eumbi tambane enguk, “Nak ñ+indiñ sanba: tikap endi binetaña, kawatti g+it+k ñali k+ti+netañ.”

41 Timbi Yesuli Jerusalem timb+ dumalaumbi, it kwet win kañbi, kut-blambla embi,

42 ñ+indiñ eñguk, “Jerusalem nasi, man ñ+ndiñg+it telak nek ñali busuk timbi+ inda-samek win nandi+neliñ ñak!‡ Gan wali daus+nan semb+n palimbi, n+m ka-dakleañ.

43 Kusei ñ+indiñda w+ndiñ sanlet: nain inda-samumbi, kanj+ksil+ bi+mbi, kwet tuop masip samnel+ñdok sañ wandin sep g+imbu embi, d+m pawan kwet k+m+li+ loumbi, d+m macleumbi, mikñat s+ndoñ lonekal+ñ.

44 Lombi, isi kwesi wak+it wembe gwañgwanjii wolok kuañ s+ndi sand+ipbi, sep timbi kola-talenekal+ñ. Timbi isi

☆ 19:38: Kap 118:26 ‡ 19:42: Yambatti epma t+keuktok Yesu ni-mukuk win nandi-kwamb+ñ daumda, Yambat g+ta busuk inda-semek.

wialimbi, kawat noli nolok plon nım gali kwambiñ dambi palekak. Yambatti sep plaptauktok sindoñ biñguk, gan sindi kilanji win nım ka-nandi-dakleñgılıñda timbi kanjiksiili windiñ ti-samnekalıñ.”

Yesuli nindi manda nimbimbi kena tiñguk wala Juda ama biesili ni-kañgılıñ

⁴⁵ Timbi Yesuli tapma it sañ jimba gınañ lombi, ama nepenepek tuatualok kimikiliñ yambimbi, gınañ komba diumbi, kusei kımipi, walinin ep kle kolıñipi

⁴⁶ enguk, “Tapma it ñolok plon Yambattok manda ñındiñ youyoulin patak, ‘Nokok itnalı nımolo ti-namnamlok it palekak’,[☆] gan sindi win timbimbi, kumbu ama piñdası endok pat-sembi it nomık tılak.”

⁴⁷ Timbi Yesuli sandap tuop tapma ilan ñambi, amatam eni-daut ti-semñilimbi, tapma ama biesi git endikñe manda nandi-tale ama ba Judalok telak damanji endi en wıli kimneliñdok telak lonjiñgılıñ,

⁴⁸ gan amatamdi endok mandan nandineliñdok en gıta galiñgılıñda timbi ama biesili en wıtneliñdok telak no nım kañgılı ñ.

20

¹ Nain nola Yesuli tapma ilan amatam eni-daut ti-sembi, giñgit manda kindem eniñilimbi, tapma ama biesi wakıt endikñe manda nandi-tale ama ba ama biesi diwin endi kanep bimbi,

² ñındiñ ni-nandiñgılıñ, “Diık tapma ilan ñolok kundit kusei kusei pa tılañ win nindi windiñ tındılok gembı gamguk ba ganbi taleñguk win nınbım nandiına.”

³ Eumbi tambane enguk, “Nak bo ekaeka no sanı-nandiwambi nanbi nandiwa:

⁴ nindi Yoane nımbı taleumbi, tuk ii-sem kena tiñguk? Wın Kunum Molomdi ba ama noli?”

⁵ Eumbi, nısiñgan manda e-kle-kot timbi eñgılıñ, “‘Kunum Molomdi’ windiñ nınam, ñındiñ nınbetak, ‘Wındiñda sindi kusei nekta mandan nım nandi-kwambiñ dañgılıñ?’

⁶ Ba ‘Ama noli Yoane nımbı taleñguk’ windiñ nınam, amatam nin Yoane win plofet ama nandi-kwambiñ dañ endi kawatti nındıp kimnetañ.” Wındiñ embi,

⁷ ñındiñ tambane niñgılıñ, “Wın nindi nımbı taleñguk win nım nandamıñ.” Eumbi

⁸ enguk, “Ale, nak bo nındi nanbi taleumbi, kundit ñın pa tılet win bo nım sanbetet.”

[☆] 19:46: Aisaia 56:7

Yesulí ama biesí endí wain kena kandikñe ama kolan wandin eñguk

⁹ Tímbi Yesulí kusei kímipi, amatamda eyout manda no ñíndíñ enguk, “Ama nolí wain kena tíñguk. Wain típi-talembi, kenan wín kandikñe amalok kisinan kímipi, nain ombapgan kwet mayañgan nolok ña kuuptok ñañguk.

¹⁰ Bien epeplok nain indaumbi, kena gwañgwa sílanin no bien díwín epmektok kandikñe amalón ní-mulím ñañguk. Ña tombímbi, kandikñe amalí waipbi, slak undane ñauktok ní-mukííñ. Ní-mulím ñaumbi,

¹¹ molomlí nombo kena gwañgwa sílanin no ní-mulím ña tombímbi, en bo waipbi, síngi mayek tí-lamípi, slak undane ñauktok ní-mukííñ.

¹² Tímbi molomdí nombo kena gwañgwa sílanin no ní-mukuk wín endí wít wekat mímibi kle kokííñ.

¹³ Wíñaña wain kena molomdí enla embi eñguk, ‘Nítek tílok? Ip nandílet: nak níñana noñgangot wale kíndem tí-ñímlet en ní-mulam ñaumeke, giñgiñgan tí-ñímibi, bien nandí-ñímumbi epmek bek.’ Wíndíñ embi, níñañ ní-mulím ñaumbi,

¹⁴ kandikñeli níñañ wín kañbi, ní-síngan e-nandí tímbi eñgííñ, ‘Ñalíngan beulok kii gwatnam bimbín kasíleupi bílak bek. Wítanam kímíbibi, kena ñalí nín dok gíngít tímbekak.’ Wíndíñ embi,

¹⁵ wain kena pawan munjímunjít tí pímbi, wíli kímguk.

Síndí nítek nandañ, kandikñeli wíndíñ tíngííñda tímbi wain kena molomdí nítek tí-semekak?

¹⁶ Endí bímbi, kandikñe wín gítík yandípímí kím-taleumbi, kenan wín kandikñe ama díwín nolok kisinan kímílekak wín!” Tímbi amatamdí manda wala nandum pímbi eñgííñ, “E e, wín ní-m! Wíndíñ ní-m tíndílok!”

¹⁷ Gan Yesulí dai gembínatgan yambíbibi enguk, “Tíkáp wíndíñda, manda youyoulín ñalí nek plon e-yout tílak?

‘It kíndikíndít amalí ta kawattí tíndín wín síngi wílmgííñ walí wakan ta bien síník,

ta díwín gítík yapma klelak.’*

¹⁸ Tímbi ta wolok kandañ wín ñíndíñ: no en ta wolok plon pí wílekta, endí lílímeukak, tímbi ta walí ama nolok plon pí wílekta, wíli gáknéukak.”

¹⁹ Tímbi endíkñe manda nandí-tale ama gít tapma ama biesí endí Yesulí eyout manda wín ní-síla eñguk wín nandí-daklembi, nain wolondañgan tíkenep nandíngííñ, gan endí amatamda mísímibi, kak bíngííñ.

Takis mínem kímíkímíttok Yesu ní-nandíñgííñ

* 20:17: Kap 118:22, wain kena molomdok níñañ wakít it ta walí Yesulok walan.

20 Endikñe manda nandi-tale ama git tapma ama biesi endi Yesu Roma ama Judia kwet ka-dikñeñguk endok kiinan kimitneliñdok telak lonjiñgiliñ, wala timbi endi Yesuli nek tiñguk ba manda nek eñguk wala ka-tuapi, ama pawan-jene deimbi, manda tike ku tañ win eni-mulimbi, Yesuloñ ñañgiliñ. Nambi, mandali sisoñ ti-ñimneliñdok dindim walan julungon tiñipi,

21 nimbini eñgiliñ, “Endaut, nandi nandi-gamamiñ, dik manda elañ ba e-daut tilañ win dindim sinik, timbi ama loloñ ba pimbiniñen gitik manda telal noñgan plon enbi, Yambat nitik kimit-kleneliñdok biañgan eni-daut pa ti-semalañ.

22 Windiñda dik nimbini nandina: endikñe mandali takis minem Sisala mimilok nandi-nimlak ba nim?”

23 Eumbi, ti-kuyuksi ka-daklembi enguk,

24 “Minem kwandai satnin no daut namit!” Eumbi daulimim kañbi eni-kañguk, “Ama walan git koi kundit wolok patak win nindoñ?” Eumbi tambane “Sisaloñ” niñgiliñ.

25 Eumbi enguk, “Windiñda Sisalok giñgit win Sisala tambane minekaliñ, timbi Yambattok giñgit win Yambatta tambane minekaliñ.”

26 Windiñ eumbi, amatamdok dausinan mandali sisoñ ti-ñimneliñdok tuop nim endi Yesulok mandala nanandi kena timbi, kwap em pakiliñ.

Kimnan nanin milamilatlok Yesu ni-nandiñgiliñ

27 Sadusi amali “Ama sembi-sembin endi nim milamilatlok” windiñ pa eañ endoñnan nanin diwindi Yesuloñ bimbini

28 ni-nandimbi eñgiliñ, “Endaut, Moseli endikñe manda yout-nimguk wali ñindiñ tineñdok elak: tikap ama noli taminnat yamin papi sembeka, endok dal ba kwayañli endok tam kanjak win tikembi, endok gwañgwa bisat ep timbi inda-ñimnekalini.*

29 Ale, nain nola dakwaya kit tambon tipet kuñgiliñ. Kuñipi, tualit tam tikembi, yamin papi sembiñguk. Sembumbi,

30-31 mona git gwik endi bo tam wakangot tikembi sembiñgumik. Win dakwaya kit tambon tipet endi gitik tam win tikembi, yamin papi sembi-taleñgiliñ.

32 Timbi siñgi tam endi bo lakat papalembi sembiñguk.

33 Ale, ama dakwaya kit tambon tipet endi tam noñgangot win tikeñgiliñda timbi, ama sembi-sembin kimnan nanin kaitambi milatnekalini nain wolonda tam win endi nindok tam sinik timbekak?”

34 Timbi Yesuli enguk, “Amatam kwelan kuañ endi wap-
atam pa tañ,

35 gan Yambatti amatam nandum tuop ti-semumbi, jimba nolok nainnan kuneliñdok kimmnan nanin ep timbi milatnekalin endi wapatam nim tinekalin,

36 endi eñaloli kuañ windiñgangot kunekalin. Timbi Yambatti kimmnan nanin ep timbi milakilinnda timbi endi enlok wembe gwañgwañii kumbi, bindambo sembinelñdok tuop nim.

37 Timbi Moseli bo ñindiñ nini-daklelak: ama sembi-sembin endi kimmnan nanin pa mlakañ. Neta, komba mambenli komba nolok plon duat-pakuk wolok kasat tinipi, Wopumda ñindiñ elak, en 'Ablaamdok Yambat ba Aisaktok Yambat ba Jekoptok Yambat'.^{*}

38 Windiñda timbi endi gitik Yambattok dainan kuñgunjiat, wala timbi Yambat endi ama kaik kuañ endok Yambat, ama sembi-sembin endok Yambat nim.[†]

39 Timbi endikñe manda nandi-tale ama diwindi ñindiñ tambane niñgulin, "Endaut, dik manda kindem bien elañ."

40 Timbi bindambo ni-nandinelñdok misimbi, kak biñgulin.

Yesuli enlok kuseiñila eni-nandiñguk

41 Timbi Yesuli ñindiñ eni-nandiñguk, "Nitekta timbi Mesia endi Devittok Komblin sinik windiñ pa eañ?

42 Kusei ñindiñda windiñ sani-kalet: Yambatti Mesiala manda no niñguk win Devit en Kap ginañ ñindiñ youkuk, 'Molomdi nokok Wopumna ñindiñ niñguk, Dik kitna dindim kandañ pipalimbi,

43 kanjkgai win ep pimi,

kesika kapmai yapiletat wolok tuop.[‡]

44 Devitti Mesia 'Wopumna' niñgukta, Mesia endi nitek Devittok komblin?"

Kuñgu nitein wali Yambattok dainan tuop tilak

45 Amatam gitik nandi palinlimbi, Yesuli gwañgwañiila ñindiñ enguk,

46 "Sindi endikñe manda nandi-tale ama yambi-nandikilin embi kunekalin. Endi ama loloñ nisilok dasindasin ombap dasimbi ña-bi tinep nandañ, ba amatam ipakanan kimin kokañ endi giñgiñgan ti-semnelñdok nandañ. Timbi nanañ sina wopumnan ba it kiyau ginañ endi pitit kindem damandama pataknangot pitnepi nandañ.

47 Timbi endi tam kanjak julufangan ti-sembi, isi ba nepenepesi yolom ep semañ, timbi dindim walan tinelñdok

^{*} 20:37: Kisim Bek 3:6,15,16 † 20:38: Yambat endi ama piñgipsi sembi-sembin, gan ginañji tip gama kaik pakañ endok Yambat, timbi endi nain taletalenan piñgipsi bo timbi kaik taumbi kunekalin. ‡ 20:43: Kap 110:1. No en ama wapmañdok kii dindim kandañ pipatak endi koi giñgilat ba gembu wopumnat.

nimolo ombap pa tañ. Juluñitsila timbi kinjan yousi-semum ombi-tikenekali.”

21

1 Timbi Yesuli deium loumbi, amatam minem kwilikwiliñjat tapikot minem diñgwinda ginañ kimitim piumbi yambiñguk.

2 Timbi tam kanjak pimbinien no endi bo bimbini, minem gimin tipet kimitim piumbi kañbi

3 enguk, “Nak biañgan sanlet: tam kanjak pimbinien ñali minem kimitlak wali amatam diwin gitikti minem kimitlaliñ win yapma klelak.”

4 Neta, diwin gitik endi nepek tokñetokñengan patsemlaknan nanin tikembi, lakatgot tapikot kimitlaliñ, gan tam pimbinien endi nimininnan nanin nepek kuñgun kadikñelok tuop palmik win gitik kimitlak.”

Nain taletalen nek indaukak?

Nain taleup tiñilimbi nittek indaukak?

5 Timbi ama diwindi tapma it kañbi, wala ñindiñ eñgiliñ: it win kawat kindemli tindin, ba nepenepek tuan lolon tapma mimin pakuk wala timbi pama walalan indañguk. Timbi Yesuli enguk,

6 “Sindi nepek neta daukaña tañ wolok nak ñindiñ sanba: nain indaumbi, kawat gitik ñin mep kolim kwelan piumbi, kawat noli nolok plon no nim gali patnekalin.”

7 Windiñ eumbi ninandimbi eñgiliñ, “Endaut, nepek win nain nekta sinik indaukak, ba jimba kundit nek ñali indaumbi kañbi, nepek wali indaupi tilak win nandinekamñ?”

8 Timbi enguk, “Sindi ka-kiliñ embi kunekalin! Nim kañbi, juluñ amal juluñ ti-sammelñ. Ama asupti nokok kotna plon bimbini, ñindiñ enekalin, ‘Nak Mesia wakan’, ba ‘Nain ip dumalalak’. Sindi ama windiñ pa eañ win nim ep kle-kunekalin.”

9 Timbi kantri nolok ginañ ba kantri diwindok boñgipsinan mik indaumbi, wolok giñgit nandinekalin, wolonda sindi nim misi-kolanekalin. Nepek wandisi wali damandama indauktok een, gan nain taletalen wali wolongan nim indaukak.”

10 Timbi yousimbi enguk, “Kantri noli kantri nola mik ti-semumbi, ama wapmañjilok sambaliil nisiñgan minekalin.”

11 Timbi nain wolonda kwet kwet kenñ wopum ba nanañ map ba jibat kusei kusei indaumbi, kim tambat indaukak, ba kunum plon jimba kundit ba nepek ka-misimisin wopum indanekalin.”

12 Nepek g̃it̃ik wali gamañ ñm indañil̃mbi, endi naka t̃imbi sep t̃imbi kolaneliñdok sep kle-g̃img̃im embi sepbi, it kiyaunji g̃inañ manda plon sap̃pi, it kwambiñji g̃inañ sep kim̃l̃mbi, ama wapmañ ba kand̃kñe ama endoñ sanañg̃il̃m ñambi, mandala dausiñan itnekal̃ñ.

13 Nain wolonda g̃iñg̃it̃ manda k̃ndem ama wala eñinel̃ñdok kilanji indaukak.

14-15 Nain wolonda natna nanand̃i sambi, manji t̃imba londaumbi, kanj̃ksii g̃it̃ik endi s̃indok mandanji nand̃imbi, mandanji wit̃nel̃ñdok ba manda wali juluñgan w̃in t̃imbi indauktok telal lonj̃nekal̃ñ. Kusei wala t̃imbi s̃ind̃i g̃inañji g̃inañ ñ̃ndiñ nand̃i-kwambiñ danekal̃ñ, 'Ñ̃ndi manda nek enambi, ñp kasopmeukak wala itañgan nand̃i-kw̃nakw̃inale ñm t̃inekam̃ñ'.

16 Menji besi ba dasii kwayañjii ba wekat d̃ipsi ba nosii endi bo bola ti-samumbi, kanj̃ksiiñ s̃indoñnan nanin d̃iw̃in sand̃ip kim̃nekal̃ñ.

17 Kwet tuop amatamd̃i naka t̃imbi nand̃i-kunjit pa ti-samnekal̃ñ,

18 gañgan Yambattok dainan kumbanji sak noñgan no ñm pailekak.*

19 S̃ind̃i g̃il̃m dambi kunekal̃ñda, kuñgu kwambiñji kas̃il̃nekal̃ñ.

20 S̃ind̃i kanekal̃ñ w̃in: mik amal̃i b̃imbi, Jerusalem kle-g̃imbutnekal̃ñ. Nain wolonda it kwet w̃in t̃imbi kolauktok nain dumalalak w̃ind̃iñ ka-nand̃inekal̃ñ.

21 Ka-nand̃imbi, ñ̃ndiñ t̃inekal̃ñ: Judia kwelan pakañ endi kwet jang̃innan pi ñ̃anekal̃ñ, t̃imbi Jerusalem pakañ endi bo walinin pi ñ̃anekal̃ñ, t̃imbi kwet nolok pakañ endi Jerusalem ñm lonekal̃ñ. Kusei ñ̃ndiñda w̃ind̃iñ t̃inekal̃ñ:

22 manda g̃it̃ik it kwet wolok plon youyoul̃in patak wolok bien indauktok Jerusalem nasil̃i nain wolonda kolanj̃lok k̃njan t̃ikenekal̃ñ.

23 Nain w̃in kolan s̃iñkta t̃imbi tam gwañgwa m̃inj̃psiat ba tam ñakñakta num emañ endi blas̃iñgandok. M̃ilap wopum s̃iñk kwelan indaumbi, Yambattok gimbit wopum bien amatamdoñ inda-semumbi,

24 d̃iw̃in kakitti yand̃ipm̃um kim̃nekal̃ñ, d̃iw̃in ep topbi yanañg̃il̃mbi, kwet kwet ña-talenekal̃ñ. T̃imbi kwet nolok nasil̃i Jerusalem it kwet ma t̃ikembi, ep pi-yali-ta-ñaumbi, Yambatti nain kim̃it-semguk w̃in taleukak wolok tuop."

Ama Sis̃iñik endok tomtom nain

25 T̃imbi Yesul̃i yous̃imbi enguk, "T̃imbi nepek g̃it̃ikñin kusei kusei maim, yak̃ip ba domboñg̃ip plon indaukak, ba

* **21:18:** Manda wolok kusei w̃in ñ̃ndiñ: Yambatti amal̃i nek ti-samnekal̃ñ w̃in nand̃i-talelak.

kwelan tuk kimbĩndĩ tawambi, giñgĩli wopum kitũukak. Kusei wala tĩmbi kwet kwet kuañdĩ giñañjĩ mĩlataumbi, nanandĩnjĩ nĩm dakleukak.

²⁶ Tĩmbi nepek kwambiñ kunum plon pakañ, wĩn maim, yakĩp, domboñgĩp nek, ep minjalĩmbi jĩlopbi, kwesi binekalĩñ, wala tĩmbi nepek kolan nek kwetta inda-ñĩmekak wala amatamdĩ mĩsĩmĩsĩñĩpi mandĩ-ta-kuñĩpi, kĩm katap tĩnekalĩñ.

²⁷ Wĩnaña kanekalĩñ wĩn: nak Ama Sĩsĩnĩktĩ mulukua giñañ pi tombi, gembĩ ba nulĩnulĩn wopumna tĩmba dakleukak.

²⁸ Nepek mĩlap wandisi wakan kusei kĩmĩp indaumbi, Yambattĩ sapma tĩkeukak wolok nain tĩmbi dumalaukaka wala tĩmbi sĩndĩ deium loubi nandĩ-pañgĩtanekalĩñ.”

²⁹ Tĩmbi Yesulĩ eyout manda no ñĩndĩñ embi enguk, “Sĩndĩ komba fik† ba komba dĩwĩn nandĩ-sĩwĩtnekalĩñ.

³⁰ Endĩ mindĩnjĩ tawa lambĩ dapmĩumbi, maim nain indaup tĩlak wĩn sĩndĩ dausĩli kañbi nandĩ-dakleyañ.

³¹ Wĩndĩñgangot mĩlap walĩ indaumbi kañbi, ñĩndĩñ nandĩ-daklenekalĩñ, ‘Nain nĩm ombataumbi, Yambattĩ amatamñii indañgan yambĩ-dĩkñeukak’.

³² Nak biañgan sanba: ama sambat man ñĩndĩñgĩt kuañ endĩ gama nĩm kĩm-taleñĩlĩmbi, nepek gĩtĩk ñalĩ inda-taleukak.

³³ Kunum kwet endĩ talendekamĩk, gan nokok mandanalĩ nĩm taleukak. Nĩm sĩnĩk.

³⁴ Sĩnla kuñgunjĩ ka-dĩkñe-kĩliñ enekalĩñ. Nĩm kañbi, nanandĩnjĩli tuk kimbĩñ ba nana sinat ba kwelalok mĩlap wolokgot pat-samumbi, Ama Sĩsĩnĩk nokok tomtomnala nandĩ-kamala-kuumbi, kaikan inda-samek.

³⁵ Sĩsoñli gaut gembĩnat kaikan tĩkelak, wĩndĩñgangot nain wopum walĩ amatam gĩtĩk kwet tuop kuañ kaikan inda-semekak.

³⁶ Wala tĩmbi sĩndĩ nain tuop ka-kĩliñ embi, gembĩ pat-samektok nĩmolo tĩ-kuñĩpi, nepek inda-samekak wĩn gumañ maklembi, Ama Sĩsĩnĩk nokok dautnanan siñgi mĩsĩ nĩmnat indambi itnekalĩñ.”

³⁷ Yesulĩ sandap tuop tapma ilan lombi, amatam enĩ-daut pa tĩ-semguk, tĩmbi kĩlĩm elĩñguk tuop endĩ pi Oliv kwet jañgĩn kandañ ñambi doulĩñguk.

³⁸ Kwet salaumbi, amatam gĩtĩk endĩ tapma ilan lombi, Yesulok mandan nandĩnelĩñdok endoñ pa bĩañgĩlĩñ.

Ama Sĩsĩnĩk Yesu wĩli kĩmbĩmbi, kĩmnan nanin mĩlakuk

† 21:29: Plofet amalĩ komba fik plon manda youkĩliñ endĩ nain asupgan Juda amatamdok plon e-yout tĩñgĩlĩñ.

22

Yesu k'imk'imblok ti-pañgipañgile ti-ñ'im'iñg'il'iñ

1 Plaua nanañ k'im'ilimbend'i n'imnat nanalok gw'ilat, koi no kamaikamai nain, w'in t'imb'i dumalañguk.

2 T'imb'i tapma ama bies'i g'it end'ik'ñe manda nand'i-tale ama end'i amatam yambi-m'is'm'is'i ti-sem'ñ'ipi, Yesu w'il'i k'imbektok telak gitak no lonj'iñg'il'iñ.

3 Yesulok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no w'in Judas, koi no Iskaliot k'it'iañg'il'iñ. Satand'i endok g'inan g'inañ p'imb'i nañg'il'imb'i,

4 nolii yambimbi, tapma ama bies'i ba ama tapma it kamaikamai t'iñg'il'iñ endok telak damanj'i endoñnan ñambi, telak n'itek t'imb'i, Yesu bola ti-ñ'im'umbi t'ikenel'iñdok en g'ita e-nand'i t'iñguk.

5 T'imb'im s'imbasi k'indem daumbi, bolalok tuan w'in m'inem m'inepi e-kwambiñ daumbi,

6 Judas'i g'inañ noñgan t'imb'i nand'i-tale-sembi, "K'indem" eñguk. Embi, amatam k'im'n g'it'iktok daus'nan yambi-sem'imb'i, bola ti-ñ'im'ektok nain k'indem no lonj'iñguk.

Yesul'i k'imbe'pi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk

7 Plaua nanañ k'im'ilimbend'i n'imnat nanalok gw'ilat wolok kusei k'im'ik'im'il'nan kamaikamai gw'ilat pa indalak. Nain wolonda end'ik'ñe mandal'i sipsip n'iñañ noñgan noñgan tapma amalok daus'nan w'il'i k'imnel'iñdok elak. Sandap w'in indaumbi,

8 Yesul'i Petlo g'it Yoane en'i-mupi enguk, "Sit'i ñambi, gw'ilat ñolok nanañ ti-jumut ti-n'im'umbi nanetamiñ."

9 Eumbi n'i-nand'imb'i eñg'im'ik, "D'ik delok ti-jumut t'indendok nand'ilañ?"

10 Eumbi tambane enguk, "Nandam'ik. Sit'i Jelusalem it kwelan ña tombi, ama no tuk kambot bem ñautak en t'imb'i indaumbi, en klembi, it delok loutak wolok lombi,

11 it beula ñ'ind'iñ n'indekam'ik, 'N'in'indautti ñ'ind'iñ gani-nand'ik: it g'inañ w'in delok patak nak'it gwañgwanai gw'ilatlok nanañ naneñdok nand'ilañ?' W'ind'iñ eumbi,

12 end'i it g'inañ wopum no plon patak ti-k'iliñ e-bimbin w'in daut sametak. Wolok nanañ tuk ti-jumut t'indekam'ik!"

13 Yesul'i w'ind'iñ eumbi, gwañgwañiitti ñambi kañg'im'ik w'in: nepek g'it'ik Yesul'i enguk wolok tuopgan indañguk. W'ind'iñ kañbi, gw'ilatlok nanañ ti-jumut t'iñg'im'ik.

14 T'imb'i nanañ nanalok nain indaumbi, Yesu en g'ita gwañgwañii kena t'ind'lok en'i-mumul'n end'i it g'inañ wand'iñ lombi, nanañ nanel'iñdok pi pak'il'iñ.

15 Pi paliñipi, Yesuli enguk, “Nak gamañ mɩlap wopum bebetat. Gan dama nak kamaikamai gwɩlat ñolok nanañ sɩn gɩta nambepi nain ombapgan nandi-koñgom ti-ta-biñgut.

16 Kusei ñɩndiñda wɩndiñ sanlet: nak gwɩlat ñandin ñolok nanañ kwelan nombo nɩm nambetat. Wɩn nain taletalenan Yambatti amatam indañgan yambi-dikñeumbi, nanañ ñolok bien inda-dakleukak, wolondamek nak nombo giñgɩtnai gɩt yakan nanañ ñandin nambetat.”

17 Timbi endi wɩtna no tikembi, Yambat we ñɩmɩmbi, gwañgwañiila enguk, “Sɩndi wain tuk ñɩn tikembi, sɩn tambo miñ timbi nambɩt!

18 Kusei ñɩndiñda wɩndiñ sanlet: sandap ñɩn taleumbi, nak wain tuk nombo nɩm nambetat. Wɩn Yambatti amatam indañgan yambi-dikñeukak wolondamek nak wain tuk nombo nambetat.”

19 Wɩndiñ embi, plaua no tikembi, Yambat we-ñɩmbi, ombi embi enguk, “Ñɩne nokok piñgɩpna nak tapma ti-samlet. Sɩndi nandi-siwɩt-namneliñdok plaua tike ombɩmbi, na ti-kunekaliñ.”

20 Nambi taleumbi, Yesuli wɩndiñgangot wain wɩtna no tikembi enguk, “Wain tuk ñali toptop kombilin Yambatti amatamñii gɩta tɩlak wolok walan. Nak wekatnali tapma timbi yalɩmɩt-samñipi, toptop wɩn timba kwambiñ dalak.”

21 Yesuli wɩndiñ embi yousɩmbi enguk, “Yakñesi! Ama bola ti-nam-ti-namlok endi nakɩta papi, yakan nanañ namɩk.

22 Nak Ama Sisɩnɩkti telak kɩmɩt-namnamɩn wɩn klembi, kɩm plon loutat. Gan ama bola ti-namlak en blangandok, Yambatti kɩnjan ombi-mekak.”

23 Wɩndiñ eumbi, wolongan gwañgwalɩ “Nɩndoñnan nanin nindi kolan wandin timbek?” embi, nisɩñgan manda e-nandi tiñgɩliñ.

24 Tiñipi endoñnan nanin nindi sɩnɩk amatamdok dausɩnan loloñ sɩnɩk wala bo nisɩñgan e-dombi-tañan tiñgɩliñ.

25 Timbi Yesuli enguk, “Kwelan kuañ endok ama wapmanjii ba yambiñdikñenjii endi giñgɩtsii gembɩnatgan joñgo joñgo pa yambi-dikñeañ, gañgan endi amatamdi ‘Kɩndem ti-nimañ’ wɩndiñ enɩneliñdok nandañ.

26 Gan sɩndok kandañ wɩndiñ nɩm tɩlok. Nɩm sɩnɩk. Tambo sɩndok boñgɩpsɩnan lolonjɩli ama piñbiñen nomɩk kuukak, timbi telak damanjɩli tiplaplape nomɩk kuuptok elet.

27 Sɩndi nitek nandañ? Amatamdok dausɩnan nindi loloñ sɩnɩk, wɩn ama slak pipapi nanañ nalak endi loloñ, ba ama tiplaplap ti-ñɩmlak endi loloñ? Wɩn slak pipapi nalak

wali mek loloñ sɪnik, gañgan natna sindok boñgɪpsɪnan tɪplaplapsɪ nomɪk kulet.

²⁸ Nak mɪlap plon kuñɪlambi, sɪndɪ wakan nakɪta gali-kwambiñ dambi ku-ta-bañ.

²⁹ Tɪmbi Bepnalɪ amatamñii yambi-dɪkñeuttok nanbɪ taleñguk, wɪndɪñgangot natna sɪndɪ bo wɪndɪñ tɪneliñdok sanba talelak.

³⁰ Wɪn nak amatam indañgan yambi-dɪkñewamek, sɪndɪ kɪndem nakɪta yakan nanañ nambi, ama wapmañdok pɪtit plon pipapi, Islaellok sambat 12 yambi-danɪneliñdok wɪndɪñ tɪlet.”

³¹ Tɪmbi Yesulɪ eñguk, “Simon, Simon, dɪk nandɪ: plaua mɪnjɪp kɪlɪkɪlɪknat amalɪ bien epmektok ep papusenelak, wɪndɪñgangot Satandɪ nanandɪ-kɪlɪktɪnjɪ pi pɪuktok tɪkuyuk tɪ-samep nandɪmbi, sɪndok Yambatta nɪ-nandɪmbi, nandɪ-ñɪm-taleñguk.

³² Gan nak nanandɪ-kɪlɪktɪñgalɪ nɪm pi pɪuktok nɪmolo ikan tɪ-gam-talet. Tɪmbi dɪk undane bɪmbi, nombo nakɪt gali-kwambiñ damek, nokai ep gembɪlaukañ.”

³³ Eumbi nɪñguk, “Wopum, nak dɪkɪta it kwambiñ gɪnañ ba kɪmnan lololok tɪ-pañgɪtam patet.”

³⁴ Eumbi tambane nɪñguk, “Petlo, nak ganba nandɪ: puputti man tim gama nɪm kɪtɪñɪlɪmbi, dɪk naka ‘Nak en nɪm nandɪ-ñɪmlet’ embi, nain tɪpet gɪt no e-sembe tɪ-nametañ.”

³⁵ Wɪndɪñ embi yousɪmbi enɪ-nandɪmbi eñguk, “Nak kena tɪndɪlok sanɪ-mupi, mɪnem wakɪt lɪk ba kesɪsɪ gwɪlap nɪm mep ñaneliñdok sanɪ-mulam ñañgɪlɪñ, nain wolonda sɪndɪ nepek nola tɪpɪkañgɪlɪñ ba nɪm?” Eumbi, tambane nɪñgɪlɪñ, “Nepek no nɪm.”

³⁶ Tɪmbi yousɪmbi enguk, “Gan nain ñɪndɪñgɪtta no en mɪnemñɪn palmɪlakta wɪn tɪke-kuukak, tɪmbi lɪl wɪndɪñgot. Tɪmbi no en kakit ombap nɪm palmɪlakta, wolok tambon sauloñn tuatualok kɪmɪpi, kɪnjan kakit no tɪkeukak.

³⁷ Kusei ñɪndɪñda tɪmbi wɪndɪñ elet: manda no ñɪndɪñ youyoulɪn patak, ‘Enda nandum kolan tɪndɪ ama tɪlak’, tɪmbi manda wolok tuop inda-namektok een. Biañganak: manda nokok plon youyoulɪn patak wolok bien indaupi tɪlak.”

³⁸ Eumbi nɪñgɪlɪñ, “Wopum, kakit ombap tɪpet pat-nɪmlak ñɪ ka.” Eumbi enguk, “Ip tuop.”

Yesulok kɪmkɪmlok naindɪ dumalaumbi, tɪ-pañgɪpañgɪle tɪñguk

³⁹ Tɪmbi Yesulɪ walinin pɪ ñambi, tim tuop tɪlɪñguk wolok tuop Oliv kwet jañgɪnnan ñaumbi, gwañgwañilɪ kle ñañgɪlɪñ.

40 Ña kwet wolok tombi enguk, “Sĩndĩ ti-kuyuk nĩm inda-samektok nĩmolo ti-kunekaliñ.”

41 Wĩndĩñ embi yambi+k bimbi, kawat kolĩm ñalak wolok tuop ñambi, mĩlelem tĩmbi, nĩmolo ñĩndĩñ tĩnguk,

42 “Bep, dĩk nandum kĩndem dalakta, wĩtna* ñĩn napma tĩke. Gan wandingan embi, nokok nanandĩ nĩm klewĩñ, wĩn dĩtna nĩtek inda-namektok nandĩlañ wolok tuop inda-namĩn.”

43 Tĩmbi kunum gĩnañ nanin eñalo noli endoñ pi indambi, gembĩ mĩnguk.

44 Tĩmbi simba gawattĩ makleumbi dĩngunembi, nĩmolo gembĩnatgan tĩ-palĩmbi, kokoptĩ wekat nomĩk kwelan pi-top pi-top tĩmbi piñguk.†

45 Nĩmolo tĩkap mĩlapi, gwañgwañiiloñ ñambi yambiñguk wĩn: endĩ blandĩ ep tĩmbĩ gwasaeumbi dou pakĩliñ.

46 Dou palĩmbi enguk, “Sĩndĩ nekta dou pakañ? Mĩlapi, ti-kuyuk nĩm inda-samektok nĩmolo tĩmbit.”

Yesu bola tĩ-ñĩmĩmbi tĩkeñgĩliñ

47 Yesulĩ wĩndĩñ eñĩlĩmbi, ama kĩmĩn no endoñ bi inda-semgĩliñ. Endok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no koi Judas endĩ damandama tĩ-sembi, simumuñ tĩ-ñĩmektok endoñ bĩnguk.

48 Gan Yesulĩ nĩnguk, “Judas, dĩk simumuñdañgan Ama Sĩsĩnik bola tĩ-nametañ ba?”

49 Tĩmbi endok noliilĩ nepek indaup tĩnguk wĩn kañpi nĩngĩliñ, “Wopum, kakittĩ yandĩpnemĩñ ba?”

50 Wĩndĩñ eñĩpi, endoñnan nanin noli tapma amalok telak damanjĩ endok kena gwañgwan kakittĩ wĩlepi, pawan kii dĩndĩm kandañ nanin wĩlalĩm dĩkñe piñguk.

51 Tĩmbi Yesulĩ wĩ kañbi enguk, “Biwit!” Wĩndĩñ embi, ama wolok pawanlok kĩnjannan kiilĩ tĩke-kaumbi, kĩndem dañguk.

52 Wĩndĩñ tĩmbi, tapma ama biesĩ wakĩt ama tapma it kamaikamai tĩañgĩliñ ba ama biesĩ dĩwĩn no en tĩkenepi bĩngĩliñ enda ñĩndĩñ enguk, “Sĩndĩ naka nandumbi, nak ama piñpiñen tĩmbambi, kakit ba dimba nek mepi, nepnelĩñdok bañ ba?”

53 Nak nain nain tapma ilan sĩn gĩtañgan kuñĩlambĩ, no nĩm nep kañgĩliñ. Gan man tim ñĩn kĩlĩm mulum molomdĩ gembĩnat kuñĩlĩmbi, nepnelĩñdok sĩndok nain inda-samlak.”

Petloli Yesula ‘Nak en nĩm nandĩ-ñĩmlet’ eñguk

* 22:42: Wĩtna wĩn mĩlap ba piñgiu gawat Yesu inda-ñĩmĩuktok tĩnguk wolok walan. † 22:44: Nandĩ-tale ama dĩwĩndĩ Luka en manda ñĩn nĩm youkuk wĩndĩñ eañ.

54 Tĩmbi endĩ Yesu tĩkembĩ ña, tapma amalok telak damanjilok ilan loneliñdok nañgip ñañgĩliñ. Telaknan ñañĩlimbi, Petlolĩ kambak mayañgan ep klembi ñañguk.

55 Tĩmbi ama dĩwĩsĩli sañ jimba boñgĩpnan komba no simbi, pipap sei-paliñĩlimbi, Petlolĩ wolokgan pĩmbi, en gĩta pipakuk.

56 Pipaliñĩlimbi, kena wembe nolĩ kombalok kolsalen duakuk gĩnañ pipalim kañbi, daut kwambĩñ kañbi eñguk, “Ama ñali bo en gĩtañgan pa kulak.”

57 Eumbi, Petlolĩ e-sembe tĩmbi, tamda nĩñguk, “Nak en nĩm nandĩ-ñĩmlet.”

58 Wĩndĩñ embi, nain gama nĩm ombataumbi, ama nolĩ kañbi nĩñguk, “Dĩk bo endok nosĩ no wakan.” Eumbi, Petlolĩ nĩñguk, “Nak nĩm.”

59 Lakat papaleumbi, ama nolĩ bo gĩñgĩnembĩ eñguk, “Biañgan sĩnik: ama ñali en gĩta pa kulak. Neta, endĩ bo Galili nanin!”

60 Gan Petlolĩ ñĩndĩñ tambane nĩñguk, “Dĩk nek elañ nak nĩm nandĩlet.” Eñĩlimbi, wolongan puputti kitĩñguk.

61 Kitĩumbi, Wopumdĩ undanembĩ, Petlo dĩndĩmgan kaumbi, Wopumdĩ manda nĩñguk wĩn nandĩ-tomguk. Manda wĩn ñĩndĩñ, “Man tim puputti gama nĩm kitĩñĩlimbi, dĩk nain tĩpet gĩt no naka ‘Nak en nĩm nandĩ-ñĩmlet’ eutañ.” Manda wĩn nandĩ-sĩwĩpi,

62 sĩmbai kĩmbĩmbi, walinin pi ñambi, mano kwĩlim tĩñguk.

63 Tĩmbi ama Yesu ka-dĩkñe pakĩliñ endĩ kusei kĩmĩpi, nĩsuambapi waipbi,

64 timan dai bo masipbi nĩñgĩliñ, “Dĩk plofet manda embi, nindĩ gutak wĩn nĩnbĩ nandĩna!”

65 Wĩndĩñ embi, manda winjĩt kusei kusei nĩmbi, koi nĩkolanĩgĩliñ.

Yesu manda plon kĩmĩkĩliñ

66 Kwet salaumbi, Juda amatamdok ama biesĩ en gĩta tapma ama biesĩ gĩt endĩkñe manda nandĩ-tale ama endĩ kĩmĩn tĩ-palĩmbi, Yesu nañgĩpi dausĩnan loumbi, nĩkañbi eñgĩliñ,

67 “Dĩk Mesia sĩnik kulañda, nĩnbĩm nandĩna.” Eumbi enguk, “Nak wĩndĩñ sanbetta, sĩndĩ mandana nĩm nandĩkwambĩñ danetañ.

68 Ba nepek nola sani-nandutta, tambon nĩm tambane nanĩnetañ.

69 Gan nain nĩm ombataumbi, nak Ama Sĩsĩnĩkti Yambat Gembĩ Molom kii dĩndĩmnan pipaletat.”☆

⁷⁰ Eu nandimbi, giti kgandi ñindiñ niñgilañ, “Windiñda dik Yambattok Niñañ windiñ elañ ba?” Eumbi enguk, “Nak nim, win sin eañ wakan.”

⁷¹ Eumbi, nisiñgan e-nandi timbi eñgilañ, “Nindila ama ñolok kusei enlok man plon nanin eu pumbi nandamñ, wala timbi win inda-dakleuktok ama nola nombo nim lonjinetamñ.”

23

¹ Timbi kimin ti-pakilañ giti kgandi mlapi, Yesu Pilatoloñ nañgipi,

² kusei kimipi, kit yout timbi, ñindiñ eñgilañ, “Nandi ama ñolok kusei ñindiñ ka-nandamñ: endi amatamni ep timbi kamalalak. Timbi takis minem Roma ama wapmañ Sisala mimitlok win endi nini-kimisip pa ti-nimlak, tñipi bo enla ñindiñ pa elak, ‘Natna Mesia, ama wapma.’”

³ Timbi Pilatoli Yesu ni-nandimbi eñguk, “Dik Juda amalok ama wapmañi ba?” Eumbi niñguk, “Ditna elañ i wakan.”

⁴ Eumbi, Pilatoli tapma ama biesila ba ama kimin wopum enda enbi eñguk, “Nak ama ñolok endikne manda wuwit bien no nim kalet.”

⁵ Gan endi gñgnembi niñgilañ, “Endi Judia kwet tuop amatam eni-daut ti-semñipi, Galili kwelan kusei kimipi bim Jerusalem ñolok amatam gnanji ep timbi mlatak.”

⁶ Pilatoli manda win nandiñgukta eni-nandimbi eñguk, “Ama ñin Galili nanin ba?”

⁷ Eumbi, “Oñ” eñgilañ. Eumbi, Pilatoli nandi-tomguk win: Yesu win kwet Elotti ka-dikneñguk walinin. Timbi Elotti bo nain wolonda Jerusalem pakukta timbi Pilatoli Yesu endoñ nañgip ñanelñdok eñguk. Eumbi nañgip ñam tombimbi,

⁸ Elotti en kañbi, kusei ñindiñda simbai kindem dañguk: Yesulok gñgtti nain asup pawan gnañ pumbi, endok dainan kundit engano timbektok nandiñgukta timbi endi nain ombapgan en kauktok mandañguk.

⁹ Wala timbi endi manda kusei kusei ni-nandiñguk, gan Yesuli Elottok mandan nandi-kimkimneñipi, tambon no nim tambanem niñguk.

¹⁰ Tñipi, tapma ama biesi ba endikne manda nandi-tale ama endi nasiñgan ipi, siñgin gembinatgan siñgilañ.

¹¹ Timbi Elot git mik amañi endi ni-tike-pi-yalimbi, manda sañala ti-ñimniñgilañ. Windiñ timbi Elotti eumbi, Yesula dasindasi pamanat dasi-ñimimbi, nombo nañgipi, Pilatoloñ undane ñañgilañ.

¹² Pilato git Elot endi dama nisetkan kanjik tñipi kuñgimik, gan sandap wolondañgan endi not tñgimik.

13 Tĩmbi Pilatolĩ tapma ama biesĩ wakĩt Juda amalok kandĩkĩnenjĩ ba amatam kĩmĩn gĩtik kiti-semum bĩumbi

14 enguk, “Sĩndĩ ama ñĩn nokoñĩnan naĩgĩp bĩmbi, endĩ amatam ep tĩmbi kamalalak wĩndĩñ nanĩliñ, gan nak sĩndok dausĩnan endok kusei tĩmba dakle-taleumbi, ñĩndĩñ sanlet: manda gĩtik endok plon e-yout tañ wolok bien no ñĩm kalet.

15 Elottĩ wĩndĩñgangot tĩk. Neta, endĩ eumbi, ama ñĩn bĩndambo nĩndoñ naĩgĩp bañ. Wĩn ñĩndĩñ: endĩ kĩmkĩmlok kolan no ñĩm tĩnguk,

16-17 wala tĩmbi nak nanandĩlokgot tĩ-lamĩpi, kak biwa ñautak.”*

18 Gan amatam gĩtikgandĩ ka-kwawañganembi eĩgĩliñ, “Barabas pĩsat-nĩmbi, ama ñĩn wĩli kĩmbĩn.”

19 (Barabas endĩla nolii gĩta Jelusalem it kwelan papi, gavman mik tĩ-sembi, ama no wĩli kĩmgukta tĩmbi it kwambĩñ gĩnañ kĩmĩlĩm pakuk.)

20 Tĩmbi Pilatolĩ Yesu pĩsalĩmektok nandĩmbi, amatamda nombo enguk.

21 Gan endĩ ñĩndĩñ kĩtikĩtĩñpi nĩngĩliñ, “Kloñbat plon wĩli kĩmbĩn!”

22 Tĩmbi Pilatolĩ mandanjĩ makleumbi, nain tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi, ñĩndĩñ enguk, “Nekta sĩnĩk? Endĩ kolan nek sĩnĩk tĩnguk? Nak tĩmba dakleumbi, endĩ kĩmbektok bien no ñĩm kalet, wala tĩmbi nak nanandĩlokgot tĩ-lamĩpi, kak biwa ñautak.”

23 Gan amatamdĩ gĩñgĩnembi, Yesu kloñbat plon wĩli kĩmkĩmlok embi, kwambĩñgan kitiĩmbi, manda sala wopum tĩmbi, Pilatolok mandan wĩli pĩnguk.

24 Wala tĩmbi Pilatolĩ nandĩ-sembi, manda eĩgĩliñ wolok bien indauptok eĩnguk.

25 Endĩ e-gĩñgĩnenjĩla mandanjĩ taĩgonembi, Barabas en nin gavman mik tĩ-sembi, ama wĩli kĩmgukta tĩmbi it kwambĩñ gĩnañ kĩmĩkĩliñ en wakan amatamda pĩsapi emguk. Gan Yesu endĩla wĩn amatamdok mandanjĩla Pilatolĩ en mik amalok kĩsĩnan wĩli kĩmnelĩñdok kĩmĩkuk.

Yesu kloñbat plon wĩkĩliñ

26 Endĩ Yesu walinin naĩgĩp pĩñĩpi, ama no koi Simon Sairini nanin telak plon tĩmbi indaĩgĩliñ. Endĩ kena gĩnañ nanin bĩumbi tĩkembĩ, Yesulok kloñbat bembektok kii klup plon kĩmĩpi, en klem ñaĩalok nĩ-gĩñgĩneĩgĩliñ.

27 Tĩmbi amatam kĩmĩn wopum en kleĩgĩliñ endok boĩgĩpsĩnan tam dĩwĩndĩ kut-blambla embi, mano tĩ-ñĩmĩñgĩliñ.

* 23:16-17: Nandĩ-tale ama dĩwĩndĩ manda kusip no patak eañ. Manda wĩn ñĩndĩñ, “Kamaikamai gwĩlat tuop kandĩkĩnenjĩli ama no it kwambĩñ gĩnañ nanin pĩsat-semsemlok een.”

28 Wɪndiñ tɪmbɪmbi, Yesuli undanem yambɪmbi enguk, “Jelusalem tam, sɪndɪ naka blan nɪm tɪmbi kutneliñ. Tambo sɪndɪ kusei ñɪndiñda sɪnla ba wembe gwañgwanjiila kulit:

29 mɪlap nain no indaumbi, amatamdɪ ñɪndiñ enekaliñ, “Tamdɪ yamɪn papi, gwañgwa nɪm apgɪliñ ba num nɪm emgɪliñ endɪ tam dɪwɪn yapma kle pakañ.”

30 Wolongan endɪ kwet jañgɪnla ñɪndiñ enɪnekalɪñ, ‘Sɪndɪ gɪlombi, nɪndok plon pɪwit!’, ba kwet kɪmɪnda ñɪndiñ enɪnekalɪñ, ‘Sɪndɪ nɪndɪp tapliwit!’*

31 Komba kaikta amali nepek ñandin ti-ñɪmañda, kɪmkɪmɪnla nɪtek inda-ñɪmekak?”†

32 Tɪmbi ama tɪpet, endɪ kolan tɪndɪn ama, endɪ bo Yesu gɪta yandɪpneliñdok yanañgɪpi ñañgɪliñ.

33 Ñakap, kwet no koi Kumban Kwandat wandiñ ña tombi, Yesu kloñbat plon wɪpi, kolan tɪndɪn tombon tombon yakan en gɪta yandɪpbi ep tembɪñgɪliñ.

34 Tɪmbi Yesuli nɪmolo nombo nombo tɪmbi, ñɪndiñ eñguk, “Bep, endɪ nek tañ wolok kusei nɪm nandi-dakleañda tɪmbi yomjɪ bi-semiñ.” Tɪmbi mik amali Yesulok dasindasin ep danneliñdok nɪsiñgan tɪmbi-inda sañala tɪñgɪliñ.

35 Kloñbat plon ep tembɪm biu palɪmbi, amatamdɪ ipi, daukañga tɪñgɪliñ, Juda ama biesɪli bo e-lakalakae tɪmbi eñgɪliñ, “Endɪ amatam ep kɪmɪkuk. Endɪ biañgan Mesia wɪn Yambatti nɪmbɪ taleñguk en sɪnɪkta, kɪndem kusei tɪmbɪ dakleumbi, enlok siñgin tɪke-kɪmɪlɪn.”

36 Tɪmbi mik amali wɪndiñgot manda sañala ti-ñɪmgɪliñ, wɪn endɪ endoñ bɪmbi, wain tuk kimbɪñ mɪ-wet tɪñɪpi,

37 niñgɪliñ, “Tɪkap dɪk Juda amalok ama wapmañjɪla, kɪndem siñgiñga tɪke-kɪmit!”

38 Tɪmbi Yesulok kusal kumbam mɪndiñnan komba plon ñɪndiñ youp wɪp bium pakuk, “Ñɪn Juda amalok ama wapmañjɪ.”

39 Tɪmbi kolan tɪndɪn ama tɪpet Yesu gɪta kloñbat plon ep tembum pakɪmɪk endoñnan nanin noli Yesu nɪ-kolambi eñguk, “Dɪk Mesia wakan ba? Wɪndiñda dɪtnalok siñgiñga tɪke-kɪmɪliñɪpi, nɪti wakɪt nɪp kɪmit!”

40 Gan nollɪ nɪ-ñombɪmbi niñguk, “En wɪli kɪmkɪmlok eu taleliñ, wɪndiñgangot dɪk ti-gamañ, wala tɪmbi dɪk Yambatti nek ti-gamekak wala nɪm mɪsɪlañ ba?

41 Nɪti kundit kolan tɪñgɪmɪkta tɪmbi tuan dɪndɪmgan ñakan ombɪ-tɪkeamɪk, gan ama ñali kolan no nɪm tɪñguk.”

* 23:30: Hosea 10:8 † 23:31: Yesuli eyout manda wɪn enla eñguk. Manda wɪlok walan wɪn ñɪndiñ, “Amatamdɪ nepek ñandin ama yom nɪmnatta ti-ñɪmañda, ama yomjat gɪnañjɪ nɪm tambaneñgɪliñ enda Yambatti nɪtek ti-semekak?”

42 Wĩndiñ embi, Yesula niñguk, “Yesu, dik kusei kĩmĩpi, amatamgai yambi-dikñeñĩpi, nak nandi-namekañ.”

43 Eumbi niñguk, “Nak biañgan ganlet: dik man sandap ñolondañgan nakĩta kunum walalan gĩnañ paletañ.”

Yesu kloñbat plon kĩmguk

44-45 Tĩmbi kwet boñgĩp taumbi, maim bipmĩumbi, kwet tuop kĩlĩm e palĩñĩlĩmbi, 3 kilok tĩnguk. Nain wolonda tapma ilan sandum masimasip wopum boñgĩp plon wilapmĩumbi, pan tĩpet indañguk.

46 Tĩmbi Yesulĩ wopungan kitĩmbi eñguk, “Bep, nak gĩnañna tip kĩka plon kĩmitet.”[☆] Wĩndiñ eu taleumbi kĩmguk.

47 Tĩmbĩmbi, mik amalok telak damanjĩlĩ nepek indañguk wĩn ka-nandi-talembi, Yambat ni-ta-lombi eñguk, “Biañgan ama ñĩn ama dĩndĩm no.”

48 Tĩmbi ama kĩmĩn gĩtik nepek wĩn kanelĩñdok bĩngĩlĩñ endĩ nek indañguk wĩn gĩtik ka-nandĩmbi, sĩmba gawat tĩngĩlĩñda tĩmbi kuanjĩ wĩwĩlembi, isĩnan undane ñañgĩlĩñ.

49 Gan Yesulok nolii gĩt tam nin Galili nanin en klem bĩngĩlĩñ endĩ kambak mayañgan ipi, nepek indañguk wĩn ka-nandi tĩngĩlĩñ.

Yesu tapliñgĩlĩñ

50 Ama no kuñguk koi Josep, ama kĩndem ba dĩndĩm no Arimatia it kwet Judia kwelan nanin. Endĩ ama biesĩ Juda amatam yambi-dikñeñgĩlĩñ endok sambat,

51 gan nolilĩ Yesulok plon manda nek e-topgĩlĩñ ba kundit nek tĩ-ñĩmĩngĩlĩñ endĩ en gĩta gĩnañ noñgan nĩm tĩnguk. Endĩ Yambattĩ amatam indañgan yambi-dikñeukak wala nandi-koñgomnatgan mandĩ pa tĩlĩnguk.

52 Ama walĩ Pilatoloñ ñambi, Yesulok dalandanla nĩnandumbi nandi-ñĩmĩnguk.

53 Nandi-ñĩmĩumbi ñambi, kloñbat plon nanin tamat tĩkepĩmbi, sandum satnĩlĩ tĩmĩp imbi, tĩke ñambi, sum no kawat gĩnañ kulukululĩnan kĩmĩkuk. Sum wĩn ama no gama nĩm kĩmĩkĩlĩñ.

54 Wĩn Sabat patnandĩ nain indaup tĩmbĩmbi, tĩwĩlĩndĩkñe nain dumalañgukta endĩ wĩndiñ tĩnguk.

55 Tĩmbi tam Yesu gĩta Galili nanin bĩmbĩn endĩ Josep klembi, sum ba Joseptĩ telak nĩtek plon Yesulok dalandan kĩmĩkuk wĩn ka-talembi,

56 ilan undane ñañgĩlĩñ. Ñambi, gwasap ba piñgĩp saple mĩlĩñ kĩndem Yesulok dalandanlok tĩ-jumupi, endĩkñe manda tañgonembi, Sabatta pat-nandi tĩngĩlĩñ.

[☆] 23:46: Kap 31:5

24

Yesul+ k+imnan nanin m+lakuk

¹ Kena nain kusei k+m+k+m+l+inan kwet salaup t+mb+mbi, tamd+ gwasap m+l+iñ k+ndem t+jumut t+iñg+l+iñ w+in epbi, Yesulok sumnan ñañg+l+iñ.

² Ñam tombi kañg+l+iñ w+in: kawat sum dai masipm+m+in w+in manjaneum tambon kandañ ña pakuk.

³ T+mbi endi sum tombañ g+inañ loñg+l+iñ, gan Wopum Yesulok dalandan n+m pal+m kañg+l+iñ.

⁴ N+m kañbi, nek indañguk wala nanand+inj+ n+m dak-leñ+l+mbi, plastik s+in+ik ama t+pet dasindasinjet kolsalennat endi endoñ indambi ik+m+ik.

⁵ T+mbi tamd+ yamb+si+l+kñ+embi, kolan m+si+ñ+i+pi, m+ilelem t+sempi, daus+ kwelan deiumbi, t+petti eng+m+ik, "S+indi ama kaik patak enda nekta semb+semb+in endok boñg+ps+inan bi lonjañ?"

⁶ Endi ñolok n+m patak, ikan m+lalalok. Endi dama Galili kwelan gama paliñ+i+pi, manda ñ+in sanguk w+in nandi-tombi,

⁷ 'Nak Ama Si+s+in+ik nepbi, yom amalok k+si+nan nap+l+mbi, kloñbat plon nul+ k+mbambi, sandap t+pet g+it no ñaumbi, k+imnan nanin b+ndambo m+lalettok een.' "

Eñaloli w+ind+iñ eumbi,

⁸ tamd+ Yesul+ manda eñguk w+in nandi-tombi,

⁹ sumnan nanin undane p+ ñambi, Yesulok gwañgwañii 11 g+ta nosii d+w+in yamb+mbi, nepek g+it+k inda-semguk wolok kasat t+semg+l+iñ.

¹⁰ W+in Malia Makdala nanin, Yoana, Yakobolok meñ Malia, wak+it tam d+w+in en g+ta pak+l+iñ wal+ wakan ama nin Yesul+ kenalok en+mumul+in endoñ ñambi, kasat t+sem pa t+iñg+l+iñ,

¹¹ gan en+mumul+in endi tamdok mandala nandum t+lal t+mb+mbi, n+m nandi-kwamb+iñ dañg+l+iñ.

¹² Petloli wandingan embi m+lapi, sumnan woñep ñambi mumuñem paunj+nem, g+inañ deium loumbi kañguk w+in: sandum Yesulok dalandan t+m+p imim+in wal+iñgot pakuk. W+ind+iñ kañbi, ilan undane ñambi, nepek w+in indañguk wolok nanandi kena t+iñguk.

Yesulok noliit t+pet Emaus telaknan ñañ+l+mbi, en inda-semguk

¹³ T+mbi sandap wolondañgan Yesulok noliit t+pet endi Jelusalem bimbi, Emaus ñandepi ñañg+m+ik. It kwet w+in 11 kilomita wolok tuop Jelusalem t+mb+ dumalaum patak.

¹⁴ T+m ñañ+i+pi, n+setkan nepek g+it+k indañguk wolok manda e-nandi t+iñg+m+ik.

15 Manda eu ñañambi tĩmbi, e-kle-kot tĩm pa ñañĩlĩmbi, Yesu en wakan siñginjetnan ep tĩmbi dumalaumbi, en gĩta yakan ñañguk.

16 Gan nepek nolĩ dauset masipmĩumbi, nĩm ka-nandi-tomgĩmĩk.

17 Tĩmbi endĩ eni-nandiĩmbi eñguk, “Sitĩ manda nektok e-kle-kot tĩñĩpi ñamĩk?” Eumbi, gitakan sĩnĩk ipi, dei-blambla embi pakĩmĩk.

18 Tĩmbi endoñnan nanin no koi Kleopas endĩ Yesu nĩkañbi eñguk, “Ama yok asupgan Jelusalem bi pakañ. Endoñnan nanin dĩk noñganlĩ kena nain lap kandañ wandĩñ nepek indañguk wĩn nĩm nandiĩlañ ba?”

19 Eumbi, “Wĩn nek indañguk?” wandĩñ eni-kañguk. Eni-kaumbi, tambane nĩngĩmĩk, “Nepek Yesu Nasalet nanin enda inda-ñĩmĩnguk wala eamĩk. Endĩ plofet ama no, tĩmbi manda gembĩnat eñguk ba kundit engano tĩnguk walĩ amatamda ñĩndĩñ daut semguk: Yambattĩ enda nandum loloñ sĩnĩk.

20-21 Nĩndĩ ñĩndĩñ nandi-kwambiñ dambi mandĩngĩmĩñ: Yambattĩ Yesu en wakan Israeal amatam nĩndĩ kolan gĩnañ nanin nĩpma tĩkeuktok nĩmbi taleñguk, gan nĩndok tapma ama biesĩ ba nĩmbĩndĩkñenĩlĩ en Roma amalok kĩsĩnan kĩmĩlĩmbi, wĩlĩ kĩmbektok manda embi, kloñbat plon wĩlĩm kĩmguk.

Nepek wĩn ikan sisañgan inda-ñĩmĩumbi, biañgan kĩm-sĩnĩk tañguk.

22 Tĩmbi wakangot nĩm. Nĩndoñnan nanin tam dĩwĩn endĩ nĩp tĩmbi sĩlĩkñenembi, nanandĩnĩ nĩm daklelak. Man salasalanen sĩnĩk endĩ sumnan ñalĩñ,

23 gan Yesulok dalandan nĩm kañbi undane bĩmbi, ñĩndĩñ nĩnĩlĩñ, ‘Nĩndĩ nepek engano kamiñ, wĩn eñalolĩ Yesu kaik patak nĩnĩmbĩm yambĩmĩñ.’ Tamdĩ wandĩñ eumbi,

24 nĩndoñnan nanin ama dĩwĩn endĩ bo sumnan ñambi kalĩñ wĩn, nepek tamdĩ sumda nĩnĩlĩñ wolok tuop palak. Gan Yesu en nĩm kalĩñ.”

25 Tĩmbi Yesulĩ enguk, “Sĩndĩ ama kamasi, plofet amalok mandanjĩ gĩtik gĩnañjĩ gĩnañ baiñgan baiñgan pa nandi-dasiañ.

26 Endĩ Mesialĩ amatam epmektok mĩlap wakan bembĩmbi, Yambattĩ koi gĩngĩt wopum mĩuktok youkĩlĩñ.”

27 Yesulĩ wandĩñ embi, Moselok plon kusei kĩmĩpi, Mose en wakĩt plofet ama dĩwĩndĩ Yesu enlok plon manda youkĩlĩñ gĩtik wĩn eni-dakleñguk. Eni-dakleñĩlĩmbi ñakap,

28 it kwet ama tĩpettĩ ñandep nandiĩngĩmĩk wĩn tĩmbi dumalañguk. Tĩmbi endĩ kaum Yesulĩ gamañgot yousĩm ñauktok tĩmbĩmbi,

29 tike-kimbi dambi niñgimik, “Kak, nikita pat! Maim ipi umbi kilim elak.” Windiñ ni-giñgineumbi, en gita palep it ginañ loñguk.

30 Timbi nanañ nanep tiñlimbi, Yesuli plaua nanañ no tikembi, Yambat we-ñmimbi ombimbi emum tikeñgimik.

31 Tikeñipi, dauset tombimbi ka-nandi-tombimbi, dausetnangan paikuk.

32 Timbi endi nisetkan e-nandi timbi eñgimik, “Biañgan sinik. Endi telaknan nikita biñipi, manda embi, Yambatok manda wolok bien nini-dakleñlimbi, walenet biañgan mlalak!”

33 Windiñ eñipi, wolongan mlapi, Jerusalem undane ñañgimik. Ña tombi, Yesulok gwañgwañii 11 git amatam diwin en gita kimin ti pakliñ ep timbi indañgiliñ.

34 Timbi amatam wali ama tipetta ñindiñ engiliñ, “Wopumdi biañgan kimnan nanin mlapi, Simondoñ indañak!”

35 Windiñ eumbi, ama tipet endi telaknan nek indañguk wolok kasat ti-sembi engimik, “Endi plaua nanañ no ombimbi nimumek, niti ka-nandi-tommik.”

Yesuli gwañgwañiiloñ inda-semguk

36 Gwañgwañiili gamañgot endañgan manda epaliñlimbi, Yesu en wakan boñgipsinan bi indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.”

37 Windiñ eumbi, ka piasat timbi, kolan misiñipi, “Ama wale kamiñ” embi nandiñgiliñ.

38 Timbi endi enguk, “Neta ginañji mlataumbi, ginañ tipet tañ?”

39 Kitna kesitna kawit, ñin natna sinik yañ! Gwilatna tikekañbi, ñindiñ nambi-daklewit: nak gaumna git kwandatna nat, gan wale tip endi gaum ba kwandatsi nim nat.”

40 Eu taleumbi, kii kesii daut semumbi kañgiliñ.

41 Kañbi, silisili git nandi-bendili ginañji tokñeñgukta timbi gama nim nandi-kwambiñ dañgiliñ. Timbi endi enikañbi eñguk, “Sindok nanañ no patak ba?”

42 Eumbi, m+kbalak sinjin pan no m+umbi

43 tikembi, dausnangan nañguk.

44 Timbi gwañgwañiila enbi eñguk, “Nak dama sin gita kuñipi, ñindiñ sangut: Mose wakit plofet ama ba ama diwin gitik endi nokok plon e-yout timbi, manda youkiliñ patak manda gitik wolok bien indauptok een.”

45 Windiñ embi, Yambattok manda youyoulin patak wolok kusei nandi-kiliñ eneliñdok nanandinji timbi pañgitaumbi

46 enguk, “Nepek ñindiñ indauktok youyoulin patak: Mesiali piñgip gawat bemi kimbi, sandap tipet git no timbimbi, kimnan nanin mlalakak.

⁴⁷ Tĩmbi noliili Jelusalem it kwelan kusei kĩmĩpi, endok koi plon amatam gĩtik kwet tuop kuañ enda ñĩndĩñ eu pĩukak, 'Sĩndĩ gĩnañjĩ tambanenekaliñda, Yambattĩ yomjĩ bi-samekak.' Wĩndĩñ indauktok youyoulĩn.

⁴⁸ Sĩndĩ mek nepek gĩtik wĩn indaũguk ba indaukak wolok gembĩ ipi e-daklenekaliñ.

⁴⁹ Nandĩwĩt! Bepnali nek samektok e-kwambiñ daũguk wĩn natna nĩ-mulambi, sĩndoñ pĩukak. Gan sĩndĩ Jelusalem ñĩngan papi mandĩñĩmbi, Yambattok gembĩn kunum gĩnañ nanin wĩn dasindasin nomĩk dasi-samekak wolok tuop.” *

Yesulĩ kunum gĩnañ loũguk

⁵⁰ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii yanañgĩpi, Betani it kwet kandañ ñam tombi, kii tĩke-lombi, ep gwĩlam tĩ-semguk.

⁵¹ Ep gwĩlam tĩ-semñĩpi yambĩk biumbi, Yambattĩ kunum gĩnañ tĩke-loumbi loũguk.

⁵² Loñĩmbi, gwañgwañiilĩ mĩlelem tĩ-ñĩmbi, silĩsilĩ wopum tĩñĩpi, Jelusalem it kwelan undane ñaũgĩliñ.

⁵³ Ñambi, sandap tuop tapma it sañ jimba gĩnañ lombi, wolok Yambat nĩ-kĩndem dambi kuũgĩliñ.

---

* **24:49:** Manda ñolok walan wĩn ñĩndĩñ, “Yambattok gembĩn, wĩn Dĩndĩm Woñ, kunum gĩnañ nanin inda-sembi pat-semekak.”

Gĩngit manda kɨndem Yoaneli youkuk Eundakle manda

Yoane gĩngit manda youkuk endi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no, gan enlok koi tike-louptok nɨm nandɨmbi, kɨmɨt-semɨmbi, enlok plon ñɨndiñ e-yout tĩnguk, “gwañgwa nin Yesuli gɨnañli kasileñguk” (13:23, 19:26, 21:7,20) ba “gwañgwa no” (18:15-16, 20:2-8).

Matayo wakɨt Maleko ba Lukali gĩngit manda kasatsɨ wɨn ikan youkɨliñ, wala tɨmbi Yesuli kundit engano tĩnguk asup wɨn Yoaneli lapɨpi, dɨwɨn no biennat sɨnik wɨngot youpi, ñɨndiñ eñguk, “kundit youyoulɨn patak wali kusei ñɨndiñda youyoulɨn: sɨndi manda ñɨn pinat nandi tɨmbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, wɨn nandi-kwambiñ danekaliñ, tɨmbi nandi-kwambiñ dañpi, endok gĩngitñii kuañda tɨmbi kuñgu sɨsɨnik wɨn kasilenekaliñ.” (20:31)

Yesuli e-yout manda asup eñguk wɨn Yoaneli wɨndiñgangot lapɨpi, tɨpetgot youkuk. Gan endi Yesulok kusal wakɨt kuñgu sɨsɨnik ba nandi-kɨliktɨlok plon manda asup ñɨndiñ youkuk: Yesuli Kunum Yambattok Man Mandan sɨsɨnik, tɨmbi nepek gɨtĩngɨtik ep tɨmbi indañguk. Endi Kunum Yambattoñ lololok yama wakan; endi telaktok kusei, manda biañgan sɨsɨniktok kusei, ba kuñgu sɨsɨniktok kusei; endi kuñgulok nanañ tuk biañgan sɨsɨnik ba kolsalen kuñgu emlak en wakan; endi mɨlamɨlat ba kuñgu molom; tɨmbi endi sipsiplok kandikñenji kɨndem ba wain komba sɨsɨnik en wakan. Nin endi Yesu nandi-kɨlikti tĩmɨlak, endi kuñgu sɨsɨnik kasilembi, papat kwambiñgan kulak, gan nin endi Yesu siñgi wɨlmɨlak, endi kɨmlok gĩngit kulak, tɨmbi kolandok tambon ombi-tikeukak.

Yoaneli kasat youkuk wolok sambat

Yesuli ama sɨnik indambi, kena kusei kɨmɨkuk (1)

Yesulok mandan ba kundil wali endi Kunum Yambattok Niñañ wɨn tɨmbi inda-dakleñguk (2-12)

Yesuli kɨmbepi, gwañgwañii tɨ-pañgɨpañgɨle tɨ-semguk (13-17)

Yesuli enlok kusal tɨmbi inda-dakleuktok kɨm mɨlapi, gwañgwañii loñ inda-semguk (18-21)

Yesuli ama sɨnik indambi, kena kusei kɨmɨkuk

Yesu, wɪn Kunum Yambattok Man Mandan en wakan, ama sɪnɪk indaŋguk

¹ Kwet nain kusei kɪmɪkɪmɪlɪnan Man Mandan endɪ ikan pakuk. Endɪ Kunum Yambat gɪt yakan kuŋgɪmɪk, en bo Yambat.

² En wakan kusei kɪmɪkɪmɪlɪnan Kunum Yambat gɪta yakan kuŋguk,

³ tɪmbi endok mandanla nepek gɪtɪŋgɪtɪk ep tɪmbɪ inda-taleŋguk, wɪn telak nolok plon nepek no nɪm tɪmbɪ indain-dan.

⁴ Man Mandan en wakan kuŋgu biaŋgan sɪsɪnɪk wolok kusei, tɪmbi kuŋgu walɪ amatamdok kolsalen sɪsɪnɪk.

⁵ Tɪmbi kolsalen walɪ kɪlɪm gɪnaŋ kolɪ sale-ta-ŋaumbi, kɪlɪmdɪ en makleuktok tuop nɪm.

⁶⁻⁷ Kolsalen wolok gembɪn ilɪmektok Kunum Yambattɪ ama no koi Yoane * nɪ-mulɪm bɪ indambi, kolsalen wolok kusei enɪ-daklembi, amatam gɪtɪkgandɪ endok mandan nandɪmbi, kolsalen wɪn nandɪ-kɪlɪktɪ tɪŋmɪnelɪŋdok wɪndɪŋ tɪŋguk.

⁸ Kolsalen wɪn Yoane en nɪm, tambo endɪ kolsalen wolok kusei eu inda-dakleuktok indaŋguk.

⁹ Kolsalen sɪsɪnɪk, nindɪ amatam gɪtɪk kolɪ sale-sem-lak, endɪ kwelan indaupi tɪŋguk.

¹⁰ Man Mandanlɪ kwet ŋɪn tɪmbɪ indaŋguk, tɪmbi en wakan kwelan ama indambi, kwelan kuŋguk, ganmek kwelalok amatamdɪ en wɪn nin sɪnɪk wɪn nɪm ka-nandɪ-tomgɪlɪŋ.

¹¹ Wɪn endɪ enlok kwelnan wɪngan pɪ indambi kuŋguk, gaŋgan enlok amatamŋiilɪ siŋgi wɪlmɪŋgɪlɪŋ.

¹² Gan ama en not tɪŋmɪŋgɪlɪŋ, wɪn endok koi tɪke-kwambɪŋ daŋgɪlɪŋ, endɪ gɪtɪk Man Mandanlɪ ep tɪmbɪ paŋgɪtaumbi, Kunum Yambattok gwaŋgwa bɪsalii indaŋgɪlɪŋ.

¹³ Wɪn endɪ meŋ beptok wekat sɪnɪk nɪm indaŋgɪlɪŋ, ba amalok ka-galksɪla ba nanandɪnjɪla nɪm, tambo Kunum Yambat engan ep tɪmbɪmbi, enlok gwaŋgwa bɪsalii indaŋgɪlɪŋ.

¹⁴ Man Mandanlɪ kwelan ama gwɪlap ba gaummat indambi, nɪndok boŋgɪpnɪnan dou mɪlat tɪŋguk. Tɪmbi nɪndɪ dautnɪlɪ kaŋɪtnambi, endɪ enlok kusal engano wɪn tɪmbɪ inda-dakleumbi kaŋgɪmɪŋ, wɪn endɪ Bep Yambat-tok Nɪŋaŋ engano sɪnɪk. Bep en nɪ-mulɪm pɪm indambi, yousɪyousɪŋgan Beulok gɪnan sɪloŋ ba kusal sɪsɪnɪk wɪn tɪmbɪ inda-dakleŋguk.

* **1:6-7:** Yoane gɪŋgɪt manda kɪndem youukuktɪ ŋolok Yoane tuk i-sem-i-sem endok plon elak.

15 Endok plon Yoaneli ññndiñ e-daklembi kitimbi eñguk, “Wïn ama wala wakan nak ññndiñ sangut, ‘Ama nokok siñgi kandañ indalak endi nak gama nïm indañilambi ikan pakuk, wala timbi endi nak napma klelak.’ ”

16 Timbi Man Mandanli gïnañ sïloñ molom sinikta timbi bisik kusei kuseili nïndi gitiktok nain nain inda-nïmguk.

17 Wïn Moseli Kunum Yambattok endikñe mandan Juda nïndok bep pañniila emguk, timbi Yesu Kistolli Kunum Yambattok gïnan sïloñ ba kusal sisinik wïn timbi inda-dakleñguk.

18 Nimbek noli Bep Yambat nain nola no nïm kañgïliñ. Wïn enlok Nïñañ engano sinik en wakan Bep Yambattok kusal timbi inda-dakleñguk. Neta, endi bo Yambat sinik, timbi Beu gïta ñasïngan sinik patak.

*Yoane tuk i-sem-i-semli Yesulok telak ti-dïndim eñguk
(Matayo 3:1-12, Maleko 1:2-8, Luka 3:15-17)*

19 Juda ama biesi Jelusalem pakiliñ endi Yoanelok kusal, wïn endi Mesia inda indalak een en wakan ba no, wïn nandidakleneliñdok nandïngïliñ, wala timbi endi tapma ama git Livai ama † diwïn Yoaneloñ eni-mulim ña tombi, “Dik nin sinik?” ni-nandïngïliñ. Timbi Yoaneli ññndiñ tambane enguk:

20 endi enlok kusal nïm kimit-sembi, endi e-daklembi enguk, “Natna wïn Mesia nïm.”

21 Wïndiñ eumbi, ni-nandimbi eñgïliñ, “Tikap dik Mesia nïmda, dik nin sinik? Ba dik plofet Elia bïndambo indauktok een en ba?” Eumbi enguk, “Nak en nïm.” Eumbi niñgïliñ, “Wïndiñda dik plofet Mose nomik wïn indauktok een en ba?” * Eumbi, “Nak en bo nïmgot” enguk.

22 Wïndiñ eñgukta, bïndambo ni-nandimbi eñgïliñ, “Dik nin sinik? Nïndi ama nini-mukiliñ enda manda tambon eniñeñdok dik kusaka ninbim nandina. Dik ditnala nittek elañ?”

23 Eumbi, Yoaneli manda no plofet Aisaiali youyoulin wïn kimit-klembi, ññndiñ enguk, “‘Ama no kwet ama nïmnatnan papi, Wopumdok telal ti-dïndim ewit! wïndiñ kitilak’ * wïn natna wakan.”

24 Timbi Falisi amalï ama eni-mulimbi biñgïliñ walï

25 Yoane ññndiñ ni-nandïngïliñ, “Tikap dik Mesia en nïm, ba Elia ba plofet wïn bo nïm, wïndiñda dik nekta amatam tuk pa i-semïlañ?”

† 1:19: Ablaamdok lan Jekop endok niñañiiloñnan nanin nolok koi Livai. Endok sambalii tapma ilan tiplapape kena kusei kusei tiañgïliñ endok kosi “Livai ama” kitikitin. (Namba 3:17-37) * 1:21: Malakai 4:5, Lo 18:15 * 1:23: Aisaia 40:3

²⁶ Eumbi tambane enguk, “Nak wɨn tukgot pa i-semlet, gan ama no sɨndok boŋgɨpsɨnan kulak - sɨn endok kusal nɨm kanandi-dakleañ -

²⁷ endɨ wakan nokok singi kandañ indaupi tɨlak, tɨmbi nak pɨmbiñen ñandin ñalɨ endok kesɨ gwɨlaplok toan pɨsalɨmettok tuop nɨm.”

²⁸ Wɨn Yoanelɨ Betani it kwet, Jordan tuk maim lambɨlambɨn kandañ papi, tuk i-semɨñguk kwet wolok wɨndɨñ indañguk.

Yoanelɨ Yesula Kunum Yambattok Sipsip Nɨñan sɨnɨk wɨndɨñ e-dakleñguk

²⁹ Kwet salaumbi, Yoanelɨ Yesu bɨum kañbi, noliila ñɨndɨñ enguk, “Wɨ kawɨt: en Kunum Yambattok Sipsip Nɨñañ, nin endɨ kwelalok amatam gɨtɨk endok yomjɨlok mɨlap wɨn apma tɨke-taleukak! †

³⁰ Wɨn ama walañgan nak ñɨndɨñ eñgut, ‘Ama nindɨ nokok singi kandañ indalak, endɨ nak gama nɨm indañɨlambi ikan pakuk, wala tɨmbi endɨ nak napma klelak.’

³¹ Dama natna bo en nin sɨnɨk wɨn nɨm ka-dakleñgut, gan endok kusal Islael amatamda tɨmba inda-dakleuktok nak ñolok bɨmbi, tuk i-sem-i-sem kena kusei kɨmɨkut.”

³² Tɨmbi Yoanelɨ yousɨmbi, Yesulok plon ñɨndɨñ e-dakleñguk, “Dɨndɨm Woñɨ mambaip wandɨn kunum gɨnañ nanin pɨmbi, endok plon pɨ palɨm kañgut.

³³ Damañgan nak bo en Mesia wɨn nɨm nandɨñmɨñgut, gan tuk i-sem-i-semlok nanɨ-mukuktɨ ñɨndɨñ nanguk, ‘Ama nindok plon nokok Woñnalɨ pɨ palɨmbi kaukañ en wakandi amatam Dɨndɨm Woñɨ i-semekak.’

³⁴ Eumbi, natna dautnalɨ wɨndɨñ indaumbi ka-taleletta tɨmbi ñɨndɨñ pa e-daklelet: ñɨn Kunum Yambattok Nɨñañ sɨnɨk.”

³⁵ Salaunda Yoanelɨ kwet pakuknan wolok bɨndambo ñam ikuk. Tɨmbi gwañgwa en kle-ta-kuñgɨlɨñ endoñnan nanin tɨpettɨ en gɨta ikɨmɨk. Ilɨñɨlɨmbi,

³⁶ Yoanelɨ Yesu yapma kle ñaum kañbi, gwañgwañiitta ñɨndɨñ enguk, “Wɨn kandemɨk! Kunum Yambattok Sipsip Nɨñañ wakan ñak!”

³⁷ Eumbi, endɨ manda wɨn nandɨmbi, Yesu kle ñañgɨmɨk.

³⁸ Tɨmbi Yesulɨ tambanembi, ama tɨpet en kle bɨumbi yambɨmbi, enɨ-nandɨmbi eñguk, “Sɨtɨ nekta bamɨk?” Eumbi

† **1:29:** Kunum Yambattɨ yomjɨ bi-semektok Juda amalɨ sipsip ba gaut dɨwɨn no yandɨpbi, tapma tɨñmañgɨlɨñ. Gan gauttok wekailɨ amalok yom wɨlɨt-semum taleuktok tuop nɨm, wala tɨmbi Kunum Yambattɨ enlok nɨñañ Yesu amatam kolanjɨlok tuan apma tɨkeuktok nɨ-mulɨm pɨm indambi, sipsip nɨñañ wandɨn kɨm-semguk.

nĩngimik, “Rabai” (wĩn nĩndok mandani plon ‘endaut’), “dik it delok dou mĩlat pa tĩlañ?”

³⁹ Eumbi enguk, “Bĩmbi kandemik!” Yesulĩ wĩndĩñ eumbi, endĩ en kle ña it wĩn kañgimik. 4 kilok tĩmbĩmbi, en gĩta palĩmbi, tim tĩnguk.

⁴⁰ Ama tĩpet Yoanelok mandan nandĩmbi, Yesu kle ñañgimik, endoñnan nanin no wĩn Simon Petlolok kwayañ koi Andlu.

⁴¹ Endĩ Yesu gĩta pakap kañbimbi, dĩndĩngan ñam dal Simon lonji-ta-ña kañbi nĩnguk, “Nĩtĩ Mesia ip kamik.” (Mesia wĩn Glik manda plon Klisto kitĩañ.)

⁴² Wĩndĩñ embi nañgĩlĩmbi, Yesuloñ ña tomgimik. Ña tombĩmbi, Yesulĩ Simon daut kwambĩñ kañbi nĩnguk, “Dĩk Simon Yoanelok nĩñañ. Koka komblin Sifas kitĩnekalĩñ.” (Kot ‘Sifas’ wĩn Grik manda plon Petlo.) §

Filip gĩt Natanaellĩ Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Nĩñañ, wĩn ka-nandĩ-tomgimik

⁴³ Salaumbi, Yesulĩ Galili kwelan ñaupi nandĩmbi ñañguk. Ñañĩpi, Filip tĩmbi indaumbi nĩnguk, “Dĩk bĩ nak nep kle kuukañ.”

⁴⁴ (Filiptok it kwet wĩn Betsaida, wĩn Andlu gĩt Petlo endok iset kweset.)

⁴⁵ Tĩmbi Filiptĩ ña Natanael tĩmbi indaumbi nĩnguk, “Ama waliñgan Moselĩ endĩkñe manda gĩnañ ba plofet amalĩ bo indauktok youyoulĩn, wĩn Mesia en nĩndĩ ip kamĩñ. En Joseptoñ nĩñañ koi Yesu Nasalet it kwelan nanin.”

⁴⁶ Eumbi nĩ-nandĩmbi eñguk, “Akai! Ba nepek kĩndem no it kwet koi gĩngĩl nĩmnat wandinnan indauktok tuop ba?” Eumbi, Filiptĩ nĩnguk, “Dĩtna bĩmek ka!”

⁴⁷ Tĩmbi Yesulĩ Natanael bĩum kañbi, endok plon ñĩndĩñ eñguk, “Yakñe! Ama ñĩn endĩ Israel ama sisĩnik. Juluñĩt endok plon no nĩm palmĩlak.”

⁴⁸ Wĩndĩñ eumbi nĩ-nandĩmbi eñguk, “Nĩtek tĩmbi dik nokok kusatna wandin nandĩ-namlañ?” Eumbi nĩnguk, “Filiptĩ gama nĩm kitĩ-gamñĩlĩmbi, dik komba fik kapmainan pipalĩmbi gambĩt.”

⁴⁹ Natanaellĩ manda wĩn nandĩmbi nĩnguk, “Endaut. Dik Kunum Yambattok Nĩñañ sisĩnik, Israel nĩndok Ama Wapmañĩ mandĩ pakamĩñ wĩn dik wakan!”

⁵⁰ Eumbi, Yesulĩ tambane nĩnguk, “Ba nak komba fik kapmainan pipalĩm gambĩt wĩndĩñ ganĩtta tĩmbi, dik wĩndĩñ nandĩ-kwambĩñ dalañ ba? Dik nepek gĩtikĩn dĩwĩn siñgimek indaumbi kaukañ walĩ man nek indalak wĩn makleukak.”

§ 1:42: Kot tĩpet wolok kusaset wĩn ‘kawat’.

51 Tĩmbi yousĩmbi nĩnguk, “Wĩn biañgan sĩnĩk. Nak ñĩndĩñ sanlet: sĩndĩ kanekalĩñ, wĩn kunum yama dĩlĩ tombĩmbi, Kunum Yambattok eñaloñiilĩ kwelan nanin kunum gĩnañ lombi, nak Ama Sĩsĩnĩk nokoñnan undane pĩmbi, wĩndĩñ lo ña pĩ pa tĩnekalĩñ.” **

Yesulok mandan ba kundil walĩ endĩ Kunum Yambattok Nĩñañ wĩn tĩmbi inda-dakleñguk

2

Yesulĩ tuk tĩmbim wain indañguk

1 Kena nain tĩpet taleumbi, Galili kwelan it kwet no koi Kana wandĩñ ama noli kĩkokot tĩmbi, nanañ sina wopum tĩnguk. Yesu meñĩ wandĩñ pakuk,

2 tĩmbi Yesu gĩt gwañgwañii bo enĩ-tiañeum bĩmbi, wandĩñ pakĩlĩñ.

3 Pakap, wain tuk taleumbi, Yesu meñĩ Yesula ñĩndĩñ nĩnguk, “Wain ememlok wĩn ip talek.”

4 Eumbi tambane nĩnguk, “Me, wĩn nokok nepek nĩm. Kusatna tĩmba inda-daklelok nain wĩn gama nĩm indak.”

5 Eumbi, Yesu meñĩ it wolok kena gwañgwala ñĩndĩñ enguk, “Endĩ nepek no sanbĩmbi, wolok tuop tĩnekalĩñ!”

6 Tĩmbi it wolok gĩnañ kawat kambot tuknat kĩt tombon, tombon noñgan pakuk, noñgan noñgan wolok wopum wĩn 80 ba 120 lita, wolok tuop. Wĩn Kunum Yambattok dainan tĩ-jamilan tĩndĩlok Juda amatamdĩ tuk walĩ kisi kesisi, nepek dĩwĩn wakĩt wĩlĩkañgĩlĩñ.

7 Tĩmbi Yesulĩ kambot wĩn kañbi, kena gwañgwala enguk, “Kambot ñĩ pakañ wĩn tuk gĩt-talewit!” Eumbi, kambot gĩtĩk wĩn gĩlĩm man plon tokñe-taleumbi

8 enguk, “Ale, tuk lakat no kambot gĩnañ nanin gĩpi, nanañ kandĩkñe amaloñ tĩke ñawit!” Eñguk wolok tuop tĩke ñambi,

9 nanañ kandĩkñe amala mĩumbi, tuk walĩ ikan wain indañguk wĩn nakanaka tĩnguk. Nakanaka tĩmbi, wain tuk wĩn denanin wĩn nĩm nandĩnguk, wĩn kena gwañgwa gĩkĩlĩñ endĩngot nandĩngĩlĩñ, wala tĩmbi kandĩkñelĩ ama kĩkokot tĩnguk wĩn kĩtĩmĩmbi

10 nĩnguk, “Kĩmĩn beu gĩtĩktĩ wain tuk kĩndem wĩn dama danbi, yoksiila emum nam, kamakama tĩmbĩmbi, wain kolan siñgimek danbi pa emañ. Gan dĩk wain tuk kĩndem tĩke-kimbĩñ dambi, kombĩtmek tĩke bĩlañ.”

** 1:51: Jekoptĩ Kunum Yambattok eñaloñii lat plon lombi pĩmbi kañbi ka-nandĩ-dakleñguk, wĩn Yambattĩ en kasĩleñguk (Stat 28:12-15), wĩndĩngangot Yesulok gwañgwañiilĩ Yambattĩ Yesu kasĩleñguk wĩn ka-nandĩ-tomnekalĩñ.

11 Yesulî Galili kandañ, Kana it kwelan tuk tîmbî wain indañguk walî endok jimba kundil dama sîsînk. Kundil wîñ tîñîpi, enlok kusal engano wîñ tîmbî inda-dakleumbi, gwañgwañiilî kañbi nandi-kwambiñ dañgîlîñ.

12 Sina walî taleumbi, Yesu meñ kwayañii ba gwañgwañii endî Kapaneam it kwelan ña tombi, sandap nîtepekgot yakan wandîñ pakîlîñ.

Yesulî Beulok il giñgiñgan nîm tîñgîlîñda ep kle-kokuk (Matayo 21:12-13, Maleko 11:15-17, Luka 19:45-46)

13 Juda amatamdok Kamaikamai gwîlat walî indaup tîmbîmbi, Yesulî gwañgwañii gîta Jêusalem lo ñañguk.

14 Ña tombi, tapma it sañ jimba gînañ lombi yambîñguk, wîñ ama dîwîndî tapmalok makauk wakît sîpsîp ba mambaip tualok ep bî yapîkîlîñ, tîmbi ama dîwîndî mînem walan kusei kusei tombo mîñ kena tî-pakîlîñ. * Yesulî wîñ yambîmbi,

15 toa no binjaneum gîlîm daumbi, ama wakît makauk ba sîpsîp gîtik wîñ tapma it sañ jimba gînan nanin yandîp kleum poña-taleumbi, ama mînem tombo mîñ kena tî-pakîlîñ endok mînem kwandainjî gîtik wîñ wîlî papuseneumbi, endok kîmîkîmîtsî ep tambokuk.

16 Tîmbi endî ama mambaip tualok kîmîkîlîñ wîñ enombîmbi eñguk, “Ei! Nepenepek gîtik ñîñ platikan mep ña-talewît, tîmbi nokok Bepnalok il ñîñ tîmbîm kîmîlî tua it sîlanin inda-ta-bîlak, wîndîñ nombo nîm tînekalîñ!”

17 Wîndîñ eumbi, gwañgwañiilî plofet manda no Kap nolok gînañ youyoulîñ patak wîñ nandi-sîwîkîlîñ. Manda wolok gînañ Mesialî Kunum Yambatta ñîndîñ nîñguk, “Nak dîkok îka tîke-kîmbîñ dambî, it walî giñgi sînk palektok giñgîneletta tîmbi kuñguna kolaukak.” ✧

18 Yesulî tapma ilan wîndîñ tîñgukta tîmbi Juda ama biesîlî nîmbi eñgîlîñ, “Dîk jimba kundit nîtek tîmbîmbi kadakleamîñ, wîñ Kunum Yambattî tapma it kandîkîe kena wandin tîndîlok ganbî taleñguk?”

19 Eumbi tambane enguk, “Sîndî Kunum Yambattok il ñîñ wialîmbi, sandap tîpet gît no wolok gînañnan nak bîndambo mamba ilekak.”

20 Eumbi nîñgîlîñ, “Akai! Nîndîla tapma it ñîñ gwîlat 46 gînañnan kîndit-ta-bamîñ, gan dîkta sandap tîpet gît no wolok gînañnan mambî ilepi elañ ba?”

21 Gan Yesulî tapma itta sînk nîm eñguk, tambo endî enlok piñgîula eñguk.

* **2:14:** Ama mînem tombo mîñ kena tîañgîlîñ endî amatamdok mînem tîkembî, wolok kîñjan tapma ittok mînem emumbi, amatamdî walî tapmalok gaut tuañgîlîñ ba tapîkot kîmîkîlîñ. ✧ **2:17:** Kap 69:6

22 Tĩmbi Kunum Yambattĩ en kĩmnan nanin tĩmbi mĩlakuk, wolok siĩgi kandaĩ gwaĩngwaĩiilĩ manda wĩn eĩguk wĩn nandi-sĩwĩpi, Mesialok mĩlamĩlat plon manda youyoulĩn patak wakĩt manda Yesu en eĩguk wĩn nandi-kwambiĩ daĩngĩliĩ.

Yesulĩ amatam gĩĩktok kusasĩ nandi-talelak

23 Yesulĩ Kamaikamai gwĩlatta Jelusalem it kwelan paliĩpi, jimba kundit asup tĩmbĩmbi, amatam asuptĩ wĩn kaĩngĩliĩnda tĩmbi en wĩn Mesia sĩnĩk wĩn nandi-kwambiĩ daĩngĩliĩ.

24 Gan Yesu endĩla amatamdok nanandĩnji plon nĩm panjaĩnganeĩguk,

25 wĩn kusei ñĩndĩĩnda: amatam gĩĩk endĩ nĩtein wĩn Yesu en nandi-kĩliĩ eĩguk, tĩmbi endok gĩnaĩ nanandĩnji yambi-nandi-dakle-taleĩgukta tĩmbi, nĩsĩlok kusasĩ plon nimbek nolĩ Yesula nanandĩ mĩuktok tuop nĩm.

3

Kuĩngu taletalen nĩmnat wolok kusei wĩn Yesu en wakan

1 It kiyau wopum Juda amatam yambi-dĩkĩneĩngĩliĩ, endoĩnan nanin Falisi ama no koi Nikodemus.

2 Endĩ tim nola Yesuloĩ bĩmbi nĩĩguk, “Endaut. Nĩndĩ gambi-nandi-dakleamĩ, wĩn Kunum Yambattĩ dĩk endaut kuuĩdok ganĩ-mupi, dĩkĩta patak. Neta, jimba kundit dĩk pa tĩlaĩ, wandin wĩn ama nolĩ nĩsĩlok gembĩnji plon tĩnelĩĩndok tuop nĩm.”

3 Eumbi, Yesulĩ tambane nĩĩguk, “Wĩn biaĩngan sĩnĩk. Tĩmbi Kunum Yambattok kandaĩ nak ñĩndĩĩ ganba: tĩkap ama nolĩ indainda komblin bĩndambo nĩm indaukta, endĩ endok gĩĩngĩt indauktok tuop nĩm.”

4 Eumbi, Nikodemuslĩ nĩ-nandiĩmbi eĩguk, “Akai, ama gĩliktĩ indainda komblin wĩn telak nĩtek plon tuop indauk? Endĩ meĩlok sĩmbai gĩnaĩ bĩndambo pĩumbi, meĩli apmektok tuop nĩm bek.”

5 Eumbi, Yesulĩ tambane nĩĩguk, “Wĩn biaĩngan sĩnĩk. Nak ñĩndĩĩ ganba nandi: tĩkap Kunum Yambattĩ tuk wakĩt Woĩnĩli ama nĩm tĩmbi kaĩktaumbi, indainda komblin indaukta, endĩ Kunum Yambattok gĩĩngĩt indauktok tuop nĩm.

6 Wĩn amalok pĩĩngĩu gwĩlap wĩn enlok meĩ beuloĩnan nanin, tĩmbi gĩnaĩ tiptok kuĩngu sĩsĩnĩk wĩn Dĩndĩm Woĩloĩnan nanin.

7 Nak ‘Sĩndĩ indainda komblin indanelĩĩndok’ ganĩt, wala nandi-gĩtĩngĩtĩp nĩm tĩmbekaĩ.

⁸ Sasaleli enlok nanandin klembi, pendip ñalak. Wali denanin bimbibi delok ñalak win dik nanduñdok tuop nim, dik giñgiliñgot pa nandiñ. Winiñgangot Dindim Woñdi telak nitek plon amala kuñgu sisinik win mumbi, kombli indalak, win ama noli kautok ba nandi-dakleuktok tuop nim.”

⁹ Nikodemusli ni-nandimbibi eñguk, “Woñdi kuñgu sisinik mialak wali nitek indauk?”

¹⁰ Eumbi tambane niñguk, “Dik Isael amatamdok endautsi loloñ, gañgan nepek win nim nandi-daklelañ bek?”

¹¹ Biañgan ñak. Nak niñdiniñ ganba: niñdi nepek nandikiliñ eamniñ wolok plon manda eamniñ, ba nepek dautniñ kañgimniñ wolok gembin ikamniñ, gan sindi niñdok mandaniñ pa nandi-dasiañ.

¹² Nak nepek kwelan ñolok indañ wolok plon kasat tisangut, gan sindi nokok mandana nim nandi-kwambiniñ dañda timbi, nitek plon pañgítambi, nepek kunum ginañ indañ win sanbam nandi-kwambiniñ daneliñ?

¹³ Ganmek sindoñnan nanin ama noli kunumdok nepek ka-nandilok wandiniñ no nim loñgiliñ. Nim. Nak Ama Sisinik noñganliñgot kunum ginañ kukap, kwelan ñolok piñgutta timbi kunumdok nepek gitik win nandi-talelet.

¹⁴⁻¹⁵ Timbi nak nandi-kilikti ti-namañdi kuñgu taletalen nimnat win kasileneliñdok Kunum Yambatti Ama Sisinik nak nep lololok elak. Win Isael amatamdi kwet silaninnan kuñlumbi, amatam maletti eium kimpnep tiñgiliñ win ep kimpilektok Moseli malet walawalan no timbi, komba bem mioñ nolok plon tike-lo mambi ikuk, ✧ walan winiñgangot amatamdi kuñgu taletalen nimnat win kasileneliñdok nep mambi loutat.”

¹⁶ Kunum Yambatti kwelalok amatam gitik engano sinik ep galk tañguk win niñdiniñ timbi inda-dakleñguk: endi enlok Niñañ engano sinik amatamda kimp-semektok ni-mulumbi indañguk. Winiñda no en Niñañ nandi-kilikti tiñmilakta, endi kolandok giñgit nim timbekak, tambo endi kuñgu taletalen nimnat win kasileukak.

¹⁷ Win Kunum Yambatti Niñañ amatamdok kolanjilok kinjan eu taleuktok kwelan nim ni-mukuk, tambo endi kolanjilok kinjannan nanin yapma tikeuktok ni-mulumbi indañguk.

¹⁸ Nin endi Niñañ nandi-kilikti tiñmumbi kulakta, Kunum Yambatti yominlok kinjan tambon ombi-tikeuktok nim eu talelak. Gan nin endi Niñañ nim nandi-kilikti tiñmumbi kulakta, endi Kunum Yambattok Niñañ engano sinik endok koi nim nandi-kilikti tilakta timbi, Kunum Yambatti ikan yominlok kinjan tambon ombi-tikeuktok eu taleñguk.

19 Wĩndĩñ tĩnguk wĩn kusei ñĩndĩñda: endĩ kolsalen kwelan ikan nĩ-mulĩmbi indaĩnguk, gan kuĩngunji kolanda tĩmbi amatamdĩ kolsalen siĩgi wĩlĩmbi, kilĩm kasĩleĩngĩlĩñ.

20 Neta, ama gĩtik ti-mĩpmĩle taĩ endĩ ep tĩndĩnjĩlok kusei inda-dakleĩmek wala mĩsĩñĩpi, kolsalenla nandĩ-kunjĩt sĩnĩk tambi makleañ.

21 Gan nin endĩ Kunum Yambattok kusal sĩsĩnĩk wĩn kĩmĩt-klembi, tĩke-kwambiñ dalakta, endĩ Kunum Yambat taĩgoneĩpi, kundit kĩndem pa tĩlak walĩ inda-dakleuktok kolsalen gĩnañ pa bĩlak.

Yesulĩ Yoane tuk i-sem-i-sem maklelak

22 Kamaikamai gwĩlat taleumbi, Yesulĩ gwaĩngwaĩii yanaĩngĩpi, Jelusalem nanin pĩmbi, Judia kwelan ña tombi, nain dĩwĩn gwaĩngwaĩii gĩta wandĩñ kuĩpi, amatam tuk i-semĩĩnguk.

23-24 Yoane tuk i-sem-i-sem it kwambiñ gĩnañ gama nĩm kĩmĩkilĩñda tĩmbi, endĩ bo kena wĩn ti-ta-kuĩnguk, wĩn it kwet koi Salim kandañ tuk asup pakukta tĩmbi, endĩ tuk no koi Ainon wolok palĩmbi, amatamdĩ yousĩyousĩĩngan endoĩ bĩumbi, tuk i-semĩĩnguk.

25 Tĩmbi nain nola Yoanelok gwaĩngwaĩii dĩwĩn gĩt Juda ama nolĩ kusei kĩmĩpi, kisi kesisi ba nepek kusei kusei dĩwĩn wĩn nĩtek wĩlĩpi, Kunum Yambattok dainan jamilan indaindalok plon e-taĩan tĩngĩlĩñ.

26 Wĩndĩñ tĩmbi, Yoaneloñ ñambi nĩngĩlĩñ, “Endaut, ama walĩ ba, dĩkĩta Jordan tuk tambon kandañ kuumbi, endok kusei pa nĩnĩ-dakleĩnguñ, wĩn Yesu endĩ bo nain ñĩndĩngĩtaĩngan tuk i-sem-i-sem kena tĩmbĩmbi, amatam gĩtikĩ endoĩ pa ñaĩ yaĩ!”

27 Eumbi tambane enguk, “Wĩn kĩndem. Tĩkap Kunum Molomdĩ ama nĩm tĩke gwĩlam tĩĩmekta, kenanlok bien walĩ indaĩmektok tuop nĩm.

28 Sĩnĩla nak ñĩndĩñ ewambi nandĩngĩlĩñ, ‘Nak Mesia en nĩm, tambo nak endok telak dama tĩĩmettok nani-mulĩmbi bĩ indaĩgut.’

29 Mesia nĩtok plon nak e-yout manda nĩtek ewĩt? Mesia wĩn, endĩ ama no tam gĩngĩt wĩlĩmĩmĩn wandin. Tĩmbi ama wolok nol endok kandañ ipi, mandan nandĩlak wandin natna Yesulok gembĩn ipi, amatamdĩ endok mandan nandĩnepi ñaĩ wĩn nandĩlet, nain wolonda nandĩ-sĩlĩsĩlĩlĩ nokok gĩnaĩna tokĩelak.

30 Neta, Kunum Yambattĩ endok koi gĩngĩt walĩ wopum daumbi, nokok kotna gĩngĩt walĩ pĩpĩ euktok nandĩlak.”

Kunum gĩnañ nanin pĩmbi indaĩnguk wĩn Yesu en wakan

³¹ Kunum ginañ nanin pĩmbi indalakti ama gitik yapma klelak. Neta, kwelan ama endi kwettok giñgĩtĩii, tĩmbi kwelalok nepek plon manda eañ, gan kunum ginañ nanin pĩmbi indaũguktĩ wandin nĩm, tambo endi kwelan ama gitik yapma klembi,

³² nepek kunum ginañ kaũguk ba nandiũguk wolok plon elak, gaũgan mandan wĩn noũgan noũgandiũgot nandi-dasiañ.

³³⁻³⁴ Kunum Yambattĩ Nĩñañ ni-mukuk enda Dĩndĩm Woñ tokñetokñen mĩlakta tĩmbi, Woñ walĩ tĩmbi paũgĩtaumbi, Kunum Yambattok mandangot pa elak, wala tĩmbi nin endi mandan wĩn nandi-dasilak, endi ñĩndĩñ tĩmbi inda-daklelak: endi Kunum Yambattĩ biaũgan molom sĩnik wĩndĩñ nandi-kwambiñ dalakta.

³⁵ Beptĩ Nĩñañ tĩke-galk talak, tĩmbi endi nepek gitĩngĩtik endok kiinan kĩmĩpi, ka-dĩkĩeuktok nĩmbi taleũguk.

³⁶ Wĩndĩñda tĩmbi nin endi Kunum Yambattok Nĩñañ nandi-kĩlĩktĩ tĩñmĩlak, endi kuũgu taletalen nĩmnat wĩn ikan ñĩndĩngĩtaũgan kasĩlembi kulak, gan nin endi Nĩñañdok mandan nĩm tĩkembĩ kĩmĩt-klelak, endi kuũgu sĩsĩnik wĩn nĩm kasĩleukak. Tambo, Kunum Yambattĩ ikan yomĩnlok kĩnjan tambon ombĩ-tĩkeuktok eu taleumbi, palmekak.

4

Samalia nasili Yesu en Mesia wĩn nandi-kwambiñ daũgĩlĩñ

¹⁻² Tĩmbi manda no ñĩndĩñ eu sapañaneũguk, “Am-atamdĩ Yesulok gwaũgwañii indaumbi, tuk i-sem-lak, endok kwĩnakwĩnatsĩlĩ Yoanelok gwaũgwañii yapma klelak.” (Gan wĩn Yesulĩ tuk i-sem-i-sem kena nĩm tĩũguk, wĩn endok gwaũgwañiilĩngot amatam tuk i-sem pa tĩũgĩlĩñ.) Tĩmbi manda walĩ Falisi amalok pawanjĩ ginañ piũguk wĩn Yesulĩ nandi-tomguk, wolonda

³ endi Judia kwet bimbi, Galili kwelan bĩndambo undane ñaupĩ ñaũguk.

⁴ Ñambi nandiũguk, wĩn “Samalia distrik dama dĩkĩeuttok.”

⁵ Tĩmbi Yesulĩ Samalia kwelan ñaũpi, it kwet no koi Sikal wĩn tĩmbi dumalaumbi, Juda git Samalia nasilok bep paũjĩ Jekoptĩ kwet no nĩñañ Joseptok biñmĩũguk wolok tomguk. *

⁶ Tĩmbi Jekoptĩ tuk ban no kĩndit-bium wolok pakuk, wala tĩmbi Yesulĩ telak ombapgan bĩũgukta tĩmbi gwaseimbi, ban baliliñnan pip pakuk.

Kwet nain bomup tĩmbĩmbi,

* 4:5: Manda walĩ Stat 48:22 git Josua 24:32 wolok plon e-youtak.

7 Samalia tam noli tuk gilep bi+um kañbi niñguk, “Di+k tuk git nam!”

8 (Gwañgwañii endila it kwelan nanañ tuatuala ña-taleñg+i+ñ.)

9 Yesuli w+nd+i+ñ eumbi, Juda amatamdi Samalia en gita not nim tañda t+mbi tam wali nandi-sil+kñembi niñguk, “Ni+tekte t+mbi di+k Juda amali nak Samalia tam ñandin ñala tukta nanlañ?”

10 Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Kunum Yambatti amatam nek siloñ tambongan ememlok nandi+lak win di+k nandi-dakleumda, ba nin sinik tukta ganlak win ka-nandi-tombimda, ditna naka tukta nanbimbi, nak tuk ama t+mbi kaiktalok win gumañ gamam.”

11 T+mbi tamdi niñguk, “Ama wopum, tuk ban ñin ombap sinik, t+mbi tuk giñgittok bo nim pakamlakta t+mbi, di+k tuk ama t+mbi kaiktalok elañ win denanin giletañ?”

12 Sotni Jekop endi wakan tuk ban ñin kindit-nimbi, en wakit niñañii ba sipsip bulmakauñiili tuk ñakan nayañg+i+ñ. Ni+tek t+mbi di+k gumañ en makleuñdok nandi+lañ?”

13 W+nd+i+ñ eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Amatam git+kti tuk ñolok gipi pa nañ, endok binji b+ndambo kalanda ukak.

14 Gan no en tuk natna m+wambi nambekak, endok bim nombo nim kalandañmekak. Tambo tuk nak m+m+lok pat-namlak, wali endok ginan g+nañ tuk dai no wandin indambi, t+mbi kaiktaumbi, papat kwambiñgan kuukak.”

15 T+mbi tamdi manda wolok kusei nim nandi-tombi niñguk, “Ama wopum, di+k tuk win naka namekañ! Nim kañbi, nak nombo tukta k+mbi, tuk gilepi, slakan ñandiñ yousiyousi bi+ut.”

16 W+nd+i+ñ eumbi, Yesuli niñguk, “Ale, di+k ña, wapaka kit nañgipi, en gita undane bi+ukañ.”

17 Eumbi niñguk, “Nak wapatna nim nat.” Eumbi, Yesuli niñguk, “Di+k wapaka nim nat elañ, win d+ndim sinik.

18 Gan di+k wapakai epguñ win kit tambon gitik, t+mbi ama nin en gita man ñ+nd+iñg+it kulañ, endi dikok wapaka nim, wala t+mbi manda elañ win biañgan sinik.”

19 Yesuli w+nd+i+ñ eñgukta t+mbi tam wali niñguk, “Ama wopum, nak gambi-nandi+let, win di+k plofet ama no.

20 W+nd+i+ñda nak gani-nandi+wa: kwet jañgin da patak wolok Samalia ninlok bep pañniili Kunum Yambat m+ilelem tiñmañg+i+ñ. Ni+tek t+mbi Juda sindi amatamdi Jerusalem it kwelangot Kunum Yambat m+ilelem tiñm+neliñdok pa eañ?”

21 Eumbi Yesuli tambane niñguk, “Tam, di+k manda ñin di+ka ganlet win nandi-kwambiñ daukañ: nain dumalaumbi,

amatamdí kwet jañgin ñolokgot ba Jelusalem it kwet wolokgot Bep Yambat ním mīlelem tíñmīnekalíñ.

²² Samalia síndíla Kunum Yambat mīlelem tíñmañ, endok kusal ním nandí-kíliñ eañ, gan Juda ama nīndíla nin sínik mīlelem tíñmamíñ en nandíñmamíñ, wín kusei ñīndíñda: Kunum Yambattí amatam gítik kolanjilok mīlapnan nanin yapma tīketīkelok kenan wín Juda nīndok kandañ kusei kímikuk.

²³ Tím̄bi ním ombataumbi, nain wín ip inda-talelak, wolonda ní-wowoñ tíndilok ama sísinik endí Beptok kusal sísinik wín nandí-kíliñ eumbi, Woñinlī ep tím̄bi pañgítaumbi, ní-wowoñ tíñmīnekalíñ. Wín ama wandin wala Beptí yambí-galk tambí, ní-wowoñ tíñmīnelíñdok ep kasileup nandílak.

²⁴ Kunum Yambat en ama ním, endí Woñ sínikta tím̄bi en mīlelem tíñmīlok wolok telak biañgan sísinik noñgangot patak. Wín ñīndíñ: endok kusal sísinik wín nandí-kíliñ eumbi, Woñinlī ep tím̄bi pañgítaumbi, ní-wowoñ tíñmīlok.”

²⁵ Tím̄bi tamdí níñguk, “Nak nandílet wín Mesia, koi no Klisto kítañ, endí indauktok een. Tím̄bi endí indamek, nepek gítik níni-dakle tí-ním-taleukak.”

²⁶ Tím̄bi Yesulí níñguk, “Nak nindí manda ganlet wín Mesia en wakan.”

²⁷ Wolongan endok gwañgwañiilí undane bí tombi kañgíliñ, wín Yesulí tam gíta manda e-nandí tíñguk, tím̄bi ka-sílíkñembi, nanandí kena tíñgíliñ. Gan endoñnan nanin nolí Yesu ñīndíñ no ním ní-kañgíliñ, “Dík nekta lonjím̄bi ní-nandílañ?” ba “Kusei nekta tam ñakíta manda e-nandí tílañ?”

²⁸ Tím̄bi tam walí tuk kambot tíke-bíñguk wín wolok biu palím̄bi, it kwelan undane ñambi, amatamda ñīndíñ ení-takuñguk,

²⁹ “Síndí nakíta tuk bannan ñambi, ama no nokok ep tíndínalok kusei gítik nani-talelak en bím kawít! En Mesia wakan bek?”

³⁰ Wíndíñ eumbi, amatamdí it kwet bímbi, Yesu kanepi ñañgíliñ.

³¹ Amatamdí gama ním bí tomñílimbi, gwañgwañiilí Yesu ní-gíñgínembi eñgíliñ, “Nínīndaut, nanañga na!”

³² Gan Yesulí tambane enguk, “Nokok nanañ pat-namlak wín síndí ním ka-nandí-dakleañ.”

³³ Wíndíñ eumbi, ní-síñgan ñīndíñ e-nandí tíñgíliñ, “Ama nolí nanañ ep bím mík ba?”

³⁴ Tím̄bi Yesulí ení-daklembi eñguk, “Nak nin nani-mukuk endok man tañgoneñipi, kenan tím̄bettok namguk wín gítik tím̄ba taleukak, walí wakan nokok nanañna tílak.”

35 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Amatamdi ñĩndĩñ pa eañ, ‘Yakĩp tĩpet tĩpet taleumbi, nanañ mepmeptok nain indaukak.’ Gan nak ñĩndĩñ sanlet, sĩndĩ dausĩ deium ñaumbi, amatam nĩndoñ bĩnep tañ wĩn yambĩt: endĩ kena gĩnañ nanañ bien epeptok ikan gĩlĩtalak wandin.

36 No en amatam wandin kuñgu taletalen nĩmnatnan yanañgĩtak, endĩ ama bien epep kena tĩmbi, tuan kĩndem kasĩlelak wandin. Wĩndĩñda tĩmbi tĩpitĩpi tĩlak gĩta bien epep tĩlaktĩ yakan bienla sĩlĩsĩlĩ tamĩk.

37 Manda no ñĩndĩñ pa eañ, ‘Ama nolĩ tĩpitĩpi tĩmbĩmbi, nolĩ bien epep pa tĩlak.’ Wĩn kusei ñĩndĩñda tĩmbi manda walĩ sĩndok kandañ bien tĩlak:

38 sĩndĩ kena nolĩ tĩñgĩlĩñ wolok bien epnelĩñdok nak sanĩmulam ñañgĩlĩñ, wĩn dĩwĩn nolĩ kena meñ tĩñgĩlĩñ, tĩmbi sĩndĩ endok kenanjĩlok bien kasĩleañ.”

39 Samalia tamdi eñguk, “Endĩ nokok ep tĩndĩna gĩtĩk nani-dakle-talelak,” wĩndĩñ eñgukta tĩmbi endok ilnan nasi asuptĩ Yesu en Mesia sĩnĩk wĩndĩñ wĩn nandĩ-kwambĩñ dañgĩlĩñ.

40 Wĩndĩñda tĩmbi endĩ Yesuloñ bĩ tomgĩlĩñ, endĩ Yesulĩ en gĩta kuuptok gĩñgĩnembĩ, nĩ-tiañeumbi nandĩ-sembi, isĩ kwesĩnan sandap tĩpet kumbi,

41 gĩñgĩt manda enguk. Tĩmbi manda eñgukta tĩmbi amatam asupgan sĩnĩktĩ Yesu en Mesia sĩnĩk wĩn nandĩ-kwambĩñ dambi,

42 tamda ñĩndĩñ nĩñgĩlĩñ, “Wĩn dĩkok mandañgalañgot tĩmbi nĩndĩ nombo nĩm nandĩ-kwambĩñ damĩñ. Tambo, nĩndĩ nĩnlok pawannĩlĩ endok mandan nandĩmbi, ñĩndĩñ nandĩ-dakleamĩñ: biañgan sĩnĩk, ñĩne Mesia nin kwelalok amatam gĩtĩk kolanjĩlok kĩnjannan nanin yapma tĩkeukak en wakan.”

*Yesulĩ kena ama nolok nĩñañ tĩmbĩ kĩndem dañguk
(Matayo 8:5-13, Luka 7:1-10)*

43 Yesulĩ Samalia kwelan sandap tĩpet pakap, Galili kwelan ñaupi ñañguk.

44 Endĩ damañgan ñĩndĩñ eñguk, “Plofet ama nolok ilnan nasilĩ giñgiñgan nĩm pa tĩñmañ.”

45 Wĩndĩñda endĩ Galili kwelan undane ña tomguk, wolonda wĩnasĩ endĩ bo Kamaikamai gwĩlatta Jelusalem ñambi, Yesulĩ nepek nek wolok tĩñguk wĩn gĩtĩk kañgĩlĩñda tĩmbi enda not tĩñmĩñgĩlĩñ.

46 Yesulĩ Galili kwelan kuñĩpi, Kana it kwet wolok damañgan tuk tĩmbĩm wain indañguk, wandĩñ kandañ endĩ bĩndambo ñam pakuk. Tĩmbi Kapaneam it kwet walĩ Kana

ñasiñgan pakuk, wandiñ ama wapmañdok kena ama noli kuñguk. Endok niñañdi jimbata tiñgukta timbi,

47 endi Yesuli Judia kwelan nanin pimi, Galili bi tomguk wolok giñgit nandimbi, wolongan endoñ binguk. Bimbi, ni-giñginembi, ñindiñ eñguk, “Wandingan, dik nakita Kapaneam ñambi, nokok niñana sembepi tilak win timbi kindem dawin.”

48 Wandiñ eñgukta timbi Yesuli ñindiñ niñguk, “Tikap amatam sindi jimba kundit ba kundit gitikñin daut samambi nim kañda, sindi nak nim nandi-kilikti ti-namañ.”

49 Wandiñ eumbi tambane niñguk, “Wopum, nim kañbi niñana sembekta, plapgan bumbi ñanda.”

50 Gan Yesuli tambane niñguk, “Dik ñau. Niñañga ip kindem dam kulak.”

Timbi ama wali Yesuli manda niñguk win nandikwambañ dambi, ilan ñaupi ñañguk.

51 Ñañlimbi, endok kena gwañgwañiil en telaknan bi timbi indaumbi, ñindiñ niñgilñ, “Dikok niñañga ip kindem dak kulak.”

52 Eumbi, nain nekta sinik kindem dañguk wala en-nandumbi niñgilñ, “Desa 1 kilok timlala timbimbi, siñgin komba diñgukt busukñeñguk.”

53 Eumbi, beuli ka-nandi-dakleñguk, win 1 kilok timlala sinik Yesuli “Niñañga kindem dam kulak” wandiñ niñguk. Timbi en gita amatam endok ilnan kuñgilñ endi gitikti Yesu nandi-kilikti tiñmñgilñ.

54 Yesuli Judia kwelan nanin Galili kwelan undane bi tombi, bindambo jimba kundit win timbimbi, nain tipet indañguk.

5

Yesuli tuk ban baliliñnan ama no timbi kindem dañguk

1 Nain nitepek ñaumbi, Juda amatamdok gwilat no timbi dumalaumbi, Yesuli Galili kwet bimbi, Jerusalem undane ñam pakuk.

2 Jerusalem it kwettok sañ yama nolok koi win Sipsiplok Yama, * timbi yama wolok ñasiñgan tuk ban no patak, wolok koi win Judalok mandanj plon Betesta kitiña. Tuk ban wali palanda kit tambongot, †

* 5:2: Yama wolok sipsip yanañgilim lo-pit pa tiñgilñ. † 5:2: Nandi-tale amali eñ, win tuk ban win wopum sinik, amali tindin, timbi ban win palandali tambimbi, tukti tambon tambon pakimik, timbi palandali tuk ban win ep kle-gimbut pakuk.

3-4 tĩmbi palanda wolok plon amatam jĩmbatsiat asup, wĩn amatam dausi sipsipmĩn, ba kesisi kolan ba piĩngĩpsi dalandaĩguk endi pakĩliĩ. ‡

5 Ama no gwĩlat 38 giĩk jĩmbat tĩkeĩgukta endi bo wolok pakuk.

6 Yesuli tuk bannan ña tombi, ama wĩn kaĩbi kalandĩĩguk, wĩn endi nain ombapgan wolok pakaĩguk. Wĩndĩnda endi ñĩndĩñ ni-nandĩmbi eĩguk, “Dĩk kĩndem dauĩdok nandĩ-galk tĩlañ ba?”

7 Eumbi, ama jĩmbalattĩ tambane niĩguk, “Wopum, tukti sasiĩk tĩmbĩmbi, notna noli nepmu plaptaumbi, tuk giĩnañ piĩut ñak! Niĩmda tĩmbi, natnaĩgan piĩmbĩlok gliĩgliĩ tĩmbambi, diwĩn noli napma klembi, dama pa pañ.”

8 Wĩndĩñ eumbi, Yesuli niĩguk, “Dĩk mĩlapĩ, ipaka tĩkembali ñau.”

9 Tĩmbi wolongan ama wali kĩndem dambi mĩlapĩ, ipal tĩkembali ñaĩguk.

Wĩn Sabat patnandĩ nainda wĩndĩñ indaĩgukta tĩmbi,

10 Juda ama biesĩli ama kĩndem daĩgukta ñĩndĩñ ni-gĩngĩnembĩ eĩngĩliĩ, “Man Sabat yañ! Dĩk niĩtek tĩmbi endiĩkĩe manda wĩpi, ipaka tĩkembali ñalañ?”

11 Eumbi tambane enguk, “Ama nep tĩmbĩ kĩndem dat endi ñĩndĩñ nanĩk, “Dĩk ipaka tĩkembali ñau.”

12 Eumbi ni-nandĩĩngĩliĩ, “Ama nindi ‘Ipaka tĩkembali ñau’ ganĩk?”

13 Gan Yesuli kĩmĩn wopum wolok pakĩliĩ endok boĩngĩpsĩnan paĩkukta tĩmbi, ama kĩndem daĩgukti en nin siĩk wĩn niĩm nandĩ-ñĩmĩĩguk.

14 Siĩgi kandañ Yesuli ama wĩn tapma it sañ jĩmba giĩnañ tĩmbĩ indaumbi niĩguk, “Nandĩlañ, diĩk ip kĩndem daĩnguĩda, yom nombo niĩm tĩmbekañ. Niĩm kaĩbi, mĩlap wopum siĩk noli gepmek!”

15 Eumbi, amalĩ walinin piĩm ña Juda ama biesĩloĩ ñambi, Yesuli tĩmbĩ kĩndem daĩguk wĩndĩñ eumbi nandĩĩngĩliĩ.

Kunum Yambattok Niĩñañ ba kuĩgu sisĩniĩktok kusei wĩn Yesu en wakan

16 Yesuli kundit wandisi Sabat patnandĩ nainda pa tĩliĩgukta tĩmbi, Juda ama biesĩli kusei kĩmĩpi, mĩlap pa mĩĩngĩliĩ.

‡ 5:3-4: Nandĩ-tale ama diwĩndi manda kusip no gamaĩgot patak eaĩ. Wĩn ñĩndĩñ, “Endi tuk sasiĩk tĩmbektok mandĩ-pakaĩngĩliĩ. Wĩn kusei ñĩndĩnda: nain no ba nola Wopumdok eĩalo noli tuknan piĩmbi, tuk tĩmbi sasiĩk tĩĩguk, tĩmbi nin endi tuk giĩnañ dama piĩĩguk endiĩgot jĩmbat wĩn ba wĩn inda-semguk wali tale-semliĩguk.”

17 Tĩmbi Yesulĩ enlok ep tĩndĩn kasopmeuktok ama biesĩla ñĩndĩñ enguk, “Bepnalĩ yousiyousĩñgan kena ti-ta-kulakta tĩmbi nak bo wĩndĩñgangot ti-ta-kuutat.”

18 Kusei wala tĩmbi Juda ama biesĩli Yesu wĩli kĩmbektok telak lonji-sĩnik tañgĩliñ. Wĩn endĩ Sabattok endĩkĩne manda lapĩkuk walañgot nĩm. Wĩn endĩ Kunum Yambatta “Bepna” eñguk, walĩ en tĩmbĩmbi, endĩ Kunum Yambat gĩt tuopset noñgan tĩñgukta tĩmbi wĩli kĩmbektok telak lonjiñgĩliñ.

19 Tĩmbi Yesulĩ ñĩndĩñ tambane enguk, “Manda et walĩ biañgan sĩnik. Tĩmbi ñĩndĩñgot sanba: nak Kunum Yambattok Nĩñañdĩ natnalok nanandĩnala nepek no tĩmbettok tuop nĩm. Tambo nokok Bepnalĩ nepek nek tĩmbĩmbi kalet, wĩngot gumañ tĩmbet. Wĩn Bepĩ nepek nek pa tĩlak, wĩndĩñgangot nak endok Nĩñañdĩ pa tĩlet.

20 Tĩmbi endĩ gĩnañli nep kasĩlembi, enlok ep tĩndĩn gĩtik wĩn daut namum kañbi pa tĩlet. Tĩmbi sĩndĩ ka-sĩlikĩnemi, nanandĩ kena tĩnelĩñdok, endĩ kundit gĩtikĩn daut namum kañbi tĩmbetat, tĩmbi walĩ kundit damañgan tĩñgut wĩn makle tĩnekalĩñ.

21 Wĩn ñĩndĩñ: Bepnalĩ ama kĩmnan nanin ep tĩmbi mĩlalĩmbi, kuñgu emlak, wĩndĩñgangot nak endok Nĩñañli bo ama ninda kuñgu emepi nandĩlet enda emlet.

22 Tĩmbi wĩngot nĩm. Bepĩ ama no nĩm yambi-danlak. Tambo amalĩ kuñgulok ba kĩmkĩmlok wĩn eu taletale kena wĩn Bepĩ nokok kĩtnanan kĩmĩt-taleñguk.

23 Wĩn kusei ñĩndĩñda: endĩ enda kot gĩñgĩt mañ gĩtĩkti nak Nĩñañda wĩndĩñgangot kot gĩñgĩt namnelĩñdok nandĩlak. No en gĩñgĩnemi, nak Nĩñan kot gĩñgĩt nĩm namlak, endĩ Bep nanĩ-mukuk enda bo kot gĩñgĩt nĩm pa mĩlak.

24 Wĩn biañgan sĩnik.

Tĩmbi ñĩndĩñ sanba nandĩwit: nin endĩ nokok mandana kĩmĩt-klembi, Bep nanĩ-mukuk en nandĩ-kĩlikti tĩñmĩlak, endĩ kuñgu taletalen nĩmnat wĩn ikan palmĩlak. Wĩn endĩ damañgan kĩmlok gĩñgĩt kuñguk, gan kuñgu sĩsĩnik wolok gĩñgĩt ikan indambi kulak, tĩmbi yomĩnlok kĩnjan tambon nĩm ombi-tĩkeukak.

25 Manda walĩ biañgan sĩnik.

Tĩmbi nak ñĩndĩñ sanlet: nain indaup tĩlak wolonda amatam endok gĩnañji tip kĩmkĩmĩn endĩ nak Kunum Yambattok Nĩñañ nokok mandana nandĩnekalĩñ. Biañgan ñak, nain wĩn ikan indak, tĩmbi mandana nandĩ-dasiañdĩ papat kwambiñgan kunekalĩñ.

26 Wĩn kusei ñĩndĩñda: nokok Bepna en kuñgu molomdĩ amatam ep tĩmbĩ kaiktaumbi, kuñgu ememlok gembĩn

palmilakta, timbi nak endok Niñañdi wíndiñgangot timbettok endi gembín wín naka bo namguk.

27 Timbi nak Ama Sisínikta timbi endi nak amatam yambi-danbettok ikan nanbí taleumbi, endi kuñgulok ba kímikimlok manda wín nak ewa taleukak.

28 Síndi wala nanandi kena nombo nim tinekaliñ, wín kusei ñíndiñda: nain indaukak wolonda semb+sembín gítik endi nokok mana malap nandimbi,

29 sumji binekaliñ, wín kindem tindi endi mílapi, kuñgu kwambiñ kunekaliñ, timbi kolan tindi endi mílapi, nak mandanji ewa taleumbi, endi kolanjilok tambon ombi-tikenekaliñ.

30 Nak natnalok nanandínala nepek no timbeptok tuop nim. Wín Bepnali nitek nanlak, wolok tuopgan nak amatam pa yambi-dani tilet. Timbi nak telak dindim plon yambidani tilet, wín kusei ñíndiñda: nak natnalok nanandína nim kímít-klelet, tambo Bep nani-mukuk endok man tañgonembi kímít-klelet.”

Yesulok kusal timbi inda-dakleuktok asup patak

31 Timbi Yesuli yousimbi, ama biesíla enguk, “Tikap nak noñganliñgot natnalok kusatna e-daklewamda, síndi wala nandum biañgan nim tilak.

32 Gan kusatna e-daklelok no patak, wín Bepna en wakan. Timbi nak ñíndiñ nandi-daklelet: endi manda nokok plon elak walí biañgan sínik tilak.

33 Timbi síní nokok kusatna timbi inda-dakleneliñdok ama ení-mulimbi, endi Yoane tuk i-sem-i-semloñ ñam nínandiñgilíñ, wolonda Yoaneli kusatna sisínik wín sani-dakleñguk.

34 Natna kusatna inda-dakleuktok endok ba ama nolok mandan plon nim panjañganelet, ganmek síndi Yoanelok mandan nandi-dasiumbi, Kunum Yambatti kolanjilok kijnannan nanin sapma tikeuktok nak Yoanelok mandan wín sani-kaikta tilet.

35 Sipalakti duapi kolí salelak, wíndiñgan Yoaneli nokok kusatna timbi sale-samumbi, síní nain dumangan endok mandanla timbi nandi-koñgomnat sílísilí wopungan tíñgilíñ.

36 Kusatna timba inda-dakleuktok nepek no pat-namlak, timbi walí Yoanelok mandan maklelak. Wín nokok Bepnali nak kena timba taleuktok namguk, wín nak kundit pa tilet, walí wakan endi nak nani-mulimbi indañgut wín timbi inda-daklelak.

37 Timbi wíngot nim. Bepna nani-mukuk endi bo kusatna timbi inda-daklelak. Síndi nain nola endok man malap nim nandiñgilíñ, ba endok walan nim kañgilíñ.

38 Tĩmbi endok mandan sĩndok gĩnañjĩ gĩnañ nĩm nandĩ-dasium patak, wĩn kusei ñĩndĩnda: endĩ nak wakan nani-mulĩmbi indaĩngut, ganmek sĩndĩ nokok mandana nĩm nandĩ-kwambiñ dañ.

39 Sĩndĩ kuĩngu taletalen nĩmnat wolok telak wĩn manda youyoulĩn gĩnañ tĩmbi inda-samektok nandaĩnda tĩmbi manda wĩn pinat-lonjĩ kena pa ti-kiliñ eañ, tĩmbi manda walĩ wakan nokok kusatna eu daklelak,

40 gaĩngan sĩndĩ gĩĩngĩnembĩ, nak sep tĩmba paĩngĩtaumbĩ, kuĩngu sisĩnk wĩn kasĩlenelĩndok nokoñ nĩm pa bañ.

41 Amalĩ kot gĩĩngĩt namañ ba nĩm namañ, nak wala nandĩ-koĩngom nĩm pa tĩlet.

42 Gan sĩndok kandaĩla wĩndĩñ nĩm. Nak nandĩ-kiliñ tĩ-sambi, sambĩ-nandĩ-daklelet, wĩn sĩndok gĩnañjĩlĩ Kunum Yambat nĩm kasĩleañ.

43 Neta, nokok Bepnalĩ nanĩ-mulĩmbi, endok kĩnjannan sĩndoñ bĩngut, ganmek sĩndĩ siĩgi wĩwĩt pa ti-namañ. Gan tĩkap ama nolĩ enlok nanandĩnla sĩndoñ bĩlakta, sĩndĩ not pa tĩñmañ.

44 Sĩndĩ nosiilĩ kot gĩĩngĩt samañ wala nandĩ-koĩngom pa tañ, gan Kunum Yambat noĩngan sĩnĩktĩ kot gĩĩngĩt samektok sĩn gembĩ nĩm pa kokañ. Wĩndĩnda tĩmbi sĩndĩ nĩtek nokok mandana nandĩ-kwambiñ danelĩñ?

45 Bepnalok dainan nĩndĩ sĩnk mandalĩ sep youpi sanĩ-kolaukak? Wĩn nak nĩm! Sĩndĩ wĩndĩñ nĩm nandĩ-namnekalĩñ. Wĩn ama sĩndĩ sep kĩmĩlektok nandĩ-kwambiñ dañ, wĩn Mose en wakan mandalĩ sep youlelak!

46 Endĩ nokok plon manda youkuk, wala tĩmbi tĩkap sĩndĩ endok mandan nandĩ-kwambiñ daumda, nokok mandana bo nandĩ-kwambiñ danelĩñ.

47 Gan tĩkap sĩndĩ Moselĩ manda youkuk wĩn nĩm nandĩ-kwambiñ daĩda, nokok mandana nĩtek nandĩ-kwambiñ danelĩñ?”

6

Yesulĩ ama 5,000 wakĩt tam gĩt gwaĩngwa bĩsat nanañ ep towiĩnguk

(Matayo 14:13-21, Maleko 6:30-44, Luka 9:10-17)

1 Tĩmbi Yesulĩ Galilĩ kwelan undanem bĩ pakap, nain nola kĩkeñ tĩkembĩ, Galilĩ tuk guañ, wolok koi no Taibelias, wĩn dĩkĩnembĩ, tombon kandañ gwaĩngwaĩĩ gĩta wandĩñ ñaĩnguk.

2 Tĩmbi amatam kĩmĩn wopumdi Yesulĩ jimba kundit ama jĩmbatsĩatta tĩ-semliĩnguk wĩn pa kayaĩngĩlĩnda tĩmbi, en kle-gĩmgĩm embi ñaĩngĩlĩñ.

3 Tĩmbi Yesulĩ tambon kandañ ña tombi, kwet jaĩngĩn nolok lombi, gwaĩngwaĩĩ gĩta pip pakuk.

4 (Nain wolonda Juda amatamdok gwilat wopum no, koi Kamaikamai gwilat, wali dumalañguk.)

5 Tĩmbi Yesuli deium ñaumbi, amatam kĩmĩn wopum endoñ bĩmbi yambĩmbi, Filipta nĩ-nandĩmbi eñguk, “Nĩndĩ nanañ denanin tuambi, amatam ñandin sĩnik ep towineñ?”

6 (Endĩ amatam ep towiuktok nandĩ-sambat ikan tĩnguk, gan Filiptok nanandĩ-kĩlĩktĩn ka-nanduktok wĩndĩñ eñguk.)

7 Tĩmbi Filiptĩ tambane nĩnguk, “Tĩkap nĩndĩ kena tĩmbi, sandap 200 wolok tuan pat-nĩmumda, mĩnem wali plaua nanañ tuanambi, amatam noñgan noñganĩ lakatgot nanelĩnda, wali gama tuop nĩm tĩ-semek.”

8 Tĩmbi Yesulok gwañgwa no koi Andlu, Simon Petlolok kwayañ, endĩ Yesu ñĩndĩñ nĩnguk,

9 “Gwañgwa no ñĩn patak, endok plaua nanañ wĩn bali kwĩlanĩ tĩndĩn kĩt tambongot gĩt mĩkbalak sinjin tĩpet palmĩlak. Gan plaua gĩt mĩkbalak wandin wali amatam asupgan pakañ nĩtek tuop tĩ-semek?”

10 Tĩmbi Yesuli gwañgwañĩ enbĩmbi, endĩ amatamdĩ pip patnelĩndok enbĩmbi pipakĩlĩñ. (Kwet wolok kli asup pakuk.) Tĩmbi ama endok kwĩnakwĩnatsĩ wĩn 5,000 ba nĩtepek.

11 Tĩmbi Yesuli plaua nanañ wĩn epbi, Kunum Yambat weñmĩmbi, amatam wolok pipakĩlĩñ enda danĩ-semnelĩndok gwañgwañĩila enguk. Emu taleumbi, mĩkbalak tĩpetta wĩndĩñgangot tĩnguk. Tĩmbi amatamdĩ nandĩ-galksĩlok tuop epbi nañgĩlĩñ.

12 Na tokñeumbi, Yesuli gwañgwañĩila enguk, “Nanañ nambĩmbi, dĩp pat-ta-ñalok wĩn kiulĩt! Nĩm kañbi, binam pap kolauk.”

13 Wĩndĩñda endĩ amatamdĩ nanañ na-tĩlap biñgĩlĩñ wĩn kiukĩlĩñ, wĩn plaua nanañ kĩt tambongot wolok dĩpdĩplĩ sandĩñ lĩk 12 tokñeñgĩlĩñ.

14 Amatamdĩ Yesuli jimba kundit wĩn tĩmbĩm kañgĩlĩnda tĩmbi manda ñĩndĩñ eu satañguk, “Biañgan sĩnik, Kunum Yambattĩ plofet nĩ-mulĩm kwelan indauktok een [☆] wĩn ama ip ñakan sĩnik!”

15 Endĩ wĩndĩñ eumbi, Yesuli yambĩ-nandĩnguk, wĩn amatamdĩ en kaikgan tĩkembĩ, ama wapmañjĩ wĩndĩñ mambĩ ilektok nandĩ-sambat tĩngĩlĩñ, wala tĩmbi endĩ yambĩk bimbĩ, bĩndambo engan kwet jañgĩnnan loñguk.

*Yesuli tuk guañ plon yalimbĩ ñañguk
(Matayo 14:22-27, Maleko 6:45-52)*

16 Timlala tĩmbĩmbi, Yesulok gwañgwañiilĩ kwet jañgĩnnan nanin tuk gwañnan pĩmbi pakĩlĩñ.

17 Pakap, kwet kilim eumbi, Yesulĩ endoñ gama nĩm biñgukta tĩmbi endĩ kĩkeñ plon lombi, tuk gwañ dikĩnemi, ña Kapaneam kandañ ñanepi ñañgĩlĩñ.

18 Ñañĩlĩmbi, sasale wopum bĩmbi, tuk pendĩlĩmbi, tuktok gembĩndĩ wopumgan mĩlakuk.

19 Endĩ 5 ba 6 kilomita wolok tuop kĩndit ñambi kañgĩlĩñ, wĩn Yesu kesĩktĩ tuk plon yaliyali bĩmbi, kĩkeñ tĩmbĩ du-malaum kañbi misĩngĩlĩñ.

20 Gan Yesulĩ enguk, “Ñĩn natna sĩnĩk, nĩm misĩnelĩñ.” Wĩndĩñ eumbi,

21 gwañgwañiilĩ kĩkeñ gĩnañ nañgĩp lonelĩndok nandĩkoñgom tĩngĩlĩñ, tĩmbi wolongan kĩkeñdĩ kwet ñanepi ñañgĩlĩñ wandĩñ ña suañguk.

Kuñgulok nanañ biañgan sisĩnik wĩn Yesu en wakan

22 Kwet salaumbi, amatam tuk gwañ tambon kandañ gamañgot pakĩlĩñ endĩ ka-nandĩ-tomgĩlĩñ, wĩn “Desa kĩkeñ noñganlĩñgot ñolok pakuk, gan Yesulĩ wolok plon nĩm loñguk. Wĩn gwañgwañiilĩ nisĩñgot wolok plon lombi ña-taleñgĩlĩñ.”

23 Tĩmbi kĩkeñ dĩwĩndĩ Taibelias it kwelan nanin bĩmbi, Yesulĩ Kunum Yambat weñmĩmbi, amatam nanañ ep towiñguk kwet wolok ñasiñgan bi tomgĩlĩñ.

24 Tĩmbi amatamdĩ ka-nandĩ-tomgĩlĩñ, wĩn Yesu gĩt gwañgwañiilĩ kwet wolok nombo nĩm pakĩlĩñ, wala tĩmbi endĩ kĩkeñ wandĩñ bĩ tomgĩlĩñ wolok plon lombi, Yesu lonjĩnepi Kapaneam it kwelan ñañgĩlĩñ.

25 Ñambi, Yesu en tuk gwañ tambon kandañ tĩmbi indaumbi, nĩ-nandĩmbi eñgĩlĩñ, “Endaut, dik dawanda ñandĩñ bĩñ?”

26 Tĩmbi Yesulĩ e-nandĩnjĩ wĩn nandĩ-kĩmnemi, ñĩndĩñ tambane enguk, “Ba sĩndĩ nak jimba kundit asup tĩmbam kañbi, kusatna nandĩ-dakleñgĩlĩñda tĩmbi nep lonjañ ba? Wĩn biañgan nĩm! Nak sanlet, wĩn sĩndĩ nandĩ-galksĩlok tuop nanañ na tokĩñgĩlĩñ, walañgot tĩmbi nep lonjañ.

27 Sĩndĩ nanañ kolalak wandin kasĩlenelĩndok kena boñgĩt nĩm tĩnekalĩñ. Tambo sĩndĩ nanañ wali sep tĩmbi kaik-taumbi, kuñgu taletalen nĩmnat samlak wĩn kasĩlenelĩndok gĩngĩnemi, kena boñgĩt tĩnekalĩñ. Tĩmbi nak Ama Sisĩnĩktĩ nanañ wakan sametat, wĩn kusei ñĩndĩnda: Bep Yambattĩ nak wĩndĩñ tĩmbettok nanbĩ taleñguk.”

28 Wĩndĩñ eumbi, endĩ nĩ-nandĩngĩlĩñ, “Ale, nĩndĩ Kunum Yambattok kenan tĩneñdok nĩtek sĩnĩk tĩlok?”

29 Eumbi tambane enguk, “Kunum Yambat endi ñindĩñ tĩnelĩñdok nandi-samlak: sĩndi endi ama nin ni-mulĩm pi indaĩguk, wĩn natna nandi-kĩlĩkti ti-nam-ta-kunekaliñ.”

30-31 Amatamdi manda wĩn nandiĩmbi, ñindĩñ nĩnandiĩngĩliñ, “Ale, dik jimba kundit nek sĩnik no tĩmbĩm kaĩmek, dik manda biaĩgan elañ wĩn gumañ nandi-kwambiñ daneñ? Wĩn ñindĩñ youyoulĩn patak, ‘Endi nanañ kunum gĩnañ nanin emum nayaĩngĩliñ,’[☆] wala tĩmbi Mose endila nĩndok bep paĩniila nanañ koi mana wĩn kwet silaninnan emumbi nayaĩngĩliñ. Wĩndiĩnda ditna kundit engano nek sĩnik daut nĩmetañ?”

32 Eumbi tambane enguk, “Endi nanañ wĩn nayaĩngĩliñ wĩn biaĩgan sĩnik, gan nak ñindĩñ sanba: nanañ kunum gĩnañ nanin enguk wĩn Mose nĩm. Tambo nokok Bepna en wakan nanañ sĩsĩnik wĩn kunum gĩnañ nanin pa samlak.

33 Wĩn kusei ñindĩĩnda: nek ñali kunum gĩnañ nanin piĩmbi, kwelalok amatam kuĩngu sĩsĩnik emlak, wali nanañ biaĩgan sĩsĩnik Kunum Yambat en pa samlak wakan.”

34 Eumbi nĩngĩliñ, “Wopum, dik nain tuop nanañ wĩn nĩmekañ.”

35 Eumbi enguk, “Kuĩngu sĩsĩnik wolok nanañ wĩn natna wakan. No en nokoñ bĩmbi, nep yousĩmbi, nandi-kĩlĩkti ti-namlakta, endok gĩnan tipmĩnli nanañ tukta nombo nĩm kĩmbekak.

36 Gan nak sangut wolok tuop sĩndi nokok kusatna ikan nambi-nandañ, gaĩgan nĩm nandi-kĩlĩkti tañ.

37 Bepnali amatam nokok kĩtnanan yapĩtak, endi gĩtĩkti nokok kandañ bi-talenekaliñ. Tĩmbi nokok kandañ bañ wĩn nak endoĩnan nanin no nĩm ep kleutat. Nĩm sĩnik.

38 Wĩn kusei ñindĩĩnda: nak natnalok mana taĩgoneupi kunum gĩnañ nanin kwelan ñĩn nĩm piĩngut. Tambo Bepnali nani-mukuk endok man mandan taĩgoneuttok indaĩgut.

39 Tĩmbi endok man mandan wĩn ñindĩñ: amatam nokok kĩtnanan yapĩ-taleĩnguk, endoĩnan nanin wali no nĩm pait-talenekaliñ. Tambo nak endi gĩtik ep kamaimbi, nain taletalennan kĩmnan nanin epma mĩlat-talenekaliñ.

40 Wĩn Bepnali ñindĩñ indauptok nandi-galk talak: amatam nin endok Nĩñañ nokok kusatna nambi-daklembi, nandi-kĩlĩkti ti-namañ, endi gĩtik kuĩngu taletalen nĩmnat wĩn kasĩlenekaliñ, tĩmbi nain taletalennan natna mek kĩmnan nanin epma mĩlatnekalĩñ.”

41 Yesulĩ “Nanañ kunum gĩnañ nanin piĩnguk wĩn natna” wĩndiñ eĩngukta tĩmbi, Juda ama biesĩli kusei kĩmĩpi, endok plon e-balep tĩmbi,

☆ 6:30-31: Naimaia 9:15, Kap 78:24, 105:40

42 n̄is̄iñgan e-nandi t̄imbi eñḡil̄iñ, “En Yesu yañ, Joseptok n̄iñañ w̄in, t̄imbi n̄ind̄i endok meñ beu nandi-semam̄iñ! N̄itekta t̄imbi ama wandin wal̄i kunum ḡinañ nanin kwelan piñguk w̄ind̄iñ pa elak?”

43 Eumbi tambane enguk, “S̄indi s̄inlok boñḡips̄inan e-balembalep nombo n̄im t̄imb̄it.

44 Bep nin nak nani-mukuk en amatam nokoñ n̄im yanañḡil̄imda, ama noli nokoñ b̄imbi, nep kle kunel̄iñdok tuop n̄im. T̄imbi nain taletalennan natna mek k̄imnan nanin ep t̄imba m̄ilatnekal̄iñ.

45 Plofet amali manda youk̄il̄iñ wolok ḡinañ ñ̄ind̄iñ youy-oul̄in patak, ‘Kunum Yambatti amatam ḡit̄ik eni-daut ti-sembi, nanandi emekak.’ ✧ W̄ind̄iñda t̄imbi amatam Bep̄i nanandi emlak w̄in nandi-mbi nandi-dasiañ, endi ḡit̄ikti nokoñ b̄imbi, nep kle kuañ.

46 Ama noli Bep dail̄i kañguk w̄ind̄iñ n̄im sanlet. W̄in nak Bep ḡit̄i kukap kwelan pi indañgut, nak noñgand̄iñgot en kañgut.

47 W̄in biañgan s̄inik. T̄imbi ñ̄ind̄iñ sanlet: nin endi nandi-k̄il̄ikti t̄i-nam-kulakta, endi Bep ḡit̄i papat kwambiñgan kulak.

48 Kuñgu s̄is̄in̄ik wolok nanañ w̄in natna wakan.

49 S̄indok bep pañjiil̄i kwet s̄ilaninnan kuñ̄ipi, nanañ koi mana kunum ḡinañ nanin piñguk w̄in nayañḡil̄iñ, gañgan endi sembi-taleñḡil̄iñ.

50 Gan nanañ s̄is̄in̄ik kunum ḡinañ nanin piñguk wal̄i mana wandin n̄im. Tambo nin endi nanañ wakan nalak, endi n̄im sembekak.”

51 Yesuli yous̄imbi enguk, “Nanañ kunum ḡinañ nanin pi-mbi, kuñgu s̄is̄in̄ik w̄in pa samlak w̄in natna wakan. No en nanañ w̄in pa nalakta, endi papat kwambiñgan kuukak. Nanañ w̄in nokok piñḡipna, t̄imbi kwelalok amatamdi papat kwambiñgan kunel̄iñdok nak tapma t̄i-semetat.”

52 Yesuli w̄ind̄iñ eñgukta t̄imbi Juda ama bies̄il̄i ḡinañji komba d̄umbi, kusei k̄im̄ipi, n̄is̄iñgan e-tañan t̄imbi, ñ̄ind̄iñ eñḡil̄iñ, “Ama wandin wal̄i enlok piñḡi u n̄inda n̄imum naneñdok telak no n̄im patak!”

53 Eumbi enguk, “Manda et wal̄i biañgan s̄inik. T̄imbi ñ̄ind̄iñgot sanlet: t̄ikap s̄indi Ama S̄is̄in̄ik nokok piñḡipna ḡit̄i wekatna n̄im nanekal̄iñda, kuñgu s̄is̄in̄ik wal̄i n̄im pat-samekak.

54 Gan nokok piñḡipna ḡit̄i wekatna na-ta-kulakti kuñgu taletalen n̄imnat w̄in ip palm̄ilak, t̄imbi nain taletalennan natna en k̄imnan nanin t̄imba m̄ilalekak.

55 Wɨn kusei ñɨndiñda: nokok piñgipna gɨt wekatna wali nanañ tuk sisinik.

56 Wɨndiñda timbi nin endi nokok piñgipna gɨt wekatna na-ta-kulak, endi nakita gali-kwambiñ dambi kulak, timbi nak en gita gali-kwambiñ dambi kulet.

57 Bep kuñgu molomdi nani-mupi, kuñgu namgukta timbi kulet. Wɨndiñgangot nin endi nak nep na-ta-kulakta, nak kuñgu sisinik wɨn ip pa mɨletta timbi endi papat kwambiñgan kuukak.

58 Nanañ kunum ginañ nanin piñguk wɨn natna wakan. Nanañ ñali bep pañdi nanañ koi mana wɨn nambi, kukap sembiñgɨliñ wandin nim. Tambo nin endi nanañ ñin pa nalakta, endi papat kwambiñgan kuukak.”

59 Yesuli Kapaneam it kwelan papi, it kiyau ginañ amatam eni-daut ti-semguk, wolonda endi manda wɨndiñ eñguk.

Manda kuñgu taletalen nimnat wɨn timbi inda-nimlak wolok kusei wɨn Yesu en wakan

60 Amatamdi Yesuli enlok piñgɨu gɨt wekai nanala manda eum nandimbi, en kle-kuñgɨliñ, endoñnan nanin asupti ñindiñ eñgɨliñ, “Manda ñin mɨlap sinik yañ. Nindi sinik kindem nandi-dasiuk?”

61 Gan endi e-balep wɨndiñ timbi wɨn Yesuli enlok ginan ginañ ikan nandi-daklembi enguk, “Manda wali sindok nanandi-kiliktinji timbi kolalak ba?”

62 Wɨndiñda timbi tikap sindi nak Ama Sisinikti dama pakutnan undane lowambi nambinelñda, nittek nandinamnelñ?

63 Wɨn Kunum Yambattok Woñin wali wakan kuñgu sisinik wɨn samlak, timbi kwelan ama noli wolok sep plaptauktok tuop nim. Wɨn natna manda sani-talelet wali sep timbi pañgɨtaumbi, sindi Woñ wakɨt kuñgu sisinik wɨn gumañ kasileañ.

64 Ganmek sindoñnan nanin diwɨndi nokok mandana nim nandi-dasiañ.” (Yesuli manda wɨn eñguk wɨn kusei ñindiñda: endi kenan kusei kimikuknan ikan yambi-nandi-dakleñguk, wɨn ama nindi en nim nandi-kilikti timbiñgɨliñ, ba nin sinikti en kanjikñiilok kisinan kimilekak.)

65 Timbi yousimbi enguk, “Amatam diwɨndi nokok mandana nim nandi-dasiañda timbi nak ñindiñ ikan sanɨ: tikap Bepɨtɨ ama no nim nandi-taleñmekta, endi nokoñ bimbi, nep kle-kuuktok tuop nim.”

66 Yesuli manda wɨndiñ eu taleumbi, en kle-kuñgɨliñnan nanin asupti en siñgi wilim ñambi, en gita nombo nim kuñgɨliñ.

67 Wɨndiñda timbi Yesuli gwañgwañii 12 eni-nandimbi eñguk, “Ba sindi bo nak nambik bimbi, ñanepi nandañ ba?”

68 Eumbi, Simon Petloli tambane niñguk, “Wopum, nindi dik gambineña, nindoñ sɨnik ñaneñ? Neta, manda kuñgu taletalen nɨmnat wɨn tɨmbi inda-nɨmlak wɨn dik noñgandñgot pa nɨnɨlañ.

69 Tɨmbi nɨndɨla ikan gambi-nandi-daklembi, nandi-kwambiñ damñ, wɨn dik wakan Kunum Yambatti gep danbi gani-mukuk.”

70 Tɨmbi Yesuli tambane enguk, “Natnañgan gwañgwa 12 sep kasɨleñgut. Ganmek sɨndoñnan nanin noli kolan molomdok giñgit kulak.”

71 Wɨndiñ eñguk wɨn Simon Iskaliottok niñañ Judas enda eñguk. Wɨn kusei ñɨndiñda: Judas endi gwañgwa 12 endoñnan nanin no, ganmek endi Yesu kanjikñiilok kisɨnan kimɨlepi tiñguk.

7

Yesulok kwayañiili en nɨm nandi-kɨlikti tiñmñgɨliñ

1 Wolok siñgi kandañ Juda ama biesɨli Yesu wɨli kimneliñdok telak lonjiñgɨliñda tɨmbi, endi Judia kwelan nombo nɨm kuñgulok nandiɨmbi, Galili kwet wandiñ kandañ kle-gɨmbut ñambi kuñguk.

2 Tɨmbi Juda amatamdok gwɨlat no, wɨn gonjala it gɨnañ papattok gwɨlat * walɨ dumalañguk. Gwɨlat wɨn Jelusalem indauptok tiñgukta tɨmbi,

3 Yesulok kwayañiili ñɨndiñ niñgɨliñ, “Dik ñalinin pɨmbi, gwɨlatta Judia kwelan ñambi, kundit engano pa tɨlañ wɨn wolok tɨmbekañ. Wɨndiñda amatam gep kle-kuañ endi wɨn gumañ kaneliñ.

4 Neta, kot giñgit tikeuktok nandiɨlakti kena pat-semɨn nɨm pa tɨlak. Dik kundit wandin pa tɨlañda tɨmbi, kwelan kuañ gɨtik enda dikok kusaka tɨmbi inda-dakle-semun.”

5 (Yesulok kwayañiili bo en Mesia sɨnik wɨn nɨm nandi-kwambiñ dañgɨliñda tɨmbi manda wɨndiñ eñgɨliñ.)

6 Wɨndiñda Yesuli tambane enguk, “Nokok nainna gama nɨm indañguk, gan sɨndɨla gwɨlatta nain no ba nola ñanepi ñaneliñ, walɨ bo kɨndemgot.

7 Wɨn kwelalok giñgɨtiñiili kusei nɨmnat nɨtek tɨmbi sambikunjit ti-sammelñ, gan nakta endok kunditsɨ kolan wɨn ewa dakle-ta-kuletta tɨmbi, endi nambi-kunjitta pa ti-namañ.

8 Sɨndi sɨngan gwɨlatta Jelusalem ñanekaliñ, gan nakta nainna gama nɨm indañgukta tɨmbi nɨm ñautat.”

* 7:2: Bep pañjiili kwet sɨlaninnan kuñpi, sel isi gɨnañ dou-mɨlat tiñgɨliñ, nain wɨn nandi-kaiktaneliñdok Juda amalɨ gonjala it gɨnañ papattok gwɨlat wolonda gonjala it kɨndipi, wolok dou mɨlat tiñgɨliñ (Wok Pris 23:33-36,39-43, Lo 16:13-16).

9 Wíndiñ embi, Galili kwelan wíñgan pakuk.

Yesulok mandan ba kundil wín Kunum Yambattoñnan nanin

10 Yesulok kwayañiili Jelusalem gwílatta ña-taleumbi, endi bo ñañguk, gan endi indañgan ním ñañguk, endi pat-sembin gitañgitak ñañguk.

11 Tímbi gwílat wolonda Juda ama biesili en lonjímbe, “Ama wín dek?” embi, e-nandi-ta-kuñgiliñ.

12 Tímbi kímín wopumdok boñgípsinan asupti Yesulok plon manda janjat eñgiliñ. Diwíndi “Endi ama kíndem” wíndiñ eumbi, diwíndi ñíndiñ eñgiliñ, “Ním, endi amatam nanandínji tímbi kamalalak.”

13 Gan Juda ama biesila misíngíliñda tímbi ama noli Yesulok plon manda indañgan no ním eñgiliñ.

14 Gwílat ip palím boñgíptaumbi, Yesuli tapma it sañ jimba gíñañ lombi, kusei kímipi, amatam eni-daut tí-semguk.

15 Tímbi Juda ama biesili endok mandan nandímbe, nanandi kena tímbi eñgiliñ, “Endikñe manda nandi-tale ama noli en ním ní-daulímínguk, gan nítek tímbi nandínandi wopum wandin palmílak?”

16 Wíndiñ eumbi, Yesuli tambane enguk, “Nak nanandi emlet wín natnaloñnan nanin ním, wín Kunum Yambat nindi nani-mukuk endoñnan nanin.

17 Tímbi no endi Kunum Yambattok man kímít-kleuptok nandímbe kímít-klelak, endi ka-nandi-dakleukak, wín nanandi walí denanin sínik, wín Kunum Yambattoñnan nanin, ba ama sílanin no nomík natnalok nanandínala pa elet.

18 Enlok nanandínla manda elakti enlok koi gíngit tíke-louptok wíndiñ pa tilak. Gan nin endi ní-mukuk endok koi gíngit tíke-louptok kena tilak, endi biañgan molom, juluíñt endok kandañ no ním palmílak.

19 Moseli Kunum Yambattok endikñe mandan síndok bep pañjiila eni-daut tí-semguk wín pat-samlak, gañgan síndoñnan nanin noli manda gítik wín no ním kímít-kleañ. Wíndiñda tímbi síndi kusei nekta nak sínik nepbi, nílím kímbettok telak lonjañ?”

20 Eumbi, kímín gítikti tambane níñgiliñ, “Nindi gwíli kímbeñdok telak lonjílak? Yal kolandi pí-gamumbi, e-kamakama tílañ!”

21 Eumbi enguk, “Nak Sabat patnandi nainnan kundit engano noñgan tíngutta tímbi, síndi gítik wala nandum píumbi, nanandi kena tañ.

22 Síndok kandañ, síndi níññjiilok síñginji díp gwílap wín Sabat patnandi nainnan bo pa dombañ, Moseli bep pañjiila

enguk wolok tuop. (Gan dombi kundit telak wɪn Moseloñ nanin nɪm, wɪn sɪndok bep pañjiiloñ nanin.)

23 Tɪkap sɪndi Moselok endɪkñe mandan wɪn nɪm wɪtnelɪñdok nɪñañjielok siñginjɪ dɪp gwɪlap wɪn Sabat patnandɪ nainnan bo kɪndem pa dombañda, nɪtek tɪmbi sɪndi nak Sabat patnandɪ nainnan ama nolok siñgin gɪtɪk tɪmba kɪndem da-taleñguk, wala gimbit tɪ-namañ?

24 Sɪndi yop tambi, ama dausɪlɪñgot yambi-danbi, yom plon nombo nɪm yapɪtnekaliñ. Tambo sɪndi nek walɪ Kunum Yambattok dainan dɪndɪm sɪnɪk wolok tuop ama yambi-danbi, dɪndɪmgan tɪnekaliñ.”

Amatamdi Yesu en Mesia ba nɪm wala gɪnañ tɪpet tɪñgɪlɪñ

25 Wolonda Jusalem nasi dɪwɪndɪ kusei kɪmɪpi, nɪsɪñgan Yesulok plon ñɪndiñ e-nandɪ tɪmbi eñgɪlɪñ, “Nɪndok ama biesɪlɪ ama wɪwɪttok nandañ wɪn ñakan bek.

26 Nɪtek tɪmbi endɪ ñolok indañgan ipi, manda samakgan elak, tɪmbi ama biesɪlɪ enda manda no nɪm nɪañ? Ba endɪ en Mesia sɪnɪk wɪndiñ biañgan nandɪ-ñɪmañ bek?

27 Gan nɪtek? Mesia en indaumek, endɪ denanin wɪn no nɪm nandɪñmɪnekaliñ, gan nɪndɪla ama ñolok il kusei wɪn nandɪñmamiñ.”

28 Wɪndiñda tɪmbi Yesulɪ tapma it sañ jimba gɪnañ amatam enɪ-daut tɪ-semñɪpi, manda tambon ñɪndɪñ wopumgan eu pɪñguk, “Sɪndi nokok kusatna nandɪ-nambi, nak denanin wɪn biañgan nandɪ-namañ ba? Gan nak natnalok nanandɪnala nɪm bɪ indañgut. Tambo nin nak nani-mukuk, endɪ biañgan molom sɪnɪk. Sɪndɪla en nɪm nandɪñmañ,

29 gan nakta en nandɪ-kɪliñ tɪñmɪlet, wɪn kusei ñɪndiñda: nak en gɪta palambi nani-mulɪmbi, pɪ indañgut.”

30 Yesulɪ Kunum Yambattoknan nanin pɪñguk wɪndiñ eñgukta tɪmbi ama dɪwɪndɪ en tɪkenepi tɪ-tɪlakɪlɪñ, gan endok kɪmkɪmlok nainñɪn gama nɪm indañgukta tɪmbi, amalɪ en tɪkenelɪñdok tuop nɪm.

31 Ganmek kɪmɪn gɪtɪk endok boñgɪpsɪnan amatam asuptɪ Yesu en Mesia sɪnɪk wɪn nandɪ-kwambiñ dambi, nɪsɪñgan ñɪndiñ eñgɪlɪñ, “Ama ñalɪ Mesia wandin indambi, jimba kundit asup pa tɪlak! Ama nolɪ indam, en makleuktok tuop nɪm bek ya.”

32 Kɪmɪn gɪtɪktɪ Yesulok plon manda janjat wɪndiñ eumbi, Falisi amalɪ wɪn nandɪmbi, tapma ama biesɪla enbɪmbi, endɪ tapma ittok kamaikamai ama dɪwɪn yakan enɪ-mulɪmbi, Yesu tɪkenepi ñañgɪlɪñ.

33 Tɪmbi Yesulɪ eñguk, “Nak nain dumangangot sɪn gɪta gama paletat. Pakap, nani-mukuk endoñ undane ñawambi,

34 sɪndi nak nep lonjɪmbi, nɪm nambɪnekalɪñ, tɪmbi nak paletatnan sɪndi ñanelɪñdok tuop nɪm.”

35 Wɪndiñ eumbi, Juda ama biesɪli nɪsɪñgan ñɪndiñ e-nandiñgɪliñ, “Nɪndi en lonjɪmbi nɪm kanekamɪñ, wɪndiñ elakta tɪmbi endi dendɪñ ñaupi elak? Ba endi nɪndok notnii dɪwɪn papusenem papi, Grik amalok boñgɪpsɪnan kuañ endoñ ñambi, Grik ama enɪ-daut tɪ-semepi elak ba?”

36 Tɪmbi nɪndi lonjɪnekamɪñ, gan nɪm kanekamɪñ, tɪmbi nɪndi endi palekaknan ñaneñdok tuop nɪm wɪndiñ elak, manda wolok kusei wɪn nɪtek?”

Kuñgulok tuk biañgan sɪsɪnik wolok kusei wɪn Yesu en wakan

37 Gonjala it gwɪlat wolok nain taletalen wali loloñ sɪnik. Sandap wolonda Yesulɪ tapma it sañ jimba gɪnañ mɪlap ipi, kɪti-kolɪ pɪumbi eñguk, “No en tukta kɪmlakta, endi nokoñ bɪmbi nambɪn!

38 Kunum Yambattok mandan youyoulɪn patak, wolok tuop nin endi naka nandi-kɪlɪktɪ tɪ-namlakta, ‘tuk en tɪmbɪ kaiktauktok wali endok gɪnan gɪnañ tokñe map pɪne-ta-ñaukak.’”

39 Yesulɪ tuktok plon eñguk, wɪn endi Dɪndɪm Woñlok plon eñguk. (Wɪn Yesu nandi-kɪlɪktɪ tɪ-ñɪmañdi Woñ wɪn kasɪlenepi tɪñgɪliñ, gan nain wolonda Kunum Yambattɪ Yesulok pipapal engano patak wolok undane louktok gama nɪm tɪke-loñgukta tɪmbi Dɪndɪm Woñ gama nɪm nɪ-mulɪmbi, kwelan pɪñguk.)

40 Yesulɪ wɪndiñ eumbi nandiñgɪliñ, wolonda dɪwɪndi ñɪndiñ eñgɪliñ, “Biañgan sɪnik, ama ñali plofet indaindalok een ip en wakan.”

41 Tɪmbi dɪwɪndi eñgɪliñ, “Endi Mesia sɪnik.” Gan dɪwɪndi ñɪndiñ eñgɪliñ, “Nɪm ya! Mesialɪ Galili kwelan nɪm indauktok een!

42 Manda youyoulɪn patak wali ñɪndiñ elak: Mesialɪ Devittok komblin, tɪmbi endok il kusei Betleem wandɪñ indaukak.”

43 Wɪndiñda tɪmbi amatamdi Yesu en nin wala embi tambɪkɪliñ.

44 Tɪmbi dɪwɪndi en tɪkenelɪñdok nandi-galk tɪñgɪliñ, gan ama noli en nɪm tɪke-kañgɪliñ.

Juda ama biesɪli gɪñgɪnemi, Yesu nɪm nandi-kɪlɪktɪ tɪñmiñgɪliñ

45 Tɪmbi tapma it kamaikamai amalɪ undanemi, tapma ama biesɪ gɪt Falisi amaloñ ña tombɪmbi, endi enɪ-kañbi eñgɪliñ, “Kusei nekta sɪndi en nɪm tɪke nañgɪpi bañ?”

46 Eumbi tambane engɪliñ, “Manda elak wandɪn ama noli no nɪm eumbi nandiñgɪmɪñ!”

47 Eumbi, Falisi amalî enombîmbi eñgîlîñ, “Nîm kañbi, endî sînda bo juluñît tî-samek.

48 Ba kandîkñe ama gît Falisi ama nîndoñnan nanin nolî Yesu wîñ nandî-kîlîktî tîñmînguk ba? Nîm yañ!

49 Wîñ kîmîñ gîtîk, nindî Moselok endîkñe manda nîm nandî-dakleañda tîmbi jîmbîñdok gîñgît kunelîñdok nandî-semamîñ, endî wakan Yesu nandî-kîlîktî tîñmañ.”

50 Tîmbi ama biesî endoñnan nanin no koi Nikodemus, ama nindî damañgan tim no Yesu kauptok ñañguk, endî ñîndîñ enguk,

51 “Nîndok endîkñe mandanîlî ñîndîñ tîneñdok elak: nîndî yop tambî, ama kît yout tamîñ tambon manda ena taleumbi, wîndîñ nîm tîñmîlok. Tambo nîndî endok ep tîndîñ wîñ eu inda-dakleuktok nain mîmbi, endok kusal wîñ ka-nandî-daklembi, wolok siñgi kandañmek endok mandan ena talelak.”

52 Eumbi, noliilî tambane nîngîlîñ, “Nîm kañbi, dîtna bo endok nol no Galili nanin! Tîkap dîk manda youyoulîñ patak wîñ pinat-lonjîlonjî tîmbeñda, dîk ka-dakleuñ, wîñ Galili kwelan plofet ama no nîm indanelîñdok een.”

53 Wîndîñ eumbi, endî walinin pîm ñambi, isînan ña-taleñgîlîñ.

8

1 Gan Yesu endîla Oliv kwet jañgînnan ñambi loñguk.

Tam telak joñgo kuñguk no Yesuloñ nañgîpi bîñgîlîñ

2 Kwet salawa salawa tîmbîmbi, Yesulî tapma it sañ jimba gînañ bîndambo undane loubi, amatam gîtîktî endoñ bîm kle-gîmbulîmbi, endî pip papi, kusei kîmîpi enî-daut tî-semguk.

3 Tîñîlîmbi, endîkñe manda nandî-tale ama gît Falisi ama dîwîñ endî tam wapaiat no telak joñgo kuum kañbi tîkeñgîlîñ wîñ nañgîp bîmbi, amatam Yesulok mandan nandî-pakîlîñ endok boñgîpsînan kîmîlîm ilîmbi,

4 Yesula nîmbi eñgîlîñ, “Endaut, tam ñîñ telak joñgo kuñîlîmbi tîkeumbi, nañgîpi bamîñ.

5 Moselok endîkñe mandanî tam wandisî wîñ kawattî yandîp kîm tîndîlok nînlak. Ale, dîkta nîtek tî-ñîmîneñdok ewîñ?”

6 Endî Yesu manda plon kîmîtnelîñdok kusei lonjîmbi, mandanjîlî sîsoñ tîñmînep nandîmbi, wîndîñ nî-

nandiñgılıñ. * Gan Yesulı nandi-kımnembi, mumuñanembi, kwet kwılıñ plon kii nıñanlı kundit youkuk.

⁷ Tıñlımbi, nombo nombo ni-nandumbi, mılap ipi enguk, “Sındoñnan nanin nındi yom no nım tınguk, wandin walı kındem telak dama ti-sambi, kawat tıke kopi wılın.”

⁸ Tımbi Yesulı bındambo mumuñanembi, kwet kwılıñ plon kii nıñanlı kundit youkuk.

⁹ Tımbi amalı manda wın nandiımbi, endi kusei kımıpi, noñgan noñgandı walinin pım ñaıngılıñ, wın ama gwılatı wopum endi dama ñaumbi, dıwındi bo ep klem ña-taleumbi, Yesu gıta tam endiıngot pakımık.

¹⁰ Tımbımbi Yesulı mılap deimbi, tam ni-nandiımbi eınguk, “Tam, ama kıt yout ti-gamliñ endi dek? Ba dıkok yomgalok tambon ombı-tıkeuıdok ama nolı nombo nım elak ba?”

¹¹ Eumbi nınguk, “Wopum, no nım.” Tımbi Yesulı nınguk, “Nak bo dık tamboıga ombı-tıkeuıdok nım elet. Kındem a, ñau, tımbi yom nombo nım ti-ta-kuukañ.”

Kolsalen nındi kuıngu sısınık nımlak wın Yesu en wakan

¹² Tımbi Yesulı bındambo amatamda manda enbi eınguk, “Kwelan kuaıdok kolsalen wın natna. No en nak nep klekulakta, endi nain no ba nola kılım gınañ nım kuukak. Tambo endi kolsalen kuıngu sısınık mılak walı palmekak.”

¹³ Tımbi Falisi amalı manda wala nandum pıumbi nıngılıñ, “Dıtınalok kusaka e-daklelaında tımbi manda elaı walı biaıgan nım tılak.”

¹⁴ Eumbi tambane enguk, “Wıındiñ nım. Nak natınalok kusatna e-daklelet, ganmek nokok mandanı biaıgan tılak, wın kusei ñındıında: nak denanın bııngut ba dendıñ ñautat wın nandi-talelet. Gan sındıla nak denanın bııngut ba dendıñ ñautat wın nım nandañ.

¹⁵ Tımbi sınllok nanandıınjılok tuop ama pa yambi-danı ti-semañ, gan nakta wıındiñ nım pa tılet.

¹⁶ Gan tıkap nak ka-danı kena tımbetta, nak wın natnaıgan nım tımbet, tambo Bep nak nanı-mukuk en nıti ka-danı kena wın yakan tamık, wala tımbi walı dıındım euk.

¹⁷ Tımbi sınllok endıkıne mandanı gınañ manda no ñındıñ youyoulın patak: tıkap ama tıpettı nepek nolok plon gembı ipi, manda noıgan eamıkta, endok mandanıjet walı biaıgan.

* **8:6:** Nain wolonda Juda amatamdı endıkıne manda tıpet kımıt-klembi, kapmainan kuıngılıñ. Moselok endıkıne mandanı tam telak joıngo kuañ wın kawattı yandıp kımnelıındok eınguk, gan Roma nasılok endıkıne mandanı wala kımısip tınguk. Tıkap Yesulı tam wın wılı kımbehtok eukta, endi Romalok endıkıne mandanı wın wılek, gan tıkap endi nım wılı kımbehtok eukta, endi Moselok endıkıne mandanı wın wılek, tımbi amatam en kle-kuıngılıñ asuptı sııngı wılımneliñ.

18 Ale, sindi nokok mandanala wíndiñgangot nandum biañgan tímbekek. Neta, natnalok kusatna e-daklelet, tímbe Bep nani-mukuk endi bo gembí it-nambi, nokok kusatna e-daklelak.”

19 Yesulí wíndiñ eumbi, endi ní-nandiñmbi eñgíliñ, “Tímbe díkok bepka gembí it-gamlak endi dek?” Eumbi enguk, “Sindi nak ní-m nandi-namañ, ba nokok Bepna bo ní-m nandi-ñímañ. Neta, tíkap sindi nak ní-m síník wín nandi-namumda, nokok Bepna en bo ip nandiñmíneliñ.”

20 Yesulí tapma it sañ jimba gínañ papi, tapi kot mím nem dasiyañgíliñ kandañ wolok pipapi, amatam ení-daut tí-semñípi, manda wín eñguk. Ganmek en wíli kí-mnelíñdok nain walí gama ní-m indañgukta tímbe, ama nolí en ní-m tí-keñgíliñ.

Yesu en kunum gínañ nanin wín eu inda-dakleñguk

21 Tímbe Yesulí yousímbi, ní-ndiñ enguk, “Nain ní-m ombat-aumbi, nak sambim ñautat, tímbe sindi Mesia lonjí-tílapí, síndok yomjí gama pat-samumbi kí-mnekalíñ. Tímbe natna ñautatnan sindi ñanelíñdok tuop ní-m.” †

22 Wíndiñ eñgukta tímbe Juda ama biesíli ní-síñgan ní-ndiñ eñgíliñ, “Endi elak, wín endi ñaukaknan ní-ndi ñaneñdok tuop ní-m. Wíndiñ elakta tímbe endi enlok kuñgun tímbe kolauktok elak ba ní-tek?”

23 Tímbe Yesulí yousímbi enguk, “Sindi-la kwelan nanin, gan nakta kunum gínañ nanin. Síndi-la kwet ñolok gíñgít, gan nakta kwet ñolok gíñgít ní-m.

24 Kusei wala tímbe nak ní-ndiñ sanít: síndok yomjí gama pat-samumbi kí-mnekalíñ. Wín tíkap sindi nokok kusatna papat kwambiñ ‡ wín ní-m nandi-kwambiñ dañda, síndok yomjí biañgan pat-samumbi kí-mnekalíñ ñak.”

25 Eumbi ní-nandiñgíliñ, “Dík ní-m síník wín ní-m nandi-na.” Eumbi tambane enguk, “Nak ní-m? Wín nak kena kusei kí-mí-kí-mí-ínan eñgut ip wakan.

26 Nak síndok kusaí tímbe inda-dakleumbi saní-danbettok manda asupgan gumañ ewít. Tímbe manda elet walí biañgan síník. Neta, nani-mukukta biañgan molom síník, tímbe nak endi manda nanbímbi nandi-let, wíndiñgangot kwelan kuañda pa enlet.”

27 Yesulí Bep Yambattok plon manda enguk wín ní-m nandi-dakleñgíliñda tímbe

† **8:21:** Manda wolok walan wín ní-ndiñ: Yesulí kímbi, kunum gínañ loukak, gan ní-m endi Yesu en Mesia síník wín ní-m nandi-kwambiñ dañ, endi ep kí-mí-ektok Mesia nola lonjí-ta-kuñípi, ní-sílok yomjíla tímbe kunum gínañ lonelíñdok tuop ní-m. ‡ **8:24:** Griik mandalí ní-m inda-daklelak, gan nandi-tale ama asuptí nandañ, wín Yesulí enlok kusal plon e-yout tíñguk, endi Kunum Yambat wíndiñ eñguk.

28 Yesulí yousímbe enguk, “Síndí nak Ama Sísiník kloñbat plon nep lomek, ñíndíñ nambí-nandínekaliñ: kusatna sangut wín natna, tímbe natnalok nanandínala nepek no ním pa tilet, tambo Beptí nanandí namguk wolok tuopgan-got nak manda pa elet.

29 Tímbe nanímukuk en wakan nakíta pat-ta-kulak, wín endí nokok ep títína gítik wín kau kíndem dalakta tímbe nain nola nak ním nambínguk.”

30 Manda wíndíñ eñlímbi, amatam asuptí en Mesia síník wín nandí-kwambíñ dañgíliñ.

Yesulí nin yomjínan nanin ep písatak endí Kunum Yambatok sambalii síník samaktangan kuañ

31 Tímbe Yesulí Juda ama nin ip nandí-kílikíki títímíngíliñ enda ñíndíñ enguk, “Tíkap síndí nokok mandana kímit-kle tí-ta-kuañda, síndí nokok gwañgwanai biañgan síník,

32 tímbe Kunum Yambatok kusal síník wín ka-nandí-talenekaliñ. Tímbe walí sep písalmbe, síndí samaktangan kunekaliñ.”

33 Eumbi, endí manda wala nandum píumbi, tambane níngíliñ, “Níndí Ablaamdok kombliníi, nain nola ama nolok kapmainan kena gwañgwa sílanin no ním kuñgímíñ. Nítek tímbe dík elañ, wín walí níp písalmbe, samaktangan kunekamíñ?”

34 Eumbi tambane enguk, “Síndí Ablaamdok kombliníi wín biañgan síník. Gan nak ñíndíñ sanba: amatam yom tíkuañ gítik endí yomjíli ep topmumbi, kena gwañgwa sílanin wandin wolok kapmainan kuañ.

35 Tímbe síndí yomlok kena gwañgwa sílanin kuañda tímbe Kunum Yambatok ilan pipapat kwambíñ ním pat-samlak, gan nak Molomdok Níñañdí Bepnalok ilan papat kwambíñgan kulet.

36 Wíndíñda tímbe tíkap síndí nak nandí-tale-namnelínda, nak Molomdok Níñañdí yomdok toptopnan nanin sep písalmbe, síndí biañgan Kunum Yambatok sambalii samaktangan kunekaliñ.”

Amalok ep títínjilí bepsí síníktok kusal wín tímbe indadaklelak

37 Tímbe Yesulí yousímbe enguk, “Síndí Ablaamdok sambalii wín nandí-samlet, ganmek síndí nokok mandana ním nandí-dasiañda tímbe níli kímbettok telak lonjañ.

38 Nakta Bepnalok kandañ nek kañgut wala manda elet, gan síndíla sínlok bepsíli sanguk wolok tuopkan pa tañ.”

39 Eumbi tambane níngíliñ, “Nínílok bep pañnó wín Ablaam en wakan.” Eumbi enguk, “Tíkap Ablaamdí síndok

bep pañji sisinik palımda, sindi endok telak kindem win ıkan kimit-klembi kuneliñ.

⁴⁰ Gan nıtek? Nak Kunum Yambattok kusal sisinik win endoñnan nanin kasileñgut wakangot pa sanlet, gañgan sindi nıli kimbettok telak lonjañ win! Ablaamdı kundit wandin no nım tıñguk,

⁴¹ wala tımbi endı sindok bep pañji sisinik nım. Sindok bepsi sisinik no patak, tımbi sindı endok wekai pa kleañ.” Wındiñ eñgukta tımbi niñgılıñ, “Ninlok meni patni Salalı telak joñgo wandin no nım kuñipi nıpguk. Nım sinik. Nındı Ablaamdok komblinıii, wala tımbi Kunum Yambat en noñgandı nındok Bepni sisinik.”

⁴² Wındiñ eumbi enguk, “Tıkap Kunum Yambatti biañgan sindok Bepsi sisinik palımda, sindı gınañjılı nep kasileneliñ. Win kusei nındıñda: win Kunum Yambat enlok kandañnan nanin nak pımbi, kwelan ñolok indañgut patet. Tımbi natnalok nanandınala wındiñ nım tıñgut. Tambo endı nak nani-mulımbi pı indañgut.

⁴³ Nak manda elet win sindı kusei nekta nım nandı-dakleañ? Win kusei nındıñda: sindı nokok mandana nandı-dasindasila kunjit pa tañ.

⁴⁴ Sındı win bepsi Satan endok komblinıii, tımbi endok wekai klembi, endı nıtek tımbep nandı-galk talak win sindı tınep nandañ. Nain kusei kımikımılınan nanin endı amatam ep tımbi kola ti-ta-bılak. Tımbi juluñıt molom sisinikta tımbi endı kusei sisinik win nain no ba nola nım pa kimit-klelak. Tambo endı juluñıt molom gıtıktok kusei, wala tımbi juluñ manda elak win enlok gınañ nanandın klembi pa elak.

⁴⁵ Gan nakta Kunum Yambattok kusal sisinik win sanletta tımbi, sindı nokok mandana nım nandı-kwambıñ dañ.

⁴⁶ Sındoñnan nanin nolı nak kolan tıñgut win tımbı inda-dakleuktok tuop nım. Wındıñda tımbi nak endok kusal sisinik win sanletta, sindı nıtekta tımbi mandana nım nandı-kwambıñ dañ?

⁴⁷ Kunum Yambattok gıñgıtıñiilı endok mandan pa nandı-dasiañ, gan sindıla endok gıñgıtıñiı nım kuañda tımbi wındiñ nım pa tañ.”

Yesu papat kwambıñgan kulaktı Ablaam maklelak

⁴⁸ Tımbi Juda ama Yesulok mandan nandı pakılıñ endı nındiñ niñgılıñ, “Dık Samalia ama pımbıñen yal kolannat wındiñ eñgımıñ, win nındı manda biañgan eñgımıñ yañ!”

⁴⁹ Eumbi tambane enguk, “Nak yal kolanna nımnat. Tambo nokok kuñgunalı ba mandanalı Bepnalok koi gıñgıt tımba wopum dalak, ganmek sindıla nokok kotna gıñgıt tımbı kolalak.

⁵⁰ Natna kotna giñgít tike-louptok kena nım pa tılet. Tambo no patak nokok kotnalı giñgít tikeuptok nandılak, tımbi endı wakan amatam gıtık yambi-danbekak.

⁵¹ Wın biañgan sınık.

Tımbi nak ñındıñ sanba: no en nokok mandana kımıt-klembi kulakta, endok plon kım nım indañmekak. Nım sınık.”

⁵² Wındıñ eumbi, Juda amalı amalok piñgıpsi sılanin wala eumbi, wındıñ nandıñpi niñgılıñ, “Dık yal kolanganat wın ip gambi-nandı-dakleamıñ! Ablaam gıta plofet ama endı sembi-taleñgılıñ, gañgan dık wın ñındıñ elañ, ‘No en nokok mandana kımıt-klembi kulakta, endok plon kım nım indañmekak.’

⁵³ Diki nındok bep pañni Ablaam maklelañ ba? Nım ya! En gıt plofet amalı sembi-taleñgılıñ, wala tımbi dık wandin walı dıtnala nandum nin sınık tımbımbi, manda wandin elañ?”

⁵⁴ Eumbi, Yesulı tambane enguk, “Natna kotna giñgít tike-lowamda, walı tlal tımbek. Wın nokok Bepnalı wakan kotna giñgıt pa tike-lolak. Sındı en sındok Yambatsı kıtıañ,

⁵⁵ gan en nım nandı-kılıñ eañ. Natna en nandı-kılıñ tıñmılet. Tıkap nak ‘en nım nandı-kılıñ elet’ wındıñ ewamda, sındı nomık manda juluñgan eut. Gan nak en nandı-kılıñ tıñmımbi, endok mandan kımıt-klembi kulet.

⁵⁶ Sındok bep pañji Ablaam endıla nandıñguk, wın nak kwelan indam kuwambi kauktok, tımbi wala sılısılı wopum tıñguk. Tımbi endı wındıñ indaumbi kañguk, wolonda sımbai kındem dañguk.”

⁵⁷ Wındıñ eumbi niñgılıñ, “Akae! dık gama gwılat 50 nım maklelañdı nıtek tımbi ‘nak Ablaam kañgut’ wındıñ elañ?”

⁵⁸ Eumbi tambane enguk, “Wın biañgan sınık. Tımbi nak ñındıñ sanlet: Ablaamdı gama nım indañılımbi, nak papat kwambıñgan kulettı ikan pakut.” Yesulı enla wındıñ eumbi,

⁵⁹ Juda amalı endı Kunum Yambat ni-tıke-pı-yalılak wındıñ nandımbi, wıtnelıñdok kawat mekilıñ, gan endı yambi-sembi, tapma it sañ jimba gınañ nanin pım ñañguk.

9

Yesulı dausi sisipmın kuañ endok dausi tımbı tombektok indañguk

¹ Nain nola Yesulı telaknan ñañıpi, ama no meñ simbai gınañ nanin dai sisipmın indañguk wın kañguk.

² Tımbi endok gwañgwañıilı ni-kañbi eñgılıñ, “Nınındaut, wın enlok yomda ba meñ beulok yomjetta tımbi dai sisipmın indañguk?”

3 Eumbi enguk, “W+n enlok ba meñ beulok yomla t+mbi n+m, w+n Kunum Yambatt+ t+ke-k+m+l+i+ñ+i+l+m+bi, am-atamd+ endok kundil engano s+n+k w+n ka-daklenel+ñdok dai sisipm+n indañguk.

4 T+mbi n+nd+ Bep nak nan+ mukuk endok kundil engano w+n gama sala paliñ+i+l+m+bi t+l+ok. Nain n+m ombataumbi, k+l+i+m eumbi, ama nol+ kena no t+mbektok tuop n+m.

5 Gan kwelan kulet tuop nak kwelan kuañ endok kolsalenj+ wakan.”

6 W+nd+i+ñ eu taleumbi, kwet plon iw+it suambi, kwet g+it tambaneumbi, ganji indaumbi, ama dai sipsipm+n dai gw+l+ap plon saplembi,

7 ñ+i+nd+i+ñ n+i+nguk, “D+ik Siloam tuk guañnan ñambi, timañga daut w+l+it.” (Kot Siloam w+n n+i+n+l+ok mandan+nan ‘n+mumul+n’.) T+mbi ama wal+ ñambi, timan daut w+l+l+i+l+m+bi, dai tomb+mbi, k+ndem deimbi, ilnan undane ñañguk.

8 T+mbi endok nolii g+it ama d+w+w+n nin end+ dama m+nemda k+it+nat t+-semñ+i+l+umbi kañg+l+i+ñ, end+ en kañbi, n+i+s+i+ngan e-nand+ t+mbi eñg+l+i+ñ, “Ama kwelan pipapi, m+nemda k+it+nat t+l+i+nguk en wakan bek.”

9 Eumbi, d+w+nd+i eñg+l+i+ñ, “En ñak,” t+mbi d+w+nd+i ñ+i+nd+i+ñ pa eñg+l+i+ñ, “N+m yañ, ama no en nom+k.” T+mbi end+ enguk, “W+n natna ñakan.”

10 Eumbi n+i-nand+mbi eñg+l+i+ñ, “W+nd+i+ñda d+ik n+tek t+mbi dauka tomb+mbi deilañ?”

11 Eumbi tambane enguk, “Ama koi Yesu k+it+a+ñ end+ kwet t+ke ganji t+mbi, nokok dautna gw+l+ap plon saplembi, ñ+i+nd+i+ñ nan+k, ‘D+ik Siloam tuk guañnan ñambi, timañga daut w+l+it.’ Wolok tuop nak ñambi, w+l+l+i+l+m+bi, dautna tom+k.”

12 W+nd+i+ñ eumbi, endok nolii+l+ “Ama w+n dek?” n+i-kaumbi, “Nak en n+m nand+i+ñm+let” enguk.

13 T+mbi end+ ama dama dai sisipm+n kuñguk w+n nañg+pi, Falisi amaloñ ñañg+l+i+ñ.

14 W+n Sabat patnand+ nainnan Yesul+ kiil+ ganji t+mbi, ama wolok dai plon sapleumbi, dai tomguk,

15 wala t+mbi Falisi amal+ wala nandum p+umbi, end+ bo kusei k+m+pi, telak n+tek plon dai tomguk wala n+i-kaumbi, ñ+i+nd+i+ñ tambane enguk, “End+ ganji nokok dautna plon sapleumbi, nak timana daut w+l+ipi deilet.”

16 W+nd+i+ñda Falisi ama d+w+nd+i Yesula ñ+i+nd+i+ñ eñg+l+i+ñ, “Ama wal+ Sabat patnand+ naindok end+ikñe manda maklembi, kena pa t+l+ak, wala t+mbi Kunum Yambatt+ en n+m n+m+l+m b+m indañguk.” Gan d+w+nd+i ñ+i+nd+i+ñ eñg+l+i+ñ, “N+tek t+mbi yom amal+ jimba kundit wandin gumañ pa t+mbek?” W+nd+i+ñ embi, n+i+s+i+ngan tamb+k+l+i+ñ.

17 Wɨndiñda endi ama dai sisipmɨn indañguk enda bɨnda ni-nandiɨmbi eñgɨliñ, “Wɨn endi dɨtnalok dauka tɨmbi tomguk, wala tɨmbi dɨtna ama wala nɨtek sɨnik elañ?” Eumbi enguk, “Nak enda nandiɨwam endi plofet ama no tɨlak.”

18 Gan ama walɨ dai sisipmɨn kuumbi, endok dai tomguk, wɨn Juda ama biesɨli gama nɨm nandi-kwambiñ dañgɨliñ, wala tɨmbi endi ama wolok meñ beu kɨti-semum bɨumbi

19 eni-nandiñgɨliñ, “Ñɨne sɨtok niñañjet ba? Tɨmbi sɨti dai sisipmɨn indañguk wɨndiñ eamɨk ba? Wɨndiñda nɨtek tɨmbi endi man ñɨndiñgɨt deilak?”

20 Eumbi tambane engɨmɨk, “En nɨtok niñanet, dai sisipmɨn indaindan wɨn nandiñmamɨk.

21 Gan nɨtek tɨmbi man ñɨndiñgɨt deilak, ba nindi sɨnik endok dai tɨmbi tomguk, wɨnda mek nɨtɨla nɨm nandi-dakleamɨk. Wɨn enla ni-kawɨt! Endi ip bendɨmbi, ama tɨlakta tɨmbi kɨndem enlok kusei e-dakleutak.”

22 Juda ama biesɨli ikan e-toptopmɨn, wɨn tɨkap ama noli Yesula en Mesia sɨnik wɨn indañgan eukta, ama biesɨli en it kiyau gɨnañ nanin kle-kolɨmbi, pawan pa kuuk. Kusei wala tɨmbi ama wolok meñ beulɨ Juda ama biesɨla mɨsɨmbi,

23 ñɨndiñ eñgɨmɨk, “Endi ip bendɨmbi, ama tɨlakta tɨmbi enla ni-kawɨt!”

24 Tɨmbi ama biesɨli ama dai sisipmɨn kuñguk wɨn bɨndambo kɨtiñmum bɨumbi niñgɨliñ, “Ñɨndi ama wala yom ama sɨnik wɨndiñ nandiñmamɨñ, wala tɨmbi dɨk manda biañgan embi, dɨkok daukalɨ tomguk, wala Kunum Yambat en wakan ni-kɨndem daukañ, ama wɨn nɨm.”

25 Eumbi tambane enguk, “Endi yom ama ba nɨm, wɨn nak nɨm nandiɨlet. Gan nak nepek no nandi-kɨliñ elet wɨn ñɨndiñ: nak dautna sisipmɨn kuñgutti man deilet.”

26 Eumbi yousɨmbi ni-kañgɨliñ, “Nɨtek ti-gamguk? Ba nɨtek tɨmbi dauka tɨmbi tomguk?”

27 Eumbi tambane enguk, “Nak wɨn ikan sani-talet, gan sɨndi nandiɨnepi kunjɨt tɨliñ. Nekta manda kɨlik wɨngan bɨndambo sanbam nandiɨnepi eañ? Nɨm kañbi sɨndi bo endok gwañgwañii indaneliñdok nandiɨneliñ?”

28 Tɨmbi ama biesɨli ni-suambapi eñgɨliñ, “Dɨkta ama wolok gwañgwan, gan nɨndɨla Moselok gwañgwañii.

29 Tɨmbi nɨndɨla ka-nandi-dakleamiñ, wɨn Kunum Yam-batti Mosela kena manda niñguk, gan ama wolok kena tɨndɨlok gembɨn wɨn denanin wɨn nɨm nandiñmamɨñ.”

30 Eumbi tambane enguk, “Akai! Ñɨn nepek gɨtikñin sɨnik yañ! Sɨndi endok gembɨn wɨn denanin wɨn nɨm nandiñmañ, ganmek endi nokok dautna tɨmbi tomguk!

31 Nĩndĩ gĩtik nandĩ-dakleamĩñ, wĩn Kunum Yambattĩ yom ama nĩm nandĩ-semalak. Tambo nin endĩ Kunum Yambattĩ kĩmĩt-klembi, man taĩngone-kulakta, Kunum Yambattĩ endok nĩmolo wĩn nandĩmbi nandĩñmĩlak.

32 Ba kwet kusei kĩmĩkĩmĩlĩnan nanin bĩkap man ñĩndĩngĩt, ama no dai sisipmĩn indaindan endok dai tĩmbi tomguk, wolok kasat no ip nandĩngĩmĩñ ba? Nĩm ya!

33 Wĩndĩñda tĩkap ama ñalĩ Kunum Yambattoknan nanin nĩm bĩumda, nepek wandin no tĩmbektok tuop nĩm.”

34 Wĩndĩñ eumbi, ama biesĩlĩ tambane nĩngĩlĩñ, “Dĩk meĩgalok simbai gĩnañ nanin yom ama indaĩnguĩdĩ kulañ wandin walĩ nĩnda nĩtek tĩmbi nanandĩ nĩmeĩndok nandĩlañ?” Wĩndĩñ embi kle-kokĩlĩñ.

35 Tĩmbi Yesulĩ ama wĩn kle-kokĩlĩñ wolok kasat wĩn nandĩmbi, ama wĩn kaupok ñambi, tĩmbĩ indaumbi, nĩnandĩmbi eĩguk, “Dĩk Ama Sĩsĩnik enda nandĩ-kĩlĩktĩ tĩñmĩlañ ba?”

36 Eumbi tambane nĩnguk, “Ama wopum, nak en nandĩ-kĩlĩktĩ tĩñmettok Ama Sĩsĩnik wĩn nin, wĩn dĩk nanbĩm nandĩwa.”

37 Eumbi nĩnguk, “Dĩk en ip kalañ ñak. Biaĩngan sĩnik, nak manda ganlet natna Ama Sĩsĩnik wakan.”

38 Wĩndĩñ eumbi nĩnguk, “Wopum. Nak nandĩ-kĩlĩktĩ tĩgamlet.” Wĩndĩñ eĩpi, mĩlelem tĩñmĩnguk.

39 Tĩmbi Yesulĩ ñĩndĩñ eĩguk, “Nak kusei ñĩndĩñda tĩmbi kwelan indaĩgut: naka tĩmbi dausĩ sisipmĩn kuañ endok dausĩ tombĩmbi, deimbi ka-daklenekalĩñ, tĩmbi nin endĩ ñĩndĩñ nandañ, ‘nĩndĩ dautnĩ deimbi ka-dakleamĩñ,’ endĩ dausĩ sisipmĩn papat kwambĩngan kunekalĩñ. Tĩmbi endĩ ka-dakleañ ba nĩm, wolok tuopgan Kunum Yambattĩ yambĩdanbekak.” *

40 Tĩmbi Falisi ama dĩwĩn Yesu gĩta pakĩlĩñ endĩ manda wĩn nandĩmbi nĩngĩlĩñ, “Nĩtek? Nĩndĩ dautnĩ sisipmĩn nĩme!”

41 Eumbi enguk, “Tĩkap sĩndĩ ‘Nĩm ka-dakleamĩñ’ wĩndĩñ eumda, sĩndok yomjĩlok mĩlap nĩm pat-samum, gan sĩndĩ ‘Ka-dakleamĩñ’ wĩndĩñ juluĩngan eaĩda tĩmbi, sĩndok yomjĩlok mĩlap wĩn kĩmĩlĩm pat-samlak.”

10

Sipsip kandĩkĩenji kĩndem wĩn Yesu en wakan

1 Yesulĩ yousĩmbi, Falisi amala enguk, “Manda elet walĩ biaĩngan sĩnik. Tĩmbi ñĩndĩñ sanlet: nin endĩ sipsip sañ

* 9:39: Yesulĩ gĩnañ tiplik daila manda wandin embi, ñĩndĩñ eĩguk: no en Yesulok kusal sĩsĩnik wĩn nĩm ka-daklembi, nĩm nandĩ-kĩlĩktĩ tĩñmĩlak, endĩ ama dai sisipmĩn wandin, tĩmbi Kunum Yambattĩ endok tombon ombĩñmekak.

g+inañ loupí, yamanan n+m loñ+pi, nolok joñgo lap+pi p+uk, end+ kumbu ama ba t+piñpiñen.

² Gan nin end+ yamanan lolak, end+ sipsiplok kand+kñenj+ en wakan.

³ Ama end+ yamanan b+umbi, yama kand+kñe amal+ yama pa p+sal+mlak, t+mbi sipsipt+ endok man pa k+m+it-kleañ, w+n end+ enlok sipsipñiilok kos+ k+it+semum b+umbi, yanañg+l+mbi, kwelan p+mbi ñañ.

⁴ Kwelan p+ ña-taleumbi, kand+kñenj+l+ telak dama t+semlak, t+mbi sipsipt+ endok man malap nand+ñmañda t+mbi en pa kle ñañ.

⁵ Gan end+ ama g+tikñin no n+m kle ñanel+ñ. Tambo end+ man malap walan no nandañda t+mbi m+s+mbi pi ñanel+ñ.”

⁶ Yesul+ Falisi amala eyout manda w+nd+ñ enguk, gan end+ manda wolok kusei w+n n+m nand+-dakleñg+l+ñ.

⁷ W+nd+ñda t+mbi Yesul+ b+indambo enbi eñguk, “Manda wal+ biañgan s+n+k. T+mbi ñ+nd+ñ sanlet: sipsipt+ Bep Yambattoñ lololok yama w+n natna.

⁸ Nak gama n+m indañ+l+mbi, ama nind+ sipsiploñ b+mbi, juluñañ yamb+di+kñeñg+l+ñ, end+ kumbu ama ba t+piñpiñen ama, gan sipsipt+ endok mandanj+ n+m nand+dasimbi k+m+it-kleñg+l+ñ.

⁹ Nak noñgand+ yama wakan. No en nokoñ b+mbi, Bep Yambattok sañ g+inañ lolakta, en n+m kolauktok nak en t+ke-kamaiutat, t+mbi end+ m+s+m+s+ n+mnat kumbi, nepek nola n+m lonjukak.

¹⁰ Kumbu amal+ sipsip kumbu t+nd+l+lok ba yand+p k+mlok ba ep t+mb+ kolanel+ñdok walañgot pa b+lak. Gan natna indañgut, w+n nokok g+ñg+tnail+ kuñgu s+s+n+k wak+it b+s+k tokñetokñen wal+ endok pat-semektok indañgut.”

¹¹ T+mbi Yesul+ yous+mbi eñguk, “Natna w+n sipsiplok kand+kñenj+ k+ndem. Kand+kñe k+ndem end+ sipsipñiila t+mbi nand+-koñgomnat k+m-semek.

¹² Gan ama nin m+nem kenañgot pa t+lak, end+la sipsiplok kand+kñenj+ ba beps+ n+m. End+ kamot moyend+ b+umbi kalakta, m+s+mbi, sipsip yambimbi pim ñaumbi, kamott+ sipsip ep s+ kleumbi papuseneañ.

¹³ Ama wal+ m+nem kenañgot t+mbi, sipsip n+m nand+semlakta t+mbi w+nd+ñ pa t+lak.

¹⁴⁻¹⁵ Gan natnala sipsiplok kand+kñenj+ k+ndem. Bept+ nand+-k+liñ t+namumbi, nak nand+-k+liñ t+ñm+let, w+nd+ñgangot nokok g+ñg+tnaila nand+-k+liñ t+semambi, end+ naka nand+-k+liñ t+namañ. T+mbi w+ngot n+m. Nokok sipsipnaila t+mbi nand+-koñgomnat k+m-semetat.

16 Tĩmbi sipsip ñalañgot nĩm a. Sipsip dĩwĩn no wakĩt pat-namañ. Endĩ sañ ñolok gĩnañ nanin nĩm, gan nak endĩ wakĩt yanañgĩt bĩmbĩlok. Endĩ nokok mana malapna nandĩmbi, nep kĩmĩt-kleumbi, nokok sipsipnai gĩtĩktĩ kĩkesĩmĩn noñgan indaumbi, nak noñgandĩ endok kandĩkĩenĩjĩ kuutat.

17 Bepnalĩ nep kasĩlembi, gĩnañĩ nandĩ-koñgom pa tĩ-namlak wĩn kusei ñĩndĩñda: nak kĩmnan nanin bĩndambo mĩlalettok nandĩ-koñgomnat kĩmbetat.

18 Nak nĩm nandĩ-tale-semamda, ama nolĩ nĩlĩ kĩmnelĩñdok tuop nĩm, gan nak nandĩ-tale-sembi, nandĩ-koñgomnat kĩmbetat. Wĩn Bepnalĩ nokok kuñguna bĩmbi, bĩndambo tĩketĩkelok gembĩ nambi, wĩndĩñ tĩmbettok nani-dĩkĩñeñguk.”

19 Yesulĩ wĩndĩñ eñgukta tĩmbi Juda amatamdĩ nĩsĩñgan bĩndambo tambĩpi,

20 asuptĩ ñĩndĩñ eñgĩlĩñ, “Yal kolan nolĩ endok gĩnan gĩnañ pĩumbi, kamakama tĩlak. Endok mandan slakan neta nandĩlok?”

21 Tĩmbi dĩwĩndĩ eñgĩlĩñ, “Ama yal kolannat nolĩ manda wandin nĩm euk. Tĩmbi wĩngot nĩm. Yal kolan nolĩ dai sisipmĩn endok dai tĩmbi tombektok tuop nĩm ya!”

Juda amatam asuptĩ Yesu en Kunum Yambattok Nĩñañ wĩn nĩm nandĩ-kwambĩñ dañgĩlĩñ

22 Tĩmbi gwĩlat no Jelusalem indañguk wolonda Juda amatamdĩ bep pañjilĩ tapma it tĩmbi kaiktañguk * nain wĩn nandĩ-kaikta pa tañ. Gwĩ sasale nain tĩmbĩmbi,

23 Yesulĩ tapma it sañ jimba gĩnañ Solomondok palanda plon ñañambĩt tĩñĩlĩmbi,

24 Juda amatamdĩ bĩmbi, en klem gĩmbup papi nĩñgĩlĩñ, “Dĩkok kusaka nain nĩtek gamañgot kĩmĩt-sembumbi, nĩndĩ dĩa nin sĩnik wala gĩnañ tĩpet tamĩñ? Tĩkap dĩa Mesia sĩnikta, kusaka indangan nĩnĩ-dakleukañ.”

25 Eumbi tambane enguk, “Nak wĩn ikan sangut, gan sĩndĩ nĩm nandĩ-kwambĩñ da-namañ. Nak Bepnalok koi plon kundit engano pa tĩlet walĩ mek kusatna tĩmbi inda-daklelak,

26 gan sĩndĩ sipsipnai nĩmda tĩmbi wĩn nĩm nandĩ-kwambĩñ dañ.

27 Nokok sipsipnailĩ mandana nandĩ-dasĩmbi kĩmĩt-kleañ. Wĩn nak nandĩ-kĩlĩñ tĩ-semlet, tĩmbi endĩ nak nep kĩmĩt-klembi kuañ.

* 10:22: Damañgan nain nola Silia nasilĩ mikta Jelusalem lombi, tapma ilan nĩsĩlok yambatsĩla bĩt ep tapma tĩñmĩñgĩlĩñ, kusei wala tĩmbi itti kolañguk. Juda amalĩ Silia nasi ep kle-kot-talembi, tapma it wĩn bĩndambo tĩmbi kaiktañguk.

28 Tĩmbi nak kuñgu taletalen nĩmnat emlet, tĩmbi endĩ kolandok gĩñgĩt nombonĩm tĩnekalĩñ, tĩmbi amanolĩ nokok kĩtnanan nanin nonĩm kĩwĩlap tĩmbi epmekak.

29 Wĩn nokok Bepna, nin endĩ gĩñgĩtnai kĩtnanan yapĩkuk, endĩ mek nepek gĩtĩkgan yapma kle-talelak, wala tĩmbi amanolĩ Bepnalok kiinan nanin gĩñgĩtnai kĩwĩlap tĩmbi, epnelĩñdok tuop nĩm.

30 Bep nĩtĩ noñgan tamĩk.”

31 Manda wala tĩmbi amatamdĩ bĩndambo kawattĩ wĩlĩ kĩmnelĩñdok kawat mekĩlĩñ,

32 gan Yesulĩ enguk, “Nak kundit kĩndem kusei kusei Beptoñ nanin sĩndok dausĩnan tĩmbambi kañgĩlĩñ. Sĩndĩ kundit nek sĩnĩkta tĩmbi kawattĩ nĩtnepi tañ?”

33 Eumbi tambane nĩñgĩlĩñ, “Wĩn kundit kĩndem nola tĩmbi wĩndĩñ nĩm tamĩñ. Wĩn dĩk kwelan ama sĩlanin wandin walĩ dĩtnala Kunum Yambat eñĩpi, en nĩtĩke-pĩ-yalilañda tĩmbi nĩndĩ kawattĩ gwĩtnepi tamĩñ.”

34 Wĩndĩñ eumbi, Yesulĩ enlok kusal kasopmeuktok Kunum Yambattok mandan nolok plon e-yout tĩmbi, ñĩndĩñ tambane enguk, “Sĩndok endĩkñe mandanjĩ gĩnañ youyoulĩn patak, wĩn Kunum Yambattĩ ama dĩwĩnda ñĩndĩñ enguk, ‘Nak sangut wĩn sĩndĩ yambat’. ☆

35 Tĩmbi nĩndĩ nandamĩñ, manda youyoulĩn patak walĩ nain tuop biañgan sĩnĩk. Ale, tĩkap Kunum Yambat en wakan ama sĩlaninda manda embi, endok kosĩ ‘yambat’ kĩtĩñgukta,

36 nĩtek tĩmbi sĩndĩ nak kĩt yout tĩ-namañ, tĩmbi ‘Nak Kunum Yambattok Nĩñañ’ wĩndĩñ eñgukta tĩmbi nak en nĩtĩke-pĩ-yalilet wĩndĩñ eañ? Wĩn Beptĩ en wakan nak enlok kenan tĩndĩlok nak nep kasĩlembi, nani-mulĩmbi, kwelan pĩ indañgut.

37 Kĩndem a, tĩkap nak Bepnalok kenan nĩm pa tĩletta, kak, nak endok Nĩñañ wĩn nĩm nandĩ-kwambiñ danekalĩñ.

38 Gan tĩkap nak Bepnalok kenan wĩn tĩletta, nak endok Nĩñañ wĩn nandĩ-kwambiñ danekalĩñ. Wĩn sĩndĩ nokok mandanala tĩmbi wĩn nĩm nandĩ-kwambiñ danelĩñ bek, ganmek nokok kunditnala tĩmbi wĩn nandĩ-kwambiñ dawĩt. Wĩndĩñ tĩnelĩñda, sĩndĩ ka-daklembi nandĩ-daklenekalĩñ, wĩn Beptĩ nokok gĩnañ patak, tĩmbi nak endok gĩnañ patet.”

39 Yesulĩ wĩndĩñ eñgukta tĩmbi amatamdĩ bĩndambo tĩke ñanep nandĩñgĩlĩñ, gan endĩ kĩsĩnan nanin jĩlop paipi ñañguk.

40 Tĩmbi Yesulĩ Jodan tuk dĩkñeambi, maim lambĩlak kandañnan undane ñambi, Yoanelĩ damañgan tuk i-sem-i-sem kena tĩñguknan wandĩñ ña kuñguk. Kuñĩlĩmbi,

⁴¹ amatam asupti endoñ bĩmbi, nĩsĩngan ñĩndĩñ eñgĩlĩñ, “Yoanelĩ jimba kundit engano no nĩm tĩnguk, ganmek endĩ ama ñolok plon manda eñguk gĩtik walĩ biañgan sĩnk.”

⁴² Wĩndĩñ eñĩpi, wolok pakĩlĩñ asupti Yesu en Mesia wĩn nandĩ-kwambĩñ dañgĩlĩñ.

11

Mĩlamĩlat ba kuñgu molom wĩn Yesu en wakan

¹⁻² Ama no koi Lasalos endĩ jĩmbat wopum tĩ-pakuk. Lasalosĩ wiwiit Malia gĩt Mata en gĩta Betani it kwelan kuñguk, tĩmbi Malia wĩn tam nin endĩ siñgimek Wopumdok kesĩ piñgĩp saple mĩlĩñnattĩ wĩlĩpi, kumbam saktĩ tĩmbĩ kalandañguk. ✱ Lasalosĩ jĩmbat tĩ-palĩñĩlĩmbi,

³ endok wiwiitĩ Yesuloñ manda ñĩndĩñ kĩmĩlĩm loñguk, “Wopum, dĩk nandĩ: noka gĩnañgalĩ kasĩlelañ endĩ jĩmbat tĩlak.”

⁴ Tĩmbi Yesulĩ kasat wĩn nandĩmbi, ñĩndĩñ eñguk, “Jĩmbat indañmĩñguk walĩ endĩ kĩmbektok nĩm. Tambo walĩ Kunum Yambattok koi gĩñgĩt wopum dauktok ba nak Kunum Yambattok Nĩñañ nokok kusatna engano wĩn tĩmbĩ indakleuktok indañmĩñguk.”

⁵ Tĩmbi Yesulĩ Mata wakĩt dalañ Malia ba wiu Lasalos wĩn ep galk tañguk.

⁶ Wĩndĩñda tĩmbi endĩ ‘Lasalosĩ jĩmbat tĩlak’ gĩñgĩt wĩn nandĩmbi, kwet pakuk wolok sandap tĩpet nombo yousĩm pakuk.

⁷ Pakap, gwañgwañĩila enguk, “Bĩmbi, Judia kwelan bĩndambo undane ñana.”

⁸ Eumbi nĩñgĩlĩñ, “Nĩnĩndaut, Judia nasilĩ kawattĩ gwĩtneptĩ ñĩngĩlĩñ, nain nĩm ombataumbi, dĩk bĩndambo wandĩñ undane ñauñdok elañ ba?”

⁹ Eumbi tambane enguk, “Sandap noñgan gĩnañ aua 12got kwettĩ sala patak. Wala tĩmbi sandap kulaktĩ kwet ñolok kolsalen kalakta tĩmbi yout-kasalam nĩm pa tĩlak.

¹⁰ Gan tim kulaktĩ kolsalen nĩm palmĩlakta tĩmbi yout-kasalam pa tĩlak.”

¹¹ Yesulĩ wĩndĩñ eñĩpi, yousĩmbi enguk, “Notnĩ Lasalosĩ dou patak, gan nak ñambi, tĩmba sĩlĩkñem mĩlalekak.”

¹² Eumbi, gwañgwañĩilĩ nĩñgĩlĩñ, “Wopum, tĩkap endĩ dou pataka, jĩmbalĩ taleumbi, kĩndem daukak.”

¹³ Wĩn Yesulĩ Lasaloslok kĩmdok plon e-yout tĩnguk, gan gwañgwañĩilĩ endĩ dou sĩlanin wala elak wĩndĩñ nandĩñgĩlĩñ.

14 Wɨndiñda tɨmbi Yesulɨ indañgan eni-daklembi eñguk, “Lasalosɨ ip sembɨk,

15 gan sɨnda tɨmbi nak en gɨta nɨm pakut wala sɨmbatnalɨ kɨndem dalak. Wɨn kusei ñɨndiñda: nain ñolonda nokok kusatna nandi-kwambiñ da-sɨn taneliñdok nainjɨ indalak. Gan man ñɨn endoñ ñana.”

16 Eumbi, wolongan Tomas koi no Didimus endɨ gwañgwa dɨwɨnda ñɨndiñ enguk, “Ale, wɨndiñda nɨndi bo ñambi, nɨnɨndaut en gɨta kɨmna.”

17 Tɨmbi Yesulɨ Betani it kwet kandañ ña tombi, Lasalosɨ nain tɨpet tɨpet ikan sum gɨnañ taplium pakuk wolok kasat nandiñguk.

18 Betani wɨn mayañgan nɨm, 3 kilomita ba nɨtek Jerusalem tɨmbi dumalaum patak,

19 wala tɨmbi amatam asuptɨ Jerusalem bimbi, Malia gɨt Matalok wiset sembɨñgukta tɨmbi eni-kɨlɨkti tɨnepi endoñ bi taleñgɨlɨñ.

20 Tɨmbi nimbek nolɨ Matala “Yesu bɨlak” wɨndiñ nɨmbi nandiɨmbi, endɨ telak plon ña tɨmbi indañguk, gan Malialɨ ilan pipakuk.

21 Tɨmbi Matalɨ Yesula nɨñguk, “Wopum, dɨk ñolok palɨmda, witnalɨ nɨm sembek.

22 Ganmek man ñɨndiñgɨtañgan ñɨndiñ nandiɨlet: dɨk Kunum Yambatta nɨtek tɨmbektok nɨ-nandutañda, nandi-gametak.”

23 Eumbi nɨñguk, “Dɨkok wikalɨ bɨndambo kɨmnan nanin mɨlapi kuukak.”

24 Eumbi, Matalɨ nɨñguk, “Kunum Yambattɨ nain taletal-ennan amatam gɨtik ep tɨmbi mɨlatnekalɨñ, wolondamek nokok witnalɨ bo mɨlalekak wɨnda nak nandi-daklelet ñak.”

25 Eumbi nɨñguk, “Amatam ep mɨlamɨlat ba kuñgu emem-lok molom wɨn natna ñakan. Wala tɨmbi naka nandi-kɨlɨkti tɨ-namlaktɨ kɨmbek bek, ganmek kuñgun sɨsɨnɨk walɨ gama palmekak.

26 Wɨn amatam kaik papi, naka nandi-kɨlɨkti tɨ-namañ gɨtik endɨ sembɨneliñ, ganmek kɨm biañgan walɨ nain no ba nola nɨm inda-semekak. Dɨk wɨn nandi-kwambiñ dalañ ba?”

27 Eumbi, Matalɨ nɨñguk, “Wopum, biañgan ñak! Tɨmbi nak manda ñɨn bo nandi-kwambiñ dalet: Mesia, Kunum Yambattok Nɨñañ, nin kwelan ñolok indauptok een, wɨn dɨtna wakan.”

28 Matalɨ wɨndiñ eu taleumbi, ilan undane ñambi, dalañ Malia kɨtɨñmɨmbi, manda janjat tɨmbi, ñɨndiñ nɨñguk, “Nɨnɨndauttɨ bi tombi, kɨtɨ-gamlak.”

29 Eu nandiɨmbi, wolongan platik mɨlapi, Yesuloñ ñañguk.

30 (Yesulí it kwet ginañ gama ním loñguk, tambo endí Matalí en tímbi indañguk wolok pakuk.)

31 Tímbi Jerusalem nasi, nindí Malia gíta it ginañ papi, ní-kílikti tíngíliñ, endí Malia platik síník mílapi, pawan pímbi ñaumbi kañgíliñ. Kañbi, “Endí sumnan kut-blamblan eup ñalak” wíndíñ nandímbe, kle ñañgíliñ.

32 Tímbi Malialí Yesu pakuknan ña tombi kañguk, wolonda endí kesinan mílelem tímbe nínguk, “Wopum, dík ñolok palímda, wítnalí ním sembek!”

33 Wíndíñ eu taleumbi, kut-blamblan eñguk, tímbe Jerusalem nasi en gíta bíngíliñ endí bo mano tíngíliñ. Tímbe Yesulí wín yambínguk, wolonda endok ginañlí mílata-síník taumbi, blan ba gimbít walan wandin deínguk.

34 Tímbe ení-nandínguk, “Delok kímlím patak?” Eumbi níngíliñ, “Wopum, ñín bí ka.”

35 Tímbe Yesulí sumdok telaknan ñañpí, dai tullí pínguk.

36 Wíndíñda Jerusalem nasilí nísíngan ñíndíñ eñgíliñ, “Wí kawat! Endí Lasalos ginañlí síník tíke-kasíleñguk yañ.”

37 Gan endoñnan nanin díwíndí ñíndíñ eñgíliñ, “Nítek tímbe ama dai sípsipmín endok dai tímbe tomguktí ama ñín ním tíke-kímlímbe sembínguk?”

38 Tímbe Yesulí bíndambo ginañ mílata síník taumbi, sumnan ña tomguk. Lasalos wín kawat tombañ nolok ginañ kímpí, yama wín kawat wopumdí masip bímbin.

39 Tímbe Yesulí enguk, “Kawat tíke ñawat!” Eumbi, ama sembísembíndok wiu Mata endí tambane nínguk, “Wopum, nain típet típet íkan sembí-pakukta tímbe íp míliñ tílak yañ!”

40 Eumbi, Yesulí nínguk, “Nak íkan ñíndíñ ganít: tíkap dík naka nandí-kílikti tí-namlañda, Kunum Yambattok kusal engano wín inda-dakleumbi kautañ.”

41 Wíndíñda ama díwíndí kawat wín tíke ñaumbi, Yesulí deium loumbi, ñíndíñ eñguk, “Bep, dík nokok nímolona íkan nandí-namlañ, wala tímbe nak we ganlet.

42 Dík nain tuop nandí-namlañ, wín natna nandí-talelet. Gan nak amatam ñolok íkañ enda nandí-sembe, endí dítna wakan naní-mulím indañgut wín nandí-kwambíñ danelíñdok wíndíñ et.”

43 Wíndíñ eu taleumbi, wopungan kítmbe eñguk, “Lasalos, dík pí!”

44 Eumbi, kímguktí kaiktambi pínguk. Tímbe kii kesí ba kumbam wín sandumdí tapli ímímínda tímbe Yesulí enguk, “Sandum písalím, samakgan kuwín.”

Yesu amatamdok kíngan wíli kímmelíñdok telak lonjínngíliñ (Matayo 26:1-5, Maleko 14:1-2, Luka 22:1-2)

45 Wíndiñda Jelusalem nasi Malia kanep bñgñliñ endoñnan nanin asupti Yesuli Lasalos nitek tñmñnguk wñn kañandñgñliñda tñmbi en Mesia sñnk wñn nandñkwambññ dañgñliñ.

46 Gan dñwñndi Falisi amaloni ñambi, Yesuli nitek tñnguk wolok kasat tñsemgñliñ.

47 Wíndiñda tapma ama biesi gñt Falisi ama endi Judalok it kiyau wopumdok ama gñtik kñti-semum bñumbi, kñmñn tñmbi, nñsñngan Yesulok plon ññndiñ e-nandñ tñngñliñ, “Nitek tñlok? Ama walñ jimba kundit asupgan sñnk pa tñlak wñn!

48 Tñkap nñndi binambi, wñndiñgot tñkuukta, amatam gñtikgandñ en Mesia wñndiñ nandñkwambññ dambi, enda tñmbi kusei kñmñpi, nñndok kandñkñnenii Roma nasi mik tñsemumbi, endi bñmbi, nñndok tapma it wakñt ama sambat ññn nñpma tñkeumbi kolanekamññ.”

49 Tñmbi ama biesi endoñnan nanin no, wñn Kaiafas, endi gwñlat wolonda tapma amalok telak damanjñ kuñguk, tñmbi endi ññndiñ enguk, “Sñndi ka-nandñ-daklenjñ nñmñnat yañ!

50 Nñm kañbi Juda ama nñn gñtik kola-taleneñ, wala tñmbi wñn sñndok kandañ kñndem, tñkap ama noñganññgot amatam gñtiktok kñnjannñ kñm-nñmek. Sñndi wñn nñm ka-nandñ-dakleañ bek.”

51 Kaiafasñ wñndiñ eñguk, gan endi manda wñn enlok nanandñnla nñm eñguk. Tambo endi gwñlat wolonda tapma amalok telak damanjñ pakukta, plofet manda eññpi, ññndiñ eñguk: Yesuli Juda amatamdok kñnjan kñm-semepi tñnguk.

52 Tñmbi endokgot nñm. Endi Kunum Yambattok gññgñtññii kwet nolok nolok papusenem pakañ ep kiulñmbi, sambat noñgan tñneliñndok kñmbepi tñnguk.

53 Kaiafasñ wñndiñ eñgukta tñmbi Juda ama biesñli sandap wolondañgan kusei kñmñpi, nñsñngan e-sambat tñ-kumbi, Yesu wñli kñmñneliñndok telak lonjñngñliñ.

54 Wíndiñda tñmbi Yesuli Jelusalem nasi endok boñgñpsñnan indañgan nombo nñm kuñguk. Tambo endi walinñn pñm ññambi, kwet no kwet sñlanñn ññsñngan patak wolok ññambi, it kwet no koi Eflaim wolok gwañgwaññii gñta kuñguk.

55 Tñmbi Juda amatamdok Kamaikamai gwñlat dumalaumbi, amatam asupti isñ kwesñ bimbi, Kunum Yambattok dainan jamilan indanelññndok itañgan tapma ilan tñ-pañgñpañgñle tñnepi Jelusalem lo ññañgñliñ.

56 Ññambi, Yesu lonjñmbi, tapma it sañ jimba gñnañ ipi, nñsñngan ññndiñ eñgñliñ, “Sñndi nitek nandañ? Endi gwñlatta nñm bñukak bek.”

⁵⁷ Wɨndiñ eñgɨliñ wɨn kusei ñɨndiñda: tapma ama biesi gɨt Falisi amalɨ Yesu tɨkenelɨndok manda kwambiñ no ñɨndiñ eu satañguk, “Tɨkap ama noli Yesu delok patak wɨn nandɨlakta, wɨn nɨnbɨ nandɨmbi, en tɨkeneñdok.”

12

*Malialɨ Yesu kɨmkɨmluk tɨpañgɨpañgɨle tɨñmɨñguk
(Matayo 26:6-13, Maleko 14:3-9)*

¹ Kamaikamai gwɨlat gama nɨm indañɨlɨmbi, sandap kɨt tambon noñgan gama palɨmbi, Yesulɨ nolii gɨt Betani it kwelan ña tomguk. Betani wɨn Lasalos, nin Yesulɨ kɨmnan nanin tɨmbɨ mɨlakuk, endok il kwel.

² Yesulɨ wolok tombɨmbi, nanañ sina tɨ-ñɨmɨmbi, Yesu gɨta nanañ nañgɨliñ endoñnan nanin no wɨn Lasalos, tɨmbi Matalɨ yambi-dɨkñeñguk. Nanañ na-palɨñɨlɨmbi,

³ Malialɨ wɨlɨñgɨlo no tɨkemi, Yesuloñ ña indambi, pɨñgɨp saple mɨlɨñ kɨndem tuan loloñ sɨnɨk endok kesɨ plon yalɨmɨpi, kumbam saktɨ tɨmbɨ kalandañguk. Tɨmbi pɨñgɨp saplelok mɨlɨñ kɨndem wali it gɨtɨk wɨn tokñeñguk. *

⁴ Tɨmbi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no koi Judas Iskaliot, ama nin endɨ siñgi kandañ Yesu kanjɨkñiilok kɨsɨnan kɨmɨkuk, endɨ Malialɨ kundit tɨñguk wala nandum pɨumbi eñguk,

⁵ “Yakai! Nɨndɨ pɨñgɨp saple wɨn tuatualok kɨmɨtnem tuaumda, gwɨlat noñgandok kena naindok tuan walinin epi, gumañ pɨmbɨñesɨla emneñ!”

⁶ Gan endɨ ama pɨmbɨñesɨla nɨm nandɨ-semguk, tambo endɨ kumbu pa tɨñgukta tɨmbi wɨndiñ eñguk. Wɨn amatamɨ Yesu gɨt gwañgwañiila mɨnem emgɨlɨñ wɨn Judasla ka-dɨkñembi, walinin gitakan enlok pa epliñguk.

⁷ Tɨmbi Yesulɨ Judasla nɨmbi eñguk, “Maliala mɨlap nɨm mɨwiñ! Wɨn nak kɨmbambi, nep kɨndit taplinekalɨñ, wolok itañgan nokok pɨñgɨpna tɨpañgɨpañgɨle tɨnamektok endɨ pɨñgɨp saple wɨn tuatualok nɨm kɨmɨkuk.

⁸ Pɨmbɨñesɨlɨ nain tuop sɨn gɨta kuumbi, kɨndem ep kɨmɨtnekalɨñ, gan nakta kwelan ñolok sɨn gɨta papat kwambiñgan nɨm kuutat.”

Tapma ama biesɨli Lasalos bo wɨli kɨmnelɨñdok e-sambat tɨñgɨlɨñ

⁹ Tɨmbi Jerusalem nasi asupgan sɨnɨk endɨ Yesu Betani it kwelan pakuk wolok gɨñgɨt nandɨmbi, kanepi bɨñgɨlɨñ.

* **12:3:** Wɨn wɨtna tɨpet ba nɨtek wolok tuop Malialɨ pɨñgɨp saple koi ‘nad’ kɨtɨañ wɨn Yesulok kesɨ plon yalɨmɨkuk.

Tĩmbi engot nĩm. Endĩ Yesulĩ Lasalos kĩmnan nanin tĩmbĩ mĩlakuk en bo kanepi bĩngĩlĩĩ.

¹⁰⁻¹¹ Wĩn Lasalosla tĩmbi amatam asuptĩ Yesulok kandañ ña-talembi, nandi-kĩlĩkti tĩnmĩngĩlĩĩ, wala tĩmbi tapma ama biesĩli Lasalos bo wĩli kĩmneliñdok e-sambat tĩngĩlĩĩ.

*Yesulĩ ama wapmañ wandin Jelusalem loñguk
(Matayo 21:1-11, Maleko 11:1-11, Luka 19:28-40)*

¹² Kwet salaumbi, amatam kĩmĩn gĩtik gwĩlatta Jelusalem bĩngĩlĩĩ endĩ Yesulĩ wolok loupĩ tĩnguk manda wĩn nandiñgĩlĩĩ.

¹³ Nandiĩmbi, Yesulok koi gĩngĩt tĩke-lonelĩndok komba gandua wandin wolok kii gayam ombĩm epbi, it kwet bimbĩ, telaknan tĩmbĩ indauktok ñambi, ñĩndĩñ kĩtĩmbi eñgĩlĩĩ,

“Hosana! Nĩ-ta-lona!

Ama ñĩn Wopumdok koi plon bĩumbi,

Kunum Yambattĩ gwĩlam tĩnmĩn!

Endĩ Isael nĩndok Ama Wapmañni! ✧

¹⁴ Tĩmbi Yesulĩ doñki sim no tĩmbĩ indaumbi, wolok plon pipapi ñañguk. Wĩn plofet manda ñĩndĩñ youyoulĩn patak wolok tuop indañguk,

¹⁵ “Saion nasi sĩndĩ nĩm mĩsĩnelĩĩ! Wĩ kawĩt!

Sĩndok ama wapmañjĩ doñki nĩñañ plon pipapi bĩlak.” ✧

¹⁶ (Nain wolonda Yesulok gwañgwañiilĩ nek indañguk wolok walan gama nĩm nandi-dakleñgĩlĩĩ. Wĩn Kunum Yambattĩ Yesu kĩmnan nanin tĩmbĩ mĩlapi, endok pipapal engano wolok undane loñguk, wolok siñgi kandañmek endĩ nandi-tomgĩlĩĩ, wĩn plofet amalĩ Yesulok plon wĩndĩñ indauktok youyoulĩn, tĩmbi wolok tuopgan indaĩmĩnguk.)

¹⁷ Tĩmbi kĩmĩn wopum Yesulĩ Lasalos kĩtĩnmĩmbi, kĩmnan nanin tĩmbĩ mĩlapi, sum gĩnañnan nanin lambumbi kañgĩlĩĩ, endĩ yousĩmbi, nek indañguk wĩn e-saktañgĩlĩĩ.

¹⁸ Kĩmĩn gĩtik Kamaikamai gwĩlatta Jelusalem bĩngĩlĩĩ, endĩ Yesu telak plon tĩmbĩ indanelĩndok ñañgĩlĩĩ, wĩn kusei ñĩndĩñda: Yesulĩ jimba kundit wandin tĩnguk wolok gĩngĩt sapakñeumbi, endĩ nandiĩmbi, telak plon tĩmbĩ indanelĩndok ñañgĩlĩĩ. Ñaumbi,

¹⁹ Falisi amalĩ wĩn kañbi, nandum tuop nĩm tĩmbĩmbi, nĩsiñgan ñĩndĩñ eñgĩlĩĩ, “Wĩ kawĩt! Kwelan kuañ gĩtikĩtĩ en ip klem kunepi ñaĩ! Nĩndĩ nek kusei kusei tamĩn, walĩ bien nĩmnat wandin inda-daklelak!”

Yesulĩ enlok kĩmkĩmñĩla plofet manda enguk

20 Amatam gwilatta Kunum Yambat milelem tĩmĩnelĩndok Jelusalem bĩngĩlĩĩ endok boñgĩpsĩnan Grik ama diwĩn pakĩlĩĩ.

21 Filip endĩ Betsaida it kwet Galili kwelan nanin, tĩmbi sambat walĩ endoĩ bĩmbi nĩngĩlĩĩ, “Ama wopum, nĩndĩ Yesu kanep nandamĩĩ.”

22 Eumbi, Filiptĩ ñambi, Andlu nĩmbi nandumbi, yakan Yesuloĩ ñambi, eñgĩlĩĩ wolok tuop nĩngĩmĩk.

23 Tĩmbi Yesulĩ ñĩndĩĩ tambane enguk, “Nak Ama Sĩsĩnik nokok pipatna engano wolok undane louttok nain walĩ ip inda-talelak.

24 Wĩn biañgan sĩnik. Tĩmbi ñĩndĩĩ sanlet: tĩkap nanaĩ mĩnjĩptĩ kwelan nĩm pĩmbi kĩmbekta, en noñgangot palek. Gan tĩkap endĩ kĩmbekta, endĩ bien asup laliuk.

25 Nin endĩ enlok kuñgun tĩke-kĩmbĩĩ dalakta, endok kuñgun papat kwambiñgan nĩm palmekak. Gan nin endĩ kwelan ñolok kumbi, naka tĩmbi kuñgun enlok nĩm tĩke-kĩmbĩĩ dalakta, walĩ wakan kuñgun wĩn tĩke kamaimbi, papat kwambiñgan palmekak.

26 Wĩn no en nokok kena gwañgwana kulakta, endĩ nak nep kle kuwĩn. Nak nep kle kuñĩpi, natna patetnan endĩ bo palekak. Tĩmbi nokok Bepnalĩ kena gwañgwana kuañ gĩtĩkta kot gĩngĩt emekak.”

27 Tĩmbi Yesulĩ enlok kĩmla kĩmĩt-nandĩmbi yousĩmbi eñguk, “Man nokok gĩnaĩna mĩlataumbi, nĩtek ewĩt? ‘Bep, dĩk mĩlap inda-namep tĩlak ñĩn napma tĩke’ wĩndĩĩ ewĩt ba? Nĩm a. Wĩn nak mĩlap wĩn bemettok indaĩngutta tĩmbi wĩndĩĩ nĩm eutet.

28 Tambo nak ñĩndĩĩ elet, ‘Bep, dĩkok kusaka engano wĩn tĩmbi inda-dakleumbi, kokalĩ wopum dawĩn.’ ”

Yesulĩ wĩndĩĩ eumbi, kunum gĩnaĩ nanin manda nolĩ ñĩndĩĩ eu pĩnguk, “Nokok kusatna engano wĩn ikan tĩmba inda-dakleumbi, kotnalĩ wopum dañguk, tĩmbi wĩndĩĩngangot bĩndambo tĩmbetat.”

29 Kĩmĩn gĩtĩk wolok pakĩlĩĩ endĩ kĩtĩkĩtĩ wĩn nandĩmbi, diwĩndĩ “Dĩlĩmat kĩtĩlak” eumbi, diwĩndĩ “Eñalo nolĩ manda nĩlak” wĩndĩĩ eñgĩlĩĩ.

30 Tĩmbi Yesulĩ tambane enguk, “Manda walĩ nak nep tĩmbi plaptauktok nĩm, walĩ sĩndĩ sep tĩmbi plaptauktok pĩlak.

31 Man ñĩndĩĩngĩt nain inda-taleumbi, ñĩndĩĩ indaukak: Kunum Yambattĩ kwelalok amatam gĩtĩk yambĩ-danbi, tambonjĩ ombĩ-tĩkenelĩndok eu taleukak, tĩmbi kwet ñolok kandĩkĩe Satan en wakan wĩlĩ pĩukak.

³² Gan natnalok kandañ wɪn ñɪndiñ: nak kwelan nanin nep loumek, nak amatam gɪtɪktɪ nokoñ bɪmbɪlok telak dɪli-tom-semetat.”

³³ Yesulɪ wɪndiñ eñguk, wɪn endi kɪmkɪm nitein kɪmbektok wɪn e-dakleñguk.

³⁴ Tɪmbi amatamdi tambane niñgɪliñ, “Manda youyoulin patak wali Mesia papat kwambiñgan kuuktok eumbi pa nandiñgɪmiñ. Nitek tɪmbi dik Ama Sisɪnik kloñbat plon tike-loumbi kɪmbektok elañ? Dik Ama Sisɪnik nitein wandin ñala manda wɪn elañ?”

³⁵ Tɪmbi Yesulɪ enlok plon manda embi, ñɪndiñ enguk, “Kolsalenli nain dumangangot gama sɪndok boñgɪpsɪnan pat-samekak. Nɪm kañbi kɪlɪmdi sapma kleuk, wala tɪmbi sɪndi kolsalen gama pat-samlak tuop wolok gɪnañ yousɪmbi kunekaliñ. Neta, kɪlɪm gɪnañ kulakti dendin ñalak wala nɪm nandi-daklelak.

³⁶ Wɪndiñda tɪmbi kolsalendok kuseilɪ sɪn gɪta gama paliñliɪmbi, sɪndi kolsalen molom indaneliñdok en nandi-kɪlɪkti tɪñmɪnekalɪñ.”

Yesulɪ wɪndiñ eu taleumbi, amatam yambɪk bim ñambi, yambɪ-semɪm pa kuñguk.

Yesu nɪm nandi-kɪlɪkti tɪñmañdi tuanjɪ ombɪ-tikenekaliñ

³⁷ Yesulɪ jimba kundit asupgan amatamdok dausɪnan ip tɪñguk, gan asuptɪ wandigan embi gɪñgɪnembi, en Mesia wɪn nɪm nandi-kwambiñ dañgɪliñ.

³⁸ Wɪn plofet Aisaialɪ manda no youkuk patak wali bien tɪmbektok wɪndiñ indañguk. Manda wɪn ñɪndiñ, “Wopum, nɪndi gɪñgɪt manda eñgɪmiñ wɪn amatam tɪpet sɪnɪkti nandi-kwambiñ dañgɪliñ, ba dikok gembɪñga daut semguñ wɪn ka-dakleñgɪliñ.” ✧

³⁹ Endi Yesu nandi-kɪlɪkti tɪñmɪneliñdok tuop nɪm. Wolok kusei wɪn Aisaialɪ ñɪndiñ youkuk,

⁴⁰ “Nak Kunum Yambatti endok dausɪ masipbi, gɪnañjɪ tɪmba kwambiñ dañguk.

Nɪm kañbi, endi dausɪli nokok kunditna kañbi, gɪnañjɪli nandi-kɪliñ embi,

tambanem, nokoñ bɪumbi, natna ep tɪmba kaikta-talenekalɪñ.” ✧

⁴¹ Aisaialɪ wɪndiñ youkuk, wɪn kusei ñɪndiñda: Kunum Yambatti Mesialok kusal engano wɪn Aisaia itañgan daulɪmɪum kañbi, endi nepek eukak ba tɪmbekak wolok plon youkuk.

⁴² Ganmek nain wolongan Juda ama biesɪlok boñgɪpsɪnan bo asuptɪ Yesu nandi-kɪlɪkti tɪñmɪngɪliñ, gan endi Falisi

amala m+siñg+liñda t+mbi w+n n+m e-indañg+liñ. N+m kañbi, end+ it kiyau g+nañ nanin ep kle-kol+mbi, pawan kuneliñ.

43 Ama wal+ amatam eni-k+ndem dañ wala nandi-galk wopum tiñg+liñ, ganmek Kunum Yambattok kandañ nandi-galk wopum wandin n+m t+mbi, nandi-k+likti+nj+ k+m+it-sembiñg+liñ.

44 T+mbi Yesul+ wopungan k+t+mbi, ñ+ndiñ eu piñguk, “Nak nandi-k+likti ti-namlakti nakgot n+m nandi-k+likti ti-namlak, tambo end+ Bep nak nani-mukuk en bo nandi-k+likti tiñmilak.

45 W+nd+ñgangot nak namb+lakti nani-mukuk en bo kalak.

46 Amatam nak nandi-k+likti ti-namañ, end+ k+li+m g+nañ nombo n+m kuneliñdok nak kolsalen wandin kwelan piñdañgut.

47 Nak kwelan kuañ yambi-danbi, endok kolanj+lok tambon ewa taleuktok n+m indañgut. Tambo nak kolanj+lok tambonnan nanin yapma ti+keuttok indañgut. Kusei wala t+mbi ti+kap ama noli nokok mandana nandi-k+mk+mmelakta, natna en ka-danbi, endok tambon ewa talelak w+nd+ñ n+m ti+let.

48 Tambo nin end+ nak siñgi w+it-nambi, nokok mandana n+m nandi-dasilak en ka-danbi, tambon eu taleuktok no patak, w+n nak manda eñgut wal+ wakan en kwet nain taletalenan ka-danbi, tambon ombi-ti+keuktok eu taleukak.

49 W+n kusei ñ+ndiñda: nak natnalok nanand+ñala manda n+m eñgut. Tambo Bep nak nani-mukuk en wakan nak manda nek ba n+tek eelok w+n nani-d+ikñeñguk.

50 T+mbi nak ñ+ndiñ nandi-k+liñ elet: end+ manda euttok nani-d+ikñeñguk, manda wal+ amatam ep t+mb+mbi, kuñgu taletalen n+mmat kunekaliñ. W+ndiñda t+mbi nak end+ manda n+tek eelok nanguk, wolok tuopgangot pa elet.”

Yesul+ kimbepi, gwañgwañii ti-pañg+pañg+le ti-semguk

13

Yesul+ gwañgwañiilok kesi+ wil+it-semguk

1 Kamaikamai gw+lat indaup t+mb+mbi, Yesul+ kwelan ñolok bimbi, Beuloñ undane lololok nain indañguk w+n kanandi-dakleñguk. End+ ama nin kwelan ñolok en k+m+it-kle kuñg+liñ w+n ep galk ti-ta-b+ñguk, t+mbi yous+mbi, kwelan gama kuñguk tuop ep galkta tiñguk w+n daut semguk.

2 Yesu g+it gwañgwañii end+ tim nanañ na-paliñ+li+mbi, ñ+ndiñ indañguk: Satand+ Judas, Simon Iskaliottok niñañ, enda ikan g+nan g+nañ nanandi m+mbi, Yesu kanj+ikñiilok k+si+nan k+m+ilektok niñguk.

³ Gañgan Yesulí nandiñguk, wín Beptí nepek gítik endok kiinan kímímbi ka-díkñeñguk, tímbi endí Kunum Yam-battoñnan nanin píñguktí endoñ undane louptok tíñguk. Wíndíñ nandiñpi,

⁴ nanañ na-pakíñnan nanin mílapi, dasindasin ombap kí-undíp kímípi, tímíkalanda no tíkembi, boñgíunan temguk.

⁵ Tíñpi, tuk jawañ gíñañ wílí píumbi, kusei kímípi, gwañgwañii kesísí wílít-sembi, tímíkalanda boñgíunan temguk walí tímí kalandañguk.

⁶ Wíndíñ tí-sem-tañakap, Simon Petloloñ bí tombímbi níñguk, “Wopum, ním kañbí díkí nokok kesítña wílílep tímbeñ a.”

⁷ Eumbi tambane níñguk, “Natna nek tí-samlet wolok kusei wín dík man ñíndíngíta ním nandi-daklelañ, gan gamamek nandi-tombekañ.”

⁸ Eumbi, Petlolí kímísip tíñmímbi níñguk, “Dík nain no ba nola nokok kesítña no ním wílít-namekañ.” Eumbi, Yesulí níñguk, “Tíkáp nak ním wílít-gametetta, dík nokok gíñgít yousím kuuñdok tuop ním.”

⁹ Eumbi, Simon Petlolí níñguk, “Wopum, tíkáp wíndíñda, dík nandi-nambi, kesítñañgot ním wílít-nameñ, tambo dík nokok kítña ba kumbana wakít wílít-namekañ!”

¹⁰ Eumbi, Yesulí níñguk, “Nin endí tuk íkan ík, endí jamilan sísiník, gan kesíñgot wílíwílítok. Tímí gíñañjlok kandañ síndí jamilan sínik, gan gítik sínik ním.”

¹¹ Yesulí nin síníktí en kanjíkñíilok kísínan kímípi tíñguk wín íkan ka-nandiñgukta tímí ñíndíñ eñguk, “síndí gítik sínik jamilan ním.”

¹² Yesulí gwañgwañíilok kesísí wílít-talembi, dasindasin ombap bíndambo dasímbi, kwel kíñjannan undane ña pípi papi ení-nandiñguk, “Síndí nak nek tí-samít wolok kusei kanandi-tomañ ba ním? Wín ñíndíñ:

¹³ nak síndok Saníndautsí ba Wopumjí kuletta tímí síndí ‘Níníndaut’ ba ‘Wopum’ naníña wín díndím eañ.

¹⁴ Wíndíñda tíkáp nak síndok Wopumjí ba Saníndautsí síndok kesísí wílít-sam-taleletta, síngan kesísí tambo wílílim tí-ta-kulok.

¹⁵ Nak telak wín daút samít, wín síndí bo nak nomík kosí gíñgít wín biu píumbi, nak tí-samít wíndíñgan síndí tambo tíke-kímít tí-kunekalíñ.

¹⁶ Biañgan ñak. Nak ñíndíñ sanlet: kena gwañgwa sílaníndí molomjlok kapmainan kuañ, tímí ama kena tíndílok ení-mulím ñañ endí bo nin ení-mukuk endok kapmainan kuañ. *

* **13:16:** Manda wolok walan wín ñíndíñ: tíkáp Yesulí síngin tíke-pímbi, gwañgwañii ep kímíkukta, endok gwañgwañíilí tambo wíndíñgangot tílok.

17 Sindi nepek sanit wolok walan ip nandi-dakleañda, tikap sindi wolok tuop ti-kunekaliñda, sindi Kunum Yambattok dainan amatam diwin yapma kle-patnekalin.

Ama nin Yesu kanjikniilok kisinan kimipi tñguk win inda-dakleñguk

(Matayo 26:20-25, Maleko 14:17-21, Luka 22:21-23)

18 Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Nak sindi gitik amatam diwin yapma kle-patnekalin windin nim elet. Nak ama nitein nokok gwañwanai kuneliñdok ep kasileñgut win nandi-dakle-samlet, timbi nak nin kasileñgut win plofet manda no youyoulin patak wali bien timbektok kasileñgut. Win ñindiñ, ‘Ama no notna wandin nakita yakan nanañ nalak, endi kanjik ti-namlak.’ ☆

19 Nak man ñin wolok plon itañgan kasat ti-samlet, win ku-sei ñindiñda: windin inda-namumek, sindi nokok kusatna papat kwambiñ win nandi-kwambiñ danekalin.

20 Nak kusatnala elet wali biañgan sinik. Timbi ñindiñ sanlet: nin endi nak ama ni-mukut enda not tñmilak, endi Kunum Yambattok dainan nak wakan not ti-namlak, timbi nin endi not ti-namlak, endi nak nan-mukuk enda bo not tñmilak.”

21 Yesuli windin e-talembi, ginañ mlata-sinik taumbi, indañgan e-daklembi enguk, “Manda et wali biañgan sinik, win nak ñindiñ sanlet: sindoñnan nanin noli bola ti-nambi, kanjknailok kisinan napiletak.”

22 Timbi gwañgwañili Yesuli ninda sinik eñguk wala gama nim nandi-daklembi, nandi-bendi wopum timbi, tambo ka tñgulin.

23 Timbi endoñnan nanin no, win gwañgwa nin Yesuli ginañli kasileñguk † endi Yesulok ñasañgan kii dindim kandañ pakuk,

24 wala timbi Petloli enda kiili walawala timbi niñguk, “Ninda sinik elak win dik ni-ka!”

25 Windin timbimbi, gwañgwa wali Yesulok kandañ ñaña embi ni-nandiñguk, “Wopum, win nin?”

26 Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Nak plaua nanañ dip ñin wina ginañ wisimbi, miwam nambetak en wakan.” Windin eñpi, plaua nanañ dip win wisimbi, Judas Simon Iskaliottok niñañda mumbi

27 tikeumbi, wolongan Satandi Judaslok ginañ piñimñguk. Timbi Yesuli niñguk, “Dik nepek timbep tñlañ win platik sinik ti.”

☆ 13:18: Kap 41:9 † 13:23: Yoaneli enlok plon e-yout tñguk, gan enlok koi tike-louktok nim nandimbi, eu inda-dakleñguk.

28 Endi wɪndiñ eñguk, gan nanañ na-pakiliñ diwɪn noli endi kusei nekta wɪndiñ niñguk wɪn nɪm nandi-dakleñgɪliñ. Nɪm nandi-daklembi,

29 Judasli endok minemji ka-dikñeñgukta tɪmbi diwɪndi Yesuli Judasla ñɪndiñ ba nek niñguk wɪndiñ nandiñgɪliñ, “Dik ñambi, gwɪlatta nek nanalok tɪpɪkamɪñ wɪn tua,” ba “Pɪmbiñesɪla minem em.”

30 Tɪmbi Judasli nanañ dip wɪn tɪke-taleumbi, wolongan walinin kilɪm gɪnañ pɪm ñañguk.

Yesuli gwañgwañii tambo tɪke-galk tɪneliñdok eni-dikñeñguk

31 Judasli walinin ip pɪm ñaumbi, Yesuli gwañgwañii diwɪn ñɪndiñ enguk, “Ama Sisɪnik nokok kusatna engano wali man inda-dakleupi tɪlak, tɪmbi nek inda-namepi tɪlak, wali Kunum Yambattok kusal engano wɪn tɪmbi inda-dakleukak.

32 Tɪkap nak endok kusal engano wɪn tɪmba inda-daklelakta, nain nɪm ombataumbi, endi bo nokok kusatna engano wɪn tɪmbi inda-dakleukak.

33 Gwañgwanai, nak nain dumangot gama sɪn gɪta kuu-tat. Kukap ñawambi, sɪndi nep lonjɪnekalɪñ, gan nak Juda ama biesɪla engut wɪndiñgangot sɪnda ñɪndiñ sanlet, ‘Nak ñautatnan sɪndi ñaneliñdok tuop nɪm.’

34 Wɪndiñda tɪmbi nak endikñe manda komblin sanbi, sɪndi gɪnañjɪli tambo tɪke-galk tɪneliñdok sani-dikñelet, wɪn nak sep galk tɪ-samgutti tɪ-samlet, telak wolok tuopgan sɪndi bo tambo tɪke-galk tɪnekalɪñ.

35 Tɪkap sɪndi wɪndiñ tɪ-kunekaliñda, amatam gɪtɪkti sɪndi nokok gwañgwanai kuañ wɪn sambi-nandi-tomnekaliñ.”

Yesuli Petlolok e-sembeñ wɪn eu indañguk

(Matayo 26:31-35, Maleko 14:27-31, Luka 22:31-34)

36 Tɪmbi Simon Petloli Yesu ni-nandiñguk, “Wopum, dik dendiñ ñaukañ?” Eumbi tambane niñguk, “Nak ñautatnan dik man ñɪn nep klem ñauñdok tuop nɪm, gan gamamek dik nep klembi ñaukañ.”

37 Eumbi ni-nandiñmbi eñguk, “Wopum, nitek tɪmbi nak man ñɪn gep klem ñauttok tuop nɪm? Nak kuñguna bimbi, kɪm-gamettok pañgɪtam patet.”

38 Wɪndiñ eumbi, Yesuli niñguk, “Ba dikok kuñguña gimbi, kɪm-nametañ ba? Wɪn biañgan nɪm! Nak ñɪndiñ ganlet: puputti gamañ nɪm kɪtɪñɪlɪmbi, dik naka nain tɪpet gɪt no e-sembeñ tɪ-nametañ.”

14

Kunum Yambattoñ lololok telak noñgangot wïn Yesu en wakan

¹ Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, gwañgwañiila ñĩndĩñ enguk, “Gĩnañjĩ mĩlataumbi, nandĩ-bendĩ wopum tañ wĩndĩñ nombo nĩm tĩnekalĩñ. Tambo sĩndĩ Kunum Yambattok plon panjañganembi, wĩndĩñgangot nokok plon panjañgane-ta-kunekalĩñ.

² Nokok Bepnalok il kuseinan it gĩnañ asup patak. Nĩm palĩmda, nak ñĩndĩñ nĩm sanbet, ‘Nak ñambi, it tĩwĩlĩ dĩkĩñe tĩ-sametat.’

³ Tĩmbi nak ñambi, it tĩwĩlĩ dĩkĩñe tĩ-sam-talemek, undane bĩmbi, sanañgĩlambi, sĩndĩ bo natna kuutatnan kunelĩñdok ñanekamĩñ.

⁴ Tĩmbi nak kwet delok ñautat, wolok telak wĩn sĩndĩ ip nandĩ-taleañ.”

⁵ Tĩmbi Tomaslĩ nĩñguk, “Wopum, dĩk dendĩñ ñaukañ wĩn nĩndĩ nĩm nandĩ-dakleamĩñ, wala tĩmbi telak wĩn nĩtek nandĩ-dakleneñ?”

⁶ Eumbi nĩñguk, “Natna telaktok kusei, manda biañgan sĩsĩnĩktok kusei, ba kuñgu sĩsĩnĩktok kusei. * Nak napma klembi, Beptoñ tomtom wĩn no nĩm sĩnĩk patak.

⁷ Sĩndĩ nak nandĩ-kĩliñe tĩ-namumda, Bepna bo nandĩñmĩnelĩñ. Tĩmbi sĩndĩ man kusei kĩmĩpi, en nandĩ-kĩliñ tĩñmañ. Biañgan ñak, sĩndĩ en ikan kañgĩlĩñ.”

⁸ Tĩmbi Filiptĩ nĩñguk, “Wopum, dĩk Bep daut nĩmumbi, nandĩna tuop tĩ-nĩmek.”

⁹ Eumbi nĩñguk, “Filip, nak nain ombapgan sĩn gĩta ip kuñgut, ganmek dĩk nokok kusatna gama nĩm nambĩ-nandĩ-tomlañ ba? No en nak nambĩñguktĩ Bep ip kañguk. Wĩndĩñda dĩk nekta ‘Bep daut nĩmekañ’ elañ?

¹⁰ Beptĩ nokok gĩnañ palĩmbi, nak endok gĩnañ patet. Dĩk wĩn nĩm nandĩ-kwambĩñ dalañ ba? Nĩtĩ noñgan tamĩkta tĩmbi nak manda sanlet wĩn natnalok nanandĩnala nĩm pa elet. Tambo Bep nokok gĩnañ pataktĩ enlok kenan pa tĩlak.

¹¹ Beptĩ nokok gĩnañ palĩmbi, nak endok gĩnañ patet, sĩndĩ manda wĩn nandĩ-kwambĩñ da-kunekalĩñ. Tĩkap sĩndĩ nak wĩndĩñ eletta tĩmbi wĩn nandĩ-kwambĩñ danelĩñdok tuop nĩmda, kundit ep tĩmbambi kañgĩlĩñda tĩmbi wĩndĩñ tĩnekalĩñ.

¹² Biañgan sĩnĩk, sĩndĩ kunditnala tĩmbi wĩndĩñ tĩnekalĩñ.

Tĩmbi kundit tĩndĩlok kandañ nak ñĩndĩñ sanlet: nĩn endĩ nak nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-nam tĩ-kulakta, endĩ bo kena ba kundit natna tĩlet wĩndĩñgangot tĩmbekak. Tĩmbi endok kenan ba

* 14:6: Yesu en wakan telak Kunum Yambattoñ ñalok wĩn daut nĩmlak, endok kusal wĩn tĩmbi inda-dakle-nĩmlak, tĩmbi kuñgu sĩsĩnĩk nĩmlak.

kundil wali natna kena ba kundit tiñgut w+n makleukak. W+n kusei ñ+ndiñda: nak Bepnaloñ loutat.

¹³ Lowambi, s+ndi nokok kotnalok plon ki+ti-nambi, nek ba nek ti-samettok nani-nandiñ, wolo tuop nak Niññandi Bepnalok kusal engano w+n timba inda-dakleuktok ti-sametat.

¹⁴ W+n tikap s+ndi nokok giñg+tnai kuañda timbi nek ba nek ti-samettok nani-nandiñekaliñda, natna w+n ti-sametat.”

Yesuli D+ndim Woñ ni-mulim piuptok e-kwambiñ dañguk

¹⁵ Timbi Yesuli yous+mbi, gwañgwañiila ñ+ndiñ enguk, “Tikap s+ndi g+nañji+ nep galk tañda, nak s+ndi nek tineliñdok sani-dikñelet wolo tuop ti-kunekaliñ.

¹⁶ Timbi nak Bepta ni-nandi+wambi, endi s+ndok Pañgemb+lanji no ni-mulim pi+umbi, nokok kinjan s+n g+ta papat kwambiñgan kuukak.

¹⁷ Nak D+ndim Woñ Beptok kusal sis+nik w+n timbi inda-daklelak enla elet. Kwelalok giñg+tiñii endila en n+m ka-nandañ ba en n+m nandiñmañ, wala timbi endi en kasileneliñdok tuop n+m. Gan Woñ wali s+n g+ta kulak, timbi s+ndok g+nañji g+nañ pi+mbi, palekakta timbi s+ndila en nandi-kiliñ tiñmañ.

¹⁸ Nak sambiwambi, pañgemb+lanji n+mnat nom+ik n+m kunekaliñ. N+m. Nak s+ndoñ undane bi+utat.

¹⁹ W+n nain n+m ombataumbi, kwelalok giñg+tiñiil+ nombo n+m nambiñekaliñ, gan s+ndila b+ndambo nambiñekaliñ. Timbi nak papat kwambiñgan kuletta timbi s+ndi bo kunekaliñ.

²⁰ S+ndi b+ndambo nambi+mek, ñ+ndiñ ka-nandi-daklenekaliñ: nak Beptok g+nañ patet, timbi s+ndi nokok g+nañ pal+mbi, nak s+ndok g+nañ patet.

²¹ Nin endi nokok endi+kñe mandana nandi-dasimbi ki+m+kle-kulakta, endi wakan g+nañli nep galk tamba, nep kasilelak. Timbi nin endi w+ndiñ ti-namlak, en wakan Bepnali ti+ke-galk taukak, timbi natna bo en ti+ke-galk tamba, nokok kusatna timba inda-dakle-ñ+mekak.”

²² Timbi Judas no, w+n Judas Iskaliot en n+m, wali Yesu ni-nandi+mbi eñguk, “Wopum, n+tek timbi dikok kusaka w+n n+ndañgot timbi inda-dakle-n+mep elañ, gan kwelalok amatam di+w+nda n+m?”

²³ Timbi Yesuli tambane niñguk, “Tikap noli g+nañli nep kasile-kulakta, endi nokok mandana ki+m+kle-kulak. Timbi Bepnali ama wandin w+n ti+ke-galk tamba, Bep ni+ti endoñ bi+mbi, en g+ta yakan papat kwambiñgan kundekam+ik.

²⁴ Gan nin endi g+nañli n+m nep kasile-kulakta, endi nokok mandana n+m ki+m+klelak. Timbi manda sanbambi nandañ wolo kandañ w+n ñ+ndiñ: w+n natnalok manda n+m, w+n Bep nin nak kwelan nani-mukuk enlok mandan.

²⁵ Nak gama sɪn gɪta kuɲipi, nepek gɪtik wɪn sani-ta-bɪlet.

²⁶ Gan gamanda Bepti sɪndok Paɲgembɪlanji, wɪn Dɪndɪm Woɲ, nɪ-mulɪm pɪmbi, nokok kɪnjannan sɪn gɪta kuukak. Tɪmbi endi wakan nepenepek gɪtik sani-daut ti-sambi, natna manda sangut gɪtik wɪn tɪmbi kaikta-samumbi, bɪnda nandi-tomnekalɪɲ.

²⁷ Nak sambik bimbi, nokok busukna bɪsikɲat pat-samektok samlet. Busuk samettok pat-namlak wali busuk kwelan nanin wandin nɪm. Nak busuk wɪn samletta tɪmbi sɪndok gɪnaɲjɪli mɪlataumbi, mɪsɪmɪsɪ nɪm tɪnekalɪɲ.

²⁸ Nak manda ɲɪndiɲ ikan sanbambi nandiɪɲ, ‘Nak sambik bimbi, ɲakap, sɪndoɲ bɪndambo undane bɪutat.’ Sɪndi gɪnaɲjɪli biaɲgan nep galk tambɪ, nep kasɪle-kuumda, nak Beptoɲ ɲautat wala sɪndi naka tɪmbi nandi-sɪlɪsɪlɪ tɪnelɪɲ. Neta, Bepnalɪ nak napma klembi, loloɲ sɪɲik patakta.

²⁹ Nepek gamamek indaukak wɪn nak man ɲɪn itaɲgan sani-talelet, wɪn kusei ɲɪndiɲda: nak sanɪt wolok tuop indaukak, wolondamek sɪndi nak manda biaɲgan elet wɪn gumaɲ nandi-kwambiɲ danekalɪɲ.

³⁰ Nak sɪn gɪta manda nombo yousɪm sansanlok nain lakatgot pat-namlak, wɪn kusei ɲɪndiɲda: kwettok kandɪkɲe ama Satan endi nep tɪmbi kolauttok bɪupi tɪlak. Endi nepek no ti-namektok gembɪ nɪm palmɪlak,

³¹ gan nak wandigan embi nɪm kɪmɪsɪp tɪɲmɪlet. Tambo nak Bepna gɪnaɲnalɪ kasɪlelet wɪn kwelan kuaɲdi nambi-nandi-daklenelɪɲdok Bepnalɪ nani-dɪkɲeɲguk wolok tuop-tɪlet.

Ale, ip mɪlapi, pɪm ɲana.”

15

Wain komba sɪsɪɲik wɪn Yesu en wakan

¹ Tɪmbi Yesulɪ yousɪmbi, gwaɲgwaɲiɪla enbi eɲguk, “Natna wain komba sɪsɪɲik, tɪmbi nokok Bepnalɪ wain kenalok kandɪkɲe ama.

² Endi nokok kɪtna gayam bien nɪm laliaɲ gɪtik wɪn dombɪmbi, ep kolɪm ɲalɪk. Tɪmbi nokok kɪtna gayam bien laliaɲ wali bien lali-sɪɲik tanelɪɲdok endi ti-dɪndɪme kena pa tɪlak.

³ Tɪmbi komba kii gayam bien lalɪlɪlɪlok ti-dɪndɪm eaɲ, wandin nak manda sanbambi nandi-dasiɲgɪlɪɲ wali ikan sep ti-dɪndɪm eumbi, Kunum Yambattok dainan dɪndɪm indaɲgɪlɪɲ.

⁴ Tɪkap kii gayamdɪ komba plon nɪm yousɪm patakta, wali engan bien laliuktok tuop nɪm, wɪndiɲgangot tɪkap sɪndi natnalok plon nɪm yousɪm pakaɲda, bienjɪ lalinelɪɲdok tuop

nim. Wɨndiñda tɨmbi sɨndi natnalok plon yousɨmbi pat-ta-kunekaliñ, tɨmbi natna sɨndok plon yousɨmbi pat-ta-kuutat.

⁵ Natna wain komba, tɨmbi sɨndi nokok kɨtna gayam. Nin endi nokoñ yousumbi, nak bo endoñ yousɨletta, wali wakan bien asup pa lalilak. Wɨn kusei ñɨndiñda: nak napma klembi, bien lalilalilok telak no nim patak.

⁶ Tɨkap ama noli nokoñ nim yousɨmbi patakta, endi komba gayam dombi kokottok wandin: wɨn tɨke kolɨmbi, yañetaumbi, kii gayam diwɨn gɨta ep kiupi, komba gɨnañ ep siu dɨndɨlok.

⁷ Tɨkap sɨndi nokoñ yousɨm pakañ, tɨmbi nokok mandana nandi-dasiañgɨliñ wɨn kɨmit-kle-kuañda, sɨndi Kunum Yambatti wɨndiñ ba wɨndiñ tɨ-samektok nandañ wala kindem ni-nandumbi, nandi-samekak.

⁸ Nandi-samumbi, sɨndi telak wɨndiñ plon bien asup laliumbi, nokok gwañgwanai kuañ wɨndiñ inda-daklelak, tɨmbi nokok Bepnali kot gɨñgɨt tɨkelak.”

⁹ Yesuli yousɨmbi, gwañgwañiila enguk, “Bepti nep galk tañguk, wɨndiñgangot nak sep galk tañgut. Tɨmbi nak yousɨmbi, sep galk ta-ñauttok sɨndi nokoñ yousɨm patnekalɨñ.

¹⁰ Wɨn natna Bepnalok endikñe mandan kɨmit-kle-talembi, endoñ yousɨm patet, tɨmbi endi yousɨyousɨñgan nep galk talak, wɨndiñgangot tɨkap sɨndi nokok endikñe mandana kɨmit-kleañda, sɨndi nokoñ yousɨm patnekalɨñ, tɨmbi nak yousɨyousɨñgan sep galk tautat.

¹¹ Wɨn nak simba sasat nandiñlet wɨn sɨndi bo nandiñmbi, gɨnanji gɨnañ tokñeumbi pat-samektok nandiñlet, wala tɨmbi nokok mandana kɨmit-kleneliñdok sanit.

¹² Tɨmbi endikñe mandana wɨn ñɨndiñ: nak sep galk tañgut, wɨndiñgangot sɨndi gɨnañjɨli tambo tɨke-galk tɨ-ta-kunekaliñ.

¹³ Tɨkap ama noli noliila ep galk tambɨ kɨm-semekta, endi ep galk tɨndɨlok telak diwɨn gɨtik patak wɨn makle-sɨn tauk.

¹⁴ Tɨmbi tɨkap sɨndi nokok endikñe mandana kɨmit-kle-kuañda, sɨndi nokok notnai sɨnik inda-dakleañ.

¹⁵ Nak sɨnda kena gwañgwa nombo nim sanlet, tambo nak sɨnda nokok notnai sani-talelet. Wɨn kusei ñɨndiñda: kena gwañgwalɨ molomdi nek nandi-sambat tɨlak wɨn nim nandiñlak, gan nokok Bepnali nepek gɨtɨñgɨtik nanguk wɨn nak sɨnda sani-dakle-talewambi, sɨndi ikan nandi-taleañ.

¹⁶ Sɨndi nak nim nep kasɨleñgɨliñ. Tambo natna sep kasɨlembi, ñɨndiñ tɨneliñdok sep dangut: sɨndi ñambi, bi-enji tɨmbi indaukak, wɨn bien papat kwambiñgan palekak wandin. Wɨndiñ indaumek, sɨndi nokok kotna plon Bep kɨtɨñmɨmbi, nepek no ba no tɨ-samektok ni-nandañ, endi wolok tuop sɨnik tɨ-samekak.

17 Nak endikñe manda ñin bindambo sanba nandiwit: sindi ginañjili tambo tike-galk ti-ta-kunekaliñ.

Gwañgwañiilok mɪlap inda-semekak wala Yesuli eu inda-semguk

18 Yesuli bindambo yousɪmbi, ñindiñ enguk, “Amatam kwelalok gɪngit kuañdi nandi-kunjitta ti-samumbi, wolonda sindi nim nandi-kamalanekaliñ, win kwelalok gɪngit kuañdi dama naka ip nandi-kunjitta ti-namgɪliñ.

19 Sindi kwelalok gɪngit kuumda, endi sinda nandum endok nosii tɪmbɪmbi, sep galk taneliñ. Gan nak endok boñgɪpsɪnan nanin sep kasilewambi, sindi natnalok gɪngitnai kumbi, kwelalok gɪngit nombo nim kuañ. Kusei wala tɪmbi endi sinda nandi-kunjitta ti-samañ.

20 Sindi manda ñin dama sangut win nandi-tombit, ‘Kena gwañgwa slanindi molomjɪlok kapmainan kuañ.’

* Kusei wala tɪmbi tɪkap kwelalok gɪngitñiili nak nep tɪmbi kolauttok nep kle-gɪmgɪm eñgɪliñda, wɪndiñgangot sindi bo sep tɪmbi kolaneliñdok sep kle-gɪmgɪm enekaliñ, tɪmbi tɪkap endi nokok mandana nandi-dasimbi kɪmit-kleñgɪliñda, wɪndiñgangot endi sindok mandanji bo nandi-dasimbi kɪmit-klenekaliñ.

21 Endi Bep nani-mukuk en nim nandi-kiliñ tiñmañ, wala tɪmbi sindi nokok gɪngitnai kuañda tɪmbi endi kolan wandin win ti-samnekalñ.

22 Nak indambi, Bepnalok mandan engut win ikan nim enbamda, yomjɪlok mɪlap nim pat-semek. Gan nak indambi, endok mandan engutta tɪmbi endi yom tɪndɪlok e-tembi manda no nim pat-semalak.

23 Naka nandi-kunjitta ti-namlakti Bepnala bo nandi-kunjitta tiñmɪlak.

24 Ba nak kundit gembɪnat gɪtikñin amali nim tɪndin endok boñgɪpsɪnan nim pa tɪmbamda, yomjɪlok mɪlap nim pat-semek. Gan endi kundit win kañgɪliñ, ganmek Bep nita nandi-kunjitta ti-nɪmgɪliñ, wala tɪmbi yomjɪlok mɪlap kɪmɪlɪm pat-semalak.

25 Endok endikñe mandanji ginañ ñindiñ youyoulin patak, ‘Endi naka slakan nandi-kunjitta ti-namgɪliñ,’ * tɪmbi manda wali bien tɪmbektok endi wɪndiñ ti-namgɪliñ.”

Yesuli Dɪndim Woñdi gwañgwañii ep tɪmbi pañgɪtauktok e-kwambɪñ dañguk

26 Yesuli yousɪmbi enguk, “Siñgimek nak sindok Pañgembɪlanji win Beptok kandañ nanin ni-muletat. Woñ

* **15:20:** Manda wolok walan win ñindiñ: kena molomda nitek indañmɪlak, wolok tuopgan endok kena gwañgwanla indañmɪlak. * **15:25:** Kap 35:19, 69:4

wali Bep-toñnan nanin pĩmbi, endok kusal sisinik wĩn tĩmbi inda-daklelak. Pĩmek, nokok kusatna e-dakle tĩmbekak,

²⁷ tĩmbi sinĩ bo nokok kusatna e-dakle ti-ta-kunekaliñ. Wĩn kusei ñĩndiñda: sindi nak kena kusei kĩmĩkut naningan nakita ku-ta-bañ.

16

¹ Nepek kolan sanit wandin wali inda-samumek, sindok nandi-kĩliktĩnjĩ wolonda nĩm pi pĩuktok nak manda gitik wĩn sanit.

² Endi it kiyaunji gĩnañ nanin sep kle-kolĩmbi, pawan kunekaliñ. Tĩmbi wĩndiñgot nĩm. Nain indaumbi, nin endi sindoñnan nanin no wali kĩmbekakta, endi 'telak wolok plon Kunum Yambat kĩmit-klelet' em nandukak, gan endi tĩmbi kamalaukak.

³ Endi Bep nitĩ nĩm nandi-kĩliñ ti-nĩmañda tĩmbi wĩndiñ ti-samnekalĩñ.

⁴ Nepek gamamek indaukak, wĩn nak man ñĩn itañgan sani-talelet. Wĩn kusei ñĩndiñda: nak sanit wolok tuop ti-samnekalĩñ, wolondamek nak endok plon manda sangut wĩn sindi nandi-tomnekalĩñ.

Nak sin gĩta kuñgutta tĩmbi kena kusei kĩmĩkut wolonda nepek wolok kasat gama nĩm ti-samgut.

⁵ Gan man ñĩndiñgit nak Bep nani-mukuk endoñnan ñaupi tĩlet, gañgan sindoñnan nanin noli 'Dik dendiñ ñaukañ?' wĩndiñ no nĩm nani-nandañ.

⁶ Tambo nak ñañalok manda mĩlap wandin sanletta tĩmbi, simba gawatti sindok gĩnanji tokñelak.

⁷ Gan nak manda ñĩndiñ elet wali biañgan tĩlak: nak sambĩ ñautat wolok bien wali sindoñ inda-samekak. Neta, tĩkap nak nĩm sambĩ ñautta, Pañgembĩlali sindoñ nĩm bĩwik. Tĩkap nak sambĩ ñautatta, nak en nĩ-mulambi, sindoñ bĩukak.

⁸ Bĩmek, kwelalok gĩngitĩiila tĩmbi dakle-semumbi, nandi-kwambĩñ danekaliñ, wĩn yom wĩn nek sinik, ba nin endi wĩn dĩndĩm sinik, ba Kunum Yambatti nĩtek sinik yambi-danbekak wĩn endi nĩm nandi-daklembi, nandum kamalalak.

⁹ Wĩn ñĩndiñ: endi nak nĩm nandi-kĩlikti ti-namañ, wali yom biañgan sisinik.

¹⁰ Tĩmbi dĩndĩm kuñgulok kandañ wĩn ñĩndiñ: nak Bep-toñ undane ñawambi, sindi nombo nĩm nambĩnekalĩñ, wali nak dĩndĩm sinik wĩn tĩmbi inda-dakleukak.

¹¹ Tĩmbi ka-dani kenalok kandañ wĩn ñĩndiñ: Kunum Yambatti kwet ñolok kandi-kñe ama Satan ikan ka-danbi, tambon ombi-tĩkeuktok eu taleñgukta tĩmbi amatam bo yambi-danbekak.

12 Manda sansanlok gama asup patak, gan man ñĩndĩñgĩt sĩndĩ wĩn gĩtik nandĩ-daklembi, nandĩ-dasineliñdok tuop nĩm.

13 Gan Woñdĩ Kunum Yambattok kusal sisĩnik wĩn tĩmbĩ inda-daklelak. Endĩ pĩmek, sĩndok nanandĩnjĩ ep tĩmbĩ pañgĩtaumbi, Yambattok kusal sisĩnik wĩn nandĩ-daklenekaliñ. Wĩn kusei ñĩndĩñda: Woñdĩ enlok nanandĩnla manda no nĩm eukak, tambo manda nĩtek nĩmbĩmbi nandĩlak wolok tuop endĩ eukak, ba nepek nek siñgimek indaukak wĩn sanbĩ indaukak.

14 Tĩmbi endĩ nak manda nĩmbambi nandĩlak wĩn sanbĩ indaukakta tĩmbi, endĩ nokok kusatna engano wĩn tĩmbĩ inda-dakleukak.

15 Bep nĩtok nanandĩnet wĩn noñganda tĩmbi nak ñĩndĩñ sanĩt, 'Nak manda Woñda nĩmbambi nandĩlak wĩn sĩnda sani-dakleukak.'

Mĩlapsĩlok kĩnjannan sĩlisĩlĩ gwañgwañiiloñ inda-semekak

16 Yesulĩ yousĩmbi enguk, "Nain nĩm ombataumbi, sĩndĩ nombo nĩm nambĩnekalĩñ, tĩmbi nain nĩm ombataumbi, bĩndambo nambĩnekalĩñ."

17 Wĩndĩñ eumbi, endok gwañgwañi dĩwĩndĩ nĩsĩñgan ñĩndĩñ eñgĩliñ, "Endĩ ñĩndĩñ elak, 'Nain nĩm ombataumbi, nĩndĩ nombo nĩm kanekamĩñ, tĩmbi nain nĩm ombataumbi, bĩndambo en kanekamĩñ,' tĩmbi 'Endĩ Beptoñ undane ñaukakta tĩmbi wĩndĩñ indaukak.' Manda wolok walan walĩ nek plon e-yout tĩlak?"

18 Wĩndĩñ eñĩpi, nĩsĩñgan e-nandĩñgĩliñ, " 'Nain nĩm ombatalak' manda wolok walan wĩ nĩtek? Nek elak wĩn ñĩndĩ nĩm nandĩ-dakleamĩñ."

19 Tĩmbi endĩ wala nĩ-nandĩnelĩñdok nandumbi, Yesulĩ yambĩ-nandĩ-daklembi enguk, "Nak ñĩndĩñ sanĩt, 'Nain nĩm ombataumbi, sĩndĩ nombo nĩm nambĩnekalĩñ, tĩmbi nain nĩm ombataumbi, bĩndambo nambĩnekalĩñ.' Wĩn manda wolok kuseila sĩngan e-nandĩ tañ ba?"

20 Manda et walĩ biañgan sĩnik. Tĩmbi nak ñĩndĩñ sanlet: nak kĩmbambi, sĩndĩ kut-blamblan embi, mano tĩnekalĩñ, gan kwelalok gĩñgĩtĩiilĩ sĩlisĩlĩ tĩnekalĩñ. Tĩmbi sĩndok gĩnañjĩ mĩlata sĩnik taumbi patnekalĩñ, gan sĩndĩ bĩndambo nambĩmbi, sĩndok nandĩ-mĩlapsĩlok kĩnjannan sĩlisĩlĩ inda-samekak.

21 Wĩn tamdĩ gwañgwa tĩkelak wandin inda-samekak. Endok pĩñgĩp gawat tĩndĩlok nainĩn indalakta tĩmbi gĩnan mĩlata sĩnik taumbi patak, gan endĩ gwañgwa tĩkemek, gwañgwan indañmĩlak walĩ sĩlisĩlĩ mĩumbi, mĩlap wĩn ip kamalalak.

22 Wĩndĩñgangot nain ñolonda sĩndok gĩnañjĩ mĩlatalak, gan nak bĩndambo bĩ sambambi nambĩnekalĩñ, wolonda

walenjilí bo kindem daumbi, silisilíli ginañji tokñeukak, tímbi ama nolí sindok silisilínji solom tikeneliñdok tuop ním.

²³ Nain wín indaumek, sindí nepek nolok plon nombo ním nak nani-nandínekalíñ. Wín biañgan sínk. Tímbi nak ñíndíñ sanlet: sindí nepek no ba nola nokok Bepnala ní-nandínekalíñ, wolok tuop endí nokok kotna plon samekak.

²⁴ Sindí nokok kotna plon enda nepek nola ním ní-nandí-ta-biñgíliñ. Ale, man ñín sindí kindem giñgínembi, ní-nandí tí-ta-kunekalíñ, tímbi wolok tuopgan inda-samumbi, nandí-silisilíli ginañji tokñeukak.”

Mílap kusei kusei indaukak, gan Yesulí kwettok gembín kolan wín ip wíli piñguk

²⁵ Yesulí yousímbi, ñíndíñ enguk, “Nak manda saní-ta-bílet wín eyout mandalíñgot sanlíñgut, gan nain indaumbi, nak manda eñpi, eyout manda nombo ním sanbetat. Tambo nokok Bepnalok plon indañgan kasat tí-sametat.

²⁶ Nain wolonda sindí nokok kotna plon Bep ní-nandínekalíñ. Nak Bep tí sep kímílektok ní-nandutat wíndíñ ním sanlet, tambo ñíndíñ sanlet: wín sín en ní-nandínekalíñ.

²⁷ Wín kusei ñíndíñda: sindí ginañjilí nak nep galk tambí, nak Bep toñnan nanin piñgut wín nandí-kwambíñ da-kuañda tímbi endí sep galk tambí, ní-nandínji nandí-samekak.

²⁸ Nak en gíta pakap kwelan pímbi indañgutta, man ñín kwet ñín bímbi, endoñ undane loupi títlet.”

²⁹ Wíndíñ eumbi, gwañgwañíilí níñgíliñ, “Ei! man ip dík eyout manda bímbi, manda indañgan níñílañ wín!

³⁰ Man ñín níndí gambí-nandamíñ, wín dík nepek gítíñgítík nandí-talelañ, tímbi níndí gama ním ganí-nandínambi, dík íkan níndok nanandíní ka-nandí-daklelañ. Kusei wala tímbi níndí dík Kunum Yambattoñnan nanin piñguñ wín nandí-kwambíñ damíñ.”

³¹ Tímbi Yesulí tambane enguk, “Ba sindí biañgan ip nandí-kwambíñ da-namañ ba?

³² Nandañ! Ním ombataumbi, nain ñín ip inda-talelak: nokok kanjíknaílí sep kleumbi, sindí nak nambium, natnañgan palambi, sindí noñgan noñgandí papusenembi, isínan pí ña-talenetañ, ganmek nokok Bepnalí nakíta patakta tímbi nak natnañgan ním paletet.

³³ Sindí nokok ginañ kuañda tímbi busuk bísíknat wín kasíleumbi pat-samektok nak manda wín sanít. Kwelan ñolok mílap kusei kusei pat-samlak, gan nak kwelalok gembín kolan wín ip wíla piñgukta tímbi sindok símbatsí saleun.”

17

Yesuli enla ba gwañgwañiila nımolo tiñguk

¹ Yesuli manda wın eu taleumbi, kunum gınañ deium loubi, Beula nımolo ñındiñ tiñmiñguk, “Ambep, nak mılap bembı, kımbettok nain ip indalak. Dık nandi-namumbi, nak dıkok Niñañgali kusaka engano wın tımba inda-dakleuktok dık bo nokok kusatna engano wın tımbı inda-dakleukañ.

² Dık ama nep kımıt-kleneliñdok namguñ, tımbı nak kuñgu taletalen nımnat enda emettok nandiñguñ, wala tımbı dık nak amatam gıtık yambi-dıkñeuttok napıkuñ.

³ Tımbı kuñgu taletalen nımnat wolok walan wın ñındiñ: endı Kunum Yambat sısınık noñgangot dık nandi-kılıñ ti-gamañ, tımbı Yesu Mesia dık nanı-mukuñ naka nandi-kılıñ ti-namañ.

⁴ Dık naka kena tımbettok namguñ wın gıtık tımba taleñguk, tımbı telak wolok plon dıtnalok kusaka engano wın kwelan ñolok tımba inda-dakleñguk.

⁵ Ale, Bep, man ñın dık nandi-nambi, natnalok kusatna engano wın ñındiñ tımbı inda-daklewın: kwet gama nım indañılımbı, nak dıkıta kuñıpi, nokok pipapatna engano pat-namguk wın dık bındambo naka namumbı pat-namun.

⁶ Dık kwelan kuañ endoñnan nanin dıwın ep danbi, nokok gwañgwanai kuneliñdok yapıkuñ, tımbı nak dıkok kusaka enda enı-dakle-semambi, endı dık nandi-kılıñ ti-gamañ. Wın endı dıkok gıñgıtıkaı, gan dık nakıta kuneliñdok yapıkuñ, tımbı nak yambi-dıkñewambi, endı dıkok mandaña kımıt-kle-kumbı,

⁷ man ñındiñgıt nambi-nandi-dakleañ, wın dık nepek gıtıñgıtık namumbı pat-namlak walı biañgan dıkoñnan nanin. Endı wındiñ nandi-dakleañ,

⁸ wın kusei ñındiñda: dık manda naka nanguñ wın nak enda enba taleñguk. Ewambi, endı nandi-dasımbı, nak dıkoñnan nanin pı indañgut wın biañgan ka-nandi-dakleañ, tımbı dık nanı-mukuñ wın ip nandi-kwambiñ da-taleañ.

⁹ Nak enda tımbı nımolo ti-gamlet. Nak man ñındiñgıt kwelan kuañ gıtıkta nımolo nım ti-gamlet. Tambo nak ama nin dık nokok gwañgwanai kuneliñdok yapıkuñ endañgot nımolo ti-gamlet, wın kusei ñındiñda: endı dıkok gıñgıtıkaı sınik.

¹⁰ Wın nokok gıñgıt kuañ endı gıtık dıkok gıñgıtıkaı, tımbı dıkok gıñgıtıkaı gıtık endı nokok gıñgıtınaı. Tımbı endok kuñgunjılı nokok kusatna engano wın tımbı inda-daklelak.

¹¹ Nak kombıkan dıkoñ bıutat, tımbı kwelan ñolok nombo nım yousımbı kuutat, gan endıla kwelan yousımbı kunekalıñ.

Bep Giñgi Sinik niti noñgan tamik, wíndiñgangot endi bo noñgan tñelñndok dik nandi-nambi, dikok gembínga naka namguñ walí ep kamaiukañ.

¹² Nak en gíta kuñipi, dik gembí namguñ walí ep kamaimbi yambi-dikñe-ta-bíñgut. Tímbi endoñnan nanin no kolandok giñgit kuñguk en noñgandiñgot kolañguk, nolii diwínlí ním. Wín manda youyoulin patak walí bien tímbehtok wíndiñ indañguk.

¹³ Ale, nak dikoiñ biupi tilet, gan nak nandi-silisili tilet wolok tuopgan endi bo nandi-silisili tñelñndok nak kwelan ñolok gamañgot patetta manda gitik ñin enbambi nandañ.

¹⁴ Dik manda nanguñ win nak enda eni-talewambi, endi nandi-dasiñgíliñ, tímbi natna kwet ñolok giñgit ním kulet, wíndiñgangot endi bo kwet ñolok giñgit nombó ním kuañ, wala tímbi kwelalok giñgit kuañdi nandi-kunjitta ti-semañ.

¹⁵ Dik kwet ñalinin yapma tikeuñdok nímolo ním ti-gamlet. Tambo nak ñindíñ nímolo ti-gamlet: dik ep kamaiumbi, kolan molomdi ep tímbi kolaneliñndok tuop ním.

¹⁶ Natna kwet ñolok giñgit ním, wíndiñgangot endi bo kwet ñolok giñgit ním kuañ.

¹⁷ Wíndiñda tímbi dikok mandañgalí kusaka sisinik win e-daklelak, walí ep tímbi pañgítaumbi, endi dítnalok giñgitkaiñgot kunekaliñ.

¹⁸ Dik nak kwelan nani-mulímbi indañgut, win dikok kenañga tímbehtok. Wíndiñgangot nak bo endi kwelan eni-mut-talelet.

¹⁹ Tímbi endi bo biañgan kuñgunji dikok bi-gamneliñndok nak dikok kenañga tímbehtok kuñguna dikok bi-gam-talelet.”

Nin endi Yesu nandi-kilíkti tíñmínekaliñ enda nímolo tíñguk

²⁰ Tímbi Yesuli nímolo yousim tímbi eñguk, “Bep, nak gwañgwanai 11 endañgot nímolo ním ti-gamlet. Tambo nak amatam nin endi gwañgwanailok mandanjí nandímbi, nandi-kilíkti ti-namnekalíñ, enda bo nímolo ti-gamlet.

²¹ Wín Bep dik nokok gínañ palímbi, nak dikok gínañ palambi, niti noñgan tamik, wíndiñgangot endi bo noñgan tñelñndok nak nímolo tilet. Tímbi kwelan kuañ gitíkti dik wakan nak nani-mukuñ win nandi-kwambiñ daneliñndok nak nandi-kilíkti ti-namnekalíñdi Bep nitok gínañ patneliñndok nímolo tilet.

²² Niti noñgan tamik, wíndiñgangot endi bo noñgan tñelñndok nak nandi-sembi, dik pipapat engano naka namguñ pat-namlak win emambi pat-semhlak.

23 Wɨn endɨ noŋgan sɨnɨk inda-talembi, noŋgan tɨneliñdok nak endok gɨnañ palambi, dɨk nokok gɨnañ patañ. Endɨ wɨndiñgan noŋgan tɨnekalɨñ, wolonda kwelan kuañ gɨtɨktɨ ka-nandi-daklenekalɨñ, wɨn dɨk wakan nani-mukuñ, tɨmbi dɨk nak nep galk tañguñ, wɨndiñgangot nak nandi-kɨlɨktɨ tɨ-namañ wɨn ep galk tañguñ.

24 Kunum kwet gama nɨm indañɨlɨmbi, dɨk nak nep galk tañguñda tɨmbi pipapat engano wɨn namguñ pat-namlak. Bep, nak ñɨndɨñ indauktok nandi-galk talet: am-atam nakɨta kuneliñdok namguñ, endɨ bo natna kuutatnan nakɨta kumbi, nokok pipapat engano wɨn kanekalɨñ.

25 Bep ep tɨndɨn dɨndɨm molom, kwelalok gɨñgɨtɨñiilɨ dɨka nɨm nandi-gamañ, gan nakta nandi-kɨliñ tɨ-gamlet, tɨmbi dɨk nani-mulɨmbi indañgut wɨn nokok gwañgwanai ñali ka-nandi-tom-taleañ.

26 Nak dɨkok kusaka engano wɨn daut semgut, tɨmbi yousɨmbi daut sem-ta-ñautat. Wɨn dɨk nak nep galk talañ, wɨndiñgan endɨ bo tambo ep galk taneliñdok ba nak en gɨta kuuttok wɨndiñgan tɨ-semetat.”

Yesulɨ enlok kusal tɨmbi inda-dakleuktok kɨm mɨlapi, gwañgwañiiloñ inda-semguk

18

Yesu tɨkeñgɨliñ

(Matayo 26:47-57, Maleko 14:43-53, Luka 22:47-54)

1 Yesulɨ nɨmolo tɨmbi taleumbi, gwañgwañiilɨ gɨt pakɨlɨñnan nanin pɨm ñambi, tuk no koi Kitlon wɨn dɨkñembi, oliv komba kena no wandɨñ pakuknan ña tomgɨliñ.

2 Endɨ wolok nain asup kɨmɨn tañgɨliñda tɨmbi Judas Yesu endok kanjɨkñiilok kɨsɨnan kɨmɨlepi tɨñguk endɨ bo kwet wɨn nandiñguk.

3 Wɨndiñda tapma ama biesɨ gɨt Falisi amalɨ tapma ittok kamaikamai ama dɨwɨn enɨ-mukɨliñ en wakɨt Romalok mik ama dɨwɨn Judasɨ ep kiulɨmbi, endɨ tou gɨt sipalak ep pɨndopi, miktok nepenepek epmumbi, Judasɨ yanañgɨlɨmbi, kwet wolok bɨñgɨliñ.

4 Bɨmbi, Yesulɨ nɨtek indañmektok wɨn ikan nandi-taleñpi, ña ep tɨmbi indaumbi enguk, “Sɨndɨ nin lonjañ?”

5 Eumbi tambane nɨñgɨliñ, “Yesu Nasalet nanin.” Eumbi enguk, “Wɨn nak ñakan.” (Tɨmbi Judas Yesu kanjɨkñiilok kɨsɨnan kɨmɨkuk endɨ ama wolok boñgɨpsɨnan ikuk.)

6 Yesulɨ “Wɨn nak ñakan” wɨndiñ eumbi, wolongan amalɨ nandi-sɨlɨkñembi, siñgisiñgɨlok ñambi, pi pɨ-taleñgɨliñ.

7 Wɨndiñ tɨmbɨmbi, bɨndambo eni-nandiɨmbi eñguk, “Sɨndi nin lonjañ?” Eumbi, “Yesu Nasalet nanin” wɨndiñ niñgɨliñ.

8 Eumbi, Yesulɨ tambane enguk, “Wɨn nak ñakan wɨn ikan sanɨt. Wɨndiñda tɨkap sɨndi nak nep lonjañda, notnai ñin yambiumbi ñawɨt.”

9 Yesulɨ manda wɨndiñ eñguk, wɨn endi dama Beula ñɨndiñ niñguk walɨ bien tɨmbektok eñguk, “Dɨk ama nakɨta kuneliñdok namguñ wɨn nak yambi-dɨkñewambi, no niɨm paikɨliñ.”

10 Tɨmbi Simon Petlolɨ kakit tɨke bɨñguk wɨn tiañeum lambumbi, tapma amalok telak damanjɨ endok kena gwañgwa sɨlanin no koi Malkus endok pawan kit dɨndɨm kandañ nanin wɨlalm pi piñguk.

11 Wɨndiñ tɨmbɨmbi, Yesulɨ Petlola niñguk, “Dɨkok kakitka kwelnan suaum piwɨn. Bepnalɨ engan mɨlap ñin kɨmit-namguk wɨn niɨtekta tɨmbi niɨm bembet?”

12 Tɨmbi mik ama wakɨt endok telak damanjɨ ba tapma ittok kamaikamai ama endi Yesu tɨkembali, kii imbi

13 nañgɨpi, ama no koi Anas endoñ dama ñañgɨliñ. Anas endok wembanlok wapai koi Kaiafas endi gwɨlat wolonda tapma amalok telak damanjɨ kuñguk.

14 Wɨn Kaiafas en wakan Juda ama biesɨla nanandi dama ñɨndiñ emguk, “Ama noñganliñgot amatam gɨtɨktok kɨnjanjɨ kɨmbek wɨn kɨndem.”

Petlolɨ Yesula “Niɨm nandiñmɨlet” eñguk

(Matayo 26:58,69-70, Maleko 14:54,66-68, Luka 22:55-57)

15 Yesu nañgɨp ñañɨlimbi, Simon Petlo gɨt Yesulok gwañgwa no * endi siñgi klem ñañgɨmɨk. Tapma amalok telak damanjɨ endok sambaliilɨ gwañgwa no wɨn nandiñmɨñgɨliñ, wala tɨmbi endi telak damalok il sañ jimba gɨnañ Yesu kɨndem klem loñguk,

16 gan Petlolɨ telak yama pawan ikuk. Tɨmbi gwañgwa nin telak damanjɨlok sambaliilɨ nandiñmɨñgɨliñ endi pi ñambi, telak yama kandɨkñe wembela Petlolok plon manda niɨmbɨmbi, yama piɨsalɨmbi, gwañgwa walɨ Petlo nañgɨlimbi, gɨnañ loñgɨmɨk.

17 Loumbi, yama kandɨkñe wembe walɨ Petlo ni-kañbi eñguk, “Niɨm kañbi, dɨk bo ama wolok gwañgwa no?” Eumbi niñguk, “E, nak niɨm.”

18 Sasale tiñgukta tɨmbi tapma amalok telak damanjɨ endok kena gwañgwa gɨt tapma ittok kamaikamai ama endi

* 18:15: Yoanelɨ gwañgwa ninda youkuk endi enla eñguk.

komba sim ipi, sei-palimbi, Petlo endi bo boñgipsinan ña ipi, komba sei-pakuk.

Tapma amalok telak damanji! Yesu ni-nandi-nandi tiñguk (Matayo 26:59-66, Maleko 14:55-64, Luka 22:66-71)

19 Timbi Anas tapma amalok telak damanji damañgan pakuk endi Yesu ni-kañbi, endok gwañgwañiilok plon ba manda e-daut tiliñguk wolok plon ni-nandi-nandi tiñguk.

20 Timbi Yesuli ñindiñ tambane niñguk, “Nak amatam gitikta indañgan manda engut, win Juda amatam gitikti it kiyaunji ginañ ba tapma ilan kimin tañ wolok nain tuop manda eni-daut ti-sem-ta-kuñgut, timbi nak kwet sembnnan nepek no nim eñgut.

21 Wala timbi nekta naka nani-nandiñ? Manda enbambi nandiñguliñ enda eni-kaukañ; endi mek nak nek engut win nandañ.”

22 Windiñ eumbi, kamaikamai ama ñasiñgan ikiliñ endoñnan nanin noli Yesu timan dai plon wipi niñguk, “Dik tapma amalok telak damanji enda nitakta manda windiñ tambane ñilañ?”

23 Eumbi tambane niñguk, “Manda ewa kamalalakta, win kusei nani-dakleumbi nandiwa, ba dindim eletta, dik nekta slakan nitañ?”

24 Timbi Anasli eumbi, Yesu kii im-bimbini nañgip ñambi, tapma amalok telak damanji Kaiafas endoñ ñañguliñ.

Petloli Yesula ‘Nim nandiñmilet’ bindambo eñguk (Matayo 26:71-75, Maleko 14:69-72, Luka 22:58-62)

25 Timbi Simon Petloli komba sei-paliniñimbi, ni-nandiñmibi eñguliñ, “Nim kañbi, dik bo ama wolok gwañgwa no?” Eumbi, e-kimit-sembiñmibi enguk, “E, nak nim.”

26 Timbi tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa no, win ama nindok pawan Petloli wili dikñeñguk endok wekai dipti Petlola ñindiñ niñguk, “Dik oliv komba kena ginañ en gita kuumbi gambit win!”

27 Eumbi, bindambo “Win nak nim” eumbi, wolongan puputti kitñguk.

Pilatoli Yesu ama wapmañ kuñgunla ni-nandi tiñguk (Matayo 27:1-2,11-14, Maleko 15:1-5, Luka 23:1-5)

28 Kwet salaumbi, Juda ama biesili Kaiafaslok il bimbi, pim ñambi, Yesu nañgipi, kandikñe ama Pilatolok ilan ñañguliñ, gan il ginañ nim loñguliñ, win kusei ñindiñda: endi Roma ama Pilatolok il ginañ loumda, Kunum Yambattok dainan kolambi, Kamaikamai gwilattok nanañ sandap wolonda nanelñdok tuop nim. It ginañ nim lombi, sañ jimba ginañ palimbi,

29 Pilatoli p̄im, endoñ ñambi, eni-nandīmbi eñguk, “S̄indī ama ñala manda n̄itek embi, k̄it yout t̄iñmañ?”

30 Eumbi tambane n̄iñḡiliñ, “Endī kolan t̄indī ama n̄im pal̄imda, d̄ikok k̄ikanan slakan n̄im k̄im̄itneñ.”

31 Eumbi, Pilatoli enguk, “T̄ikap w̄indīñda, s̄in en t̄ikembi, s̄inlok end̄ikñe mandanj̄i k̄im̄it-klembi, manda plon k̄im̄ilit.” Eumbi, ama bies̄ili n̄iñḡiliñ, “Juda n̄indok end̄ikñe mandan̄ili en k̄imk̄imlok elak, ✧ gan Roma s̄indok end̄ikñe mandanj̄ili n̄indī sep lap̄ipi, w̄indīñ t̄ineñdok k̄im̄isip patak.”

32 Juda ama bies̄ili Pilatola w̄indīñ n̄iñḡiliñ, walī t̄imbī inda-dakleñguk, w̄in Yesulī damañgan k̄imk̄im n̄itein k̄imbektok e-dakleñguk, manda walī bien t̄imbep t̄iñguk. ✧

33 T̄imbī kand̄ikñe Pilatolī ama bies̄ilok mandanj̄i nandī-talembi, kand̄ikñe amalok it ḡinañ undane lombi, Yesu k̄itiñmum b̄iumbī ni-nandīmbi eñguk, “Ba d̄ik ñakan Juda amatamdok ama wapmañj̄i ba?”

34 Eumbi tambane ni-nandīñguk, “Ba d̄ik manda w̄in d̄itnalok nanandīñgala elañ, ba d̄iw̄indok manj̄i klembi elañ?”

35 Eumbi n̄iñguk, “Natna Juda ama n̄im, wala t̄imbī d̄ikok kusaka n̄itek nandī-gamet? W̄in d̄itnalok amatamgai ḡit tapma ama bies̄ili gepbi, nokok k̄itnanan gap̄ikañ. D̄ik n̄itek s̄in̄ik t̄iñguñ?”

36 Eumbi tambane n̄iñguk, “Nokok ama wapmañ kuñguna w̄in kwet ñolok n̄im. W̄in kwet ñolok pal̄imda, nokok kena gwañgwanail̄i kanj̄iknai mik t̄i-semumbi, endī n̄itek plon nepbi, Juda ama bies̄ilok kis̄inan nap̄itnel̄iñ? Gan nokok ama wapmañ kuñguna w̄in kwet ñolok n̄im.”

37 T̄imbī Pilatolī n̄iñguk, “W̄indīñda d̄itna ama wapmañ w̄indīñ elañ ba?” Eumbi tambane n̄iñguk, “Naka ama wapmañ nanlañ w̄in d̄ind̄im elañ. W̄in kusei biañgan sis̄in̄ik w̄in e-dakle kena t̄imbettok menalī napm̄iumbi, kwelan indañgut. T̄imbī nin endī kusei biañgan sis̄in̄ik w̄in t̄ike-kwambiñ dalok nandī-galk tañ ḡit̄ik endī nokok mandana nandīmbi nandī-dasiañ.”

38 Eumbi, Pilatolī n̄iñguk, “Kusei biañgan sis̄in̄ik w̄in nek s̄in̄ik?”

Pilatolī Yesulok kolan no n̄im t̄imbī indañguk, ganmek k̄imbektok eu taleñguk

(Matayo 27:15-31, Maleko 15:6-20, Luka 23:13-25)

T̄imbī Pilatolī b̄indambo p̄imbi, Juda amatamdoñ ñambi enguk, “Nakta endok kolan no n̄im t̄imba indalak.

39 Gan nak sɨndok ep tɨndɨnʒi no kɨmit-klembi, Kamaikamai gwɨlat tuop ama no it kwambiñ ɡɨnañ nanin sɨndok pa pɨsat-samlet, wala tɨmbi sɨndi nak ama ñɨn Juda amatamdok ama wapmañʒi nɨnɨn en pɨsat-samettok nandañ ba?”

40 Wɨndiñ eumbi, endi kwawañganembi, tambane nɨñɡɨliñ, “Nɨm yañ! Barabas kak pɨsat-nɨmɨñ!” Barabas wɨn endi ama piñpiñen nin Roma ama mik ti-semliñɡuk. ✧

19

1 Wolongan Pilatoli eumbi, mik amalɨ toa pɨsik asupnat gaut gwɨlapti tɨndɨn wali Yesu waipɡɨliñ.

2 Tɨmbi ama wapmañ walan esɨli-mɨñpi, toa no pɨsikñat wali bondɨnembi, kumbannan kɨmɨli pɨumbi, sauloñ ɡɨmɨn dasi-mɨñɡɨliñ.

3 Wɨndiñ tiñpi, ama noñgan noñgan endoñ biñɡɨliñ tuop endi walan noñgangot tɨmbi, “Judalok ama wapmañʒi, we!” wɨndiñ nɨmbi, timan dai plon kit pɨndɨm wɨkɨliñ.

4 Tɨmbi Pilatoli bɨndambo pɨmbi, kɨmɨn ɡɨtiktoñ ñambi enguk, “Nandi-wɨt: nak en sɨndoñ nañɡɨp bɨwambi, sɨndi ñɨndiñ ka-nandi-wɨt: nakta endok yomɨnlok bien lonʒi nɨm kañ bilet.”

5 Tɨmbi Yesu en toa pɨsikñat bondɨnen ɡɨt sauloñ ɡɨmɨnnat wakɨt pɨ ilɨmbi, Pilatoli daut sembi enguk, “Ama ñɨn kawɨt!”

6 Wɨndiñ eumbi, tapma ama biesɨ ɡɨt tapma ittok kamaikamai amalɨ Yesu kañɡɨliñ, wolongan endi wopumgan kitɨmbi eñɡɨliñ, “Kloñbat plon wɨli kɨmbɨn!” Eumbi, Pilatoli manʒinan tikembi enguk, “Nakta endok yomɨn yolonʒiletta tɨmbi sɨndi en tikembi, kloñbat plon wɨli.”

7 Tɨmbi Juda ama biesɨli tambane nɨñɡɨliñ, “Endi enla ‘Nak Kunum Yambattok Nɨñañ’ wɨndiñ pa elak, tɨmbi endikñe manda pat-nɨmlak walinin nolɨ ama wandisɨ wɨn yandɨp kɨmneliñdok elak.”

8 Tɨmbi Pilatoli Yesulok plon manda wandin wɨn nandiñɡuk wolonda endi wɨli kɨmneliñdok eu taletalela mɨsi sɨnik tambi,

9 Yesu it ɡɨnañ nañɡɨp lombi, ni-kañbi eñɡuk, “Dɨk denanin sɨnik?” Gan Yesuli tambon no nɨm tambane nɨñɡuk,

10 wala tɨmbi Pilatoli nɨñɡuk, “Nɨtek? Ba dɨk manda tambon no nɨm nanlañ ba? Nak dɨk slak gambiwam kuuñdok ba ewa kloñbat plon kɨmbeñdok gembɨ pat-namlak, wɨn dɨk nɨm nandi-daklelañ ba?”

11 Tɨmbi Yesuli tambane nɨñɡuk, “Kunum Yambatti gembɨ nɨm gamumda, nepek no ti-nameñdok gembɨ no nɨm

pakamek. Kusei wala tĩmbi ama nin nak dikok kikanan napikuk endok yomĩnlĩ dikok yomga maklelak.” *

12 Pilatolĩ manda wala tĩmbi Yesu kaĩbiuktok telak lonjiĩnguk, gan Juda ama biesilĩ kwawa tĩmbi kitĩmbi, Pilatola nĩngĩlĩĩ, “No en enla ama wapmaĩ elak, endĩ Roma ama wapmaĩ Sisala kanjik tĩĩmĩmbi e-ta-pĩ tĩĩmilak. Wĩndĩĩnda tikap dik ama nĩn kaĩbiutaĩnda, dik bo Sisalok nol nĩm indalaĩ.”

13 Pilatolĩ manda wĩndĩĩ nandĩmbi, wolongan endĩ Yesulok mandan eu taleuktok en naĩgĩp pĩmbi, ka-danĩ amalok pitit plon pipakuk, kwet kawat pĩndĩmlĩ galgalĩn wolok. (Juda amalok mandanjĩnan kwet wolok koi wĩn Gabata.)

14 Sandap wolondaĩngan Juda amalĩ Kamaikamai gwĩlattok nepek gĩtik ti-jumit tĩĩlĩmbi, kwet boĩgĩp taumbi, Pilatolĩ pitit plon pipapi, Juda amatamda e-sasale manda enbi eĩnguk, “Ale, sĩndok ama wapmaĩjĩ nĩn kawit!”

15 Eumbi, endĩ kitĩmbi eĩngĩlĩĩ, “Naĩgĩp nĩawit! Naĩgĩp nĩawit! Naĩgĩp nĩambi, kloĩbat plon wĩlĩ kĩmbĩn!” Tĩmbi Pilatolĩ enguk, “Nĩtek? Sĩndok ama wapmaĩjĩ nĩakan nĩak! Ba nak en kloĩbat plon wĩlĩ kĩmnelĩĩndok eut ba?” Eumbi, tapma ama biesilĩ nĩndĩĩ tambane nĩngĩlĩĩ, “Nimbek no en nĩndok ama wapmaĩnĩ nĩm, Sisa en noĩngan.”

16 Wolongan Pilatolĩ nandĩ-sembi, Yesu kloĩbat plon wĩlĩ kĩmnelĩĩndok kĩsĩnan kĩmĩkuk.

Yesu kloĩbat plon wĩlĩ kĩmĩnguk

(Matayo 27:32-56, Maleko 15:21-41, Luka 23:26-49)

17 Wĩndĩĩnda mik amalĩ Yesu walinin naĩgĩp nĩambi, enlok kloĩbat mĩum bembĩmbi, kwet no koi Kumba Kwandat, Judalok mandanjĩnan Golgata, wandĩĩ naĩgĩp nĩambi,

18 kloĩbat plon wĩkĩlĩĩ. Tĩmbi kolan tĩndĩ ama tĩpet wakĩta yandĩpbi, no tombon no tombon, tĩm Yesu en endok boĩgĩpsetnan ep samba embi, mambĩ ikĩlĩĩ.

19 Tĩmbi Pilatolĩ eu taleumbi, Yesulok kumbam mĩndĩĩ plon kundit nĩndĩĩ youp kĩmĩkĩlĩĩ, “Yesu Nasalet nanin, Juda amalok ama wapmaĩjĩ.”

20 Kundit wĩn Juda wakĩt Roma ba Grik endok mandanjĩ plon youp kĩmĩkĩlĩĩ, tĩmbi Yesu wĩkĩlĩĩ wĩn it kwet nĩasĩngan pakukta tĩmbi Juda ama asupgandĩ manda wĩn kaĩbi pinakĩlĩĩ.

21 Tĩmbi Juda amalok tapma ama biesilĩ kundit wala kaĩ nandum tuop nĩm tĩmbĩmbi, Pilato nĩmbi eĩngĩlĩĩ, “Dĩk ‘Juda amalok ama wapmaĩjĩ’ wĩndĩĩ nĩm yout. Tambo

* 19:11: Yesulĩ tapma amalok telak damanjĩ Kaiafas endok plon e-yout tĩnguk bek.

ñĩndĩñ yout, ‘Ama ñali en ‘Nak Juda amalok ama wapmañji’ eñguk.’” Wĩndĩñ eumbi,

²² Pilatoli tambane enguk, “Ewam youlaliñ wĩndĩñgan palin.”

²³ Tĩmbi mik amalĩ Yesu kloñbat plon wĩt-talembi, endok dasindasin tĩpet tĩpet wĩn ep danbi, molom tuop tuop epgĩliñ. Tĩmbi endi wĩndĩñgot endok kiupĩn ombap tĩkembali kañgĩliñ, wĩn kiupĩ wĩn sandum noñgandĩñgot tĩndĩn, dĩmbo nĩmnat,

²⁴ wala tĩmbi endi wala kau kĩndem daumbi, nisĩñgan ñĩndĩñ eñgĩliñ, “Wĩn wilapnambi kolauk, wala tĩmbi molom nin sĩnik wĩn indauktok nĩndi tĩmbi-indalok sañala tĩna!” Wĩndĩñ embi, tĩmbi-inda sañala tĩmbĩmbi, kiupĩ wolok molom indaumbi, manda ñĩndĩñ youyoulĩn patak wali bien tĩnguk,

“Endi nokok dasindasina ep danbi, sandumnala tĩmbi tĩmbi-inda sañala tĩngĩliñ.” ✧
Wolok tuopgan mik amalĩ tĩngĩliñ.

²⁵ Tĩmbi Yesulok meñ wakĩt meñlok dalañ, ba Klopas tamĩn koi Malia, tĩmbi Malia Makdala nanin endi Yesulok kloñbalĩ kuseinan ikĩliñ.

²⁶ Tĩmbi Yesulĩ enlok meñ gĩt gwañgwan nin gĩnañli kasĩleñguk wĩn endi ñasĩñgan ilĩmbi kañbi, gwañgwa wolok plon meñla ñĩndĩñ nĩnguk, “Tam, ñĩn dĩkok nĩñañga wakan.”

²⁷ Wĩndĩñ em tambanembi, gwañgwa wala ñĩndĩñ nĩnguk, “Ñĩn dĩkok meñga wakan.” Tĩmbi nain wolonda gwañgwa wali Yesulok meñ nañgĩlĩmbi, endok ilnan ñaumbi kadĩkñeñguk.

²⁸ Wolok siñgi kandañ Yesulĩ nandĩnguk, wĩn endi kena nek tĩmbektok indañguk wĩn gĩtik ip tĩmbi taleñguk. Tĩmbi manda enlok plon youyoulĩn patak wali bien tĩmbektok endi ñĩndĩñ eñguk, “Tukta kĩmlet.” ✧

²⁹ Tĩmbi kwet kambot nolok gĩnañ wain tuk kimbĩñ wĩlĩmbi, wolok pakuk. Wĩndĩñda ama nolĩ nepek busukñanen tuk tiañelok no tĩkembali, wali wain tuk gĩnañ wĩsĩmbi, komba koi hisop wolok bem kusip bañak gĩnañ kĩmĩpi, man plon kĩmĩlĩm loubi nañguk.

³⁰ Wain tuk kimbĩñ wĩn nañbi eñguk, “Ip tĩmba talelak.” Wĩndĩñ eñĩpi, kumbam bium gwasei pĩumbi, kuñgun Kunum Yambattok kiinan kĩmĩpi kĩmĩñguk.

³¹ Sandap wolonda Sabat patnandĩ nain wopum indaup tĩmbĩmbi, Juda amatamdĩ wolok tĩ-pañgĩpañgĩle tĩngĩliñ. Tĩmbi Juda ama biesĩli ama kloñbat plon yandĩpmĩum

pakiliñ endok piñgipsi Sabat nainnan yousim papatta nandum tuop nim timbimbi, Pilatoloñ ñambi niñgilñ, “Dik kindem nandi-nimbi, mik amala enbimbi, endi endok kesi kwandat wili gilo-semum platikan kimbimbi, piñgipsi ep pimbi, ep ñawit.” Windiñ eumbi, Pilatoli mik amala enbimbi,

³² endi ama tipet Yesu git yandi pgiñ endoñ ñambi, dama nolok kesi kwandai wili giloumbi, siñgi nolok windiñgot tiñgilñ.

³³ Timbi Yesuloñ bim kañgilñ, win en ikan kimñguk. Windiñ kañbi, endok kesi kwandai nim wili gilounguk.

³⁴ Gan mik ama noli bambau kandañ basamdi youli tombimbi, wolongan wekat git tukti yalimulimbi, Yesuli biañgan kimñguk win inda-dakleñguk.

³⁵ Win sindi bo nandi-kilikti tineliñdok nepek win dailiñgan indaum kañgukt wolok gembin ipi elak. Endok edakle mandan wali biañgan tilak, timbi endi manda biañgan elak win ikan nandi-talelak.

³⁶ Nepek nek indañguk wali manda youyoulin patak wali bien timbektok indañguk. Neta, manda noli ñindiñ elak, “Kwandai no nim wili gilolok,” *

³⁷ timbi no win ñindiñ, “Endi ama youli tomtom in enda daut deinekaliñ.” *

Yesu sum ginañ kimikiliñ

(Matayo 27:57-61, Maleko 15:42-47, Luka 23:50-56)

³⁸ Josep Alimatia nanin † endi Yesulok gwañgwa no kuñguk, gan Juda ama biesila misinñgukta timbi gitañgitak pat-sembinñguk. Yesu kiminñgukta endi Pilatoloñ ñambi, ñindiñ ni-nandinñguk, “Nak Yesulok dalandan kindem tike ñawit ba?” Eumbi nandi-ñimumbi, ñam Yesu kloñbat plon nanin bindipi, tike ñañguk.

³⁹ Timbi Nikodemus ‡ damañgan tim nola Yesu ña kañguk endi bo binñguk. Endi gwasap miliñ kindem walan tipet 30 kilo ba nitek kiukiulin win ep binñguk.

⁴⁰ Ama tipet endi Yesulok dalandan tikembi, Juda amali dalandanjilok plon pa tañ telak win klembi, gwasap endok plon kimipi, sandum satnindi timip imgimik.

⁴¹ Yesu kloñbat plon wikiliñ kwet wolok ñasiñgan gwatnam kena no pakuk, timbi kena wolok ginañ sum kawat tombañ gitikñin no pakuk, wolok ama dalandan gama no nim kimikimilin.

* **19:36:** Kisim Bek 12:46, Namba 9:12, Kap 34:20   † **19:37:** Sekeraia 12:10

† **19:38:** Josep Alimatia nanin endi Juda amatamdok kandikñenji ba ama wopum no. (Matayo 27:57, Maleko 15:42, Luka 23:50-51)   ‡ **19:39:** Nikodemus endi Juda amatamdok kandikñenji ba ama wopum no. (Yoane 3:1-10, 7:50)

42 Sabat patnandi nain win indaup timbimbi, sum ñasiñgan pakukta timbi endi Yesulok dalandan wolok tike ña kimipi, sum telak yama masipgimik.

20

*Yesulok dalandan sum ginañ nim pakuk
(Matayo 28:1-10, Maleko 16:1-8, Luka 24:1-12)*

1 Kena nain kusei kimikimilinan kwet gama nim salañlimbi, Malia Makdala nanin endi Yesulok sumnan ñambi kañguk, win kawat sum telak yama masimasipmwin win tike lo tambon kimilim pakuk.

2 Windiñ kañbi, woñep ñambi, Simon Petlo git gwañgwa no Yesuli ginañli tike-kasileliñguk endoñ ñambi enguk, “Wopumdok dalandan sumnan nanin tike ñambi, delok kimilim patak win nindi nim nandamiñ.”

3 Wolongan Petlo git nol endi iset bimbi, sumnan ñandepi

4 yakan woñep ñañgimik, gan nol walì Petlo maklembi, dama sumnan tomguk.

5 Tombi, telak yama pawan mumuñembi, ginañ deium loubi, sandum Yesulok dalandan timitimilin win kañguk, gan ginañ nim loñguk.

6 Timbi Simon Petloli siñgi klem bi tombi, sum ginañ lombi kañguk, win Yesulok kwel kinjannan sandumliñgot pakuk.

7 Sandum no endok kumbam imimwin walì diwin no git nim pakuk. Tambo sandum win engan kwasanembi, giñgiñgan kimilim pakuk.

8 Timbi gwañgwa dama sumnan tomguk endi windiñgot ginañ lombi, nepenepek gitik win kañbi, Yesu milakuk win nandi-kwambañ dañguk.

9 (Nain wolonda endi Kunum Yambattok mandanli Mesiali kimnan nanin milalektok elak win gama nim nandi-tomgiliñ.)

*Yesuli Malia Makdala nanin endoñ indañguk
(Maleko 16:9-11)*

10 Timbi gwañgwa tipet endi isetnan undane ñañgimik,

11 gan Malia Makdala nanin endi sumnan undane bi tom papi, pawan ipi, kut-blamblan eñguk. Tiñipi mumuñembi, sum ginañ deium loubi,

12 eñalo tipet dasindasinjet satnin win yambiñguk. Endi Yesulok kwel kinjannan pipakimik, noli kumbam kandañ pilimbi, noli kesi kandañ pipakuk.

13 Pipapi ñañgimik, “Tam, dik neta kut-blamblan elañ?” Eumbi enguk, “Nokok Wopumnalok dalandan tike ñam, delok kimilim patak win nim nandilet.”

14 Wíndiñ eñipi undanembi, Yesu siñgi kandañ ilimbi kañguk, gan endi en gama nim ka-nandi-tomguk.

15 Tímbi Yesuli ni-kañbi eñguk, “Tam, dik neta kut-blamban elañ? Ba ninda lonjilañ?” Ni-kaumbi, Maliali “Kena kandikñe ama kalet” wíndiñ nandiñbi niñguk, “Ama wopum. Tikap dik ñali tike ñañañda, nanbi nandiñbi, dik kwet delok kímilañnan ñambi, natna tike ñam kándit tapliutet.”

16 Tímbi Yesuli Malialok koi kitiñbi, endi tikile ka-nandi-tombi, Juda mandanjinan “Rabonai” niñguk. (Wín ninlok mandaninan ‘Nokok nandautna’.)

17 Maliali Yesula wíndiñ kitiñbi, tike-kaumbi, Yesuli niñguk, “Nambik bi! Nak gama Bepnaloñ nim undane loñgut, wala tímbi nombo nim nep kawañ. Dik nokok kwayanailoñ * ñambi, ñíndiñ enbekañ, ‘Wín nokok Betna git sindok Bepsi, nokok Yambatna git sindok Yambatsi, nak endoñ undane loupitilet.’ ”

18 Tímbi Malia Makdala nanin endi Yesulok gwañgwañiiloñ ña tombi enguk, “Nak Wopum ip kat” embi, Yesuli manda niñguk wín wakan kasat ti-semumbi nandiñgilañ.

Yesuli gwañgwañiiloñ inda sembi ti-semguk

(Matayo 28:16-20, Maleko 16:14-18, Luka 24:36-49)

19 Kena nain kusei kímikímilinan sandap wolonda kwet kilim eumbi, Yesulok gwañgwañiili kímín ti-pakilañ. Endi Juda ama biesila misíñgilañda tímbi it yama kekak ti sip kwambañ da-talembi pakilañ. Paliñilimbi, Yesu en boñgipsinan indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.”

20 Wíndiñ e-talembi, enlok kii bim tipet wakít bambau gilín daut semumbi, endi Wopum en wakan wín ka-nandi-tom sínik tambí, silsilili tokñe-semguk.

21 Tímbi Yesuli bindambo enguk, “Busuk pat-samun. Bepti nak nani-mukuk, wíndiñgangot nak bo sindi sani-mutet.”

22 Wíndiñ e-talembi, man woñli ep pendipi enguk, “Sindok ginañji ginañ Dindim Woñ kasilewit! Kasile-talemek,

23 Woñ wali daut samlak, wín Kunum Yambatti ama nolok yomín biñmiñguk ba nim, tímbi wolok tuop sindi amatamda kíndem ñíndiñ eni-dakle-semnekalíñ, ‘Yomjilok mlap wín wiat-taletalen,’ ba ‘Yomjilok mlap wín kímilim pat-samlak.’ ”

* **20:17:** Yesuli enlok kwayañiila eñguk, wín endi gwañgwañiilok plon e-yout tíñguk.

24 Yesulí inda-semguk wolonda endok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no koi Tomas (koi no Didimus) endí nolii gít ním pakuk.

25 Ním pakukta, endok noliiñ ñíndíñ níngíñ, “Níndí Wopum kañgímíñ!” Gan endí enguk, “Tíkap nak dautnalí biliñdok gil endok kii bim plon ním kautat, tímbi kítna níñañlí kii bim wandan gíñañnan ním suaetat, tímbi bambau wanda wín ním tíke-kautatta, síndí nek eañ wín nak ním síník nandí-kwambíñ dautat.”

26 Sande noñgan taleumbi, gwañgwalí bíndambo it gíñañnan kímín tímbímbi, Tomaslí en gíta yakan pakíñ. Endí yama kekak tí sip kwambíñ da-talembi pakíñ, ganmek Yesulí bíndambo boñgípsínan bí indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.”

27 Wíndíñ eñípi, Tomasla kii bim daulímímbi nínguk, “Kíka níñañ kítna gil plon kímípi, kítna ka! Tímbi kíka kot suapi, nokok bambatna tíke-nandí! Dík nandí-bendí nombo ním tímbekañ, tambo nak kaik patet wín nandí-kwambíñ daukañ!”

28 Eumbi tambane nínguk, “Dík nokok Wopumna gít Yambatna.”

29 Eumbi, Yesulí nínguk, “Ba dík nambílañda tímbi nandí-kílíktí tí-namlañ ba? Nín endí ním nambañ, gan wandingan embi nandí-kílíktí tí-namañ, endí Bepnalok dainan amatam díwín yapma kle pakañ.”

Kusei nekta pepa ñín youyoulín patak

30 Yesulí gwañgwañiilok dausínan jimba kundit díwín asupgan tínguk, gan wín pepa ñolok gíñañnan ním youyoulín patak.

31 Gan kundit youyoulín patak walí kusei ñíndíñda youyoulín: síndí manda ñín pinat nandí tímbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Níñañ, wín nandí-kwambíñ danekalíñ, tímbi nandí-kwambíñ dañípi, endok gíñgítíñii kuañda tímbi kuñgú sísiník wín kasílenekalíñ.

21

Yesulí tuk guañ baliliñnan gwañgwañiiloñ inda-semguk

1 Yesulí gwañgwañiiloñ dama Jelusalem inda-semguk, wolok síngi kandañ endí bíndambo Galili kwelan tuk guañ koi Taibelias wolok inda-semguk. Wín ñíndíñ:

2 Simon Petlo, Tomas (endok koi no Didimus) gít Natanael Kana it kwet Galili kwelan nanin, wakít Sebedilok níñañíit típet ba Yesulok gwañgwañíit típet no yakan kímín tí-pakíñ.

³ Pal+iñ+iłmbi, Simon Petłoli noliila enguk, “Nak m+kbalak lolonj+la ñautet.” Eumbi n+iñg+ił+iñ, “N+iñdi dik+ta yakan ñanetam+iñ.” W+iñdi+iñ embi, walinin p+i m ñambi, k+i keñ plon lom ñambi, m+kbalak lik tiatia kena t+iñg+ił+iñ, gan tim ombap wolonda m+kbalak no n+i m epg+ił+iñ.

⁴ Kwet salaup t+i mb+i mbi, gwañgwañiil+i Yesu k+i nanjatnan pal+i mbi kañg+ił+iñ, gan end+i en Yesu w+i n n+i m ka-nandi-tomg+ił+iñ.

⁵ T+i mbi Yesul+i k+i ti-sembi enguk, “Notnai! Ba s+iñdi m+kbalak no n+i m epm+ił+iñ ba?” Eumbi, “N+i m epmam+iñ” w+iñdi+iñ n+i mb+i mbi,

⁶ end+i enguk, “Ale. L+i ks+i k+i keñ k+i t d+iñd+i m kandañ kol+i p+i umbi epnetañ.” Eumbi, end+i b+iñdambo lik w+i n kol+i p+i umbi, m+kbalak asup epg+ił+iñda t+i mbi lik w+i n tiañeum k+i keñ plon lamb+i lamb+i lok tuop n+i m.

⁷ Wolongan Yesul+i gwañgwa g+i nañ+i t+i ke-kas+i leañguk end+i Petłola ñ+iñd+iñ n+iñguk, “W+i n Wopum engan!” Simon Petłoli manda “Wopum” w+iñdi+iñ nandi+mbi, dasindasin kiund+i p biñguk w+i n t+i ke dasimbi, Yesuloñ ñaupi, tuk guañ g+i nañ dikokuk.

⁸ T+i mbi gwañgwa d+i w+iñdi Petło k+i keñ plon klembi, m+kbalak lik tokñetokñen w+i n tiañembi, k+i nanjatnan b+i tomg+ił+iñ. Kwet w+i n mayañgan s+i n+k n+i m, 100 mita ba n+i tek wolok tuop.

⁹ K+i nanjatnan p+i mbi, komba d+i-papal kañg+ił+iñ, t+i mbi komba galk plon m+kbalak wak+i t plaua nanañ d+i w+i n pal+i mbi kañg+ił+iñ.

¹⁰ T+i mbi Yesul+i enguk, “M+kbalak komb+i kan epm+ił+iñ d+i w+i n ep b+i w+i t!”

¹¹ Eumbi, Simon Petłoli k+i keñ plon lombi, m+kbalak lik tiañeumbi, tuk pawan k+i nanjatnan lamb+iñguk. M+kbalak wopum s+i n+k 153 g+i t+k wal+i p+i lik t+i mbi tokñeñg+ił+iñ, ganmek lik wal+i n+i m blañganeñguk.

¹² T+i mbi Yesul+i b+i m, nanañ nanel+iñdok enguk. Gwañgwañiil+i en Wopum w+i n ip nandiñm+iñg+ił+iñda t+i mbi, end+i g+i t+k wal+i “D+i k nin?” w+iñdi+iñ n+i nandiñep m+i s+iñg+ił+iñ.

¹³ T+i mbi Yesul+i b+i mbi, plaua wak+i t m+kbalak epbi, emumbi nañg+ił+iñ.

¹⁴ Yesul+i k+i mnan nanin m+i lakuk wolok siñgi kandañ end+i gwañgwañiiloñ w+iñdi+iñ inda-semumbi, nain t+i pet g+i t no t+iñguk.

Yesul+i Petłola endok g+iñg+i t+iñii yambi-d+i kñeuktok n+iñguk

¹⁵ Nanañ nanb+i taleumbi, Yesul+i Simon Petło n+i nandi+mbi eñguk, “Simon Yoanelok n+iñañ, dik nokok gwañgwanai d+i w+i n ñ+i n yapma klembi, g+i nañgal+i nak nep kas+i le-s+i n+k

talañ ba?” Eumbi niñguk, “Timbi, Wopum, nak ginañnalí dık gep kasilelet wın dık ip nandılañ.” Wındiñ eumbi, Yesulí enlok giñgıtıñiilok plon Petlola ñındiñ niñguk, “Nokok sipsip niñanai ep towi ti-ta-kuukañ.”

16 Timbi bindambo ni-nandumbi, nain tıpet tiñguk, “Simon Yoanelok niñañ, dık ginañgalı nak nep kasile-sınık talañ ba?” Eumbi niñguk, “Timbi, Wopum, nak ginañnalí dık gep kasilelet wın dık ip nandılañ.” Wındiñ eumbi niñguk, “Nokok sipsipnai yambi-dıkñe ti-ta-kuukañ.”

17 Timbi bindambo ni-nandumbi, nain tıpet gıt no tiñguk, “Simon Yoanelok niñañ, dık ginañgalı nak nep kasilelañ ba?” Yesulí “Dık ginañgalı nak nep kasilelañ ba?” wındiñ eumbi, nain tıpet gıt no tiñgukta timbi, Petlolı ginañ kolaumbi niñguk, “Wopum, dık nepek gıtık ip nandı-talembi, nak ginañnalı dık gep kasilelet wın nambi-nandılañ.” Eumbi, Yesulı niñguk, “Nokok sipsipnai ep towi ti-ta-kuukañ.”

18 Wın biañgan timbekañ.

Timbi nak ñındiñ ganba nandı. Dık sim plon papi, dıtñañgan biñgwılap tembi, delok ñaupı nandıliñguñ wolok tuopkan samasamakgan ñalıñguñ, gan dık gılık timbekañ nain wolonda dık kıkı tıke-loumbi, nimbek nolı gep topmbi, kwet nım ñañalok nandı-galk talañnan ganañgılımbi ñaukañ.”

19 (Yesulı wındiñ embi, Petlolı Kunum Yambattok koi giñgıt mıuktok telak nıtek plon kimbekak wın timbi indadakleñguk.) Timbi yousımbi, ñındiñ niñguk, “Dık nak nep kle-kuukañ.”

Pepa ñın youkuk endok mandan

20 Timbi Petlolı tambanem kañguk, wın Yesulı gwañgwa nin ginañlı tıke-kasileñguk endı ep klem biñguk. (Endı gwılattok nanañ yakan na-pakılıñ, wolonda gwañgwa walı wakan Yesulok plon panjañganembi ni-nandımbi eñguk, “Wopum, wın nındı sınık dık kanjıkkailok kısınan gapılekak?”)

21 Petlolı gwañgwa wın kañbi, Yesu ni-nandımbi eñguk, “Wopum, ama ñolok kandañ nıtek indañmekak?”

22 Eumbi niñguk, “Tıkıap nak undanem bı tombetat, endı wolok tuop yousımbi kuuktok nandıñmetta, walı dıkok nepek nım. Dıkta nak nep kle-kuukañ.”

23 Timbi manda walı Yesu kımıt-kle-kuañgılıñ endok boñgıpsınan sapañeumbi, ama walı nım kimbekak wındiñ nandıñgılıñ. Gan Yesulı Petlola ñındiñ nım nımbi eñguk, “Gwañgwa walı nım kimbekak.” Tambo endı ñındiñgot

eñguk, “Tikap nak undanem bi tombetat, endi wolok tuop yousimbi kuuktok nandiñmetta, wali dikok nepek nim.”

²⁴ Gwañgwa wali wakan nepek gitik wolok gembin ipi, ñolok yout-talelak. Timbi nindi mandan youkuk wala nandina biañgan sinik tilak.

²⁵ Yesuli kundit kusei kusei asup diwin no wakit tiñguk. Timbi nak ñindiñ nandilet: nindi kundit gititiñgitik win youtnamda, pepa asup sinik indaumbi, nindi kwet tuop tuop pepa gitik win kimitneñdok kwet lonjineñ.